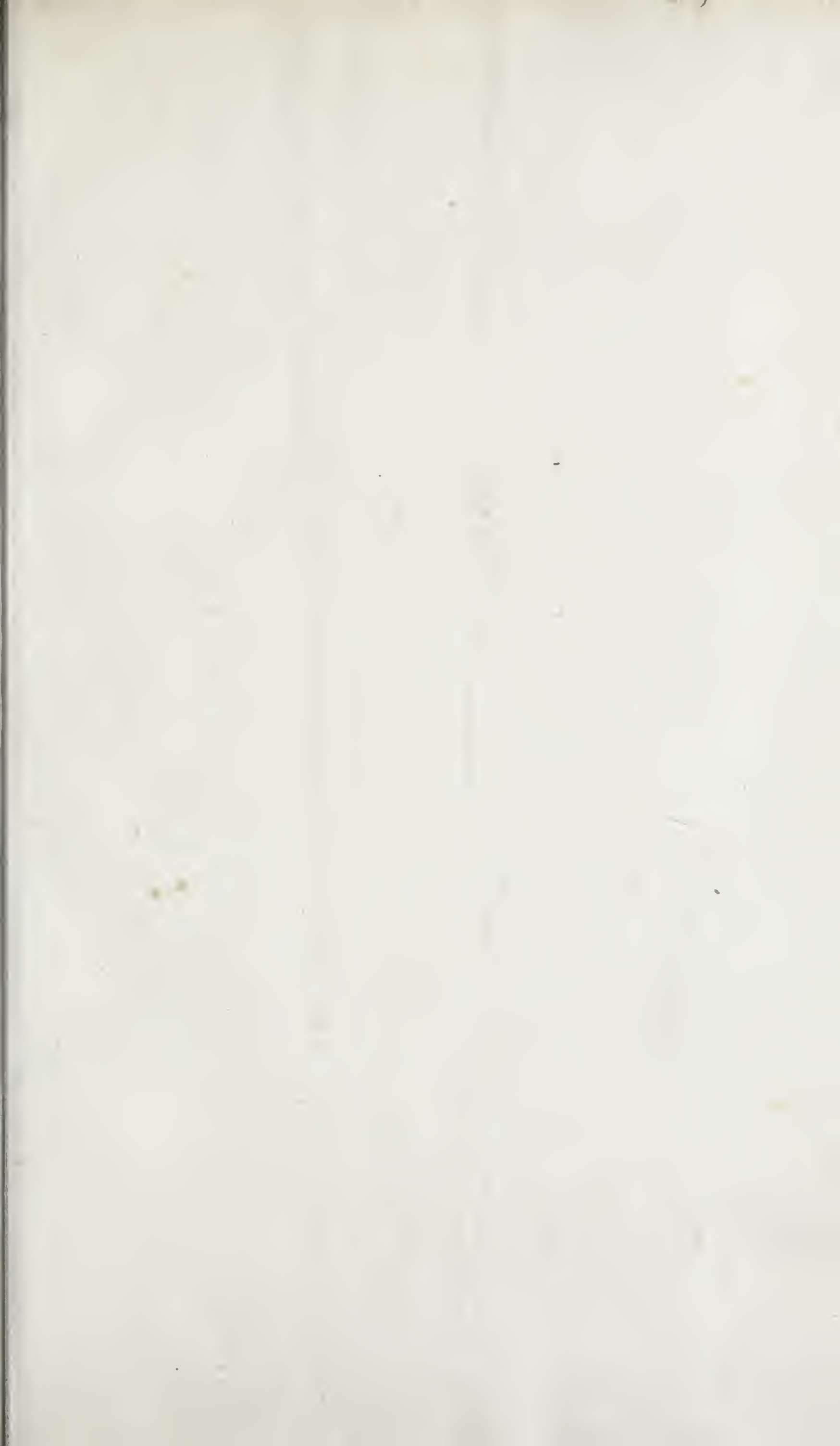
2551

Ediz. originale Aldina

Rara ~~£35~~

GVILLIELMI BVDAEI PARISIENSIS SE
cretarij Regij libri V. de Asse, & partib. eius post duas
Parisienses impressiones ab eodem ipso Budæo casti
gati, idq; authore IO. GROLIERIO
Lugdunensi Christianissimi Gallorũ Re
gis Secretario, et Galliarũ copia
rum Quæstore, cui etiam
ob nostrã in eum ob
seruantiã à no
bis illi di
cantur.

M. D. XXII.

HARVARD COLLEGE LIBRARY

FRANCISCVS ASVLANVS IO. GROLIE-
RIO CHRISTIANISS. GALLORVM RE
GIS SECRETARIO, ET GALLI
i CARVM COPIARVM QVAE
STORI. S. P. D.

e T SI EA EST TVA IN OMNEIS HOMInes, & præsertim bonarum artium studiosos uoluntas, ut nullus ferè sit, qui non se tibi communis utilitatis causa plurimum debere & fateatur, & libenter prædicet: tamen in primis ego is sum: qui me tibi tantum debere profiteor: quantum quiuis persoluere nunquam posset. Non enim tu me solum, fratremq; meũ Fœdericum, sed etiã uniuersam domum nostrã singulari, atq; incredibili beneuolentia prosequeris. Tu Aldum sororium meum mirifica tua humanitate, & beneficentia complexus es: & sæpenumero ornasti. Tu Andream patrem semper dilexisti: & hodie carum habes. Tu signa amoris, & beneuolentiæ in me maxima semper dedisti, nec unquam studium aut gratiam tuam desyderaui: quoties illa ad dignitatem meam tuendam opus fuit. Itaq; quemadmodũ in tanta tuorum erga nos omneis meritorum magnitudine ingrati animi crimen effugere debeam, magnopere mihi esse elaborandum puto. non ut à me uelim aliqua ex parte Io. Grolierio in referenda gratia satisfieri, uni omnium Gallorum liberalissimo, & in ea ipsa liberalitate exercenda ipsius liberalitatis fructum maxime expetenti: sed ut me cæteris gratum & memorem, & tam excellentis hominis familiaritate & amore dignum præbeam. quod ut assequar, quoad eius fieri poterit, studiosissime enitar. hoc autem tempore ad te Budæi tui librum de Asse & eius partibus remittimus: quem tu ad me superiore anno ab eodem ipso authore diligentissime recognitum ac propè mutatum amantissime misisti. quo nomine quantum tibi & ego et studiosissimus quisq; debeat: ij existimare poterunt: qui eum aliquando in manus sument. Nos certe in eo informando atq; excudendo ea, qua solemus, diligentia usi sumus: ac indicem earum rerum copiosiorem adiunximus, quæ stu-

dio nobis digna uisa sunt: atque hæc omnia sub tuo nomine potissimum ex nostra officina emittere uoluimus: non solum ut literati omnes admirabiles animi tui uirtutes mecum colant, & admirentur: sed quod non parum illis gratiæ ob amplitudinem & authoritatem tuam accessurum uideo. Vale.

INDEX RERVM ET VOCABV-
LORVM INSIGNIVM.

A

V

X

Y

Z

Finis.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER PRIMVS.

a ASSIS PARTES SVNT QVADRANS, triens, semis, bes, & dodrans, & aliæ enumeratæ in lege seruum in titulo de hæredibus instituendis, libro duodetricesimo Pandectarum, quo in loco male sexcuns legitur per x in priore syllaba, & per s in posteriore, inuersa orthographia, cum uiceuersa sescunx & sescuncia unciam significet & unciæ dimidium, qui error etiam in sescuplo inualuit, pro quo uocabulo sexcuplum per x plerunque legitur in exemplaribus, errore haud contemnendo. est enim sexcuplum, quod sexies id capit, ad quod relationem habet, quod græce hexaplum appellatur, ut senarius sexcuplus est singularis numeri. at sescuplum per s scriptum, quod & sesquiplum dicitur, numerum hemiolium significat, qui latine etiam sesquialter dicitur, ut cum dicimus senarium sesquiplum esse quaternarij. continet enim eum totum, & insuper dimidiam eius partem. Eadem ratione sescunx & sescuncia hemioliam rationem ad unciam habet, & sesquipes ad pedem. Hæc autem omnia uocabula ab uncia declinata per x in fine scribenda sunt, ut quincunx, septunx, deunx. licet hoc perraro à librarijs obseruatum sit. Hoc autem ex hoc intelligimus, quod x recti casus in genitiuum per c exire solet, ut phœnix phœnicis, felix felicis. Sic igitur deuncis & septuncis genitiui deunx & septunx rectos suos exposcunt. Porrò sesqui uocabulum in appositione inuentum pro hemiolio accipiendum est, quod perinde est, ac si dicas, tantundem & semis. Cicero in libro de Oratore perfecto. Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros partitur in tria, ut necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem, ita fit æqualis dactylus, duplus iambus, sesqui pæon. sesqui appellauit pæona, quia pes omnis pæon longa una syllaba & breuibus tribus constat. at longa syllaba in temporum metricorum ratione duas breues æquare dicitur. ita fit, ut tres breues longam unam dimidio superent. nam ternarius ad binarium relatus, sesquialteram proportionem habet. quo modo igitur dactylus æqualibus partibus constat, quia prima longa duabus breuibus æqualis est, sic pæon alteram partem dimidio maiorem habet, iambus

etiam altero tanto maiorem, hoc eſt duplam. breuis enim ſyllaba lon
ga eſt dimidiata. In compoſitione autem ſeſqui itidem dimidio maius
ſignificat, quod græco uocabulo hemiolium à noſtris etiam appella-
tur, ut ſeſquipes. ſeſquicubitus. ſeſquidigitus. ſeſquiiugerum. unde ſeſ=
quipedalia tigna apud Cæſarem. hoc eſt pedis unius & dimidia-
ti, quod ad craſſitudinem referendum eſt. & apud Horatium, ſeſ-
» quipedalia uerba. & ſeſquimenſis, menſis & ſemis. Hoc autem
ſeſqui ſignificat ſiue cum uocabulo componatur menſuram aut nu=
meri aut temporis aut modi ſignificante, ſiue etiam cum alio quo-
cunque uocabulo, ut ſeſquiopera apud Columellam. & ſeſquiplaga
apud Plautum & Tacitum. & ſeſculyxes in præfatione Plinij quo
uerbo ſi recte emendatum eſt (nam eius uerbi ueſtigium nullum in
antiquis exemplaribus Plinij extat) ego hominem ſumme aſtutum
& ueteratorem plane expolitum intelligo. fit eius uocabuli men-
» tio apud Nonium. Tacitus libro. XV. Et ille multum tremens cum uix
» duobus ictibus caput amputauiſſet, ſæuitiam apud Neronem ia-
» ctauit, ſeſquiplaga interfectum à ſe dicendo. Plautus in captiuis.
» Inde porro ibis in latomias lapidarias, ibi cum alij octonos lapi-
» des effodiunt, niſi quotidianus ſeſquiopus effeceris, ſexcentoplago
» nomen indetur tibi. hoc eſt niſi tu duodenos effoderis. Seſqui græ-
ci non habent quo modo uno uocabulo ſignificent. nec ideo minus
eleganter id exprimunt, hoc modo loquentes, ut Demoſthenes κατὰ
» θεοκρίνου. ἐν τῇ τοῦ ἀριστομάχου οἰκίᾳ ἐδόθη τρία ἡμιμναῖα τούτῳ τῷ
» ἀδωροδοκήτῳ. Cum ſeſquiminam dicere uellet τρία ἡμιμναῖα di
» xit, hoc eſt, treis ſemminas. Sic Xenophon τρία ἡμιδαρεικὰ pro
» ſeſquidarico dixit. τοῖς στρατιώταις ἐποίησεν ἡμιόλιον τὸν μισθὸν ἀν
» τὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά. Militibus ſeſquiſtipendium dedit, uel
ſeſquiplum ſtipendium, & pro darico ſeſquidaricum pependit, &
» in Oeconomico. τριημιπόδιον ſeſquipes ab eo dicitur. ut πεντημι-
» πόδιον dipondium & ſemis hoc eſt quinque ſemiſſes. Cæterum ſeſ-
» quitertium. ſeſquiquartum. ſeſquioctaum, & alia quæ in propor-
» tionibus ſignificandis uſurpantur, & antehac non modo à mathe
» maticis, ſed etiam à doctiſſimis uiris frequentata ſunt & prola-
ta, recte nec ne, & latine dicta ſint an ſecus, alterius eſſe inſtitu=
ti nunc duximus. Scio enim eſſe qui improbent haud leui authori
tate. nos tamen alio in opere quod hoc opus (ut ſpero) non longe
ſubſequetur, de his non nihil dicemus. Verum (ut diximus) ut ſeſ-
quiunx ſic etiam ſeſquuncia dicitur, & deunx & deuncis in re-
cto, & as & aſſis, & ſemis & ſemiſſis, bes & beſſis. Varro libro
primo

primo de lingua latina assem ab aere dictum esse putat, as enim et libra & pondo idem significant. unde assipondium & dupondius, ab asse fiunt, tressis. quadrassis. nonussis. & decussis, pro tribus. quatuor. nouem, & decem assibus. & rursus pro binis decussibus uicessis, & tricessis pro tribus hoc est tricenis assibus, & centussis pro denis decussibus. quo maius aeris apud antiquos uocabulum nullum fuit, Persius.

» Et centum Graecos curto centusse licetur.

Idest centum assibus. Decussem Vitruuius pro decade accipit lib. III. his uerbis. Platoni placuit denarium numerum ea re perfectum, quod ex singularibus rebus, quae monades apud graecos dicuntur, perficitur decussis, quae simul ac undecim aut duodecim sunt factae, quot superauerint non possunt esse perfectae donec ad alterum decussim peruenerint. alibi pro decussatione accipit libro. X. quo in lo-
» co de cochlea. idest organo loquens sic inquit. Ita quo loci describun-
» tur lineae, quae sunt in longitudine spectantes, faciendae decussatio-
» nes, & in decussationibus finita puncta. his ita emendate descriptis
» sumitur saligna tenuis, aut de uitice secta regula, quae uncta liqui-
» da pice figitur in primo decussis puncto, deinde traijcitur oblique
» ad incedentes longitudines & circuitiones decussium. Decusses & decussationes Vitruuius uocat rectas & exactas diuisiones complanatorum capitum tigni & exasceatorum, quae decussatio fit ductis lineis quatuor ad centrum complanati tigni sese intersecantibus, quae lineae areolas octo faciunt trigonas, quas uulgo facies appellamus. ob id octantes ab eodem authore dicuntur. Hoc autem facile est intelligere, siquis per ambitum teretis materiae, & in duobus summis capitibus leuigatae complanataeq;, ijsdem spatijs octo puncta adnotet, & à puncto ad punctum obuersarium perpetuam lineam ducat, sic enim fit, ut omnes lineae per centrum planitiei transeant, & similitudinem stellae reddant. Plinius libro de-
» cimoctauo, de uentorum obseruatione loquens. Obseruato solis or-
» tu quocunque libeat die stantibus hora diei sexta sic ut ortum eum
» à sinistro humero habeant, contra mediam faciē meridies, à uerti-
» ce septentrio erit, qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur.
» Circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisq; cernat, alioqn
» post hominem erit. ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à de-
» xtro humero fiat, occasus à sinistro, tunc erit ora sexta cum minima
» umbra contra medium fiat hominem, per huius mediam longitudi-
» nem duci sarculo sulcum uel cinere lineam, uerbi gratia pedū. XX.

» conueniet, mediamq; mensuram hoc est in decimo pede circunscribi » circulo paruo, qui uocetur umbilicus, per hunc medium transuersa » currat alia linea, hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æqui- » noctialem, & limes qui ita secabit agrum decumanus uocabitur. du- » cantur deinde aliæ duæ lineæ in decussis obliquæ, ita ut à septen- » trionis dextera læuaq; ad austri dextram læuamq; descendat, omnes » per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium » paria interualla. Qui hunc locum Plinij intelligit, quid sit decus- sare optime nouit. Quod si quis Plinium eo in loco non facile intelli- git, uideat Vitruuium libr. pri. & octogonum schema apud eum decussatum, Quo in loco de colligendis uentorum flatibus loquitur. Verum quandoquidem eum in locum Plinij incidimus, obiter duo eius uerba emendanda duximus, id quod in hoc opere sæpenumero faciemus, sic enim fert instituti operis ratio, ut non contemnendũ ope- ræpretum facturi uideamur, si in huiusmodi diuerticula castigatio- num modice euagemur, nec si id facere aut nolimus aut nequeamus, cursum inoffensum tenere tractatus hic noster possit. Quandoqui- dem igitur in eam necessitatem incurrimus nonnunquam librorũ castigandi, & eodem legentium utilitas non parua nec sine quadam oblectatione competitura uidetur, Age uideamus an ab hoc loco haud absurde auspicaturi uideamur, qui ut silentio præteriri sine præua- ricationis nota potuit, sic ita obtulisse se uidetur, ut uitio uerti nobis non possit quasi occasionem eius quæsierimus. sequitur enim uerba » Plinij supradicta continuo hic uersus. Quæ ratio semel in quoque » agro ineunda erit uel sæpius si libeat, ita uitæ ligno facienda regu- » lis paribus in tympanum exiguum sed circinatum adactis. Sic in omnibus impressis libris legitur, conniuente etiam Hermolao, ego ex antiquis sic restituendum puto, uel sæpius si libeat uti, è ligno facien da regulis paribus. quorum uerborum apertus est sensus. Decussis significationem Columella quoq; clare significat lib. IIII. de iugata » uinea loquens. Ferè autem prædicta ætas læto solo truncoq; tres ma » terias, raro quatuor desiderat, quæ per totidem partes ab alligato- » re diuidi debet, nihil enim refert iugum in stellam decussari atq; » diduci, nisi & palmites adiungentur. Decussare proprie per me- dium secare significat, quod ostendit Cicer. in lib. de uniuersita- » te cum inquit. Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in » longitudinem diffidit, mediæq; accommodans mediam quasi de- » cussauit. Martianus de coluris loquens in. VIII. Alij à cardine » meridiano incohamenta circuli perhibentes, eundem per arcticum

uerticem

» uerticem unde ortus est, denuo retulerunt, qui quidem alium ab or
» tu circulum decussantes, in quatuor quadras mundi ambitum discre
» uerunt. Et decussatim apud eundẽ in pri. Hinc rosis decussatim uin=
culatis sertata contextio. Post unciam sequuntur partes unciæ, ut se
muncia, idest dimidium unciæ. & sextula, sexta pars unciæ, uerbum
» etiam in testamentis usurpatum. Cice. pro Cecinna. Testamento facto
» mulier moritur, facit hæc hæredẽ ex deunce & semuncia Cecinnã,
» ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris uiri, Ebutio
» sextulam aspergit. Hæreditatem idest assem his uerbis Cice. in deũ-
cem, semunciam, & tres sextulas diuisit. ex quo liquet sextulam ter
tiam esse partem semunciæ, & unciæ sextam. duas sextulas Cicero
dixit pro tertia parte unciæ, cum tamen aliud uocabulum latinum
haberet, duellam scilicet. nam duæ sextulæ duellam faciunt, quæ ter
tia pars est unciæ. hoc est sexta & tricesima totius assis. Post hæc se
quitur drachma octaua pars unciæ, quæ ipsa geminata siciliquum
efficit, assis duodequinquagesimam. drachma in terna scrupula distri
buitur, quæ à Græcis γράμματα, idest literæ ideo dicuntur, quod qua
tuor & uiginti literas Græci in alphabeto suo habent, quot uncia
scrupulos capit, & dies ciuilis horas. Scrupulum rursus in binos
obolos diuiditur, ut obolus in binos semiobolos. ultra has minutias
nullum est uocabulum facile Latinis usurpatum. Itaq; mensores post
mensuras maiores (de quibus ipsis satis late in Annotationibus no-
stris diximus) ad pedem descendentes & palmum, nec habentes quo
modo palmum commode diuiderent (ut author est Boëtius) id quod
inter palmum & digitum medium erat unciam uocare instituerũt.
secundo loco digitum. tertio staterem. idest semunciam. quarto qua-
drantem, quinto drachmam. sexto scrupulum. septimo obolum. octa
uo semiobolum, quem Græci κεράτιον uocant. nono siliquam. deci=
mo loco punctum. undecimo minutum. duodecimo momentum posue
runt. alij siliquam latine putant esse id quod Græci κεράτιον dicũt.
hoc est siliquæ fructus granum. siliqua in Italia nascitur hodie quoq;
longitudine digitali latitudine pollicari, ut author est Plini. intus
habet grana, quæ sena singula scrupula pendent. hoc est diobo-
lum. Pes igitur in duodenas uncias partitur, dicimusq; semissem pro
sex pollicibus ut nostrates loquuntur, idest octo digitis. Σπιθαμὴ
græco uocabulo dicitur mensura digitorum. XII. hanc nostri dodran
tem appellare solent. palmus quaternos digitos significat, & alio
nomine quadrans uocatur. eademq; ratio in reliquis seruatur, ut
in triente & besse, quorum ratio facilius pollicum usu quàm di-

gitorum iniri potest, ut triens quaternos pollices significet, et bes octonos. & itidem in minutijs. est enim pollex medius inter palmum
» & digitum, quam unciam Boëtius à mensoribus uocitatam esse di-
» cit. Varro libro primo rerum rusticarum. Iugeri inquit pars minima dicitur scrupulum. idest decem pedes, & longitudine & latitudine quadratum. ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt in subcisiuum esse unciam agri aut sextantem. Hoc pugnare uidebitur cum praecedentibus, nisi intelligamus unciam agri duodecimam partem iugeri intelligi, unciae autem quartam & uicesimam scrupulum esse. hoc est drachmae tertiam. qua ratione fit, ut ducenta octoginta octo scrupula sint in iugero, quae si centenario multiplicentur (hoc est denis quoquouersus pedibus, ex sententia Varronis supradicta) duodetriginta pedum quadratorum millia, & octingenti pedes fient, quae est mensura iugeri. Varronis igitur uerba ita intelligenda sunt, ut ab uncia agri ad ultimam minutiam descendatur, quã uult esse scrupulum. hoc est ducentesimam & octogesimam octauam partem iugeri, & iugerum ducentesimam partem centuriae. Rursusq; à scrupulo quasi metiendi initio ad unciam perueniri & sextantem & alia mensurarum maiorum uocabula. Subcisiuum autem uerbum est mensorum ut alia permulta, quorum Boëtius in geometria meminit, Columella uero libro sexto, iugeri partitionem faciens minutias à dimidiato scrupulo inchoandas esse censet. sic enim inquit. Vt à minima autem parte iugeri, idest ab dimidio scrupulo incipiam, pars CCLXXXVIII. pedes efficit quinquaginta. idest iugeri dimidium scrupulum. Verum numerus eo in loco corruptus est. non enim pars. CCLXXXVIII. sed pars CCCCC LXXVI. legendum est, sic enim recta calculatio exposcit, & facile est ex Varrone intelligere, & ex ijs quae apud eundem Columellam sequuntur, quanquam & ipsa corruptissima sunt. sed hoc modo emendata totus locus ille sic legendus. ut à minima parte, idest à dimidio scrupulo incipiamus pars DLXXVI. pedes efficit L. idest iugeri dimidium scrupulum. pars CCLXXXVIII. pedes C. hoc est scrupulum. pars CXLIIII. pedes CC. hoc est scrupula duo. pars LXXII. pedes CCCC. hoc est sextulam in qua sunt scrupula quatuor. pars XLVIII. pedes DC. hoc est sicliquum in quo sunt scrupula sex. Reliqua quae sequuntur eo in loco emendata ferè sunt. Columella igitur minutias à semiscrupulo inchoandas
» esse censet. nam ulteriores (inquit) persequi superuacuum est pro
» quibus nihil dependitur mercedis, sed superiores tantum partes ad-

dunt

» dunt in æstimationem facti operis, de mercede fossorum & agri-
cultorum intelligens. Ordo igitur huiusmodi est, ut à dimidio scru
puli ad scrupulum transeat, à scrupulo ad sextulam, in qua
sunt scrupula quatuor. idem est enim scrupulum quod gram-
ma, quarta & uicesima pars unciæ, & sextula sexta pars. Por-
rò à sextula transitum facit ad siciliquum idest scrupula sena.
nam drachma geminata siciliquum efficit. quare siciliquus quar
ta pars est unciæ, à siciliquo ad semunciam progreditur, in qua
scrupula duodecim. ita ad unciam & ab ea ad sextantem, de-
inceps ad quadrantem trientemq; & quincuncem, usque dum ad
assem idest iugerum perueniat. hic est eorum uerborum ordo sur-
sum uersus, & uiceuersa deorsum, idest ab asse ad semiscrupu-
lum. Vncia autem à Boëtio non pro duodecima iugeri parte, sed
pro digito ac triente digiti accipitur, quem pollicem nostri uocāt.
huiusmodi autem uncia pedem habet pro asse. & eam non agri-
colæ sed mensores & geodætæ secuti sunt, quorum olim apud
Romanos ars fuit celebrata, & uocabula artis propria. quan-
quam ea sit alioquin ratio horum uocabulorum ut omne corpus
& res omnis denique in assem eiusque partes diuidi possit. siqui-
dem Vitruuius libro tertio architecturæ, senarium numerum in
» has partes diuisit, his uerbis, mathematici uero contra disputan-
» tes, ea re perfectum esse dixerunt numerum qui sex dicitur, quod
» is numerus habet partitiones eorum rationibus sex numero con-
» uenientes. sic sextantem unum. trientem duo. semissem tria, bes-
» sem quem δίμοιρον dicunt, quatuor. quintarium, quem πεν-
» τάμοιρον dicunt, quinque. perfectum sex. Ne autem scrupulo-
sa hæc magis quà necessaria horum uerborum enarratio uideatur,
ueniamus ad exempla, ut ex ijs intelligatur citra huius rei ex-
planationem authores linguæ latinæ perfecte intelligi non posse.
» Columella libro decimotertio. Ad prædictum autem modum mu-
» sti adijci debent hi odores, myrrhæ quincunx, calami pondo libra,
» cassiæ selibra, amomi pondo quadrans, croci quincunx. Plinius li-
» bro decimotertio de citrinis mensis loquens. qua in re non omit-
» tendum uidetur Tyberio principi mensam quatuor pedes sextante
» & siciliquo excedentem, tota uero crassitudine sescunciali, operi-
» mento conchylij & laminæ per medium uestitam fuisse. Qui-
bus uerbis Plinius mensam eam quatuor pedes longitudinis ha-
buisse significauit, & duos præterea pollices, & pollicis qua-
drantem. crassitudine uero sesquipollicem æquauisse. Idem ibi-

» dem magnitudo amplissima adhuc fuit unius commissæ ex orbibus
» dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum &
» semipedis p medium ambitum crassitudine quadrantali. Maiusq; mi
» raculum in ea est artis latente iunctura q̃ potuisset esse natura soli=
» dæ, à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sici-
» licis infra quatuor pedes totidemq; infra semipedem crassitudinis.
Plinius crassitudinem quadrantalem dixit, quæ quatuor esset digi-
torum. longitudini autem quaternum pedũ tres pollicis partes id est
dodrantem pollicis defuisse significat & tantundem semipedali cras=
» situdini. Idem lib. XXVII. Asplenon sunt qui Hemionium uocant, fo
» lijs trientalibus multis, radice limosa. & rursus eodem libro. Inter
» omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius, alij αἰγόνυχον uo-
» cant, alij διόσπορον. herba quincuncialis ferè, folijs duplo maiori-
» bus q̃ rutæ. Quincuncialem herbam appellauit minorem semipe=
» de, & septenũm fermè digitorum, sequitur enim post paulo, iacere
» eam atq; humi serpere authores tradunt. Idem libr. XXXIII. de
» lapide lydio loquens, Sunt autem modici quaternas uncias longitudi=
» nis binasq; latitudinis non excedentes. Vitruuius lib. III. Crassitudi
» nes autẽ graduũ ita finiẽdas censeo, ut neq; crassiores dextante, neq;
» tenuiores dodrante sint collocatæ, sic.n. durus non erit ascensus. Do=
» drantẽ appellauit XII. digitos. dextantem decem pollices. Idẽ libro
» q̃nto. Superq; laterculis bessalibus pilæ struantur, ita dispositæ uti bi=
» pedales tegulæ possint supra esse collocatæ. Bessales dixit tegulas quæ
» octo pollicum longitudinem habent Liuius libr. V. ab urbe condita,
» Terna iugera & septunces uiritim diuiserunt. Septunces dixit pro
dimidiato iugero & duodecima parte iugeri. Tertij regum septimo.
Crassitudo autem luteris trium unciarum erat. Pro quo secundi pa=
ralipo. quarto legitur. Porrò uastitas eius habebat mensuram pal=
mi. Palmus autem ut alibi diximus quatuor digitorum est, & qua-
drans appellatur. licet palmus pro dodrante interdum usurpetur.
Hoc glossularij illorum librorum diuinasse magis q̃ intellexisse ui-
dentur. quippe cum diuus Hieronymus in præfatione libri Iob, ita
» scripsisset. Habeant qui uolunt ueteres libros uel in membranis
» auro argentoq; descriptos, uel uncialibus, ut uulgo aiunt, literis one
» ra magis exarata q̃ codices, Hæc inquam cum enarraret inter-
» pres, unciales literas esse dixit auri unciam appendentes, uel auri
uncia constantes, ignarus uidelicet horum uocabulorum significatio-
nis, unciales enim literas Hieronymus intelligi uoluit pollicis cras-
situdine exaratas. Pari ignorantia & illa eiusdem præfationis uer

ba imperiti

ba imperiti transmittunt. Obliquus enim, inquit ille, etiam apud hebræos liber hic fertur, & lubricus, &, quod græci rhetores uocant, ἐσχηματισμένος, dum qui aliud loquitur aliud agit. Quod uerbum primæ literæ aphæresi acephalum factum est. uulgo enim è præcisa schematismenos in exemplaribus lectitatur. Nicolaus liranus huguitionis authoritate fretus, mirifice hoc uerbum enarrauit. ueritas tamen hoc habet ut ἐσχηματισμένος liber Iob ab eo authore eleganter dictus sit, qui figuris uerborum sententiarumq; uariatus, & quodammodo uelatus, atq; adeo uestitus sit. Schemata.n.i. figuræ duorum sunt generum.i. dictionis & sententiæ, sed quæ sententiarum sunt maxime in oratorio sunt instrumento. σχήματα autem à græcis dicuntur quasi gestus quidam & configurationes habitusq; orationis, quæ omnia propémodum Cicero in.III. de oratore enumerauit, sed simplici contentus nomenclatura, ut qui oratoris magis personam q̃ rhetoris & sophistæ in iis libris suscepisset, quomodo & in libro de oratore perfecto. quapropter Fabius quasi Ciceronis enarrator, luculenter & copiose ex Ciceronis præscripto de figuris disseruit. Ex cuius uerbis lib. IX. quid sit schema discere facile poterimus, sed si habitus quidam (inquit ille) & quasi gestus
» sic appellandi sunt, id demum hoc loco schema dici oportebit, quod
» sit à simplici ac in promptu posito dicendi modo poëtice uel oratorie
» immutatum. sic enim uerũ erit aliam esse orationem ἀσχημάτιστον.
» i. carentẽ figuris, qđ uitiũ nõ inter minima est, aliã ἐσχηματισμένην
» id est figuratam. hactenus Fabius. Ex cuius uerbis intelligimus diuum Hieronymum ut literarum bonarum non ignarum, sic plerunque non dissimulatorem, librum illum Eschematismenon idest figuratum appellasse ꝙ non simplici ac uulgari sensu res diuinas & in uera germanaq; philosophia reconditas posteritati tradiderit, sed figurato stylo atque à sensu communi alieno & abhorrente, ut mirari non debeamus si arcanæ abditæq; doctrinæ sensum quilibet non capiat, quem Hieronymus obliquum ac lubricum appellat ob dialogorum ambagem. Cum autem sint Poëmatis genera tria, ut fere authores tradunt, δραματικὸν idest actiuum uel actuosum, ἐξηγηματικὸν idest enunciatiuum, & quod est inter utrunque anceps μικτὸν idest ex utroque mixtum, Dramaticum est in quo personæ agunt solæ absque ulla poëtæ ipsius & authoris interlocutione, cuiusmodi tragœdiæ sunt & comœdiæ & quædam Vergilij bucolica. Exegematicum autem genus est in quo poëta omnia narrat sine ulla personarum interlocutione. In hoc

omnia didascalico more & simplici traduntur, ut georgica eiusdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inscribitur, uel id poëma potius, ut author est Hieronymus, dramatico & μιματικῷ. idest imitatiuo charactere conscriptus est. siquidem in eo personarum actus uidemus uelut in scenam quandam prodeuntium, non popularibus oculis sed philosophicis inseruientem. Porrò cum schemata exornandis poëmatis & orationibus inuenta sint, eum etiam præbent usum, quod magis ijs multo afficimur & permouemur, quæ figurate nobis quam quæ simpliciter & communi sensu traduntur. propter quod fabius de ui figuratæ orationis loquens, nam si frons, inquit, oculi, manus, multum ad motum animorum ualent, quanto plus orationis ipsius uultus ad id quod intendimus conficere compositus? Est enim figura sicut nomine ipso apparet, conformatio quædam orationis remota à communi & primum se offerente ratione. Tran-
» quil. in Vespas. amicorum libertatem, causidicorum figuras, ac phi-
» losophorum contumaciam leuissime tulit. Figuras tranquillus ap-
» pellat obliqua dicta, quæ non recta & simplici sententia, sed obli-
» qua prætextaque; imperatorem ipsum taxabant. Idem in Domiti.
» Hermogenem tarsensem occidit propter quasdam in historia figu-
» ras, librarijs etiam qui eam descripserant crucifixis. Ruffinus
» contra Hier. scribens, nam & sanctum (inquit) Ambrosium epi-
» scopum qualibus figuris laceret, qualibus obtrectationibus secet,
» in ijs ipsis in quibus laudet Origenem, ex præfationibus eius edo-
» cebo. & Hiero. Ad Ruffinum. Iam tuæ moderationis est & tuo-
» rum nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes
» mei inuenias qui possint figuratis laudibus delectari. Et apud eundem figuratæ controuersiæ in eundem sensum intelligendæ. Martialis libro tertio epigrã.

» Schemate nec dubio, sed aperte nominat illam
» Quam recipit sexto mense superba uenus.

Vt ad rem longiuscule digressi redeamus, res omnis in assis partes facile diuiditur. Plin. libro secundo, lunam haud dubium est lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adijcientem ad plenum orbem, detrahentemque; in diminutionem. Cuius dicti subobscuri huiuscemodi sensus est. lunam cum à coitu, quod interluniũ dicitur, emergit, id quod fit secunda statim die, lucere primum tres partes unius horæ nocturnæ, & insuper quartam & uicesimam horæ partem. seu mauis undeuiginti uicesimas quartas horæ, à secunda deinceps ad plenilunium die quolibet tantundem in-

crementi lucendo adijcere. Et rursus a plenilunio eadem ratione eodemq; modo decrementi lucere minus minusque quotidie usque ad intermestrem lunam, quo tempore cum sole coit. Idem lib. XVIII. de eadem luna loquens. Supra terras autem erit quandiu & sol

» interlunio & prima tota die, secunda horæ noctis unius dextan=
» te siciliquo ac deinde tertia usque ad quintamdecimam multiplicatis
» horarum ijsdem portionibus. Quintadecima tota supra ter-
» ras noctu erit, eademq; sub terris tota die, decimasexta ad pri=
» mæ horæ nocturnæ dextantem siciliquum sub terra aget. easdem
» potiones horarum per singulos dies adijcit usque ad interlunium:
» & quantum primis partibus noctis detraxerit quod sub terris agat,
» tantundem nouissimis ex die adijciet super terram.

Dextantem & siciliquum decem esse uncias cum quarta parte unciæ nimo est qui ignoret. ita quod Plinius libro secundo undeuiginti quartas & uicesimas horæ dixerat crescenti lunæ quotidie accrescere amplius deinceps ampliusque lucendo, & uiceuersa decrescenti ratione eadem moduloque eodem decedere, libro. XVIII. quasi eorum immemor quæ secundo uolumine dixerat, uiginti quartas & uicesimas & semis præterea dixit, id est unam quadragesimam octauam. dextans enim uiginti uicesimas quartas ualet, & siciliquus unam duodequinquagesimam. ut suspicari subeat Plinium utrobique non eundem authorem eandemq; obseruationem secutum. quanquam in nonnullis alijs quoque locis uel amanuensium culpa uel propria hallucinatione, ut fit in uaria ac multiplici lectione, lapsus est. tametsi id fidem excedere uidetur, uirum usq; adeo & ingenio acrem & industria accuratum apertis interdum in rebus lapsum esse. ac ne id quidem modo, sed eidem etiam obliuionem antedictorum obrepsisse. præsertim cum ad principem scriberet, & obseruari præterea se acribus obtrectatorum oculis captariq; non nesciret. id quod facile intelligimus ex librorum præfationibus interdum amarulentis. Proinde apologiam Plinij licet quis meditetur qui hæc & huiuscemodi diluere se posse speret, Ego (quod ad me attinet) non usqueadeo sacrosanctam Plinij authoritatem, ac ne cuiusquam quidem antiquorum, debere esse censeo, ut non præsentissimum ueritatis numen fuisse semper apud æquos bonosque iudices meminerimus. cuius ut sacerdotes multi olim fuerunt, sic Plinius ipse antistes mihi fuisse uidetur. non enim tantum maioribus ipse tribuisse comperietur, ut eorum quaque in parte culpam obruendam silentio censuerit

posteritati dispendioso, nedum ut cuiusquam errata quo iure quaq; iniuria tueri institerit. In quo mihi nostræ memoriæ homines doctissimi absurdula quadam religione obstrinxisse æqualium suorũ & posterorum iudicia uidentur, qui quidem eorum exemplo antiquitatis nomen nudum, uenerandum esse numinis instar putant. Ego antiquos quoque illos homines ut nos fuisse puto, & aliqua etiam scripsisse quæ parum intelligerent. nec ita annosi æui prærogatiuam sequor, ut non in opus hoc Plinianum eximium omnino & rerum propè omnium ut digestione consertum, sic uarietate distinctum, errores quosdam irrepsisse affirmare præfidenter ausim, quos nemo quantumuis acer modo non impudens sit, defendẽdos recipere libens uelit. siquidem (ut nunc mittam ea quæ in stirpibus, quæ in hærbis, quæ in medicinis, ex Dioscoride & Theophrasto docti quidam & diligentes harum rerũ obseruatores adnotauerunt, in quibus sæpe Plin. nunc exemplarium uitio, nunc æquiuocatione falsus est, dum uel opus immensum lectionisq; multiplicis urgeret, uel iudicium ipse certum ijs rebus describendis adhibere nequiret quæ oculis non subiecerat, aut non satis meminerat. Vt igitur illa mittam quæ culpæ magis quàm crimini dari possunt, neminem esse arbitror eorum, qui Plinij studiosi sunt, qui Plinio patrocinari in eo
» uelit quod lib. IIII. de hyperboreis dixit. Ponè eos (inquit) montes
» ultraq; aquilonem gens felix (si credimus) quos hyperboreos appel
» lauere, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi cre-
» duntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, seme
» stri luce & una die solis auersi, non (ut imperiti dixere) ab æqui
» noctio uerno in autumnum. semel in anno solstitio oriuntur ijs so
» les, brumaq; semel occidunt. & lib. II. In Britannia lucidæ noctes
» haud dubie repromittunt id quod cogit ratio credi, solstitialibus die
» bus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu sub
» iectæ terræ, continuos dies haberi senis mensibus, noctesq; è diuer
» so ad brumam remoto. quod fieri in insula Thyle Pytheas massi-
» lien. prodidit. Quæro quonammodo hoc dictum tueri possemus etiam si ab Eudoxo dictum esset, cum ratio sphærica haud dubie deprehendat eos qui polum arcticum pro uertice habent, etiam æquinoctialem habere pro circulo finitore? Atqui qui æquinoctialem pro finitore habent, eos necesse est nullam noctem habere, sed diem perpetuum quoad sol fertur per signa septentrionalia, id quod fit ab ariete ad libram, id est ab æquinoctio uerno ad alterum æquinoctium. & uiceuersa perpetuam noctem, quoad sol

per signa australia uiam facit.i.à libra ad arietem, ita ut illis annus uertens semestri luce & æquali nocte transigatur, unico per annum ortu & occasu solis. At hoc Pli.*non ab æquinoctio uerno ad autumnum, sed à solstitio ad brumam fieri locis dictis contendit.qui rursus lib.*IIII.*quasi parum sibi in ea re constans ita inquit.* Vltima omnium quæ memorantur Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus cancri signum sole transeunte, nullosq; contra per brumam dies.hæc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur.*Ex *quibus uerbis conijcio* Plinium quod Pytheas Massilien. *de solstitio & bruma dixerat.i.de duobus tantum diebus, de senis mensibus dixisse, propterea q̃ spherici authores rationibus id demonstrant.quare* Plinius *in hoc hallucinatus uidetur, qui quod ab æquinoctio in æquinoctium fit, à solstitio ad solstitium fieri scripsit.* Strabo libro septimo de sauromatis loquens q & sarmatæ dicuntur.

" διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων, οἱ τὰ ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς ὑπερβο-
" ρέους μυθοποιοῦντες, λόγου ἠξίωνται. καὶ πυθέας ὁ μασσιλιώτης κατε-
" ψεύσατο ταῦτα τὰ τῆς παρωκεανίτιδος. προσχήματι χρώμενος τῇ πε-
" ρὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μαθηματικὰ ἱστορία. Propter horum autem (inquit) locorum ignorantiam ij qui riphæos montes & populos hyperboreos fabulati sunt, in hominum existimationem uenerunt. & ipse Pytheas massiliensis mendaciter hæc scripsit quæ ad Oceani littus pertinent, illo usus prætextu q̃ cælestium & mathematicarum rerum historiam scriberet.*Martianus (quod miror)* Plinium *in hoc sequutus est his uerbis in sexto.* In Britannia (inquit) noctes decem & septem horarum, solstitiali uero tempore cum cœli uerticem sol inuectus subiectas læuorsum terras perpetui diei continuatione collustrat, Itemq; brumali descensu semiannuam facit horrere noctem. quod in insula Thyle compertũ Pytheas Massilien. asseruit. *Pomponius* Mella *de his loquens lib.*III.*ita inquit.* In Asiatico littore primi hiperborei super aquilonem riphæosq; montes sub ipso siderum cardine iacent. ubi sol non quotidie ut nobis, sed primum uerno æquinoctio exortus, autumnali demum occidit. & ideo sex mensibus dies, & totidem alijs nox usq; continua est. *Si uerum est* Plinij *dictum necesse est ut* Mella *author probatissimus ignarus sphericæ rationis fuerit, & unus eorum quos* Pli. *imperitos appellauit.* Enimuero *in supradictis lapsum esse* Pli. *per rerum mathematicarum ignorantiam, ut persuadere mihi nolim, sic nequeam si uelim.non enim rudimenta tantum mathematicarum artium perdidicisse* Plinius *uidetur, id est sphericæ disciplinæ rationem, quam*

necessariam esse de situ orbis scribentibus Strabo nobilis geographus libro primo docuit, Sed etiam astronomiam ipsam non leuiter attigisse, eiusq; asseclam diopticam nam absq; harum rerum peritia quonammodo stellarum erraticarum circulos, cursus, stationes, retrogressus, accessus terrae citimos, recessusq; ultimos, res omnino pplexas explicare inaudita breuitate quiret? adde triplicem umbrarum rationem luculenter ab eo sciteq; expeditam, nam solis lunaeq; magnitudinem & eorum deliquia ecquis enarrare expeditius aut docere potuit? ambages certe lunares, & desultorij sideris mirificas uicissitudines nec elegantius quisquam priscorum nec explanatius totidem uerbis complecti potuisset. tametsi rursus in magnitudine lunae etiam suo sibi testimonio reprehenditur, cum mucrone umbrae terrae luna in deliquio obscuretur eodem ipso authore, & ipse tamen lunam maiorem esse terra dixerit quae duo dicta colliduntur inuicem. sed sic sunt res mathematicae. Neque uero legitimam ipsam harum rerum scientiam nouisse tantum Plinius uidetur, sed etiam genethliologorum commenta non ignorasse. id quod ex libro eius septimo intelligere possumus, quo in loco de spatijs uitae longissimis loquens, poscere (inquit) uidetur locus ipse sideralis scientiae sententiam. Epigenes CXXII. annos impleri negauit posse, Berosus excedi. CXVII. durat & ea ratio quam Petosyris & Mecepsos tradiderunt, & trimorion appellant a trium signorum portione, qua posse in Italiae tractu. CXXVI. annos uitae contingere apparet. negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam mensuram quod anaphoras uocant transgredi, & eas ipsas incidi occursu maleficorum siderum. Quo in loco non trimorion ut male emendatum est sed tetartemorion lego, ex antiquis exemplaribus in qbus artemorion legitur. Est autem tetartemorion graece qui latine quadrans dicitur, id est quarta pars signiferi circuli, hoc est tria signa. Ad cuius rei intelligentiam sciendum q numerus duodenarius & astronomicis & genethliacis familiaris et accommodatus est. unde & aspectus quadrantales obseruant & trientales sextantesq;, hos duos extremos trinos & sextiles uulgo uocant. Quadrantalis aspectus qui quadratus etiam appellatur, fit per trium signorum interstitium, & gradus nonaginta. ob id nonagenarius appellatus. Plinius libro secundo. Martis (inquit) stella ut propior etiam ex quadrato sentit radios ab nonaginta partibus, unde & nomen accepit is motus primus & secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Trientalis est aspectus qui in quatuor fit signis hoc est in ter-

tia parte signiferi quæ constat centum & uiginti gradibus. Hunc triquetrum Pli. uocat. Sextans autem fit in sexta parte signiferi hoc est. LX. gradibus & signis duobus. ob id sexagenarius dictus. Semissis aspectus est qui fit per diametrum, id est per lineam circuli dimetientem. Hanc radiationem mathematici, id est Chaldæi minacem malignamq; esse dicunt, hæc fit à signo uno ad aliud signum quod ab eo ordine sit septimum, ut ab ariete ad libram. Triquetrus aspectus id est trigonus qui trientem signiferi capit, quinto signo fit. ut (uerbi gratia) in duobus signis quæ tantum inter se distent quantum aries & leo. huiusmodi radiatio læta felixq; esse dictitatur. Tetragonus id est quadratus fit in quarto ab eo à quo inchoatur, id est ab horoscopo, ut ab leone in scorpium. Hanc radiationem tristem putant. Hexagona est quam sextantem diximus, quæ fit in tertio signo, eadem benignitate cum trigona prædita. Propterea Pli. de sexagenario aspectu loquens, hic numerus (inquit) sexangulas mundi efficit formas. Prædictis quatuor genethliaci etiam cardines quatuor addunt, ortum scilicet & occasum, & mesuranium quod & mesuranema dicitur (uocabulum ubique in Firmico deprauatum) hoc est locus medij cœli, & huic oppositum locum quod hypogeon dicitur, hoc est punctum subterraneum inter ortum occasumq; medium. Vt autem as ipse mathematicus impleatur, & omnes suas partes habeat, addunt & alia quatuor loca, quæ pigra deiectaq; esse dicunt, ꝙ nullo ferme radiationis fœdere cum ortu id est cum horoscopo coniungantur. Hæc sunt in. II. VI. VIII. & XII. ab horoscopo signo. Horoscopus est ea pars cœli quæ geniture tempore ab orientali parte cœli emergit in hemispherium nostrum, & ortus appellatur. Huic pars per diametrum opposita in. VII. (ut diximus) signo in occidua cœli parte, occasus appellatur. Ea autem pars cœli quæ triginta partibus ab horoscopo distat, in secundo signo existens ab eo in quo horoscopus inchoatur, anaphora appellatur & interdum epanaphora quasi pars iamiam emersura. Quæ autem pars signiferi totidem partibus in demersu occiduum punctum signiferi præcesserit, quot partibus in emersu anaphora ab horoscopo relinquitur, ea pars cœli à mathematicis epicataphora dicitur, quod significat præcipitem locum cœli in. VIII. ab horoscopo signo. reliqua duo loca nomina habent malæ fortunæ & cacodæmonis. Hæc tametsi uanissime à mathematicis disputantur, ideo tamen utilia sunt cognitu, quot & aspectuum

radiationum'que adnotatio, astronomiæ etiam cum genethliologia communis est. Vt autem ex prædictis apparet, non trimorion, quod nihil (ut arbitror) apud græcos significat, (trimœron enim græcum est non trimorion) sed tetartemorium legendum est, ita uerba illa Plinij supradicta intelligere me non potuisse fateor, nequeuere illi quẽquam nonaginta partium exortiuam mensurã quod anaphoras uocant, transgredi. Hermolaus Barbarus neutrum hulcus attigit. Proinde cum Plinius huiuscemodi multa & scite & concinne de rebus mathematicis scripserit, nec candidi profecto est nec recti iudicij ob unum & alterum incommodius dictum, dicam ipsi imperitiæ uelut ad tribunal Rhadamanti scribere, aut quãuis aliam formulam intendere quæ tantæ authoritati ignominiosa esse possit. petita tamen uenia cum eo agere præscriptis uerbis honorẽ præstantibus licet, ne iure nostro cedamus asserendæ ueritatis, cui nec temporis spatio, nec authoritate cuiusquam nominis præscribitur. Nec enim ætati nostræ hanc legem promulgauerim, quod Plinius quod prisci, quod primi meriti scriptores, dixerint, scripserint, quã rem cunque inter monimenta sua reliquerint, eiusce rei æterna ac sacrosancta authoritas esto. qui huic uelut consecratæ sententiæ derogauerit, abrogauerit, obrogauerit, ob eam rem intestabilis, & sacer esto. hunc literati omnes ex conuentu certatim exigunto. Illam enim potius legem suaserim, qui discendi cupidi sint, iuratissimi cuiusque scriptoris maiestatem comiter conseruanto. quod secus (ut sunt humana) dictum in eorum cuiusque libros irrepserit, obrepserit, fefellerit, qui de eo dicto indagandæ ueritatis ergo addubitet, addubitauerit, quæstionem referat, retulerit, quod eorum absque dolo malo aut liuore animi factum sit, eius rei multa ne sit, nec bonorum offensio, quod instar est extremi supplicij. Proinde adnotatis locis hærendum esse censeo, ut eorum more philosophorum qui ephectici dicuntur (nos cunctatores appellare possumus) iudicium sustineamus, potiusquam ut quicquam arrogantia critica statuamus de classicis authoribus & citra controuersiam receptæ authoritatis. Sunt qui Plinium multa in mathematicis non intellexisse affirmant, quæ quidem ex græcis transcripserit. quale est illud quod de signifero dicit cap. XVI. secundi lib. quod omnino explanatius dici debuit etiam si uere dictum esse uidetur & acute. id quod uix mihi persuaserim. Eiusdem notæ cum superioribus est illa entelechia Ciceronis, cuius hæc sunt uerba in
" pri. Thusculanarum. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper

excipio)

excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum esset complexus è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse è qua sit mens. cogitare enim & prouidere & discere & docere & inuenire aliquid & tam multa meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari, hæc & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet uacans nomine, & sic ipsum animum entelechiam appellat, nouo nomine quasi quandam continuatam motioné & perennem. Entelechiam Cicero continuum motum intellexit, quasi Aristoteles endelechiam per d literam scripserit. i. continuationem, & non entelechiam potius, q̃ actum & perfectionem doctissimi græcorum interpretantur. ob id Ciceronem à græcis accusatum non magnopere miror, utpote quos & orationibus suis exagitare non desinit, q̃q̃ ab ipsis præclara illa ingenij ornamenta philosophiam & oratoriam facultatem accepisse se nó dissimulat. Quare si uerum fateri uolumus, eloquentiæ latinæ princeps parensq́; à Plinio iure ac merito dictus, diserti nonnunquam magis uiri q̃ oratoris officio functus esse iudicandus est, Si qdé eius ipsius authoritati credimus, oratorem eum esse non posse qui non idem uir bonus sit, Viri autem boni esse persuadere mihi nequeo, non modo græcos uiros, sed etiam græcam ipsam linguam latinæ eloquentiæ authorem, ut inopem & ieiunam conuiciose uocitare, & latinæ linguæ ueluti exuberantem copiam præ illius inopia admirari, nisi uero credimus Ciceronem recta fretum conscientia, & ex animi sui sententia id dixisse, & non plané auræ populari Romanorum suorum inseruijsse, cuius populi gratia nullum unq̃ numen præsentius esse credidit. Calumniæ igitur Cicero excusari non potest, quasi ita existimauerit. nam præterq̃ ꝙ græcam omnem facundiam pernouerat, ut uel eo nomine græcis ipsis æqualibus admirandus esset, Si cui etiã eloquentiæ græcæ elogia ex eius scriptis colligere uacet, et libeat, eum aliter censuisse haud dubie iudicabit. Fabius lib. X. de comparatione Demosthenis & Ciceronis loquens, cedendum uero in hoc, inquit, ꝙ & ille prior fuit, & ex magna parte Ciceronem quãtus est fecit. Nam mihi uidetur. M. Tullius cum se totum ad imitationem græcorum contulisset, effinxisse uim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis. Idem lib. XII. Latina mihi facundia, ut inuentione, dispositione, consilio, cæterisq́; huius generis artibus similis græcæ ac prorsus discipula eius uidetur, ita circa rationem eloquendi uix habere imitationis locum. Si igitur teste Fabio, id est altero Cicerone, lingua

latina discipula & imitatrix linguæ græcæ, cum se totam ad præscriptum parentis suæ componere effingereq́; instituisset, in ea parte artis oratoriæ à qua eloquentia nomen accepit, imitationem implere non potuit, id est in eloquendi magnificentia & sublimitate, quonam modo præferendam hanc illi M. Tullius utriusque peritissimus existimare potuit? Ceu uero si quam Protogenes tabulam ex nobili illa Apellis Anadyomene effingere statuisset, omniaq́; liniamenta ad præscriptum ducere, tuq́; id apographum, præstantius esse exemplari suo contenderes, non aut improbus esse aut ridiculus uiderere? At enim Venere nos græci & uerborum suauitate non etiam copia superauerunt. Hoc rursus iudicandum ad Fabium reÿciamus. apud quem libro eodem sic legitur. Itaq; tanto est sermo græcus latino iucundior, ut nostri poëtæ quoties dulce carmen esse uoluerunt, illorum id nominibus exornent. His illa potentiora quod res plurimæ carent appellationibus, ut eas necesse sit transferre aut circumire. & iam in ÿs quæ denominata sunt, summa paupertas in eadem nos frequentissime reuoluit. at illis non uerborum modo, sed linguarum etiam inter se differentium copia Quare qui à latinis exigit illam gratiam sermonis attici, det mihi in loquendo eandem iucunditatem & parem copiam. quod si negatum est, sententias aptabimus ÿs uocibus quas habemus. Quam pugnantia sint hæc uerba Fabÿ cum uerbis Ciceronis, nemo non uidet. qui etiam, si dÿs placet, alibi uociferatur omnia per se melius Romanos & sapientius q̃ græcos inuenisse, aut ab eis accepta meliora fecisse. Et rursus, ut omnia, inquit, græcorum perquiras, quid sit
» ineptus non inuenies. & innocentiæ uerbum græce dici non potest.
» equidem apirocalum apud illos tam significans esse puto q̃ apud nos ineptum. nec minus fortasse apithanum. & innocentem non meliorem acacon esse iudico. quo uerbo areopagita & literæ sacræ utuntur. Atque etiam Demosthe. in oratione κατὰ εὐέργου. his uerbis.
» καὶ προσποιούμενος ἄκακος εἶναι ἐξηπάτησε τοὺς δικαστάς. Et rursus.
» εἴτις ἀγνοοῦσα τούτους, ἀκάκους ἡγήσατο καὶ ἀπράγμονας εἶναι. &
» κατὰ νεαίρας. ἐλεήσασα αὐτὸν ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἀκακίαν τοῦ τρόπου.

Nisi si scrupulose ita discernentes dicamus ἄκακον simplicem et fraudis nescium significare, innocentem autem eum qui cum secus agere possit, intra fines tamen æquitatis se continuerit. Nam ἄκακος apud Demosthenem circumscribendi ignarum significat, & cui impostura non ægre fieri possit. Verum esto ut acacos ad uerbum magis innocenti quàm ad significationem respondeat, ἀνεγκλήτων

& ἐπιεικὴς & καλοκἀγαθὸς innocentis significationem non implebunt? atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocentia significare puto. Meliora etiam bis alia Cicero apud græcos inuenisset, si græcorum partes tuendas suscepisset. Has ob causas & alias huiuscemodi uiuus adhuc, ut author est Fabius, obtrectatorum sermonibus sæpe exagitatus fuit. Ingrati profecto est animi cum græcia latinos non modo disciplinis, sed etiam suis uerbis locupletauerit, eaq; adhuc teneant, nec beneficium, nec debitum agnoscere. præsertim cum græcia id nunquam repetitura sit mutuum quod usu diuturno nostrum fecimus. Mihi autem uidetur, ingenue enim proloquar, lingua græca ad latinam relata, poetæ id est tragici authoris aut comici rationem habere. Latina autem actoris tantum scenici, qui fabulam a poeta inuentam & emodulate scriptam, artifici ac numerosa pronuntiatione in theatralem consessum profert. Quid enim aliud & poetæ & oratores nostri quàm poesi & orationi ciuitatem, ut ita dicam, Romanam dederunt? A Græcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni criminose obiecta est, idq; meritissimo. cuius defensionem Politianus ad sui magis ostentationem suscepisse mihi uidetur, quàm diluendi criminis fiduciam habuisse. Nam ut in omnia sese uerset Politianus, causam haud dicere poterit, quin si Cicero ita uerba scripta reliquit, ut nunc in exemplaribus leguntur, non ille longe ab Aristotelis sententia aberrauerit. quod ut intelligatur, Aristotelem ipsum authorem entelechiæ testem dicti nostri futurum laudabimus. qui in principio statim secundi uoluminis de anima ita
» inquit λέγομεν δὴ ἕν τι γένος τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ
» μὲν ὡς ὕλη, ὃ καθ' αὐτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι. ἕτερον δὲ μορφὴν καὶ
» εἶδος. καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι, καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ
» μὲν ὕλη δύναμις. τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. id est. Dicimus igitur
» unum genus entium esse substantiam, hæc autem partim mate-
» ria est, quæ per se quidem ipsa non est hoc aliquid. altera pars
» eius forma & species, secundum quam iam dicitur hoc aliquid.
» ab his tertium est quod ex ambobus consit. Porro materia po-
» tentia est, forma autem entelechia. Idem libro eodem ostende-
» re clarius uolens quid sit anima. διὸ ψυχή ἐστιν, ἐντελέχεια ἡ
» πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ ὃ ἂν
» ᾖ ὀργανικόν. ideo anima est entelechia prima corporis naturalis
» uitam habentis potestate. tale autem est quodcunque organicum
» est. Potestate uitam habens appellat, quod actu uitam non

habet, ut dormiens qui habitum tantum habet. plus est enim actu
» habere, qualis est uigilans. & paulo inferius εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πά-
» σης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀρ-
» γανικοῦ. Quod si commune aliqd in omni anima dicere oportet, erit
quidem prima corporis entelechia corporis naturalis organici. Ente
lechiam ubiq; pro perfectione & actu ponit. duo enim sunt in re-
bus, actus i. entelechia, quæ etiam interdum ab eo ἐνέργεια appel
latur, & δύναμις, id est potentia. Organicum appellat corpus qđ
ad aliquid conditum est, ut oculus ad uisum, & auris ad auditum.
naturale autem dixit ad differentiam opificialis & manu facti. Sũ-
ma igitur prædictorum hæc est ut ex Themistio Aristotelis clarissi-
mo paraphraste intelligi facile potest, animam primam esse perfe-
ctionem corporis. i. entelechiam, quod quidem corpus potestate in
actum prodeunte uitam habeat. atq; id quod ex duobus conditum
est & concretum, iam integrum factum, animal est. forma enim id
est entelechia, licet in materia edatur, non tamen materiæ forma est,
sed eius forma est quod græce σύνολον dicitur, id est ex ambobus
concretum. omne enim tale simul atq; in aliquam speciẽ formatum
est, hoc aliquid esse cœpit. id ut facilius intelligeretur, hoc inqt Ari-
stoteles speculari partium exemplo conuenit. Esto igitur ut oculus
sit animal. animam eius esse, id est entelechiam, aspectum oportebit,
cum sit uisus sua oculis substantiæ ratio, id est forma & perfectio.
» sic enim appellare solet rationem substantiæ. εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλ-
» μὸς ζῷον, ψυχὴ ἂν αὐτῷ ἦν ἡ ὄψις. αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λό-
» γον. at uero oculus materia est uisus. quo defectus oculus, iam non
» est oculus nisi æquiuoce, quomodo oculus lapideus aut pictus ὁ δ' ὀφ-
» θαλμὸς ὕλη ὄψεως. ἧς ἀπολιπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμός, πλὴν ὁμονύμως.
Proinde Aristotelis entelechia perfectio est & forma, cũ corpus na-
turale a potestate, id est à materia nuda in actum prodijt, & ani-
mal esse cœpit, uel uiuum esse. quare entelechia etiam brutorum est
& etiam stirpium & eorum corporum quæ uegetabilia sunt. estq;
entelechia non continua motio, sed perfecti corporis comprehensio,
id est τοῦ ἐντελοῦς συνοχή. Hoc enim etymum eius uerbi significat.
Quare liquido, ut arbitror, constat uerba illa Ciceronis de animo
humano non esse consentanea cum entelechia Aristotelis. Quid il-
la quæ alio loco eiusdem libri subdidit, diuinitatem animis humanis
» asserere uolens. si autem est, inquit, quinta quædam natura ab
» Aristotele inducta, primum hæc & deorum est & animorum.
» Hanc nos sententiam secuti his uerbis in consolatione hæc expres-
simus.

ſacrorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorum, murenarum lactes commiſcuit. Quare immerito Hermolaus hoc uerbum ut licenter uſurpatum in ſpartiano notauit. Noſtrates in piſcibus lactantias appellant. Verum ut notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idq; meritiſſimo, ſic humana Minerua ſcripſiſſe eos meminiſſe debemus, non numine inſtinctos, ne muſas inſectatus eſſe uideatur, qui eius notæ authores ſemel, atque iterum ad diſquiſitionem conſultorum candido propoſito reuocauerit. nec mihi ob id uideor litem meam facere, q controuerſiam tanto authore intentatam ueritatis indagandæ ſtudio commemoraui, cum mihi Angelus Politianus uir egregie doctus obtuliſſe ſe liti haud magna cauſæ fidutia uiſus eſſet. Sed redeamus tandem ad inſtitutum
» opus. His nominibus antiqui non ſolum uſq; ad aſſem, ſed etiam
» ultra uſi ſunt. Columel. li. IIII. auarius quidam dipondio & do-
» drante altum ſulcum latum pedum quinq; faciunt. dipondium &
» dodrantem dixit pro pedibus duobus & digitis. XII. Et lib. III.
» Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde ſulcum
» in quatuor pedes longum, in tres altum, in dipondium ſemiſſem la
» tum cum feceris, patiere minime duobus menſibus eum tempeſta
» tibus uerberari. Vtuntur etiam hiſtorici. ut Liuius lib. VIII. ab
» urbe condita. Latinus ager & Falernus qui populi Campani fue
» rat, uſque ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiduntur. bina
» in latio iugera, ita ut dodrantem ex priuernati complerent da-
» ta, terna in falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis. Col. lib. II. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur. nam commode proſcinditur duabus. una iteratur, tertiatur dodrante. in liram ſtatim redigitur quadrante operæ. Dodrantem operæ pro tribus partibus diei artificialis dixit. ut quadrantem pro quarta hoc eſt pro nouem horis & pro tribus. Pli. lib. XVIII. iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerum uno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facultas ſoli. ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem, quando & animalium labori natura leges ſtatuit. quadrantem græci τεταρτημόριον dicunt, & τριτημόριον trientem δίμοιρον beſſem. dodrantem τρίμοιρον. Sunt & hæc uocabula ſignatæ pecuniæ nomina, ut docet Varro. As numus erat libralis, dupondius numus bilibris. ſeſtertius numus duarum & ſemis librarum dictus quaſi ſemiſtertius, græcorum imitatione qui τρίτον ἡμίδραχμον dicunt duas drachmas et ſemis. & ἕβδομον ἡμιτάλαντον pro talentis ſex & ſemis. Herod. in

» pri. ἑλλήνων σταθμὸν ἕβδομον ἡμιτάλαντον Pollux. τρίτον ἡμίδραχμον
» αἱ δύο ἡμισεῖαι δραχμαί, ideſt pendens ſex talenta & ſemiſſem. &
» apud eundem τέταρτον ἡμιτάλαντον. i. quartum ſemitalentum pro
eo quod eſt tria & ſemis talenta. Denarius decem librarum numus
erat, cuius quarta pars ſeſtertius, eo tempore ſcilicet quo denarius
decuſſi ualebat. erat autem denarius argenteus numus quatuor &
» uiginti ſiliquas pendens. Apud Priſcianum ita legitur. Siliquæ tres
» obolum faciunt. duo autem oboli ſcrupulũ. tria ſcrupula drachmã.
» ita duodeuiginti ſiliquæ in drachma. ſic quatuor drachmæ in tri-
» bus denarijs, hoc eſt duæ & ſeptuaginta ſiliquæ. Hactenus apud Pri
ſcianum legitur. Quadrans etiã numus erat ut apud Iuuenalem.
» Cædere ſyluano porcum, quadrante lauare. & centum
quadrantes ſæpe apud Martialem. ſic etiam ſextans numus erat,
cum populus Romanus in funere Menenij ſextantes contuliſſe dici-
» tur à Valerio & Pli. Sunt & uaſorum nomina, ut apud Perſium,
» calidumq; trientem excutit è manibus. ſunt & ponderum Pli. lib.
» XXVII. Bibitur ad dolorem uuluæ & uitia. macerari oportet in
» ſextarijs tribus quadrantem radicis tuſæ per noctem & diem. &
» lib. XXVIII. ad tuſſim ueterem recens decoquitur quadrantis pon
» dere, in uini ſextarijs tribus. Idem. ad hoc uitium immittitur buty-
» rum heminis quatuor cum rheſinæ terebinthinæ ſextante. Nec mi-
rum eſt tam late uerborum iſtorum ſignificationem patere, cum co
gnata ſit & connexa ponderum ratio cum menſurarum ac nume-
rorum rationibus. & ut aiunt illa carmina quæ Fauini eſſe dicun-
tur, ſi pondus menſuræ componimus, eadem eſt pars cyathi in ſexta-
rio quæ eſt in libra unciæ. & ut in ponderum minutijs ad ſcrupu-
lum peruenimus, ſic in menſuris ad cochlear. Quinquuncialis au-
tem ordinum ratio in arbuſtis & uineis & in quinquuncem arbo
res diſpoſitæ cur dicantur, comminiſci non potui; quid tamen ſit ex
» Fabio facile intelligimus, apud quem hæc uerba lib. VIII. leguntur.
» Nullus ne etiam frugiferis adhibendus decor? Quis negat? nam
» & in ordinem certaq; interualla redigam eas arbores. Quid illo
» quinquunce ſpecioſius? qui in quancũq; partem ſpectaueris rectus
» eſt. Sed protinus in id quoq; prodeſt ut terræ ſuccum æqualiter tra
» hant. Cicero in Catone. Cum autem miraretur Lyſander & proce
» ritatem arborum & directos in quinquncem ordines, & humum
» ſubactam atq; puram & ſuauitatem odorum qui afflarentur è flo
» ribus, tum eum dixiſſe mirari ſe non modo diligentiam, ſed etiam ſo
» lertiã eius. Col. IIII. lib. hæc in quinquuncem uinearũ metatio ex-

peditissima ratione conficitur. Hoc Demosthenes in ea oratione quæ πρὸς νικόστρατον inscribitur, ita expressit καὶ τὰς ἀναδενδράδας ἐξέκοψε, καὶ φυτευτήρια ἐλαιῶν περιστοίχων κατέκλασε. Arbustiuas uites excidit, & olìueta in uersus quoquouersum digesta confregit. Quod uerbum Suidas assequi non potuit. Xenophon ipse ex quo Cicero transtulit, ita scripsit. ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ λύσανδρος, ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στίχοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη. Cum autem locum consitum miraretur Lysander, quod decore essent arbores, & stirpium consitarum æquabilis series, ita in uersus directos configurata uideretur, ut ad angulos rectos pulchre exacta essent omnia. Ex quibus uerbis cum Ciceronis collatis conijcere statim possumus quid sit quincuncialis ordo, etiamsi nondum intelligimus cur ita appellatus sit. Fortasse autem antiqui sic quincuncem appellauerunt exactam plantarum metationem, ut decussem exactam spatij diuisionem. Theodorus Gazes Ciceronis interpres directos in quincuncem ordines græce ita expressit. καὶ τοὺς ὀρθοὺς εἰς πεντάδα εὐγώνιον στίχους. obseruato scilicet Xenophonte Ciceronis uerba uertens. Eo anno quo hæc scripsi uineam habebam sterilem & multis iam annis decoctricem. Huic cum auctionem diu ut fit minitatus essem nisi in posterum saltem paria cum expensorum ratione faceret, nec impensiorem ipsa culturam sentire uideretur, proscripta etiam emptorem non inueniret (male enim audire cœperat, quasi non damnosam uineam nunq̃ emancipaturus essem) ad extremū eousq; damnatæ succensui, ut in hortum eā transformare meditarer arboribus consitū, nondū tamen extirpatam. Hoc cū primum in mentem mihi uenisset, arboribusq; eam ad soli naturā accommodatis conseruissem frugi me hominē existimabam, omniq; religione, ac superstitione solutū. nam ultimi anni calamitate pculsus tot superiorū annorum sterilitatem excipiente, tēperare mihi nō poterā, quin præcipiti iuramento negarē unq̃ me postea teruncium in eius uineæ culturā impensurum. Quo iuramento satis me defungi posse interpretabar, si hortū eā magis factam, q̃ adhuc uineam colerem. præsertim cū nullus inueniretur tam aduerso Mercurio natus, q sibi eam indicari peteret. Sic autē rationē impensæ subduxerā, uix ut uiginti francicis eā mihi rē staturā existimarem. sed consitoris solertia quæstuosa eo me sensim pduxit noua in dies comminiscendo, uisendūq; operis absoluti decorē speciemq; pollicēdo, ut à tenui illo et simplici primordio iustū tādē pomariū instituerim iugerū paulo minus quatuor. In quo mihi

ita euenit, ut q̄ auctionē facere prius prædij mei meditabar, & numo propemodum addicere paratus eram, idem subinde liceri magno cogerer particulas confinium agrorum, ne instituti pomarij modulatio ambulationumq́; metatio aliquo loco non quadraret. Intra id uillam ædificabam simul & ipsum muro undenûm plus minus pedum cingebam crassitudine in summo sesquipedali, in medio atq; imo proportione emodulata. Hoc sammaurianum prædium mihi futurum instar amœni cuiuspiam tusculani sperabam, quarto ab urbe lapide situm, in quo liberiores solutioresq́; congressus cum dilectissima mihi philosophia exercens, mecum ipse sæpius commodiusq́; uiuerem. Hoc faciens didici duplicem quinquuncialis ordinis rationem esse, alteram nostrates scacariam quasi alueolatam appellant. Sumpsit enim formam a postica parte aluei in quo scrupos hodie lusitantes promouent & reducunt. altera ratio reticulata dici potest, non in quadras ut prior, sed in rhombos conformata, ea forma qua specularia apud nos plerunq; uidentur in fenestris lumen uitro trāsmittentibus. Ego quadris usus sum pedū quoquouersus quaternumdenûm. Huiusmodi ordinum obseruatio Normannis solēnis est instituendis pomarijs. quorū arboratores e seminarijs plātulas transferētes, ita stellatim decussare norunt ordines, ut in quācunq; partem te uerses, rectam semper seriem uideas nusquam obliquante prospectu in lōginquum. Hæc habui de his uocabulis quæ strictim primum dicerem, quæq́; uelut proœmium huius operis esse uolumus. Itaq; quando de integro sermonem instauraturi hac eadem de re sumus, ut eorum uocabulorum usum magna ex parte obsoletum latinitati reddamus. Sic enim futurum spero, facturum me operæpretium existimaui, si non modo rem hanc totam, latis p se satis finibus patentem prosequerer, sed etiā si disputationem aliam ad hunc locum non nihil pertinentem & ueluti cognatam adiungerem, tametsi iā alto situ obscuritatis errorisq́; squalentem, uix ut nitorem pristinum lingua latina hac in parte receptura uideretur. Cum. n. de asse & libra pondoq́; & rei numariæ uocabulis multa ab enarratoribus neotericis dicta sint, antiquorumq́; monumenta hisdem uocabulis scateant, nōdum, quod sciam, a quoq̄ scriptorū nostræ aut auorum memoriæ deprchendi potuit, quem modum pecuniæ his uerbis statuere debeamus. Proínde ita tulit animus, ut rem per se subobscuram, & cum multa ambage authoritatum implicitam, tum uero glossematariorum errore perplexiorem factam, simul corruptis exemplaribus propémodum comploratam,

» ſimus. animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. nihil eſt enim
» in animis mixtum atque concretum. aut quod ex terra natum atq;
» fictum eſſe uideatur, nihil'ue aut humidum quidem aut flabile aut
» igneum. His enim in naturis nihil ineſt quod uim memoriæ, men-
» tis, cogitationis habeat. quod & præterita teneat, & complecti po
» ſit præſentia. quæ ſola diuina ſint. nec inuenietur unquam unde
» ad hominem uenire poſſit niſi à deo. Singularis eſt igitur quædam
» natura atque uis animi ſeiuncta ab his uſitatis notiſq; naturis. Ita
» quicquid eſt illud quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget,
» cœleſte & diuinum eſt, ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt. Hæc ut præclare dicta ſunt à Cicerone de immortalitate animæ, ita referri nequeunt ad ea quæ Ariſtoteles de anima dixit quam entelechiam appellat, Sed ad ea potius quæ de intellectu uel mente Ariſtoteles mirifice diſſerit in III. de anima. quæ mens ab eo non entelechia, ſed nus dicitur. Entelechiam enim ſuam, id eſt animam Ariſtoteles interituram eſſe credidit. Quapropter Iuſtinus philoſophus idem & martyr, in parænetico loquens de placitis philoſophorum,
» ita inquit. καὶ ὁ μὲν πλάτων ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος κέκραγε λέγων. Ἀρι-
» στοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων, οὐκ ἀθάνατον ἀλλὰ θνητὴν αὐ-
» τὴν εἶναι βούλεται. καὶ ὁ μὲν ἀεικίνητον αὐτὴν εἶναι λέγει. Ἀριστοτέλης δὲ
» ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι φησὶ, ἁπάσης κινήσεως προηγουμένην. & Pla-
» to quidem animam omnem immortalem eſſe non tam dicit q̃ cla-
» mitat. Ariſtoteles autem entelechiam ipſam nominans, non immor
» talem ſed mortalem ipſam eſſe uult. Rurſus ille nunquam non mo
» bilem eam eſſe tradit, Ariſtoteles etiam immobilem, licet ad omnẽ
» motum præeuntem. Plutarchus in quarto placitorum. Πλάτων
» ἀεικίνητον τὴν ψυχὴν, τὸν δὲ νοῦν ἀκίνητον τῆς μεταβατικῆς κινήσεως.
» Ἀριστοτέλης ἀκίνητον τὴν ψυχὴν πάσης κινήσεως προηγουμένην. τῆς δὲ
» κατὰ συμβεβηκὸς μετέχειν καθάπερ τὰ εἴδη τῶν σωμάτων. Plato,
» inquit, nunquam non mouentem animam exiſtimauit. intellectum
» autem immotum dúntaxat tranſgreſſili motu. Ariſtoteles immobi-
» lem animam eſſe cenſuit, & eandem motus omnis authorem, &
» motionis tamen accidẽtariæ non exortem, quo modo & formas cor
» porum. Eum librum cum uerteremus aliter hunc locum traduximus alìud exemplar ſecuti. Verum his authoribus planum fit, illud Ciceronis dictum non poſſe ad Ariſtotelem referri, qui entelechiam pro anima & forma, non pro mente & animo intellexit, nec entelechiam perpetem quandam motionem ſignificare, cum Ariſtoteles immobilem entelechiam eſſe dixerit motu ſuo & pro-

prio. Idem Plutar. eodem in libro hoc uerbum exponens ab Aristotele de anima prolatum ita subdit. τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Entelechiam autem pro actu exaudire oportet. de quinta autem natura ab Aristotele inducta, Laërtius ita inquit. εἶναι δὲ παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πέμπτον ἐξ οὗ τὰ αἰθέρια συνεστάναι. ἀλλοίαν δ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν εἶναι. κυκλοφορικὴν γάρ. καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἀσώματον, ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν πρώτην σώματος φυσικοῦ καὶ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Esse autem præter quatuor elementa & aliud quintum censuit, ex quo ætheria omnia constituta sint. Sed & eius alium esse motum utpote circularem. Animam etiam incorpoream esse uoluit, & entelechiam primam corporis naturalis organici potestate uitam habentis. Ex quibus uerbis apparet entelechiam non esse ab Aristotele in quinta natura positam. Id autem de intellectu & mente censuisse Aristotelem melius dici posset. de quo cum multifarie ac subtiliter Aristoteles & Themistius disseruerint, unum ex utroque locum assumam qui id planum fieri possit. ne si iusta disputatione id probare conemur, in tedium abeat longior hæc multo digressio quàm initio destinaueramus. ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν, ὕλη ἑκάστῳ γένει. τοῦτο δὲ ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα. ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνεσθαι. ὁ δὲ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Locus hic unus est eorum quos Aristoteles offusa caligine obscurasse dictus est, ut à suis tantum intelligi posset. nos tamen quàm poterimus explanatissime uertemus. Quoniam uero (inquit ille) ut in uniuersitate naturæ est aliquid, cuius altera pars unicuique generi materia sit. eaq; idcirco sic est, quod omnia illa est dũtaxat potentia. altera pars est, quæ causa est & effectrix, ut quæ omnia faciat, cuius modi rationem ars ad materiam obtinet, necesse est in anima quoque has differentias esse. estq; intellectus quidam huiusmodi ut omnia sit. alter uero ut omnia faciat, qui uelut habitus aliquis est, perinde ac lumen. Siquidem modo quodam lumen actu colores efficit, qui potentia colores sunt. & sic intellectus abstractus. & nulla concretione permixtus impatibilisq;, substantia sua actus existens. & paulo inferius. ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί. καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. Sed nec interdum intelligit,

» telligit, & interdum non intelligit. Separatus uero, id est demũ quod
» est, & hoc solum immortale est & æternum. Hæc uerba paraphra
» stice enarrans Themistius lib. eodem ita inquit. Cum enim statuisset
» Aristoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterũ pro
» forma mouente perficienteq́; necesse, inquit, est easdem differẽtias in
» anima reperiri, & talem aliquem intellectum adesse qui pars ani
» mæ rationalis præstantissima sit. Atq; hoc quoq; ex illis uerbis cla-
» rissime innotescit quorum paulo ante mentionem fecimus. de intelle-
» ctu, inquit, & ui ea quæ commentatur contemplaturq́; nihil adhuc
» liquet. Sed uidetur diuersum animæ genus esse. solumq́; id abiungi
» & separari contingere, tanq̃ perpetuum à morticino caducoq́;. Ha-
ctenus Themistius. hoc ultimum dictum ideo addidimus, primum ut planum fieret, id quod Cicero entelechiæ tribuit, Aristotelem non animæ, quã formam .i. substantiæ rationem esse uult, sed intellectui tribuisse, dũtaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, ut ars à materia. & hunc impatibilem esse immortalemq́;, animam autem mortalẽ. siue Aristoteles intellectum & mentem, partem esse animæ diuinam præstantissimamq́; intellexerit, siue aliud ab anima formalem rationem obtinente quã entelechiam uocat. Prisci enim differẽ-
» tiam inter animum & animam posuerunt. Animus est, inqt Noni-
» us, quo sapimus, anima qua uiuimus. Sine animo anima est debilis.
» Varro. In reliquo corpore ab hoc fonte diffusa est anima. huic ani-
» mus ad intelligentiã tributus. Plin. lib. XXII. de iracundia loquẽs.
» Ergo & animi asperitas seu potius animæ, dulciore succo mitigatur.
Sed maior illa quæstio existit utrum intellectum illum singulorum esse hominum ita existimauerit, ut homo post obitum suũ immortalis futurus sit, an unum uniuersorum. Ita enim hoc implicuisse disputationum ambage existimatur, ut ingenia sui studiosorũ torserit potius, quàm certum aliquid fixumq́; reliquerit. Sunt tamen nihilo secius qui existiment entelechiam duplicem esse. unam illam quam diximus ex sententia Themistij, Laërtij & Plutarchi, quæ nomen est animæ, non modo irrationalis, sed etiam physicæ. & hæc à corpore naturali organico inseparabilis est. alteram dixerunt à corpore ita separabilem, ut à naui nautam, animam .s. rationalem. quæ cum aliud sit à corpore, nec corporis forma, corpus ipsum, id est subiectum componit & moderatur, perficitq́;. et ita re
» git ut nauem nauta. ἥτις ἐντελέχεια ἔξωθεν οὖσα συντάττει καὶ διακο-
» σμεῖ καὶ τελειοῖ τὸ ὑποκείμενον· ὅταν οὖν λέγῃ τις τὴν λογικὴν ψυχὴν ἐντε
» λέχειαν, τὸ κεχωρισμένον εἶδος τοῦ σώματος λέγει. Secundũ hoc nónulla

ex parte Ciceronis dictum defendi posset. qui fortasse quod apud aliquem philosophum legerat de entelechia, hoc Aristoteli tribuit eius nominis authori, ut surrepere solet scribẽtibus obliuio. utcunq; quiduis potius comminisci par est, q̃ ut inter reos, eius nomen authoris a nobis recipiatur, qui extra omnem ingenij aleam. i. extra omne discrimen iudiciorum Plinij sententia positus est, iudicis ingeniorum summi. Addam & alium locum admonendi gratia. Idem Cicero in secundo de natura deorum fabricam humani corporis non modo felici & perspicua, sed etiam accurata & artifici facundia describens. Ex intestinis autem inquit & aluo secretus à reliquo cibo succus is quo alimur, permeat ad iecur per uenas quasdam à medio intestino usq; ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas & directas uias quae pertinent ad iecur, eiq; adhaerent. Medium intestinũ Cicero dixit, quod graeci mesenterion appellauerunt, & in primis Aristoteles, quod tamen intestinum nõ est, ut ex Aristotele apparet. qui de ea parte ita inquit. ὑπὲρ δὲ τῶν ἐντέρων τὸ μεσεντέριόν ἐστιν. ὑμενῶδες δ' ἐστὶ τοῦτο καὶ πλατὺ, καὶ πῖον γίνεται. Supra intestina autẽ mesenterium est, membranaceum latumq; & pinguescens. Mesenterium ad uerbum Cicero medium intestinum transtulisse uidetur, cũ graece ex eo ut puto dicatur q medi a intestina complectitur. Ab eo autem uenae & fibrae permultae sursum deorsumq; ad intertestinorum posituram ferunt, cum ipsum principibus uenis maiori & aortae adnexum sit, ut Aristoteles tradidit. id quod Cicero significare haud dubie uoluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem authore mutuatus est, qui pylas hepatos uocat his uerbis. προσπέφυκε δὲ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ. τῇ δ' ἀορτῇ οὐ κοινωνεῖ. διὰ γὰρ τοῦ ἥπατος διέχει ἀπὸ τῆς μεγάλης φλεβὸς φλὲψ, ᾗ αἱ καλούμεναι εἰσὶ τοῦ ἥπατος. Adhaeret enim magnae uenae iecur nulla parte aortae communicans. Siquidẽ uena illa quae à magna proficiscitur, per medium iecur pertendit ea parte qua portae iecoris situm habent. Proinde Cicero medium intestinum pro mesenterio dixit, in ea etiam parte elegantissimi libri in qua Aristotelem ipsum exquisita descriptione superasse uidetur. Theodorus Gaza uir non modo latine doctissimus, sed etiam medicus, lactes pro mesenterio dixit. quo nomine ab Hermolao barbaro & alijs reprehensus est, quasi eo in loco hallucinatus uel in eo potius uerbo. At ego consulto eum id fecisse censeo, ut qui in eo uerbo Plinij authoritatem sequi nollet. Lactes enim non tam intestina significant q̃ pingue illud quod ambit intestina. Tranquil. de patina Vitelliana, In hac inqt

sacrorum

explicare nihilo secius improbo labore aggrederer. siquidem scitum illud comici poëtæ memineram, nihil tam difficile esse, quin quærendo inuestigari possit. & dignam rem prorsus existimabam, in quam toto pectore incumberem. Atqui cum ad hanc ætatem ex quo post tenebricosa secula literis sensim lux affulgere cœpit, eo iam profectus labores eruditorum hominum euaserint, ut ad linguæ latinæ instaurationem perpauca desiderentur, nemo tamen ut spero inficiabitur hanc operam adhuc desideratam esse. Planum .n. facturum me confido neminem intra octingentos annos, ac plures fortasse recte hæc uocabula intellexisse, dūtaxat eorum qui commentarios ediderunt, qui in uulgus emanarint. An autem id assecutus sim quod anxie perquisiui, lectorum erit iudicium. Verum enimuero eam à me suspicionem longe amoliri uelim, quasi aut ingenij singulari quodam acumine fretus, aut reconditæ doctrinæ fiducia eam rem totam susceperim, quam uiri tot doctissimi ne primoribus quidem digitis sine noxa tractauerunt, id quod mox apparebit, Sed ut inter eximios locum mihi non arrogem, sic in ordinem studiosorum redigi me postulem, quibus aliquando ipsis liceat post emerita audiendi uel legendi potius stipendia, (non enim tam fortunatus fui, ut uocalem præceptorem in Gallia saltem haberem) stilo specimen sui facere. Proinde cum aliorum scriptis his in rebus adiutus sim, quas ipse per me assequi non potuissem, & in id uideam literatos ferè conspirasse, ut uelut symbolam quisq; q̄ posset lautissimam in medium conferret, quasiq; in musæo donarium aliquod posteritati uisendū consecraret, commotus & ipse sum & æmulationis stimulis usq; adeo exagitatus neq; nunc primum ut impensiore studio eum locum inter scribentes tenere posse non diffiderem, quē multi aut ingenij præstantia freti, aut ingenti aliquo studiorum adminiculo subnixi, certatim sibi asserere quotidie uidebantur. Itaq; alteram iam aleam iacimus, quandoquidem prior illa de annotationibus nostris loquor non incommodissime cecidit. tametsi incursura ipsa in primorū ordinum offensionem uidebatur. Quippe rem per se inuidiosam, ferocius, q̄ par erat in iudicium quasi in theatrum adduximus. id quod tum demum sensimus cum iam opere edito quod domi simul nostræ. & in officina chalcographaria cudebatur qui inferbuerat animus paulatim deflagrauit. & hactenus tamen impune ferre nobis contigit ab ijs etiam ad quos ea res maxime pertinebat, nedum ab illis hominibus quiscum necessitudo nobis humaniorum nomine literarum intercedit. q̄q̄ impunitatem mihi stolide fortasse promit-

terem, nisi etiam gratiam me inisse iisdem ab ipsis iuris peritissimis experimento didicissem. usq; adeo quod candido atq; ingenuo proposito susceperis, etiam si in eo transigendo ut est humana conditio secus non nihil imprudens admiseris, non solet id ferè non bene tandem uertere. nisi si forsan id est ueritatis numen, ut rem principio inuisam, & obstrepero rumore explosam, ad extremum etiam popularem reddere plausibilemq; potuerit. Quorum enim hominum odiũ inexpiabile contraxisse musteo adhuc opere uidebar eorum nunc occursum uix fero, de pollicitatione reliqui uoluminis conuiciose me appellantium. Quorum authoritati tantum tribuo, ut rẽ depositam nescio an abiectam retractare denuo coactus sim. In qua ipsa cum occupatus essem, animi causa (ut fit) auocamentum quærentis, parergon hoc arripui, initio quidem modulis diuerticuli destinatum, Sed rerum serie perpetua aliam atq; aliam deinceps commentationem ingerente, eo usq; progressum me esse sensi, ut ex parergo id est operis instituti diuerticulo plenum opus factum sit, ut græci dicunt ὥστε καὶ τὸ πάρεργον ἔργον γίνεται. Hæc satis ad exteros, Italos & alios ubicunq; gentium literatos, quibuscum sacris iisdem initiati sumus. Quibus quidem ipsis in musæi cella contigit incubare, non etiam qui ex pronao ut aiunt musas salutauere. Eorum enim nullũ ex albo reiicimus, quando id fieri non posse putamus, ut qui literarum humaniorum studio sint expoliti, non iidem quoq; sint iudices æqui. Ab nostris autem metuendum nihil erat, nisi quosdam homines primariæ authoritatis aut dictitare, aut mussitare comperissem, cum unum tantum genus hominum literarum bonarũ studio aptũ atq; etiam natum esse, tum uero nos operam & oleum perdere qui in eo uitæ instituto ingenia exerceamus, non aliter ac lienosos qui instituantur ad cursum. Hoc cum nostratium quidam resciissent, primum mirari authores, deinde eo magis succensere, postremo re planè intellecta fremere. Sed reliqua ut arbitror silentio nunc premenda, ut omnia in potestate habeamus si forte resipiscant. nisi uero obscurum esse possit, cur homines franci exotica ingenia sese exosculari dictitent, & stomachi sui literatos in Gallia non uidisse. Quos si ueritati inseruire potius, q̃ animo suo indulgere existimarem, aut ea esse eruditione ut latine loquentes intelligere sine magistri opera possent, facile nisi fallor ostenderem cur adhuc factum sit, ut dicendi facultas olim uernacula Galliarum, literis iãdiu in Italia illustratis, in Galliam non reuersa sit, transalpinarum ipsam rerum plus q̃ par est cupidam. Qua (malum) opinione fallere se in re tam clara

hominum iudicium credunt, qui ne in ijs quidem fefellerunt quæ integumentis omnibus compositi uultus & speciosi sermonis egerunt? Vsqueadeo enim omnes hominum sensus innotuere in uulgus, ut fidem quidam non faciant uel si aram utrinq; tenentes ausi sint sanctissime deierare. Ita ne uero si franci q̃dam homines aut male obsequiosi, aut ex ingenio suo uiuentes, nec per istorum genium iurare didicerunt, nec solitis hac ætate lenocinijs eorum se potentiæ uenditare, satis digna causa fuit quamobrem calcata caritate patriæ odio transuersi aut liuore raperentur? mihi certe non uidetur. Atqui si ingeniorum ipsi & doctrinæ quæ nos quoq; in externis agnoscimus admiratores ueros credi sese uolebant, benigne igitur uel exteris facerent, idq; eo nomine, ut intelligeretur, cur uiros ipsi doctos præmijs asciscerent. Sic enim eloquentiam & poëticam & literas elegantiores patriæ dicerentur uel dedisse, uel reddidisse. Nunc cum id non faciunt, uideant quæso ne externis uerba dare potius, q̃ nobis facundiam optare uideantur, immo ut plane loquar ne subdolam mentem prodant, aut certe maleuolã, qui priuato uel studio uel odio instincti, suggillationem patriæ inurere non timeant. De qua q̃ bene alioqui sint meriti publica fama uiderit. Sed criticam seueritatem cognoscere pretiũ est operæ, Galli omnino homines nec ad poëticam artem nec ad oratoriam nati. Quis hoc iudicium facit? homines germani in francia nati, in sinu franciæ aliti, & educati, & nunc in gremio eiusdem hoc dictitantes. Qua igitur tandem fiducia hoc iudicare præsumunt? quid tum postea? Qui à patria honestissimum quodq; decus meriti, immeriti tulerunt, egregios ciues et patriæ amãtissimos. Audiamus porrò, solis hominum Italis hæc studia capessere licet, Sic .n. fert cœli soliq; natura ut infantes etiam illic diserte, numeroseq; uagiant. O acre iudicium hominum, quibus tamen ipsis inter classica recitanteis Italos exaudire tantũ uacauit. Sicine francos homines pituitosum fel habere iræ putant, ut crassa quoq; studio præcordia, ut eorum stomachum ultro prouocare gaudeant? q̃q̃ latius patet hæc contumelia, q̃ ut in literarũ studiosis consumatur. Ad eos enim etiam pertinet qui literarum ipsi imperiti, ingeniosos tamẽ liberos & spei magnæ genuisse arbitrantur. Porrò etiam patet. Solis .n. Italis doctos licet ac disertos per nostros iudices esse, musarum credo & Apollinis sanctissimos antistites. Qui ea fiducia utriusq; facultatis atq; etiam linguæ utriusque iudicium præsumunt, ꝙ, ut Ascræus olim poëta factus ad fontem pegaseium creditur, sic se anno uno aut altero cũ doctis super mensam loquitando uberẽ ha-

rum rerum scientiam hausisse credi uolunt. Quippe qui nasci in Italia doctos non studio fieri annorum triginta putent. En quibus te approbes, si mineruæ suffragio doctus haberi uelis. Heu miseram conditionem nostrã, qui intabescimus literis, has'q; indignitates exorbere cogimur, concoctu sanè difficiles stomachis biliosis. Eo magis q; ius nobis non est ad primores aut principem prouocandi, quorum isti ignorantiæ imposturam ex animi sui sententia factitant. Illa autem illa singularis esset temeritas uel amentia, obtrectationis ut ita dicam tragulas in uniuersos intorquere, si quosdam forte priuatim incommodos obstinaris ferire. Illi ne ut irato animo tantum indulgendum putent esse, ut propter unum aut alterum expungendos à caluo ut dicitur ad caluum è numeris eximant? uel q; quidam eorum huius calumniæ architecti aiunt, se cum omnia studiosorum diuersoria lustrarint, adhuc tamen quod quærunt extra illã gentem desiderare. Ecquod igitur capitalius uerbum ullum hoc uerbo esse potest? Quasi uero quisq; ignoret sic eos bonos doctos'q; cis alpes inquirere, ut qui diuersissima uia congredi cum hostibus festinant. Deus te perdat simultas, quæ sic oculis clausis in hominum obtrectationem impingis, & uelut mente capta propositum maleuolũ prodis. Tu ut tuorum ingenia damnes, quorum partim nec periculum feceris, nec alium fecisse quẽq̃ noris? partim ne facere quidem tu animo offirmaris, nec faciendum curare, cum tu id si uelis, facere fortasse non possis? tum deinde exteros si dijs placet commendatione inani quassá'q; prosequare, ut licentiore calumnia possis in quos uelis desæuire? Hic hic nigræ sucus loliginis ut perlepidus inquit Poëta. Cedo igitur cui unq̃ doctrinæ nomine benigne tu feceris, aut cui tu omnino non tua causa bene tantum cupieris? Heu candor mecœnatum eorum quos & uidere nobis & obseruare contigit, q̃ simul & studiosis sunt & reipublicæ desiderati, insigni ad posteros inclinatione rerum. Superi immortales quantum inter animos hominum interesse dicemus? Illos ut heroicis annis editos, quid aliud q̃ uiscera caritatis appelles? Ita uniuersas cogitationes suas ad homines nostros iuuandos contulerant. Isti huiusmodi animum rebus nostris exhibent, ut ad delendum francici nominis splendorem incubuisse uideantur, quos tamen & ipsos non adeo liuidos esse crediderim, ut nisi transalpinis rebus oculos cupidius adiecissent, premendi nostrorum gratia in cœlum Italos laudibus ferrent. Quid enim consilij eos cepisse dicam? an ut eloquentiæ gloriam desperare nos cogant? quid id eorum refert? quandoquidem huius ætati

decreto

decreto nihil cum literis aulæ. an ut gratiam ab Italis ineant? Sed quo inter Gallos ab Italis gratiam? Restat igitur ut aut priuatis studijs indulserint, aut non modo proterui, sed etiam propemodum amentes iudicentur. Equidem libens ab ipsis audierim, utrum ne studia literarum bonarum hodie flagrantissima q̃libet iniquo tempore, restinguere illa sua obtrectatiõe sperarint, an oblectandi sui gratia potius ingenia prouocarint. Illud certe obtinere nulla authoritate possunt, ut oratorum uel poëtarum & historicorum libros nobis e manibus ut prophanis excutiant, quas bonis iãdudum authoribus contrectandis inauguratas habemus. Nam qui famæ dudum per ora hominum iure uel iniuria obstrepenti moderari nequierunt, quominus in circulis, in ambulationibus & sobrijs & basilicanis, pro castris, pro concione, deniq; nusquam non actus eorum obtrectaret, non cauillabunde modo sed etiam tumultuose, ecquid se illi iuris habituros putant in eorum mineruam q̨ literas didicerũt? scilicet hoc illud est, hominibus uenustis cupido incessit gallicum stilũ prouocandi, a quo sibi metuendum nihil putant, ut quem hebetem esse & plumbeum dictitent. Nempe hac fiducia illudunt, francicãq; mineruam, ut infantem nec ægide terribilem despicantur. At ego ut Italos nostris ingeniorum acumine præstare nunc inficiari nolim, sic nõ facile concesserim, ut præstent etiam docilitate. Quippe ut primis omnium latinorum Italis post annos cẽtum licuit stilum suum ad cotem priscæ uenæ exacutum, scribendo dicendoq; explorare, sic nostris obuium est. ut omnibus, & antiquos & recentiores scribendo authores æmulari. nam salem eodẽ nobis pretio quo Italis præberi, docere istos potuerunt actores theatrici, qui satyricis salibus totos sæpe perfricant, quis acriores non puto ultra alpem aut pyrenem inueniri. At enim innocentia succinctis omnium rerum securis esse licet. Equidem hoc fatebor, si intra id uallum statiua se semper habuisse rebus auspicijs suis gerendis ductuq; contenderint. Dicere igitur hoc audeant & ego illis ordines omnes iudices feram, ut ne ad populum quidem prouocare audeant. Quare ego suaserim eis potius, si me authorem non respuant, ut infenso animo uel alioq̨ male affecto, usqueadeo ne obsequantur, quin sese suumq; etiam fastigium respiciant, rationẽ anteactæ uitæ habeant, nec in extremo summoq; actu sub persona primarum partium indecorum aliquid aut proloquantur, aut agant. Etenim cum sint eorum nonnulli præteriti temporis continentia & grauitate ita obstricti, ut peccare ne tantulum q̃dem sine crimine maximo nequeant, ij meminisse debent ui-

tæ suæ cursum non ad amussim popularem exigi, sed ad eam quã sibi ipsi in mediocri fortuna præstituisse credũtur ut si à pristinæ probitatis & integritatis orbita ingressum quoquo modo detorquere uideantur, quicquid recte ac præclare ante fecerunt, protinus non uirtutis fuisse, sed ambitionis existimetur. Nam qui alijs moribus uiuere prouecta iam ætate, & ad instituta transire uidentur utilitati seruientium, ultimum utiq; salutasse recta consilia atq; honesta dicuntur. perinde atq; ij solent qui ad temporariam modestiam bellissime compositi, simulac se euasisse ad res secundas sentiunt, tanq̃ emeritis simulationis stipendijs, ambitum & cupiditatem profiteri pfricta fronte non uerentur. Aut igitur sibi posthac imperent studiosos Galliæ non odisse, procul ambitione summotos, aut si male loqui pergant, & utcunq; doctis incommodare, quosdam etiam expectent iusto dolori tandem obsecuturos, nec sibi eo nomine blandiantur quasi in sinu Ionis positi male audire nequeant, aut quasi dolorem animo quantumuis iniustum Gallica ingenia stilo exigere non possint. Qui enim architectos se orationis latinæ intulerũt, cum minime ipsi esse didicissent artifices dicendi, Gallicæ fortasse doctrinæ, Italiæ discipulæ, extremam propediẽ manũ accessisse sentient, cum ex atrio libertatis suis ipsi maledictis respõdentes audient. Neq; enim ex uno aut altero opere debuerunt omne genus structuræ, omniumq; æstimare. Sed quid hoc crimen persequor, cum ijdem ipsi qui literas Gallis adimunt, non iam scientiam nobis elegantiorum artium, sed etiam prudentiam omnino quasi sensum cõem abstulerint? Quæ contumelia non ad unum tantum, eundẽq; neglectum ordinem, sed ad singulos uniuersosq; ptinet. Notum est enim q eius societatis mancipes, quos minime decebat, nihil pensi habere dicuntur, quo minus errata sua luculẽta clauo admissa ductitando, ignominia patriæ obliterare nitantur. Pro supreme seruator? nonne satius erat nos culpã agnoscere quæ negari non potest, q̃ clauum, ut dicitur, clauo protrudere, & culpam crimine expungere? Antiq Romani dixerunt maiestatem in populo, authoritatem in senatu esse, inde crimina maiestatis appellata læsæ aut imminutæ, at nunc inuenti esse dicuntur qui non contenti Remp. non iuuisse, imminuere etiam maiestatem gentis clarissimæ uelint, & q cum doctos posse Gallos fieri negauerint, insuper prudentes in Gallia nec reperiri contendant nec inueniri. Qui cũ hæc dicunt, inexpiabili se inuidia flagrare nõ animaduertunt. Quasi uero cuiq̃ persuaderi possit quæstionem decretam de uiris bonis & prudentibus hoc tempore fuisse, quos uelut optiones

sibi

sibi rebus ipsi transigendis cooptarent. Verum hos paulisper mittamus quibuscum ex æquo non licet hāc iniuriam expostulare, ac uideamus cuiusmodi Homerus poetarum sapiētissimus Achillem suum finxerit, ut ex eo scire possimus an res nostra publica recte atq; ordine hoc tempore constituta sit, & mirari homines desinant, q̄ per hosce annos primum hominibus Frācis animus cum re simul concidisse uisus est. Ille igitur rerum humanarū pspicacissimus æstimator, cū sub Achillis psona fortem ac strenuum militem eundēq; ducem formare statuisset, deā illi Mineruā instantem idētidem finxit, quasiq; condocefacientem monitione postica, nonnunq̄ cæsarie reprehensantem cum præcipitem eum ferri sensum ira excandescente. Achillem autem inducit inter iram & ratiocinationem alternantem, Mineruæ tandem monitis obtemperantem, atq; etiam strictum ensem in uaginam recondentem. Videre est illam qdem imperiose uetantem, hunc autem iram obsequiose prementem. Illa ni pareat ipse numini, uindictam interminatur, hic ponit uim animi, ne non paruisse dicatur. Memorabile figmentum, ac memoria etiā atq; etiam tenendū, quo quid aliud poetam significasse arbitremur, q̄ animæ duas partes iram & rationem? siqdem ille iræ furorem, ac ferociam animi, ratus circa præcordia grassari, rationis principatum, ac moderamen animi in parte summa capitis sedere censuit, uelut speculatorē à natura præfectum, qui omnia circūspectaret, & ut auriga quadrigis, sic feruori animi, atq; alacritati moderaretur. Proinde cum ille poëta fons ingeniorum dictus, talem strennuum militem, eundemq; ducem fortissimum inducat, ut nusquā ita destitutus, ita deprehēsus sit, quin præsto consilium & rationem habeat, hoc est enim Mineruam uelut præstitem habere uel astitem, planum fit utiq; qui sapiētia & prudentia careant, res ab ijs maximas nec bello nec pace geri posse. Porrò prudentia ipsa aut summa dote naturæ datur, aut literarum cognitione cū sapientia cōparatur, at utrunq; nobis adimunt q̄ nos nec natura imbui nec studio institui concedunt. Caput uero erroris est, q̄ nobilium natio indecoram esse literarū cognitionē claris penatibus ortis semper existimauit. Hac enim opinione effectum est, ut rerum nostrarum summa in tenebris plerunq; densissimus agatur. Nam cum primores procerum ignorantiam literarum percupide sibi uendicent, ac nihil sui muneris esse in pacis artibus putent, euenit ut plurima aulæ consultæ paucorum commodo fiant, qui in rem ipsi suam suarumq; necessitudinum concipere edicta principis ac temperare norunt. Sic fit ut regio nomine paucorū regimē obum-

bretur, nomen olim inuisum apud eos qui respublicas in populis & ciuitatibus condiderunt. At enim quosdam regibus subseruire necesse est, qui ijs muneribus funguntur, quæ per se reges obire iam nequeunt, quis negat? Sed si eo amplius legitimum iam & regiũ esse cœpit illis omnia credere quibus ab latere & ob aure principibus esse contigit, sint sane omnium potentes, quando eo delitiarũ uentum est, sed sint eiusmodi qui optimates uocari & cupiant, & debeant, quiq; latus principis cingentes maiestatem eius augustiorem faciant. Nec dicatur unum omnium Regem maximum, solo corporum stipatu, non animorum uirtute ac scientia niti. Delectum modo hominum principes habere instituant, literisq; & ingenijs & industrias fauere, sic fiet ut nec doctorum Francia, nec prudentium inops reperiatur. Sed enim eo tempore doctos & sapientes necesse est latere, quo tempore dissimiles ijs homines in lucem prodiere. Huius igitur mali causa est nobilium institutum, qui res consentaneas, & mutua ope nixas, generis claritatem & literarum peritiam, collidi inter se & dissidere putant? Quo errore factum ut disciplinæ olim ingenuæ appellatæ ad plebem iandiu transierint, non tantum a nobilibus sed etiam o maiores perditos a sacricolis repudiatæ, ne non satis generosus esse ordo antistitum & præsulum putaretur. Inde autem illa extitit indignitas, non tantum incommoda, sed memoria nostra etiam fere dira, ꝙ principes natura boni, sed blandimentis incuriæ capti cui a pueris insueuerunt, authoritatem regiam recte perperam, digne indigne factis accommodant, quando semel omnia amicis permisere. Qui si literas scirent ipsi gentilesq; sceptrorum, nec sacrosancta nomina inuidiæ sic opponerentur, nec tam licenter ob oculos principales cercopum præstigiæ ludificari pergerent, quarũ semper impunitas moribus nostris fuit uel a iurisdictione summa. Adde, ꝙ Senatus ille selectorum, castrensis interpres principis placitorum, paucis sæpe uel uiris uel hominibus constare uisus est, partim literarum nescijs, partim iuris sui magis ꝙ publici consultis, unde uisi sunt aliquando turbines ex caligine densa consiliorum oborti, late spes hominum percellere, nequicꝗ superum hominumq; fidem populo implorante. Quid illud quale est? ꝙ cum omnia pro potestate arbitrentur, cum comitijs nostris ita præsint, ut sine eorum auspicijs pauci renuncientur, non satis eorum quidam habuisse dicuntur, meritos & graues permultos, & secundo rumore commendatos, aut aliquo uirtutis specimine cognitos præterire, nisi etiam proterua conniuentia transmissos, aut ignominia afficere

conarentur,

conarentur, aut huiusmodi omnino scire se inficiari? Præteriisse dico? Quid si etiam obnunciasse constat, quasi latens aliquod uitium obuenisset? siue id simultati datum est, siue ut ij tantum præficerentur, quos eis commodum fuit. Qui si de cœlo seruassent, ut existimari uolunt, perniciosas sæpe renunciationes disturbare potuissent. Quantam autem indignitatem homines haurire coguntur, cum certo certius sit nihil sapere principi posse, quod his prægustatoribus non ante placitum sit? Quin igitur urgemus, ut confessionem ab inuitis exprimamus? necesse est enim ut uel hebetem linguam palatumq; se habere fateantur, uel certe amori odioq; seruientia, qui insulsos à sapientibus internoscere uel nolint uel nequeant. tametsi huiusmodi hominum conatum non magis improbum esse q irritum puto, siquidem studij ardorem restinguere premendo, aut secundæ famæ splendorem obscurare nituntur. Nam ut palma arbor in pondus attolli dictitatur, sic uirtus suppressa studio maiore erigetur. Opinionem autem non uanis rumusculis collectam, sed claris industriæ documentis emanantem quis inhibere potest? Splendet enim splendet solidæ, & expressæ uirtutis existimatio, etiam relictæ in umbraculis, aut procul ab ambitu remotæ, ut uiceuersa in quibusdam fulgor adumbratæ uirtutis aut sapientiæ obruitur plena luce, cum summo magistratu gerendo tanquam ad radios solis aut ad faces admouentur. Equidem, ut ad eos redeam quos interim omiseram, libens ipse suaserim, aut etiam postularim, si qui sunt ex ea secta Philoxeni superstites, qui rerum Gallicarum transactores ideo in Italiam petendos esse duxit, ut nostrates homines rerum actu summoueret, non quod eorum solertiam præ nostrorum admiraretur, commodis ipsi ut immodicis comiter ornamentisq; perfruentes, quæ nostrarum rerum clade quæsita nullus est qui non norit, externos ita suauientur si placent, ut Francos non despuant, satius id esse censeo quàm offirmata iniqtate eorum abrumpere patientiam qui res tacendas effari stentorea uoce possint. Neque uero negauerim sæpe è re Gallica fuisse, in rebus transalpinis externorum operam experiri. Quosdam enim ascititios nouimus nò modo industrios, sed & exploratæ fidei, qui egregiam & singularem operam & quietis consilijs & bellicis rebus nauauisse dicuntur. Sed si in rebus domesticis non modo externo milite ut iam fieri cœpit, sed etiam in omni parte Reipub. externorum operam asciscendam putabimus, magis id adeo ut paucorum commodis seruiant, quàm ut publicæ prosint, quæ tandem nostrorum erit fun-

ctio, aut quando suæ tutelæ Francia restituenda dicetur? O' tempora? o' mores? Francia quæ olim sibi, alijsq; & summæ rei christianæ superesse uisa est, nunc degener & infans, ne suis quidem rebus satis est, uel agendis uel eloquendis. Rem suapte natura indignam, authores eius etiam fecerunt atrocem, indigni omnino ipsi qui uel intra uerba peccarent, nedum ut uiris studiosis omni ope incommodarent, quos suffragio suo, ut scimus, prærogatiuo subleuare debebant. Quod si homines innocenter industrios testimonio suo fraudasse, uiri boni existimatur officio non conuenire, quid causæ est, quin magnum in sese dedecus admisisse uideantur. qui etiam cupide fecerunt ut odisse crederentur? Vtinam autem fieri posset, ut sese nostræ querelæ in eos tantum impingerent, qui culpæ authores aut affines esse dicuntur, liberius omnino nobis destomachari liceret, nunc autem uereri subinde mihi succurrit, ne aberrante hominũ coniectura in eos uis doloris incumbat quos minime uellemus. Sunt enim in quibus ne guttam quidem criminis huius hærere uelim, tametsi eorum culpa tolerabilior fuisset. sed & eiusmodi non nulli feruntur, ut si stomachum rursus mouerint, patientiam omnino tibi imperare non possis. Næ ego satis admirari nequeo quorundam hominum amentiam, qui in rebus ipsis secundis famæ suæ consulere uel negligunt uel nesciunt. Nos tres uiros uidimus, qui ad magnos honores assumpti, cœlum nostrum impleuerunt nominum suorum celebritate. Quorum duo tum æquales, tum simul in actu summo rerum nostrarum fuerunt. Hos ita inter se iunctos diceres ut aërem, & ætherem. Quicquid enim potentiæ alterutri accedebat, alteri id omnino decessisse uidebatur, ut inter illa duo elementa ea est uicissitudo, quicquid alteri deperit, in alterum ut inferne superneq; transeat. Verum ætherus ille summa quæq; sibi uendicans, & ad cœlum uoce hominum elatus, tam proxime etiam olympum euaserat, ut quicquid Iunoni Iupiter inter suauia diceret, latere eum omnino non putaretur. Cum autem ille alter fastigio fortunæ inferior, libramento tantum suo staret, doctrina scilicet & industria summo paribus magistratui, hic ui maiore fatorum supra omnium aspectum sublime ferebatur. Qui cum uotis tantummodo suis parcarum fusos conuolui existimaret, arrectissimam quãq; ceruicem submitti sibi uolebat. Sed cum ille alter eruditione Varro; animo irrequieto & uersatili Porcius, & libertate non obnoxia Cato, superioris magis illius succumberet impotentiæ, quàm animo satis æquo cedere uideretur, id ad huius felicitatem fortunæ

deesse

deesse uisum est, ut ille uelut obex e medio tolleretur. Id quod decimo magistratus anno cum obitu eius contigisset, satis iam haud dubie nobis male cogitantibus, ibi ille Seianus gaudio immodico perfusus, quod alacritate futili & gestiente prodebat cum suo comitatu, omnia iam infra, supra, nutu uerti suo uolens, sufficit statim in locum demortui, quem iamdiu designatum inter iuratissimos amicorum habebat, quo facto cum in omnes sese partes libere uersare cœpisset, (nullum enim Catonem esse superstitem sciebat cuius supercilium suprema sors aulæ uereretur) inde iam aperte domus eius cupiditatis et ambitionis diuersorium fuit. Cernere erat omnium ordinum non colluuionem, nam id tolerabile esset, sed quicquid pene in quoq; ordine decoris esse uidebatur, certatim sese addicentes aut spei alicuius certæ, aut repræsentati præmij authoramento, aut postremo noxæ metu, quæ, ut minima numero, ita potissima pars erat. Nam qui omnia in potestate habebat quæ tunc erant amplissima, is unus omnibus sufficere posse merito uidebatur. Quem autem plus iure ac legibus homines posse non dubie uidebant, extra eius præsidia agenti securo uix esse hominum opinione fas erat. Quin eo usq; inualuit hominum opinio, ut huius impotentia & illius obitu, aculei seueritatis, summæ etiam iurisditioni excussi uiderentur. Habuit pro cohorte prætoria non modo candidatos principis, sed etiam miniatos, quorum stipatu se maxime mirabatur, fremente ipso Ioue hominum eorum miniatore, qui sibi has operas eximi ægerrime ferebat. id quod eum ipse uidi audiui'q; in urbe dictitantem, cum apud eum essem. quæ res in exitium pene dominicæ familiæ uertit, euentu quidem primordijs congruo. quis enim nescit uelamenta illa beata non tam cocco imbuta quam cruore fuisse? o caram semper franciæ mercem, & bellorum pretijs comparatam & sic quoque nunc licemur? Verum in eo eius & in reliquo comitatu literatum nullum agnouisses, nisi si quis erat forte unus inter externas clientelas. tam procul enim id genus hominum ab eius uestibulo summouebatur, quam ipse longe aberat ab eruditione liberali. Et alioqui nullus ei ferme eorum cordi erat, quos ille de medio sublatus fouisse uisus erat. Quippe ut ille uirtutis & doctrinæ columen, ijs fauerat præcipue qui aut ceruicem non obnoxiam, aut indolem ingenij præ se ferre uidebantur, Ita hic interioris aulæ manceps in delitijs nunquam uisus est habere quos meritorum prærogatiua magis, quam suffragio aulicæ obseruantiæ fretos esse suspicabatur. Etenim

cum prostitutæ frontis homines in fidem ferè recipiebat, sicut amare à lenone sunt qui iucundius esse putant, tum omnia beneficentiæ suæ accepta ferri uolebat, uir cætera egregius & in primis commendabilis animi sublimitate, tum sordibus auaritiæ, tum omni obscœna uoluptate maiore dignus, qui uiam ueram intelligeret assequendæ gloriæ, cæterum solinagus accipiter, ut est in hominum nostratium prouerbio, & qui in rerum actu parem ferre non posset, nam qui genesim summam habere se arbitrabatur, nullum non fastigium sibi secundum esse censuit. hic cum fortunam perpeti sibi fauore aspirantem multum iam fatigasset, tandem grandioribus incœptis obrutus, quàm quibus par esse posset & neminem solitarius rerum arbiter in consortium admittebat, Ipse quoq; fato concessit. Vnus ut arbitror omnium quos ætas nostra meminit, æstu perpetuo iactatus inusitatæ felicitatis, ut præter omnium fermè opinionem acciderit, quod ei fortuna summam manum negauit, destituta, tot hominum spe, & præsertim cohortis miniatulæ iam ad comitia honorum fastigij properantis, quæ longius ipsa expectatione hominum protracta sunt. Tantæ autem potentiæ non unum, aut alterũ sed complureis successores reliquit ex sinu tamen suo ante mortem productos. Nullus enim adhuc posthumus successor mortuo agnatus est. uerum eorum unus fortunæ se litasse confidens cuius alũnus erat, uelut solus summæ rerum creuisset hæreditatem, tantos repente spiritus sustulisse uisus est, ut præter insolentiam in uultu eminentem, ferociam quoque territantem loquendo exhalaret. Is in summo magistratu dissimillimus sui factus, usq; adeo omnia sibi suscipere permisit, & ad extremum tueri quicquid ipse suscepisset, ut dignos indignos, quos sibi morigeros semel expertus esset, in omni parte reipub. præficiendos curarit. moratos uero iuxta ac morosos inutiles reip. putans, quàm potuit longissime in secessus ableguauit, utrisq; enim iratos superos esse credebat. Videlicet fortunæ indulgentia corruptus, & immemor personæ quam gerebat, quod uirtuti debebatur, illiberali obsequi dandum esse censuit. Ex quo factum ut quam existimationem primis et secundis uittæ actibus collegerat, eam in ultimo eodemq; summo totam effudisse uideatur. Aliquandiu autem grassatus asseclis suis promouendis, cum orbis formam nouam mundo stupente cœpisset architectari, subita manus iniectione uim parcarum expertus est, uir omnes arbitrantur summo magistratu dignus, si summum semper magistratum sperasset ac nunquam adeptus esset, usqueadeo in secunda ei sorte consenuisse præstabat. Sed qui fortunæ omnia tribueret,

bueret, cuius præsentissimum numen in rebus humanis esse existimabat, ne extremum quidem fortunæ obsequium remittendum esse censuis. Hic est fere eorum exitus qui modum non nouerunt adhibere felicitati. Verum ille quoq; mortuus est, cum summi honoris conuulsa maiestate, tum uero summæ curiæ lacessita seueritate, seminibus earum rerum iactis quæ insigni nostrarum rerum clade postea expiatæ sunt, & ea tamen morte felix existimatus. Horum uero omnium obitus ut successorum gaudio, ita secundi & ultimi risu & cauillis omnium exceptus est, ueluti ludos sibi fortuna nobisq; faciente. Nam primus ille & summus uita suo non nostro tempore excedens, orbam non dubie rempublicam nostram reliquit. alios uix statuas, utrum ex rebus ipsorum prosperis raptos, an potius dedecori impendenti exemptos esse dicas. Tametsi secundus eo nomine desiderium sui nonmodicum reliquit quod eam rerum inclinationem quæ secuta est morari uidebatur, etiam si ipsum eius fundamenta primum iecisse concusso orbe notum erat. eo enim ueluti tibicine fultas res nostras quamuis inclinatas impulsasq;, tamē nondum collapsuras fuisse. Accedit quod grandiora incepta sic reliquisse uidebatur, ut Apelles Venerem, quæ manum non inuenit operis inchoati præscriptum excepturam. O fluxam rerum humanarum memoriam? hic cum totum occidentem nominis sui uel gloria uel strepitu impleuisset, sic anima repente concidit exhalata, ut nullius propémodum nūc in ore uersetur. In quo ipse mihi post hoc regnum conditum maxime falsus esse opinione uisus est. Nam qui cedrina familiæ suæ stēmata quæsiuisse sperabat, ne sui quidem memoriam nisi exilem atq; fugacem reliquit. Sed scilicet communi principum primorumq; galliæ errore in quærendæ ueræ gloriæ curriculo lapsus est. Nam qui beneficentia & suffragatione ingenia literatorum excitare debebat, & ad omnia publice commoda honestaq; toto pectore incumbere, ut rerum præclare gestarum gradibus uelut in cælū id quod exoptabat hominum ore ferretur, monumentisq; æternis scriptorum conderetur, is ut Aspendius ille citharistes, qui omnia sibi intus cecinisse dicitur, in libera rerum amplissimarum dispensatione sibi ac suis prolixissime frangens, publicæ opulentiæ dispendio se suosq; augendos esse cum cohorte amicorum asseclarumq; ratus est. At etiam o stultum hominem libens fecit, ut ornandis assentatoribus, & supprimendis doctis & grauibus, authoritatem, & extruendis insanis prætorijs opulentiam uanissime consumeret, illam quidem si superis placet ex donatiuis uenialibus coactam prætextu bellis-

ſimo. eorum non abſimilis qui ex materia cariosa & uermiculante ſtatuas ſibi erigentes, prorogare iis ſeſe in æuum arbitrantur. Sic bagoarum apud perſas immodica potentia, nihil poſt obitum eorum præter memoriam ſolam eunuchorum relinquebat. Deus immortalis quantum intereſt inter hominũ cogitationes & actus? Primus ille tot ingenij dotibus inſtructus, in muneribus obeundis remiſſus & compoſitus niſi ſi iracunda ſeueritas uitio ei data eſt ita ſe in magiſtratu geſſit, ut in eius funere ſummi honoris maieſtas, & Francici nominis ſplendor & claritas elata fuiſſe credantur, cuius rei opinionem auxit ſecuta rerum inclinatio. At contra ſecundus incitatus & uibrans, Tertius eo amplius præceps, eo maxime nomine memoriã ſui rebus gallicis inuſſere, q felicitati & gloriæ francicæ funus indixiſſe dicuntur Hæc eſt enim omniũ opinio, hic ſermo quem fama tumultuoſe hiſce annis circũtulit. Cui opinioni etſi iudiciũ meum nõ interpono, me tamen ipſorum miſeret, qui cũ eſſent in loco præcelſo poſiti, in ſeſe non inquiſiuerunt, nec obſeruari ſe omnium oculis meminiſſe potuerunt. Viri alioqui cõmendabiles, ſi ferendo ipſi oneri prægrandis fati fuiſſent. Certe alter eorum qua erat animi præſtantia errore magis, q̃ propoſito mihi lapſus uidetur. præclarum enim ſibi uir literarum neſcius exiſtimauit cohorte millenaria futilium hominum ſtipato, ultro per alpes citroq; commeare, quos partim annuis congiariis à rationario principali donare inſtituerat, partim optimo quoq; præmio uirtutis ſacro profanoq; ornare. Qui ſi memoriã ſui ꝑpetuam eſſe cupiebat, monumentis utiq; præclare rerũ geſtarũ eam fulcire debebat. Ad ea autem monumenta condenda architectorum manus adhibendas eſſe intellexiſſet, niſi plane neſcius liberalis doctrinæ atq; elegantis fuiſſet. Heu uana hominum opinio, q eorũ ſortem ſuſpiciũt ut beatam qui rerũ potiuntur in aula ſtrepitu plauſibili, cum nullam ipſi ſui relinquant memoriã poſt unum aut alterum q̃ moriuntur diẽ. Ego quidem uel miſerabiles eſſe puto, præſertim cum inclinationes temporũ & momenta rerũ uelut Tantali ſaxum capiti fortuniſq; eorum impendeant. Quin & imperium ipſum quid eſt quod tantopere admiremur, ut numeris omnibus felicitatis ſtatum coagmentatũ, niſi principes ipſi memoriæ poſteritatis inſeruiendũ eſſe cenſeant? cum poſtridie funeris inter regem uerũ perpetuumq; & diurnum ludicrumq; nihil intereſt putem, quales ſunt aut pſonati reges, aut qui in peruigilio epiphaniæ regnũ fabæ luſu ad ſeſquihoram ſortiuntur. Refert igitur non quantũ quiſq; potentiæ aſſecutus ſit, aut q̃ numeroſis cultus ſit clientelis, ſed quid in ui

ta memorabile gessisse, quos mores, quos homines fouisse ac promouisse prodatur. Enimuero si & principes & rerum potientes hoc intelligerent, tantum interesse inter utrunq; fungendi uel principatus uel honoris institutum, atq; si per uitæ agendæ curriculum hos quadrigis albis sublimes, atq; ingenti plausu uectos fuisse, illos plebeia & humili rheda nec secundo populo cursum peregisse diceremus, credo ut est gallorum animus gloriæ cupidissimus, nihil utique antiquius habituros fuisse, q̃ ut bonorum & grauium existimationi approbare se possent, & posteritati in alia, atq; alia secula ostentare, quæ hominum ipsa iudicium nec per sordes facere nec per ambitionem solet. Ecquem enim esse uel principem, uel à principe proximum aut secundum putamus, qui si germanæ gloriæ speciem intueri ac perspicere posset, eamq; regni uel potentiæ præmium unicũ in hac uita propositum esse intelligeret, in flexu uel ætatis, uel inclinationum rerum quoquo modo hæreret, & non ad extremam metam sibi semper instaret? Eqdẽ nullũ nec regũ esse arbitror, nec in aula præpotentiũ, dũtaxat eorũ q similes sunt animo iam dictorũ. Age uero si id quoq; scirent rerum gestarum præmium solidũ perpetuumq; esse non posse, nisi ab ijs decretum qui dicendi præconio laudes ducum pronunciare didicerunt, num etiam tum Galliã literatis fuisse carituram putamus? Ego certe ita existimo nostros nihil nõ assequi posse, si semel cœperint assequi uelle Et rerum suarũ præcones Franciam, non quoslibet, sed etiam Talthybiadas edituram, si modo hoc principes intellexerint priscorũ regum clarissima gesta ideo in obscuro iacere, q̧ initiatos eloquentiæ scriptores non inuenerint ipsi nec æquales nec posteros. cum autem p̱ literarũ ignorantiam incuriamq; hoc principibus scire uel intelligere non liceat, fit ut q̃libet sublimes & erecti, hoc præstare nequeant, quin à recto cursu felicitatis, gloriæq; exorbitent. Siqdem cum habenas fere ignaris rectoribus committant, illiq; in temonem peritos admittere raro in animum inducant, q fieri potest, ut inoffenso cursu ad metam perueniant? simul illa res alioqui illustres infuscat indignitas, q̧ in currũ sæpe assumptos huiusmodi uidemus, q si res recte atq; ordine procederẽt pedites ad frenos obambulare deberẽt. Vtinã autẽ ex eius officina quẽ superius diximus, ut olim ex equo troiano primores omnes uiri heroicis animis uisendi prodijssent. Quidam.n.eorũ arduos eius spiritus et liuore auaritiaq; maiores, aliasq; eius uirtutes nõ æmulati, ut ẽ natura humana docilis in sinistra, uitiũ illud eiusdẽ imitati sunt. Etenim uir ille animi nimius, admiratiõe summi api-

ais captus, cum externarum tribuum suffragia immensis pollicitationibus liceri instituisset, irudines illas bellorum ærario nostro admouisse compertus est, quæ exanguem rei francicæ opulentiam suctu ingi reddiderunt. Olim autem elusus cum peteret, ut Cæsaris candidatus, didicit uti foro ut tempora tum ferebant. Quã cupiditatem nulli non notam, ut tamen prætextu aliquo obtegeret uel perlucente, cũ emissarios emerẽdis centurijs ad capita classium dimittere statuisset, tum demum externos admirari, & præmijs ascitos præferre nostris omni ope instituit. Ex quibus internuncios, & sponsionum sequestres præpropere delegit, quosdam ita futiles ut qui strophis maxime inclaruissent, eos ipse appositissimos transigendis negotijs arbitraretur. Nec nunc fando audita narramus. oculis enim hanc indignitatem in Italia & in urbe haurire mihi contigit, cum minime uidere putarer quod nulli non oculato patebat. & præterea irridẽtes uidebam gallicam simplicitatem homines ꝑacutos, qui hominum delectum habere non nossemus, cum copia etiam ingeniorum domesticas non careremus. et nos miramur iterũ nos repulsam uerticis honorũ tulisse? Ex eo iam tempore motorios omnes actus, atq; etiã turbulentos uidimus. O beatam futurã te Frãcia, si intra te tantum felix esse uoluisses. Nam ex quo tꝑe extra fines auitos prosilire tibi uisum est, cum carissima pignora lõgissime amandasti, ab te nunq̃ reditura, tum uelut abdicatis tuis, alienis sinum pãdere destinasti. Quod si in rẽ, atq; existimationẽ tuam futurũ uidebatur, ut ad te aut gente, aut cognatione ꝑtinẽtes omni ope reposceres, id'q; quando nisi Marte disceptante consequi nullo modo posses, uirium tuarũ specimen facere extra fines oportebat, oportuerit sane, qñquidem arduũ est rebus tempare prosperis. Sed qs te suꝑum infensus ita præposteram egit, ut choragis pastophoris pyrrichã saltare uelles? uidelicet nundum intelligebas nec rei, nec famæ tuæ ita rationẽ habituros, ꝗn, quo iure, quá'q; iniuria corollariũ illud belli asseq conniterentur, primũ ueneradissimũ, et ad extremũ beatissimũ. nullis'q; cancellis iudiciorum ambitionẽ ꝑditam coërceri in ijs hoĩbus posse, quos fretos uertice sacrosancto uidemus iudices prouocare digitis argutulis. Verũ ille primore impetu retroactus, cũ ui maiore rem aggredi statuisset, oẽs'q; iam tribus aut laturus, aut ablaturus uideretur, (et erat Argyraspidum cohorti succinctus, præter alas obeqtantes) ibi tũ repẽte. (ó lubricum gradũ felicitatis) à fortuna destitutus, uel ijs potius plagis indutus (ut ẽ mens cæca mortaliũ) quas ipse texuerat, anxietati animi par esse nõ potuit, ut multi opinantur. deprehẽsa.n. felicitas cito curis

grauioribus, angentibusq; succubuit, quarum insolens erat. Hic & alter immatura morte rapti hoc lucri fecisse dicuntur, ne actuum suorum Catastrophen uiderent patriæ luctuosam. Vtinam autem eius sequaces, quorū ad stomachū gallica non facit oratio, non magis Italiam q̃ Italos amarent, aut certe Italicam doctrinam cū Italia. literæ ut opinor, bonæ ex Italia non modo ad nos uenissent, sed etiā propemodū in Franciā cōmigrassent, & iam Franci homines essent capaces eloquentiæ. sed quoto cuiq; unq̃ in Francia stipendiū datum est dūtaxat nō pudendū? amicos ipse ex Italia habui, a quibus non sine lachrymis diuulsus sum, cū prouincia paucorū crimine ingrata facessere se dicerent. Neq; uero, neq; inquam Gallorū ingenia ad literas ꝑdiscendas sunt inepta, sed quia literæ lautiores nihil ad rem ampliandā hodie pertinere noscuntur, elegantiæ suæ frugem hominibus quæstuarijs, atq; ambitiosis approbare nequeunt. Rem autem facere q̃ res gerere, aut gestas res scribere maioris multo artificij apud nos esse creditur. Quo igitur tantopere Italos si nō ad eruditionem Gallorū? At res ipsa clamitare uidetur nō Italicam doctrinam ex Italia, sed cōmoda, sed ornamenta, sed quod dicere nūc mussito paucis hominibus quæri, quorū hianti cupiditati fortuna quāuis profusa satisfacere nequit. Habeant illi sane sibi omnia, quod absq; captione nostra fiat, abstineant modo uerborū contumelia, & aliū prætextum consilijs suis inueniant. Sed q̃ præclare natura, quæ simulationi sedem in fronte, sermoni in ore dedit ut conspicuo in loco diu fallere ne possent? fit. n. perraro frons ut ita sermoni subseruiat, aut uerba fronti congruant, quin male conscia mens quoquo modo prodatur. Scitum etiam illud aiunt, diu neminem personam ferre posse. Verūenimuero quando ad cardinem huius causæ ꝑuenisse me sentio, quod in aliud tempus reseruandū esse duxi, uela iam querelæ mihi contrahenda sunt. Qua de re. n. agitur explicare amplius nō statui. Ignosci autem dolori, cui non nihil datum esse non nego, ab omnibus æquum est, qui uel patriæ iusta caritate ducuntur, uel quos omnino non pœnitet quantum in literis discendo profecerint, uel certe qui ingeniosos liberos sese genuisse sperant. Egóne ut patriæ quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me utcūq; docuit, deniq; cui obsides liberos dedi, ignominia affectæ non condolescerem? non ijs natalibus ortus sum, calumniam passæ non patrocinium qualecūq; præstarē? Haud ita ad hæc studia incubuisse uisus sum. immo uero cum in patria literas didicerim, non in actione populari potissimum experirer, an usui patriæ & ciuibus esse possem? Ecquæ autem tandem

popularior esse potest actio, quam quae suum populi ius tuetur? quae ignominiam popularem singulorumq; propulsat? Equidem sic contendo: qui ingenuis ipse parentibus natus sit, auumq; ac proauum ciere non ignobilissimos possit, nec se in seruitutem aliquando abduci à plagiarijs passus sit, ut inter uenalitios in catasta illiberalis obseruantiae indicaretur, idemq; ijs ornamentis, quae nec uirtute, nec ingenio, sed potentibus in aula supparasitando quaeruntur, literarũ studium antiquius duxerit, si nec aduersa Minerua hoc se facere confidat, dicendiq; stipendia non grauetur implere, illustrandi quoquo modo nominis sui ius ei esse debere, siquid ipse fortasse in medium comminisci & prosequi stilo possit, neq; ea spe prohiberi citra iniuriam posse. Hoc ius sit sane Italorum ciuile aut proprium, modo ut nobis eo translatitio liceat uti. quanquam reliquae ferè gentes melius de se meritae, id ius non magis Italicum esse quam prouinciale contendunt. At Italorũ extant opera, quae priscam literarũ elegãtiã instaurasse credũtur. Quid tum? num per eos, qui iã scripserunt consumptum omne argumẽtũ ostentãdi ingeniorũ putamus? aut si Itali primi hoc certamen instituerunt, num ideo solis eis gloriã hanc sperare licet? Ego quod ad hoc pertinet sic censeo Italos hactenus meruisse, ut iure, ut ita dicam, suo literis lautioribus studere uideantur. neq; inuitus fecerim ut Italiae alumnis, uelut maiorum gentium scriptoribus sedendi in orchestra ius tribuam. Sed quis omni gradu, & in quintã classem deiectos Gallos esse patiatur? aut quis est eorum, qui edicto quidem ignaui metus non prohibeantur postulare, & iniuriarum possint reos uel tyrocinio quoquo modo postulare, qui libens hoc cómittat, ut ad se delatam certis authoribus contumeliam, transmittens silentio, socordi etiam animo remisisse uideatur? tametsi, quod ad me pertinet, absit ut quẽquam ea de re reum deferre uelim, eorum quidem, quos alijs nominibus & ueneror, & probo, siquando secum agi ciuili animo pati possint. nec nunc eos mihi uideor postulare, sed insignem iniuriam apud eos ipsos expostulare, si tamen audire uacat, & exaudire possunt. Verum esto (quod tamen pace dictum aliarũ prouinciarum uelim) Itali hominum soli hactenus hoc nomine in coelo esse dicuntur, hoc est in Italos omnium ore celebrari. sed si Herculem, & Liberum & Castores in coelum merita subuexisse credũtur, non possint & alij scribendi industria, parem & simulẽ Italis laudem mereri, atq; adeo ius ipsum sperare Quiritium? neque enim maiorum illi dij gentium quos etiam selectos antiqui uocauere, conscriptos illos deos meritorum suffragijs in coelum admisere,

Itali in doctorum ordinem laudemq; adoptare grauabuntur, qui ingenij, aut doctrinæ commendatione uidebuntur inclaruisse. sed etiam medius fidius etiamq; uereor ne ineptire uidear, qui tanquã ad palum magno sudore depugnem. Quis enim aut Italus, aut alius quẽq̃ unquam aut Gallum, aut alium ex iure manu consertum uocauit ob id, ꝙ hanc spem laudis usurpasse diceretur, quasi in alienam possessionem temerarius inuasisset? Nostrum est hoc crimen, qui etiam nullo uindicante, ius omnibus commune. Francis ab iudicamus. etenim externisq̃ nostris iustioribus utimur. quos tamẽ ut iudices iniquos, ita minime infestos aduersarios experiemur, ut spero. nam quibus ingenia nostra probare non possumus, si in certamen dicendi ueniretur, ne uelitari quidem, nedum pugnare sustinerent. nisi si eorum fortasse quispiam irritatior hastas, ut dicitur, amentatas ex comitatu mutuaretur. quo minus nobis anxie hæc causa agenda fuit. Apud hos enim siquid uel scitum dixeris, uel non insulsum, fatuo palato deuoratur non regustatum. Enimuero hæc actio, etsi ita mihi competit quasi caput & fortunas meas, ut & omnium Gallorum, in ea agi putem, tamen ita occupaui non ut cupide anteuerterim, sed ita res nata tulit primæ ut essent meæ partes. Erat & alioquin si cuiusquam certe meum, in hanc causam descendere, qui in his studijs bonam partem ætatis contriuissem, nullius spe aucupij prouocatus. Proinde ita existimari ab omnibus uelim, integram à me causam relictam esse, ut ne libatu quidem præflorata uideatur. nam neque mihi ipsi ita præscribi potest quasi omnem aquam meam dicendo consumpserim, ut si reos eosdem, aut alios repetere olim opus sit, non mihi multæ iterum horæ indulgeri debeant. cum enim sic agendum duxi, ne rei cardinem attingerem, tum uero sic temperandum fuit, ne iugulum causæ quoquo modo peterem. nam quos & merita, & fasces alioquin reuerendos faciunt, eorum sartam ut aiunt, & tectam esse existimationem decebat. tametsi qui fieri potest ut stili modum teneas? qui etiam hominum patientia irritati, nihil sibi reliqui fecisse dicuntur, in hac re q̃dem, quo nocentiores fiant? Quotus autem quisq; faceret, ut à q̃bus alioquin læsus publico etiã nomine iniuria affectus esset, nec se hilum profecisse modestia, ac silentio intellexisse, ab ijs gratiã inire turpi patiẽtia uelle? et iniuriã propulsare cum posset, cõmodius suis potius q̃ existimationi patriæ consulendũ esse duceret? Ego quidem certe eousq;e Arist ppeus esse non possim. proinde ut sit penes eos arbitrium quo quisq; in numero in Francia esse debeat, malim tamen

non nescios literarum oderint, quam despiciant. Quid enim agas, ubi tibi aquam fluere noris, & aut crimen agnoscere, aut respondere cogaris? Atq; equidem prope est, ut dicam tanti esse in Gyarum ablegari, dum aculeo dimisso libertas intereat. qui si indignatione iustæ orationis meæ uela implere uoluissem, rerum dicendarum copia fæcundum me fortasse, indignitas etiam reddere uehemẽtem potuisset. Quin & libertatis fines bono, & populari principe tam late patere quam ueritatis puto. Intra quos, sicut intra præscriptum expatiari licebat, nisi reorum magis quam rei rationem habendam esse meminissem. Nec uero fortuna quælibet improba tanta se flagrare inuidia diutius sustinebit, ut tantam in magnis uiris iniquitatem fauore immodico prosequi non desinat, si illi in posterum incommodi esse pergant. aderit enim aderit uotis euocata Nemesis, cui animaduersionem eorum antiqui consecrantes, qui rebus secundis insolescunt, adrastiã cognomento quasi ineuitabilem uocauerunt. Interim nos æquitate animi fretos suaui secundarum rerum aduersarumq; condimento, deuoratas omneis indignitates concoquere oportet, nec à laudabili uitæ instituto hominum iniquitate, aut temporum absistere. Huiusmodi enim stomacho eos esse conuenit, qui ad literarum studia amore sapientiæ, non quæstus gratia incubuisse se dicunt. quippe huius uitæ in seipso uersatur institutum. nec aliud extra se inuitamentũ maius habere potest, quod quidem pendeat à fortuna. Is quidem certe studiosi nomine indignus est, qui sese frui in studio non arbitratur optabilius esse, quam se in ius, ditionemq; fortunæ per ambitum permittere. Proinde hæc & huiuscemodi non Catonis animo, ut aiunt, sed Ciceronis stomacho ferenda sunt. Ita autem mihi superos omneis propitios esse uelim, nulla enim religione maiore astringere fidem meã possum, ut rerum indignitate, non cuiusquam odio incensus, hactenus stilo indulsi. Quare in primis eam mentem potentibus dari opto, ut in uniuersum prodesse uelint, ac singulis non obesse. nihil enim nec generosius uelle, nec innocentius possunt. Sin (quod absit) id fieri nequit, id nobis diuinitus dari, ut aut ne possint studijs nostris incommodare, aut certe incommodando ne possint nos ab æquanimitatis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus securitate felices acquieuimus. Erit tamen aliquando (interim enim ariolari iuuat) principum prouidentiæ cauere, ne eorum nomina supprimantur factiose, qui publice aut honorifici, aut utiles esse possunt, & prudentiæ uidere, siquæ familiæ ciuile fastigium præpetes excesserint, ut in classes circuncisis alis, in ordinesq; redigantur. Nunc perorationis loco

ingenia

ingenia Gallorum qualia sint, antiquitatis authoritate docebimus, solertis æstimatricis ingeniorum gentium. ne gallomastiges Franci nimium posthac sibi placeant, quasi soli inter nescios iudicio præditi. Quo citius autem hoc documento perfungar, unum tantum eius rei authorem laudabo; nec Italum ipsum nec Gallum, & classicum alioqui testem, ne à quoquam refelli tantum elogium possit: is erit potissimum Strabo, genere Cappadox, eruditione græcus, iudicio priscus, conuersatione, incolatuq; Romanus, terrarum multarum peragrator, ut ex geographia eius patet, in cuius lib. iiij. de Gallis loquens ita inquit. τὸ δὲ σύμπαν φῦλον ὃ νῦν καὶ γαλλικόν τε καὶ γαλατικὸν καλοῦσιν, ἀρειμάνειον τέ ἐστι καὶ θυμικὸν καὶ ταχὺ πρὸς μάχην. ἄλλωσε ἁπλοῦν καὶ οὐ κακόηθες. διὰ τοῦτο ἐρεθισθέντες μὲν ἀθρόοι συνίασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ φανερῶς, καὶ οὐ μετὰ σκέψεως. Vniuersa autem, inquit, natio eorum hominum, qui Galli nunc et Galatæ appellantur, Martis studio flagrans, animo est strenuo, & celeri ad conferenda prælia. alioqui mente candida & simplici, & ab improbis moribus abhorrente. Itaq; iniuria lacessiti conferti coëunt in certamina aperte, & nullo periculi adeundi respectu. eam obrem tractabiles se, moderatuq; faciles præbent primo cuiq; ducem se eorum imperatoremq; professo. Quo in loco interpres Strabonis uir alioqui doctus lapsus est. Idem inferius. πλὴν βίας καὶ τόλμης οὐδὲν ἔχοντες τὸ συναγωνιζόμενον. παραπεισθέντες δὲ εὐμαρῶς ἐνδιδόασι πρὸς τὸ χρήσιμον. ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι καὶ λόγων. Præter uim, & præsentiam animi nihil ad certamina adhibentes. ꝙ si quid temere susceperint, facile utilitati cedunt. ob quod & doctrinæ institutionem & literarum studia capessunt. Et rursus de gymnasio Massiliensi. ἐν δὲ τῷ παρόντι καὶ τοὺς γνωριμοτάτους ῥωμαίων ἀντὶ τῆς εἰς ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ γαλάται, καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες, τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους, οὐ κατ' ἄνδρα μόνον ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. σοφιστὰς γοῦν ἀποδέχονται τοὺς μὲν ἰδίᾳ. τοὺς δὲ πόλεις κοινῇ μισθούμενοι καθάπερ καὶ ἰατρούς. Hæc autem, inquit, Massiliensium institutio, Romanorum hodie nobilissimū quēq; pellexit, adeo ut pro peregrinatione, quam studiorum causa Athenas pridem suscipiebant disciplinarum cupidi, nunc illuc se conferant. quorum æmulatio Gallos quoq; excitauit, ut pace per Galliam composita, ipsi otium à rebus bellicis amplectentes, ad discendi institutum animum appellerent, non uiritim modo, sed etiam uniuersim per urbes. quippe qui dicendi magistros, quos sophistas appellant, priuato publicoq; impendio oppidatim

» suscipiant, salarium illis statuentes perinde ac medicis. Nec literas
» Gallis Strabo, nec animum studijs liberalibus aptum promptumq;
negat, etiam si eis ad prælia animos gestientes tribuat. Quanto
igitur nostri maligniores, qui Francos in orbem Barbariæ redigentes, studiosorum industriæ summissim obloquuntur? Fidem apud
uulgus comitatus regij facientes, quod ne nomina quidem disciplinarum unq̃ suspicari potuit. Quod si olim Galli literis apti fuerunt,
quæ tandem inuidia est nunc quoq; in Gallia literarum bonarum
studium cum successu excitari, si quidem publicæ nunc honos facundiæ ut quondam habeatur? nisi uero Strabonis ætate quo tempore
hominem deus induit, fieri id potuit, Gallis adhuc semiferis, id nũc
non poterit, quo tempore gens nulla moribus aut mansuetioribus aut
elegantioribus uiuit. Quibus si ipsis disciplinarum expolitio, & naturæ præstantis condimentum adderetur, undiq; certe & lauti franci & perpoliti fuissent. Ex illo autem prisco Galliarũ instituto emanauit illud Satyrici poetæ,
» Gallia causidicos docuit facunda Britanos.
» Notũ est etiam certamen græcæ latinæq; facundiæ Lugduni
olim institutum ad aram diuo Augusto consecratam, ad quam idẽ
» satyricus alludens, in prima satyra inquit, aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.
» Proinde nunc cum totus graias latiasq; habet orbis Athenas, digna tantum merces artibus statuatur, et spondebo non modo oratoriam, & poëticam in Galliam, sed etiam Gallo
græciam postliminio redituram, & istos futuros ridiculos, qui nullũ
exemplum esse contendunt hominis franci in literis latinis, priscisq;
eruditi. Qui siquando quis existat utraq; lingua se scire profitens,
Anacharsin, ut opinor, in Scythia esse dicent, aut etiam prodigiosum
& in dictis supplicationibus procurandum. Hos uix statuas utrum
ignorantiæ damnes an potius temeritatis, qui se nobis Aristarchos
tam fidenter ingerant. Quis enim præter eos ignorat linguæ
olim græcæ studium tam solemne in gallia fuisse, q̃ nunc est linguæ
latinæ? Cuius rei iterum eundem authorem citabimus, his uerbis
de Massilia scribentem, καὶ φιλέλληνας κατεσκεύαζε τοὺς γαλάτας,
» ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν. eadem urbs Massilia Gallos
» linguæ græcæ studiosos fecit, & eò usq; amantes, ut contractus &
conuenta apud eos græco sermone concipiantur. Hæc Strabo author
grauissimus de maioribus nostris scripsit. Quod igitur nec eloquen-
» tia nec studia elegantiora in Gallia hactenus celebrata magnopere
» fuerunt, nec cœlo imputari clementissimo, nec naturæ omnino gallicæ
» debet, sed quorundam hominum rusticitati, aut potius iniquitati, qui

primos

primos ordines in rerum nostrarum administratione duxerunt, eorumq;, qui hoc dicunt ignorantiæ, uel, ut græci appellant, apirocaliæ, quod uitium est eorum, qui nec bona sua nouerunt, nec eorum usu acquiescunt, qui serijs in rebus operam bonam ac strenuã nauare didicerunt. Neq; uero quo nomine appellem nunc habeo, quibus nihil non accersitum placet, nisi si mirari non debemus ijs omnia uernacula sordere, quos transalpina commercia nimium iuuare fama est, nec iuuare tantum sed etiam adiuuare. Habet omnino quippiam externorum admiratio, quod nec fronte promi uidetur, nec ore, quod utinam in rem tandem nostram atq; existimationem exeat. Cæterum illi mihi uehementer falli uidentur opinione, qui cordatos uiros in Gallia ideo desiderari putant, q innata in arma alacritas parum prudentiæ in consilijs agitandis habeat. Hoc cum uulgo nostrates homines dicunt, euenta rerum considerantes, tum dogma iam esse cœpit ab eadem secta cum superiore affirmatum, Vtrũq; enim astruere maxime refert eorum, quasi uero natura dissidiũ inter cor & manus ingenerasse credatur. Ego uero in utranq; partem uireis animorum ualere puto cum recte animi ipsi formantur doctrina & institutis, & præsertim in ijs gentibus, quæ naturæ plena dote præditæ, & corpora, & menteis ad omnia uersatiles habent. cuius rei cum Gallis Strabo testimonium præbet, tum usus ipse docet. Argumentum huius rei ualidissimum afferre possemus ex Græcorum Romanorumq; imperio, nam & Macedones inter Græcos adnumero, Vtrunq; autem imperium non minus animis excolendis, quàm corporibus exercendis quæsitum est, & retentum. quippe idem numen Palladis & Mineruæ & Martios animos pectoribus loricatis, et togatis præcordijs aut palliatis uim iudicandi, censendiq; inspirare creditum est. neq; id quidem modo, sed etiam studiosis uim illã numerosa solutaq; oratione dicendi. Quare antiqui Enthusiasmum appellauerunt uim dicendi scribendiq; diuinitus inferuefactam. Eodem id pertinet quod à Catullo & Virgilio dictum est, ciuitatum arces Palladi esse sacratas. urbeis enim prisci tam prudentia & literarum scientia, quàm robore & fortitudine capi retineriq; hoc figmento significare uoluerunt. Aegyptij uero in ijs, quæ Hieroglyphica apud eos dicebantur, (id est sacra quædam monumenta, non literis uocabula, sed scalptis rerum animaliumq; figuris significantia) Mineruam hemisphærio cœli superiore, Iunonẽ inferiore intellexisse dicũtur. Macrobius etiã author est priscos summã ætheris partem quam ætherem dicimus,

Mineruam appellasse, ex qua mundi parte solari uirtute homini pru
dentia ingenerari putatur. propter quod Palladem Iouis capite
editam poëtæ fabulati sunt. Ex quo intelligimus prudentiam &
sapientiam ueluti iure suo cæteris uel rebus uel hominibus eminere.
Qui igitur fieri potest, ut imperia magna quæ etiam ultra modum
ulnarum quibusdam complecti uidemur, quæri et retineri sine pru
dentia possint? Prudentia porrò, ut græci dicunt, est ἀκρίβεια νοῦ,
» id est mentis consumatio, seu mentis exacta constitutio. Aristoteles.
» ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ᾽ ἀποδείξεως, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ
» φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. Sapientia
» inquit uersatur in ijs, quæ demonstratione constant, & semper eodē
» statu manent. Prudentia non item, sed in ijs, quæ uicissitudinem ad-
» mittunt. Et rursus ἔστι δὲ χείρων φρόνησις τῆς σοφίας περὶ χείρω γάρ
» ἐστιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ θεῖον. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμ
» φέρον ἀνθρώπῳ. Sapientia autem, inquit, præstantior est prudentia,
» ut'pote quæ circa æterna diuinaq; uersetur. cum prudentia circa
» deteriora occupata sit, scilicet circa ea contemplanda, quæ homi-
» ni commoda sunt. Et rursus. Αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν.
» ἡ δὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων αὐτῶν ἐστιν. ὅπως γὰρ αὐτὴ προστάξει,
» οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ᾽ αὐτὰς πράττουσιν. Cum autem uirtutes om
» nes sint administratiuæ, prudentia illis architecti uicem præbet. nā
» quo modo illa agendum iussit, sic ipsæ administrant, & qui secun
dum eas agunt. Ex prædictis satis liquet sapientiam, & prudentiā
cognatas esse uirtutes, prudentiamq; aliarum uirtutum moderamen
tenere. quo fit ut omnia nobis tollant qui ciuilium disciplinarū scien-
tiam nobis cum iudicio utilitatis negant. Hoc est enim tollere sapien
tiam, & prudentiam, quas ciuitatum conditores uno nomine com-
plexi sunt eloquentiæ. Nisi uero nobiscum agere benigne putemus, q
uelut uecordi Galliæ manum gestientem cum gladio relinquant.
Quid enim est aliud Gallos ad prælia promptos dictitare, sed bel-
lis gerendis, aut opportune suscipiendis consilium non suppetere?
Quod ipsum quid est aliud quàm hominem, ut dicitur, ex homi-
ne tollere? Non'ne si animæ principem partem à corpore huma-
no sustuleris, quæ remanebunt, communia cum simijs erunt? Equi-
dem ut heroum olim gesta memorabilia non sine Theseo facta fuis-
se dicuntur, id etiam apud græcos attestante prouerbio, ita sine sa-
pientia & literarum peritia contenderim nullos unquam populos
rerum potitos esse. siquidem nec Aßyrij Chaldæis, nec Persæ magis,
nec Macedones literis græcis, nec Alexander Aristotele præceptore
caruisse

caruisse memorãtur. Qui etiam ipse Homero quasi puluino indormire gaudebat, cuius iliadem gloriæ armis assequendæ instrumentum esse dictitabat & uiaticum. Eant igitur illi, nec patriæ sese posthac imputent, qui humanarum rerum intelligentiam, & earũ dicendo explicationem, regno Franciæ explodunt, ultra alpes & pyrenem proterue summouentes, tanq̃ ferre cœlum nostrum nequeãt sacrarum literarum tantum studio accommodatum. hoc enim studium nobis homines benigni, religiosiq; largiuntur. Atqui, si uerum fateri licet, huiusmodi elogia Gallorum paucorum hominum crimine inualescunt, quorum maxime interfuit multa consulto non agi, quibus ut quidq; uisum est, ita pro disceptato consulto decreto atq; etiam transacto habitum est plerunq;. Est autem artis aulicæ ijs, quæ paucis placita sunt, imperiosa placita principum adumbrare. Ita fit ut quæ priuatim conducunt, regni totius ceruicibus licenter iniungantur. ut ne gemere q̃dẽ populo oneri succumbenti liceat. Hoc cum nunc omnes & sciant, & obscure non ferant (mos enim iam noster & nostris & exteris innotescit) ridiculum est q̧ acuti quidam homines fucum se facere etiam ordinibus arbitrantur. Ego autem sic contendo, si acres rerum consultos decretis aulicis faciendis adhiberi moris fuisset, et quidem bona fide adhiberi, non ut arbitri tantum oculati & spectatores essent rerum præiudicio sanctiore transactarum, id enim iam diu translatitium esse constat, haud dubie non magnopere consilio peregrino egeremus. Quod genus nonnulli homines graues'festiue amplecti feruntur, rei magis suæ, ut dicitur, quàm publicæ prouidentes. quod tamen ipsa uiderit prouidentia, nunc enim earum rerum iudicium sustineo, nisi si quædam sunt, quæ ignorare citra cæcitatem non licet. Quanto uero deteriores priscis gallis nunc sumus, quorum tantum fuisse studium audiẽdi attente quicquid in medium consuleretur, author est idem Strabo, ut siquis censente alio committeret ut interfari uel aliter obturbare uideretur, uiator ilico magistratus, minitabundus ense stricto in
» eum insurgeret. ἴδιον δὲ τὸ ἐν τοῖς συνεδρίοις συμβαῖνον. ἂν γάρ τις
» θορυβῇ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ, προσιὼν ὁ ὑπηρέτης, ἐσπασμένος τὸ
» ξίφος, κελεύει σιγᾶν μετ᾽ ἀπειλῆς. Sed tunc apud Gallos in medium con
» silia agitabantur, sicut & non ita pridem homines consulti censere in consessu libere iubebantur, nunc mos inoleuisse fertur ita publica scita'faciendi, ut in potentiorum sententiam omnes pedibus eant. Consilij, ut fertur, est una mens, & eadem sententia, tanta est inter homines concordia & charitas. In collegium enim nemo assumitur nisi a

collegis adoptatus, & in uerba collegarum adactus, uel salutator ferentarius, uel ui fati cuiusdam mirifici admissus. Hoc siue uerum fortasse, siue, quod malim uideri, mendacio permistum est, indignum certe est q famam id circunferentem ultra etiam alpes & pyrenē, compescere negligimus, id enim referre rerum nostrarum puto. Sed enim illud, ut aiunt, miro præconio dignum, omniq; memoria prædicandum, q paludatos duces uidimus & rerum bellicarum callentissimos imperia à togatis accipere coactos, qui nunq̃ castra ante uidissent. Togatis dico, quid si etiam ab infulatis? adeo martios omnes spiritus homines franci gerimus. Euge memorabile exemplum, et insignem in omne æuum memoriā huius seculi facturū. sed infensum Martis numen, ut exitu tandem patuit, præposterum ordinē rerum auersatum est, & tantam indignitatem secutæ e uestigio clades expiauerunt. Ecquonā unq̃ tempore post uiuorum memoriam congruentius rerū euenta cœptis respondere uisa sunt? Vt enim nil non præpostere gestum est, ita nihil non exitum dirum habuit, unde æterna nota, quod refero mœrens, patriæ est inusta, fatis certe non nostris moribus imputanda, ut intemperijs actos tum fuisse nos putem, qui nec ius nec fas respiceremus, dirasq; imprecantes oppressos obaudiremus. Eorum fortasse uicem dolere nos debemus, si qui sunt, qui in communi crimine insontes, aliena inuidia uel flagrarint, uel afflati sint. Sunt enim & mortui et superstites quos uarie fama premit eodē in reatu, ad posteros etiam non dubie transitura. Quo magis mirū esse potest, q omnes nunc uultus nostri uelut sordibus excussis ferocem etiam præferunt securitatem, nec de ore famæ componendo laborare quoquomodo uidemur. Verum hoc tempus mittamus, qđ tragicos pene euentus omnes habuit, & humana fortasse prouidētia maiores, quod utinam ipsum eximi hominum memoriæ posset, ne tragœdias excitare libens rebus iam lætis uidear. Quod enim bene cœptum est agi spero deū approbaturum, quo hilarius etiam nūc uelut in portu naufragium commemoro, ut naufragi pileati solent, præterito facti periculo loquaciores. Vtinam igitur fatalibus minis semel defuncti simus, nec uersuram fecerimus, quod ominari nolim, mutato creditore. Qua in re si spes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortalium partes omnino fuisse credam, sed omnia prouidentiæ supernæ accepta referenda censebo, quæ priuata, ut arbitror, pietate non publica exorata, luxatam rerum nostrarū summam, molli, ut aiunt, & facili articulo tractatam, nec opinantibus nobis reposuit in sedem, admoto tempestiui laxamenti fomento,

ut tantisper utrisq; partibus respirare, & quietis consilijs animum intendere liceret. Hic sunt qui obnixe & refractarie fortasse contendant res franciscis non posse in eodem cardine uersari gloriæ ac felicitatis, si ijsdem manibus usura sit resurgens, quibus è gradu deiecta esse dictitatur. quod si omnibus itidem persuasum esset, adiurandos p charissima pignora quosdam esse dixissem, ut paulisper istinc facessentes, ualidiores manus ne dicã tersiores, habenas rerũ tenere paterentur, præsertim cum quorundã aut ætas, aut ratio uitæ receptui canere iandiu uideatur. Sed si eodem capite, ut speramus, ijsdemq; manibus dominu; in gradũ nos reponat, erit omnino cur diuinum beneficium grandius existimare possimus. Quare in eã spem sigillatim concipere uota debemus, quandoquidem publice nuncupare non solemus & fortasse præstat, quod aiebat Augustus, contentos esse hoc Catone, quandoquidem spes iam hilarior affulsit diuina benignitate. tanta est enim contagio in illo cercopum conuenticulo, uix ut inuenias qui fidem bonam illic adoptatus agnoscat, alios confestim esse credas, ita sui dissimiles fiunt homines triduo uersipelles, & quasi ad lethem biberint pristinæ suæ sortis omnino obliuiscuntur, atq; adeo humanitatis ipsius atq; mortalitatis. O ueneficorum atq; fascinatorum conciliabulũ cauendũ, usq; adeo sensus omneis humanos afficere aulica delinimenta cernuntur, quasi uenena Circæia, partim ut honestatis et officij, partim ut actus omnis liberalis obliti esse uideantur. Quotus enim quisq; eorum qui ad adytum semel illud beatum ascenderit, ad familiaris postea & ciuilis amicitiæ officia, aut omnino ad æqui boniq; intelligentiam descendit, priusq̃ præceps ruit, aut inde depulsus est? Tum demum autem placidos eos uideas & mansuetos, uitam execranteis aulicam, seq; ipsos deuouenteis si unq̃ impostrici pellacissimæ crediderint, cuius olim uisendæ cupido ignaris incesserat. uidelicet quasi ab aula sibi exiliũ consciscere præoptarint, q̃ in ea consenescere morũ atq; animorũ internicione, cũsciamus neminem adhuc eorum, qbus in eã nassam ambitionis penitus insinuasse contigit, ad quietem municipalem nisi retrogradum atq; identidem restitantem reuertisse. Vnde ioci circulares, conuiualesq; in oppidis excitantur fabulæ, cum ij, quos excuriatos uocant, uelut ciuitate donati inter municipes cœpere profiteri. hos cernere est aulæ relictæ desiderio uultuosos, ut qui tabifico dolore ægrescentes, ad extremam maciem perarescant. Vtinam igitur ij magistratus, qui rebus iam accisis in id tempus protracti sunt, quo pacificatoriæ legationis, & pronubæ mentio, auspice, ut spero, prouiden-

tia excitata est, (cordi enim id fœdus superis quoq; esse credendum est, qui omnia in unum congruentia tempus apposite temperarunt) utinam inquam ijs magistratibus instinctu quoq; diuino ueniat in mentem, nunc nobis omnia esse prona si ad pristinam concupimus reuolui felicitatem. hoc modo meminerint futuris benefactis præterita errata esse obliteranda, ut uelut in telephio uulnere fabulantur, sic in nostrarum rerum clade eadem manus uulnifica, medicáq; dicatur fuisse. Sic enim per me licebit eis coronam quoq; gramineam sperare, quo nullũ honorificentius præmium esse potest. Est in antiquorũ
» prouerbio serò Phryges sapere. nos igitur ab ijs, ut fertur, oriundi, serò saltem resipiscamus. Sed per deum, superosq; omneis inter cæsa, ut solemus, & porrecta alias res agere, aut nugari desinamus. Quisnam autem nostrum nouit an diuinæ satis misericordiæ litatum sit? at nos rei uoti pariter & damnati existimatione nostra sumus, nec tamen exoluere animos religione in præteritum laboramus, tum hoc gallicum semper fuit, accinctos statim ut discinctos gloriari. Hic me interdum meticulus securum esse non sinit, ut qui sciam ex propugnatoribus oppugnatores extituros. Verũ ne odiosus esse uiar religiõe ominosa, præsertim cũ maioribus auspicijs, ut fama est, et lustratiore exercitu res gesturi posthac simus, ad institutũ cũ spe bona
» iã reuertar. Iuuenalis satyra quarta. —Mulũ sex millibus emit,
» Aequantem sanè paribus sestertia libris,
id est, inquit, Merula, pendentem libras sex pro numero sestertiorum, nam mille numos sestertius ualebat. Scribit enim Plinius Asinium Celerem sestertijs octo mulum emisse, quod pretium fuisse octo milliũ numũm Macrobius tradit. Comprobari etiã hoc ab Horatio
» potest, illo in loco. Si quadringentis sex septem, millia desunt,
» Plebs eris.— Erat enim legitimus census equestris quadringentorũ millium. Merula in hoc lapsus, singulos sestertios mille numos esse dixit. Tranquillus in Cæsa. Annuam etiam habitationẽ Romæ usq; ad bina millia numũm. In Italia non ultra quingenos sestertios remisit. Sestertios quingenos pro quingentis numis posuit. Quo in loco
» Philippus Beroaldus, interdum, inquit, hæc obseruatio apud eruditos custoditur, ut sestertios genere masculino usurpent significantes minutulam summam, Sestertia uero neutro genere pro maioribus summis, ut quadringenta sestertia pro quadringentis millibus capiantur,
» quæ summa est census equestris. Sed hæc non semper ad regulam, inquit, sunt exigenda. Antonius uero Sabel. quantum eo in loco addubitauerit, facile intelliget qui eius commentarios legerit. Idem Tranquillus

» quillus in augusto, Senatorum censum ampliauit, ac pro octingento-
» rum millium summa duodecies setertium taxauit, suppleuitq; non
» habentibus. Quo loco idem Sabel. sic omnes, inquit, Tranquilliani
» codices, quos uidimus habent. sed minuere id fuisset censum non au
» gere, si ex octingentis millibus numûm ad duodecies sestertium contra
» xisset. Quare aut hæc nostra, aut nulla quod uideã alia quadra-
» re poterit lectio. Erit igitur uera lectio non duodecies sestertium, sed
» duodecies centies sestertium, ut ex parte tertia auctus sit census, quod
» idem ualet, ac si dicas, uoluit Augustus ut singuli senatores qui octin-
» genta possederant sestertia mille & ducenta possiderent. Habuit
» enim sestertium mille numos, hactenus ille. cuius uerba Beroaldus
dissimulans duodecies centies legit, & itidem ut Sabel. interpretatur,
ut sit sestertium pro mille numis. Hæc eius emendatio cuiusmodi sit,
postea uiderimus. nunc ad reliquas authoritates pergamus. Idem
» Tranq. in Cæs. Ludis Decius Laberius eques Ro. mimum suum
» egit. donatusq; quingentis sestertijs, & annulo aureo sessum in qua
» tuordecim ex scena per Orchestrã transijt. quingenta sestertia haud
dubie pro equestri censu posuit, sed qui iam auctus esset. Salustius
» in Catil. ad hoc si quis indicauisset de coniuratione quæ contra rẽp.
» facta erat, præmia decreuerunt seruo centum sestertia & liberta-
tem, libero impunitatem eius rei, et ducenta millia sestertium. ubi in
terpres Laurentius, ut arbitror, Vallen. sestertium duas libras &
» semis significare dixit & nihil præterea addidit. Pli. lib. ix. duo fue
» re maximi uniones per omne æuum. utrunq; possedit Cleopatra Ae
gypti reginarum nouissima, per manus orientis regũ sibi traditos.
Hæc, cum exquisitis quotidie Antonius sagінaretur epulis, superbo si
mul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam eius omnem
apparatumq; obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ
posset, respondit una se cœna centies sestertium absumpturam. cupie-
bat discere Antonius, sed fieri non posse arbitrabatur. & paulo in-
ferius. at illa absumpturam se ea in cœna taxationem confirmans,
solamq; se centies sestertium cœnaturam, inferri mensam secundam
iussit. ex præcepto ministri unum tantũ uas posuere ante eam ace-
ti, cuius asperitas uisq; in tabem margaritas resoluit. gerebat auri-
bus tum maxime singulare illud & uere unicum naturæ opus. Itaq;
spectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mer-
sit, ac liquefactum absorbuit. Sic in omnibus exemplaribus legitur.
Iamprimum Pli. his uerbis significat centies sestertium immensam
esse summam, ut quam imperator prodigentissimus Antonius una

cœna absumi posse non crederet, & quanti unio æstimatus sit toto or=
be nobilissimus. Quomodo igitur credibile illud Tranquil. in Vitel.
indicebat autem aliud alij prandium eadem die, nec cuiq̃ minus
singuli apparatus quadringentis millibus numûm constiterunt. Sic
enim ibi legitur non quadragenis, ut in Nerone. Quadringenis in
» punctum sestertijs aleam lusit. Pli. eodem libro Lolliam Paulinã,
» quæ fuit Caij principis matrona nec serio quidem, aut solemni cæ-
» rimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium
» cœna uidi smaragdis margaritisq; opertam alterno textu, fulgenti-
» bus toto capite crinibus spiris collo monilibus digitisq;. quæ summa
» quadringenties sestertium colligebat, ipsam confestim paratam nun
» cupationem tabulis probare. nec dona prodigi principis fuerant,
» sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spolijs partæ. Hic est rapina-
» rum exitus. hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus
» in toto oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio uene-
» num biberet, ut neptis eius quadringenties sestertio operta spectare=
» tur ad lucernas. Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupatio-
nem, sed aucupationem lego, hoc censu, Lolliam paratam ex tabu-
lis domesticæ rationis aui sui probare, quo titulo Lollius unumquẽq;
lapillorum unionumq; comparasset. Aucupatio enim lucrum si-
gnificat. In atitiquis etiam libris non spiris, sed spira legitur. idest
» crinium conuolutorum orbe. Cicero in prætura urbana. dixi in pri-
» ma actione me planum esse facturum. C. Verrem sestertium qua-
» dringenties contra legem abstulisse. Atrocia autem furta Verris fu
» isse in Sicilia, quam rapinis propémodum exhausit, ex actionibus ip-
sis Verrinis licet planè conijcere. Quorum tamen summam Cicero
non ultra quadringenties taxauit, cum omnia oratorie augeret. quã
ti scilicet Plinius rapinas orientis in M. Lollio æstimatas dixit. quod
omnino dissentaneum est ab eo, quod Tranquillus de cœnis Vitellia-
nis dixit & alea Neronis, si sestertium quadringenties & sestertia
quadringenta idem esse intelligamus ut Tranquilli enarratores uo-
» luerunt. Tranquil. de Claudio loquens anteq̃ ad principatum assu-
» meretur, postremo etiam sestertium octogies pro introitu noui sacer=
» dotij coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut
» cum obligatam ærario fidem liberare non posset, in uacuum lege
» prædiatoria uenalis pependerit. Vix hoc conuenire potest cum eo,
quod Sallustius dicit de centum sestertijs quæ ex præmio indicij ser=
» uo decreta sunt publice, ut ducenta libero. Quid illud? Eiusdem
» Pli. li. xxix. ubi de medicorum stipendijs loquitur. Quintus uero Ster

tinius imputauit principibus, ꝙ sestertijs quingenis annuis contentus esset, sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. par et fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est. Quingena sestertia annuam mercedem fuisse dicit medicis sub Romanis principibus, & quadringenties sestertium ut immensas rapinas in Lollium criminose extulit. Quid illud Tranq. de testamento Augusti quonam modo explicari poterit? aut quid animi tandem eo in loco interpretes habuerunt? Legauit, inquit, populo Ro. quadringenties, tribubus tricies quinquies sestertium, prætorianis militibus singula millia numûm Cohortibus urbanis quingenos, legionarijs trecenos numos. Ex hoc certe loco admoneri illi debuerunt. quomodo enim populo Ro. satisfacere quadringenta sestertia potuissent, id est tertia pars census senatorij. præsertim cum in singulos legionarios trecenos sestertios legaret? Magnum autem militum numerum tunc fuisse ex eiusdem authoris lectione nouimus, qui in eodem August. quodam loco sic inquit. Ex militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim distribuit, classem Miseni & alteram Rauennæ ad tutelam superi & inferi maris collocauit. Hunc principem Orosius lib. VI. scribit quatuor & quadraginta legiones habuisse ad tutamen orbis, ip est imperij Romani. Eusebius autem author est censu sub Augusto acto Romanorum capitum, quadragies semel centena millia censa fuisse. Age transeamus ad reliqua, quæ sequuntur in eodem loco Tranquilli. Reliqua, inquit, legata uarie dedit, produxitq; quædam ad uicena sestertia. quibus soluendis annuam diem finijt excusata rei familiaris mediocritate. nec plus peruenturum ad hæredes suos, quàm millies & quingenties professus, quamuis uiginti proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisset. quod penè omne cum duobus paternis patrimonijs cæterisq; hæreditatibus in rempu. absumpsisset. O dignum etiam atq; etiam locum, qui planè enarretur, quod hactenus factum non est. Idem de Nerone. Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat quàm profusionem, sordidos ac deparcos esse, quibus ratio impensarum constaret. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo magis nomine quàm quod ingentes à Tyberio relictas opes in breui spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octingenta numûm millia diurna erogauit, abeuntiq; super sestertium millies contulit. Quæro quonam modo consentaneum fuit Neronem

principem profusissimum Tiridati Armeniorum regi non plus q̃
mille sestertia dono dedisse, cum manenti diu in urbe octingenta
» *diurna pensitaret?* Idem de Caligula loquens, *Nepotinis sum-*
» *ptibus omnium prodigorum ingenia superauit, in extructionibus*
» *prætoriorum atq; uillarum omni ratione posthabita nihil tam effi-*
» *cere concupiscebat, quàm quod effici posse negaretur.* Et paulo in-
» *fra. ac, ne singula enumerem, immensas opes totum'q; illud Tiberij*
» *Cæsaris uicies ac septies millies sestertium, non toto uertente anno ab-*
sumpsit. Quo autem intelligere possimus immensam quandam pe-
cuniæ congeriem his uerbis significari, addemus id quod idem de Ti-
» *berio in uita eius scripsit. Procedente, inquit, demum tempore ad*
» *rapinas conuertit animum. Galliarum & Hispaniarum, Syriæ'q;*
» *& Græciæ principes confiscatos constat, ob tam impudens calumnia*
» *rum genus, ut quibusdam non aliud sit obiectum, quàm quod par-*
» *tem rei familiaris in pecunia haberent.* quantæ uero pecuniæ ex
ijs confiscationibus exaggerari potuerint, uno patebit exemplo apud
eundem in Caligula, qui Tiberij successor fuit. de quo in initio prin
cipatus cum optimum principem simularet, ita inquit. Siquibus re-
» *gna restituit, adiecit & fructum omnium uectigaliorum & reddi-*
» *tuum medij temporis, ut Antiocho Comageno sestertium millies con-*
» *fiscatũ, quæ quanta sit summa mox fortasse constabit. Age uero por*
rò etiã etiã'q; pgamus, & authores alios linguæ latinæ pœnseamus,
ut & rei difficultas appareat, & huius suscepti laboris necessitas, ac
pretium operæ, si diuina tandem benignitate propositi compos eua-
serim, & huius ærumnæ, ut ita dicam, umbratilis Herculeis. Iam-
» *primum Tacitus li. xii. Fixum est ære publico senatusconsultum quo*
» *libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudi-*
» *bus cumulabatur. de Pallante liberto Claudij principis loquens. Cu-*
» *ius immodicas opes intelligimus ex illo satyrici loco saty. prima,*
» *ego possideo plus Pallante & Licinis. & ex Tranquil. uerbis in*
» *Claud. Libertorum ante omnes suspexit Narcissum ab epistolis*
» *& Pallantem à rationibus. quos decreto quoq; senatus non præ-*
» *mijs modo ingentibus, sed & quæstorijs prætorijs'q; ornamen-*
» *tis ornari libenter passus est. Tantum præterea acquirere &*
rapere, ut quærente eò quondam de fisci exiguitate, non absur-
de sit dictum abundaturum si à duobus libertis in consortium
reciperetur. Eius autem senatusconsulti in pallantis gratiam à
senatu expressi meminit Pli. iunior ad Montanum scribens his
» *uerbis indignabundus. uidebis, deinde indignaberis, si legeris,*

» quod nisi legeris non potest credere. est uia Tyburtina intra primum
» lapidem, proxime adnotaui monumentum Pallantis ita scriptum.
» huic senatus ob fidem, pietatemq; erga patronos ornamenta prætoria
» ria decreuit, & sestertium centies quinquagies, cuius honore con-
» tentus fuit. Equidem nunquam sum miratus quæ sæpius à fortu-
» na quàm à iudicio proficiscerentur, maxime tamen hic me titulus ad
» monuit, quam essent mimica & inepta quæ interdum in cœnum,
» in has sordes abijcerentur. Quæ deniq; ille furcifer & recipere au-
» sus est, & recusare. Trãq. rursus in Othone. Nec quicquã prius pro
» potestate subscripsit quàm quingenties sestertiũ ad peragendam au-
» ream domum. De aurea domo Neronis loquens, qui iam sese intere
» meratesi, et in Galba. ad Neronis medium principatũ in secessu plu
» rimum uixit, ne ad gestandum quidem unquam aliter iter ingres-
» sus, quàm ut secum uehiculo proximo decies sestertium in auro ef-
» ferret. Idem Tacitus libro itidem supradicto. eodem Nerone orato-
» re Bononiensi Coloniæ igni haustæ subuentum centies sestertij lar-
» gitione. Cicero in Pilippica illa nobili. ubi est septies millies sestertiũ,
» quod in tabulis, quæ sunt ad Opis petebatur? Funestæ quidem il-
» lius pecuniæ, sed tamen si ijs, quorum erat, non redderetur, quæ nos
» à tributis posset uendicare. Tu autem sestertium quadringenties,
» quod idibus martijs debuisti, quomodo ante calend. aprilis debere
» desijsti? Et rursus. syngrapha sestertij centies per legatos uiros bo-
» nos, sed timidos, & imperitos sine sua, sine reliquorum hospitum
» regis sententia facta in gynæceo. ex syngrapha qd sis acturus me-
» ditere censeo. & pro Flacco. uel quod ait Luceius Lucium Flac. sibi
» dare cupisse, ut fide se abduceret, sestertium uicies, & eum tu accusas
» auaritiæ, quem dicis uicies uoluisse perdere? Tacitus lib. xiij. de Ne-
» rone loquens. Sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singu-
» los annos quingenis sestertijs quibus Messala paupertatem innoxiã
» sustentaret. Aureo quoq; Cottæ, & Aetherio Antonio annuam pe
» cuniam statuit princeps, q̃q̃ per luxum habitas opes dissipassent.
» Quo in loco ne quinquagenis legendum putetur, Tranquillus de
» eodem, senatorum, inquit, nobilissimo cuiq; & à re familiari desti-
» tuto annua salaria & quibusdam quingena constituit. & de Ves-
» pas. Expleuit censum senatorum consulares inopes quingenis sester
» tijs annuis sustentauit. Et rursus in Nerone. Pompeium Paulinum
» uectigalibus publicis præposuit: cum insectatione priorum principũ,
» qui grauitate sumptuum iustos redditus anteissent. se annuum sexcẽ
» ties sestertium reip. largiri. Et rursus. cladem Lugdunensem qua-

» sa urbi reponerent. & iterum bis & uicies mille sestertium dona-
» tionibus Nero effuderat. ubi non mille, sed millies contra fidē exem
plarium lego. Verumenimuero quando quidem immensa ac caligi-
nosa authoritatum sylua restat, apud iuratissimum quenq; autho-
rum linguæ latinæ sparsarum, tempus iam uersandi cardinem ip-
sum obscuritatis esse duco, & illud fortasse præfandi per parodian,
pandite nunc helicona deæ. ne si in densiores sensim tenebras insi-
nuemus, nulla, ut sic dicam, face explicationis prælucentem, interim
lectores magis in hallucinationem inducere, quam lucem aliquam
afferre tenebricosis locis uidear. proinde ut rem obscuram illustrare
quoquomodo possim, lucem ab ipso capite rei accersendam habeo.
As igitur, qui & assis dicitur, ut antea dictum est, libralis numulus
erat. quod nomen inditum est numo iam inde ab eo tempore quo
Romanus populus ære graui pro numo utebatur. Pli. lib. xxi. de
» Scipione cognomento Suarione loquens. nec ei fuit in bonis funeris im
» pensa. asses ergo contulit populus, ac funus elocauit, quáq; parte fe-
» rebatur, flores è prospectu omni sparsit. Tranq. in Augusto. ex
nocturno uisu stipem quotannis die certo emendicabat à populo, ca-
uam manum asses porrigentibus præbens. Idem numus libella dici-
tur, per diminutionem à libra, q̃q̃ libella argentea esset, ut author
» est Varro. Cicero in Verrem acti. iij. Ecquis Volcatio si sua sponte
» uenisset, unam libellam dedisset. Libellam pro asse posuit, ex eo
dictam quod libra æris ualebat idest asse. cum autem minimam
pecuniolam significare uolebãt assem & libellam dicebant. Idem
» pro Roscio comœdo de pena plus petentium loquens, si petie-
» rit sester. liij. hic, nisi planum facit sester. liij. ad libellam sibi debe
» ri, causam perdit. id est si minimo quidem numo minus debitum
» fuit, ex formula plus petitionis causa cadit. Plautus in pseud. siquidē
» hercle etiam supremi promptas thesauros Iouis, tibi libellam ar-
» genti nunq̃ credam. Simile illud Cicero. in Verrem acti. iij. Ecquis
» Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? Libella autē
argenti ideo dicitur quod numulus erat argenteus, ut prædiximus.
Quin & signata statim argentea pecunia constitutum, ut denarius
numus libris decem æris ualeret, & sestertius dipondio & semisse
qua ratione quaterni sestertij denarium unum æquabant, ut au-
thor est Festus. Diu autem populus Romanus æreo numo usus est,
cuius rei testis Pli. lib. xxxiii. his uerbis, Argentum signatum est an-
no urbis quingentesimo octogesimo quinto. Q. fabio consule, quinq;
annis ante primum punicum bellum, & placuit denarius pro. x. li-

» bris, quinarius pro quinq; sestertium pro dipondio ac semisse. Idem.
» populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem
» deuictum usus est. Libralis unde etiam nunc libella dicitur, & di-
» pondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta, et ad-
» huc expensa in rationibus dicuntur, item impendia & pondera, qn
» & militum stipendiorum hoc est stipis ponderandæ pensatores li-
» bripendes dicuntur. qua consuetudine in ijs emptionibus quæ man=
» cupi sunt, etiam nunc libra interponitur. Hactenus Pli. Ego in uer=
bis supradictis ex antiquis exemplaribus duo uerba emendanda censeo ut pro pondera depēdere legatur, & pro mancupi mancipij. quid autem sit dare & uendere mancipio, nos primi ut arbitror docuimus in annotationibus in pandectas editis. Fuit autem hic ordo rei numariæ, ut primum Romani ære graui idest numo rudi & informi usi sint, postea ære signato, quod fuit sub sexto demum rege, deinde argento signato anno urbis. cccccLxxxiiij. authore Pli.
» his uerbis. Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ
» Remeus tradit. signatū est nota pecudū, unde & pecunia appellata.
Maximus census. CX. millia assium fuit illo rege. et ideo hæc prima classis. Numum autem & sestertium idem fuisse notius prope erat quam ut probari deberet, nisi in hoc Merula uir doctus falsus esset ut supra admonuimus. & Calderinus uir ingeniosus numum apud
» Iuue. satyra sexta denarium esse dixisset. Cic. in Ver. acti. iiij.
» facta sponsio est sestertijs quinq;, coëgit Scandilius recuperatores
» aut iudicem postulare, & Paulo post. coëgit enim, inquit, Scan=
» dilium quinq; illa millia numum dare ac numerare Apronio.
» & rursus inferius. Cogit Scandilium Apronio ob singularem
» improbitatem, atq; audaciam prædationemq; nefariæ societatis se-
» stertia quinq; millia mercedis nomine ac præmij dare. qnq; sestertia,
quinq; millia sestertiū, et quinq; millia numū pro eodē dixit. Vitruuius lib. i. ab senatu populoq; Ro. petijt ut liceret transferre oppidū constituitq; mœnia, & areas diuisit numoq; sestertio singulis municipibus mancipio dedit, id est sestertijs singulis areas ædificaturis ciuibus uendidit, quæ res instar donationis, imaginē uenditionis habet, quomodo & numo addicere Suetonio in Cæsa. & Valerio lib. iiiij.
» M. inquit, Cornuto prætore funus Hircij et Pansæ iussu senatus locā
» te, q tunc libitinā exercebant, tū rerum suarū usum, tum ministeriū
» suū gratuitū polliciti sunt. perseuerantiq; postulatione exciderunt
» ut exequiarū apparatus sestertio numo ipsis præbētibus addicere-
» tur. Ab huiusmodi consuetudine emanauit illud Vlpiani in. l. siquis

» de acquirenda posse . si quis conduxerit, & rogauerit precario uti
» possideret, siquidem numo uno conduxit, nulla dubitatio est quin
» & precarium solum teneat. Col. lib.iiij.uinitor licet sit emptus sex uel potius sestertijs octo millibus, cum ipsum solum septem iugerum totidem millibus numorum partum, uineasq; cum sua dote, idest cum pedamentis & uiminibus binis millibus in singula iugera positas duco, fit tum in assem consumatum precium sestertiorum. xxix. milliũ. Huc accedunt semisses usurarum sestertia tria millia & quadringenti octuaginta numi biennij temporis, quo uelut infantia uinearum cessat à fructu. fit in assem summa sortis. xxxii. milliũ quadringentorum octoginta numorum, quod quasi nomen si ut fœnerator cum debitore, ita rusticus cum uineis fecerit, eius summæ ut in perpetuum prædictam usuram semissum dominus constituat, percipere debet in ãnos singulos mille nõgentos quinquaginta sestertios. Mirũ uideri nõ debebat pro septem iugerum octo iugerũ apud Col. lectitari, nisi et apud Hermolaũ in altera editione itidẽ legeretur ea parte in qua castigationes condidit in librũ decimumquartũ Plinij, ubi hic locus citatur ad comprobationem eorum, quæ de usuris semissibus trientibusq; & centesimus ipse doctissime scripsit, Ita ut primus errorem non modo iurisperitorum, sed et omniũ neotericorum ostenderit. quem locum si ad calculum exigere uoluit, facile fuit animaduertere errorem exemplarium. quonam modo enim ex octo millibus, quod precium serui uinitoris Columella statuit, & altero tanto idest octo iugerum precio, & octies binis millibus (quæ summa pro pedanda uinciendaq; uitæ iugerum octo taxatur) confieri summa undetriginta millium possit? Quod si solum septem iugerum legatur, conueniet ratio. Id enim in promptu est uel in digitos calculum deducenti. Porrò cum in semissibus usuris millenarius quilibet sexagenarium pariat, & quingenarius tricenarium, ex uiginti millibus summa fit usuræ mille ducenti numi, & ex decem millibus sexcenti. ex quibus sexaginta ideo deducuntur, ꝙ sors non triginta, sed undetriginta sit millium. quare semissis usuræ summa erit annua mille septingenti quadraginta numi, quæ in biennio duplicata, tria millia quadringentos octoginta numos sestertios efficit. Sic fit as sortis et usurarum triginta duo millia quadringenti octuaginta num. Rursus si hanc summam sub semissibus usuris occupatam esse statuas, cum triginta millia ratione prædicta mille octingentos pariant, & duo millia centum & uiginti, id est mille & nongentos uiginti, & si quadringentos octuaginta pro quingentis intelligas, ut ex ijs tri-

ceni numi annui pariantur, fiet summa usurarum. M. nongenti quinquaginta numi, alioqui si scrupulose exigas, quod Columella neglexit, tot numi huic summæ deerunt, quot uiginti in anno pariunt, id est unus & circiter quadrans unius, id quod ideo explicare uoluimus, quia Hermolaus inexplicatum reliquit, contentus admonuisse loci, nec aliquid præterea addidit quàm id quod sequitur. Ex his uerbis, inquit ille, euidentissime colligitur ex usuris semissibus non quinquagenos de centenis, sed senos duntaxat in annum redire creditoribus, sicuti quaternos ex trientibus. hoc quoque ut arbitror addere debuit cur centesima usura diceretur, siquidem cum hæc ratio centesimæ duodenos numos annuos in singulos centenarios pariat & menstruos singulos, facile patet ideo centesimam dictam quod centesimo mense sortem æquet. usurarũ enim dies olim in singulos menses cedere existimabantur, ut hodie moribus huius urbis tertio quoque mense cedunt earum pensitationum dies, quæ pretio legitimo accepto prædijs imponuntur, & mancipio dantur, & citra uitium fœnoris instar habet. dicitur etiam centesima usura, ideo quod centesimus numus in mensem pro fœnore taxatus est. Quod autem menstruæ esse censerentur usuræ calendarium uocabulum docet, quo iurisconsulti utuntur. proinde cum centesima usura pro asse intelligatur, dimidiata semissis dicitur, & semis rursus dimidiatus, quadrans. Similisq; ratio in trientario fœnore statuitur, quod Antonius Pius Ro. princeps tanquam minimum exercuisse dicitur, ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. Vidi homines iurisperitissimos, qui adhuc centesimam usuram cum Accursio intelligerent, nec Hermolao assentirentur, & ijs iurisconsultis, qui cum eo sentiunt, calculo, ut arbitror, offensi, quem non facile expediunt homines eius artis ignari. quæ causa fuit ut eum locum explanandum ducerem. ne tamen de hoc posthac dubitetur, locus est apud Pliniũ in epistolis ad Traianum his uerbis rẽ manifestans. pecuniæ publicæ domine prouidentia tua & ministerio nostro etiam exactæ sunt, & exiguntur, quæ uereor ne otiosæ iaceant, nam & prædiorum comparandorũ aut nulla aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui uelint debere Reip. præsertim duodenis assibus, quanti à priuatis inueniãtur. Dispice ergo domine nunquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes. etsi nec sic reperiuntur, distribuendam inter Decuriones pecuniam ita ut recte reip. caueant. quod quamquam inuitis & recusantibus, minus acerbum erit leuiore usura constituta. Duodenos asses appellat plenam centesimam, eo modo loquendi

quo nunc in ea re utimur, duodecimum denarium uel decimumquintum dicentes. Cicero in prætura urbana obijcit Verri, q̄ pecuniā sibi attributam ad coëmptionē frumenti publici, apud publicanos relictā unde erat attributa, duabus centesimis fœneratus sit. duas centesimas Cic. quatuor & uiginti asses in centenarios singulos dixit. Demosthenes orator in ea oratione quā contra Aphobū unū ex tutoribus suis habuit, hoc aptissime docet, ait.n. patrē suū Demosthenem Aphobo, quē tutorē sibi dederat, in testamento octoginta minas reliq̄sse dotis nomine, ut uxorē suā Demosthenis matrē, uxorē duceret, quas cum ille accepisset, matrem tamen uxorem non habuit. sic igitur inquit.
» τὴν μέντοι προῖκα τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε λαβών. μὴ γήμαντος δὲ αὐτοῦ τὴν
» μητέρα τὴν ἐμήν, ὁ μὲν νόμος κελεύει τὴν προῖκα ὀφείλειν ἐπ' ἐννέα ὀβο
» λοῖς. ἐγὼ δ' ἐπὶ δραχμῇ μόνον τίθημι. γίνεται δ' ἄν τις συνθῇ τό τε ἀρ-
» χαῖον καὶ τὸ τῶν δώδεκα ἐτῶν, μάλιστα τρία τάλαντα. Verum iste do
» tem huiuscemodi pacto habuit. quare cum matrē meā uxorē nō du
» xerit, lege q̄dem iubēte debet dotem cū usuris nouenûm obolûm re
» stituere. sed fac drachmales tm̄ usuras eū debere, has si cum sorte
» aliq̄s supputauerit, duodecim annorū spatio tria large talēta inue-
» niet. Ego cū hāc rōnem inirē, sic colligebā, octoginta minæ centenariæ octo millia drachmarū ualent siue octuagies centenas. Cū aūt in centesimis usuris, q̄libet centenarius, siue quælibet mina in anno duodenariū pariat, si octuagies duodenas drachmas ducerē, futuras in summa drachmas nōgentas sexaginta. quæ summa si duodecies ducatur, fient undecim millia drachmarū et q̄ngentæ præterea & uiginti. ex q̄bus centum et q̄ndecim minæ fiunt, et uiginti drachmæ sup̄ant. q̄bus si octoginta .i. sortem addas, fiunt nonaginta et q̄ndecim. ita tria talēta fiunt & q̄ndecim minæ cum LX minæ talentum faciant, ut infra uidebimus. Propter quod Demosthenes exacte summā colligere nolēs, large uel prolixe tria talenta dixit pro tribus talētis & quadrāte. nouē autem obolos pro sesq̄drachma posuit, qua rōne sesq̄centesima usura procederet, quā ipse ut omnino aduersario defensiōis ansam præcideret, ad centesimā retraxit. Usuræ sesq̄centesimæ taxatæ erant ex lege decem tabularū in rei uxoriæ
» actione, eodē authore in oratione κατὰ Νεαίρας. νόμος κελεύει ἐὰν
» ἀποπέμπῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα. ἐὰν δὲ μή, ἐπ' ἐννε' ὀβο-
» λοῖς τοκοφορεῖν. Lex iubet eū q̄ uxorē repudiarit, dotem restituere.
» alioqui moræ t̄pe interusuriū pēdere sesq̄drachmale. Ea aūt actio σίτου δίκη uocata est à Solone, ut ex eodē oratore nouimus. Itidem
» alio loco ταύτας τοίνυν ἔχει τὰς τριάκοντα μνᾶς ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου. καὶ

τὸ ἔργον

» τὸ ἔργον αὐτῶν ὀκτὼ ἐτῶν. ὃ ἐάν ἐπὶ δραχμῇ τις τιθῇ μόνον, ἄλλας ὁ-
» μοῦ τριάκοντα μνᾶς εὑρήσει, Has igitur, inquit, triginta minas habet
ab officina, & partum earū octo annorū, quē siqs drachmali usura
occupatū esse ponat, alteras pariter triginta minas inueniet. trigin=
ta minæ quotannis tricies duodenas drachmas pariunt. i. trecentas et
sexaginta, quæ octies ductæ duo millia & octingentas octuaginta
drachmas ualent. Hoc in loco orator numerū auxit mina una &
qnta parte minæ, supiore aūt exēplo numerū diminuit, uel qa exa
ćte calculandi tædiū uitare uolebat, uel ut summas potius rotundas
faceret, utrobiq; tn̄ clarum est eum drachmalē usurā dixisse, quā la
tini centesimam dicunt. Est. n. drachma centesima pars minæ. Sic fit
ut cētesima usura æquare sortē dicatur, qa centesimo mēse drachma
in minā euadit. ut. n. Romāi ab assibus usuras, sic græci à drachmis
denominarunt, ut nos à denarijs nostris. Quod autem menstruæ es
sent usuræ, apertius etiam ex oratione Aeschinis contra Cthesiphó
tem ostendetur. criminose enim obijciens Demostheni ꝙ pro quodā
Atheniensium plebiscito, quod græci psephisma appellant, à tribus
ciuitatibus, in quarum gratiam promulgatum erat, talenta tria da
ri sibi stipulatus esset, cum Oritæ, inquit, bello exhausti id dissolue-
» re non possent, fœnus ei talenti spoponderunt quoad talentum sol-
» uissent. ἀναγκαζόμενοι δ᾽ οἱ ὠρεῖται καὶ οὐκ εὐποροῦντες, ὑπέθεσαν αὐ-
» τῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους. καὶ τόκον ἤνεγκαν δημοσθένει
» τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέ-
» δωσαν. id est coacti autem oritæ cum pecuniæ inopia præmerentur,
» uectigalia publica in talēti summam ipsi oppignerauere, & fœnus
» Demostheni sceleratæ mercedis interim pependerunt, drachmas mē
» struas in singulas minas, quo ad sortem reddiderunt. Hoc unū exē
plum maius est q̄ ut adminiculo egeat, q̄q̄ & alijs exemplis nō ca-
» remus. Cicero ad atticum li. VI. ei tn̄ sic nūc soluitur. tricesimo quoq;
» die talenta attica XXXIII. & hoc ex tributis. nec id satis efficitur
» in usuram menstruam. Simile est illud apud Athenæum circa fi-
» nem libri XIII. ex oratione Lysiæ. οὗτος ὦ ἄνδρες δικασταὶ ὀφεί-
» λων ἀργύριον ἐπὶ τρισὶ δραχμαῖς σωσίμῳ τῷ τραπεζίτῃ, προσελ-
» θὼν πρὸς ἐμὲ, ἐδεῖτο μὴ περιϊδεῖν αὐτὸν διὰ τοὺς τόκους ἐκ τῶν ὄν-
» των ἐκπεσόντα. κατασκευάσομαι δὲ ἔφη τέχνην μυρεψικήν. ἀφορ-
» μῆς δὲ δέομαι. καὶ οἴσω δέ σοι ἐννέα ὀβολοὺς τῆς μνᾶς τόκους. Hic
» est iudices, qui cum uersuram fecisset à Sosimo trapezita ternis
» drachmis, ad me uenit, orans ut se fœnore obrutum, & facul=
» tatibus lapsum ne despicerem. Est mihi, inquit, in animo un-

» guentariam factitare, sed facultas non suppetit. Si mihi mutuam pe
» cuniam dederis, nouenos tibi obolos in singulas minas pensitabo.
Hæc uerba ita intelligenda esse dico, ut ternas drachmas prius pro tribus centesimis, & nouenos obolos pro sesquicentesima accipiamus. Qui enim querebatur se graui fœnore ad inopiam redactum & ad pignorum distractionem, ab amico postulat ut dimidio leuiore usura pecuniam sibi mutuet. ut cum officinam unguentariam instituerit, liberare se eo quæstu ab ære alieno possit. Singulæ siquidem drachmæ in singulas minas ac singulos menses pensitatæ centesimam unam faciunt, quæ centesimo mense sortem æquat. ita ternæ drachmæ ternas centesimas faciunt Noueni autē oboli sesquidrachmam tantum ualent, cū drahma sex obolos penderet. Fœnoris autē nautici exemplū est apud Demosthe. in oratione quæ πρὸς λακρίτου
» παραγραφὴν dicitur, his uerbis. ἐδάνεισαν ἀνδροκλῆς καὶ ναυκράτης
» ἀρτέμωνι καὶ ἀπολλοδώρῳ φασηλίταις ἀργυρίου τρισχιλίας δραχμὰς
» ἀθήνηθεν, εἰς μένδην καὶ ἐντεῦθεν εἰς βόσπορον. ἐὰν δὲ βούλωνται τῆς
» ἐπ᾽ ἀριστερὰ μέχρι βορυσθένους, καὶ πάλιν ἀθήναζε, ἐπὶ διακοσίαις εἰκο-
» σιπέντε τὰς χιλίας. ἐὰν δὲ μετ᾽ ἀρκτοῦρον ἐκπλεύσωσιν ἐκ τοῦ πόντου
» ἐφ᾽ ἱερὸν, ἐπὶ τριακοσίαις τὰς χιλίας. Idest, Androcles & Naucrates pecuniam fœnerati sunt Artemoni & Apollodoro phaselitis ad tria millia drachmarū, hoc est trigınta minas. conuenitq; ut Athenis pecuniam Mendan exportarent, indeq; in Bosphoron, aut etiā, si placeret, sinistrorsum nauigare, ad Borysthenen usq;, et rursus Athenas cum mercibus redire Statutus autem modus fœnoris in millenas drachmas ducentæuicenæquinæ drachmæ. Quod si post arcturum portum exeant e ponto ad sacrum promontorium nauigaturi, trecenæ in millenas. Hoc perinde est ac si diceret in denas minas ternæ minæ uel binæ cum quadrante minæ. quæ ratio longe abest ab illa centesima Accursianorum. Hoc enim conuento fœnus non in mensem statutum intelligo, sed semel in maris commeatum remeatumq;, & in eius negociationis exitum Hæc autem, quæ rettuli, uerba sunt syngraphæ nauticæ. Ipse Demosthenes in oratione quæ παραγραφὴ πρὸς παραίνετον inscripta est, centum & quinq; minarum totidem drachmas menstruas τὸν γιγνόμενον τόκον esse dicit, hoc est iustum & legitimam usuram. μισθοῦται δὲ οὗτος παρ᾽ ἡμῶν
» τοῦ γιγνομένου τόκου τῷ ἀργυρίῳ, πέντε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τοῦ μηνὸς
» ἑκάστου. Quibus uerbis circa principium eius orationis pesitis significat, contractum illum nomine quidem conductionem fuisse, sed re uera mutuum usurarium. Quem contractum nequis im-

censeret, addidit usuræ loco pensitationem menstruam se stipulatum, quantam scilicet usuram stipulari per leges liceret. Eam autem esse
» in singulas minas drachmas singulas. Idem ἐν τῷ πρὸς νικόστατον,
» τίθημι δὴ τὴν συνοικίαν ἑκκαίδεκα μνῶν παμβωτάδῃ, ὧν αὐτὸς οὗτος
» προξένησεν, ἐπὶ ὀκτὼ ὀβολοῖς τὴν μνᾶν δανείσαντι τοῦ μηνὸς ἑκάστου.
» Oppigneraui igitur diuersorium meum in sedecim minas Pambota
» de, qui eam pecuniam repræsentauit, in singulas minas octonis obo
» lis quolibet mense creditori fœnoris nomine constitutis, atq; hæc et
» hoc ipso interprete & proxeneta facta est constitutio. Hæc usura centesimam triente excedit. Vsura autem apud antiquos duplex fuit, terrestris et nautica, Terrestris menstrua erat, nautica iterum duplex fuit, una quæ in alteram tantum nauigationem statuebatur, hæc à græcis heteroplus dicitur, altera ita contrahebatur, ut non aliter deberetur, nec ipsa, nec sors eius, q̃ si nauis cum mercibus sospes domum rediisset. Hanc amphoteroplum dicunt, quasi in commeatum remeatumq; taxatam, de quo locutus est Modestinus in l.
» prima de nautico fœnore. Demosthe. πρὸς φορμίωνα. καὶ οὗτος μὲν
» ἐδάνεισεν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὥστ' ἀπολαβεῖν ἀ-
» θήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς. Et hic quidem, inquit, mu-
» tuo dedit duo millia drachmarum pecuniæ utrobiq; traiectitiæ, ut
» Athenis duo millia drachmarum & eo amplius sexcentas recipe ret. His uerbis liquet id, quod supra diximus, usuram nauticam non menstruam fuisse, sed una in omne tempus nauigationis & negotiationis constitutione taxatam. Fuit enim pecunia à Lampide nauclero Phormioni fœnerato mutuata Athenis in Pontum, & à Ponto Athenas. Et hæc ratio maior est sesquiquarta, & iure pandectarum non admissa. Nam legitima usura traiectitiæ pecuniæ non potest duplam centesimam excedere, ut author est Papinianus in l nihil interest. À græcis ephectos tocos uocatur. i. supersexta usura. Cuius exemplum luculentum est in supradicta Demosthenis oratione. Nouissimum exemplum addemus ex Isæo in oratione περὶ τοῦ ἀγνίου κλήρου. in qua bona cuiusdam defuncti recensens
» & nomina, ita inquit. χρέα δὲ ἐπὶ τόκοις ὀφειλόμενα περὶ τετρακι-
» σχιλίας. ὧν τὸ ἔργον ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς ἑπτακόσιαι καὶ εἴκοσι δραχμαὶ
» γίνονται τοῦ ἐνιαυτοῦ. Nomina autem usuraria ad quatuor millia
» drachmarũ. cuius quæstus singulis annis septingentæ uiginti drach-
» mæ fiunt fœnore nouenũm obolorum. Post hæc uerba quis controuersiam referre audeat eorum quæ diximus? Cum enim centesima in singulos millenarios centum & uiginti annuas pariat, se-

quitur ut sesquicentesima centum & octoginta pariat. qui numerus quadruplicatus septingentas & uiginti efficit. Nostra autem ratio hodie in pensitationibus & uectigalibus, quæ prædijs imponuntur, bessales usuras referre quodammodo uidetur. sed qui innocentius stipulari uolunt religione obstricti, aut ciuili fœnori detrahere aliquid, aut pretio addere solent. Vnciaria usura est cum centenarius singulos parit, ut in. l. Titium de administratione tutorum. Qui autem religione soluti sunt, & hodie Epidecatum probant, nos uectigal decimarium appellare possumus. quod nec boni uiri probant, & in ciuile iam existimatur, ex quo tempore Hermolaus rem usurariam male esse intellectam à iuris enarratoribus docuit. Sestertius igitur & numus idem apud authores significant. quoniam quaterni denarium ualent. Itaque

» Cicero in Verrem acti. IIII. cum ita dixisset, nam cum ex Sici-
» lia legibus frumentum in cellam sumere liceret, id'q; frumen-
» tum senatus ita æstimasset quaternis sestertijs tritici modium, bi-
» nis ordei, iste numero ad summam tritici adiecto, tritici modios
» singulos cum aratoribus denarijs trinis æstimauit. hæc uerba uelut
» exponens paulopost ita subdidit. uerumenimuero cum esset frumen-
» tum sestertijs binis, aut etiam trinis quibusuis in locis prouinciæ, duo
» denos sestertios exegisti. & itidem hoc declarat multis alijs in locis
» eiusdem actionis. At uero denarius drachmæ pondus habebat dun
» taxat atticæ. Pli. lib. XXI Drachma attica (ferè enim attica obser-
» uatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus Plutar. in Syl
» la. potitus rerum Sylla cum multos occideret, & libertini generis ho
» mo quendam ex proscriptis occultare conaretur, & proinde è saxo
» præcipitandus esset, obiecit Syllæ, quod unà simul in domo uitam egis-
» sent, cum interim ipse quidem pro superiore habitaculo duo millia
» numûm, ille autem pro inferiore tria millia mercedem penderet.
» Itaque inter utriusque fortunam mille numos interfuisse, qui drach
» mas atticas ducentas & quinquaginta ualebant. Idem in Bruto. Te
» stamento cum legasset Cæsar cuilibet septuagintaquinq; drach-
» mas, præterea reliquisset hortos, qui trans tyberim erant, ingens be-
» neuolentia & admirabile desiderium omnes tenuit. de hoc apud
» Tranquil. in Cæs. ita legimus. populo hortos circa tyberim publicè
» et uiritim trecenos sestertios legauit. si septuagintaquinq; quater mul
» tiplices, trecentos efficies. qua ratione quinque & uiginti drachmæ
» centenos sestertios ualent. Idem Plutarch. in Antonio. Caius Cæsar
» adolescens hæres à Cæsare scriptus ex Apollonia redijt, debebat

Roma-

» Romanorum cuique drachmas quinque & septuaginta ex testa-
» mento patris. Apud Appianum tamen in secundo bellorum ciui-
» lium ita legitur, populo horti trans tyberim præbiti, singulis Ro-
» manorum ciuibus, qui in urbe aderant, quinque & octuaginta
» drachmæ atticæ collatæ. sed errorem esse numeri non dubie affir
mauerim, quippe idem Appianus septuaginta quinque drachmas
pro trecenis numis dixit, ubi de Cæsaris liberalitate loquens, sin-
» gulis, inquit, ex populo minam unam atticam dedit, de quo Tran-
» quillus. trecenos quoque numos quos pollicitus olim erat uiritim di
uisit. quo ex loco probari uidetur minam atticam quinque & se-
ptuaginta drachmarum fuisse, id quod apud Priscianum legitur,
quod tamen postea explicabimus, Sed interim centenariam minam
intelligere oportet. Nunc igitur causam tenemus cur sestertia singu-
la mille numos sestertios significent. nam duæ libræ & selibra
seu, quod idem est, minæ duæ & hemimnæon ducentas & quin-
quaginta drachmas ualent, quæ si quaternario multiplicentur, mil
le numos efficiunt. quomodo igitur sestertij dicti sunt numi, ꝙ duos
asses & semissem singuli ualerent i. dipondiũ et semissem, Ita sester
tia ex eo dicta sunt, ꝙ duas libras singula & selibrã argenti uale
rent. Ita factum ut quadringenta sestertia et quadringẽta millia se
stertiũ numorũ antiq pro eodẽ ac sine discrimine significatus dice-
rent. uerum id adnotandũ ꝙ libram nunc & minam centenarias
intelligimus, indifferenter utentes, quod pondo etiam identidem ap-
» pellatur Plini libro XXI. mna quam nostri minam uocant, pendet
» drachmas atticas centum. quo in loco Hermolaus mnam, inquit,
» libram, minam, pondo pro eodem nostri dicunt, ut græci μνᾶν
» λίτραν ὁλκήν. quod dictum ut non usquequaque uerum est, Ita
» in re numaria libram & minam pro eodem ferè usurpari de-
prehendimus, uix ut differentiam animaduertere possis quamli-
bet obserues accurate & latinos & græcos. idq; cum ex eo ui-
detur quod de sestertijs diximus, tum uero ex sequentibus magis
comprobabitur. ὁλκὴ autem interdum pondus significat, ut cum
Dioscorides dicit ὁλκὴ τριωβόλου, pondus trium denariorum,
aliquando drachmam, ut apud eundem Dioscordes identidem.
Drachma igitur non modo pondus denarij Romani, sed etiam
numum significat eodem pondere percussum ab Atheniensibus:
quod præter authorum exempla etiam uersus illi significant,

In scrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis, signatur pondus Athenis.

Ventum iam esse ad locum præcipitem, horrore quodam animi sentio, instantis, & proximi periculi magnitudinem reputantis. hoc est enim caput eius rei, quam agimus, hic cardo totius operis, hæc deniq; alea ancipitis incœpti, ut ostendere aggrediamur, uel demonstrare potius quid inter sestertia centum & sestertium centies intersit. transitus omnino & lubricus, & abruptus, ut aut in baratrum quoddam errorum præcipitaturus sim, si in eo quicq̃ titubauerim, aut tenorem inoffensum seruare commentatio hæc nequeat, si inibi uel tantulum à ueritate deflexerim. Cum alioqum ita sit hoc opus coagmentatum, ita in sese tractatus hic coibilis, ut nulla ferè pars conuelli citra cópaginis ipsius labefactationem possit. Ac mihi quidem audendum omnino erat, & eorum exemplo periclitandũ, qui res magni discriminis antea susceperunt, si non etiam ea esset huius libri ratio, ut genium nullum, ut dicitur, habiturus sit, nisi superioris æui scriptorum placita deleuerit. ut si, quod abominor, propositi compos non euaserim, designatoris ridiculi opinionem subiturus sim. Sed quid agas ubi eo iam peruicaciæ uentum est, ut & moderari tibi nequeas, & consulere integrum non sit, cum eorum occursum uitare non possis, quibus hoc facturum te receperis, nisi si tibi publico interdixeris, id est nisi domesticum tibi consciueris exilium? Agedũ ab stupore animi rursus inferuescamus, & stylum iam hærentem ad reliqua suscitemus. Audeamus deniq;, quãdo eò uentum est, affirmare homines doctissimos, quibus omnia propémodum debemus, toto, ut aiunt, cœlo, id est centuplicato errasse. Iam primum Cicero in

» prætura urbana. Dio quidam fuit Calesinus, qui cum eius filio præ
» tore sacerdote hæreditas à propinquo permagna uenisset, nihil ha
» buit tum neq; negotij, neq; controuersiæ. Verres simulac tetigit pro-
» uinciam, statim Messanam literas dedit Dionem euocauit. calumnia
» tores ex sinu suo apposuit, qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ
» commissam esse dicerent. Hac de re ostendit seipsum cogniturũ. pos-
» sum deinceps totam rem expedire. deinde ad extremum id, quod
» accidit dicere, Dionem sestertium decies centena millia numerasse, ut
» causam certissimam obtineret. hoc cum dicat Cice. In prætura urb.
» quæ secunda est in Verrem actio. Idem in. III. actione hoc crimen
» repetens ita inquit simul atq; è naui egressus est, dedit operam, ut
» Calesinus ad se Dio continuo ueniret. Hic est Dio iudices nunc bene-
» ficio Quinti Metelli ciuis Ro. factus. de quo multis uiris primarijs te
» stibus, multorumq; tabulis uobis priore actione satisfactum est sester
» tium undecies numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima

quidem

» quidem dubitatio esset, isto cognoscente obtineret. ita sester. undecies.
» Q. Dionem quod hæreditas ei obuenisset, nullamq; aliam ob causam
» perdidisse. Ex horum locorum collatione intelligimus quod decies centena millia sestertium dixerat in secunda actione, hoc in. III. undecies sestertium dixisse. quamquam in illa nó decies centena sed undecies legendum est, uel utrobiq; decies. Quare decies sestertium non decẽ sestertia significat, sed mille potius, hoc est decies cẽtena millia, summa scilicet centuplicata. quod autem undecies sestertium amplior sit summa quam quadringenta sestertia ex eadem oratione liquet. Sequitur enim statim post illud Dionis crimen, & aliud quod his uerbis
» prosequitur. Accipite aliam in minore pecunia non minus impudẽ
» tem calumniam. Sosippus & Epicrates fratres sunt Agrigentenses.
» horum pater abhinc duo & uiginti annos mortuus est. In cuius te
» stamento quodam loco si commissum quid esset, multa erat Veneri.
» ipsos. XX. annos cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calum=
» niatores in prouincia fuissent, hæreditas ab iis Veneris nomine pe
» tita non est. causam Verres cognoscit. per Volcatium pecunias acce-
» pit fere ad sester. quadringenta millia ab duobus fratribus. Qua-
» dringenta sestertia Cicero minorem pecuniam decies uel undecies
» sestertio appellauit. Quare iam ferè planum factum est decies ses-
» tertium quadraginta partibus plus esse decem millibus sestertium.
» Et rursus statim infra. quæ uis erat Volcatio tanta ut sester. qua-
» dringenta millia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio si
» sua sponte uenisset unam libellam dedisset? at ego amplius dico, ses-
» tertium quadringenties accepisse te arguo contra leges. Ex his uerbis liquido apparere potest quadringenties sestertium longe amplio rem summam esse quam sestertia quadringenta. cum omnia Verris fur ta quadringenties sestertium æstimauerit, quæ innumera & incre=dibilia ab eo recensentur. ab uno. n. homine, uno nomine, uno furto decies centena sestertia accepisse dicit, à tota autem Sicilia triennio & uariis furtorum expilationum rapinarumq; nominibus quadrin=genties sestertium, tanquam rem fidem excedentem, abstulisse orato rie uociferatur. tanti. n. æstimari uoluit litem repetundarum Verri ob iurisdictionis furta, ob interuersas pecunias in frumento imperan do, in locandis decimis frumenti, & ob expilationes publicas priuatasq; signorum æreorum, & uasorum argenteorum, quæ crimina inusitata esse uidentur & fidem excedentia iis, qui accusationes illas perlegunt. Quare ipse Cicero primam accusationem ita claudit. di=cimus. C. Verrem. cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues

» Ro. atq; in socios, multa in deos hominesq; nefarie fecerit, tum præte
» rea quadringentis sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. sic. n.
legit Asconius Pedianus, q̃q̃ in exemplaribus. CCCC. sestertia le-
» gatur etiam manu scriptis. Quod autem in diuinatione legitur, Sici-
» lia tota si una uoce loqueretur, hoc diceret, quod auri, quod argenti,
» quod ornamentorum in meis urbibus sedibus delubris fuit, quod in
» unaquaq; re beneficio senatus populiq; Ro. iuris habui, id mihi tu
» C. Verres eripuisti atq; abstulisti. quo nomine abs te sestertium mil
» lies ex lege repeto. hoc, inquit Asconius, per auxesim dictum est. Ci
cero. n. postea hanc summam ad quadringenties contraxit, ut in mul
» tis locis repetit. Idem Cicero in eundem act. III. Heraclius est Hie
» ronis filius Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis. & ante
» hunc prætorem uel pecuniosissimus Syracusanorũ. nunc nulla alia
» calamitate nisi istius auaritia atq; iniuria pauperrimus. huic hære
» ditas facile ad sestertium tricies uenit testamento propinqui sui Hera
» clij. plena domus cælati argenti optimi, multæq; stragulæ uestis. præ-
» ciosissimorumq; mancipiorum. erat in sermone magnam Heraclio
» pecuniam uenisse. non solum Heraclium diuitẽ, sed etiam ornatum
» supellectile, argento, ueste, mancipijs futurum. & inferius. posteaq̃,
» inquit, damnatus est absens Heraclius, non solum illius hæreditatis,
» de qua ambigebatur, que erat tricies sestertium, sed omnium bono-
» rum paternorum ipsius Heraclij, quæ non minor erat pecunia, pa
» læstræ Syracusanorũ hoc est Syracusanis possessio traditur. & rur-
» sus inferius. Verum est illud præclarum. Syracusani, qui præfuerãt
» his Heraclij bonis uerbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eo-
» rum negotiorum rationem in senatu. dicebant scyphorum paria cõ-
» plura, hydrias argenteas, pretiosam uestem stragulam, multa man-
» cipia pretiosa Verri data esse. dicebant quantum cuiq; eius iussu nu-
» morum esset datum. gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur.
» repente recitatur uno nomine sestertium. CCL. millia iussu prætoris
» data. fit maximus clamor omnium. & paulo post de pecunia illa
» reddita à Verre loquens. Numerantur illa ducenta quinquaginta
» sestertia Syracusanis. Non'ne ex hoc loco patet clarissime ducenta
quinquaginta sestertia hoc est. CCL. millia sestertium numorum
particulam unam esse tricies sestertij? Quippe tricies sestertium si-
gnificat tricies centena millia sestertium numorum. Quomodo &
» illud Suetonij Tranquilli in Augusto, senatorum censum ampliauit,
» ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxa-
» uit, id est duodecies centena millia sestertium. quod cum in omni-

bus exemplaribus legeretur, Antonius Sabellicus uir alioquin diligens & doctus, emendasse se gloriatur, ut supradictum est, & pro duodecies sestertium, duodecies centies legendum esse contendit, cui etiam astipulatus est Philippus Beroaldus itidem ipse doctus, ac multæ lectionis, ambo nihil in ea re uidentes. Hoc & ex eodē autho

» re alio loco ostendi potest in Othone. Sperauerat, inquit, fore, ut ado-
» ptaretur a Galba, idq; in dies expectabat. Sed post q̄ Pisone prælato
» spe decidit, ad uim conuersus est, instigante super eum dolorem etiam
» magnitudine æris alieni. neq; enim dissimulabat nisi principem se
» stare non posse, nihilq; referre ab hoste in acie, an foro sub credito-
» ribus caderet. ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispen
» satione decies sestertium expresserat, hoc subsidium tanti cœpti fuit,
» ac primo quinq; spiculatoribus commissa est res, deinde decem alijs,
» quos singuli binos produxerant, omnibus dena sestertia repræsenta
» ta, & quinquagena promissa, per hos solicitati reliqui.

Insignis erat ille locus ad animaduertendam differentiam inter dena sestertia & decies sestertium, & tamen ibi quoq; Sabellicus decies sestertium dena sestertia interpretatus est, conniuente Beroaldo. Si.n. quindecim spiculatoribus dena sestertia repræsentata, hoc est singulis decē, iam centum quinquaginta sestertia fiunt, et si quinquagena promissa hoc est singulis quinquaginta, septingenta quinquaginta in summa fiunt quæ simul iuncta nongenta millia sestertium faciunt. At Tranquillus dicit decies sestertium subsidium tanti cœpit fuisse, id est inuasionis imperij Romani. Iam igitur effectum habemus decies sestertium esse nō minus nongentis sestertijs. Martialis in pri. epigram.

» Millia pro puero centum me mango poposcit.
» Risi ego, sed Phœbus protinus illa dedit.
Hoc dolet & queritur, dolet hoc mea mentula mecum.
» Laudaturq; meam Phœbus in inuidiam.
» Sed sestertiolum donauit mentula Phœbo
» Bis decies, hoc da tu mihi, pluris emā.

Calderinus uir ingeniosus bis decies sestertium. XX. sestertia interpretatur, corrupto sensu epigrāmatis. Cuius dubio procul huiusmodi sensus est, non mirum esse si Phœbus puerum centum sestertijs licitatus esset, quanti Martialis emere non potuerat, quippe qui uicies centena millia sestertiū ex quæstu collegisset, hoc est uicies tantum quāti puerum mercatus erat. alioquin sensus erit absurdissimus. Cicero. XIII. epistol. ad filiū scribēs. Titi Pinnij filio mire erudito studioso & modesto, pecuniā Nicæēses grandē debēt, ad sestertiū octoges, et

» ut audio in primis uolunt ei soluere. ibi interpres epistolarũ, sestertium, inquit, pro sestertiorũ ponitur, & subauditur millia. i. ad octoginta millia sestertium. eleganter aũt in his sermonibus ponũt oratores & poetæ aduerbia pro nominibus, ut debes decies sestertium, quadragies sestertium, & sic in cæteris, & utuntur genitiuo syncopato in nominibus numorũ. dicimus etiam hoc sestertium & hic sestertius, hactenus ille. Ego autem octogies sestertium, octogies centena millia sestertium significare affirmo, & grãdem ob id pecuniã à Cicerone dictam. Hoc etsi ex prædictis satis confirmatum uidetur, non tñ scrupulo carebit ut uideo, si enim hoc uerum est, dicet aliqs circunspectus obseruator, quonam modo intelligi illud potest, quod apud Tranqllum in Vespasi. legitur. sed & in funere Fauo archimimus psonam eius ferens, imitansq; ut est mos, facta ac dicta uiri, interrogatis palàm procuratoribus quanti funus & pompa constaret, ut audiuit sestertiũ centies, exclamauit centũ sibi sestertia darent, ac se uel in tyberim proijcerẽt. hic locus, ut arbitror, Tranquilli interpretes fefellit ut idẽ esse putarent sestertiũ centies & sestertia centum, quẽ tamen corruptum esse necesse est intelligere ex ijs, quæ ante demonstrauimus. Vtrobiq; autem sestertiũ centies legendũ esse argumentis probari nõ leuissimus potest. Nam præterq̃ q ueritati non congruit, ut funus imperatorũ centum sestertijs æstimaretur, cum Nero imperatorum omniũ flagitiosissimus, q destitutione conterritus pugione sese interemerat, furtim raptimq; à libertis sepultus, bis tantidem funeratus sit, de quo idem Tranquillus, funeratus est, inquit, impensa ducentorum millium, stragulis albis auro intextis quibus usus calendis Ianuarijs fuerat, reliquias Ecloge et Alexandria nutrices cum Acte concubina gentili domitiorum monumento condiderunt. Cũ igitur id simile ueri nõ est ut poeta mimographus Vespasiani funus ut de parci principis ita optimi, centum millibus numorum æstimarit cum princeps nequissimus ante eum Nero ducentis funeratus fuisset, tum uero sapientis poetæ non fuisset, tam licenter illudere fastigio principali, ut ob paruã pecuniam eo usq; commotum fingeret, ut uel in Tiberim se abijci præoptaret q̃ tantula pecunia funerari. eodẽ igitur errore apud Tranquil. centum pro centies scriptum est librariorũ temporumq; uitio, quomodo apud Cic. in acti. pri. in Ver. quadringenta pro quadringenties ut supra diximus, & apud Pli. nõ semel idem error deprehẽditur, ut infra ostendetur. Maioris est illud anxietatis, qđ apud Plutarchũ in Antonio legitur his uerbis. Antonij munificẽtiæ unum exemplum narrabo.

» cuidam ex amicis dari iusserat millia uigintiquinq;. hoc Romani
» decies sestertium appellant, procuratore autem admirante, & ut
» magnitudinem donationis ostenderet, in conspectu eius pecuniam
» depromente, rogauit Antonius quid hoc esset: illo autem respondēte
» eam esse pecuniā, quam dono dari iussisset, conspicatus hominis im=
» probitatem, equidem, inquit, arbitrabar ampliorē pecuniam decies
» sestertium continere. hoc uero parū est. Itaq; tantūdem superadde,
sic in Plutarcho latino facto legitur et ille locus uno in loco ab Antonio Sabellico citatur, & ab Roberto Vulturio in libro de re militari & ab alijs itidem, qui de re numaria scribentes locū eum uere traductum existimauerunt, cuius tamen sensus pugnat cum eo, quod omnes de sestertijs censuerunt, nam cum illi omnes concordi errore decies sestertium decem sestertia significare dixerint, Plutarchus si locus ille non mendosus est, uigintiquinq; significare dixit. Ego cum in eo, quod tuendum suscepi, pertinaciter hæream, possim fortasse si alium exitum rei non inueniam, uel in hanc præcipitem defensionem erumpere, ut dicam Plutarchum hominem græcum in Romanorum consuetudine falli non nihil potuisse. Sed cum ueritatem tueri alia uia possim, temerarium omnino esset & inscitiæ plenum, fu tuli uti umbone & è medio sumpto, authoris tanti eleuata authoritate, præsertim cum eius testimonio ut graui & irrefutabili usurus sim in sequentibus. Proinde eum Plutarchi locum accurate mihi anxieq; uersanti, hoc etiam in mentem uenit, posse me & hoc quoq; eius dicto uti ad confirmandum id quod dixeram, & id, quod mihi obijci potest, in meam rem uertere. Primum igitur hoc dico consentaneum ueritati non esse uigintiquinq; millia numorum magnificam donationem à Plutarcho dictam esse, præsertim eius imperatoris, qui bonam partem imperij Ro. teneret, & in suos usus uerteret, ut infra ostendemus. paruam autem esse eam summam interim saltem ex eo liquebit, q̄ Martialis puerum Amasium centum millibus emptum esse in eo epigrāmate scribit quod supra rettulimus. Deinde hoc dico hunc errorem ex eo inualuisse, q̄ hæc uerba, q̄uis mendosa, ueritati tamen magnopere alludunt. quo modo enim sestertius duos & semis asses ualet, & sestertia singula duas libras & selibram ut antea docuimus, sic illud genus tertium sestertij duo millia & quingentos numos ualere posse uidebatur. Quare pulchre ratio quadrare uidebatur, ut decies sestertium uicena quina millia ualeret. Ego autem cum dixerim eius generis sestertium centū millia ualere, quod alij singula millia ualere dixerūt, sed apud Plutar

chum tamen pro binis millibus & quingentis legi sic enim inquit Sabellicus, Inuenienda ratio est & qdem huic loco consentanea, quæ hunc scrupulum lectori eximere planè possit, ut autem hoc fiat necesse est accedere in singulas sestertij huius unitates nonaginta septem millia & quingentos numos. hoc uero pulchre fiet, si ita apud Plutarchum legamus. cuidam ex amico dari iusserat uigintiquinq; myriadas drachmarum, singulæ myriades dena millia drachmarum, id est denariorum ualent. quæ quinquies & uicies multiplicata, ducenta quinquaginta millia denariorum faciunt. quæ summa rursus quater ducta, cum qlibet denarius quaternos sestertios ualeat, mille sestertia efficit, id est decies centena millia sestertium. sic à Plutarcho græce scriptum esse ne dubitem (uidere enim mihi eam uitam græce non contigit) facit mos Græcorum & ipsius Plutarchi, ipsáq; rei ueritas, quã consertis manibus retentanti mihi nec mendæ librariorum eripere nec errores interpretationum possunt. argumento erit ille locus eiusdẽ Plutarchi in Galba. δοκεῖ δὲ μηδ᾽ ἂν ἐπὶ τοῖς
» ἰδίοις μόνον ἑλέσθαι τὸν ὄθωνα κληρονόμον, ἀκόλασον εἰδὼς καὶ πολυ-
» τελῆ, καὶ πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον. *Videtur autem Galba Othonem ne in priuato quidem patrimonio successorem sibi destinasse, ut quem sciret & uitæ incontinentia, luxúq; præditum & insuper ære alieno mersum ad quinq; millia myriadum hoc ut recte interpres quinquagies decies centena millia colligit, sic ego latine & usitate quingenties sestertium uerterem. quod genus loquendi assequi nemo Neotericorum potuit. quæ causa est ut in libris è græco uersis alias prorsus summas legamus q̃ in libris antiquis latinorum. ut apud Appianum identidem, & apud Orosium uno in loco mox uidebimus. qui cum supra mille annos fuerit, priscum tamen morem non tenuit. eum autem morem Græcorum fuisse, ut non per numerum numorum nec per sestertia, sed per myriadas drachmarum omnes summas pecuniæ memoriæ traderent, dũtaxat de Romanis scribentes, ex dicendis constabit cum eorum authoritatibus utemur. sed & de hoc more loquendi lib. III. uidebimus ex Demosthene. Quãq̃ autem per ea, quæ hactenus dicta sunt, satis demonstrasse uideri possim quid sestertium decies à sestertijs decẽ differat, et ea, quæ occurrere poterant dubia dissoluisse, iamq;, ut arbitror, lectores, cum ad hunc locum accurata intentione legendo puenerint, fidem dictis nostris accommodare non dubitaturi sint, ulterioremq; nobis probationem remissuri, quod ad hoc quidem attinet, hanc tamen in me legem ultro ferre planeq; sancire hoc in opere statui, ut nunq̃ perfunctus pollicitatione uidear, nisi ita oĩa*

perspicua fecero, ut negare omnino quisquam ea quæ demonstrauero, citra improbitatem nequeat. ut hoc autem efficere possim, utar rursus Ciceronis authoritate, qui in actione. III. in Verrem, cum multa Verri furta obiecisset per totam eam orationem, ad extremum uelut summam criminum exaggerans, unius tantum oppidi furta ac paucorum mensium colligere statuit, ut de uniuersis pecunijs per iniuriam ablatis documentum coniecturamq; daret. ait igitur se publicanorum tabulas conquisitas obsignasse, & ad iudicium illud Verris attulisse, ut ex perscriptis sub nomine prætoris nauium commeatibus, constare iudicibus ratio posset earum mercium, quas Verres tunc Siciliæ prætor in Italiam deportandas curasset. Eius igitur hæc uerba sunt circa finem orationis.
» Cum hæc paucorum mensium ratio
» in his libellis sit, facit ut uobis triennij totius ueniat in men-
» tem, sic contendo, ex his paruis libellis apud unum magistrum so-
» cietatis repertis, uos iam coniectura assequi posse cuiusmodi prædo
» iste in illa prouincia fuit, q̃ multas cupiditates, q̃ uarias, q̃ infinitas
» habuerit, quantam pecuniam non solum numeratam, uerum etiam
» in huiuscemodi rebus positam confecerit, quæ uobis alio loco planius
» explicabuntur, nunc hoc attendite. his exportationibus quæ reci-
» tatæ sunt, scribit sestertia. LX. socios perdidisse ex uicesima porto-
» rij Syracusis. Pauculis igitur mensibus ut hi pusilli & contempti li
» belli indicant, furta prætoris quæ essent sestertium duodecies ex
uno oppido solo exportata sunt. Nego quemquam esse acutum ac perspicacem lectorem, qui post hæc uerba Ciceronis dubitare potuerit de eo, quod astruimus. Quod ut omnibus etiam crassioris mineruæ lectoribus planum fiat, paucis uerbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero societatem publicanorum ex uicesima portorij sexaginta sestertia id est sexaginta numorum millia, ideo perdidisse, ꝙ Verres immunes merces tanquam prætorias, nec tamen improfessas transportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad sestertium duodecies ex uno oppido abstulisse, certo iam certius habeo sestertium duodecies mille ac ducenta sestertia significare. Si enim sexagenarium uicenario multiplicaueris, mille ac ducenta fient in summa, atqui Cicero furtorum summam à portorio uicesimæ probare facile potuit. Si ergo uicesima pars sestertij duodecies sexaginta sestertia esse ab eo dicitur, necessario sestertiũ duodecies mille ac ducẽta sestertia eodẽ authore erit. hoc etiam post Ciceronem Martialis lib. pri. epigrã. docere his uerbis potuit

» Si dederint superi' decies mihi millia centum,
» Dicebas nondum Scæuola factus eques,
» Qualiter o' uiuam quàm large quamq; beate?
» Riserunt faciles & tribuere dei.
» In ius o' fallax, atque infidator eamus,
Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis. Sic enim & ipse & alij poëtæ loqui solent sine adiectione sestertij. ut idē ad Calenū,
» Non plenum modo uicies habebas,
» Sed tam prodigus, atque liberalis
» Et tam lautus eras Calene, ut omnes
» Optarent tibi centies amici. Vbique enim sestertium subintelligendum. & in tertio.
» Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis,
» Abstulit hanc nimium casus in urbe frequens.
» Collatum est decies, rogo non potes ipse uideri
» Incendisse tuam Tongiliane domum?

Aperte docet decies sestertium maiorem multo pecuniam esse sestertijs ducentis, quo in loco Calderinus, non ducenta sestertia sed ducentos numos ridiculo errore intellexit, sic enim ducenta absolute dicuntur à Martiale, ut à Iuuenale quadrigenta in prima satyra. Sed quinq; tabernæ quadringenta parant, id est censum equestrem. & in quartadecima,
» Sume duos equites. fac tertia quadringenta.
Oratores plerunq; adijciunt sestertium. Rursus Martialis,
» Dederas Apici bis trecenties uentri,
Sed adhuc superat centies tibi laxū. quo in loco Calderinus Apitius, inqt, hēbat septingenta millia, sex consumpserat luxu, et cum adhuc centū supessent, ueritus ne nō posset explere gulā ea pecunia, uenenū bibit. centies ille pro centum millibus intellexit, centuplicato scilicet, ut alij oēs, falsus. Martialis enim centies centena millia intellexit, id est centies sestertium. ortus est enim apud antiquos ille loquēdi modus ex compendio sermonis. Nam cum primum dicerent centies centena millia sestertium numorum, postea usus obtinuit, ut compēdiose centies sestertium dicerent. quem loquendi modum nonnulli neoterici non percipientes, centies talentum protulerunt, quasi sestertium rectus, aut accusandi casus sit, & non potius genitiui. poëtæ autem & alij interdum scriptores compendium illud iterū contrahentes, non centies sestertium, sed centies tantum dicunt, ut in exemplis suprascriptis, subintelligi uolentes centena millia sestertium, ut

um, ut in illo Martialis epigrammate in secundo libro.
» Illa diues mortua est Secundilla,
» Centena decies quæ tibi dedit dotis. Decies enim centena millia intelligendum, ut apud Iuuenalem, Et ritu decies centena dabuntur antiquo. quam magnam esse pecuniam ex Horatio in primo sermonum intelligimus,
» Decies centena dedisses
» Huic parco paucis contento, quinq; diebus
» Nil erat in loculis. Asconius quodā in loco. Luscius notus centurio Syllanus, diues è uictoria factus, nā amplius centies possederat. Cæterum ex obseruatione antiquorum didici, nunq̃ infra denarium numerum sic esse eos locutos, ut dicerent septies uel octies uel nouies sestertium, sed intra denarium per millia uel sestertia loqui solites. Cice. lib. I. Episto. ad Atticum, Lucio Cincio sestertia nongenta pro si-
» gnis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curaui, & pro Cluentio, Initio
» pmagnam pecuniam poposcit, post ad id puenit, quod confici potuit,
» & sester. sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum iussit.
» Idem. Sedecim dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrumpen
» dos fuisse, ad stalenum sexcenta & quadraginta millia numûm esse
» delata. Et ad Rufum scribens in quinto epistol. nam de sestertijs
» nongentis millibus certe ita relatum est, ut tu, siue frater tuus referri
» uoluit. Supra decem per aduerbium & genitiuum antiqui ferè locuti sunt, ut in exēplis omnibus superius adnotatis. Nō me latet apud Pli. lib. XXXVI. ad sestertia mille legi, & sestertijs mlle ducentis, sed uetusta lectio non astipulatur impressis libris Tranquil. in Cæs.
» Seruiliam Bruti matrem ante alias dilexit, cui & proximo suo con
» sulatu sexagies sestertium Margaritam mercatus est. Sic Plin. libro nono de Lollio. Vt neptis eius quadringenties sestertium operta spectaretur ad lucernas. in quibusdā tamen exemplaribus sestertio le
» gitur. Tranql. in Calig. nota res est Aponio Saturnino inter subsel-
» lia dormitante, monitum præconem ne prætorium uirum crebro ca-
» pitis motu nutantem sibi, præteriret. nec dicendi finem factum quo-
» ad. XIII gladiatores sestertium nonagies ignoranti addicerentur. quo tamen in loco non dicendi sed licendi lego contra fidem exemplarium, id est licitandi in auctione. Verum sestertium in superioribus exemplis gignendi casu dicitur ut apud Cic. in Verrem. acti.
» pri. cognoscet ex me populus Ro. quid sit ꝙ iudicijs ad senatorium or
» dinem translatis, sublataq; populi Romani in ununquēq; nostrum
» potestati, Quintus Calidius damnatus dixerit, minoris sestertium

» tricies prætorium hominem honeste non posse damnari. quæ uerba licet notis scripta sint in libris impressis, Asconius tamen ita legit. In quo more loquendi, ut supradixi, aliquid subaudiendum facile intelligimus. ut sit integrum, hominem prætorium damnari minoris tricies centenis millibus sestertium. & quoad XIII. gladiatores nonagies centenis millibus sestertium addicerentur Saturnino dormitanti. sestertium enim per syncopam pro sestertiorum dicitur, ut author est Cice. in oratore perfecto. frequentius tamen per ablatiuum legitur, ut Tacitus libro XVI. cladem Ludunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. Pli.
» ad Caluisium libro III. episto. ut scias quanti uideantur posse emi,
» sestertio tricies, non quia non aliquando quinquagies fuerint. Ve
» rum ex hac penuria Colonorum & temporis iniquitate, ut red-
» ditus agrorum sic etiam pretium retro abijt. tricies sestertio pro tri
» cies centenis millibus dixit Pli. Valerius libro nono, de Cnæo Domi
» tio & L. Crasso loquens. quem cum continuo Crassus quanti ipse domum suam æstimaret, interrogaret, atque ut respondit sexagies sestertio, quo ergo eam, inquit, minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde succidero? ipse tricies sestertio inquit Domitius. apud Ciceronem in Philip. II. sestertij in genitiuo legitur. Syngrapha sestertij centies per legatos uiros bonos, sed timidos & imperitos facta
» in gynæceo. sic apud Tacitum libro XII. fixum est ære publico se-
» natuscō sul. quo Libertinus sestertij ter millies possessor antiquæ par
» simoniæ laudibus cumulabatur. Idem eodem oratore Bononiensi
» Coloniæ igni haustæ subuentum est centies sestertij largitione. In
» Tranquil. semel omnino legi ubi in Tiber. Sic inquit. publicæ mu-
» nificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies sestertio gra-
» tuito in triennij tempus. Illud apud Tacitum aut mendosum est aut insolens, bis & uicies mille sestertiûm donationibus Nero effuderat, millies enim lego non mille. Liuius poëtarum more absolute dixit
» libro octauo de bello Macedo. in. l. inquit, Scipione malim equidem
» mendum quàm mendacium scriptoris esse in summa auri atque ar
» genti, & potius quadragies quàm ducenties quadragies litem æsti-
» matam. eo magis quod tantæ summæ rationem etiam ab ipso re-
» quisitam P. Scipione in senatu tradunt. librumq; rationis eius cum
» L. fratrem afferre iussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus
» compressisse, indignatum quod cum bis millies in ærarium retulis-
» set, quadragies ratio ab se posceretur. ubi tamen non compressisse
» sed concerpsisse lego. sic Cicero in frumentaria. sic per triennium

ad hæc

» ad hanc frumenti emptionem centies & tricies erogatum est. Illud
» Plinij ad Caluisium in quinto episto. An cui de meo sedecies contuli,
» ita lego. an cui de meo sestertium decies contuli, huic CCCC. milli-
» um paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem? qua-
» dringenta enim sestertia tertia pars est duodecies sestertium. et pau
» lo amplior tertia parte decies sestertiûm, idest mille sestertiorum.
Fuit autem cum existimarem omnino ita loquẽdum esse, ut post ad-
uerbium semper genitiuum pluralem subiungeremus, hoc modo qui
supra relatus est, hominem prætorium minoris sestertiûm tricies
damnari non posse, & sexagies sestertiûm margaritam mercatus
est. quoniam sermo integer hoc posceret, in quem contracta oratio
sic resoluitur, sexagies centenis millibus sestertiûm numorum mar-
garitam mercatus est. Quare illum loquendi modum quadragies se
stertio solatus est, & Libertinus sestertij ter millies possessor, iudi-
cabam errore legentium librariorumq́; ignorantia in exemplari
bus inualuisse. Aliter tamen nunc censeo. Cum huiuscemodi locu-
tione etsi contra rationem recepta, tamen libri magnorum autho-
rum scateant. Quale illud Ciceronis in Sallustium simile supradi-
ctis, ne causam diceret sestertio duodecies cum Censore paciscitur.
uel cum Cæsare potius ut in antiquo legimus. Contra tot tantorũq́;
scriptorum authoritatem mouere nos non potest Lampridij dictum
» in Heliogabalo. nunquam minus sestertijs centum cœnauit, hoc est ar
» genti libris triginta. aliquando autem tribus millibus sestertijs cœ-
» nauit omnibus supputatis, quæ impendit. Antiqui enim scriptores
non tria millia sestertia, sed tricies sestertium dicebant. Inter clas
sicos autem scriptores nec Lampridius, nec Spartianus, nec Capito
linus numerari meruerunt. ausim enim affirmare raro antiquos
ultra mille sestertia scripsisse. ac nescio etiã an rarissime mille dixe
rint, q̃uo nunq̃ aduerbijs usi sunt infra denarium numerum. alioq
ambiget sermo inter singulos millenosq́; numos. qui. n. minus intel-
ligas his Lampridij uerbis Heliogabalum tribus millibus numûm
cœnauisse q̃ ter millies millibus. i. tricies centenis millibus? et t\~n Lã
pridius plus omnino cẽtenis millibus dicere uoluit. i. centenis sesterti
is. alioq̃n etiã parum latine dicitur tria millia sestertia & tribus
millibus sestertijs, etiã si apud Ciceronem ita legatur pro Cluentio,
» uel in libris mẽbranaceis. Stalenus sestertia sexcenta quadraginta
» millia deferri ad se domũ iussit. & sæpe alibi apud Col. Pli. et ali-
os, quæ mendosa esse facile conijcimus. nam & apud Ciceronẽ post al
terã ab eo loco chartã seq̃tur. sexcenta et quadraginta numûm mil

» lia ad Stalenum esse delata. sic pro Fonteio. quid uociferabere decē
» millia talenta Gbinio esse promissa? ubi talentûm gignendi casu le=
go, quomodo legendum esse apud Curtium ex membranaceo codice
admonitus sum. hic enim error uolumina passim iam olim occupa-
uit errore librariorum, qui ea uerba numerorum, quæ notis scripta
erant, uel una aut altera syllaba dimidiata, integra transcripserūt,
nec numerandi rationem antiquam, nec latine loquendi tenentes. &
alioquin sestertius numus & sestertiū genere neutro caliginem mul-
tam legentibus offuderunt. Nam ut pro numo sestertium in recto
dctum sit mihi persuadere non possum. etiam si apud Festum Pli-
niumq; semel legatur. sed ex collatione antiquorum uoluminum su
spectum locum Plinij animaduerti. ut autem usq;quaq; priscam ele-
gantiam, multa iam rubigine ignorātiæ exesam, ita reddamus inter=
pollem ut ex pristino nitore desiderari nihil possit, unum tantum lo
cum Ciceronis ex prætura urbana citabimus, qui ad hoc ostenden-
dū cum præcedentibus satis erit, in qua oratione de rationibus quæ
sturæ prouincialis relatis a Verre loquens sic inquit, uerba ipsa ra
» tionum referens. Accepi uicies ducenta XXXV millia quadringen-
» tos XVI numos, dedi stipendio, frumento, legatis, proquæstori, cohorti
» prætoriæ sester. Mille sexcenta. XXXV. mil. quadringentos decem et
» septem numos, reliqui Arimini sestertiûm sexcenta millia. hoc est ra
» tiones referre? Hoc modo aut ego, aut tu Hortensi aut quisq̄ hominū
» retulit? Quæ uerba ex collatione Asconij contra fidem exempla-
rium emendauimus, & nisi hoc modo legantur, ratio expensi acce=
ptiq; non quadrabit, quam necesse est quadrare si sensum Ciceronis
percipere uolumus. Siquidem ille Verrem Carbonis quæstorem pe-
cuniam publicam auertisse criminatur, falsis ac commentitijs ratio-
nibus ad ærarium relatis, eas autem commentitias hoc argumento
probat, ꝙ acceptorum expensorumq; paginæ ad numum quadra-
rint, ita ut nihil superfuerit reliquamenti, quod fieri uix potuit nisi
in confictis rationibus. Cum igitur pagina accepti uicies centena mil
lia & ducenta trigintaquinq; millia & quadringentos decem &
septem numos habuisset, Verres sestertia, ut ita dicam, mille & sex-
centa XXXV. quadringentos XVII numos, uarijs nominibus expē
sa reip. tulit, & sexcenta sestertia Arimini deposuisse sese ascripsit, ne
de residuis pecunijs teneri uideretur. Notandus est ergo loquendi mo
dus antiquorū. accepi uicies & ducenta hoc est bis & uicies sester-
tiū, quod Cicero uel Verres potius dixisset, nisi minores illas summas
addēdas habuisset, id est. XXXV. millia quadringētos numos. No-
tandum

tandum tamen quod sestertia mille sexcenta dixit, quod ratum est. Caeterum illum Lampridij locum alioqui mendosum esse ex sequentibus apparebit, ut pro triginta libris .CCL. legi debeat, nisi fateri malim Lampridij tempore priscum illum morem loquendi iam obsoletum fuisse, ut & ipsam linguā propè latinam. Interim tamen hoc uelim lectores sibi persuadeant, ita me omnia percepta, probata, cóprehensa, perspicua, indubitata, demonstrata deniq; ac planè non cótrouersa relicturum, ut posthac referri earum quæstio ex ijs scriptoribus non possit, qui secula sua stilo nobilitarunt. Verum eò iā progressa est commentatio, ut primus hic liber finem accipere commode possit. assis enim partiumq; eius significatus, atq; eorum uerborum usum quā latissime patentem apud antiquos exposuimus, ita ut nihil addi ad prædicta, ut existimo, possit, quin à nobis in sequentibus expectandum sit. Diximus quid sit sestertius, quid sestertia, quid sestertium cum aduerbijs numeralibus iunctum, usumq; eorum uerborum oratoribus, & poëtis multipliciter usurpatum addidimus, omniaq;, ut opinor, eodem pertinentia, citatis, enarratis, interdumq; emendatis scriptorum authoritatibus, quæ in ordinem dicendorum incurrere uidebantur. hac igitur fine librum primum claudemus, ut hoc uelut interspiratu recolligere impetum ad secundum actum non minus argumentosum possimus.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER SECVNDVS.

Restat pars immensi laboris in hoc libro explicanda. etenim prima illa opera quasiq; ærūna exanclata, demū quod actum erat parum uideri cœpit, nisi & altera lucubratio ei haud dubie connexa & uelut è uestigio sequens instauraretur. siquidem existimaui (ut est animus humanus nullo nisi suis numeris omnibus cumulato explebilis) qui à nobis hactenus dicta probassent, haud tamen ipsos ijsdem acquieturos, nisi ut antiqui pecuniæ calculi deprehensa uocabula tenerem, sic etiam eorum æstimationem colligerem. Et enim quonam tandē pacto commertium iustum, plenumq; cum ætatis priscæ monimentis habebimus, si eorum numismatis indicatio exactaq; æstimatio nos fugerit? Perinde atque siqui negotiatores in gentem exteram merces petant, quæ quanti ab ea gente indi

centur non percipiant, sed pro suo quisq; captu pretium ijs statuăt. Quare omnino faciendum nobis est in hoc opere, ut nihil posthac memorabile apud quĕquam latinorum, aut apud græcos historicos de rerum pretijs, aut de publicis priuatisq; opibus legatur, quin id à nobis ad numum ære nobis æquali æstimetur. ac ne id quidem modo, sed etiam ut atticum argentum Romano permutemus. ac porro etiam commentantes eo usq; pergamus, ut uel corollarium pronũciatæ dicendarum rerum summæ addidisse iudicemur. Quod cum effecerimus (facturum enim omnino me recipio) quid iam causæ erit quin omnes libri græci in latinam linguam, aut latini in uernaculam uersi, hac omnino parte illustrati uideantur. Hoc autem ut assequamur ab integro rursus ordiendam rem habemus. Itaq; ut antea dictum est Seruius rex primus æs signauit. signatum est autem nota pecudum, unde & pecunia appellata, maximus autem census, inquit Plin. centum & decem millia assium illo rege fuit. & ideo hæc prima classis. Cum igitur apud antiquos millia æris legimus millia assium intelligere debemus. Liuius libro. V. ab urbe condita de
» Camilli exilio loquens, absens, inqt, quindecim millibus grauis æris
» damnatur. de hoc loquens Plutarch. in eodem Camillo ita inquit, Il
» le igitur quemadmodum olim Achilles imprecationes aduersus ci-
» ues fouens, absens damnatus est quindecim millibus assium, qui nu
» merus ad argenti rationem colligit mille & quingentas drachmas,
» nam argenteus assis erat, & hic ex decem æreis denarius uocaba-
» tur. Hactenus in Plutarcho latino legitur. ex quo intelligimus denarium fuisse argenteum, & denis assibus ualuisse. assis autem à Plutar. pro æreo numo ponitur. nam Latini assem nunquam argenteum nomisma appellauerunt. Iam igitur habemus ex Plutarchi authoritate centum & decem millia æris, quæ olim prima classis, idest summis census fuit, undecim millia drachmarum ualuisse. & supra probatum est authoritate Plinij drachmam & denarium eodem pōdere fuisse. ita iam constat, centum millia æris quadraginta sestertiûm millia ualere cum quaterni sestertij denos æris asses ualeant. Sic Camillus cum quindecim æris millia dissoluere nequiret, idest sex millia numûm, exilij causa solũ uertit. Appellatione autem æris
» assem intelligi constat ex Tranquillo in Augusto. Caium, inqt, & Lu
» cium adoptauit domi per assem & libram emptos à patre Agrip
» pa. Quod Tranquil. assem & libram dixit, lex. XII. tabularum
» per æs & libram dicebat. Quæ uerba in secundo libro institutionum Iustiniani leguntur in titulo de testamentis. Gel. lib. XIIII.

tertium

» tertium, inquit, testamentorum genus fiebat per familiæ emancipa-
» tionem, cui æs & libra adhibebatur. Sed de hoc nos copiose disse-
ruimus in annotationibus in Pandectas editis. As igitur æreus erat
& paruæ æstimationis, ut supra demonstrauimus, & ex Catullo
patet illis uersibus,
» Viuamus mea Lesbia atque amemus
» Rumoresq; senum seueriorum
» Omnes unius æstimemus assis. Denarius autem argenteus de-
cem libris æris idest assibus decem ualebat. Et quinarius quinq; hoc
est denarij dimidium, ut sestertius quinarium dimidiatum ualebat,
hoc est duos asses & semissem. Erat & quadrans, authore Plinio,
numulus, qui & triuncis uocatus est à tribus uncijs. ut enim sester
tius quarta pars est denarij, ita quadrans quarta pars assis, hoc est
libræ æreæ, quæ cum erat argentea non assis argenteus, sed libel-
la dicebatur, ut supra docuimus. Fuit etiam triens numus tertia pars
assis. Cæterum quem quadrantem Pli. & triuncem appellat, Cice-
» ro teruncium appellauit lib. III. de finibus, his uerbis. Interit enim
» magnitudine maris ægei stilla maris, et in diuitijs Crœsi teruncij ac-
» cessio. & ad Atticum lib. V. Spero toto anno imperij nostri terunci
» um sumptus in prouincia nullum fore. Varro, Teruncius, inquit, à
» tribus uncijs dictus, quod sit libellæ quarta pars quomodo & qua-
» drans assis. Iam antea ostendimus libram & minam centum drach
marum ac totidem denariorum fuisse. qua ratione patet quadrin-
gentos sestertios in libra fuisse. nunc centum sestertios uno aureo ua
» luisse docebo. Tranquillus in Othone. nullo igitur officij aut ambi-
» tionis in quenquam genere omisso, quoties cœna principem acci-
» peret, aureos excubanti cohorti uiritim diuidebat. Plutar. in eodē
» χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων dixit, idest aureum singulis distribuens. Ta
» citus de eodem lib. XVII. flagrantibus iam militum animis uelut fa
» ces addiderat Meuius Pudens è proximis Tigillini. is nobilissimum
» queq; ingenio, aut pecuniæ indigum, & in nouas cupiditates præci-
» pitem, alliciendo, eò paulatim progressus est, ut per speciem conuiuij
» quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti
» uiritim centenos numos diuideret. quam uelut publicam largitio-
» nem Otho secretioribus apud singulos præmijs intendebat. Aure-
um Tranquil. & Plutar. dixerunt quod Tacitus centenos numos di
xit. Ita tamen ut intelligamus Othonem non manu sua (ne in suspi
tionem affectati imperij ueniret apud Galbam.) Sed per Meui-
um Pudentem militibus dedisse. Sed quod aureus centum numis

ualuerit, facile ex sequentibus constabit. Cum hoc dicto pugnat id, quod à Iustiniano principe dicitur in institutione iuris titulo de successione libertorum, his uerbis. Sed nostra constitutio ita causam diffiniuit, ut siquidem libertus uel liberta minores centenarijs sint, id est minus centum aureis habeant substantiam (Sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, ac si pro mille sestertijs unus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum successione. nos unum aureū centum sestertijs æstimamus, Iustinianus mille. Sed huic obiectioni ita respondeo, æstimationem hoc in loco non iustam, & ut græci appellant argyrognomonicā esse, hoc est à collybo uel numulariorū taberna petitam, sed pro arbitrio legē condentis factam. cui hoc placitum est de centenarijs libertis sancire, quod pridē lex Papia de millenarijs statuerat id quod mihi satis indicare uidetur hæc particula, ac si. Si quis enim totum illum locum diligenter animaduertat, facile, ut opinor, iudicabit Iustinianum legi Papiæ nō in eo tantum derogasse, ꝙ patronus olim liberto etiam liberis intra numerū ternarium extantibus in quadrantem succedebat, sed etiā in eo, ꝙ qui liberti olim centenarij dicebantur à centum sestertijs, nunc centenarij dicuntur à centum aureis, quæ multo minor est summa. Potuit & numerus corrumpi ut mille pro centum legatur errore ex notulis orto, ut infra uidebimus. Leges Papiæ multæ fuerunt, uel una fuit multiplex. Meminit Ci. pro Archia legis Papiæ. Tranquil. in Claud. Tertul. & Lactantius lib. pri. Mouere igitur dictum illud Iustiniani neminem debet contra tot tantorumq́; scriptorum authoritates. sestertius enim nunquam æreus fuit. Sed ab initio statim duos asses & semissem ualuit. Assis uero æreus erat. Pli. de Ladano li. XII. Pretia sunt laudatissimo in libras asses. XL. & de Hammoniaco, pretium optimi in libras asses. XL. In antiquissimis tamen utrobiq; asses. XXX. legitur. quando autem non addit nomen numi quisnam intelligendus sit hæsito. Vt de Casia ibidem. pretia nulli diuersiora. optimæ in libras. XL. cæteris. XV. Sic enim in antiquis omnibus legitur. Vtrum'ne igitur asses, an sestertios, an denarios intelligamus? Et rursus ibidem de Myrobolano. pretium in libras. X. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de Casia emendandus est, qui sic in impressis libris legitur. Frutex & casia est, iuxtáq; cinnami campos nascitur. sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute, quem conteri, atq; in cinnamomo leuari, & exinaniri pretium est. Ego ex antiquorum obseruatione lego, quem contra atq; in cinnamomo labare

& exinaniri pretium est. supra enim de cinnamomo loquens Plin.
» Vilissimum uirgulti, quod radicibus proximum, quoniam ibi mini-
» mum corticis, in quo summa gratia. Illud leuius erratum de Lada-
no supradicto. sunt qui hærbam in cypro, ex qua id fiat Ladam
appellent, etenim illi Ladanum uocant. In eo loco sæpe hæsi, anteq̃
ex antiquis Ledam & ledanum legendum esse deprehendi. Eodē
in libro de Bdellio. pretium syncæro in libras decem tantum. In an-
tiquis non tantum, sed terni legitur, fortasse pro sestertij. notum est
enim sestertium duabus uirgulis erectis & semisse scribi solitum, ut
hodie in Verrinis Ciceronis legitur. quod notam ternarij numeri li
brarij esse putauerunt, quantum conijcere possum. Verum asses. XL.
Pli pro quatuor denarijs dixit. asses enim Pli. æreos numos intelligit
æris grauis libra ualentes. Cornelius nepos de frugalitate Pomponij
» attici loquens. nec id, inquit, præteribo, q̃q̃ nonnullis leue uisum iri
» putem, Cum imprimis lautus esset eques Ro. & non parum libera-
» liter domum suam omnium ordinum homines inuitaret, scimus non
» amplius q̃ terna millia æris peræque in singulos menses ex ephemo
» ride eum expensum sumptui ferre solitum. atq; hoc non auditum
» sed cognitum prædicamus. millia æris dixit ad differentiam milliū
numum uel sestertiūm. Liuius li. ulti. de. II. bel. punico, de Scipione lo
» quens. Argenti tulit in ærarium pondo centum millia. militibus ex
» præda quadragenos æris diuisit. et li. II. de bel. Macedonico de triū-
» pho Quintij. duceni quinquageni æris in pedites diuisi. & rursus
» li. prædicto bel. punici. legatis in singulos dona ne minus quinum mil
» lium, comitibus eorū mille æris. Mille æris dixit pro centum drach-
mis, idest argenti libra. Sed genus numi dati exprimere uoluit. et li.
» IX. de bel. Maced. senatusconsultum factum est ut singulis centena
» millia æris quæstores urbani ex ærario darent. Hoc in loco qua-
dragena millia sestertiūm intelligendum dico. quod nisi æris addi-
disset, ego centum sestertia intelligerem, q̃q̃ si exempla in mediū affe
ram, uix controuersias expediam. Pli. li. XV. de copia olei loquens.
» Vrbis quidem anno quingentesimo quinto Appio Claudio Cæci ne-
» pote. L. Iunio consulibus olei libræ duodenæ assibus ueniere. et mox
» anno sexcentesimo octogesimo. M. Seruius ædilis curulis olei denas
» libras singulis assibus præstitit popu. Ro. per totum annum. Idem. li.
» XVIII. de arborum frugiferarum pretijs loquens. nec minus mi-
» raculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo ad-
» dicto binis millibus numum, maiore singularū reddita q̃ erat apud
» antiquos prædiorum. Fidem hoc dictum excedet, si uera sunt, quæ

diximus, ut numi appellatione sestertium intelligere oportet, & sic arboris unius usumfructum credamus in annos singulos duobus millibus sestertium conductum a Propola, ut in eo quæstum faceret, & in eadem urbe denas olei libras, aut etiam duodenas singulis assibus aliquando uenundatas, cum singuli sestertij dipondium & semissem ualuerint. Primum hoc respondeo uilitatem illam olei semel aut iterum contigisse, q̃q̃ non tam negociationem, aut uenditionem fuisse puto q̃ largitionem ædilitiam ad plebeium fauorem emerendum, ut alibi dicetur. Potest etiam numerus deesse in superiore loco Plinij, cum assibus tantum legatur, non singulis assibus ut in sequenti. Potest etiam uilitas tanta fuisse aliquo anno, eo liquore exuberante, qui ultra annum non seruabatur, id quod Plinius ipse
» his uerbis significat. Vetustas oleo tædium affert non item ut ui-
» no. plurimumq; ætatis annuo est, prouida si libeat intelligere na-
» tura. quippe temulentiæ nascentibus uinis uti necesse non est. quin
» immo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries, oleo noluit
» parci, fecitq; ea necessitate promiscuum & uulgo. Memoria nostra Parisiis uno anno tanta fuit uilitas uini, ut inopia uasorum quidam donare uel effundere cogerentur, quidam qui grandioribus cuppis condiderunt, anno sequente magno uendiderunt. Quod autem ad mercedem annuam singularum arborum attinet, non tam mirari id conuenit q̃ id quod ab eodem lib. XV. de persicis duracinis dici
» tur, quod genus ætate Plinij insitione repertum est, ætate, inquit ille,
» præcocia intra. XXX. annos reperta, & primo denarijs singulis
» uenundata. & paulo inferius, pretium, inquit, singulis iam triceni
» numi fuere, nullius maiore, quod miremur, Quia non aliud fu-
» gacius. longissima nanq; decerpto bidui mora est, cogitq; se uenun=
» dari. His uerbis plane significat singula persica sestertijs primum quaternis uenundata, postea augescente gratia, ut fit, aliquando pretium ad tricenos numos euasisse, quare non mirum est singulas arbores bina millia numum annuo reditu meruisse, cum septem & sexaginta poma hanc summam conficere potuerint tricenis numis singula uenundata. Causam autem assignans tanti pretij sub-
» dit Pli. undique pomum innocuum expetitur ægris, uel agris ut
» in antiquis legitur. huiusmodi hodie duracina nomen retinent in
» Britannia aremorica. Transeamus ad reliqua. Idem Pli. li. VIII.
» Asinum quadringentis numis emptum. Q. Asio senatori, author est
» M. Varro. Haud scio an omnium pretio animalium uicto, opera
» sine dubio geruli mirifica arando quoq;. Sed mularum maxime

progeneratione, patria etiam spectatur in ijs, arcadibus in Achaia, in Italia reatinis. Sic omnia habent exemplaria etiam antiquissima. Plinius admiratur asinam reatinam quadringentis nummis emptam, tametsi gerulam & aratricem & prolificam, existimatq; hoc pretium maius esse omnium animalium pretio nedum ueterinorum, & pluris tamen Romae persica XIIII. uenisse eodem authore affirmauimus. Vereor ne haec Plinij salebra huius inuenti nostri cursum hactenus, ut arbitror, inoffensum aut moretur, aut plane interpellet, et si quod sequitur addam, ne commentarij nostri processus haereat. quaestus, inquit, ex ijs opima praedia exuperat. notum est in celtiberia singulas quadragenis millibus numorum emi ad mularum maxime partus. Si numi semper sestertij intelliguntur, quonam modo haec loca duo conuenire possunt? Hic si dixero locum mendosum esse, transultare utique confragosa loca, non aequabili gressu pertransire dicar. Quod tamen quia & alibi necessario mihi faciendum est, hic à lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, ut si hoc institutum meum hoc in loco haud dubie insigni, approbauero, ualeat in futura quoque, si qua forte authorum interitu destituentur testimonio. Audiamus igitur Varronem ipsum li. III. rerum rust. quē Pli. dicti sui authorem locupletissimum esse censuit, in cuius dialogis Appius Claudius Augur ad Axium senatorem ita inquit. Quod si ea aedificia uillae non sunt, quae asinum tuum, quem mihi quadraginta millibus emptum ostendebas, apud te non habent, metuo ne pro uilla emam ostiae in littore Seianas aedes. Apud Plinium quadringentis numis legitur, apud Varronem ipsum quadraginta millibus utrobique corrupte. ut enim numis pro millibus illic legitur, sic quadraginta hic pro quadringentis. tametsi uix intra fidem id stabit cum ad aestimationem millium numorum uenerimus. Hoc tamen cum ex Plinio uidetur, qui prius hoc pretium Romae admiratus, mox translatitium in Celtiberia esse tradidit, tum uero ex eodem Var. lib. II. eiusdem operis his uerbis. Qui non habent eum asinum, quem supposuerunt equae, & asinum admissarium habere uolunt, de asinis quenq; amplissimum, & formosissimum q̄ possunt eligunt, quiq; seminio natus sit bono, arcadico, ut antiqui dicebant, ut nos experti sumus reatino, ubi tricenis ac quadringentis millibus admissarij aliquot uenierunt. quo in loco trecenis & quadringenis millibus lego. quanquam hic rursus

» æstuare necesse est. Idem enim Varro alibi de eligendo pecore lo-
» quens, primum inquit, ut bonum pares pecus, scire oportet qua æta
» te quamq; pecudem parare, habereq; expediat. altera pars cogni-
» tio formæ. tertia pars est quo seminio quærendum. hoc enim nomi
» ne asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia reatini, usque eo ut mea memoria asinus uenierit sestertijs millibus sexaginta, & unæ quadrigæ Romæ constiterint quadringentis millibus. Semel iam testati sumus ubicunque apud antiquos sestertijs & millibus coniunctim dicitur, non sestertijs sed sestertiûm legendum. quare hic sestertiûm non sestertijs lego. Sed loca sic citare necesse est, ut apud authores leguntur. quod in uniuersum dictum esse uelim. Sed quod ad rẽ pertinet, Varro in persona Scrophæ miratur asinum memoria sua emptum sexaginta millibus, & asinos quatuor iugales quadringentis. Quare dubius maneat hic locus Plinij necesse est, ita tamen ut lotos quidem pedes ex maculoso loco conflictatione nõ multa expedierim. Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Plinium asserere, & tricenis quadragenis millibus apud Varronem, ne fidem alioqui abnegare antiquis monimentis cogamur? Atq; eadem opera locum Plinij inibi restituemus. quod enim in omnibus
» impressis libris legitur, nec nisi spatiose incubant, aliâs atterun-
» tur. uaria nãq; somnio uisa concipiunt, ictu pedum crebro, qui nisi p
» inane emicuerit, repulsu durioris materiæ claudítatem illico affert, id ego ex antiquis exemplaribus lego, nec nisi spatiosa incubitant laxitate, uaria nãq; & cætera. Illa enim duo uerba aliâs atteruntur, temere ab emendatoribus sunt addita. quæ superuacanea esse satis ex eo apparet, q sequitur, claudos illico fieri. Et hic Hermolaus Barbarus gloriabitur se Plinium emendasse? Altera etiam casti-
» gatione repetitum? sed pergamus porrò. Idem Pli. libro. X. Maxime
» tamen insignis est in hac memoria Clodij Aesopi tragici histrionis
» patina, sexcentis sestertijs taxata. In qua posuit aues cantu ali-
» quo aut sermone uocales, numis sex singulas coëmptas. nulla a-
» lia inductus suauitate, nisi ut in ijs imitationem hominis mande-
» ret, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos & uoce meri-
» tos. dignus prorsus filio à quo diximus deuoratas margaritas. Ego antiquissimum exemplar habeo, in quo hoc uerbum numis deletitio loco scriptum erat, ut coniiciam non numis sed millibus prius scriptum fuisse, omnino enim sic legendum est. centenariam enim patinam Aesopi fuisse intelligimus, idest centenis auibus structam, millibus senis coëmptis, ut in summa sex-

» centa fierent sestertia. de qua idem Plin. XXXV. nam nos, inquit,
» cum unam patinam Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auiũ
» diceremus sestertijs sexcentis stetisse, non dubito indignatos legentes.
Hæc & huiuscemodi alia incredibilia omnino primore sensu uidebuntur, sed cum omnia in discussionem uenerint, inuicem sibi fidem ut faciant, puincemus. opulentia enim Romana simul & luxuria intelligentur, quæ instar, ut arbitror, habebunt historiæ cuiusdã uariæ & admirandæ. Sic enim rem temperare oportuit, ut non magis in abaculo manus occuparetur, q̃ animus rerum intelligentia interim oblectaretur. Sed iam uideamus de columbis apud eundẽ Pli. li. X.
» Harum, inquit, amore insaniunt multi, ac super tecta exædificant
» turres ijs. nobilitatemq; singularum & origines narrant uetere iã
» exemplo. Laxius eques Ro. ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringentis singula paria uendicauit, ut M. Varro tradit. licet in omnibus exẽplaribus & laxius & uendicauit legatur, tamen & L. Axius & uenditauit lego. cum Varro de pullis earũ loquens
» ita dicat. Romæ si sunt formosi, bono colore integri, boni seminis, pa
» ria singula uulgo ueneunt ducenis numis. nec non eximia singulis
» millibus numûm. quas nuper cum mercator tanti emere uellet a
» L. Axio equite Ro. minoris quadringentis denarijs daturum negauit. Hactenus Varro. Si ergo paria singula columbarum non semel, sed sæpe mille sestertijs numis uendita sunt, aliquando etiam mille & sexcentis, idest quadringentis denarijs, cur non & aues humano sermone uocales sex millibus eadem in urbe uendi potuerunt? quas tamen apud Pli. sex numis emptas legimus, errore eorũ seculorum, quæ in rei numariæ uerbis prorsus nihil uiderunt. Huius rei irrefutabile argumentum ex eodem ipso authore referemus, qui libro
» eodem de luscinijs loquens ita inquit. Certant inter se, palamq; ani-
» mosa contentio est. uicta morte finit sæpe uitam, spiritu prius deficien
» te q̃ cantu. Meditantur aliæ iuniores, uersusq; quos imitentur acci-
» piunt. Audit discipula intentione magna ac reddit, uicibusq; reti-
» cent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam repre-
» hensio. Ergo seruorum illis pretia sunt, & quidem ampliora q̃ q-
» bus olim armigeri parabantur. Ex his uerbis significatur lusciniarum magna pretia fuisse, cum apud Columellam uinitor seruus octo millibus æstimatus sit, & pluris armiger uenire uinitore solitus sit, ut qui præsidium uitæ domino afferre posset. Quod si id quod sequitur statim apud Plinium emendari a nobis potuisset, memorabile aliquod pretium in medium attulissemus eius lusciniæ albæ

quæ Agrippinæ dono data est. Id quoniam fieri non potuit, inuicem
" eius locum alium eiusdem capitis in principio statim restituemus. No=
" ctuarum genus in Creta insula non est, & etiam siqua inuecta
" sit emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia. alia alijs lo=
cis negat tanquam genera frugum fruticum'ue, sic & animalium nõ
nasci, translatitiorumq; inuecta mori. Mirum quidem est illud unius
generis aliti aduersum. quæ nam est ijs naturæ inuidia. Sic in omni-
bus impressis legitur, conniuente Hermolao, & hoc totum caput in-
tactum transmittente. Quæ uerba cum mihi corrupta inter legen=
dum uiderentur, tandem aditis antiquis exemplaribus ita restituen=
da duxi, ut post uerbum animalium distinctio fiat uelut sensu finito,
deinde ita inferamus, non nasci, translatitium. inuecta mori, mirũ.
Quid est enim unius generis saluti aduersum? Translatitium hic
pro solito & in multis usitato & cõmuni inter multos ponitur, quod
uerbum maxime Plinianum est. Ita patet in uno uersu Plinij qua-
tuor errata à castigatoribus relicta. De auiculis uocalibus Plin. ali=
" bi. Agrippina coniux Claudij Cæsaris turdum habuit, quod nunq̃
" ante, imitantem sermones hominum. Cum hæc proderem habebant
" & Cæsares iuuenes sturnum, item luscinias græco atq; latino ser=
" mone dociles, præterea meditantes in diem, & assidue noua loquen
" tes longiore etiam contextu. In diem autem non in dies in omnibus
libris legitur, ex quo intelligimus doceri solitas ut diebus diuersis nõ
eadem, sed subinde nouum aliquid loquerentur. Summa igitur præ
dictorum est, mille sestertium & mille nummum, duo millia ac quin
gentos æris ualere. & mille drachmas decẽ millia assium, & qua-
tuor. M. sestertiũm. porrò centum drachmas unam minam argenti
efficere, quæ & libra & pondo dicitur. At uero libras duas argen
ti & semissem, seu ut ueteres dixerunt duapondo & semissem mil-
le nummũm ualuisse. Hoc etsi satis antea confirmatum est, tamen &
auctarium hoc addemus, ne cuiquam non satisfaciamus in ea re, in
" qua ab omnibus dissentimus. Liuius libro. II. de bel. punico. In per=
" mutandis captiuis cõuenerat inter duces Ro. Pœnumq;, ut quæ pars
" plus reciperet q̃ daret, argenti pondo bina & selibras in militem
" præstaret. de quo conuento Plutar. in Fabio loquens. Conuenerat,
" inquit, inter Ro. Pœnumq; ducem, ex captiuis uirum prouiro com-
" mutare. & qui plureis reciperet q̃ redderet, pro quolibet drachmas
" ducentas & quinquaginta solueret. Plutarchus quinquaginta
drachmas pro semipondio dixit. hic libens omiserim, si possim,
errorem Nicolai Perotti hominis de lingua latina bene meriti. qui

in commentarijs suis de hac re loquens ita inquit. Pondo licet aliquando pro libra inueniatur, proprie tamen significat pondus duodecim librarum. huiusq; dicti authorem citat Liuium in loco supra dicto, quasi Liuius pondo bina & sex libras non selibras uocabulo composito dixerit, quasiq; in capita statuerint imperatores illi tricenas libras argenti, quod longe abest a uero. qq Perottus Homo elegantiarum obseruantissimus uidere illud debuit, Liuium non pondo bina & sex libras dicturum unquam fuisse, sed senas potius libras. Hic nominare eos necesse non habui, qui eius errorem totidem uerbis in suos ipsi commentarios retulerunt. Idem Liuius libro. IX.
» de bello Macedon. de censura Catoniana loquens. In censibus quoq;
» accipiendis tristis & aspera in omneis ordines censura fuit. orna-
» menta, & uestem muliebrem, & uehicula, quae pluris q quindecim
» millium aeris essent in censum referre uiatores iussit. Item mancipia
» minora annis uiginti, quae post proximum lustrum decem millibus
» aeris, aut eo pluris uenissent, ut ea quoq; decies pluris q quanti essent
» aestimarentur. De hac item censura Plutar. in eodem Catone, ut igi-
» tur, inquit, in omneis animaduerteret, coëgit uestis, carpenti, mundi
» muliebris & domesticae supellectilis decuplum amplius in censum
» referri, q earum rerum pretium sineret si mille & quingentas
» drachmas excessisset. His authoritatibus fidem omnino facio centum drachmas mille aeris ualere, & pondo idest libram centum drachmis, & mille aeris par fuisse. at denarium & drachmam eundem fuisse nummum, aut eiusdem certe ponderis & aestimationis authore Plinio demonstratum est. & denarium quaternos ualuisse sestertios. Quare in singula pondo & in singulas libras minasq; quadringentos sestertios intelligere necesse est. Proinde operis instituti partem profligatam habemus. uel materiem potius, ut Plautino uerbo loquar, exasceatam. Quam si coagmentare in instar operis absoluti uolumus, omnia scriptorum dicta accommodare rebus iam explicatis necesse, ita ut in opere tot authoritatibus compactili nullus locus hiulcus, nulla commissura sit conspicua. Quod quanta uigilantia, q acri intentione, quanto labore sit effectum, quanto deniq; literarum amore susceptum (nihil enim maius dicere de me possum,) ex operis ipsius compage apparebit. Ego cum haec proderem, quo magis exacte omnia perpenderem, libellam & ponduscula in conspectu habui, nomismataq; antiqua aurea argenteaq; satis multa, iampridem ut minime in hunc usum parata, sic admiratione uisendae antiquitatis in delitijs habita. eorum

lectissimum quodq; expensare insti diligentia ut arbitror numula riorum æmula. Quippe adulterata quædam uisuntur, & ad exẽplar archetyporum fusim cusimq́; ita effigiata, ut pro archetypis fallant, cuiusdam, ut aiunt, pigmenti affrictu uetustatem ementientia. Vt igitur ununquodq; certissimam prisci æui notam habere uidebatur charactere uel collybo detrito, uel uetustate fugienti, & æui situ obscuro, ita in libella à me statuebatur. Inter argentea, ut auspicato exordiar, unum erat Ciceronis, una parte integrum. in qua caput galeatum, decora facie plenaq́; promissa cæsarie, & erecta è ceruice pendula. pone caput unicum hoc uerbum, Roma, scriptum erat, nihil in ambitu. ex altera parte quæ semesa erat, currus triumphalis quadrigis trahebatur subter quem inscripta hæc duo uerba. M. Tul. supra hæc uerba X litera maiuscula, quam denariũ significare arbitrabar ex Valerio Probo. Alterum fuit Cæsaris dictatoris. in quo caput collecto ac redimito capillo, facie longiore, naso decore prominenti, oblongaq́; ceruice. A tergo sub charactere quodã obscuro Cæsaris nomen scriptum erat prænomine nullo. sed dictatoris faciem ex scalptura antiqua noscitare didici, quã Romæ uidi, cuius etiam exemplum scite effictum habebam in gemma. Erat etiam Augusti, ea facie quæ à Suetonio describitur, crispo capillo solutoq́;, inscriptione Cæsaris Augusti. à tergo simulachrum uestibuli ædis sacræ ternis altrinsecus his literis, MAR. VLT. uidelicet ob Martis ultoris ædem ab eo extructam. fuit et aliud eiusdem eadem inscriptione iisdemq́; liniamentis formæ, similiq́; capillo. In quo adnotaui faciem læua mala prominentem contra aliorum nomismatum morem etiam eiusdem principis. ab altera parte erat stella radiis ad marginem usq; nomismatis expassis, crinito uno radio, transuersaria inscriptione diui Iulii. quod intelligimus percussum ab eo fuisse post ludos funebres Cæsari consecratos in honorem stellæ crinitæ, quæ septem diebus apparuit. tertii generis fuit etiã eiusdem, iisdẽ liniamentis, habituq; eodem capitis. nisi quod oculus dexter eminebat contra quàm in secundo, à tergo animal erat hircinis cornibus ac uilloso mento, duobus tantum cruribus iisdemq́; bisulcis, quibus quasi brachiis orbem amplexabatur. omnino armorum tenus hircus, cætera piscis. cuidam rei incumbens quã agnoscere non potui. inscriptione unius nominis Augusti. Id fuit genus numi, quod Augustus syderis capricorni nota percutere instituit ob geniture suæ honorem, quam ei olim Theogenes mathematicus Apolloniæ existenti uiuo adhuc Iulio Cæsare, prædixerat imperatoriam esse. Quare

cum

cum thema suum idest horoscopi configurationem in uulgari uellet, huiusmodi numum percussit, ut author est Sueto. habebam unum à M. Agrippa ob cósulatum percussum, facie nec Iulij nec Augusti, hac inscriptione Cæsar diui Iulij. F. altera pars pura erat, in qua media hæc uerba scripta. M. Agrippa Cos. desig. unum insigne notaui Augusti & Antonij in triũuiratu reip. constituendæ. ex altera parte Augusti facies male expressa, hoc lemmate. Cæsar imp. IIIVIR. R. P. C. in auersa parte facies. M. Antonij ea plenitudine oris quæ à Plutarcho describitur, & ex Cicerone intelligitur in secunda Antoniana, crispo solutoq; capillo. ea ceruicis crassitudine, ex qua illam firmitatem corporis conijcere posses, quam ei Cicero in ea oratione obijcit, hoc lemmate. Mar. Antonius. IIIVIR. R. P. C. reliqua legere non potui, nec coniectura assequi, quæ notis significabantur. Cæterum scite expressa facies, & pulchrioribus literis circunscripta q̃ ea pars, quæ Augusto dicata erat. Verum, ut quod nunc agitur agamus, cum horum aliorumq; numorum pondus ad libellam exigerem, id esse uerum deprehendi quod authore Plinio diximus, & ex Plutarcho & Appiano comprobatur, drachmam scilicet atticam denarij Romani pondus habere. Quod ut docere possim rem ad pondera nostra examinabo, sed ita ut à nemine non intelligar. libram nostrates duplicem habent. Zygostatica libra est, quæ regia dicitur, qua negociatores & pigmentarij aromatarijq; utuntur, omnesq; omnino, q appensas merces uenditant. Hæc senum denum unciarum est. eius semissem monetarij & aurifices & uascularij libram sibi fecerunt, marcam eam uocantes. Hac libra nunc utemur ad id docendum qđ suscepimus. Libram igitur Romani in. XII. uncias distribuebant, & unciam in octo drachmas. Huius libræ bessem, selibram nostram regiam esse dico, cuius modus à Zygostate publico statuitur Parisijs. Huius muneris fit mentio in. l. altera de ponderatoribus lib. X. Codicis. hoc besse nunc utemur pro libra quam marcam uocitamus. eamq; in uncias octonas distribuemus, unciamq; rursus in totidem drachmas, & drachmas singulas in terna scrupula, ita ut hemidrachmium sesqui scrupulum ualeat. Primum hoc dico drachmam Romanam & atticam à nostris uocitari grossum, & scrupulum denarium, & semigrossum esse nobis semidrachmam atticam, quã drachmam nostri sterlinos duos & dimidiatum dictitant. qua ratione pondus nostrum facile congruet cum antiquo, hoc modo teneamus libram nostram cum latina libra comparatam subsesquiplã proportionem habere, quam habet bes ad assem. quippe cum libra

nostra(de octonaria semper loquor, quam marcam uocitari diximus) quatuor & sexaginta grossos capiat idest octies octo, si trientem addideris bessi, idest duos & triginta grossos, seu quaternas uncias, libram utique efficies plenam antiquam, sex & nonaginta drachmis constantem, ut antea dictum est. qui numerus exit ex unciarum numero per drachmarum numerum multiplicato, hoc ē ex duodenario in octonarium ducto. Hæc est exacta libræ ratio, cui tamen semunciam addere nos oportet, cum libra in ratione numaria cum mina græca exequata sit, & plane sit centenaria. Erit ergo libra latina non modo sesquialtera nostræ libræ idest sesqlibra nostra, sed etiam præterea quatuor drachmas habuisse intelligetur. Sed nihil hoc conturbare nos debet. Satis est enim ad facilem huius rei explicationem ꝙ grossus noster cum drachma attica conuenit, et denarius cum scrupulo. grosso autem uocabulo utar non uerecunde, cum latinum uerbum sit, licet alio significatu antiquis usurpatum.

Non me latet apud Plinium aliud de numero denariorum in libra lectitari, sed illud mox uiderimus. nullam enim omnino aut præuaricationis suspitionem aut conniuentiæ lectori relinquemus. omnia in disqsitionem uocabuntur, cum omnia dissoluere possimus uel Herculis nodo perplexa, sustineant tantū lectores iudicia quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus in singulas libras centenas drachmas statuendas esse, alioqui singula sestertia contra omnium scriptorum authoritatem denarijs denis deficerentur, & singula millia quadragenis sestertijs numis, cum Luce clarius ostensum sit quaternos sestertios in singulis denarijs drachmisq; atticis fuisse. Verum enimuero cum nomismata prædicta cum alijs permultis exquisita libra pensitarem, deprehendi tullianum illud & illud Augusti Capricorno signatum aliaq; nonnulla, ita pendere drachmam idest grossum nostrum, ut lanx ex æquilibrio facile cū numismate uergeret, contra autem duo illa, quorum alterum Cæsaris dictatoris, & alterum Augusti stellatum erat, tam maligne grossum pendere quàm illa priora prolixe, ut tantundem illis percussorum auaritia decessisse diceres, quantum illis accessisse benignitate seculorum. Triumuirale æquilibrium faciebat, quasi seueris magis q̄ benignis authoribus. In Marci AGRIPPAE numo bilanx raptim sidebat à ponduscnlo, quæ in iusto numismate etiam surrigi debet. In eo quarta & uicesima pars, ut minimum, non detrita sed detracta uidebatur, in alijs itidem permultis par ferè decessio, ut in eo Augusti, qui à postica facie hanc inscriptionem habet, ob ciueis

seruatos,

seruatos, quam ambit corona graminea, sed tamen ut quiuis facile iudicaret drachmæ pondere institutas eorum formas fuisse, eaq; ipsa tantidem oblocabilia. habebam & recentiorum temporum, ut Maximini imperatoris & aliorum principum, in quis & matris Alexandri. hoc lemmate. IVLIA MAMEA AVG. literis iam à Romanis degenerantibus ac semibarbaris. Cæterum argento & pondere prædictis deteriora. Hæc sufficere arbitratus sum ad examinationem ponderis, quod non in meis tantum, sed etiam ni alienis numis exegi, quæ plurima & omnium propè consulum, atq; principum uidi. Confectum igitur iam habemus libram Romanam centum grossos nostros habuisse. Quare si huius temporis æstimationem sequi uolumus, in singula pondo Romana decem & septem francicos tres solidos turoneos & nouem denariolos statuere necesse est. æstimationem nunc legitimam sequor & edictalem, non negociatoriam & uulgarem. edicto enim principali libra argenti undecim francicis æstimata est, licet passim duodecim iam ueneat. Cum enim, ut diximus, libra antiqua sesquiliplex fuerit nostræ, & præterea semunciam habeat, pro. XII. uncijs sedecim francicos & decem solidos numerabimus. pro semuncia. XIII. solidos & nouem denarios. Ita fit ut mille numi, idest singula sestertia, æstimari à nobis duobus & quadraginta francicis undeuiginti solidis & quatuor denarijs debeant, uel (ut summa rotundetur, & minutiarum tædio liberemur) tribus & quadraginta francicis, hi ducatos duos & uiginti, & triginta quinque solidos turoneos faciunt. Quibus si duos solidos & semissem addas, fient ducati tres & uiginti. ducatos legitima æstimatione accipio, ut. XXX. solidis parisinis ualeant. i. solidis turoneis triginta septem et semisse. Hactenus igitur legitimã iustamq; æstimationem in singula millia nomũm habemus, nisi q̃ octo denariolos addidimus. i. bessem solidi. huic summæ ad uulgarẽ æstimationem argenti paulominus quatuor frãcici desunt, nam cum argenti libra octonaria uulgo duodenis frãcicis ꝑmutetur ꝑꝑ argenti inopiã & nomismatis ieiunitatem, in singulas uncias ad legitimum pretium bini solidi & semis accedunt, quas uncias in sestertijs singulis tricenas singulas esse ostendimus, atq; eo amplius quadrantem unciæ. hi solidi paulo plus duobus ducatis ualent æstimatione ante dicta. qua rõne fit ut in singula sestertia si extendere pretium uelis uulgari iudicio qnq; & uiginti ducatos statuere, aut certe totidem nostros solatos aureos possis. Ego tñ ad legitimam æstimationem nihil adderem, si commodũ aliquẽ numerũ in eo nactus essem, quo ueluti radice uti ad maiorũ sum

marum cumulationem possem, id quoniam fieri nequit, quindecim tantum solidos adijciam, ut mille numûm quinq; & uiginti aureis coronatis æstimetur id est quadraginta tribus francicis & dodrante, ita ut coronatum quinq; & triginta solidis esse intelligamus, quanti scilicet locabatur ubere re numaria, solidos autem semper appello, qui duodenarij nunc dicuntur, in Italia non ignoti. Proinde tandē accedamus ad exempla, quasiq; pedem cum rerum explicatione conferamus, & primum illud uideamus tranquilli in Aug. quod corruptum esse non emendatum ab enarratoribus diximus, senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertiûm taxauit. Sic enim legit Blondus in Roma triumphante, Tametsi hoc tempore ea uerba intelligi non posse existimauit. Nos duodecies sestertium docuimus significare duodecies centena millia sestertiûm numûm, & in singula millia quinq; & uiginti coronatos taxandos constituimus. si igitur mille ac ducentos quinquies et uicies numeraueris, tringinta millia coronatorum censum senatorium fuisse comperies, te ex Tranquillo hoc noueris, Augustum censum senatorum ex uiginti millibus ad triginta millia auxisse. Quo autem expeditius lector rationem eorum, quæ dicenda sunt ineat, hoc tenere oportet, centum sestertia duo millia & quingentos aureos coronatos ualere, hoc est centies uicenos quinos. ut autem ad hunc locū ægre & suspiciose euasimus, ita ab hoc loco iam ꝑ prona eademq; amœna aliquádiu euagari licebit. Idem Tranquil. in Cæs. Ludis Decius Laberius eques Ro. mimum suum egit, donatusq; quingentis sestertijs & annulo, sessum in quatuordecim ex scena per orchestrā transijt. Laberius poëta donatus est censu equestri, idest coronatorum nostrorum. XII. millibus & quingentis. sic enim loqui mihi per anticipationem permittam quasi iam tunc aurei nostri fuerint, quo expeditius hoc munere defungar. Macrobius li. secundo Satur. Laberium asperæ libertatis equitem Ro. Cæsar quingentis millibus inuitauit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos, quos scriptitabat, sed potestas non solum si inuitet sed etiamsi supplicet cogit, unde se Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus. necessitas cuius cursus transuersi impetum uoluerunt multi effugere, pauci potuerunt. & reliqua, Idem Publius mimographus Romæ productus per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas locauerant, prouocauit ut singuli secum posita inuicem materia pro tempore contenderent, nec ullo recusante superauit omneis, in queis & Laberium, unde Cæsar arridens hoc modo pronunciauit, fa-

nente

uente tibi me uictus es laberi a Syro, statimq; Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingentis sestertijs dedit. Simile est apud eundem Tranquillus in Tiberio. Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in aui Drusi dedit diuersis temporibus ac locis, primum in foro, secundum in amphitheatro, rudiarijs quoq; quibusdam reuocatis authoramento centum millium. Non mirū Cæsarem mimographo poëtæ duodecim millia & quingentos aureos nostros dedisse, si Tiberius gladiatoribus, qui iam immunitatem & missionem gladiaturæ uel meruerant uel impetrarant, duo millia & quingentos dedit in singulos, ut iterum depugnarent spectante populo. De censu equestri Plin. li. XXXIII. Tiberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, annulorumq; authoritati forma constituta est, & paulo inferius, hac de causa constitutum ne cui ius annuli esset, nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno sestertia quadringenta census fuissent, et lege Iulia theatrali in XIIII. ordinibus sedendi. Ex hoc dicto Tranquilli patet censum equestrem a quingentis sestertijs ad quadringenta cótractum id est ad pristinam formam reductum. Recenseamus exēpla, cladem Lugdunensem, inquit Tacitus, quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. ego quadragies sestertiûm ære nostro centum millia aureorum fuisse dico, quam pecuniā Nero ad reparandum Lugdunum oppidum contulit, & apud Pli. Aesopi tragici histrionis patina sexcentis sestertijs taxata est, idest quindecim millibus coronatorum. quo in loco ne incredibile sit. quod supra diximus, aues centum canoras, aut hominis sermone uocales senis millibus singulas emptas, fidem faciet Macrobius qui lib. pri. Satur. de liberalitate Augusti loquens, Sublimis, inquit, actiaca uictoria reuertebatur, occurrit ei inter gratulantes coruum tenens, quem instituerat hoc dicere, aue Cæsar uictor imperator, miratus Cæsar officiosam auē. XX. millibus numûm emit, socius opificis, ad quē nihil ex illa liberalitate prouenerat, affirmauit Cæsari habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeret, rogauit, allatus uerba quæ didicerat expressit, aue Victor imperator Antoni, nihil exasperatus, satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum conturbernali. Coruum ergo loquacem Augustus uiginti sestertijs emit, idest quingentis aureis nostris & Cleopatra Aegypti reginarum nouissima lautitiam epularum Antonij omnemq; eius apparatum obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ posse, respondit una se cœna centies sestertiûm absumpturam. Cupiebat discere Antonius

sed fieri posse nō arbitrabatur. centies sestertiûm æstimatione prædicta, ducenta quinquaginta millia aureorum coronatorum ualet, & quadringenties sestertiûm, decies centena millia aureorum, quanti idem Pli. æstimauit ornatum Lolliæ Paulinæ, de qua supra diximus, & Cicero furta Verris in prouincia. Quoniam uero multa dicturi sumus fidem propémodum excedentia, lectores præmonitos uelim, ne Romanas priscasq; diuitias, huius temporis opulentia publica priuatáq; metiantur. Vrbem enim Romā totius propè orbis spolijs locupletem fuisse, historica fide planum fieri potest ijs, qui latinos, græcosq; scriptores rerum gestarum lectitarint. non modo enim duces imperatoresq; Romani ui aperta & bellica in hostico, sed etiam proconsules prouinciarumq; præsides in pacato furtis rapinisq; & expilationibus qua sacrū, qua prophanum grassabantur. inde illud Satyrographi poëtæ.

» Inde Dolobella est, atque inde Antonius, inde
» Sacrilegus Verres, referebant nauibus altis
» Occulta spolia & plures de pace triumphos.

Equidem, quod ad me attinet, cum hæc, quæ in hoc opusculum congessi animo reputarem, ea mihi species urbis Romæ animo obuersabatur, quasi arcem quandam expilatorum orbis uiderem, & ueluti commune gentium omnium cimeliarchium, ut uerbo Iustiniani principis utar, idest sanctius conditorium rerum toto orbe eximiarū.
» Vidimus iam de Lollio uerba hæc Plinij, nec dona prodigi princi-
» pis fuerant, sed auitæ opes prouinciarum scilicet spolijs partæ. hic
» est rapinarum exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum
» muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à C. Cæsare Augusti
» filio, uenenum biberet, ut neptis eius quadringenties sestertium
» operta spectaretur ad lucernas. hactenus ille. Quantam igitur summam rapinarum Lollij fuisse existimamus, cum decies centenis millibus aureorum æstimarentur gemmæ quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre cui Cicero quadringenties sestertium litem æstimandam esse contendit. Ingentia autem commoda Romanorum magistratuum etiam urbana fuisse, ex hoc conijcere licet, quod moris fuit ut finito magistratu ludos ederent magnificos, & uenationes ac munera darent, idest gladiatorum multa paria ad uulgi oculos oblectandos depugnatura, quam ueluti mercedem populus & pretium accipiebat collatorum suffragio suo magistratuum. quem morem commemorans Cicero in secundo officio-
» rum ita inquit, quāquam intelligo in nostra ciuitate inueterasse iam

bonis

» bonis temporibus, ut splendor ædilitatũ ab optimis uiris postuletur.
» Itaque & publius Crassus tum cognomine diues tum copijs, fun-
» ctus est ædilitio maximo munere. & paulum infra, hunc est Scau-
» rus imitatus. magnificentissima uero nostri Pompeij munera secun-
» do consulatu. in quibus omnibus quid mihi placeat uides, uitanda ta-
» men est suspitio auaritiæ. nam Mamerco homini ditissimo præter-
» missio ædilitatis consulatus repulsam attulit. Quare etsi postulatur
» à populo, bonis uiris si non desiderantibus, attamen approbantibus,
» faciendum est, modo pro facultatibus, ut nos ipsi fecimus. Etsi aliquan
» do res aliqua maior atque utilior populari largitione acquiritur,
» ut Horesti nuper prandia in semitis nomine decimæ magno deco-
» ri fuerunt. Ne. M. quidem Seio id uitio datum est, quod in caritate
» annonæ asse modium populo dedit. Magna enim se & inuetera-
» ta inuidia, nec turpi iactura, quando erat ædilis, nec maxima libe
» rauit. Pli. lib. VIII. de hoc loquens, leonum simul plurium pugnam
» Romæ princeps dedit. Q. Scæuola. P. filius in curuli ædilitate.
» centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui postea di-
» ctator fuit, in prætura. Post eum Pompeius magnus in circo. DC. ac
» in ijs iubatorum. CCCXV. Cæsar dictator quadringentos. quãquam
in antiquis libris uerbum DC. non legitur. ex quorum obseruatione
locus ille mendosus esse uidetur. Idem de uarijs idest pantheris lo-
» quens, senatusconsultum fuit uetus, ne liceret Africanas in Italiam
» aduehere. contra hæc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus pl.
» permisitq; Circẽsium gratia importare. primus autem Scaurus ædi
» litate sua uarias. CL. uniuersas misit. deinde Pompeius Magnus qua
» dringentas decem. diuus Augustus quadringentas uiginti. ibidẽ emẽ
» dandum unum uerbum censeo quãquam refragante antiquorum
exemplarium fide. ferunt, inquit Pli. colore earum mire solicitari
quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. quamobrem occul
tato eo reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Hoc Plinij dictum cũ
ex Aristotele trãslatitium esse liqueat, nimirum ex eo emendari de-
» bet. Is enim lib. nono de historia animalium. λέγουσι δὲ καὶ κατανε-
» νοηκυῖαν τὴν πάρδαλιν, ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀποκρύ-
» πτουσαν ἑαυτὴν θηρεύειν, προσιέναι γὰρ ἐγγὺς καὶ λαμβάνειν. οὕτω καὶ τὰς
» ἐλάφους. Aiunt autem, inquit, pantheram intelligentem ꝙ odore sui
» animantes gaudeant, occultare sese & ita eas captare, quippe accedẽ
» tes propius rapere, in quibus & ceruam. Odore igitur non colore
apud Plinium legendum. quod ne à quoq̃ refelli possit, uel Plinio
ipso iudice uincam. qui libro. XXI de odoramentis loquẽs, animaliũ,

» inquit, nullum odoratum, nisi de pantheris quicquã dictum est, si cre
» dimus. Idem Plinius. Annalibus notatum est. M. Pisone. M. Messala
» consulibus domitium Aenobarbum ædilem curulem ursos Numi=
» dicos centum, & totidem uenatores Aethiopas in circo dedisse. Idẽ
» lib. xxxiiij. In. M. Scauri ædilitate tria millia signorum in scena tã-
» tum fuere temporario theatro. Et rursus lib. XXXVI. ccclx. colũ-
» nas. M. Scauri ædilitate ad scenam temporarij theatri, & uix uno
» mense futuri in usu, uiderunt portari silentio legum. et rursus alibi.
» Scaurus fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquã
» fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerum etiam
» æternitatis destinatione. Quibus uerbis significat Scaurum in ædili-
tate sua ad populi oblectationem scenam temporariam & statim
ludis factis diruendam, fecisse, sed quæ uinceret magnificentia claris-
simum opus omnium, quæ unquã facta sunt etiam eo animo, ut per
petua essent. Vitruuius in præfatione decimi libri ludorum & mu-
nerũ huiuscemodi meminit ꝗ priuato sumptu fiebant. ꝗ etiam eorum
summa industria et machinatione apparandorũ, prætoribus ædili-
busq; necessitatẽ iniungit. Quanti autẽ stetisse Marco Seio liberali-
tatẽ putamus ꝗ in caritate annonæ modiũ frumenti asse populo uen-
ditauit? quod Cicero dixit in loco supradicto. asses deni in denario
fuerũt, et sestertij quaterni. Hic æstimatione à nobis instituta, tribus
duodenarijs & semisse ualuisse deprehenditur, cũ libra decẽ aureis
æstimetur. qua ratiõe sestertius numus decẽ denariolis et semisse idest
obolo nostro ualet. sic asses singuli quaternis denariolis æstimabun-
tur. quanti autem frumentum esset Romæ ex Cicerone conijcere pos=
» sumus, qui in frumentaria actione ita inquit. Frumentum emere in
» Sicilia debuit Verres ex senatusconsulto, & ex lege Terentia &
» & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, unum cæte-
» rarum decimarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter
» esset distributum. illius decumani tantũ quantum ex primis decumis
» fuisset, tritici modiũ. DCCC. millia. pretiũ autẽ constitutum decuma-
» no in modios singulos sestertijs ternis, duodetricies. imperato sester=
» tijs quaternis. Ita ut frumentum imperatum, sestertium duodecies in
» annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret, in al=
» teras decimas fermè ad nonagies. Sic per triennium ad hanc fru-
» menti emptionem siciliensem propè cencies & tricies erogatum est,
» hanc pecuniam tantam tibi ex ærario inopi atq; exhausto, datam
» ad frumentum, datam ut siculis aratoribus, quibus tanta onera
» respu. imponeret, solueretur, ab ste laceratum sic esse dico, ut possim

illud

» illud probare si uelim, omnem hanc pecuniam domum tuam reuer
» tisse. Hunc locum Ciceronis qui longe aliter in exemplaribus legitur, sic emendandum esse censui, quoad emendatiora reperiantur exemplaria, & eius hunc sensum esse, ut intelligamus triplicem frumentationem siciliensem fuisse. Primam uectigalem quæ decumana erat. alteram itidem decumanam non etiam gratuitam, sed ut aratores siculi alteram decumam darent, ternis sestertijs in modios taxatam. has duas certas statiq; numeri frumenti fuisse, idest octingenum millium modium in singulas. tertiam non decumanam sed incertam & pro necessitate reip. indici solitam æqualiter ciuitatibus. propterea igitur decumani nomine Cicero quotannis duodetricies sestertium imputauit Verri, quippe cum frumenti modius trinis sestertijs æstimatus esset, si ter octingenta millia numeres fiant uicies quater centena millia numũ quotannis, quare potius. DCCCC. millia legendum uidetur, ut fiant septies & uicies centena millia nummûm, quæ si ter rursus numeres, fiant semel et octogies centena millia nummûm in triẽnio, ut sit quod Cicero dixit fermè ad nonagies, omnia augens oratorie. malim tamen locum mendosum relinquere, q̃ hanc sententiam asserere, præsertim cum duodetricies nõ quadret in annos singulos. non nihil tamen adminiculatur hic locus ad id, quod de sestertijs diximus, cum centies & tricies sestertium pro tanta pecunia dixerit. Verum cum publica & æterna frumenti æstimatio quaternum esset sestertiũ in Sicilia frumenti feracissima, quanti putamus fuisse Romæ in caritate annonæ? Et quantum lucrum cõtempsisse eum, qui assibus uendiderit, si domi repositum habuit, aut iacturam fecisse si in Siciliam aut Carthaginem petierit? Nam ut in capita ciuium singulis modijs defunctus sit, quod credibile non est ut postea intelligetur, non minus q̃ trecenta millia hominum plebeiorum fuerunt. Legimus apud Eusebium quo tempore Cicero Quintium reum patrocinio suo defendit, censu Romæ acto inuenta esse hominum millia quadringenta sexagintatria millia. ut ergo trecenta millia hominum fuerint tantum, & Seius tot modijs defunctus sit, nec pluris Romæ frumentum in annonæ inopia q̃ apud Siculos in solita ubertate fuerit, Seius in populum mille ac ducenta millia nummûm. idest duodecies sestertium dilargitus est. Quodsi ad uerisimile exigere hoc uelis, minimum hæc summa duplicabitur. Itaq; merito
» Lactantius lib. VI. ita scribit. Quid enim dicendum est de ijs, qui
» populari leuitate ducti, uel magnis urbibus suffecturas opes exhi-
» bendis muneribus impendunt, nisi eos dementes ac furiosos, q̃ præ=

ne uillæ & modo agri colendi loquentem, sic in omnibus libris im
» pressis legitur. Modum agri in primis seruandum antiq̃ putauere,
» quippe ita censebant, satius esse minus serere et melius arare. Qua
» in sententia & Virgilium fuisse uideo, uerumq; confitentibus lati-
» fundia prodidere Italiam. Iã uero & prouincias sex & semissem
» domini africæ possidebant cũ interfecit eos Nero princeps. Non frau
» dabo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pópeium, qui nunq̃ agrũ mer
» catus est conterminum. Miror quid his uerbis significari Pliniÿ emen-
datores intellexerint. Ego ita restituẽdum locum affirmo. uerumq;
confitentibus latifundia ꝑdidere Italiam, iam uero & prouincias,
deinde post distinctionem inferendum. Sex domini semissem Africæ
possidebant, cum interfecit eos Nero princeps. Nõ fraudãdo magni-
tudine hac quoq; sua Cn. Pópeio & reliqua. Iam uero pro iam eti-
am q̃etiam locutio est Pliniana, ut illa uero, pro immo etiam, uel q̃n
immo illa. lib. XVI. cap. XXXIIII. & lib. XIII. cap. XXII. illi ue
ro & ueniẽtem, pro immo etiam. Sensus est igitur latifundia per-
didisse nõ modo Italiam, sed etiã prouincias, hoc est steriles reddidis
se, cum solum frugiferũ male cultum maligne quoq; fruges redde-
ret, & Africæ propè dimidium ab hominibus sex opulentis obtine
batur, quo nomine à Nerone principe rapacissimo confiscati, insuꝑ
& capite pœnas luerunt. Hoc autem tum contigisse existimo, cum Ne
ro spe destitutus quam de gaza antiqua Didonis conceperat in Afri=
ca eruẽda, ad rapinas improbissimas, & delationes excitandas ani
mum cósceleratum intendit, ut author est Tranq̃llus. Vt autem scia-
mus q̃ sint numeri apud Pli. mendosi, age conferamus Pliniũ cum re
liq̃s authoribus, atq; etiam ipsum secum. Iamprimũ lib. supradicto
» ubi de ærario populi Ro. ut copioso loquitur & opulẽto, auri, inq̃t,
» in ærario populi Romani fuere. Sex. Iulio Lucio Aurelio Conss. se-
» ptem annis ante bellum punicum tertiũ, pódo. DCC. XXVI. argenti
» nonaginta duo millia, & extra numerũ. CCC. & LXXV. si priua
» tus homo Cæcilius Isidorus sexcenta millia pondo argenti habuit,
» quonãmodo ærariũ locuples existimabitur, quod centũ millia nõ ha
» buit? Idem paulo post, intulit & Aemilius Paulus Perseo rege Ma
» cedonico deuicto prædã pondo triũ millium, à quo tempore popu-
» lus Ro. tributũ pẽdere desijt. Plutarchus de triũpho Pauli loquẽs,
» Post armorũ currus tria uirorũ millia sequebantur, quæ numisma
» ta ferebant argentea uasis trecentis quinquaginta, uas erat quodli-
» bet trium talentorum, quatuor uiri singula uasa portabant, alij
» crateras argenteas & phialas, caliceśq; ornatissimos, & ingen-

» teis certo ordine deferebant. & paulo inferius. Postea sequebantur
» qui aurea numismata gerebant in uasis trium talentorum, ut supra
de argenteis dictum dictum est. numerus uasorũ fuit tria & octo-
ginta. His uerbis Plutar. author est mille & quinquaginta telenta
argenti, & ducenta undequinquaginta auri in ærarium illata esse
præter uasa aurea argenteáq;. Plini tria millia pondo non addito
auri argenti'ue. at ego dico uicies maiorem numerum apud Plutar.
esse q̃ apud Pli. id quod ex dicendis apparebit. alioqui quonam pa
cto Populus Ro. tributa pendere propter ærarij opulẽtiam desijsset?
» Sequitur rursus eodem Plinij loco. Sexto Iulio. L. Martio consulibus,
» hoc est belli socialis initio, octingenta quadraginta sex auri pondo
» fuere in ærario. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex
» ærario protulit laterum aureorum. XXVI. millia & numero pon-
» do trecenta. nec fuit alijs temporibus respublica locupletior. hacte-
nus ille. Quo modo memorabile Plinius existimauit in ærario Ro-
mano octingenta tunc auri pondo fuisse, cum Cæsar postea sex & ui
ginti aureorum laterum millia ex ærario abstulerit? de quo loquẽs
» Orosius lib. VI. ita inquit, Cæsar Romam uenit, negatamq; sibi ex
» ærario pecuniam fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo auri pon-
» dera. IIII. M. C. XXXV. argenti pondera propè. DCCCC. Orosij
numerus multo minor est Pliniano, ut utrobiq; corruptum esse appa
» reat. Ego in antiquissimo exemplari, ita primum illũ locũ legi, auri
» in ærario populi Ro. fuere Sex. Iulio. L. Aurelio conss. septem annis
» ante punicum bellum tertiũ pondo. XVI. DCCCX. argenti. XXII.
» LXX. & in numerato. LXII. LXXXV. CCCC. Sexto Iulio Martio
» conss. hoc est belli socialis initio auri. XVI. XX. DCCC. XXIX. C. Cæ
» sar primo introitu urbis ciuili bello suo ex ærario protulit laterum
» aureorũ. XV. argenteorũ. XXXV. et in numero HS. CCCC. nec fuit
» alijs temporibus resp. locupletior. Intulit et Aemilius Paulus Perseo
» rege uicto è Macedonica præda HS. II. III. à quo tempore po. Ro.
» tributum pendere desijt. hæc uerba inserenda huic operi duxi, ut le
gentibus iudiciũ integrum seruaretur. Siquid tamen cōminisci licet,
hunc locũ sic restituere possumus ex uetusti exẽplaris, & aliorũ ob-
seruatione. Auri in ærario po. Ro. fuere septẽ annis ante bellũ puni
cum tertium pondo, septingenta millia uiginti sex. argẽti nonaginta
duo millia, & in numerato trecenties & septuagies quinquies.
Item Sexto Iulio, L. Martio Conss. hoc est belli socialis initio auri
» pondo octingenta millia. XLVI. & inferius. Intulit & Aemi-
» lius Paulus Perseo rege uicto è Macedonica præda sestertium ter

millies. In Cæsaris autem mentione locus mutilatus sic restituendus, protulit laterum aureorum quindecim, argenteorũ. XXXV. mil. & in numerato sestertium quadringenties. In harum summarum æstimatione ineunda in singula pondo cetenos aureos solatos statuendos esse arbitror, quia in tanta copia auri necesse est partem fuisse mediocris notæ, utpote quod esset conflatum è uasis, & supellectili, sic fit, ut singula centena millia centies centena millia aureorum ualuerint ita septingenta millia septingenties centena millia ualuerunt. argenti autem nonaginta duo millia denario multiplicata, nongentis uiginti millibus coronatorum æstimantur, & trecenties & septuagies quinquies sestertium nongentis quadraginta circiter millibus. Sex uix uerisimile est septies plus auri q̃ argenti fuisse. Quod si uetustum exemplar uerum esse aliquis existimauerit, sic legendum erit fortasse pondo sedecies septingenta, argenti nonagies bis octuaginta quinq; millia (q̃q̃ in uetusto, uicies bis. LXX. CCCC. legatur) & in numerato sexagies bis octuaginta quinq;. hæc summa immensa est omnino, quippe sedecies centena millia & septingenta pondo intelligo. quæ centies multiplicata millies & sexcenties centena millia aureorum ualent. argenti autem summa nonagies bis, decies multiplicata, noningenties uicies centena, præter numeratam pecuniam. Quæ utrum ad sestertia, an ad aureos referẽda sit, mihi non liquet. quare nihil statuo, si tamen uetusti numeros sequi placeat, non uideo quomodo. XXII. LXX. CCCC. aliter legere possimus q̃ uicies bis septuaginta millia quadringenta, quæ summa argenti ad numum relata ducenties uicies septies centena & quatuor millia coronatorum efficit. Idemq; censeo de eo, quod sequitur. Belli socialis initio auri pondo. XVI. XX. DCCC. XXIX. quod si nõ mendose legitur, utiq; sic interpretandũ est. Sedecies uiginti millia octingenta undetriginta, hoc est sedecies centena uiginti millia. Centena enim antiqui subintelligenda relinquere solebant, eo modo quo in his uerbis quadringenties sestertiũm pro quadringenties centena millia sestertiũm, ut docuimus, & debere ducenties. hoc more sæpe locutum Pli. docebimus li. IIII. cum locus occurrerit. Cic. in prætu-
» ra urbana, accepi, inquit Verres, uicies ducenta triginta quinq; millia
» quadringentos quindecim numos. hoc perinde est ac si dixisset Cicero, uicies bis centena. XXXV. millia, ut manifeste ex sequentibus patet, & ex Asconio Pædiano ut autem legamus. XVI. millia pondo ut in eo uetusto legitur, ridiculum est, cum apud Suetoniũ legamus Augustum una donatione in Cællam capitolini Iouis sedecim millia

pondo auri et quingenties sestertiûm cõtulisse. Quare lectionis fides sit penes uetusta exemplaria, si usquam esse potest hodie, uerborum autem interpretatio sit penes antiquitatis studiosos. Admirari nunc Plinium subit, sæpeq; in hoc opere subibit, qui res tot memorabiles omnis æui memoriæ prodere concupiuit, si per tot seculorum cariem, incuriam, ignorantiam, & compendiariæ scriptionis discrimina pertinax exemplarium fides ad nos euadere potuisset. ut siquando nullis adnitentibus, & inuentis uetustioribus libris restitui potuerit, unũ eum authorem studiosi harum literarum habeant, cui totius prope uetustatis cognitionẽ explicatam acceptam referre possint, utiq; quod ad eas res pertinet, quis inter scribendam rerum gestarũ historiam locus esse non solet. Cuius rei reputatio magnum mihi negocium in hac commentatione exhibuit, cum res partim conclamatas, partim etiam elatas tot doctorum hominum præiudicio, semianimes à rogo referri posse, atq; etiam à tumulo non diffiderem. Nequid autem comminisci uidear, penes me futura antiqua exemplaria profiteor, ut nulli non adire liceat quem quidem initiatum his sacris esse sensero. Credibiles fortasse has summas, at etiã omnino credibiles
» facit locus Suetonij in Vespasiano his uerbis, Sunt contra qui opinen
» tur ad manubias, & rapinas necessitate compulsum summa ærarij,
» fisciq; inopia, de qua testificatus sit initio statim principatus, profes-
» sus quadringenties millies opus esse, ut resp. stare posset. si enim Vespasianus sperauit se quadringenties millies sestertiûm cogere posse, ad instaurandam dignitatem imperij Ro. quæ à Nerone & successoribus per luxus inusitatos exhausto ærario, conciderat, simillimum ueri esse potest eo tempore, quo imperiũ Ro. in senatus authoritate, et populi potestate situm erat, potuisse ex Orientis Aphricæq; spolijs, et uectigaliũ residuis, quartã eius summæ partem in ærario coactam esse. maxima enim superiorũ summa nõ excedit centies millies sestertiûm, idest bis millies & quingenties centena millia aureorũ nostrorum. Hæc adnotauisse nõ ab re fuit, ut arbitror, & si nihil habui, quod hoc in loco statuerẽ. existet. n. fortasse aliquis, q uetustis exẽplaribus diligẽter euclutis, uel uerisimiliora inueniet, uel cõmentationi nostræ fastigiũ imponet, admonitiõe hac nostra extimulatus. Magnã autẽ esse summã pecuniæ, quã Cæsar ex ærario protulit ex calculo intelligere licet. Si. n. XV. mil. laterũ aureorũ fuerunt nõ dubito centum et qnquaginta millia pondo auri fuisse, cũ qlibet laterculus decẽ pondo minimũ fuerit, quã ratiõe fiũt aureorũ solatorũ cẽties qnquagies cẽtena millia. Si autẽ huic summæ argẽti æstimatio addatur

cum eo, quod in numerato fuit, immensa fiet summa. quod uero in uulgatis exemplaribus & quibusdam antiquis legitur, & numero pondo trecenta, omnino corruptum est, numeratam enim pecuniã non libris, sed sesterijs significabant antiqui. Appianus in secundo
» bellorum Ciuilium, thesauros, inquit, à nemine contactos usque in il
» lum diem militibus rapere concessit, quos olim execratione propo
» sita conditos fuisse memorant, ut nisi in tumultu belli celtici nõ pro-
» merentur. Ex quibus uerbis intelligimus Cæsarem usque ad fecem ærarium exhausisse. quãquam Pli. dicat tunc ærarium locupletissimum fuisse, sed intelligimus prælibatum à Pompeio & senatu. Tranqllus & Plutar. de hoc siluerunt, ut & ipse Cæsar in cõmentarijs suis. Lucanus in tertio Pharsaliæ de hoc loquens, ita inquit.

» —Tunc conditus imo
» Eruitur templo multis intactus ab annis
» Romani census populi, quem punica bella,
» Quem dederat Perses, quem uicti præda philippi.
» Quicquid parcorum mores seruastis auorum,
» Quod dites Asiæ populi misere tributum,
» Victoriq; dedit minoia Creta Metello,
» Quod Cato longinqua uexit super æquora Cypro.
» Tunc orientis opes, captorumq; ultima regum
» Quæ Pompeianis prælata est gaza triumphis,
» Egeritur, tristi spoliantur templa rapina,
» Pauperiorq; fuit tunc primum Cæsare Roma.

Quibus uerbis magna uis auri argentiq; significatur. Sic autem hic Plinium locutum esse credo coniecturam ex alijs authoribus faciens, & ex alijs ipsius locis, argumento erunt etiam ea, quæ postea dicentur à nobis, siquis diligenter animaduertat. Hanc autem deprauationem exemplarium induxit antiquorum librariorum institutum, qui numeros, & summas sua quanque notula scribebant, aliter enim sestertios numos, aliter sestertia, aliter sestertiũm gignendi casu notabant, aliter libram, & talentum, aliter & denarium, & mille et millies non eodem modo. Quare per tot secula ueri rerum numeri alijs, atque alijs subinde traductibus exemplarium inserti, ad nostram auorumq; memoriam peruenire non potuerunt, præsertim accedente librariorum culpa. qui plerаque oculis solis, pauca etiam mente transigunt. Age quis illud libri octaui tueri possit? Metellus Scipioni Triclinaria Babylonica octingentis millibus uenisse iam tunc posuit in capitalibus criminibus

minibus, quæ Neroni principi quadringentis millibus sestertiûm nuper stetere. si stragula Babylonica octingentis millibus ab homine priuato comparata sunt, quonammodo memorabile est Neroni principi profusissimo quadringentis millibus stetisse? In antiquis duobus exemplaribus quadringenties sestertiûm legimus, in uno antiquissimo quadringentis, sed ita ut conspicue deletilem membranæ locum cerneres, & quadringenties principio fuisse intelligeres. est alioquin locus non uno, aut altero uerbo corruptus, in antiquorum enim nullo capitalibus criminibus legitur, sed uel in Catonis uel in capitonis. nec posuit, sed ponit, nec Scipioni, sed Scipio in recto. locus igitur sic restituendus. Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertiûm octingentis millibus uenisse iam tunc, ponit in capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties sestertiûm nuper stetere. hoc sensu, ut Metellus Scipio Capitonem accusauerit, & ei obiecerit quod triclinares tapetas, quibus triclinia uel sternebantur, uel obtendebantur, uiginti millibus aureorum nostrorum parare ausus esset. quæ tamen postea Nero decies centenis millibus parauisset ad ornatum aureæ domus. Capitonis cossutiani meminit Tacitus lib. XVI. Crimina, inquit, obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem inimicus Thraseæ, quod authoritate eius concidisset, iuuantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. cuius accusationis meminit etiam Iuuenalis satyra octaua, Capitonem cilicum piratam uocans. sed de hoc Capitone intelligi dictum Plinianum non potest, quia et is Thraseam Petum reum peregit sub Nerone, quo nomine quinquagies sestertiûm præmij loco tulit, accusatoribus, inquit Tacitus, Eprio & Cossutiano quinquagies sestertiûm singulis, Ostorio duodecies & quæstoria insignia tribuuntur. Quo ex loco intelligere possumus quàm ille sceleratissimus princeps etiam perditus luxu, & prodigentia fuerit, qui duobus calumniatoribus ad accusandum uirum egregium subornatis ducenta quinquaginta millia coronatorum dederit, idest centies sestertiûm. semel in uniuersum testatus sum me ita in hoc tempore locuturum, quasi iam olim coronate nostri percussi fuerint, ut expeditius transigere hoc negocium possim. Capitonis Fonteij meminit Horatius in primo sermonum æqualis Mecœnatis. Hunc igitur uel patrem eius Metellus hoc nomine accusasse uidetur. Capitalem autem luxum Romæ fuisse nõ comperimus ne exilio quidem multatum, tametsi probrose obijci solitum, ut de Lucio Crasso uidebimus. Quare Tranquillus de Cæsare adhuc priua-

to loquens. Tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse eũ multi prodiderunt. seruitia recentiora, politioraq; immenso prætio, & cuius etiam ipsum puderet, sic ut rationibus uetaret inferri. Quo modo igitur capitalibus uerbum apud Plnium congruere potest? Vtinam autem eo in loco Plinius per omnia emendari possit, ut
» in eo, quod sequitur in eodem capite, Vidimus iam & bidentium
» uellera purpura cocco conchylio sesquipedalibus libris infecta, uelut
» illa sic nasci cogente luxuria. Ego ut uiuentium non bidentium lego sic sensu exposcente, ita sesquipedales libras non intelligo. Quod si labris legamus tamen sesquipedalibus non congruit. Potius igitur sesquipondialibus legendum censuerim. eo sensu fortasse, ut libræ purpuræ & conchylij centenis & quinquagenis drachmis constarent.
» Nam de pretio purpuræ loquens lib. ix. ita inquit. Nepos cornelius,
» qui diui augusti principatu obijt. me, inquit, iuuene uiolacea purpu-
» ra uigebat, cuius libra denarijs centum ueniebat. nec multo post ru-
» bra tarentina. huic successit dibapha tyria, quæ in libras denarijs
» mille non poterat emi, hac Lentulus Spinter ædilis curulis pri-
» mus in prætexta usus improbabatur. qua purpura quis non iam,
» inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis fuit Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, uelut magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpuræ tinguntur.
» Quod sequitur corruptum est, In conchyliata ueste cætera eadem si-
» ne buccino, præterq; ius temperaturæ æquæ pro indiuiso humani
» potus excremento dimidia & medicamina adduntur. Vbi sic legendum censeo. Vis temperatur aqua. Sed ex uerbis Plinij purpuræ et conchylij pretia magna apparet fuisse. Coccus autem quo hodie utimur in laneis uestibus, non excedit in libras singulas nostras binos aureos, quod uero in serica ueste cramesinum appellant non absimile est cocco, radicibus adhærens cuiusdam herbæ in Germania, nec excedit quaternos ducatos in libras, ut negociatores nostri aiunt. Ex quo apparet multo pretiosiores, & maioris luxus uestes antiquorum fuisse. Purpura hodie negociatoribus ignota est, etiam si Damasci in usu esse quidam autumant, sed pretium antiquis pretijs non respondet. Athenæus libro. xij. dipnosophiston de luxu Ionum
» loquens, Theopompus autem, inquit, libro. XV. author est mille
» uiros Colophoniorum per urbem errantes uideri solitos in ueste pur
» purea. quod regibus tum rarum erat, & magno studio affectatum.
» purpura enim argento rependebatur. ὅπερ καὶ βασιλεῦσι σπάνιον τό-
» τ' ἦν καὶ περισπούδαστον. ἰσοστάσιος γὰρ ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυριον ἐξε-

» ταζομένη. Cicero in Philippica secunda. Conchyliatis Cn. Pompeij
» peristromatis seruorum in cællis lectos stratos uideres. Quamobrē
» desinite mirari hæc tam celeriter esse consumpta. non modo unius
» patrimonium quamuis amplum, ut illud fuit, sed & urbeis, & re-
» gna tanta nequitia deuorare potuisset. Tranquil. in Nerone. Et cum
» interdixisset usum amethystini, ac tyrij coloris, summisissetq; qui
» nundinarum die pauculas uncias uenderet, præclusit cunctos nego-
» ciatores. Quo in loco perculit lego idest fortunis euertit. De hac Pli-
» nius ita inquit libro supra dicto. Non est satis abstulisse gemmæ no-
» men amethystum, rursum absolutus inebriatur tyrio, ut sit ex utroq;
» nomen improbum tyriamethystus. Olim etiam purpura idest
sanguis pisciculi cum cocco, quo nunc utimur, miscebatur. id quod
» idem author testatur his uerbis. Quin & terrena miscere, coccoq;
» tinctum tyrio tingere ut fieret his bissinum. ubi prisca his schynum
» habent, quare hysginum lego. ex eodem Plinio libro. XXXV. in men
» tione purpurissi, & ex Vitruuio libro. VIII. his uerbis. Fiunt etiā
» purpurei colores infecta creta rubiæ radice & hysgino. Purpura
» insigne Romanorum imperatorum fuit. Plutarchus in Crasso, Fer-
» tur eo die Crassum non purpureum, ut Romanorum imperato-
» rum mos erat, sed atrum paludamentum indutum ad milites pro-
» cessisse. Quapropter purpura pro summo magistratu ponitur à Plinio
» libro. x. cap. xxi. de gallis loquēte. Vt planè dignæ aliti tantum ho-
» noris tribuat Romana purpura. Et ideo imperio Romano ad mo-
narchiam deducto principes ipsi, qui etiam, ut olim, impera-
tores dicebantur, quoniam regium nomen Romæ infaustum inui-
sumq; erat, purpuram pro insigni imperatorio seruauerunt, ut au-
thor est Capitolinus in Maximinis & in Gordia. Pli. li. xxij. palu-
» damentum imperatorium cocco tinctum fuisse dicit his uerbis. Iam
» uero infici uesteis scimus admirabili succo. atq; ut sileamus Galatiæ,
» Aphricæ, Lusitaniæ granis coccum imperatoris dicatum paludamē
» tis, trāsalpina Gallia herbis tyriū, ac cōchyliū tingit, omneisq; alios
» colores. nec quærit in profundis murices, sese obijciēdo dū præripit
escam belluis marinis. In titulo de uestibus holobryzis uel holoseris
nūc murex nunc conchylium, nunc purpura uocatur qua solus prin
ceps utitur. Hæc obiter dicta sint propter uerbum sesquipedalibus.
quod in Plinio corruptum esse apparet. Sesquipondium autem sic
latinum est, ut dipondium & centipondium, seu centumpondium
apud. M. Catonem & Plautum. Est & aliud ibidem ulcus quod
quia persanare non poterā, ne attingere quidē potius esse duxi. Cæ-

terum quod de censu senatorio & equestri diximus, non mirum uideri debet, ut Romæ senator esse non potuerit, qui minorem censum triginta millibus coronatorum in censu habuerit. hoc enim statutum eò demum tempore fuisse uidetur, in quo imperium Ro. in Asiam transijt, aut certe extra Italiam promotum est. Quare Pli. lib. xiiij. luxuriam posteriorum temporum, & rerum honestarum
» incuriam insectans, Reges, inquit, innumeri honore artium cole-
» bantur, & in ostentatione has præferebant, opem & immortalita-
» tem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant &
» præmia, & operæ uitæ, posteris laxitas mundi & rerum amplitu-
» do damno fuit, postquā senator censu legi cœptus, iudex fieri censu.
» magistratum ducẽq; nil magis exornare quàm census, postquā cœ-
» pere orbitas in authoritate summa & potentia esse, captatio in quæ
» stu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo, pessum iere uitæ pre-
» tia, omnesq; à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium ce-
» cidere, ac seruitute sola profici cœptum, eodem tamen habendi, quo
» eat spes omnium tendente uoto. Sic enim legendum censeo ex uetu-
stæ lectionis obseruatione, licet in exemplaribus, quæ circumferuntur, aliter extremum membrum legatur. Iudicem autem fieri censu Pli. ideo dixit, ꝙ equites etiam iudices uocabantur, propter equitum
» decurias, quæ ex equestri ordine erant. Idem lib. xxxiij. Laquea-
» ria, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Cartha-
» ginem euersam primo inaurata sunt in capitolio censura L. Numij.
» Inde transiere in cameras, parietes quoq;, qui iam & ipsi tanquam
» uasa inaurantur, cum sua ætas uaria de catulo existimauerit, ꝙ te-
» gulas æreas capitolij inaurasset primus. Idem paulo superius. &
» nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar, qui postea di-
» ctator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni appa-
» ratu arenæ argenteo usus est, ferasq; argenteis uasis incessere tū pri-
» mum uisum, mox, quod etiam in municipijs æmulantur, Caius An
» tonius ludos scena argentea fecit. Idem Lucius Murena. Item paulo
» inferius. Claudij successor Nero Pompeij Theatrum operuit auro in
» unum diem, quo Tiridati Armeniæ regi ostenderet. & quota
» pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Idem Pli.
» lib. xxix. de medicis loquens. Multos prætereo medicos, celeber-
» rimosq; ex ijs Cassios, Carpetanos, Aruncios, Albutios, Rubri-
» cos. ccl. sestertia annua mercede ijs fuere apud principes. Quin-
» tus uero Stertinius imputauit principibus, quod sestertijs quin-
» genis annuis contentus esset. Sexcena enim sibi quæstu urbis nume-

ratis

» ratis domibus ostendebat. ducenta & quinquaginta sestertia idest sex millia ducentos quinquaginta aureos annua mercede celebres multos medicos Romæ à principibus habuisse dicit. Stertinium uero etiam summam altero tanto maiorem. hoc est duodena millia quingentenos, cũ priuato quæstu & urbica denaquina millia cogere posset. Quapropter hoc etiam imputabat principibus, q̧ centum sestertia quæstus eorum gratia contemneret. Sequitur apud Plinium. par
» & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est. censusq; q̃q̃ ex=
» haustis opibus Neapoli exornata ita auctus, ut hæredi sestertia. ccc.
» relinqueret, quadringena Aruncius solus. sic locum legit Hermolaus Barbarus quibusdam uerbis contra fidem exemplarium additis, quod diuinare est, non emendare. Ego ex uetustæ lectionis obseruatiõe sic legendum censeo, censusq; q̃q̃ exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi sestertium trecenties reliquere, quantum Athena idest Aruncius solus, ut intelligamus Aruncium cognomento Athenam dictum. sensus est autem non qualis ab Hermolao ponitur, ut trecenta duo fratres reliquerint hæredi, quod Pli. pro re prædicanda posuit, sed trecenties, quæ centuplicato maior est pecunia, hoc est septingenta quinquaginta quinq; millia. In quo insignis fuit & concors Neotericorum omnium hallucinatio, ut antea dictum est, qui nescio quo fato uelut iure quodam sic errore recepto, omnes uniuersiq; pedibus ierunt in eius sententiam, quem primum horum uerborum intelligentia fefellit. quanquam partim eorum rem egregie latinam multis in partibus gesserint, partim græcorum penetralia, atq; etiã adyta reserarint, ut acriore ui animi, atq; ingenij quàm ego, sic maiore operæ pretio. Quo nomine simul eorum memoriam & colo & ueneror, simul eorum monumentis acceptum fero quicquid literarum studio doctrinæ, quantula in me est cunq;, assecutus sum. id quod eo magis ex animi sententia dico, q̧ nullius docti uiri quicq̃ eo nomine uoci debeo, quod quidem à prælegente acceperim, ut Phemius ille Homericus, qui sese autodidacton uocat. Alioquin & doctorum obseruantissimus, & omnia eorum causa cupiens. Sed sic fuit fatum meum, ut mihi tantum & libris operam satis multam, præceptoribus longe rariorem q̃ tonsoribus dederim. Cuius sortis & si magnopere me pœnitet, interdum etiam suppudet, quod tamen cælare plerosq; non possum, palàm omnibus fateri non erubesco, utiq; cum ea re commemoranda argumentum mihi ueniæ præstuere uidear. Iuuat igitur doctissimorum hominum luculentam culpam in rebus arduis meminisse, non quod uendibilius inuentum me=

um ea re fieri sperem, sed quo mihi iure etiam optimo ueniam erratorum haud dubiam spondeam, præsertim si nec inauspicato conatu, nec irrito in communem studiosorum causam incubuisse inueniar.
» Sequitur eodem loco Plinij, tum Crinas Massiliensis, arte geminata ut
» cautior religiosiorq; ad siderum motus ex ephemeride mathematica
» cibos dando, horasq; obseruando, authoritate eum præcessit, nuperq;
» sestertia cētū reliqt muris patriæ, mœnibus quoq; alijs pene non mi-
» nori summa extructis. sestertiū nō sestertia lego, ut sit sestertiū centies nō sine uetustæ lectionis astipulatu, alioqn quonammodo cētū sestertia sufficere mœnibus Massiliæ possent? aut cur Pli. magnam hanc sum
» mam esse diceret? Sequitur ex eodem cap. per quæ effectum est, ut
» nihil magis prodesse uideretur, quàm multitudo grassantium, neq;
» enim pudoris æmuli pretia summittunt, notum est ab eodem Char-
» mide unum ægrum ex prouincialibus sestertijs ducentis conductum,
» Archontio uulnerum medico sestertijs centum condemnato ademisse
» Claudium principem, eidemq; in Gallia exulanti, & deinde restitu
» to acquisitum non minus intra paucos annos. lego, neq; enim pudor, sed æmuli pretia summittunt, & Archontio uulnerum medico sestertiūm centies Claudium ademisse, bonis eius confiscatis. Sententia enim Plinij hæc est. quanquā medici Romæ multa nefarie admitterent artis suæ licentia, potius tamen esse cœpisse ut plures essent quā pauci, quia olim cum pauci essent, pretia immodica aut stipulabantur ab ægris, aut quouis modo exprimebant, nullo enim pudore deterrebantur ut immensis mercedibus abstinerent. sed mutua, ut fit, æmulatione minoris operas suas addicere tunc cœperunt, cum multi extitere medici. Cum autem uellet Pli. impudentiam flagitantium docere, Charmidis facinus tanquam exemplum improbitatis medicæ commemorauit, qui ægrum unum prouincialem sanandum, quinq;, ut ita dicam, millibus coronatorum conduxit. ut autem doceret quàm quæstuosa tunc medicina esset, uulnerarium Archontium dixit ducētis quinquaginta millibus aureorū confiscatione amissis, intra paucos annos totidem in exilio quæsiuisse. Huius dicti firmamentum erit id, quod ab eodē authore lib XXVI. dicitur, ubi de lichenibus loquitur.
» Siquidem, inquit, certum est Manilium Cornutum ex prætorijs, lega-
» tum aquitanicæ prouinciæ sester. ducentis elocasse in eo morbo curā-
» dum sese. Sic enim legi debet ille locus etiamsi aliter in chartaceis libris legitur. Præter loca supradicta etiam alium eodem Cap. in
» transitu emendabimus, ubi enim legitur. Itaq; Hercule in hac arti-
» um sola euenit, ut cuicunq; medicum se profitenti statim credatur,

cum sit

» cum sit periculum in nullo mendacio maius, nō tamen illud intuemur,
» adeo blanda est spirandi per se cuiq; dulcedo. lego sperandi pro se, nō spirandi per se. Hæc quæ de medicorum mercede ex hoc Plinij loco dicta sunt à me, fide fortasse maiora nonullis uidebuntur, ut pote ab hodierno non modo censu, sed etiam sensu abhorrentia. Itaq; cum hæc scribere cœpissem, in mentem mihi uenit, eam me rationem in his commentarijs sequi esse necesse, quam geometræ, & mathematici in demonstrandis speculamentis suis instituerunt. Quomodo enim illi ex primis probant ordine sequentia, et simul atq; theorema quoddam compererunt, illi statim ut confecto adnectunt assuuntq; aliud, & illi rursus aliud atq; aliud serie perpetua, cum sequentia consistere sine antegressis nequeant. Nam absq; hoc foret, res ipsi in communem sensum haud incurrentes rudibus adhuc animis approbare demonstrareq; non possent, minutisq; eos assensionibus usq; adeo obstringere, ut cum pregressa pro compertis habere se faterentur, subeuntia quoq; inficiari nequirerent, cum hæc ex illis necessario conficiant. Vt igitur Mathematicis necesse est primum quodq; deinceps theorema, ita ei quicum disputant approbare, ut omnem fatendi tergiuersationem, atq; etiā dubitationem eximant, sic nos præcedentia, ut arbitror, ueluti propositiones quasdam planè demonstratas tenemus, ex quibus hæc, quæ nunc agimus, ratione nō solū probabili, sed etiam propémodū necessaria astruere possumus. Verūenimuero quādo in lectorum animis q̄libet persuasis (de meo enim coniecturam facio) identidē, ut ita loquar, rebellaturā hæsitationē uideo, non committam ut hactenus contestatis acquiescens, non omnino compos propositi euadam. Spe enim decidisse uidebor, si re in iudicium hominum deducta, nō protinus secundum nos ab omnibus pronuncietur. Equidem ut Castor & Pollux iudiciorum præsides obstare mihi contendant, plures tamen tribus ingeniorum feram. proinde libens facio ut re q̄q̄ probata, rursus authoribus amplissimis denunciem testimonium. atq; interim argumentis ualidissimis causam meam ita affirmem, ut omnem ambigentibus animis dubitationem abstergeā. Interea exempla ad id, quod agebamus, citabuntur. Tacitus lib. xiij.
» de Nerone nondum deterrimo principe loquens. sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertijs,
» quibus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aureo quoq;
» Cottæ, & Atherio Antonino annuam pecuniam statuit princeps,
» q̄q̄ per luxum habitas opes dissipassent. de eodem Tranq. nobilissimo, inquit, cuiq; sed à re familiari destituto annua salaria &

quibusdam quingena constituit. & de Vespasiano. Expleuit censum senatorium, consulares inopes quingenis sestertijs annuis sustentauit. si ergo senatores quidam Romani iam consulares facti duodecim millia & quingentos aureos annuo stipendio à principibus habuerunt, cur incredibile sit id, quod de medicis dictum est? Artes autem hoc tempore penè dixerim damnosas, olim non modo Romæ, sed etiam in Asia quæstuosas uel locupletatrices potius fuisse authoritatibus docebo. Iamprimum idem Tranquillus de Vespesiano principe auaritia infami, & si cætera penè optimo. Ingenia, inquit, & artes uel maxime fouit. primus è fisco latinis græcisq; rhetoribus annua centena constituit, præstantes poëtas, necnon artifices coëmit. annua centena non minus duobus millibus & quingentis aureis fuerunt. quæ si nunc in breuiario principis anniuersario legerentur, non dico uni nomini expensa, sed in uniuersum literatorum genus, prodigij instar esse crederetur, ab ijs quidem magnis uiris, qui ærarium nostrum libero penè arbitrio expensant. Ex quo intelligere licet unde Fabius Quintilianus saltus illos coëmerit, qui à satyrico celebrantur. primus enim Romæ ex Hispania ueniens stipendium è fisco accepisse dicitur ab Eusebio sub Domitiano. quod tamen non esse uerum ex dicto loco Trãquilli deprehenditur. Huius ætatis aliud est iudicium, præsertim in Gallia, suo sibi suffragio à ludo poëtico oratorioq; explosa, ut antea dictum est. Viginti talentis unam orationem Isocrates uendidit ut author est Pli. in. VII. idest aureorum nostrorum duodecim millibus. Idem lib. xxxiij. Hominum primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, septuagesima circiter olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. O tempora, ó mores! Isocrates Athenis idest in urbe eruditissima orationem unam tanti uendere olim potuit, quanti nunc Gallia prouinciarum locupletissima eadem & doctorũ hominum egentissima si sese ipsa nosset, nec latias nec græcas Athenas æstimandas esse putat. & nos mirabimur ab omnibus nobis uerba dari quibuscum negotium habemus, cum literas ipsi nesciamus, nec imperio obtinendo conferre quicq̃ aut conducere putemus? Thucydidem imperatorem Athenienses, inquit idem Pli. in exilium egere, rerũ conditorem reuocauere, eloquentiã mirati, cuius uirtutem damnauerant. Thucydides ab exilio publico decreto reuocatus est, ut historiam scriberet, quæ nunc extat. nunc uero, Quis dabit historico quantum daret acta legenti? ut inquit ille satyrographus. Vnde fit ut res à maioribus nostris gestas tam commemorare possimus, quã

qui terra

qui terra editi auos citare nequeunt. Quanquam non magnopere refert nostri temporis res gestas obliuione transmitti, qui nihil laude dignum gessimus, certe multa silentio nobis prætereunda sunt. Quominus mirum est summos rerum nostrarum gestores nullo in numero beneficiariorum habere literatos homines, qui res gestas prodere æternæ memoriæ possint. Alexander magnus inter spolia Darij Persarum regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisq́; ac margaritis pretiosum, uarios eius usus amicis demonstrantibus, quando tedebat unguenti bellatorem et militia sordidum, immo Hercule, inquit, librorum Homeri custodiæ detur, ut preciossimum humani animi opus, quàm maxime diuiti opere seruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibusq́; iussit parci cum Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriam condidit, tantæq́; rerum claritati tam benignum testimonium miscuit. author idem Pli. Diu addubitaui an id, quod sequitur adderem. Veritus sum enim, ne temporum nostrorum iniquitas fidem historiæ derogaret, in cachinnosq́; tandem res memorabiles abirent. ad extremum tamen literarum amor, & ueri admiratio peruicit, ut subscriberem. Apud Athenæum lib. ix. dipnosophistarũ Laurentius uir Romanus unus
» eorum ita inquit, de tetrace aue loquens. νομίζων δὲ καὶ παρὰ τῷ
» ἀριστοτέλει μνήμης ἠξιῶσθαι τὸ ζῶον ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγμα-
» τείᾳ (ὀκτακόσια γὰρ εἰληφέναι τάλαντα παρ' Ἀλεξάνδρου τὸν σταγειρίτην
» λόγος ἔχει εἰς τὴν περὶ τῶν ζώων ἱστορίας) οὐδὲν εὗρον περὶ αὐτοῦ λε-
» γόμενον. Ego autem existimans uirum doctissimum Aristotelem dignam hanc auem putasse, de qua mentionem faceret, cum tractatum illum eius tot talentis æstimatum adijssem, (nam Stagiriten ipsum octingenta talenta ab Alexandro accepisse fama est ob historiã animalium) nihil quicquã in eo de ea aue inueni. His Athenæi uerbis elogium habemus summi regis Alexandri in doctrinæ literarũ indicaturam. qui unum tractatum Aristotelis præceptoris sui quadringentis & octoginta millibus aureorum nostri temporis æstimauit ac redemit. De hoc loquens Plinius lib. octauo ita inquit. Aristotelem in his magna secuturus in parte, præfandum reor, Alexandro magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatáq; commentatione Aristoteli summo in omni scientia uiro, aliquot millia hominum in totius Asiæ, Græciæq́; tractu parere iussa omnium, quos uenatus aucupia piscatusq́; alebant, quibusq́; uiuaria, armenta, aluearia in cura erant, nequid usquam genitum ignoraretur ab eo, quos percunctando quinquaginta fermè uolu-

mina illa præclara de animalibus condidit. Si quinquaginta uolumina recte legitur apud Plinium, non omnia ad nos peruenerunt. nostræ tamen ætati gratulandum q libri de anima eorum præstantissimi non interciderunt. nam innumera propemodum uolumina eum scripsisse ex Laertio nouimus. Quàm male autem cum promis condis ærarij nostri ageretur, si eius regis æmulos principes haberemus? q longe autem abigerentur ab aula sorices illi prætoriani diuisorum assectæ, qui nobis sericati ob oculos incurrunt arroso argento principali tumidi. O' mirificam officinam quæ quis sordidos homines, sesquimense politos ad unguem nobis reddat. O' mania, o' ingrata, o' pudenda deniq; literarum studia, quibus aduersis fatis nequicq intabescimus. quos isti non sapientiæ amore captos, sed mente potius putant. Verũ ut quod instat agamus, idem Pli. li. supradi-
» cto, medicinæ scientiam, inquit, in Theombroto Ptolemæus rex Me-
» galensibus sacris donauit centum talentis seruato Antiocho rege, &
» lib. xxix. Erasistratus Chrysippi discipulus Aristotelis filia genitus,
» Antiocho rege sanato, centum talentis donatus est à rege Ptolemæo fi-
» lio eius, ut incipiamus & præmia artis ostendere. Erasistratum & Theombrotum uel eundem fuisse intelligimus, uel Pli. non eundem authorem utrobiq; secutum. centum talenta sexaginta millia aureo-
» rum ualuisse post paulo docebimus. Idem lib. VII. Aristidis Theba-
» ni pictoris unam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est.
» octoginta emit duas Cæsar dictator, Medeam & Aiacem Timoma-
» chi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi
» picturam Magnetum exitij haud mediocris pari rependit auro. In antiquis legitur medio crispanti. quare sic legendum censeo. mediocris spatij rependit auro. nam rependere pari auro nunquã à Plinio dictum est. & alioqui Pli. mediocri magnitudine tabulæ pretij magnitudinem significare uoluit. rependere auro plena est locutio. Cicero
» de orat. Cui pro Gracchi capite aurum erat repensum. quod Pli-
» nius ipse libro. xxxiij. imitatus est his uerbis. Hæc paulatim exar
» sit rabie quadam non iam auaritia, sed fames auri. ut pote cum Sep-
» timuleius. C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum
» ad Opimũ tulerit. Quanta autem authoritas artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere possumus, quod idem lib. XXXV. inquit de
» Pamphilo pictore loquens. docuit neminem minoris talento annis de
» cem, quam mercedem Apelles & Melanthius ei dedere, & huius
» authoritate effectum est Sicyone primum, deinde & in tota Græ-
» cia, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam in bu-

xo docerentur, reciperetur'q; ars ea in primum gradum liberaliũ. In uetustis tamen omnibus legitur, ut pueri ingenui omnia antigraphicen, licet hoc Hermolaus ex uetustis restituisse se dicat. quare suspicor sic Plinium scriptum reliquisse. ingenui omnia ante graphicē. quasi haec fastigium doctrinae puerili imponeret. quod tamen admonendi animo dictum à me existimari uelim. non enim facile mutandam esse structuram ueterem censeo. non nihil hanc opinionē meam intendit id, quod sequitur. semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur. caeterum quod hic dicitur neminem docuisse minoris talento annis decem, non consentaneum mihi uisum est, ut cum tanta pretia tabularum legeremus apud Pli. idem tamen docendi pretium tam paruum poneret, atq; ita poneret, ut admirari nos uellet. Quare cum exemplaria antiqua adirem, reperi non annis, sed annuis legendum, nec decem sed. xl. ut sit, docuit neminem minoris talẽtis annuis quadraginta, quanquã in antiquissimo scriptum erat quingenta, in pagella quidem, sed in margine quadraginta. ut minimum autem annuis decem legendum, hoc est aureorum sex millibus. quod longissime abest ab eo sensu, qui ex impressis percipitur, absurdissimo illo qdẽ, cum etiam pluris hodie pictores instituantur. Atq; ne decoxisse doctrinam eam Apelli putemus, qui tanti picturã dicidit, Idem author de eo loquens aliquanto post ita inquit. Pinxit & Alexandrum Magnum fulmen tenentem in templo Ephesiae Dianae uiginti talentis auri. digiti eminere uidentur, & fulmen extra tabulam esse. Immane tabulae pretium accepit aureos mensura non numero. uel ut ex uetustissimo lego tabulae pretium in numo accepit aureo mensura non numero. uiginti auri talenta ut minimũ centũ ac uiginti millia aureorum coronatorum ualent. qđ tamẽ exquisitius postea uiderimus. Strabo li. xiiij. de Co insula loquẽs, & urbe eius cognòmini, In suburbano est Aesculapij tẽplũ ualde nobile, simulachris multis refertũ. in queis est Apellis Antigonus. fuit etiã pridẽ Venus è mari emergens, quae nũc diuo Iulio Caesari dicata est Romae, q̃ Augustus honori patris cõsecrauit, ut generis authorẽ. Fama ẽ Cois pro tabula cẽtũ talẽta ex ĩpato tributo remissa esse. φασὶ ἢ τοῖς Κῴοις ἀντὶ τῆς γραφῆς ἑκατὸν ταλάντων ἄφεσιν γενέσθαι τοῦ προσταχθέντος φόρου. Interpres eo in loco lapsus Anadyomenen. i. emergentẽ Venerem, nudam transtulit quasi apodyomenen. est enim ἀνάδυσις emersus, cui opponitur κατάδυσις, q̃q̃ & aliud significat. Pli. li. supra dicto, Venerem exeuntẽ è mari diuus Augustus dicauit in delubro

» patris Cæsaris, quæ anadyomene uocatur. uersibus græcis tali ope-
re dum laudatur uicto, sed illustrato. Huius enim inferiorem partem
qui reficeret non poterat inueniri. Ego tamen ex uetustis melius pos-
se legi puto uersibus græcis tali opere dum laudatur uicto. sed per
tot lustra huius inferiorem partem corruptam qui reficeret non
potuit inueniri. Per lustra autem censores olim sarcta tecta ædium
sacrarum tuenda locare solitos esse notum est. Romanorum igitur res
numaria ita propémodũ constituta fuit. græci drachmis, minis et ta-
lentis usi sunt. Talentum multiplex fuit authore Festo, Atticum au-
tem sex millium denariorum fuisse dicit. τάλαντον, inquit Suidas,
» μνῶν ἐστὶν ἑξήκοντα· ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ἑκατόν. Talentum inquit mi-
» narum est sexaginta. mina autem drachmarum centum. hoc etiam
legimus in uersibus illis, qui apud Priscianum leguntur, & Fauini
esse dictitantur,
» Cecropium superest post hæc docuisse talentum,
» Sexaginta minas seu uix sex milla drachmas.
» Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis
» Priscianus de ponderibus. scrupulus inquit sex siliquæ. drachma
scrupuli tres. uncia drachmæ octo. scrupuli. xxiiij. unciæ. xij. libra.
libra uel mina attica drachmæ. LXXV. Libra uel mina graia dra
chmæ. XCVI. talentum Atheniense paruum minæ sexaginta. ma-
gnũ minæ. lxxxiij. & unciæ quatuor. ad hoc probandũ citat Liuiũ,
sed quoniã uerba Liuij apud Priscianum corrupta sunt, ab authore
ipso repetenda sunt, q lib. iij. de bel. Mac. de Tito Quintio loquens
» Græciæ liberatore, ingens, inqt, numerus erat bello punico captorũ,
» quos Annibal cum a suis non redimerentur, uenundederat. multitu-
» dinis eorum argumentum est q Polybius scribit centum talentis eã
» rem Achæis stetisse, cum quingentos denerios pretium in capita
» quod redderetur dominis statuissent. mille enim ducentos Achaia
» ea regione habuit. Hactenus Liuius. Ex cuius uerbis intelligimus
in centum talentis millies ac ducenties quingentos denarios esse, hoc
est sexcẽties mille. quod perinde est, ac si dicas centies sex millia de
nariorũ. Ita planum fit in quolibet talento sex millia denariorũ fu
isse, cum centesima pars eius summæ sint sex millia. Rem per se odio
sam quàm potui facillime explicui, sicq; ubiq; facturum me compa-
raui, ne qui hunc librum in manus sumpserint, identidẽ necesse ha-
beãt eo tantisper deposito palimpsestũ sumere, sic apellant tabellã
deletilem, qua calculatores utuntur. addit hoc Priscianus, denarios
eo tempore numos argenteos fuisse siliquarum pondere uicenarum

quaternarum, id quod Liuius in eo libro ostendit de triumpho eiusdem Quintij loquens his uerbis. Signati argenti octoginta quatuor millia fuere atticorum, tatrachiam uocant, trium ferè denariorum in singulis argenti est pondus. quo in loco Liuij non tetrarchiam, sed tetradrachmum lego, non ex Prisciano, apud quem inanis areola pro hoc uerbo relicta est, sed ex Cicerone & Polluce libro nono de uocabulis rerum ad Commodum Cæsarem. qui author didrachmū tridrachmum & tetradrachmum nomismata olim fuisse tradit. eumq; numum ab Atheniensibus bouem appellatum esse ab eius pecudis nota, indéq; ficta ab Homero arma Hecatombœa et Enneabœa. Id etiam ex Prisciano satis intelligi potest, qui numos illos atticos fuisse scribit duarum & septuaginta siliquarum. Idem Liuius, inquit ille, ostendit lib. XXXVII. ab urbe cond. magnū talentum atticum octoginta habere libras & paulo plus, cum supradictorum computatio manifestet octoginta tres libras et quatuor uncias habere talentum, quod est denariorum sex millium Liuij uerba hæc citat. talentum ne minus pondo. lxxx. Romanis ponderibus pendat. uel sic decreuit senatus, ut nō plus quàm ternæ libræ, et quanternæ unciæ singulis talentis desint. hactenus Priscianus. Cuius cōputationē sic accipio (nihil enim aliud addidit) Cum unumquodq; talentum sex millia denariorum penderet, octo quoq; millia drachmarum pepēdisse ratione prædicta. Hæc octo millia si in centenarios partiaris, octoginta utiq; libras centenarias habebis. atqui cum libra antiqua, quam Liuius secutus est, drachmarum fuerit sex & nonaginta, supererunt quater octoginta drachmæ, idest trecentæ & uiginti, ex quibus ratione prædicta tres libræ conficiuntur, & insuper tertia pars libræ, idest duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta singula ternæ libræ cum triente tribuuntur ultra octoginta libras. Sciendum autem, inquit ille, ꝙ secundum Liuij computationem centum minæ atticæ, quarum singulæ. lxxiiij. drachmas habent, faciunt talentum magnum. minus autem talentum sexaginta minæ secundū Dardanū faciunt. maius autem & minus fuisse docet Terentius in Phor. cum inquit. Siquis daret talentum magnum. Italica autem mina drachmas habet, ut supra dictum est, nonaginta sex, quæ libra est. xii. unciarum hoc est denarij. lxxij. Qua computatione. lxxxiij. libræ Romanæ & quatuor unciæ, quod magnum talentum esse diximus, centum minas atticas faciunt. Seneca in. x. epistolarum ad Nouatū. xxiiij. sestertia, inquit, idest talentum atticum paruum. xxiiij. enim sestertia sexaginta libras habent. Hactenus apud Priscianum legi-

tur. Quo dicto Priscianus ipse sibi contrarius est. Hac enim ratione talentum magnum septem millia & quingentas tantum drachmas habuisse probatur, quod Liuij supradicta ratione octo millia habebat. quippe cum singula tetradrachma, idest quaternarũ drachmarum numos ternis denarijs æstimauerit, sena quoq; millia denariorum octonis millibus drachmarum æstimauit, at hoc quàm sit consentaneum cum postremo dicto uideamus. In promptu est enim unicuiq; uidere cum centum libræ centenariæ decẽ millia drachmarum ualeant, si inde quartam partem eximamus, ut libræ iã sint septuaginta quinq; drachmarum, non plus q̃ septem millia & quingentas drachmas talentum ualiturum, quod tamen Liuiana computatione octo millia ualuit. Iam uero octoginta tres libras per numerum drachmarum idest nonagies sexies multiplicemus, fient in summa septem millia nongentæ sexaginta octo drachmæ. his si trientem prædictum, idest duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberantibus uncijs fiunt, numerum omnino octo millium habebimus. Quare manifesta est hallucinatio in calculo prædicto. Quem Prisciani esse ideo non credo q͂ in tribus libris antiquis, quos uidi tractatus ille non uisitur, uno etiã antiquissimo. Centum igitur minæ atticæ talentum magnum ut fecerint, non id talentum erit, cuius Liuius loco supradicto meminit, sed euboicũ fortasse. de quo idem Liuius lib. eodem sic inquit, de pace loquens
» cum Antiocho facta. Europa abstinete Asiáq; omni, quæ cis Taurũ
» montem est decedite. pro impensis deinde in bellum factis. XV. millia
» talentum euboicum dabitis. quingenta præsentia. duo millia et q͂ngenta, cum senatus populusq; Romanus pacem comprobauerit. mille
» deinde talenta per duodecim annos. Quid sit autem euboicum talentum docet Festus his uerbis. Euboicum talentum numo græco septem millium & quingentorum cistophorum est, nostro quatuor millium denariorum. Cistophororum autem crebra est mentio apud
» Liuiũ, ut libro eodẽ in trumpho. L. Scipionis. tulit in triumpho argenti pondo. CXXXVII millia & paulo superius de nauali triumpho.
» L. Aemilij. pecunia translata nequaquã tanta pro specie regij triumphi. tetracina attica. ccxxxiij. millia. Cistophori. cccxxxij. mil. In superiore exẽplo non tetracinum & cistophori lego, sed tetradrachmum & cistophorum genitiuo casu. In hoc autem tetradrachma & cistophori, & ubiq; apud Liuium sic emendandum censeo. Tetracinum enim quid sit, nemo ut arbitror nouit. Nec tamen dictum Festi conuenit cum ratione Liuiana, quæ talentum sex millium denariũ

facit. nisi etiã corruptũ numerũ apud Festum aliquis suspicari malit. q̃q̃ alioqn Festus ipse sibi nõ constat. q alibi talẽtũ atticum sex milliũ denariũ facit, rhodiũ cistophorũ quatuor milliũ. alia etiã genera ponens nihil ad rẽ ptinentia. quare potius adducor ut talentũ apud Liuiũ sit octogenariũ & proportionẽ epitrion habeat. i. sesquitertiam, uel ut alij loquuntur tertiariã, ad talentũ atticũ minus, quod sexagenariũ est. Sic enim ratio quadrabit, ut q̃ proportionẽ denarius ad drachmã habuisse dicitur, eandẽ Liuianum talentũ ad uulgare idest ad atticũ habeat. libras nunc centenarias intelligi uolo. nã q̃d apud Priscianũ legitur, ut talentũ minus sexagenariũ sit, & libræ eius septuaginta quinq; drachmarũ, nullo authore confirmari potest. cum enim Suidas, Pollux, Festus, græci et latini talentum atticũ sex milliũ drachmarũ esse dicant & sexaginta minarũ, necesse est ut. lx. minas nõ atticas, sed græcas intelligamus et centenarias, quæ atticas octoginta faciunt. Talenti magni meminit Plautus in Mostel. his uerbis.
» Si hercle nunc ferat sex talenta magna argenti pro istis præsentaria, nunq̃
» accipiet. Locus autem ille Liuij, qui apud Priscianum citatur, non li.
» XXXVII. legitur, sed tricesimo octauo, his uerbis. argenti probi. xij.
» millia attica talẽta dato intra. xij. annos pensionibus æquis. Talentũ ne minus põdo. lxxx. Romanis ponderibus pẽdeat. ubi tamen ordinẽ uerborũ puersum esse credo. nõ enim latine. xij. millia talenta, sed talentũ dicitur, quomodo & alibi et in loco supradicto locutus est Liui-
» us. Quare hic Liuium scripsisse puto, argenti probi attica talenta
» xij. millia. uel atticum talentum. Quod si de talento dicere ulterius pergam, exitũ res non inueniet, usq; adeo de talẽto diuersa preduntur, & uaria ab authoribus. Suidas & Hesichius talentum apud quosdam centum & uiginti quinq; librarũ fuisse tradunt. apud nõnullos genus fuisse nomismatis. Non omittendum id, quod Pollux inquit, talentum atticum apud Athenienses atticas drachmas capere numero sex millia. apud alios eundem numerum, sed suarum cuiusq; loci drachmarum. Id quod eò pertinere potest quod de talento Liuiano dictum est, siue euboicum, siue aliud fuerit, ut quomodo Athenis, & alibi talentum sex millia drachmarum habuit uernacularũ cuiusq; loci, sic Romæ sex millia denariorũ habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarũ. Vitruuius li. x.
» de testudine Agetoris Byzantij loquẽs. Erigebatur autẽ machina in
» altitudinẽ ad disiiciẽdũ murũ circiter pedes cẽtũ. Itẽ à latere dextra
» ac sinistra procurrẽdo pstringebat nõ minus pedes centũ. Guberna-
» bant eam homines centum, habẽtem pondus talentũ quatuor milliũ,

» quod sit quadringenta octoginta millia pondo. His uerbis si emendate leguntur, author est Vitruuius talentum centum & uiginti pondo Romana continere. quod genus proxime accedit ad illud talentum, quod Suidas & Hesichius posuerunt. In alijs libris quadringenta nonaginta mil. legitur. qua ratione talentum centum & uiginti pondo & semissis fuit. quod ipsum ego non argenti talentum fuisse, sed negociatorium & mercimoniale puto, quod duplicem fortasse ad talentum argenti proportionem habebat, ut hodie libra argentaria & aurificum subdupla est Zygostaticæ. & sic singuli homines quina paulominus millia pondo Romana mouebant machinali libramento, nostra circiter tria millia & sexcenta. usqueadeo diuersa authores de talento scripserunt. Nihilo tamen secius constituere omnino habeo quid sit talentum, quantumq; sit ad Romanum numum relatum, siquidem ad ulteriora progredi ordine instituto uolo. Obseruaui igitur Romanos non ante talenti uocabulo uti cœpisse, quàm imperij fines ad eas usq; gentes prorogauerunt, quæ hoc uocabulo signati argenti utebantur. tunc autem eos uerisimile est eodem genere talenti uti solitos, quo genere utebantur ij quibuscum commercia aut belli, aut pacis habuerunt. nisi siquando certis uerbis concepta fœdera aliud genus induxerunt, ut in Antiochi fœdere prædicto factum est, quo cautum est de talenti quantitate. Ferè autem talentorum uocabulo usi sunt in rebus Græciæ & Asiæ. quare cum Græciæ & Asiatici populi sena millia drachmarum & sexagenas munas tribuant, ego in colligendis summis hanc rationem ut potissimam sequar. malo enim extenuasse res uideri quàm in maius auxisse. atqui nemo talentum apud scriptores rerum in Græcia aut Asia à Romanis gestarum, minus fuisse libris sexaginta contenderit, ut arbitror. Denarij autem & drachmæ promiscuam appellationem habebo authoritate fretus Plutarchi & Plinij. & scribentium concordia. nec me deterrebit locus ille Liuianus, in quo pro trium fortasse quatuor legendum est, quanquam & inter antiquum denariũ & drachmam Atheniensem potuit aliqua esse differentia. quod tamen non probo. Habeo enim antiquissimum in honorem Romuli & Remi percussum, quibus infantibus lupa sub ficu ubera præbet. literæ exesæ uetustatem præferunt. Pondus idem quod reliquis, qui drachmales sunt. ab altera parte. x. litera denarium significare uidetur. sed potuit tetradrachmus numus maligne percussus esse in difficultate reipublicæ Atheniensium, ut aliquando Romæ factum esse docebimus, ita ut quatuor drachmarum numus non multo plus

tridrahmoc

» tridrachmo ualeret, id est denarijs tribus. τάλαντον, inquit Sui-
» das, μνῶν ἐστὶν ξ΄. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρ΄. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ἕξ.
Talentum, inquit ille, minarum de sexaginta mina autem drachmarum centum. drachma obolorum sex. sed de minutis postea uiderimus, nequid indubitatum relinquatur. nunc talentum æstimabimus sexcentis coronatis nostris. hoc est sexagies denis. de nos enim aureos in libras constituimus. Hac ratione centum talenta centies sexcentos aureos ualent, hoc est sexaginta millia. quod promptum est colligere in digitos tantum calculū deducenti. centies enim quingenti, quinquaginta millia efficiunt, & centies centum decem millia. eadem ratione decem talenta sex millia coronatorum ualent & uiginti duodecim, triginta decem & octo. quadraginta quatuor & uiginti. quinquaginta autem triginta. & mille sexcenta millia. Quod semel dicendum duxi ne lectores posthac æstimandis summis hæreant. Ita fit, ut quod græci quinquaginta talenta argenti dicunt, Romani duodecies sestertiûm dicant, quæ summa census est senatorij, quod ita postea probabimus, ut nemo in posterum ambigat. Veniamus ad histo-
» ricorum loca. Plutarchus in Cæsare. Circa Pharmacusam insulam
» à piratis capitur. qui per idem tempus nauibus magnis & immen-
» sis classibus mare occupauerant. à quibus cum pro eo redimendo ui
» ginti poscerentur talenta, derisit quod qualem cepissent uirum ignora-
» rent. Proinde quinquaginta se daturum pollicitus est. Tranquil. in
» eodem Cæsare. Numeratis deinde quinquaginta talentis expositis
» in litore, non distulit quin è uestigio classe deducta, persequeretur
» abeunteis. quinquaginta talenta triginta millibus coronatorum æsti
» mo. Idē Plutar. Cæsar ex prætura prouinciam sortitus Hispaniam,
» cum proficiscenti creditores magnis clamoribus impedimento essent,
» confugit ad Crassum, qui Romanorum ditissimus, aduersus Pompeij
» in Rep. potentiam acri Cæsaris ingenio ac feruore simul egebat.
» Crasso igitur contra inexorabileis maxime, ac importunos credi-
» tores octingentorum & triginta talentorum sponsione interueniente,
» Cæsar in prouinciam abijt. hoc perinde est ac si dicam quadringenta et nonaginta octo millia aureorum, quæ Cæsar debebat Crassum
» fide sua esse iussisse. de quo idem Tranquil. ex prætura ulteriorem
» sortitus Hispaniam, retinentes creditores interuentu sponsorum remo
» uit. Appianus in II. bel. ciuilium. Cæsar deinde in Hiberiam dele-
» ctus prætor cum magnam facultatum partem ob ambitum ære alie
» no deuinxisset, huiusmodi uerbis usus esse dicitur. bis millies & quin
» genties cētena millia sibi adesse oportere ut nihil haberet. Hæc sum=

» ma ære nostro maior est bis & sexagies centenis millibus aureorũ. Græci hunc numerum sexcentas & uigenties myriadas appellant. lingua nostra millionem uocat decies centena millia. hoc si imitari uolumus chiliada chiliadum, ut græci dicere poterimus, hoc est mille millenarios uel millies mille. græci rursus myriadem uocant decem millia, ergo decies centena millia, centum myriadas dicunt, & mille myriadas centies centena millia. quod ideo præfandum duximus, ne legentes conturbentur si uel ijs uocabulis aliquando utamur, uel
» eos authores citemus, q ea usurparunt. Plutarchus in Crasso. Apud
» Romanos omnes constat uirtutes, quas plurimas Crassus habuit,
» unius auaritiæ sordibus obscuratas fuisse. Cuius uitijs clarissimum te
» stimonium præbet magnitudo diuitiarum, quas breui admodum tem
» pore sibi comparauit. nam cum trecenta solum talenta ex paterna
» hæreditate accepisset, priusquã aduersus Parthos exercitum duceret,
» septem millium et centum talentorum summam coëgisse traditur. cũ
» etiam decimam facultatum suarũ partem Herculi consecrasset, &
» publicum epulum dedisset populo. ac tres minas in singula ciuium
» capita contulisset. Harum diuitiarum maximam partem, si uerum
» proferre licet, ex ciuilibus bellis, atq; incendijs comparauit, calami-
» tatibus publicis ad priuatas utilitates abutens. & paulo post enume
» ratis prædijs, quæ & in urbe, & ruri sectionibus quæsiuerat. ser-
» uos præterea, inquit, circiter quingentos emit fabrilis artis, & archi
» tecturæ peritos nec ijs tantum ad propriæ domus extructionẽ usus
» est, sed ciuibus ædificare uolentibus eorum operas mercede locabat.
» ac simul areæ spatium cuicunq; pro arbitrio suo ad ædificandũ uen
» debat. Cumq; signati argenti maximam copiam, & agros mirifice
» cultos, in ijsq; cultorũ ingentem numerum possideret, minime tñ hæc
» omnia facienda uidebantur præ maxima turba seruorũ, quos uarijs
» artibus instructos hẽbat, lectores, scribas, pictores, argentarios, pro-
» curatores, mensarios, quos ipsemet summa diligentia curare, discenti=
» bus assistere, plerosq; etiam docere consueuerat. aiebat enim præci-
» puam domini curam circa seruos esse oportere, cum sint rei familia=
» ris tanq̃ animata instrumenta. Septem millia & centum talenta bis & quadragies centena millia aureorum nostrorum ualent, & sexaginta præterea. quam summam si Crassus post decimatas facultates suas, et largitionẽ popularẽ habuit, qd existimamus eum integris facultatibus habuisse? qđ si uerũ est eum in singula capita ciuiũ Romanorum ternas minas dedisse, ut centum millia ciuium fuerint ad donatiuum nomina sua dantium, minoris trecentis myriadibus,

idest

idest tricies centenis millibus defungi largitione non potuit. Quare huc locum suspectum habeo, quod ad minas pertinet, praesertim cũ circa haec tempora censu Romae acto inuenta sint quadringẽta sexaginta millia paulo ante proscriptionem Syllanam. diximus supra apud Plin. legẽdũ esse de eodẽ Crasso in agris sestertiũm bis millies possedit, Quiritiũ post Syllã ditissimus. Siqdẽ bis millies qnquagies cẽtena millia aureorũ ualet. quare Claudij libertus Pallas, q à Cornelio Tacito sestertij ter millies possessor dicitur, uicies et qnqes centenis millibus Crasso fuisse ditior phibetur, qđ etiã Plin. satis significauit

» his uerbis. multos postea cognouimus seruitute liberatos opulentiores
» pariterq; tres Claudij principatu Pallãtẽ, Callistũ, et Narcissum. Diuitiae aũt Narcissi in prouerbiũ uenisse uidentur, cũ Iuuenalis dicat.

» Nec Croesi fortuna unquam nec Persica regna
» Sufficient animo, nec diuitiae Narcissi
» Indulsit Caesar cui Claudius omnia. –

Magis id mirum forsitan uideri possit quonammodo Demetrius Põpeij libertus unius ciuis Ro. qui priuatum fastigium aut certe ciuile non excessit, tantas opes parare potuerit. de quo Plutarchus in Pom

» peio ita inquit. Demetrij coniugem qui Pompeij libertus plurimum
» apud ipsum potuerat, quiq; censum trium millium talentorum reli
» querat, Pompeius praeter naturae suae mores nec humane nec libera
» liter habuit. De eius liberti insolentia, & fastu, & opibus multa ab eodem authore alio loco dicuntur. Sed quod de Caesare ex Appiano diximus, id uero uidendum est, fidem enim excedere uideretur, ut ciuis Ro. i. ante dictaturam bis millies et quingenties aeris alieni ha

» buerit. Iã primũ Plutar. de eo ita inqt, ad impensas autem profusi-
» or, breuẽ, ac moẽmtaneã sibi gloriã tam magnis opibus pmutare ui
» debatur, cum tñ re uera paruis amplissima cõpararet. antea uero
» q̃ ullum inijsset magistratum, mille ac trecentorũ talẽtũ conflasse aes
» alienũ dicitur, mandata deinde illi Appiae uiae cura, ingentes prode
» git pecunias. aedilis. CCC. & XX. paria gladiatorũ exhibuit. circa
» spectacula põpas, atq; epulas profusissimis sumptibus usus, uniuersas
» supiorũ munificẽtias obliterauit. quas ob res affectã sibi plebẽ reddi
» dit, ut certatim honores excogitarẽt, qbus paria cũ illo facerẽt. Trã
» ql. de eo loquẽs, Deposita prouinciae spe põtificatũ maximũ petijt nõ
» sine profusissima largitiõe. In qua reputãs magnitudinẽ aeris alieni,
» cũ mane ad comitia descẽderet, praedixisse matri osculanti fertur do
» mum se nisi põtificem non reuersurũ. Plutar. aũt author est dixisse
» eum matri aut pontificem hodie uidebis filiũ aut exulem. quanta

autem summi pontificatus esset dignatio, & q̃ opimus eius redditus
» ex eoconijci potest, ꝙ Tranq. i Claudio inqt. Postremo etiã sestertiũm
» octogies pro introitu noui sacerdotij coactus impendere, ad eas rei
» familiaris angustias decidit, ut cum obligatam ærario fidem libera-
» re non posset, in uacuũ lege prædiatoria uenalis pepẽderit. Si enim
pro sacerdotio uno Claudius tantum conferre non dubitauit, qd exi-
stimamus de pontificatu maximo, qui caput erat omniũ ut est hodie,
& quem principes ipsi assumere solebant, ut ex nomismatis appa-
» ret. Idem Tranquil. in Cæsare. Crassum Pompeiumq; in urbẽ pro-
» uinciæ suæ extractos, compulit ut detrudendi Domitij causa consula
» tum alterum peterent, perfecitq; per utrunq; ut in quinquennium
» sibi imperiũ prorogaretur. Qua fidutia ad legiones quas à repub.
» acceperat, alias priuato, alias publico sumptu addidit. Idem alibi,
» Egit cũ tribunis plebis collegã se pompeio destinantibus, id potius ad
» populum ferrent, ut absenti sibi & quãdocũq; imperij tempus ex
» pleri cœpisset, petitio secundi consulatus daretur, ne ea causa matu=
» rius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, al=
» tiora iam meditans & spei plenus, nullũ largitionis, aut officiorum
» in queq̃ genus publice priuatimq; omisit, forũ de manubijs inchoa-
» uit, cuius area super sestertiũm millies constitit, munus populo epu-
» lumq; pronũciauit ĩ filiæ memoriã, quod ante eũ nemo fecit. Quorũ
» ut q̃ maxima expectatio esset, ea quæ ad epulũ pertinerent, q̃uis ma
» cellarijs oblocata, etiam domesticatim apparabat. Et paulo inferius,
» legionibus stipendiũ in perpetuum duplicauit. frumentũ quoties co-
» pia esset, etiam sine modo, copiáq; præbuit, ac singula interdũ manci
» pia & prædia uiritim dedit. & rursus inferius, tum reorũ aut ob-
» æratorũ, aut prodigæ iuuentutis subsidiũ unicũ, ac potentissimũ erat.
Hæc & huiuscemodi alia etiã si post præturam Hispaniensem conti
gerunt. tamen eò ꝑtinent, ut intelligamus Cæsarem ingenio admo-
dum profuso ac magnifico fuisse, et quod non nisi summa appeteret.
Hæc etiã eadem facere fidẽ uidentur ternis minis uiritim à Crasso
distributis. multo enim maius est mancipia & prædia uiritim q̃ ter=
nas minas donare. Eiusdem generis sunt, quæ sequuntur apud eundẽ
» authorem. munditiarũ, lautitiarumq; studiosissimum multi prodide=
» runt, uillam in Nemorensi à fundamentis inchoatam, ꝙ non tota
» ad animum ei responderat, totã diruisse, q̃q̃ tenuẽ adhuc & obæra-
» tum. et iterũ alibi, ante alias dilexit Marci Bruti matrẽ Seruiliã, cui
» & primo suo consulatu sexagies sestertiũm Margaritã mercatus est.
» Quod hic dicitur de Margarita sexagies sestertiũm empta, fidẽ facit
dicto

dicto Pliniano de Margarita Cleopatræ centies sestertiûm æstimata.i.aureis ducentis qnquaginta millibus. Ego cum inqrerem an id uerum esse potuerit, sic rationem ducebam, dotem oēm Margaritarum, ut Plin. inqt & gemmarij nostri cōfirmant, in candore, in magnitudine, in orbiculari forma, in læuore & pōdere esse scimus, candorem nostri nitorem indicum intelligunt, Quare in unionum indicatione omnia hæc obseruant. Cum hæc proderem percunctatus sum à gemmario quodam primi nominis mihi familiari, quem uidisset unq̄ pretiosissimum unionem, quantum pēdere meminisset. Cū de hoc uerba faceremus, & ille tricenarios se uidisse respōdisset, idq; ut memorabile in præcipua bonitate commemoraret, super sermonem aduenit gemmarius alter, q dixit pridie se unum tenuisse quadraginta ceratia pendentem. hoc enim uerbo in gemmis appendēdis utuntur, quod infra à nobis exponetur. Is igitur cum rei pernoscendæ cupidum me uideret, ait se postridie mihi eum ostensurū in manibus inclusoris, aut uascularij, q illigandum eum monili conduxerat. ea die ad constitutam horā non affui, tertio die cum uenissem ad eum, comperi ab inclusore redditum, cæterum eum esse in dactylotheca principali, tribus aureorū millibus emptum, Auellanæ magnitudine, orbiculatum, eximiæ pulchritudinis, pondere, ut dixi, quadragenarium. ab alio gemmario audiui, quo etiam familiariter utebar, unam se Margaritam tenuisse, exqsita bonitate, pondere tricenariam, quatuor millibus aureorū emptam à duce Borboniana Ludouici regis undecimi filia, uiragine cordatissima eadem & magnificentissima, socru ducis Borboniani, q hodie in eo genere principum censetur, quos sapientissime Homerus Amymonas appellabat. Significare uolens ita omni reprehensione maiores, ut ne nasuti qdem homines rhoncos liuoris improbi plenos exhalare soliti, & ipse deniq; momus aliquid in eis improbarent. Sed Plin. de unionibus lo-
» quens, pondus, inqt, ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis ex-
» cessere, hoc pondus sex et octoginta ceratia & bessem ceratij æquat,
» cum in uncia centum et sexaginta sint ceratia, & uiginti in drach
» ma. Non mirum est igitur si unio omnis æui maximus & omni dote bonitatis præstantissimus, tanti ea ætate æstimatus est, quo mundus auro, & argento exuberabat, ut ex sequentibus liquido docebitur.
» Plin. lib. XXXVII. de adamante loquēs, ita inquit, proximum apud
» nos indicis arabicisq; Margaritis pretium est, tertia authoritas sma
» ragdis perhibetur pluribus de causis. hactenus Plin. Ex cuius uerbis intelligimus Margaritam in ordine gemmarum adamanti tan-

tum cedere, licet hoc tempore uix quartæ sit authoritatis. Idem tamē lib. IX. Principium ergo, inquit, culmenq; omnium rerū pretij Margaritæ tenent, indicus has mittit Oceanus. Ergo cum eo tempore unionum inter gemmas prima aut certe secunda esset indicatura, tuncq; rerū pretia ad summū licitationis excreuissent, & ille Cleopatræ unio pondere altero tanto præstaret, quē pretiosissimum memoriæ nostræ unionem gēmarum institores meminerunt, atq; eo amplius scrupulo, non abhorrere à fide puto tanti æstimatum esse, simul ꝙ omnibus numeris commendationis absolutus erat, simul ꝙ ad culmen probationis, & prima tum ꝑuenerat, & ita inclaruerat fama, ut natura specimen sui fecisse in duabus Margaritis existimaretur, ut ex Plinio apparet. Huius pretij ratio sic arbitror iniri potest. cū ex illo gemmario quærerem q̄ti ex formula æstimaretur plurimo Margarita, quæ pondere quaternaria, & bonitate prima esset, triginta, inquit, aureis eiusmodi emptam uidimus. Quid octonariā, inquam, eiusdem notæ q̄ti æstimares? ait minimū ducentis. Cū ulterius rogitando per accessiones pergerem, Ita respondit ut intelligerem accessionem pretij deinceps ex pondere non numero, sed proportione fieri, ut quomodo duplicando pondere supradicto octonoria Margarita septuplex quaternariæ æstimatione facta esset, sic in duodenaria & uicenaria & ulterioribus maiore deinceps maioreq; sursum uersus incremento pretium augesceret. Qua ratione si pretium Plinianæ illi statuamus, in immensum quoddā pretiū abibit taxatio. Maius fortasse miraculum sit Cæsarem centum quinquaginta millibus unionem unū emisse, ut adulteræ donaret. de quo Trāq. ita scribit, ut ad rem redeamus. In primo consulatu tria millia pondo auri furatus è capitolio tantundē inaurati æris reposuit, societates ac regna pretio dedit, ut qui uni Ptolemæo propè sex millia talentorum suo Pōpeijq; nomine abstulerit. hæc Tranq. authoritas fidem facere potest ijs, quæ à nobis paulo ante dicta sunt. Plutarchus de eodem loquens, inter hæc, inquit, res gallicæ maxime Cæsarē extulit, ꝙ in remotissimis locis cum esset, bellaq; aduersus Belgas Britannosq; consereret, aurū argentumq; spolia cæterasq; diuitias ex hostibus partas (tanta horum aderat copia) magno numero Romam misit, horū deinde largitionibus animos ciuium tentans, ædilibusq; ad spectacula tribuens, prætoribusq; atque consulibus eorumq; uxoribus donans, multos sibi allexit. Quare in reditu superatis alpibus cum ad ciuitatem Lucanam hybernaret, uirorum & matronarum magnū numerum eò accessisse memorant, cum plausu lætitiaq; ingenti sese offeren-

» offerentium. Consulares uiri eò profecti sunt ducenti, inter quos Pom
» peius, & Crassus fuere, proconsulum quoq; ac prætorum centum et
» uiginti fasces ante Cæsaris fores inspecti, alios autem omnes spe do=
» nisq; repletos Cæsar dimisit, cum Crasso autem, & Pompeio fœdus
» inijt. Idem in Pompeio, de initijs ciuilis belli loquens. Cæsar, inquit,
» ualidius tum rebus imminebat. Qui cum nondum longe Italiam
» attigisset, sedulo ad urbem destinabat milites ut comitijs adessent,
» multos illic tum ciues pecunijs alliciens, multos etiam primorum mu
» neribus demulcens. inter quos Paulus consul ob mille & quingen-
» talenta mutatus est, & Curio tribunus plebis ingenti ære alieno libe
» ratus est. hactenus ille. Ecquis est igitur qui animo concipere possit tantam corruptoris munificentiam, qui alterius tantum consulis fauorem nongentis millibus aureorum redimere non dubitarit? quãquam maior illa fuit Curionis merces, qui sexcenties sestertiûm æris
» alieni habuit ut author est Valerius lib. nono. Ob illas rapinas
» Gallicas emanauit illud trimetrum iambicum Catulli,

» Quis hoc potest uidere, quis potest pati
» Mamurram habere quod comata Gallia
» Habebat, & cuncta ultima Britannia?
» Eo'ne nomine imperator unice,
» Fuisti in ultima occidentis insula,
» Vt ista uestra diffutata mentula
» Ducenties comesset, aut trecenties?

Quo ex loco satis conijcere est ingentem esse summam trecenties sestertiûm, quo Catullus Mamurram præfectum Fabrum Cæsaris locupletatum esse à Cæsare spoliata Gallia & Britannia con-
» queritur. de quo Plinius libro. XXXVI. sic inquit. Primum Ro-
» mæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in cælio
» monte Cornelius nepos tradit Mamurram Formijs natum præ-
» fectum fabrum Caij Cæsaris in Gallia. neque indignatio sit ta-
» li authore inuenta re. hic nanque est Mamurra Catulli Veronen=
» sis carminibus proscissus, Quem ut res est, domus ipsius clarius
» quàm Catullus dixit habere quicquid habuisset comata Gallia.
» quibus uerbis Plinius ingentem luxum ædificij significauit.
quod Cæsaris & Mamurræ rapinas non modo præ se ferre, sed etiam clamitare uidebatur uoce late exaudibili. Age quid de Luculli diuitijs existimare possumus, qui cum Reipub. infensus priuatæ uitæ se dedisset, ædibus & prætorijs extruendis, hortis & cœnationibus amœnissimis incredibili sumptu paratis,

& bibliotheca insigni utriusq; linguæ libris referta, atq; omnibus obuia & patenti, opes bello quæsitas conterere non potuit, cum interim quotidiano epularum apparatu in prouerbium propè uenerit? Vnum de eo dictum Plutarchi referemus, quod est in hanc ferme sententiam,
» Quodam die, inquit, cum Cicero & Pompeius Lu
» cullum in foro sedentem ociosumq́; offendissent, eo salutato dixerunt
» sese apud eum eo die cœnaturos, ea demum conditione, ut nihil ad so
» litam cœnam eorum causa adderet. quo primũ recusante, cœnamq́;
» in diem posterũ reijciente, illi sese dicere neq; diem alium constitutu-
» ros, ac ne potestatem quidem illi facturos, ut seruis aliquid in au-
» rem imperaret. Hic Lucullus deprehensum se uidens, id tandẽ ora
» re eos instituit, ut uel eorum uenia sibi liceret palàm uni ex seruis
» dicere ad Apollinis eo die se cœnaturum, erat autem Apollo triclinij,
» aut cœnationis nomen, & ordinatas ille ita cœnationes habebat, ut
» taxata cœnarum summa unicuiq; loco esset. eo igitur audito famuli q̃d
» agi ille uellet gnari, cœnam continuo apparatunt impendio quin-
» quaginta milliũ, tanta celeritate, & lautitia epularum, ut Pompeius,
» & Cicero obstupescerent. Quinquaginta millia, mille ac ducentos
quinquaginta aureos ualent. Huiusmodi multa à Plutarcho referuntur, fidẽ omnino excedentia si ex præsenti seculo æstimentur. Athenæus lib. XII. de ijs loquens q̃ luxu et delitijs olim celebres fuerunt.
» νικόλαος δ᾽ ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, λεύκου-
» λόν φησιν ἀφικόμενον εἰς ῥώμην καὶ θριαμβεύσαντα, λόγον τε ἀποδόντα
» τοῦ πρὸς μιθριδάτην πολέμου, ἐξοκεῖλαι ἐς πολυτελῆ δίαιταν ἐκ τῆς πα-
» λαιᾶς σωφροσύνης. τρυφῆς τε πρῶτον εἰς ἅπαν ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέ-
» σθαι, καρπωσάμενον δυεῖν βασιλέοιν πλοῦτον μιθριδάτου καὶ τιγράνου.
» Nicolaus, inquit, peripateticus in decimo & in uicesimo historiarũ
» tradit, Lucullũ cum Romam post expeditionem ponticam rediJsset
» & ex eo bello triumphasset, rationes ad ærarium retulisse ob eius
» pecuniæ administrationem. quo facto se abrupta licentia ad uitam
» sumptuosam & elegantem ex ciuili & prisca frugalitate Romano-
» rum contulisse. idq́; exemplum Romanis prodidisse, utpote qui duo-
» rum regum opulentiam in censum suum uertisset, publica uictoria
» ex Mithridate ac Tigrane parta ad priuata commoda usus. Ex quibus uerbis intelligimus ut & ex locis pluribus Ciceronis orationum, imperatores Romanos rationes quidem speciosas ad ærarium referre solitos, sed ita tamen, ut reliquorũ luculenta fragmenta apud se retinerent. Ne nimiũ igitur gallicarum rerũ dispensatoribus tanq̃ uiris ingeniosis & solertibus, publica fama plaudat, semper enim
huiuscemodi

huiuſcemodi fuerunt qui ex publicis actibus immodice creſcerent. ut Athenis Pericles & Phalereus. Varro li. III. de re ruſt. de Piſcinis
» Luculli loquens. Contra ad Neapolim. L. Lucullus poſtq̃ prfodiſſet
» montem, ac maritimum flumen immiſiſſet in Piſcinas, quæ reciprocæ
» fuere, ipſe Neptuno nõ cederet de piſcatu. In baiano aut Ardeæ tan
» ta ardebat cura, ut Architecto permiſerit ut ſuã pecuniã conſume-
» ret, dũmodo produceret ſpecus è piſcinis in mare, obiectaculo quo
» æſtus quotidie ab ortu lunæ ad nonã proximam introire ac redire
» rurſus in mare poſſet, ac refrigerare piſcinas. Columel. li. IX. Attamẽ
» ijſdem tẽporibus, qbus hanc memorabat Varro luxuriẽ, maxime
» laudatur ſeueritas Catonis, q nihilominus et ipſe tutor Luculli, grã-
» di ære ſeſtertiũm milliũ quadringentorũ piſcinas pupilli ſui uendi-
» tabat. Tum. n. celebres erant delitiæ popinales, cũ ad mare deferebantur uiuaria, quorũ ſtudioſiſſimi uelut ante deuictarũ gentiũ Nu-
» mantinus & Iſauricus, ita Sergius Aurata & Licinius Murena ca
» ptorum piſciũ lætabantur uocabulis. Macrob. li. III. Satur. Piſcinas
» autẽ q̃ refertas habuerint pretioſiſſimis piſcibus Romani illi nobi-
» liſſimi principes. L. Philippus & Hortenſius, quos Cicero piſcinarios
» appellat, etiam illud indiciũ eſt, ꝙ Marcus Var. in li. de agricultu-
» ra refert. M. Catonem, q poſt Vticæ perijt, cũ hæres teſtamẽto Lu-
» culli eſſet relictus, piſces de piſcina eius quadraginta millibus uen-
» didiſſe. Locus autẽ Ciceronis à Macrobio ſignificatus legitur li. pri.
» ad Atticum his uerbis. Sed poſteaq̃ primũ Clodij abſolutione leuita
» tem infirmitatemq; iudiciorũ perſpexi, tum autẽ beatos homines (hos
» piſcinarios dico tuos) non obſcure nobis inuidere, putaui mihi maio
» res quaſdã opes, & firmiora præſidia eſſe quærenda. Pli. li. IX. Ea
» dem ætate prior. L. Murena reliquorũ piſciũ uiuaria inuenit. cuius
» deinde exẽplũ nobilitas ſecuta eſt, Philippus, Hortenſius, Lucullus,
» exciſo etiam monte iuxta Neapolim maiore impẽdio q̃ uillam ædi
» ficauerat, Euripũ et maria admiſit. qua de cauſa Magnus Pompeius
» Xerxem togatum eũ appellabat. quadraginta ipſius piſcinæ à de-
» functo illo ueniere piſces. Ex antiquo tamẽ melius legitur. XL. ſeſter
» tijs è piſcina defuncto illo ueniere piſces. quare apud Columel. non
» milliũ quadringentorũ, ſed quadraginta legendum uidetur, quod ta
» men idem author grande æs appellauit. nos mille aureis eã ſummã
» taxamus Idem Pli. lib. eodem. Murenarũ uiuarium priuatim exco-
» gitauit. C. Hirius ante alios. qui cœnis triũphalibus Cæſaris dictato
» ris ſex millia numero Murenarum mutua appendit, nam permuta
» re quidem pretio noluit, aliáue merce. Huius uillam inter q̃ modi-

cum.XL.millibus p̄iscinæ uendiderũt.hoc dictum Plinij eò ptinet quod supra diximus de magnificentia Cæsaris.quantum.n.æstimamus reliquarũ epularũ apparatũ fuisse,cũ Murenæ sex millia numero fuerint,q̃uis uenales tot reperiri nõ possent? Verum ille locus Plinij emendandus est,partim ex uetustis,in qbus ita legitur, huius uillã intra q̃ modicum.XL.piscinæ uendiderũt(mille autẽ adiectitium uerbũ est)partim ex Varrone & Macrobio. Varro li.supra-
» dicto.Illæ autẽ maritimæ piscinæ nobiliũ potius exinaniunt marsu-
» pium q̃ replent.Primũ.n.ædificantur magno, secundo, implentur
» magno,tertio,aluntur magno.Hirius circũ piscinas suas ex ædificijs
» duodena millia sestertiũ capiebat.eã omnem mercedẽ escis,quas da
» bat piscibus consumebat,nec mirũ.uno tempore.n.memini hũc Cæ-
» sari sex millia murenarũ mutua dedisse in pondus,& propter pi-
» scium multitudinẽ quadragies sestertio uillam uenisse. duodena sestertia Varro magnũ sumptũ uocauit,nos trecẽtis aureis æstimamus. sic igitur locum Plinij lego.Huius uillã intra q̃ modicã quadragies piscinæ uendiderunt,idest centũ aureorũ millibus.uillam intra q̃ modicam intelligo minorem etiam mediocri. Hoc.n.modica significat quod notius est q̃ ut exempla requirantur.Verũ huius emendationis Macrobium authorẽ habeo,cuius hæc uerba transcribenda duxi ex libro supradicto.author est Pli.C.Cæsarem dictatorẽ cũ triũphales cœnas populo daret, sex millia murenarũ à Caio Hirio ad pondus accepisse.huius Hirij uillam q̃uis non amplã aut latam,constat propter uiuaria quæ habuit quadragies sestertiũm uenundatam.sic autem intra q̃ à Plinio dictum est,ut supra q̃ & extra q̃ di
» cuntur ab authoribus & infra q̃.Cicero. Stomachi autẽ partes,quæ
» sunt infra q̃ cibus deuoratur, dilatantur. & arteria aspera ostium
» habet adiunctum linguæ radicibus paulo supra q̃ ad linguã sto-
» machus adnectitur.Hic locus admonere nos debet q̃ Plinius corruptus sit in huiusmodi rerũ descriptione,ut antea diximus.Subiungã nunc aliqua eodẽ ptinentia quò illa præcedẽtia.Pli.li.X.Pauonẽ cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortensius adijciali cœna sacerdotij.saginare primus instituit circa nouissimum piraticũ bellum M.Aufidius Lurcho,exq; eo quæstu redditus is sexagena millia sestertiũm habuit. Varro li.supradicto. Ex pauonibus.M.Aufidius Lurcho supra sexagena millia numũm in anno dicitur capere. Quod Varro numũ Pli.sestertiũm dixit,ne de hoc postea dubitetur, quod antea diximus,numũ & sestertiũ idẽ fuisse Romanis.quonam modo autem uillatica pastio sexagena millia quotannis reddere uno

» nomine, idest pauonum sagina potuerit, docet Varro his uerbis. Primus hos Quintus Hortensius augurali adijciali cœna posuisse dicitur, quem multi secuti cito pretia eorũ extulerunt. ita ut oua eorum denarijs quinis ueneant, ipsi facile quinquagenis, grex centenarius facile quadragena millia sestertiũm reddat, ut qdem Albutius aiebat, si in singulos ternos exigeret pullos, perfici sexagena posse. Idẽ paulo superius. hi ad constituẽdos greges parantur bona ætate, & bona forma, pascuntur omne genus obiecto frumento maxime hordeo Itaq; Seius his dat in menses singulos hordei modios singulos. Ita ut fœtura det uberius & anteq̃ salire incipiant. hic à procuratore ternos pullos exigit, eosq; cum creuerint, quinquagenis denarijs uendit, ut nulla ouis hunc assequatur fructum. Sexagena sestertia quinadena millia denariorũ ualent, ut diximus, si ergo in singula capita centenarij gregis ternos pauones redditus annui statuas, trecentos pullos habebis, quos si grandiores factos, & saginatos quinquagenis denarijs uenundatos intelligas, quina dena millia denariorũ in summa erunt, id est qnquagies trecentena. Rursus sexagena millia sestertiũm æstimatione nostra mille ac quingentos aureos ualent, & quinquaginta denarios, idest selibram argenti quinq; coronatis æstimare solemus, Si igitur trecenties quinos uel quinquies trecentenos aureos multiplices, mille ac qngentos in summa inuenies, ita ad numũ cõuenit, quod de numo, ac denario sestertijsq; diximus. Apud Varronẽ mendose legitur, itaq; senis his dant. pro Seius his dat. Seianæ.n. uillæ apud eũ fit mentio, & alioqn modius sex pauonibus in mensem nõ sufficeret, q uix uni sufficit, ut postea docebimus. Idẽ alibi de uillatica pastione Seij loquẽs, Certe, inquit, Merula ibi uidi greges magnos anserum, gallinarũ, colũbarũ, gruũ, pauonũ, necnõ gliriũ, pisciũ, aprorũ, cæteræq; uenationis, ex quibus rebus scriba librarius eius in annos singulos plus qnquaginta mil. è uilla capere dicebat. Axio admirante, certe nosti, inqt, materteræ meæ fundũ in Sabinis, q est ad uigesimũ quartũ lapidẽ uia salaria à Roma. qd ni inqt? atq in hac uilla, q est ornithon, ex eo uno qnq; millia scio uenisse turdorũ denarijs ternis, ut. LX. millia ea pars reddiderit eo anno uillæ, bis tantũ q̃ tuus fundus. CC. iugerũ reate reddit. Quid. LX. inqt Axius. LX. LX. derides? LX. inq̃. Sed ut ad hũc bolũ puenias opus erit tibi aut epulũ, aut triũphus alicuius, ut tũc fuit Scipiõis Metelli, aut collegiorũ cœnæ, q̃ nũc inumerabiles excãdefaciũt annonã macelli. reliqs annis oĩbus et hãc expectabis summã. Quotus.n. qsq; est annus quo nõ uideas epulũ, aut triũphũ, aut collegia coẽpulari? q nũc inumerabiles ĩtendunt.

» annonam. Non'ne item. L. Albutius homo, ut scitis, apprime doctus,
» dicebat in Albano fundum suum pastionibus semper uinci a villa:
» agrum.n.minus dena millia reddere, uillam plus uicena. Idem secun
» dum mare quo loco uellet si parasset uillam, se supra centum millia
» uilla recepturum. Age non Mar. Cato nuper cum Luculli accepisset
» tutelam e piscinis eius. XL. millibus sestertium uendidit pisces. Ter
nis denarijs idest duodenis numis turdos uenisse ad epulum adijciale
dicit. idest ære nostro denis solidis turonicis & semisse. si igitur quin
quies duodena millia uel duodecies quina numeres cum quinq; tur-
dorum millia fuerint. LX. millia numorum efficies. turdi apud nos
hyeme non altiles, sed aucupio capti & continuo occisi, ueneunt sum
mum senis denariolis, idest solidi semisse. Florentiæ altiles auiculas
comedi adipe omnino obesas, magnitudine alaudæ, sapore admodũ
suaui, quæ tribus solidis nostris emptitari dicebantur, sæpe etiã plu
ris. uerum hoc adnotandum q ager ducentorum iugerum triginta
millia reddere non poterat, cum uillatica pastio. LX. millia uno no
mine redderet. triginta millia ære nostro septingentos quinquagin-
ta aureos ualent. Romanæ luxuriæ rationẽ inire in uniuersum ex
» Plinij uerbis possumus, qui lib. VIII. de suibus loquens ita inqt. Et
» adhibetur ars iecori fœminarũ, sicut anserũ. inuentum Marci Api
» tij fico arida saginatis, uel, ut in recentioribus libris, carica, a satie-
» tate necatis, repente mulsi potu dato. Neq; alio ex animali numerosi-
» or materia ganeæ. qnquaginta prope sapores, cum cæteris singuli.
» Hinc censoriarum legum paginæ, interdictaq; cœnis abdomina, glã
» dia, testiculi, uuluæ, sincipita uerrina. Placuere aũt et feri uesicæ. Ca
» tonis censoris orationes aprinum exprobrant callum. in treis tamen
» parteis diuiso apro, media ponebant lumbos aprinos appellata. So
» lidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit. P. Seruilius
» Rullus, pater eius Rulli, q Ciceronis in cõsulatu legem agrariã pro
» mulgauit. tam propinqua origo nũc quotidianæ rei est. & hoc anna
» les notarunt. Ex his uerbis intelligimus Plinij tempore solitum fuisse
solidos apros inter fercula epularũ apponere, etiam in quotidianis
» luxuriosum epulis. quod etiã Seneca attestatur. Sed nihil maius est, q̃
» ficis aridis sues saginare, & mulsum ijs obijcere. Huiusmodi sues ex
» uiuarijs petebantur, quæ theriotrophia dicuntur, quale fuisse in lau
» rentina uilla Hortensij oratoris apud Varronem legimus. Eodem
» pertinet porcus troianus, cuius in lege Fannia sumptuaria mentio
» facta est, qui mensis inferebatur alijs animalibus farctus, ut olim
» equus ille troianus armatis inclusis grauidus in urbem troia-

nam illatus esse dicitur. Sed in uerbis Plinij suprascriptis ego duo uerba emendanda sic censeo, ut legamus placuere autẽ & feri sues. Iam Catonis &c. ex uetusti obseruatione, in quo legitur & feris uesicā. nullibi.n. ut arbitror, uesicæ aprinæ sit mentio inter fercula antiquæ
» luxuriæ. Videamus de mancipijs Romanis. Pli. li. VII. Pretiũ homi-
» nis in seruitio geniti maximũ ad hanc diem, quod eqdem cõpere-
» rim fuit grãmaticæ artis Daphnidis Cn. Pisaurense uendente, & M.
» Scauro principe ciuitatis. III. M. DCC. sestertijs licente. excessere hoc
» in nostro æuo, nec modicæ histriones, sed libertatem suã mercati. qppe cum iam apud maiores Roscius histrio. III. M. D. Anniam mercasse prodatur. Sic in omnibus impressis exẽplaribus legitur, in ijs etiã, quos Hermolaus castigando Plinio obseruasse se dicit. quo magis mirũ est Hermolaũ conniuẽtibus oculis hæc uerba prætermisisse, cũ tamen eodem capite unũ uerbum mutauerit contra fidẽ uetustæ lectionis, in quo ego ei nõ assentior. Quomodo autem summũ pretium hominis serui esse potest tria millia & septingenti sestertij, cum Columel. lib. quarto dicat, de uinitore seruo loquens. sed ego plurimorum opinioni dissentiens pretiosum uinitorem in primis esse censeo. isq; licet sit emptus sex uel potius sestertiũm octo millibus, cum ipsum solum septem iugerũ totidem millibus numorum partum sit. Quod si apud Pli. sestertia genere neutro intelligas, immane erit pretium, etiã præterq̃ ꝙ latine loquentium consuetudo refragatur, ut alibi diximus.
» Plutar. in Catone maiore. Cũ Babylonia supellex hæreditate ei ob-
» uenisset, ut q̃primum uenundaretur curauit. nullam eius uillã te-
» ctorium habuisse, nec ullum mancipium ultra mille & quingentas
» drachmas emisse dicit. quasi nõ delicatis & formosis, sed colonis ac
» robustis stabularijs & bubulcis sibi opus esset. mille & quingentæ
» drachmæ sex millia numorũ ualent. Quod conuenit cũ dicto Columellæ, qui sex uel potius octo millibus uult emi uinitorẽ, quẽ prætiosum uocat, idest centum quinquaginta uel ducẽtis aureis nostris emptum. Liuius li. IX. de bel. Macedonico de censura eiusdẽ Catonis
» loquẽs. In censibus quoq; accipiendis tristis, & aspera in omnes or-
» dines censura fuit. ornamenta & uestem muliebrem, & uehicula,
» quæ pluris q̃ quindecim milliũ æris essent, in censum referre uiato-
» res iussit. Item mancipia minora annis. XX. quæ post proximũ lu-
» strum decẽ millibus æris aut eo pluris uenissent, uti ea quoq; decies
» pluris q̃ quanti essent, æstimarẽtur, et his rebus oĩbus terni in millia
» æris attribuerentur. hæc æstimatio maior est tribus millibus septin
» gentis sestertijt, uerum ex Liuij loco intelligimus non impune olim

idest censurae tempore fuisse ijs, qui pretia rerum ultra modum in=
tendissent. propter quod emanauit dictum illud Plinij in loco supra-
» dicto eodem capite statim post uerba praedicta. nisi siquis in hoc loco
» desiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tyridatem gesti dispen
» satorem, quem Nero. III. C. XXX. manumisit. sed hoc pretium belli
» non hominis fuit. tam Hercules q̃ libidinis non formae Paronetum
» Spadonis Seiano. III. M. D. mercante à Sutorio prisco. quam quidem
» iniuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere
» nulli uacabat. quo in loco Peronetomi libentius legerim q̃ paronete=
mi, quod quid significare possit non uideo. περονήτομος fortasse no
men spadoni accommodatum quasi exectis genitalibus etiam infibu-
latus. Legimus apud Senecam in epist. ad Lucillium lib. quarto ser-
uos anagnostas id est lectores literarum peritos centum millibus nu-
morum emptos. quod tum maximum habebatur pretium. Caluisius,
» inquit, Sabinus memoria nostra fuit diues. hic eruditus uideri uole=
» bat. Hanc itaq; compendiariam doctrinam excogitauit, magna sum-
» ma emit seruos, unum, qui Homerum teneret, alterum, qui Hesiodũ.
» nomen praeterea lyricis singulos assignauit. Postq̃ haec familia illi
» comparata est, suasit illi Satellius stultorũ diuitum arrosor, & quod
» seqtur arrisor, ut grãmaticos haberet analectos. cũ dixisset Sabinus
» centenis millibus sibi cõstare singulos seruos, minoris, inqt, totidẽ scri-
» nia emisses. Quin et apud Pliniũ ipsum eodẽ in libro de exẽplis si=
» militudinũ loquentẽ ita legitur. Toranius. M. Antonio iã triũuiro exi
» mios forma pueros, alterũ in Asia genitũ, alterũ trans alpes, ut ge-
» minos uẽdidit, tãta unitas erat. Postq̃ deinde sermone puerorũ dete-
» cta fraude à furẽte increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem
» pretij reqrẽte, (nã ducentis mercatus erat sestertijs) respondit uersutus
» ingenij mango ob id ipsum se tanti uẽdidisse, quoniã nõ esset mira si=
» militudo in ullis eodẽ utero editis. Tranq. de Caesare. Seruitia recen-
» tiora politioraq; imenso pretio comparauit, et cuius etiã ipsum pu-
» deret, sic ut rationibus uetaret inferri. Proinde uel refragãte exẽpla
riũ fide hũc locũ ita lego. M. Scauro principe ciuitatis. CCC. millibus.
DCC. sestertijs licente. excessere hoc in nostro aeuo nec modicae histrio
nes, sed libertatem suam mercati. quippe cum iam apud maiores
Roscius histrio. CCC. L. annua meritasse prodatur, uel potius, sester-
tia quingenta annua meritasse: nota enim sestertij potuit immutari
in aliam notam ut alibi saepe. meritasse autem uerbum non sine
admonitione uetusti unius exemplaris lego. quod autem sequitur. nisi
siquis in hoc loco desiderat Armeniaci belli paulo ante propter Ty-

ridatem gesti dispensatorem, quem Nero. III. CXXX. manumisit, suspectum mendi habeo, ut fortasse centies uicies legendum sit hoc modo, quem Nero sester. centies uicies manumisit. nam in uetusto. III. C. XX. legitur. Sestertium. n. antiqui longuriolis binis & semisse notabant, quam notam facile fuit in tria iota decidere. Omnino statuendum est nonnulla etiam contra fidem quantumuis uetustæ lectionis emendare, cum argumentis ad hoc ualidis impellimur, ut alibi in
» eodem libro ubi Plinius exempla numerosæ sobolis ponit. Extat, in=
» quit, in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari
» curæ fuit, uno abortu duo puerperia egesta. in omnibus libris sic legi, præterquam in uno uetustissimo ubi duo dicit puerperia legi cũ anxie obseruarem propter Aristotelem q duodecim dicit lib. VII. de
» hist. animalium. ἤδη γὰρ γενομένης διαφθορᾶς καὶ δέκα συνέβη καὶ
» δώδεκα ἐκπεσεῖν τὰ ἐπικυηθέντα. Iam contigit corruptione in locis muliebribus facta, & decem & duodecim superfœtatos partus egeri. Illud eodem in loco magis suspectum habeo q̃ emendare ausim, quarto partu Dacorum nota in brachio redditur. Aristoteles.
» ἤδη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιουτωντι καὶ διὰ τριῶν οἷον ἔχοντός τινος στίγμα
» ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς, οὐκ ἐγένετο. ὁ δὲ υἱιδοῦς ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ
» τόπῳ συγκεχυμένον μέλαν. Iam tale quid aliquando & in tertiam prolem rediit. siquidem habentis inusti puncti notam in brachio, filius sine ea nota natus est, ex eo uero nepos eodem in loco brachii nigritiem quandam confusam retulit. Plinium autem eo in loco Aristotelẽ esse secutũ facile est utriusq; authoris collatione iudicare, ut fortasse nõ Dacorũ sed uel decorũ uel dedecorũ legẽdũ sit, pro eo quod Aristoteles stigma dixit. Verũtamen emendationẽ illã superiorẽ insigni aliqua authoritate cõfirmare oportet ne dubitãdi argumẽtũ cuiq relinquamus. Audiamus igitur Macrobiũ li. III. Satur. de saltatione
» histrionica et histrionibus ita loquẽtẽ. Cæterũ histriones nõ inter tur
» pes habitos Cicero testimonio est. Quẽ nullus ignorat Roscio et Aeso
» po histrionibus tã familiariter usum, ut res rationesq; eorũ sua soler
» tia tueretur. et certe satis cõstat cõtẽdere eum cũ ipso histrione solitũ,
» utrũ ille sæpius eãdẽ sentẽtiã uariis gestibus efficeret, an ipse p eloquẽtiæ copiã sermone diuerso pronũciaret. Is est Roscius, q etiã Lucio
» Syllæ carissimus fuit, et annulo aureo ab eodẽ dictatore donatus est.
» Tãta autem fuit gratia, et gloria, ut mercedẽ diurnã de publico mille
» denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopũ uero ex pari arte du
» centies sestertiũm reliquisse filio cõstat. Hactenus ille. mille denarii quatuor millia numũ ualẽt, idest cẽtũ aureos nostros. quã mercedẽ si per

ſingulos dies anni accepiſſe Roſciũ intelligeremus, fieret ſumma annuæ mercedis trignta ſex millia et qngenti. quæ cõputatione Romana ſeſtertiûm quater decies et ſexaginta millia dicitur. at ea ſumma tribus partibus maior eſt ea, quã Plin. poſuit, ideſt trecentis & qnquagenis millibus. Quare mille denarios diurnos ſuſpicari poſſimus Macrobium intellexiſſe ludorum tantum diebus accepiſſe Roſcium. Cicero in ea oratione quam pro Roſcio habuit, mercedem publicam Roſcium
» reſpuiſſe dicit his uerbis. Roſcio cur tanti fuerit ut ſocium fraudaret
» cauſam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in ſu
» is ſummis uerſabatur. auarus erat? immo etiam antequã locuples,
» ſemper liberaliſſimus munificentiſſimusq; fuit. Pro deûm hominũq;
» fidem qui. LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. quæſtus facere no
» luit, nam certe. LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. merere & po
» tuit, & debuit, is per ſummã fraudẽ, & malitiam, & perfidiam.
» LLS. LIII. appetit? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula. il
» la honeſta, hæc ſordida. illa iucunda, hæc acerba. Cur hi numeri ter legantur non intelligo. ſed CCCL. M. legendũ puto, ut ex tribus. i. fiat. M. Eſt autem alioqn oratio illa uel orationis fragmentum potius & mutilatum & in numeris ſuſpectum. magnam tamen fuiſſe mercedem Roſcij ex eo intelligimus, quod eodẽ in loco orationis ſeqtur,
» X. his annis proximis, inquit, ſeſtertiûm ſexagies honeſtiſſime conſe
» qui potuit. noluit, laborem quæſtus recepit, quæſtum laboris reie-
» cit, populo Romano adhuc ſeruire non deſtitit, ſibi ſeruire iampri-
» dem deſtitit. hoc tu unq̃ Fanni faceres? ſed ſi hos quæſtus recipere
» poſſes, nõ eodẽ tempore & geſtum & animam ageres? dic nunc te
» ab Roſcio. LLS. L. III. tribus circũſcriptum eſſe, q tantas, & tam in-
» finitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magni-
» ficentiam liberalitatis repudiarit. infinitas pecunias Cicero ſexagies ſeſtertium appellat, nec mirum cum centum & quinquaginta aureorum noſtrorũ millia eſſe iam docuerimus. Ergo ſingulis annis ſexcenta ſeſtertia hoc eſt quindecim aureorũ millia Roſcius merere recuſauit. Quod tum intelligimus factum fuiſſe, cum diues eſſe cœpit, cum etiam ad extremum annulo aureo. i. equeſtri ordine donatus ſit à Sylla. Re autem acrius penſitata, Plinij dictum de annuis trecentis & quinquaginta ſeſtertijs uel de quingentis potius, intelligo de Roſcij mercede in ſeruitute exiſtente, ſiqdem in eadem oratione Ciceronis legimus Panurgum ſeruum comœdum tanti operas ſuas locaſſe, q Panurgus Roſcij fuerat ſeruus. Sunt hæc uerba ex oratione
» trãſcripta. Panurgum tu Saturi propriũ Fannij dicis fuiſſe, at ego to-

tum

tum Roscij fuisse contendo. quod erat enim Fannij corpus est, quod erat Roscij, disciplina. facies non erat, ars erat pretiosa. nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat. Illa membra merere per se non amplius poterant .XII. æris, disciplinaq; erat ab hoc tradita, locabat se non minus. LLS. CCCLIII. Nihil autem certi constitui potest ex illa oratiõe quam non nisi impressam uidimus. in uolumine autem antiquo orationum Ciceronis quod legere nobis contigit, illa oratio cum duabus alijs deerat. Quãtum tamen ex illo fragmento colligi potest, Panurgus ille comœdus, qui communis inter Roscium, & Fanniũ erat, à Flauio quodam interfectus fuit. qui iudicio damni iniuriæ conuentus, lite trãsactione decisa, CCCL. sestertia Roscio dedit pro parte sua, quare cũ Fãnius partem à Roscio auferre uellet tanq̃ in rem communẽ Roscius transegisset, Cicero primũ actionem Fãnij depellere uolens, Rosciũ ait pro media tantum parte decidisse, quippe qui amplius neminem eo nomine petiturum non spopondisset, deinde etiam contendit Fannium alterum tantum à Flauio abstulisse eodem nomine, propter quod Plin. non frustra dixit. Excessere hoc in nostro æuo nec modice histriones, sed libertatem suam mercati, aucto enim in immẽsum peculio histrionicis mercedibus, facile libertatem quãtumuis magno emebant. Quod siquis apud Macrobium non mille denarios, sed mille numos legat, erit summa annuæ mercedis paulo, idest quindecim tantum millibus maior quàm apud Pliniũ. Vt autem denarios mille etiam quotidianos per annum totum meruisse Roscium credã, & nihil in Macrobio mutandum censeam, facit id, quod sequitur, Aesopum ex pari arte ducenties sesterũm reliquisse filio. Vt enim triginta tantum annua aureorum nostrorum millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis ut minimum artem exercuisse, ut ducenties sestertiũm hæredi relinqueret. plus autem quotannis meruisse ex eo coniecturam facio, ꝙ uix annis duodeuiginti uox perdurare potuit ad actus fabularum, deinde, quod maius est argumentum, inusitato luxu uitam transegisse dicitur, quare ut tantum luxuriæ restaret, oportuit eum maiora multo stipendia ac magis opima fecisse, de quo elogium illud extat Plinij libro decimo his uerbis, Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodij Aesopi tragici histrionis patina sexcentis sestertijs taxata, in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales numũm sex millibus singulas coëmptas, dignus prorsus filio, à quo diximus deuoratas margaritas. De filio autem libro nono locutus est his uerbis, cum Antonij &

» Cleopatræ mentionem faceret. Non ferent tamen, inquit, hanc pal-
» mam, spoliabunturq; etiam luxuriæ gloria. prior id fecerat Romæ
» in unionibus magnæ taxationis Clodius Aesopi tragœdi filius, reli-
» ctus ab eo in amplis opibus hæres. (ne triũphatu suo nimis supbi-
» at Antonius penè histrioni cõparatus) et qdẽ nulla spõsione ad hoc
» productus, quo id magis regiũ erat. sed ut experiretur in gloria pa-
» lati, qd sapent margaritæ. atq; ut mire placuere, ne solus hoc sciret,
» singulos uniones cõuiuis ad sorbẽdum dedit. quo in loco non trium
phatu, sed triũuiratu lego ex uetusto libro. Docuimus supra hanc pa
tinam Aesopi patris qndecim millibus coronatorũ nostrorũ stetisse.
Pli. dicit uniones magnæ taxationis filium cõuiuis singulis sorbẽdos
dedisse. Quod si ducenties sestertiũm ad id sufficere potuit, coniectu
ra asseq possumus immanem esse summã ducenties sestertiũm, præ-
sertim cum Cicero sexagies sestertiũ infinitam pecuniã appellaue-
rit. Athenæus lib. XIIII. de quodã Amœbeo citharœdo loquens, ita
» inqt. Mihi uero nihilo inferior esse uidetur antiquo illo Amœbeo,
» quẽ Aristeas in libro de citharœdis scribit Athenis habitasse, do-
» mumq; propè theatrũ habuisse. cũq; in theatrum cantaturus prodi
» ret, talẽtum unum atticum, in dies singulos merere solitum esse. ὅν
» φησιν Ἀριστέας ἐν τῷ περὶ κιθαρῳδῶν, ἐν Ἀθήναις κατοικοῦντα, καὶ πλησίον
» τοῦ θεάτρου οἰκοῦντα, ὅτε ἐξέλθοι ᾀσόμενος, τάλαντον ἀττικὸν τῆς ἡμέ-
» ρας λαμβάνειν. Qui hoc de citharœdo Athenis merente credere
sibi persuaserit, quid de Aesopo, & Roscio Romæ credere hæsita-
bit? cum talentum atticum sexcentis aureis nostris ualuerit. Restat
igitur, ut credamus Rosciũ non minus sex & triginta millibus au-
reorum nostrorũ meruisse annua mercede, dũtaxat publica, ut in lu
dis Romanis, et Megalensibus compitalitijs secularibus, & alijs, qui
publico sumptu fiebant. nam & priuatis ludis ut funebribus, &
alijs, q a magistratibus priuato apparatu fiebãt, multas etiam pecu
nias meruisse eos intelligimus. de publicis meminit Iuuenalis saty. VI.
» Si gaudet cantu nullius fibula durat
» Vocem uendentis prætoribus. –
» Exemplum priuatorũ est apud Trãq. in Cæs. Edidit spectacula ua
» rij generis, munus gladiatoriũ et ludos etiã regionatim urbe tota, et
» qdem p omnes linguarum histriones ludis Decius Laberius eques
» Ro. mimum suum egit, donatusq; est qngentis sestertijs & annulo
» aureo. Inde illud Iuuenalis. VIII. satyra.
» Consumptis opibus uocem Damasippe locasti
» Sippario, clamosum ageres ut phasma Catulli. Idem Tranql
lus in

» lus in Augusto. Fecisse ludos se ait suo noie quater, pro aliis magistra
» tibus, q aut abessent aut nõ sufficerent, ter et uicies, fecitq; nõnunq̃
» uicatim ac pluribus scenis p omniũ linguarũ histriones. et post pau-
» lum. Ad scenicas quoq; et gladiatorias opas, et eqtibus Ro. aliqñ usus
» est. spectandi uoluptate teneri se neq; dissimulauit unq̃, & saepe inge
» nue professus est. Itaq; corollaria & praemia alienis quoq; muneri-
» bus ac ludis, et crebra, et grãdia de suo offerebat. Idem in Vespas.
» Ludis p quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, uetera
» quoq; acroamata reuocauerat, Apollinari tragoedo quadringenta,
» Tarpeio Diodoroq; citharoedis ducẽta, nõnullis centena, qbus mini-
» mum quadragena sestertia sup plurimas coronas aureas dedit. Ex
praedictis liqdo apparet unde Aesopus tantae luxuriae sufficere po
tuerit, q̃q̃ ante haec tpa fuerit. sed qbus erat nõ minus studiũ artis
histrionicae, et maius fortasse, quo magis primores urbis Romae popu
lum hmõi spectaculis conciliare sibi conabantur, eo tpe, quo oia in
populi erant ptãte. q̃tam. n. esse eam munificentiã putamus, quae uni
co histrioni una donatiõe decẽ millia aureorũ dederit? q̃q̃ Caesar La
berio quarta parte plus dedit. Hanc tñ Aesopi prodigentiã Apici-
us nepotinis helluationibus exuperasse dicitur, ob quod in prouerbi
um Apicianae coenae uenerunt. de quo Martialis in. V. epigram.
» Dederas apici bis trecenties uentri,
» Sed adhuc supererat centies tibi laxum.
» Hoc tu grauatus, ne famem & sitim ferres,
» Summa uenenum potione duxisti. Quod pinde est ac si dice
ret, Apici sexcenties sestertiũm. i. qndecies centena aureorũ millia (de
nostris semp loquor, iisq; coronatis) inexplebili illa ingluuie hellua
tus, cum posses adhuc ducentis quinquaginta millibus, quod centies la
xũ appellat, uitam lauto, & eleganti uictu producere, tñ uenenum
miser hausisti, ne patrimonio tanto supesses, quod iamiam te desertu-
rum uidebatur. Lõge aũt falsus ẽ in hoc Calderinus, q bis trecẽties
pro sex millibus uel sexcentis millibus intellexit, cũ septingenties cen
tena millia Martialis significauerit. quõ & alibi in secundo epig.
» Illa illa diues mortua est secundilla
» Centena decies quae tibi dedit dotis. Millia enim subaudiendum.
ut apud Iuuenalem.
» —Et ritu decies centena dabuntur Antiquo-
Quo modo idem alibi.
» Optima sed quare caesonia teste marito?
» Bis quingenta dedit, tanti uocat ille pudicam.

» idest deciescentena millia, quod decies sestertiũm dicitur. Plini-
» us propterea Apicium nepotum omnium altissimum gurgitem ap-
» pellat lib. X. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse Api-
» cius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. & in. IX. M. Api-
» cius ad omne luxus igeniũ mirus. Suidas. ἀπίκιος μάρκος οὗ διαρκεῖ
» μυρίον ὄνομα ἐπί τε ἀσωτίᾳ καὶ πολυτελείᾳ, ἱκανὰς μυριάδας ἀργυρίου
» καταναλώσας εἰς τὴν γαστέρα. Apicius Marcus, cuius adhuc nomen
» perdurat in luxũ & inusitatos sumptus insigne, multas argenti my
» riadas in uentrem absumpsit. Martialis ex Seneca sumpsisse id ui-
» detur, qui libro de consolatione ad matrem Albinam ita inquit. Api
» cius nostra memoria uixit. qui in ea urbe, ex qua aliquando philo
» sophi uelut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiã popinæ
» professus, disciplina sua seculũ infecit, cuius exitũ nosse opreræpretiũ
» est, cum sestertiũm millies in culinã congessisset, cũ tot congiaria prin
» cipum & ingens capitolij uectigal singulis comessationibus hausisset,
» ære alieno oppressus, rationes suas tunc primũ coactus inspexit, su-
» perfuturũ sibi sestertiũm centies cõputauit, & uelut in ultima fame
» uicturus in sestertio cẽties si uixisset, ueneno uitã finiuit. Quanta lu
» xuria erat, cui sestertiũm centies egestas fuit, immo cũ putat pecu-
» niæ modũ ad rem pertinere? (Sic enim lego) Sestertiũm centies ali-
» quis extimuit, & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Hactenus Se-
neca, quem si secutus est Martialis, ut mihi uidetur, apud Martialẽ
nõ bis trecenties sed ter trecenties legi debet. Is Apicius Tyberij tem
pore fuit, ut ex nonagesima epistola eiusdẽ Senecæ ad Lucilliũ patet
» his uerbis. Mullũ ingentis formæ Tiberius Cæsar missum sibi, cũ in
» macellũ deferri, & uenire iussisset, amici, inquit, omnia me fallũt, nisi
» istum mullũ aut Apicius emerit, aut Publius Octauius. ultra spem
» illi cõiectura processit, licitati sunt, uicit Octauius, & ingentem con
» secutus est inter suos gloriã, cũ quinq; sestertijs emisset piscem, quem
» Cæsar uendiderat, ne Apicius quidem emerat. Idem Martialis in
eodem quinto.

» Infusum sibi nuper à patrono
» Plenum maxime centies syriscus,
» In sellariolis uagus popinis
» Circa balnea quatuor peregit.
» O quanta est gula centies comesse? Admiratur gulam, quæ du

centa & quinquaginta millia aureorum uorare potuerit. Non omit
tendum uidetur id, quod à Plinio eodem loco dicitur. sed quia locus
ille uulgo corrupte legitur, ideo eum ex animi mei sententia obser-

uatis

» *uatis ueteribus libris referam. Asinius, inquit, Celer è consularibus*
» *hoc pisce prodigus Claudio principe, unum mercatus sester. octo milli*
» *bus. quæ reputatio aufert transuersum animum ad contemplationẽ*
» *eorum, qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris quàm*
» *equos quiritabant. at nunc coci triumphorum pretijs parantur &*
» *cocorum pisces. nullusq́; propè iam mortalis æstimatur pluris quàm*
» *qui peritissime censum domini mergit. Meminit Liuius lib. IX. de*
» *bello Macedonico, de triumpho Manlij loquens. epulæ quoque ipsæ*
» *& cura & sumptu maiori apparari cœptæ. tum cocus uilissimum*
» *antiquis mancipium & æstimatione, & usu, in pretio esse, & quod*
» *ministerium fuerat ars haberi cœpta. uix tamen illa, quæ tum con-*
» *spiciebantur, semina erant futuræ luxuriæ. Hæc uerba congruunt*
cum Pliniano dicto, qui triumphorum pretijs cocos emptitatos prin
cipum Romanorum temporibus admiratur, cum olim Cato & alij
seueriores urbis magistratus conciones queribundas ad populum ha
berent, (quod quiritare à crebra quiritium appellatione uocatur)
ob id quod ineunte luxuria coci iam equorum pretijs pararentur.
octo millia numûm ducentos aureos æstimare solemus, uerum apud
» *Macrobium non octo millia legitur, sed septem. Asinius, inquit, Ce=*
» *ler uir consularis, ut Samonicus refert, mullum unum septem milli*
» *bus numum mercatus est. In qua re luxuriam illius seculi licet æsti*
» *mare, quod Plinius secundus temporibus suis negat facile mullum*
» *repertum, qui duas pondo libras excederet, at nunc & maioris põ*
» *deris passim uidemus, & pretia hæc insana nescimus. Hactenus Ma*
» *crobius. Iuuenalis de hoc dubitans saty. IIII. ita inquit,*
» *-Mullum sex millibus emit*
» *Aequantem sanè paribus sestertia libris,*
» *Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.*
Ita in controuersia apud authores duo millia manent. Cocum igi-
tur Plinius antiqua æstimatione non pluris æstimauit quàm ducen=
tis aureis, quanti Columella uinitorem uult emi, non igitur preti-
um hominis maximum tria millia & septingenti sunt sestertij, ut
supra docuimus. Multa huiusce generis restabant nisi hic liber iu-
sta iam magnitudine excreuisset. Quare hactenus de numo æreo
argenteoq́; dictum sit, quorum explicationem aurea, ut ita dicam,
commentatio excipiet, ampliore ipsa orsu, ac teretiore filo præ-
dictis attexenda.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER TERTIVS.

Ongum iam iter emensis partim remigio, partim uelificatu, cum scopulos omnes praeteruecti uideremur, Plinius nobis manus improuisus iniecit, ac consistere coactos, etiam propemodum retro conuersis uelis inhibuit. apud quem libro XXXIII. sic legitur. Aureus numus post annos LXII. percussus est q̃ argenteus, ita ut scrupulū ualeret sestertios uicenos, quod efficit in libras ratione sestertij, qui tūc erat sestertios nongentos. post haec placuit. XL. millia signari ex auri libris, paulatimq́; principes imminuere pondus, minutissime uero ad. XLV. millia. Si enim haec uerba emendata sunt, causam haud dico, quin stilum uertere cogar, omniaq́; retexere, quae magno cum labore adhuc comprobasse uideor. etenim cum duodenae sint unciae in libra Romana, & in uncia quaterna et uicena scrupula, fiunt in asse scrupula ducenta octoginta octo, est enim scrupulum ducentesima octogesima octaua pars assis, ut inquit Col. si ergo scrupulum auri uicenos sestertios ualet, et uicenario numerū illum multiplicemus, fiet summa qnq; millia septingenti sexaginta sestertij, qbus si semunciā addamus, ut sit libra centenaria, quā ante instituimus, fient sex millia sestertiūm, siqdem quatuor drachmae. i. semuncia. XII. scrupula ualent, quae uicies multiplicata ducentos quadraginta efficiunt, ita fiunt sestertij sex millia, uel denarij mille & qngenti in auri libra, quae ratio prorsus cū Pliniano dicto discrepat. Deinde quod seqtur. Post haec placuit. XL. millia signari ex auri libris, quonāmodo explicari pōt? nam si nongenti sestertij in libra, quonāmodo. XL. millia? q; si millia aeris intelligere libeat, non ideo magis negotiū procedet, cum. XL. millia aeris sedecim millia numūm ualeant. & ea ratio qua sequimur. XV. millia aeris auri librā ualere deprehēdit, siqdem auri scrupulum uicenis sestertijs ualet. In hoc nodo dissoluendo cum diu aestuarim nihil comminisci potui, quo locum hūc certo restituerem. Morem aūt antiquis fuisse nouimus, ut nō modo numeros notulis significarent exarandi cōpendia sectantes, ut nos quoq; facimus, sed ēt ut denarios & sestertios & sestertia proprijs quodq; notis scriberent. Priscianus etiam illas in Verrinis Ciceronis ad tempora sua extitisse testatur. quāquam Prisciani opusculum illud de numeris & ponderibus esse non putem, ut antea dixi. lubricam

autem

autem scribendi rationem illam notulariam fuisse ex eo coniÿcere possumus, quod mille per M. puram scribebant. & per eandem literam singulis apostrophis hinc & inde circũscriptam, decem millia. eaq; rursus sic multiplicabant per apostrophos, ut centum millia significare uolẽtes. i. literam unitatis notam ternis utrinq; apostrophis cingerent. Apostrophus autem dextera, similis est omnino literæ. c. quæ tertia est in alphabeto. qua numerus centenarius ut nunc sic olim notabatur. ita facile fuit uel duas, uel treis apostrophos pro duobus aut tribus. c. Fallere id est pro ducentis & trecentis, apud eos quidem qui rationem numerorum antiquariam ignorarent. q̃q̃ & is author siue Priscianus, siue alius fuit, parum sibi constare uideatur in ÿs notulis declarandis. Iam apud Valerium Probum. x. litera, quæ tertia est à fine alphabeti nostri, nota est denarÿ numi, addita tamen à dextro latere uirgula transuersa. eadẽq; litera pura, idest sine uirgula, nota est decem milliũ. apud Priscianum autem utrinq; apostropho circũscripta. idem Probus addit quãlibet numerorum figuram, si ei præponatur linea ex trãsuerso directa, tot significare millenarios, quot per se ac pura unitatum nota est. ut uerbi gratia. i. mille & . v. quinq; millia & . x. decem millia, et itidẽ alias literas. Id quod mihi tractũ à Græcorũ more uidetur. quare simile ueri est numeros antiquorũ authorũ ad nostram ætatem magna ex parte corruptos peruenisse, q̄ q̄dẽ notis scripti fuerunt. Librariorũ. n. ignorantiæ & sæpius incuriæ accessit emendatorũ uel temeritas uel hallucinatio, qualis est illa apud Trãquil. de censu senatorio, quam antea adnotauimus. Multos apud Pli. locos hmõi deprehẽdimus, quorum partim explicati sunt, partim post explicabuntur. de asino uidimus quadringentis sestertÿs empto apud Varronẽ, apud Pli. nummis totidẽ, et itidem de auiculis uocalibus. notabo nũc etiã alios duos, interea dum & aliÿ in ordinem suũ reÿciuntur. apud Pli. igitur
» lib. XIII. de citrinis mensis ita legitur. Extant hodie. M. Ciceronis, in
» illa paupṫate, & q̄d magis mirũ est illo æuo, emptæ libris. XI. cũ his
» memorantur & Galli Asinÿ, quæ libris. XI. uenũdatæ sunt. et duæ
» à Iuba rege uendente, quarũ alteri pretium fuit libris. XV. alteri
» paulominus. Interÿt nuꝑ incendio quam Cethegus decedens libris.
» XIIII. ꝑmutauerat, lati fundi taxatione siqs prædia tanti mercari malit. sic q̄dẽ legitur in codicibus Venetæ impressionis ẽt antiquæ, quã Hermolaus secutum se esse testatus est. q̄ tantum ipse admonito latifundÿ pro lati fundi legendũ eẽ, nihil præterea dixit. Ego impressos codices cũ antiq̄s conferẽs, ita in duobus legi. & quod magis mirũ

est illo æuo emptæ his memoratur & Galli Asinij.XI. uenundatæ, & rursus incendio, ac tegus descẽdẽs his permutati lati fundi taxatione. his autem pro sestertijs legi facile est conijcere, quod uerbum antiqui interdũ per aspirationem et .s. literã sic scribebant. HS. quod duas libras et semis significabat, aspiratio autem ex duplici .l. constat. Hunc locum igitur sic restituendum puto ex uetustæ lectionis obseruatione, extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum est, illo æuo, emptæ sestertijs. XI. memorantur & Galli Asinij sestertijs. XI uenundatæ, sunt & duæ à Iuba rege pendẽtes, quarũ alteri pretiũ fuit sester. XII. alteri paulo minus, interijt nuper incendio attegijs descẽdens sestertijs. XIIII. ꝑmutata latifundij taxatione. In mentione autem Ciceronis antiqui codices sestertijs tantum habẽt sine numeri adiectione. Cæterũ uidere est pauculis in uersibus quot errata fuerint, attegijs autem legendũ puto pro maurorũ casulis, quod non sine stomacho à Pli. dictum est, ut ex supellectili rusticæ domunculæ mensa sestertijs. XIIII. parata sit, idest trecentis quinquaginta aureis, quod Pli. pretium appellat latifundij, idest agri latepatentis. Iuuena. saty. XIIII.

Dirue maurorum attegias.

Apud eundẽ Pliniũ li. XIX. in prædictis exẽplaribus ita legitur, ubi hortorũ meminit. etiam'ne in herbis discrimen inuẽtũ est? olusq; differentiam facere, in cibo etiam uno asse uenali? & in his aliqua quoq; sibi nasci tribus negant, caule in tãtũ signato, ut pauperis mensa nõ capiat. syluestres fecerat natura horridos, ut quisq; demeteret passim, ecce altiles spectantur asparagi, & Rauenna ternis libris rependit. hæc uerba Hermolaus, & q ante eum Pli. emendauere, pari conniuentia transmiserũt, cũ tamen quædã ex antiquis exẽplaribus emendari potuerint, qbus obseruatis sic legere locum hunc institui. Etiam'ne in herbis discrimen inuentũ est? opesq; differentiã facere in cibo etiam uno asse uenali? & in his aliqua quoq; sibi nasci tribus negãt, caule in tantũ saginato ut pauperis mensa nõ capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, ut qsq; demeteret passim, ecce altiles spectantur asparagi. Saginatum caulem dixit Pli non signatũ, ut altiles uerbum satis significat, antiqua autem exẽplaria horridas non horridos habent, et opus nõ olus & facere nõ facere in uetustissimo legimus. Pli. ipse alio loco eodẽ in libro. Hortorũ iudicauimus corrudam, hunc intelligimus syluestrẽ asparagum ex his uerbis satis apparet Pli. loco superiore corrudas nõ horridos scripsisse. Idẽ. Omniũ hortensiorũ laudatissima cura asparagis, de origine eorum in sylue-

stribus

» ſtribus curis abunde dictum eſt, & aliud genus incultius aſparago,
» mitius corruda, paſſim etiã in montibus naſcens, refertis ſuperioris
» Germaniæ campis, nõ inſcito Tiberij Cæſaris dicto, herbã ibi quan
» dam naſci ſimillimam Aſparago, uel, ut in antiquis codicibus, nõ in-
ficeto Ti. Cæſaris dicto. Cæterũ quod ſequitur in ſuperiore loco, &
Rauenna ternis libris rependit, haud ſcio an ternis ſeſtertijs repen-
» dit legi debeat, uel ternis nummis. Pli. alibi. nullũ gratius ijs ſolum q̃
» rauennatium. Quod ſi ternis libris legamus, ad pondus referendum
eſt, propterea ꝙ ſagnatos, & altiles appellauit. ſed illud non con-
» uenit, propter uerba, quæ ſequuntur. Heu prodigia uentris, mirum
» eſſet non licere carduis pecori ueſci, nõ licet plebei. Vt autem libris
pro aſſibus intelligam adduci non poſſum, cũ legiſſe me non memi-
nerim, nec id pretiũ eſſet quod plebem à macello arceret. Eiuſdem
autem annonæ fuit duracina perſica tricenis nummis, aut uicenis ueni
re, & aſparagos ſingulos ternis nummis. In eodem capite obiter et alia
» emendabimus, aues ultra Phaſidem amnem peti, nec fabuloſo qdem
» terrore tutas, immo ſic pretioſiores, alias in Numidia, atq; Aethiopia
» in ſepulchris aucupari, aut pugnare cũ feris, mandi ab eo cupientẽ,
» quod mandat alius. lego ex antiquis alias in Numidiæ atq; Aethio
piæ ſepulchra, aut depugnare cum feris mandiq; cupientem quod
mandat alius. ſic enim ſenſus argutior & magis Plinianus. Ibidem.
» hortorum Cato prædicat caules, hinc primum Agricolæ exiſtima=
» bantur priſci. & ſic ſtatim faciebant iudicium num quæ eſſet in do=
» mo materfamilias (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indili=
» gens eſſet hortus. Lego ex antiquis, & ſic ſtatim faciebant iudiciũ
nequam eſſe in domo matremfamilias, ideſt parum frugi, nec ad rẽ
augendam acrem, hoc enim nequam ſignificat, ut ſeruos nequam
» dicebant qui bonæ frugi non eſſent. & paulo inferius. nam carnis
» deſideria etiam erant in exprobratione, legendum gari, ideſt liqua-
minis. reſpondet enim præcedenti membro, damnantes pulmentaria,
» quæ alio egerent pulmentario. & rurſus inferius, hortos uillæ iun=
» gendos non eſt dubiũ, riuoſq; maxime habendos ſi contingat profluo
» amne. Si minus è puteo pertica organis'ue pneumaticis tollendo non
» hauſtu rigando. Lego. Si contingat præfluo amne, ſi minus è puteo
pertica organis'ue pneumaticis uel tollenonum hauſtu rigando. Li-
uius libro. VIII. de bello Maced. circa principium, collectis rurſus
animis in arietes tollenonibus libramenta plumbi, aut ſaxorum ſti-
pites robuſtos incutiebant. huiuſmodi tollenonum meminit Vegetius
libro quarto, dicuntur et tollones à quibuſdam à tollendis rebus uel

hominibus, hic autem à Plinio pro eo haustorio accipitur, quod à græcis celoneum dicitur. In uetusto codice tollon nouũ legitur, in alijs uel tollendo non, ex quibus facile erat conijcere tollenonum esse legendum. sunt & alia in eodem capite mendosa, quæ intacta ideo relinquenda duxi, quia cōminisci nihil potui, aliqua etiam uix digna quæ attingantur, ut illud, in quo Hermolaus conflictatus est, in reme=
» dio Saturnica signa, ubi saturica ex uetustissimo lego pro Satyrica
» more antiquo. quod autem sequitur, tot generibus usq; ad infimam plebem descendente anima, legendum mihi uidetur annona, etiam si nulla authoritate exemplaris ducar. Hæc autem ideo commemoranda duxi, ut labefactatam esse exemplarium Plinianorum fidem lectores merito iudicare possint, qui hæc & huiuscemodi alia toto hoc opere sparsa, accurate perpenderint, nec unius aut alterius loci authoritate rebus contestatissimis fidem derogandam esse, quanquam dictum Plinij supradictum huiusmodi est, ut res ipsa & mutilatum & corruptum esse locum clamitet, cum eius loci membra mutuo collidantur. Si enim auri scrupulum uicenis sestertijs ualuit, quonam tandem modo in libra sestertij tantum nongenti? sed sint sane nongenti in libra sestertij, qui igitur fieri potest, ut à noningentis ad. XL. millia peruentum sit? Quare relinquetur ut Plinius hoc in loco suo sibi testimonio refellatur & concidat. In uno uenerandæ uetustatis libro ita legebatur, quod efficit in libras ratione sestertij, qui tunc erant. D. nongenti, post hæc placuit. X. XL. signari ex auri libris, ex quo conijcio non millia. XL. sed numos Pli. reliquisse scriptum, & locum mutilatum post uerbum sestertij. in omnibus enim libris antiquis erant pluraliter legitur, & XL. signari non. XL. millia. q̃ autẽ ancipites notæ fuerint inter numos & millia patuit ex supradictis. Nec eò tamen pertinet longa hæc disputatio, ut ueritatis assertionẽ in hoc loco positã putẽ, aleamq; huius operis in hoc uno cardine uerti. Nec enim usqueadeo exilibus argumentis nixus sum, ut si Pli. ipse reuiuiscat, & hunc locũ agnoscere uelit, ita ut lectitatur, aut si dies olim forte authographum Plinij, aut eius ætatis uolumen æquale protulerit, ut id fieri posse credamus, non ipsi etiam Plinio iudicem ferre ausim uniuersum antiquitatem, ni hoc perperam ac falsò scriptum sit, ut & alia quædam quæ postea dicentur. Dixi supra argentea me nomismata Romanorum diligenter expendisse, ut id, quod ratiocinatione, & authoritate uetusta colligebam, reapse quoq; comprobarem. in auro itidem faciendum cum statuissem, quatuor & uiginti

nomismata. tot enim aurea eoq; plura habebam in altera lance po sui. & ex aduerso sex uncias nostras statui. Quo facto cum leuius aurum esse inuenirem, grossulorum duorum additamento cum pauculis minutijs rem ad æquilibrium perduxi. has minutias nostrates grana uocant. Nos momenta latine appellare possumus. Hæc quatuor & uiginti sunt in denario nostro, quod scrupulum latine uocitatur. Quomodo enim in uncia latina quatuor & uiginti sunt scrupula, sic in nostra quatuor & uiginti denarij. & ut drachma tria scrupula pendet, sic grossus tres denarios. uerum hæc nomismata cum sigillatim pensitarem, in ijs fuerunt Tiberij Augusti duo, in quibus effigies parum iconicæ uidebantur, unum hac inscriptione, Tib. Cæsar. diui Augu. Augustus, & in auersa facie Pontif. max. ubi simulachrum sedens. alterum utrinq; effigiem habebat, ut eodem habitu, sic sibi dissimilem, cum hoc elogio notis scripto. Tiberius Cæsar Augustus tribunitiæ potestatis quindecies, & in altera parte, Tiberius Cæsar diui filius. Singulorum pondus erat didrachmum, idest denarij bini argentei quadrigati, de quibus ante diximus. alterum fuit male effigiatum, sed quod Augusti fuisse ex indice cognouimus, qui fuit eiusmodi quatenus legi per uetustatem potuit. Cæsar Augustus pater patriæ. & in postica facie. Cæsar Augusto. hoc q̃q̃ attritũ, grauissimũ tamẽ inuenimus, ut bina argentea traheret. aliud eiusdẽ principis erat iconicæ effigie, qualis uulgo agnoscitur, à postica parte quadrigatũ, lemmate tetragrãmato in infimo margine. S. P. Q. R. significante senatum populumq; Romanum, & in auersa parte nomen principis ipsius erat. Hoc iusto pondere leuius erat circiter granulis duobus. Sed ita ut detritum diceres quod ponderi deerat. Erat unum eiusdem Augusti et Antonij in triũuiratu percussum, utrinq; effigiatum, ijsdem elogijs, quibus & argenteum illud cuius inter argentea meminimus, nec decoris characteribus, & cætera inscite effigiatum, pondere non detrito, sed iniquo, immunuto sex momentis. Incidit in manus meas & aliud, in quo erat Augusti effigies pulchre expressa. hoc titulo. S. P. Q. R. o. Cæsari Augusto Cos. xi. trib. Pot. vi. & in tergo ciuib. & sign. Milit. à Part. Recup. Percussum in memoriam signorum, quæ cum Crasso amissa erant, & postea Augusto à Parthis remissa sunt. Appendi & aliorum principum, in queis & Tiberij Claudij Augusti, eleganter percussum. hoc lemmate. Ty. Claud. Cæs. Ger. IM. TR. P. iconicum. cuius imaginem ex Tranquillo agnosceres, à tergo hoc elogio, Constantiæ Augusti; quod quanquam detritum, pondus tamen iustum asserua-

uerat. Appendi & Neronis Cæsaris et iconica & scite percussa hoc indice. Nero Cæsar. Aug. Imp. In postica facie spicea erat corona, intus quatuor habens literas ex. S. C. significantes decretam ei coronã: ambiente extrorsus hoc elogio. Põt. f. Max. TR. PO. VI. Cos. IIII. iusto põdere aliquanto leuiora. unum præterea Galbæ Neronis successoris iconice effictum, cum corona spicea ambiente marginem. in auersa facie octo literarum elogio hoc significante. Senatus po. q; Romanus ob ciues seruatos. leuius etiam aliquanto Neronianis. Habui tum & Vespasiani superciliosa fronte, & nitentis uultu. Habui & Neruæ & Traiani Hadrianiq; principum eleganter q̃dem expressa, sed pondere leuiuscula, octonis circiter detractis minutijs. suus unicuiq; index erat, prædictis titulosior. ut in Neruæ. Imp. Cæsar, Nerua Traian. Aug. germ. P. M. TR. PO. Cos. II. p. p. Imperator Cæsar Nerua Traianus Augustus Germanicus. Põtifex maximus. tribunitiæ potestatis. consul iterũ. pater patriæ. et in Traiani itidẽ, nisi q Dacici titulus accesserat. In cuius postica facie statua equestris erat hastam intorquẽs, accurate expressa, equo uehens incitato, cum honorifico hoc elogio. S. P. Q. R. optimo principi. Hoc nomisma omniũ, quæ uidi pulcherrimum erat, & facie augustissima. secundum quod Hadriani successoris eius nomisma principalem dignationem, atq; authoritatem augustam præferre maxime uidebatur. quod etiã ipsum equestrem statuam habebat, equo non pugnaci, sed uiatorio insidẽtem. Cernere erat asturconem tollutim gradientem, & uelut à lõgis itineribus strigosum. credo ut princeps terrarum peragrator intelligeretur. sic enim appellatus est. Appendi etiam Antonini pij. M. Antonini cognomento philosophi, Aurelij & Seueri, imminutiore sensim pondere. In quibusdam à tergo est pro elogio liberalitas Augusti. In Aureliano hilaritas. In Seueriano æternitas imperij. & in Lucij Veri uictoria Augusti alata. M. Antonini philosophi huiusmodi lemma habebat. M. Aurelius Cæsar Augu. Pij filius. tribunitiæ potestatis tertium, consul iterum. & in auersa facie concordiæ simulachrum, brachijs leniter expassis. cuius latera altrinsecus angebant chamæteræ pusillæ singulæ, inuicem auersantes. quibus utraque manu lacinias stolæ porrigere concordia uisebatur. Hic M. philosophus, qui Verus ab Eusebio appellatur, & ab Eutropio, Aurelius etiam dictus est Antonini pij adoptione, ut author est Capitolinus, qui etiam Faustinæ uxoris nomine numum percussit, hoc indice. Faustina Augusta, Pij Augusti filia. Hæc ideo enarraui uerbose fortasse, quod hodie

huiusmodi multa circũferuntur nomismata, ex quibus iudicium fieri uolo si quid aut falsò, aut temere censuisse uisus sim, neq; enim de meis tantummodo iudicio facto acquieui. Aureum autem Romanum attici numi instar percussum fuisse existimare debemus coniectura ab argenteo numo sumpta, de quo ante dictum est. at aureus atticus, qui stater ab eis appellatur, pondere didrachmus erat, ut author est Pollux li. IIII. de uocabulis rerum. ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ δύο εἶχε δραχμὰς ἀττικάς. Aureus, inquit, numus duas drachmas atticas habebat. de quo etiam infra nonnihil dicetur. Quare cum denarium Romanum drachmali pondere fuisse constet, aureum quoq; Romanũ didrachmum, idest duorum denariorũ pondere percussum fuisse merito iudicare debemus, q̃q̃ quid opus est argumentis, cum numi ipsi extent, uetustatis symbola asseruantes, ne imponere nobis nouitij pro ueteranis possint? proinde cum libra Romana sex & nonaginta drachmarũ fuerit, duodequinquaginta numi didrachmi ex ea factitati sunt à principio, q̃bus si semunciam addideris, idest quatuor drachmas, ut ex libra fiat plena mna (Cum libram & mnam in re numaria idem fuisse docuerimus) erunt in libra quinquaginta omnino nomismata, ut apud Pli. quinquaginta potius q̃ quadraginta legendum sit. Siquidem, ut dixi, cum illa nomismata uniuersa quatuor & uiginti expensarem, & unius numi loco pondusculum didrachmum (grossum nunc appellamus) adderem, minimo minus sex uncias in æquilibrio tenebam. hoc est libræ nostræ argentariæ dodrantem. ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in singulis libris fuisse, dũtaxat iusti, ac legitimi nomismatis. uetustos autem numos extare præter ea, quæ dicta sunt, etiam Pomponius iurisconsultus admonere nos potest, qui li. VII. digestorum in titulo de usufructu
» sic inq̃t, Numismatũ aureorũ uel argẽteorũ ueterũ, q̃bus pro gemmis
» uti solent, usufructus legari potest. Auaritia autem principũ uel tẽ-
» porum iniquitate immunutio ponderis postea inualuit. id quod hodie apud nos q̃q̃ obmurmurante hominum sermone nihilominus factitatur. In aureis enim nostris binum ternumq; momentorũ intertrimentum lege quoq; admittitur, remediũ uiri monetales appellant. id quod primum clementia edictali numulariorũ mancipibus indultum, ne cui fraudi esset, siquis numus ex multis leuiusculus fefellisset, auaritia pro iure suo sumpsit, ita ut nulli iam iusto priscoq; pondere signentur, & qui priscorũ extant, aut ostentationis gratia in delitijs habeantur, aut prius accisi demum in commercia & ad collybum prodeant, hinc fit ut coronati, qui cruciati cognominãtur, iam com-

merciales non sint, ut superpondiales. Quod si tam animose principes imminutae monetae crimina exercerent, q̃ imminutae maiestatis exercent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores numi, quorum iam ipsorum crimen multitudine reorum et interdũ potentia atrox esse desijt. sed sic est fere in omni parte sui resp. nostra, ut primorum arbitrio, ne dicam libidine, non legũ praescripto gubernetur, quarũ legũ nulla tot, tantis, tamq; terrificis uinculis astricta unq̃ memoria nostra fuit sanctio, ut non quilibet in aula ordines ductantium, aut resoluere aut rescindere aut abrumpere non toto anno uertente potuerit. & nos imperia nostra exteras gentes sic quoq; accepturas sperabimus? Romani autem numi immunutionem sic colligo. In uncia, ut dixi, nostrates grossulos octo ponunt, ut Romani octo drachmas, & ternos in grossulo denarios, qui latine scrupuli dicuntur. In singulis autem denarijs uicena quaterna grana momentaue, pro quibus & ulterioribus minutijs uerbum latinum assignare non possumus. In uncia igitur quatuor & uiginti denarios ponimus, & granula seu momenta quingenta septuaginta sex. i. quater & uicies quatuor & uiginti, atqui Romani quaternos aureos in uncias signabant, & argenteos octonos, siquidem argentei bini singulos aureos aequant pondere. Ita quater duodenos in libras signasse deprehenduntur. i. in duodecim uncias; & binos ex semuncia, quae minae. i. librae argentariae accedit. Sic numerus quinquagenarius in libram impleri deprehenditur. Agedũ igitur fac ex quolibet numo in argyrocopio. i. in officina argentaria detracta esse octo granula (quandoquidem hanc decessionem in recentioribus fere deprehendimus) detrimenti scrupulum unum in ternis numis inuenies, & in denis octonis scrupula sex, idest aureum unum, & duos aureos in tricenis senis. & in quadragenis quinis duos aureos & semissem, & in quinquagenis eo amplius aurei quadrantem. Quod si sesquiplam huius detractionem posueris, ut in singulos numos duodena granula decesserint, in libras qnquageni quaterni numi signari potuerunt, ita ut eo amplius sextantes lucrifierent. huiusmodi autem aetate Plinij signatos fuisse affirmare non dubitem, quippe cum Tiberianis & Claudianis ut grauissimis aliorũ principum numos opponerem, non anteq̃ decimum granum addidi praegrauare illi Vespasiani numum destiterunt, cum interim collybo detritus non uideretur, quod ne comminisci uidear, à tergo in eo numo annonam esse dico. q̃q̃ in numo Domitiani nihil didrachmo, idest ponderi iusto deerat, scito quidem ipso & in quo uultuosam faciem

agnoſceres, Veſpaſianum genitorem liniamentis omnibus referentem. Illud auguſtale ob parthica ſigna percuſſum, duo amplius grana auctarij habebat. In Neruæ & Aurelij leuiter quidem detritis undecim demum ponduſculi additamento examen neutro propenſum ſtabat. Hadrianici autem octo circiter granorum detractionem habebant. ſunt enim eiuſcemodi qui in poſteriore parte non equeſtrem ſtatuam, ſed ſalutem Auguſti habent, in. ii. conſulatu eius ſignati, in antica parte imago eſt liniamenta prioris illius male referens. Fortaſſe igitur apud Pli. legi poſſet. poſt hæc placuit. L. numos ſignari ex auri libris, paulatimq; principes imminuere pondus, minutiſſime uero ad. LV. numos, nam ne millia legatur ratio omnino refragatur, ut antea diximus. Sed eo maxime ꝙ millia argenti ſignari ex auro non potuerunt, nec auri pondere imminuto ex. XL. millibus. XLV. millia fieri, niſi argentei numi pondus imminutum intelligamus, quod conſentaneum huic loco non uidetur. utcunq; locus ille corruptiſſime legitur. nec nos in eo fallimur, quod dictum eſt. re enim comprobatur. Romanis nomiſmatibus pares omnino pondere ſunt anglici numi, qui nobiles appellantur, dūtaxat eduardei & roſati, pondere ſenum ſcrupulorum. hoc cum ex actis uirorum monetalium & ex numulariorū monimentis comperimus, tum uero examinali experimento probare uoluimus. hoc tantum intereſt, ꝙ roſati pondere pares, auri bonitate cedunt. Eduardei inſtar omnifariū habent, in prima enim nota auri bonitatis cenſentur. Quæ tamen ipſa à puritate exacta & obryza quadrante ſcrupuli diſtat. aiunt enim nullum numum ad plenam puritatem exactum eſſe. Sed iam illud uidendum quonammodo auri ſcrupulus uicenos ſeſtertios ualere potuerit. quod antequam explico hoc præfandum habeo, me Plinij lo-
» cum ita legere inſtituiſſi quoad aliud inuenero. ita ut ſcrupulum ua-
» leret ſeſtertios duodenos, quod efficit in libræ ratione ſeſtertiorum,
» qui tunc erant denarios nongentos. & inferius. Paulatimq; princi-
» pes imminuere pondus, minutiſſime Nero ad quinquagintaquinq; numos, ut intelligamus Neronem nomiſma extenuaſſe eo tempore, quo donationibus immodicis & prodigis impendijs exhauſtus, à ſenatu centies ſeſtertium annuum exigere cœpit. Verum eſto ut recte apud Pli. ſeſtertijs uicenis legatur, Auri nunc uncia ad puritatē excocti æſtimatione principali ſedecim francicis & quadrante & eo amplius denarijs quinq; ualet. hanc æſtimationem finitimarum gentium commercia intenderunt, pluris enim aurei noſtri permutantur ꝙ̄ per edictum liceat, cōniuentia, tamen principali approbante, quod

temporum difficultate constitui non potest, id quod experimento uno & altero cognitum est, fremente nequicquam homine uno primario, qui id se effecturum per omnia numina deierarat, praeconialibus interdictis alijs super alia personantibus, quae quamlibet minacia & ab homine irae impotentissimae manantia (cuius tunc ferociae recta & utilia consilia cedebant) publicum tamen consensum peruincere non potuerunt. Nos autem ratione in argento instituta neutram harum aestimationum sequemur. sed mediocrem, & eam quã mercuriali, ut ita dicam, arbitratu approbare, idest negociatorũ opinione possimus, id enim genus hominũ auri argentiq; rationem callere maxime mihi uidetur, uidelicet commertijs id assequẽtes, etenim quanti unumquodq; sit nomisma externarum gentium iudicio condiscunt, quippe quae aurum, argentumq; nostrum nullo respectu characteris, exploratum tantum appensumq; aestimant. & ut auri argentiq; grauis rationem euariare cum numularia & consistere necesse est, sic aequandae rei arbitramentum, in conciliabulis & emporijs recte atq; ordine fieri existimatur. Auri igitur unciae sedecim francicos, & octo solidos & semissem pretium statuemus, & pro ea summa nouem nostros solatos taxabimus, ratione ducta quasi singuli solati sex & triginta solidis & semisse ualeant, etsi cum haec proderem duodequadraginta solidis oblocarentur. Qua ratione libra Romana centum & duodecim aureos solatos & semissem ualebit, tantidem enim nec pluris singula pondo aestimabimus Romanis & Asiaticis opibus aestimandis, ut extenuasse magis rerum miracula q̃ auxisse uideamur. Tametsi poteramus citra reprehensionem aurum argentumq; ex temporis huius conditione aestimare. praesertim cum Italia, & omnes penè prouinciae prolixius ista aestimare quàm Gallia solitae sint. Cuius rei luculenta testimonia proferre possem, si quorundam nostratium hominum quaestus immodicos commemorare uellem ex collybo factitatos. dum in Italia res gessimus, aureis tunc nostris uice mercis exportatis. Tanti igitur nomismata Romana aestimare poteram quanti aurum argentumq; infectum nunc permutatur, modo ne nota uetustatis in pretium cederet. Sit igitur auri uncia primae indicaturae sedecim francicis & octo duo denarijs & semisse, quali nota percussi sunt Eduardei praedicti, & galliae quondam uernaculi, qui pecude uillosa signati sunt, nunc inuentu rari, ut pleriq; antiqui. aiunt eos numularij nulli numo bonitate secundos esse. quod ut intelligatur, scire hoc oportet, auri bonitatem in quatuor & uiginti caractis indicaturae consumari, ultra id

nihil

nihil exqri posse. Indicatura est quam lingua nostra legem uocat, idest notam graduumq; bonitatis. eadem lingua charactas à ceratio uerbo græco uulgari inscitia deflexit. Est enim ceratium minuti põderis uocabulum, à grano siliquæ ductum qui fructus est arboris Italicæ prædulcis, digitorũ hominis longitudine, & pollicis latitudine, nos hac in urbe importatum uidimus. intus sunt grana, quæ ceratia dicuntur nomine cum fructu cõmunicato. Theophrastus tamẽ
» aliter appellat, propterea Colu. lib. III. siliquam, inquit, græcam q-
» dam ceratium uocant. Vtitur eo uocabulo Dioscorides. Aiunt Genuæ carubam uocitari. Ex quo factum esse arbitror, ut nostri põdusculi certam minutiam eo nomine appellent. Tradunt enim numulariorum placita quatuor & uiginti ceratia in auri libra esse, & in singulis ceratijs uicena quaterna grana. & in his rursus singulis uicenas quaternas carubas, & postremo in carubis totidem minutula. Sed hic ceratium non ad põdus, sed ad indicaturam referendũ est. Ceratio enim ponderali gemmarij tantum utuntur, nõ aurifices, nec numularij. Antiq scrupuli appellatione in ea re utebantur. Plin. lib.
» XXXIII. de lapide Lydio loquẽs. his coticulis periti cum è lima ra
» puerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea,
» quantum argenti, uel æris, scrupulari differentia mirabili ratione
» non fallente. scrupulum dixit quod charactam nostri dicunt. Aurũ itaq; numarium prædictum, licet nõ sit exacta probitate, in primã tamen notam cedet, quod quadrãte tantum ceratij à primario absit, q̃q̃ rarissimum sit primariũ inuenire. huius semuncia octonis erit francicis & quaternis solidis & quadrãte solidi æstimatione nostra, & quadrãs unciæ, idest binæ drachmæ, quaternis frãcicis & binis solidis. i. duodenarijs. Qua ratione scrupulum. i. tertia pars drachmæ quod denariũ à nostris dicitur, ternis denis solidis & besse ualet. Est autem ea ratio argenti, ut quo purius inueniri non possit, id cineraceũ & parisinum uocetur, Parisijs ad summã bonitatem excoctum. Apud nos enim non pridem, uir quidem obscuræ sortis chrysoplysium instituit, idest lauandi auri officinã, rem omnino quæstuosam, sed paucissimis hominibus cognitam. huius est id artificium, ut ui aquæ medicatæ, quam Chrysulcam appellant, quantulãcunq; auri partem argento, aut cuiuis metallo illitam, aut confusam, nullo dispendio abstrahat, ita ut inauraturis nihil iam depereat mundo, nisi quod usu interteritur. Res omnino stupenda auri argentiq; quotamcunq; portionẽ ex ære eximere, etiam, quod magis mireris, manente uasculi forma quassa interdum & inani, ueluti quadã idea à ma-

teria abstracta. Is moriens filio artem cum patrimonio non mediocri reliquit, qui nũc unus Chrysoplytæ appellatione dignus esse existimatur, usqueadeo ea in arte præstat, alioquin à paucis tentata, cæterum ualetudini noxia, fumus enim bulliẽtis eius aquæ haustus uitalia tabefacere dictitatur, & eum artificem magna uigilantia satagere circa aquam necesse est, & occasiones horarum identidem obseruare, & temperaturæ modũ nosse, quapropter in ea functione alieno sæpe ministerio utitur eminus ipse respectans. In primis iam locuples eo artificio factus, ac secunda etiam fama celeber, Cointius appellatur. Quæ autem aqua uim habet Chrysulcam, idest auri ab argento abstrahendi, in ea aurum sidit cum aqua deferbuit, argentum autem aquæ confusum uisitur, & demum auro exempto alio artificio ab aqua elicitur & eluitur. Argentum igitur cineraceum & parisinum in prima indicatione censetur. Tametsi à summa puritate sex granis absit. i. quadrante denarij. hoc argentum uulgo granalium dictum, in frusta formatur similia ramentis ligni à terebra conuolutis, quam formam accipere dicitur cum excoctum et feruẽs in aquam demittitur, sensim. n. casitando & pessum eundo, in lemniscos plerũq; uel in clauiculas configuratur, q̃q̃ & alias temerarias accipit formas, est etiam cineraceum è Germania aduẽtitium, quod in pastillos, uel quadras formatur leuiter pustulosas, & nostro bonitate secundum est. huiusmodi ab antiquis pustulatum, ut arbitror, dictum est. Est autem ea ratio indicaturæ in auro argentoq; communis, ut quod excoctissimum sit uel aurum, uel argentum, in eo alieni metalli pars omnino decoqui non possit, ut uerbi gratia in auro sexta & nonagesima pars cuiuscunque maßæ. in argentõ octaua & quadragesima. Siquidem non eadem est formula in auri argentiq; exploratione. nam omne corpus aureum in quatuor & uiginti ceratia patiuntur, & pro modo temperaturæ uarias notas auri faciunt. summa aũt nota auri in quarto & uicesimo est ceratio ad quadrantem absoluto. i. ut quadrans tantum ceratij in tota massa æreus sit, aut argenteus. argenteã autem massam in duodena denaria partiuntur, quæ latine duodena sunt scrupula. culmen igitur bonitatis in. XI. scrupulis & duodeuiginti granulis esse aiunt. Hæ igitur notæ non reapse primæ sunt, sed pro prima nota cedunt, quãdoq̃dem experimento cognitum esse fertur Chrysurgicam diligentiam progredi porrò non posse, etiam si uulgo aurum & argentum omnibus numeris absolutum appelletur. præfecti tamẽ numulariorum, quos pro uiris monetalibus habemus, affirmant aurum non ad ultimum modo qua-

do quadrãtem excoqui posse, sed etiam eo amplius ad ultimi quadrantis quadrantem, ita ut ad bonitatem numeris omnibus absolutam nihil præter quadrãtis quadrãtem desit, quem ipsi appellant sextamdecimã caractæ, eum.n.quadrantem, q deest exquisitæ auri, uel argenti probitati, quartam ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rursus unã in binas sextasdecimas. decoqui igitur aiunt octauam, & alteram sextamdecimam summa industria posse, alterã sextamdecimam non posse. argentum uero ita decoqui posse, ut nihil præter merum argentum supersit, & huiuscemodi in hac urbe fuisse dicebant, cum hæc scriberem. uerum lege cautum olim fuisse, necui mancipi fraudi esset, qui numum percuteret, si auri quod primæ notæ ascriberetur ultimi ceratij dodrans tantum aureus esset, uidelicet id prouidente legislatore ne auri excoquendi difficultate nomulariorum mancipes in multam inciderent, & numi ipsi sæpe in publicum committerentur, eam tamen mentem fuisse ut plerique numi exacta indicatura signarentur. sed auaritia eorum factum, ut omnibus omnino numis quadrans ille decederet, dum passim remissione summi iuris mancipes quasi iure suo uti cœperunt, & id, quod intra spem ueniæ relictum erat, ab omnibus & semper pro iure usurpatum est. Huius rei argumentum esse q quadrantale illud subsidium non lucro redemptorum cedere, sed principum solitum sit, quibus hoc lucrum refundere monetarij redemptores publico nomine sæpissime coacti sunt uirorum monetalium seueritate, hodieq; ita factitari aiebant licet in alio genere, ut si mancipes, idest argyrocopiorum conductores, quos magistros numulariorum uocant, relatis pyxidibus deteriora aliquanto fecisse nomismata iudicentur, quod notæ præstitutæ deest, id resarcire principi populi nomine cogantur. Pyxidas appellant uascula, in quibus nomismatis cuiusq; officinæ specimina conduntur. Reliquum est, ut colligamus qualis fuerit argenti ad aurum analogia. Diximus in uncia octonas esse drachmas, et in drachma terna scrupula. hac ratione scrupulus sestertiũ unum et triẽtem capit, cum drachma et denarius quaternis sestertijs ualeant. Si igitur scrupulum auri uicenos sestertios ualuit, ut ex Plinio didicimus, auri ad argentũ ea fuit proportio, quæ est qndecim ad unũ, cum uignti sestertios qndecim argenti scrupula ualuerint quot scilicet unum auri scrupulum ualuit. hoc autẽ tpe ea ferè est auri ad argentum analogia, quæ est duodecim ad unum, paulo tm̃ minor, siqdem cum uncia auri edicto regio sedecim frãcicis et quadrãte taxata sit, et argenti, uiginti septẽ so-

lidis & semisse, si undecies hanc summam solidorum numeres, fient quindecim francici & duo solidi & semis, & minor erit summa. q si duodecies multiplices fient sedecim francici & semis, & paulo summa exuberabit. Quod si æstimationem à me institutam spectes, eadem erit ratio, hoc est si analogiam duodetriginta solidorũ (tanti enim unciam argenti æstimaui) & sedecim francicorum & octo solidorum spectaueris, quanti aurũ primarium æstimandũ censui, sex enim solidis tantũ exuberabit summa, ut prior illa quinq;. Vt autẽ quindecuplex esset auri ad argentum olim analogia, fieri potuit propter auri pœnuriam, quã Romæ tunc fuisse Plinio authori credẽdum est. qui li. XXXIII. sic inquit. Romæ qdem non fuit aurũ nisi admodum exiguũ longo tempore, certe cũ à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus q̃ mille pondo effici potuere, nec ignoro M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeij tertio consulatu è capitolini Iouis solio à Camillo ibi condita. & ideo à plerisq; existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit ex Gallorũ præda fuit. & paulo inferius. ergo, ut maxime, duo tantũ. M. pondo cum capta est Roma anno trecentesimo. LXIIII. fuere. cum iam capitũ liberorum censa essent. CLII. Mil. & rursus infra. Frequentior autem usus annulorũ non ante Cn. Flauium Annij filiũ deprehenditur, hic nanq; publicatis diebus fastis tantam gratiã plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, ut ædilis curulis crearetur, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres consules fuerant. quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut annulos ab eo abiectos fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus. Hoc primũ annulorum uestigium extat. promiscui autem usus alterum secundo punico bello. neq; enim aliter potuissent trimodia illa annulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Idem inferius, nullosq; omnino annulos maior pars gentium hominumq; etiã, qui sub imperio nostro degunt, hodie habet, ne, signat oriens, aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis. multis hoc modis, ut cætera omnia luxuria uariauit, gẽmas addẽdo exquisiti fulgoris, censuq; opimo digitos onerando, mox etiã effigies uarias cælando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. alias deinde gẽmas uiolari nefas putauit. ac nequis signandi causa in annulis esse intelligeret, solidas induit. contra uero multi nullas admittunt gemmas, auroq; ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertũ. Ex his uerbis Plinij intelligimus annulos aureos nõ ornamẽti causa, sed signãdi institutos siue aurea pala, siue gemmea, id, quod satis ex libris iuris ciuilis intelligitur in mentione obsignandorum testamentorum.

De iure

» De iure autem annulorum aureorum nos alibi diximus. Tiberio au
» tem principe, inqt idem author, anno ab urbe condita DCCLXXV.
» annulorũ authoritati forma constituta est. quo tpe statutũ, ne cui ius
» esset annuli aurei gestandi nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno
» sestertia. CCCC. census fuissent, et lege iulia theatrali in quatuorde-
» cim ordinibus sedẽdi. Romæ aũt argentum magis q̃ aurũ olim abũ
» dasse ex eo conijcere possumus, qđ idẽ author alibi eodẽ lib. inqt his
» uerbis, sed præter alia eqdẽ miror populũ Ro. uictis gentibus in tri
» buto semp argentum impasse, non aurũ, sicut Carthagini cum An=
» nibale uictæ argenti pondo annua in qnquaginta annos, nihil au=
» ri. Nec potest uideri penuria mundi id euenisse, nam Midas et Crœ
» sus in infinitum possederant. quo in loco numerus põdo deest in o-
mnibus libris, ex Liuio restituendus, q pacem factam ea conditione
inqt, ut decem millia talentũm descripta pensionibus æquis in an-
nos quinquaginta soluerent. Aut igitur Plinium numerum omisisse
calculandi tædio dicendum est, aut locum sic restituendum, Argenti
põdo annua sedecim millia in quinquaginta annos. hoc autem sic
colligo. si decem millia talentũm in quinquaginta annos pẽsionibus
æquis distributa sunt, oportuit ducenta singulis annis pensitari. at, ta
lentum octogenariũ accipio. i. uel euboicum uel ægyptium, quare ex
ducenario numero p octogenarium ducto summã sedecim millium
pondo colligo. Non me latet Hermolaũ Barbarũ in loco Plinij supra
dicto pro illis uerbis, sed præter alia, legere sed spartaci, ita ut ad
præcedentia referatur. Cui lectioni antiqua exẽplaria astipulantur.
Quod siquis sequi malit, sñia à uerbo eqdem incipienda erit, & il
» la duo uerba, sed spartaci in supiore sententia includenda. Pli. Ta=
» lentum autem Aegyptium põdo octoginta patere Varro tradit. ubi
» fortasse capere Plinius scripsit, quod postea literis transpositis corru-
» ptum est. De euboico testimoniũ est apud Liuiũ lib. VII. de bello Ma
» cedonico de pace cum Antiocho facta loquẽtem. Pro impensis in bel
» lum factis. XV. millia talentũm euboicorum dabitis, quingenta præ
» sentia, duo millia & qngenta cum senatus po. q; Romanus pacem cõ
» probauerint. mille deinde talenta in. XII. annos. ubi non mille sed
» millena lego. & lib. sequenti ubi de confirmatione eius pacis loqui-
» tur. Argenti probi. XII. millia attica talenta dato intra. XII. annos
» pẽsionibus æquis. talẽtum ne minus põdo octoginta Romanis põderi
» bus pendat. quo in loco non attica talenta, sed euboicorum talẽtũm
» lego. nisi intelligamus atticũ magnũ & euboicum idẽ fuisse, ut utrũq;
Liuius pro eodẽ usurpauerit. Penuria igitur auri fieri potuit, ut auri

ad argentum quindecuplex proportio priscis tēporibus fuerit, ideo scilicet, ꝙ Romani studiosiores argenti q̄ auri tunc fuerunt. Pollux libro. IX. de uocabulis ad Cómodum Cæsarem, aurum ad argentum decuplam proportionem habuisse his uerbis affirmat. τὸ δὲ χρυσίον ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τῆς μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι. Quod autem aurū decuplum argenti esset, non obscure ex Menandri comœdia, quæ sponsio uel pignus dicitur, uel depositum apud argentariū potius, intelligere quis possit. Cū enim quodam in loco talēti aurei pōdus dixisset, alio loco de eodē loquēs, decatalantum dixit. i. talentis decem æstimabile. Herodotus aurum τρισκαιδεκαστάσιον dixit. i. terdecies argento æstimabile, uel terdecies argento rependēdum, ut infra dicetur. Ecce aūt rursus aliud, aliudq́; occursaculum. Si. n. ea fuit auri analogia ad argentum, quam prædiximus, quonāmodo stare illud Tranquilli dictum poterit in Cæsare. In Gallia fana templaq́; deûm donis referta expilauit. urbes diruit sæpius ob prædam q̄ ob delictum. unde factum ut auro abundaret, ternisq́; millibus numûm in libras promercale in Italia prouincijsq́; diuenderet. Multis iam testimonijs docuimus absoluta numi appellatione sestertium numum intelligi, sestertiumq́; quartam tantum ptem denarij fuisse, quare etiā drachmæ, cum denarius drachmali pōderi fuerit. Porro etiam ratione & experimento. i. libra docente didicimus binos denarios aureis singulis rependi. & centenos in libram, quæ duodenarum unciarum est & semunciæ, signari solitos. Cui consequens est, ut in libras singulas quadringentos numos adnumerare debeamus. Qua ratione tria numûm millia septem libras & selibrā conficiunt. Ita apud Tranq. auri ad argentum analogia dimidio minor est, q̄ esse ex Plinij lectiōe collegerim, & quarta parte minor, q̄ Pollux esse dixerit. Ita qcquid hactenus astruximus, corruat in sese necesse est. Age non'ne Plinius quodā loco libri tricesimitertij ita inqt. miscuit denario triūuir Antonius ferrum, miscuit æri falsæ monetæ. alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum. LXXXIIII. è libris signari. Quo in loco notandū, ꝙ idem author inqt. legem latam à Mario Gratidiano, ut ludus Romæ instituerentur probandi nomismatis, ut ægre fallere possint adulteratores numi. Igitur, inquit Plinius, ars facta denarios probare, tam iucunda è lege plebe uti Mario Gratidiano uicatim totas statuas dicauerit. rumq́; in hac artium sola uitia discuntur, et falsum denarij spectatur exemplar, pluribusq́; ueris denarijs adulterinus emitur. ubi tn̄ non iucunda è lege plebe, sed iucunda lege plebi lego, admonitus ab anti-

ab antiquis exemplaribus. alioquin absurda erit locutio. sic supra, non miscuit æri falsæ monetæ. sed miscentur æra. uerum si hoc uerum est, quod Pli. dixit, nos luculẽto errore lapsi sumus. uel Plutarchus potius, & Appianus cæteriq;, q centenos denarios in libra statuunt, cum Pli. eo minus sedecim statuerit. q ẽt lib. VI. de publicano rubri maris loquens, q ad Taprobanen tempestate delatus pcontanti
» regi enarrauit Romanos & Cæsarem. rex aũt, inqt, mirum in mo
» dum inter audita iustitiam Romanam suspexit, ꝙ pares põdere de-
» narij essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarent à
» pluribus factos. & hoc maxime solicitatus, ad amicitiã legatos misit. hoc dictum Plinij pugnare uidetur cum eo, quod Pli. lib. XXXIII. dixit de imminutione ponderis. Sed hoc Claudij tempore contigisse à Plinio dicitur. & de denario dictum est non de numo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli r̃ndeo, et olim id potuisse & hodie fieri posse, ut libra auri nõ pluris q̃ septem libris & semisse argenti ueneat. fac ut aurum obryzum decuplex q̃ argentum fuerit purum, id quod Pollux inqt, potuit Cæsar aurũ ex donarijs templorũ & priuatis expilationibus congestum ita conflãdum, temperãdũq; curasse, immo ut non hoc affectauerit Cæsar, potuit aurũ ex omnibus notis conflatum simul & colliquefactum in eã indicaturam redijsse, quæ uno quadrante à primaria distat. id hodie nostri duodeuicenariũ uocant. uasa enim raro ex auro tenuissimo & mollissimo fiunt, ideo ꝙ illud aurum usurã non fert sine magno intertrimento. Quare aurum uascularium, & usuale ferè uicenarium aurifices esse dicunt. q̃q̃ & deterius multo repitur consulto etiã temperatum non modo fortuitum. Pleruq; tñ Parisijs cælatores, & inclusores in sigillis, & catenis & mundo muliebri duo & uicenario utuntur, qđ duodecima parte à purissimo distat. Est etiã in usu undeuicenariũ qđ coticulariũ uulgo uocant. Qui aũt splẽdidiora gestamina habere uolunt auro nomismatico utuntur, quo aurei nostri percussi sunt. quorũ legitima & iusta nota uno tñ ceratio indicaturæ deficitur. Nõ pridẽ aurifices in aureolis gestaminibus solo undeuicenario utebantur, qđ coticularium ideo uocatur, ꝙ infra eam notam aurũ cælare lege municipali uetitum est. Supiores aũt notæ nunc passim in officinarũ usu sunt usq; ad nomismaticã. Extant hodie numi in Germania signati ex auro dodrãtali. i. duodeuicenario, in quo quarta pars æris uel argenti mista est. uisuntur etiam hodie Philippei, & Guillielmei Hollãdini ex auro ferè septunciali. i. cui sesquadrans æris mistus est. quos quindecim ceratijs temperatos appellãt. aurum

primarium æstimatione quàm nunc sequimur, ualet in uncias senis denis libris & octonis solidis & semisse. qua ratione æratiũ. XIII. solidis & octo denariolis ualet. Esto igitur, uerbi gratia, proportio auri ad argentũ, quæ est duodecim ad unũ, hac ratione libra auri Romana, dũtaxat summæ notæ quaternis millibus & octingentis numis uenalis esse debuit, & auri uicenarij quaternis millibus, & duodeuicenarij tribus millibus & sexcentis. eademq; ratio est in cæteris temperaturis, accedente decedenteq; semper auri portione pro eo quantum est æris, quod in auro remansit. Fieri igitur potuit, ut Cæsar aurum promercale tribus numũm millibus in libras habuerit, tũ ob auri abundantiam, tum ob crassitudinẽ, etsi maiorẽ decupla proportionem auri ad argentũ statuas. Chrysurgorũ tamen placita auri appellatione non dignantur, quod infra dodrantẽ descendit. fortasse etiã ternis millibus pro quaternis apud Suetoniũ legitur. mihi. n. antiquum uidere nõ contigit. sed eo suspectos numeros habeo,
» ꝙ in Tiberio ita legitur. Corinthiorũ autẽ uasorum pretia in im-
» mẽsum excreuisse, tresq; mullos. XXX. millibus numũm uenisse gra-
» uiter conquestus est. Si enim hoc uerũ esset, quonã modo aut Pli. hoc tacuisset, q prodigum appellat Asiniũ Celerẽ, ꝙ mullũ unũ Claudio principe octo millibus numũm emerit? Aut Iuuenalis q sex millibus emptũ mullũ satyricæ exclamauit? Præterea qs credat tres pisces decem auri libris emptos? Tanti. n. empti sunt, si aurum tribus millibus uenijt. et pisces eos, q Plinio authore binas libras ponderis raro admodũ exuperant, ut author est Pli. Restat nũc ille scrupulus, uel scopulus potius de denariorũ numero in libra testimonio Plinij, cõtraq̃ toto hoc opere cẽsuimus. quẽ si eximere, uel amoliri quoquo mõ possim, rursus ille alter existet de millenis sestertijs, quæ lib. III. de institutione iuris à Iustiniano principe pro uno aureo accipiũtur, ut antea diximus. Eqdem tot difficultatibus offensus hanc nostrã cõmentationem subinde interpellantibus, marinũ illum deũ Protei nomine à poëtis decantatum, retentare mihi uisus sum. Protei autẽ nomine uetustatem adumbratã in præsentia interpretabor. etenim senex ille fingitur, ad id etiã nomine accommodato. is cũ omnia nouerit, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur, siquando è specu emergẽs, & in littore apricans de rerum ueritate consulitur, omnia transformat sese in miracula rerũ. nec prius in sese redire dicitur, q̃ omni ope omnibusq;, ut aiunt, ungulis correptus, manibus uinclisq; tenetur. nã sine ui non ulla præcepta dabit, neq; illũ orando flectes. uim duram, ac uincula capto inijcias necesse est, si ueritatis

documentum ab eo elicere uelis. Hunc Proteum non modo ego nunc captare, sed etiam uincire iam uideor, necdũ tamen satis arctis nexibus retinere, siquidem ueritatem rerũ nunc in uasto quodã sinu uetustatis abstrusam, nunc in mendis exemplariũ uelut in alto quodã gurgite obscuritatis obrutã, in lucẽ ac solẽ elicere conor, haud intempestiue, ut arbitror. quippe eo demum tempore, quo lingua Romana maiorũ æqualiumq́; nostrorũ diligentia propemodum reddita sibi creditur. ut si hæc ætas paucarũ adhuc rerũ calignem dispulerit, prisca omnino lux oborta nobis iudicari possit. Veritatem igitur adhuc attigisse magis, atq; etiã nunc palpare, q̃ in potestate habere mihi uideor. id'q; adeo eo magis ꝙ numerosa quædã cohors antiquorum scriptorũ enarratrix ex aduerso stare mihi uidetur, & Proteũ ipsum altrinsecus retentare. Proinde renouato impetu rursus eodẽ incumbendũ, quandoquidem forte, ut spero, fortuna ex alterius operis diuerticulo, quod in manibus erat, in parergon huiuscemodi transuersum me rapuit impetus animi inconsultus. Verũ multitudine rerum obuiam sese ingerente longissime digressus, institutum cursum, quem magnopere urgebam, non modo differre, ut speraueram, sed etiam destituere, atq; obliuisci coactus sum. excreuit enim opus quadruplo iã amplius q̃ pro destinatis modulis. In quo iã in altum iterum iterumq́; raptus sum, haud sine mea culpa. ut qui expansis uelis puicaciæ in altum magis quo res cunq; tulisset, q̃ in litus quoddam certum uela facerem. Quare ultro citroq́; iactatus emansisse tandẽ me sensi, cum cœlum undiq;, & undiq; pontus esset. uidelicet in eo culpa fuit, ꝙ inexplorata, improuisáq; rei absoluendæ difficultate strenue magis q̃ considerate has mihi uices depoposci. cũ enim hoc opus menses abhinc circiter decẽ locaretur, digito statim sublato me obstrinxi. Itaq; cũ renunciare eam redemptionem nequeã, & prædes annotationes meas, & omnem industriam meã, atq; etiã existimationem dederim, & identidem appeller quasi iam dies & cesserit, & uenerit, omnino uetustati ipsi, ut uenerandæ qdẽ, sic maligne ueritatem promenti, nec mihi unquã ueritatis dispẽdio sacrosanctæ, manus inijcienda. Quam.n. interdũ ueritatem ad manũ etiã aspiciendam porrexit, rursus in tenebras ac calignẽ condit. & cum rẽ profligatam speramus & ad lucem nos puenisse, tum uariæ illudũt species, ut nũc in summa manu imponẽda labor prope omnis effusus sit. atqui certum est nihil eorũ, quæ dicta sunt antea & cõprobata interlinere. Quid igitur? Proteo uim adhibere cũ flecti oratione nõ poterit, et plane affirmare corrupta esse exẽplaria aut siquid

eo facinorosius erit, cuius tamen inuidiam laudatis authoribus summus amoliri à me possim. quandoquidē nō nostrum id exēplum est, & magnos in hoc uiros imitabimur. Iā primum ad Iustiniani dictū satis iam responsum est, Centenarij etiā olim dicti sunt, nō q centū sestertia possidebant, sed q centū millibus æris censi erant, ut ex Liuio apparet in classiū descriptione, & ex Pli. li. XXXIII. his uer-
» bis. maximus census CX. millia assiū fuit illo rege, & ideo hæc pri-
» ma classis. Quod si lex Papia post numū argenteū signatū lata sit, centenarij etiā dici potuerūt, q sestertia centū in censu habebāt. quomodo ducenarij iudices dicti sunt eqtes Romani, qui dimidiatū cen-
» sum equestrem habebant. de qbus Tranq. in Augu. ad treis, inquit,
» iudicū decurias quartam addidit, quæ ducenariorū uocaretur, iudi-
» carentq; de leuioribus summis. ij autem ius annulorū nō habebant
» authore Pli. his uerbis, diuo Augusto decurias ordinante maior pars
» iudicū in ferreo annulo fuit, ijq; non eqtes, sed iudices uocabantur. ut autem pro mille sestertijs unus aureus haberetur, nulla authoritate antiqua defendi potest. etenim docuimus supra aureū unū pro centū sestertijs cessisse Galbæ tēpore, qua ratione quinq; millia sestertiūm in auri libra fuerunt. & auri ad argentū proportio ea fuit, quæ est duodecim et semissis ad unū. Restat locus ille Plinij, de quatuor & octoginta denarijs. & alter lib. XXXV. longe nos retro
» agens, quo in loco sic legitur. Timomachus Byzantinus Cæsaris di-
» ctatoris ætate Aiacem ei pinxit, & Medeā, ab eo in Veneris geni-
» tricis æde positas, octoginta talentis uenundatas. telentū autē atticū, ut ait Varro. XV. sestertijs taxatur. nos talentū atticū sexcentis coronatis taxauimus. & singula sestertia quinis & uicenis. qua ratione fit, ut talentū quatuor et uiginti sestertia ualeat, quod Pli. sedecim ualuisse dicit. Ita fit, ut aut in his uadis hærere necesse sit, aut aliqd non uulgare, nec mediocre cōminisci, quandoquidē certum est retroactu non defungi. Quod ad prius igitur illud ptinet, alij è pondere subtrahunt, cū sit iustum. LXXXIIII. è libris signari, hoc affirmare nō dubitauerim quod Hermolaus in glossematis suis suspicatus est eo loco, ubi talenti meminit, Plinium non. LXXXIIII. sed XCVI. scriptum reliquisse. Ita enim fateri scriptorum authoritas cogit. cui ut astipulatur id, quod apud Priscianum legitur libram duodenarum unciarū sex & nonaginta drachmas habere, ita Plinianæ lectioni refragatur in libra eadē Romana denarios duos & septuaginta fuisse, id enim ibidem legitur. alioquin piaculi instar esse non putem Plinio in hoc non assentiri, qui de re numaria, et au-

ri argentiq; temperatura parum accurate scripsit, nec pro eo quanta eius esse solet cæteris in rebus tradendis diligentia. Quod nõ magnopere mirandum est. quotus enim quisq; hodie eorũ, qui literas didicerunt, disertus in ea re inuenitur? ut uel numerum nummorũ in libram nostram statuere certò possit, nedum rationem indicaturæ tenere? Nihil tamen de Plinio .i. de ingenio rerũ omnium capaci temere affirmare uelim, nisi aut eum non semper idem de eodẽ dixisse, aut quod uerius est, corruptum eius permultis in locis librũ esse.
» Iam primum libro XXI. drachma, inquit, attica (fere enim attica
» obseruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus, eademq;
» sex obolos pondere efficit. nos autem supra docuimus in scrupulo bi
nos esse obolos, & in drachma terna scrupula, quod cum Plinij dicto congruit. docuimus ex Plutarcho idem esse denarium et drachmam. si Plutarchi testimonium non satis est, audiamus Strabonem, q
» libro quinto geographiæ circa finem sic inquit. Casilinum oppidum
» situm est ad flumen uulturnum. In eo prænestini uiri quingenti &
» XL. cum Annibale tunc florente usqueadeo restitere, ut urgente fa-
» me medimnus frumenti ducentis drachmis ueniret, eo euentu, ut uen
» ditor fame mortuus sit, emptor incolumis euaserit. ὥσθ' ὑπὸ λιμοῦ
» διακοσίων δραχμῶν πραθέντος μεδίμνου, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν,
» ἐσώθη δ' ὁ πριάμενος. Valerius de hoc loquens lib. VIII. non me-
» dimnum, sed murẽ fuisse dicit his uerbis. In illa obsidione, & fide
» cum trecenti Prænestini permanerent, euenit ut quidam murẽ captũ
» ducentis potius denarijs uendere q̃ ipse leniendæ famis gratia consu
» mere mallet. Sed credo deorũ prouidentia effectum, ut & uendito-
» ri & emptori quem uterq; merebatur exitum attribuerint. Valer.
denarios latine dixit, quod Strabo græce drachmas. Pli. li. VIII. nummos ducentos dixit nõ denarios. uenisse murẽ ducẽtis nummis Casilinum obsidẽte Annibale, eumq;, qui uendiderat, fame interijsse, emptorem uixisse, annales tradũt. Vsq; adeo uel uaria antiqui de re eadẽ tradiderũt, uel nummis apud Pliniũ pro denarijs legitur. Rursus Pli-
» nius eodẽ in loco libri uicesimi primi. Mna quã nostri minã uocant
» pẽdet drachmas atticas centũ. Idem li. XII. de thure loquẽs. Micas
» concussu elisas mãnam uocamus. etiã tamen inueniuntur guttæ. quæ
» tertiam partẽ minæ hoc est. XXXIX. denariorũ pondus æquẽt. In
uetusto exẽplari nõ. XXXIX. sed. XXIX. idest undetriginta legitur. in duobus alijs manu scriptis. XXVIII. legitur si. xxxix. Probamus ut oĩa ĩpressa habẽt exẽplaria, mina centũ et decẽ et septẽ denarios habet. si. XIX. septẽ et octoginta. si. XXVIII. quatuor et octo

ginta, & conuenit cum dicto Plinij lib. XXXIII. nisi q̃ illic de libra
dicitur. hic de mina. Quod si admittamus, Plinius secum ipse pugna
bit. Ad illud alterum de talento attico quod ex Varronis authori-
tate a Plinio sedecim sestertijs taxatur, idest quadraginta libris, di-
co in antiquis omnibus codicibus nõ. XVI. sestertijs legi, sed sedecim
alijs, quod quomodo restituendum sit nescio. sed q̃ dubia sit fides nu
merorum summarumq; in Plinio & pecuniæ uocabulorum multis
iam exemplis docuimus, q̃bus tamen & unum aut alterum adde-
mus ex eodem. XXXV. libro. quo enim in loco de parethonio loqui-
» tur, sic habent impressi codices. pretium optimo in pondo sex libra
» rum, ubi manuscripti habent, pretium optimo in põdo. C. XI. dena-
rij. unus uetustissimus sic, in põdo. C. XI. & denarij uerbum addi-
tum erat lectoris manu, & C. loco deletili scriptum. & paulo infe-
» rius de usta in impressis libris, optima nunc asiatica habetur, preti-
» um eius in libras æris quini. in manu autem scriptis, pretium eius
» in libras. XVI. denarij. et paulo superius de. L. Numio. nam cum in
» præda uendẽda rex Attalus sex millibus sestertiũm emisset Aristi-
» dis tabulam Liberum patrem continẽtem, pretium miratus, suspica
» tus aliquid in ea uirtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulã Attalo
» multum querente. in reliq̃s non sex millibus sester. sed sedecim li-
bris legitur, pro sedecim talẽtis, ut arbitror. Græci enim sestertij uo
cabulum nõ nouerunt, & alioquin sex millia sestertiũm non erat
pretium, quod Nummius Corintho expugnata miraretur, & ob id
addictam tabulã reuocaret. Strabo lib. VIII. de Corinthi euersione
loquens, hanc tabulã Romæ se uidisse affirmat in æde Cereris cõse
cratam, opus omnino speciosum. propter quod etiam emanauit pro-
uerbium apud græcos. οὐδὲν πρὸς τὸν διόνυσον. idest nihil ad Libe-
rum patrem. hoc est nihil hoc præ Aristidis Libero patre. q̃d pro-
uerbium usurpari solet quoties res impares componuntur. Talentũ
autem atticum nemo minus dixit esse. LX. minis centenarũ drachma
rũ, ut supra docuimus. Suidas oĩno. LX. minarum esse affirmat, &
minas centenarias esse. Quare apud Pli. sic fortasse legendũ est. Talẽ
tum aũt atticum, ut ait Varro, denariorũ. VI. millibus taxatur. an-
tiqui. n. denarium. X. nota significabant ut prædictum est a nobis.
Quod cum. VI. iũctum pro. XVI. exauditũ est, et millibus pro sester
tijs, quorũ uerborũ eadẽ sæpe significatio ẽ, ut præcedẽtibus appet.
Hæc etsi abũde sufficiũt cũ ijs, quæ antea tot authoritatibus authorũ
cõprobata sunt, hæsitatiũculã tñ manere scrupulosis mẽtibus nolo,
Protogenisq; pictoris exẽplo tabulas idẽtidẽ respectãs, tollere manũ

nequeo, urgeo memet ipse, scriptorumq; meorum calumniator fio, nec mihi satisfacio, nisi omnia tam clara q̃ lucem reddo. Itaq; ut semel hanc disputationem finiam, recitanda sunt ea testimonia, quae controuersiam q̃libet ambiguã decernere ita possint, ut ultra referri quaestio nequeat. Iam primum (ut mittam quod apud Priscianũ legitur, Senecam ad Nouatum scribentem, talentũ paruum atticum dixisse quatuor & uiginti sestertiorum fuisse, quae sexaginta libras ualent)
» Plutarchus in Fabio. progressus, inquit, dictator ad plebem uouit dijs
» omnia eius anni caprarum, ouium, suũ, atq; boum foeta, quae Italiae
» montes planiciesq; ac flumina parataq; ea in regione educarent, se
» mactaturum fore, & trecenta triginta tria sestertia, totidemq; dena
» rios pro Megalesiacis spectaculis faciendis in impensam se collatu-
» rum, tertiamq; partem additurum. hoc caput est octo myriades, &
» tria millia quingentae octoginta tres drachmae, & oboli duo. Haec uerba Plutarchi cum calculo prosequerer, nec numerus responderet ad rationem, quam hactenus tenendam affirmaui, errore id factum interpretis intellexi, qui quod transtulit non percepit. id quod facile calculo explanabitur. trecenta sestertia septingentas ac quinquaginta libras ualent. & triginta tria sestertia, octoginta duas libras & selibram, cum in singula sestertia dipondium & semissem intelligamus. fiunt haec in summa octingenta triginta duo pondo & selibra. Si igitur in singula pondo centenas drachmas numeres, ideoq; eum numerũ centenario multiplices, facile drachmas octoginta tria millia & ducentas in summa inuenies, & praeterea pro selibra qn quaginta. huic summae si pro trecentis triginta tribus denarijs, totidem drachmas adieceris, fient in assem octoginta tria millia quingentae octoginta tres drachmae. huic iterũ summae si tertiam partem addideris nescio quid summae habiturus sis. non. n. id conuenit, ut tertiam partẽ addas huius ingentis summae, cũ duo oboli tantum restent ex summa à Plutarcho posita. Si autem trientẽ adieceris, idest duos obolos (denarius. n. senis obolis cõstat,) summa adamussim quadrabit. Interpres Plutarchi tritemorion, idest trientẽ pro tritomorio idest tertia parte errore ductus accepit. Trientem enim Plutarchus pro triente denarij intelligi uoluit. nõ pro tertia parte summae. Hoc ex Liuio probari potest libro secundo de bel. punico, qui de Fabiano uoto loquens, in quo omnia ternario numero nuncupata sunt,
» ita post alia uerba subdit. eiusdem rei causa ludi magni uoti, aeris
» CCCXXXIII. millibus triente. Praeterea bubus trecentis. nisi tamen error est apud Liuium Plutarchus alium authorem secutus est. Li-

uius enim pro.CCC.millibus numûm.i.totidẽ sestertijs, millia æris dicit, & de denarijs tacuit. trientem autem tertiam partem assis intellexit, qui genus numi fuit, ut postea uidebitur. satis tamen patet ex uerbis Plutarchi denarium & drachmam pro eodem accipi, & centenos fuisse in libris. Idem Liuius li. VIII. de bello Maced. de L. Scipione loquens qui post triumphum Asiaticum accusantibus tribunis peculatus damnatus esse dicitur ob suppressam manubiarũ partem.
» de Scipione, inquit ille, iudicium factum, quo cõmodior pax antiocho
» daretur Scipionem sex millia pondo auri, quadringenta octoginta
» argenti plus accepisse q̃ in ærarium retulerat. & paulo inferius de
» summa damnationis loquens. In L. Scipione malim eqdem librarij
» mendum q̃ mendacium scriptoris esse in summa auri atq; argenti.
» similius enim ueri est argenti q̃ auri maius pondus fuisse, & potius
» quadragies, q̃ ducenties quadragies litem æstimatam. eo magis ꝙ tan
» tæ summæ rationem etiam ab ipso requisitam Publio Scipione in se
» natu tradunt. librumq; rationis eius cum L. fratrem afferre iussis
» set, inspectante senatu suis ipsum manibus concerpsisse, indignatum ꝙ
» cum bis millies in ærarium retulisset, quadragies ab se ratio posce-
» retur. hactenus Liuius. Sex millia pondo auri æstimatione à nobis instituta sexcenta septuaginta quinq; millia solatorum ualẽt, cum in singula pondo centum & duodecim aureos et semissem numeremus, idest nouenos in uncias. & quadringenta octuaginta argenti pondo, quatuor millia octingentos coronatos. Porrò si aureos solatos ad coronatos redigere uolumus, in singulos solatos deducere solidum & semissem oportebit. sic enim singulas auri libras centum & duodecim solatis & semissè taxauimus, ut solati singuli triginta sex solidis & semisse ualerent, quare ex sexcentis septuagintaquinque millibus decies centena & XII. millia quingenti solidi decedant necesse est, quæ summa ad quinquaginta millia & sexcentos uiginti quinque francicos contracta, circiter undetriginta millia aureorum coronatorum ualet. Nihil enim refert exacte hoc colligere. fit summa septingenta & octo millia octingenti aurei. tanti æstimamus peculatum. L. Scipioni obiectum. & tamen lis ei æstimata fuit ducẽties quadragies sestertiûm. quod nos æstimare solemus sexcenta millia coronatorũ. ita centũ & octo millia octingenti exuberãt in priore summa, Si tanti damnatus est, quanta fuit petitio. Sed si decuplex tantũ fuit auri ad argentũ proportio, ut Polluci credere nũc uelimus, sexta ferè pars hinc decedere debet. Ego enim hoc aurũ ita æstimaui, ut auri libra paulominus duodecim li-

bris argenti ualuerit. Hæc sexta pars centū decē & octo millia & paulo aliqd amplius efficit. adamussim autem quadrare numerus non potest propter auri ad argentū analogiā hodiernā, quæ paulo minor est duodenaria, ut antea docuimus, et ego ita nūc deduxi quasi plane duodecuplex esset. nō dubito autem tanti Scipioni litem æstimatam esse, quantū iudicatū fuit eū auri, atq; argenti interuertisse, idest in lite æstimanda nihil ei remissum esse, sed iudices decuplicem æstimationem secutos quæ cōmunis erat. præsertim in auro nō plane obryzo. Hæc ratio etsi odiosa est propter supputandi tædiū, eō tamē ptinet, ut intelligatur ducēties & quadragies sestertiūm ingentē pecuniam fuisse, nec absurdā me rationem iniuisse in auri atq; argenti æstimatione facienda. nunc uero cōpendiariā rationē ineamus, cēties sestertiūm significat cēties centena millia numūm, idest centies ducenas, & qnquagenas libras, quæ sunt quinq; & uiginti millia pondo argenti. Sic ducenties & quadragies sestertiūm sexaginta millia argenti pondo ualet. Huius decima pars est sex millia, & illa est proportio auri ad argentū ex Polluce. quare ad numum ratio quadrabit ut ducēties & quadragies sestertiūm, & sexaginta millia pondo argenti, uel auri sex millia, sexcentis millibus aureorū nostrorū æstimari debeāt. id tantum excurret, quod pro quadringentis octuaginta libris argenti taxauimus, idest quatuor millia & octingenti aurei. Intelligere autem debemus uel argenti in lite æstimanda nullam habitā esse rationem prout erat auri summa. uel annaliū scriptores eam summā prætermisisse, quæ extra rotundū numerū excurrebat. Parum.n. expeditum erat sic loqui, ut dicerent ducenties & quadragies semel & aliquot præterea sestertijs litē ei æstimatam Hoc autē ex eodē libro Liuij confirmari potest. qui de cōditionibus pacis Aetolis datæ ita inquit. De pecuniæ summa quam penderent, pensionibusq; eius, nihil de eo, quod cū consule conuenerat, mutatū. pro argento si aurum dare mallent, dare conuenit, dū pro argenteis decē aureus unus ualeret. Hæc ratio etsi pulchre quadrare mihi uisa est, sola tamen nequit ita hominū arbitriū astringere, ut nō libere negare possint nos ad ueritatis ipsius, ut ita dicam, cubile puenisse, etiā si multa eius uestigia luculenta atq; expressa deprehendimus. Vlteriore igitur indagine lectorem eō pducemus, ubi uel ab inuito confessio exprimatur se iam ueritatem non modo uidere, sed etiam palpare. Primus locus est apud Demosthenem in oratione quæ κατὰ ἀφόβου inscribitur. in qua orator enumerans fraudes tutorum suorum, & ostendere uolens tribus propemodum talentis uno

» nomine se ab eis circumscriptum, ita inquit. σκέψασθε τοίνυν ὅσον ἀρ-
» γύριον οὗτοι παρὰ τοὺς κλινοποιοὺς κλέπτουσι. τετταράκοντα μὲν μνᾶς
» αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον. δέκα δὲ ἐτῶν τὸ ἔργον αὐτῶν δύο τάλαντα. δώδεκα γὰρ
» μνᾶς ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν πρόσοδον αὐτῶν ἐλάμβανον. Cõsiderate
» igitur quantam isti pecuniam ex lecticarijs fabris interuertunt. pri-
» mum pro sorte quadraginta minas pono. deinde pro quæstu decen-
» nij eorum opificij duo talenta. siquidem duodenas minas quotannis
» accipiebant eius mercedis nomine, quam serui meruerunt. His uer-
bis apparet decies duodenas minas duo talenta ualere. Qua ratio-
ne sexaginta minæ centenariæ talẽtum atticum faciunt. Eodẽ perti-
net locus à nobis in primo libro citatus, cum de usuris centesimis lo-
queremur. His enim exemplis & alijs permultis eiusdem orationis,
quæ citare nunc lõgum esset, planum fit quicquid aliqui scripserint
de mina attica, minam in atticam semper centenariam intelligi, &
huiusmodi minas sexaginta talentum efficere. Demosthenes enim nõ
modo Athenis, & ad Athenienses orationem illam habuit, sed eti-
» am atticissime locutus est, ut alibi in eadem. ὅστις γὰρ ἐκ τεττάρων τα-
» λάντων καὶ τρισχιλίων, τοῖς μὲν τρία τάλαντα καὶ δισχιλίας προῖκα δέ-
» δωκε, τῷ δ' ἑβδομήκοντα μνᾶς καρποῦσθαι, φανερὸν δήπου πᾶσιν ὅτι
» οὐκ ἀπὸ μικρᾶς οὐσίας, ἀλλὰ πλέον ἢ διπλασίας ἧς ἐμοὶ κατέλιπε, ταῦ-
» τα ἀφεῖλεν. Verba sunt Demosthenis argumentantis ex uerbis te-
» stamenti patris sui, quæ uerba sic uerti latine possunt. Qui enim ex
» quatuor talentis & tribus millibus, his quidem tria talenta & bis
» millena doti dedit, illi uero septuaginta minarum usufructum reli-
» quit, nimirum hunc clarum est apud omneis non à tenuibus fortu-
» nis ea legata decerpsisse, sed à summa altero tanto maiore atque eo
etiam pleniore, quàm mihi reliquerat. Quam autem summam his
uerbis orator intellexerit, ex narratiõe eius orationis appet his uer-
» bis. Θηριππίδῃ μὲν ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπώσα-
» σθαι τοσοῦτον χρόνον ἕως ἂν ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθείην, Δημοφῶντι
» δὲ τὴν ἐμὴν ἀδελφὴν, καὶ δύο τάλαντα εὐθὺς ἔδωκεν ἔχειν. αὐτῷ δὲ
» τούτῳ τὴν μητέρα καὶ προῖκα ὀγδοήκοντα μνᾶς. Therippidæ quidem
» usufructum ex bonis meis septuaginta minarum dedit, quoad ego
» inter uiros censerer, idest quoad tutelæ meæ factus essem, Demophon-
» tem autẽ uoluit apud se sororem meã habere cum duobus talentis.
» Huic aũt ipsi, quum ago, matrem meã uxorẽ ducendã cum dote octo-
» ginta minarũ reliqt. Hactenus Demosthenes. Ex cuius uerbis intelli-
gimus duo talẽta octoginta minas & septuaginta .i. centũ & qnqua-
ginta minas tantum ualere q̃tum quatuor talenta & ter millenas.

ubi

ubi subintelligo drachmas. sic fit ut talẽtum sexaginta sit minarũ et mina centum drachmarum, minam enim atticam ad centum drachmas auxisse Solonem Plutarchus in eius uita tradidit utq; ubi Græci millia dicunt ex sua persona, drachmarum semper intelligere debeamus. quod eò ptinet, quod legitur apud Plutarchũ in Põpeio de uectigalibus Romani imperij, & in Antonio de decies sesterno, ubi interpretes male sestertios intellexerũt, ut supra adnotauimus. q̃ multus autem Demosthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadem oratione plecta intelligere, cuius loca uertere necesse nunc nó habui. Alter est locus Ciceronis, ubi uelut cubile esse ipsius ueritatis, quam quærimus existimaui. is est autem in oratiõe pro Rabirio, in qua oratione de Gabinio loquẽs, qui ob Ptolemæi reductionem in Aegyptũ, & peculatum insignem in ea re admissum, decem millibus talentũm damnatus est, ita inqt. Redeo igitur ad crimen, & accusationẽ tuam. Quid uociferabare decem millia talenta Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus reperiũdus fuit, q hominem, ut tu uis, auarissimum exoraret. sestertiũm bis millies, sed quadringenties magnopere contemneret. Ad intelligentiam horũ uerborum hoc præfari habemus. Gabinium decem millibus talentũm dãnatum esse, nec prædes tantæ summæ dare, nec ex bonis eius auctione addictis eã summã seruari potuisse. quare cum Rabirius Posthumus eius criminis affinis uideretur, accusatus & ipse fuit, quasi impulsu eius Gabinius Ptolemæum in regnum reduxisset, & quasi pars peculatus ad eum puenisset, ut quod eius pecuniæ à Gabinio seruari non potuerat, à Rabyrio damnato exigeretur. Hũc igitur Cicero patrocinio suo defendit. cuius oratio & corrupta & mutilata lectitatur, nec eã in uetusto libro orationum Ciceronis reperi. Ea autem uerba sic legenda censeo. Quid uociferabare decem millia talentũm Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu uis, auarissimum exoraret. sestertiũm bis millies scilicet & quadringenties magnopere contemneret. hoc sensu. pugnat secum accusatio tua, tu Gabinium auarissimum hominem fuisse criminabaris, & ut regem reduceret, talentis decem millibus conductũ esse, nunc Rabirij impulsu fecisse dicis, ut regem reduceret, & ob id Rabirium in crimen uocas. Quonammodo conuenit hominem auarissimum, ut tu uis, Gabinium pollicitatione bis millies & quadringenties sestertiũm adduci ad facinus non potuisse, nisi & suasore Rabirio impelleretur? Cæterum nos singula talenta sexcentis coronatis aureis, & sexaginta libris centenarijs æstimare instituimus, sin-

gulas autem libras denis aureis, ſexagies enim deni aurei ſexcenti in ſumma fiunt. hac ratione centum talenta ſexaginta millia aureorum ualent, ideſt centies ſexcentos. hæc ſumma decies multiplicata ſexcenta millia aureorum efficit, tot enim coronatorum millia mille talentum ualet. Sic fit, ut decem millia talentûm, ſexagies centena millia aureorum ualeāt, hoc eſt decies ſexcentena millia. Rurſus æſtimatione noſtra quadringenties ſeſtertiûm millies mille aureos noſtros ualet, hoc eſt decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringenties ſexagies centena millia ualet. et ita ad numum ſumma latina cum ſumma græca conuenit, & eſt ea, quā græci apartilogiam uocant. Lingua noſtra uernacula latinæ linguæ imitatione rotundam rationem uocat. Horat. lib. primo epiſto.

» Mille talenta rotundentur, totidem altera, porrò
» Tertia ſuccedant.--

Nego igitur quēquam eſſe tam hæſitatorem, qui modo hæc uerba & ſupputationem intellexerit (quotus autem quiſque etiam citra calculum non intelliget?) ut de hoc, quod hactenus egimus, ultra addubitare poſſit, ideſt de ſeſtertiûm et talentorum & reliquorum uerborum intellectu, & ſummarum auri argentiq; æſtimatione. nam de auri proportione ad argentum nō=dum planè ſtatuo. Ita Proteus ille Logodædalus, ideſt uerborum uarietate fallax, & diu exemplarium mendis ueluti formarum deſultoria uiciſſitudine ludificatus, in ſeſe tandem rediit, peruicaci noſtro propoſito uictus ueritatis inueſtigandæ. Exoratum autem primum quēq; lectorem uelim, aut certe candidiſſimū, ut mihi uitio ne uertatur, ꝙ monimenta antiquitatis hactenus ſancta, atq; intacta temerare auſus ſim, homo inter literatos nouus, nulliſq; maiorum imaginibus fretus. À quo enim tandem literarium ſtemma, ingeniiq; cō=mendationem francus homo duceret? tametſi in hodierna literarū claritate nihil obſtat, quo minus in poſterum nonnulli ubiq; gentiū imagines ſibi gentilitateſq; comparent, à quibus poſteritas fiduciam authoritatemq; uendicet. quos etſi ipſos ingenio & doctrina longe me ſuperaturos non dubito, magni tamen meriti inſtar erit unum me ex iis eſſe, qui præclaræ rei exēplum patriæ prodiderunt. Cedere au=tem mihi in compenſationem poſtulo quod immutata haud ita pridem quædam loca nunc ſibi reſtituerim, ut paria feciſſe iudicari poſſim cum eo, quod magnorum authorum laudatione fretus, commouere quædam non dubitaui trabali, ut aiunt, clauo fixa. Hæc & alia contra ius receptum non ſine exemplo admiſſa, per philologiæ numen multis hodie mortalibus uenerandum, ignoſci ita mihi

poſtulo,

postulo, si etiam sponsione perfunctus corollarium addidero. Gellius libro quinto noctium atticarum. Equus Alexandri regis & capite & nomine Bucephalas fuit. Emptum Chares scripsit talentis XIII. & regi Philippo donatum, æris nostri summa est sestertia trecenta & XII. Hactenus Gellius. talenta decem sex millia aureorum ualent, & tria talenta mille & octingentos. fiunt septem millia octingenti aurei. Centum sestertia duobus millibus & quingentis ualent, ea ratione, qua in singula pondo denos aureos taxamus. sic trecenta sestertia septem millia & quingentos coronatos ualent & XII. trecentos, hoc est triginta libras argenti. Quare ad numũ conuenit inter utranque summam. De hoc Plinius. Eidem Alexandro, & equi magna raritas contigit. Bucephalum eum uocauerunt siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum etiam tum puero capto eius decore. Recte tamen apud Gelli. XIII. legi ex Plutarcho patet in Alexand. qui tredecim talentis à Philonico Thessalo emptum dicit, ut forte apud Plinium. XVI. pro. XIII. legatur. Idem Gelli. lib. III. Aristotelem quoque traditum est libros pauculos Speusippi philosophi post mortem eius emisse talentis atticis tribus, ea summa fit numi nostri duo & septuaginta millia. hactenus Gelli. nos diximus talentum. LX. librarum esse, qua ratione tria talenta centum ac nonaginta libras ualent, q numerus ex duobus & septuaginta millibus constit, si in singula millia, bina pondo & selibram numeremus. Rursus tria talenta mille & octingentis aureis æstimatione nostra taxantur, & eadẽ summa conficitur ex septuaginta duobus sestertijs si sestertia singula quinq; & uiginti aureis æstimentur. Quare planum facimus & talenta nos, & sestertia iusta æstimatione taxasse. Apud eundem Gelli. lib. primo emendandum unum uerbum huic dicto contrarium, ubi de Laide scorto Corintho loquitur. ad hanc, inquit, Demosthenes clanculum adit, & ut sui copiam faceret, petit, at Lais myrias drachmas, idest decem drachmarum millia poscit. hoc facit numi nostratis denarium decem millia. tali petulantia mulieris, atque pecuniæ magnitudine ictus, expauidusq; Demosthenes auertitur, & discedens, ego, inquit, pœnitere tanti non emo. Sed græca ipsa, quæ fertur dixisse, lepidiora sunt. οὐκ ὠνοῦμαι, inquit, μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν. idest, non emo centũ sestertijs pœnitentiã. Ex his uerbis testimoniũ locupletissimũ habemus authoris antiq. q Hadriani principis tpibus scripsit, drachmã et denarium eodẽ pódere fuisse. sed q decẽ millia denariorũ centũ sestertijs

ualuerint, falsum est, tantum enim quadraginta ualent, minis ergo
» pro sestertijs legendũ est. Athenæus lib. quarto dipnosophistarũ. ὁ δὲ
» μέγας ἀλέξανδρος δειπνῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων, ὡς ἱστορεῖ ἔφιππος
» ὁ ὀλύνθιος ἐν τῷ περὶ τῆς ἀλεξάνδρου καὶ ἡφαιστίωνος μεταλλαγῆς, ἀνή-
» λισκε τῆς ἡμέρας μνᾶς ἑκατὸν, δειπνούντων ἴσως ἑξήκοντα, ἢ ἑβδομή-
» κοντα φίλων. ὁ δὲ περσῶν βασιλεὺς, ὥς φησι κτησίας καὶ δίνων ἐν τοῖς
» περσικοῖς, ἐδείπνει μετὰ ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων. καὶ ἀνηλίσ-
» κετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια. γίνεται δὲ ταῦτα ἰταλικοῦ νο-
» μίσματος ἐν μυριάσι διακοσίαις τεσσαράκοντα. αὗται δὲ εἰς μυρίους πεν
» τακισχιλίους μεριζόμεναι, ἑκάστῳ ἀνδρὶ γίνονται ἀνὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα
» ἰταλικοῦ νομίσματος. ὡς εἰς ἴσον καθίστασθαι τῷ τοῦ ἀλεξάνδρου ἀναλώ-
» ματι, ἑκατὸν γὰρ μνᾶς ἀνήλισκεν ὡς ἔφιππος ἱστόρησεν. Magnus autẽ,
» inquit, Alexander cœnans semper et ubiq; cum amicis, ut Ephippus
» Olynthius in eo uolumine prodidit, quod de Alexandri obitu &
» Ephæstionis scripsit, centenas minas in dies expensas cœnæ ferebat,
» cum ad sexagenos aut summum septuagenos ad cœnam adhiberet.
» At uero Persarum rex, ut authores sunt Ctesias & Dinon in histo-
» rijs Persicis, ad cœnam suam quindecim hominum millia accipie-
» bat, in easq; cœnas quadringena talenta expensabat. Fiunt hæc Ita-
» lici nomismatæ myriades ducentæ & quadraginta. Porrò hæ in
» quindecim millia hominũ distributæ, fiunt in singulos centum et se-
» xaginta Italici nomismatis. Quare hic sumptus superiorem illum
» Alexandrinum æquat. quippe cũ Alexander centenas minas in dies
expenderet. Hæc uerba Athenæi cum ad calculum reuocarẽ, sic ra-
tionem inibã. ducentæ & quadraginta myriades. i. ducenties et qua-
dragies dena millia, more Romano uicies & quater centena millia
dicuntur. Cum igitur cõpendio sermonis quater & uicies sestertiũm
dici soleat ab antiquis, ut nos in superioribus docuimus, si numos
hic sestertios intelligamus, & ad aureos nostros redigamus, fient se-
xaginta millia coronatorum. idest duplex census senatorius. At qua-
dringenta talenta more à nobis instituto æstimata fiunt ducenta &
quadraginta millia coronatorum, cum centum talenta sexagenis mil
libus semper antea æstimauerim. Quare talentorum æstimatio qua-
druplex erit nomismatis Italici contra sententiam Athenæi, q̃ igno-
rare hoc non potuit, cũ Romæ sub Adriano scripserit, ut ex lectio-
ne eius intelligimus. Quod si ut antea apud Plutarchum fecimus, nõ
sestertios numos, sed denarios. i. drachmas intelligamus, summa ad
numum quadrabit. Sexaginta enim aureorum millia quater multi-
plicata ducenta & quadraginta millia fient, & quater & uicies
sestertiũm

sestertium nonagies sexies sestertium fiet, cum singuli denarij quaternos numos ualeant. Graeci enim uidentes denarios Romanos aequales esse suis drachmis, cum myriadas dicerent, denariorũ intelligi uolebant, quandoqdem sic Attici numerabant. Quos alij omnes secuti sunt scriptores. Hic locus colophonem, ut aiunt, disputationi nostrae & demonstrationibus imponit. Age exigamus rem ad calculũ. ducentae & qnadraginta myriades drachmarum uel denariorũ, idest uicies quater cẽtena millia, ad minas contracta centenarias quatuor & uiginti millia fiunt, idest quadringenties sexagenae minae, at eandem summam quadringenta talenta sexagenaria efficiunt. ita ratio conuenit. alioquin si numos sestertios aliquis improbior Athenaeum intellexisse dixerit, talentum atticum qndecim necessario minarum erit, quod nemo unquam scripsit. Sed pergamus porrò, & quatuor & uiginti millia minarum in qndecim millia conuiuarum diuidamus, fient in capita sesquimina & denae drachmae. ut' pote cum quindecies millies sesquimina, uicena bina millia et quingenas efficiat. ita restant mille & quingentae minae ex numero supradicto, quae centena quinquagena millia denariorum ualent, in quindecim partes diuidenda propter quindecim coenatium millia. Atqui numerus hic partiens denarius est numerus, cum in centum & qnquaginta millibus decies quindecim millia inueniantur, & decies quinquies decem millia. ita fit, ut in singula millia conuiuarum dena millia denariorum accedant, & in singula capita denarij deni. sic fiunt centeni & sexageni denarij in capita, id quod Athenaeus dixit. Et totidem denarios nos sedecim aureis nostris aestimare instituimus. qui numerus, si per numerum conuiuarum multiplicetur, ut quindecies senadena millia uel sedecies quinadena millia multiplicemus, fient ducenta quadragena aureorum millia, quanti quadringena talenta aestimanda contendimus. Porrò cum Alexander in sexaginta conuiuas centenas minas impenderet. i. dena denariorum millia, hac ratione in capita sesquiminam & sextantem minae consumebat, hoc est centũ & sexaginta sex denarios & bessem. quae summa sex denarijs in capita excedit. Quod si in septuaginta conuiuas rationem ineamus, in capita singula minus erit sesquimina. Ita obiter locum Athenaei explicuimus, & extremã manum operi addidimus, quod ad hoc qdem pertinet. Sed ne mirum, aut incredibile potius uideatur tanti coenas persicas constare regibus potuisse, hic mihi in mentem uenit, ut adderem id, quod memoriae proditum est de uasis & supellectile & instrumento, ut ita dicam, luxuriae persicae. Post

uictum igitur Darium apud Issum in Cilicia, cum Alexander Darium fugientem secuturus, Parmenionem Damascum misisset, ubi ueluti sedem eius belli Darius esse statuerat, comportatis illic pecunijs omniq; splendore instrumenti uiatorij tam regij quàm procerum, Damasco iam in potestatem redacta Parmenio ad regem Alexandrum scribēs de thesauris repertis, & impedimentorum copias enumerans, inter alia luxus castrensis ministerium hoc catalogo recensuit. παλλακίδας εὗρον μουσουργοὺς τοῦ βασιλέως, τριακοσίας εἰκοσιεννέα, ἄνδρας στεφανοπλόκους ἓξ καὶ τεσσαράκοντα. ὀψοποιοὺς διακοσίους ἑβδομήκοντα ἑπτά. χυτρεψοὺς εἰκοσιεννέα. γαλακτουργοὺς τρεῖς καὶ δέκα. ποτιματοποιοὺς ἑπτὰ καὶ δέκα. οἰνοηθητὰς ἑβδομήκοντα, μυροποιοὺς τεσσαράκοντα. Pallacas, inquit, inueni canendi peritas, & musicae uariae artifices, ad regis oblectationem intentas numero trecentas undetriginta. uiros coronamentorum artifices sex & quadraginta. coquos ducentos & septuaginta septem. Figulos ad culinariū instrumentum in castris fingendū, undetriginta. lactarios pistores tredecim. potionum temperatores, concinnatoresq; liquorū decem et septem. et praeter hos homines septuaginta, q à sacellandis uinis erant, & colo condiendis, unguētarios insup quadraginta. Si tantus igitur splēdor fuit, tamq; copiosus in statiuis apparatus, q̄tum concipere animo possumus, eum fuisse apparatum, q Babylone, aut Susis aut Persepoli fuit? Hoc igitur tandē confecto, quod uix absolui posse sperabamus, uideamus quonāmodo intelligi possit id, quod apud Plutarchū legitur de tertio Pompeij triumpho loquētem, quē de Asia subacta egisse dicitur, ex praenotatis, inquit, literis clare cognoscebatur, ex quo genere gentium triumpharet. Erant qppe regiones hae, Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Mesopotamia. Praeterea ij qui circa Phoeniciam & Palaestinen incolunt, Iudaei, Arabes, piratarum etiā quotquot genera terra mariq; debellata erant. Inter haec notabantur castella haud pauciora q̄ mille capta, ciuitates fermè noningentae, piraticae naues octingentae, urbes praesidijs Romanis firmatas esse undequadraginta. his quoq; addebatur uniuersa Romanae urbis tributa ante id bellum quinquagies decies centena millia fuisse. cum ijs uero, quae populo Romano ipse quaesiuit octuagies quinquies decies centena millia. in aerarium praeterea uasa aurū argentumq; signatum ad uiginti millia talentorum praeter ea, quae militibus diuisa sunt, quorum q minimum accepit, mille & quingentos aeris tulit. haec uerba significant tributa Po. Ro. ante Mithridatem uictum, quingenties sestertiūm fuisse, &

se, & ex tertia expeditione Pompeij trecenties qnquagies accessionis factum esse. Hæc summa ære nostro uicies semel centena & uiginti= qnq; millia aureorum ualet. Intra quā summā si coarctare uelimus imperij Romani redditum, ridebimur ab ijs, q nouerunt regni nostri tributa. Quo anno hæc prodidi princeps noster tantam ferme pecuniam ex ditione gallica pcepit. Quod ne cōminisci uidear, scire licet apud nos tria esse pēsitationum genera, ex qbus ærarium nostrū constat, canonem, oblationem, & indictionem. In Canone censentur ea, quæ sceptris ita hærent, ut cum sceptris nata nec sine ijs interitura uideātur, qualia sunt portoria & Isagogica, uel exagogica. quæ in introitu, uel exitu urbium, uel locorū aliorum pensitantur. & in uniuersum uectigalia, quæ multis nominibus accepta feruntur in ratiociniis principalibus. & possessiones prædiaq; quorū etiam mancipium proprium est diadematis francici. nec in commercio hominum esse putatur, duntaxat ut ppetuo emancipari possessiones possint. huc accedunt regaliorū clientelarumq; iura, idest iura quædā certarum pceptionum in eas possessiones ascripta, quæ in fide sunt diadematis. accedunt & cōmissa omnia & aduētitia, quæ assertorē non habent, Albana uulgo dicuntur, hermæa fortasse dici possunt uerbo græco. Eodem ptinent uno uerbo omnia in fiscum cedentia, ut caducorū iura in externorum hominum hæreditates, q ius ciuilitatis, aut prouinciæ à principe non impetrarunt. In secundo genere sunt, quæ oblationes dicuntur, uicesima & octaua & quarta in qbusdā locis in res promercales statutæ, & salarium uectigal, & exoticum, omnia à popularibus olim principibus delata, unde nomen oblatio apud priscos accepit. Horum duorū generum ut æstimationem certam facere nequeo, sic ad sexcenta aureorū millia, hoc nomine accepta referri haud incerta rōcinatione colligo. Tertiū genus indictio appellatur. hoc caput statam plerūq; habet summā paulo plus octingena & qnquagena aureorū millia. ita ut urbes insignes stipēdiariæ nō sint. Indictio ob id appellata ꝙ anniuersarijs diplomatis indicitur, ex quo tñ trās alpes res gessimus, accessionibus, quas supindictiōes appellant, identidē aucta est. Sic. n. sunt galli homines, ut prout qdq; principi aut collibuit aut collibuisse dictitetur, id pinde ius fásq; esse credatur, omnium haud dubie mortalium q qdem barbari nō sint, maxime, ut græce dicitur, Pitharchici. i. principalibus edictis æquo animo obsequentes, nec ideo tñ minus libertatem loquēdi uiuēdiq; usurpātes principibus etiam haud inuitis. Sic. n. fert huius regni genius nobis à deo omnipotente christianissimi nominis, ut arbitror,

commendatione concessus, ut & obsequiosa alacritate seruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos esse non nolint. uerum quo anno hæc prodidi uno edicto princeps ter & tricies centena millia francicorū imperauit. Quibus accedit haud contemnenda summa, quam cuiusuis non est intelligere, neoterico.n.inuento hominum in æraria officina ꝓpolitorum factū est, ut dies pensitationum ita cedāt, ut insequentis anni quadrās primus in ultimū præcedētis incurrat. Sicq; quinq; quadrantes in uno asse reperiātur. nouo etiā aucupio triētes ex quadrantibus facti, quo ꝑplexioribus inuolucris res argentaria intricaretur. hoc nomine dicere possem quantū accessionis hoc biennio factū sit, populo ita deuorante strophas argentarias, ut nihil nō concoxerit, id, quod eò pertinet, quod dixi de æquanimitate populi in accipiēdis, obeundisq; imperijs. In quo utinā etiā felicitatem suā, ac benignitatē diuinam principes agnoscerent, nec fallere nos ij homines existimarent, q̄ huiuscemodi cōmentis deū & superos omneis aut accōmodare conniuentiā, aut arridere credūt. Verum, ut ad rē redeamus, hoc affirmare ausim. Indictionū capiti principē quo anno hæc prodidi nō minus acceptum retulisse, supputata cū sorte prædicta repræsentatione, q̄ quanta sit æstimatio illa octingenties sestertij. Quare apud Plutarchū legendū puto qnquagies decies centena millia drachmarū, græci.n.nunq̄ per sestertiūm millia numeros colligere solent, sed ꝑ myriadas chiliadasq; drachmarū, ut paulo ante diximus. hac ratione summa illa redditus Romani quadruplicato augetur, & fit ter millies et quadringenties sestertiūm, idest octuagies qnquies centena millia aureorū nostrorū. Summa autē pecuniæ in ærariū relata ab eodē Pompeio, centies & uicies centena millia aureorum. quod nos duodecies millies mille aureos lingua uernacula dicimus, Græci mille ac ducentas myriadas appellant. myrias.n.numerum decies millenariū significat. si præter hoc æstimemus in capita singula militum sesquilibram argenti, idest mille & quingentos æris, æstimatio in immensum abibit. et tamen corruptū id esse apud Plutarchum interpretis culpa facile ostēdemus ex Appiano, q̄ in eo

» libro, q̄ Mithridaticus dicitur, de hoc loquens ita inqt, finiente hyeme
» Pompeius præmia militibus exhibuit, uiritim mille & quingentas
» drachmas atticas ducibus eorū cōdigna pariter impendit, quorum
» summa decies sexagies mille talenta attigisse creditur. hoc membrū extremum qd significet non intelligo, nec emendari certò potest nisi uiso Appiano græco. Huiusmodi corruptos numeros non semel apud eum authorem latinū factum offendi. sed ex his uerbis intelligimus

non mille & quingentos æris ut interpres existimauit, sed mille & quingentas drachmas, idest denas quinas libras argenti hoc est centenos q̃nquagenos aureos singulis militibus datos. Pli. lib. XXXVII. hunc triũphum magnificæ descripsit. Sed adeo corruptus ad nos ꝑuenit, ut satis habuerim locum notare, quẽ transcribere non poterã. Qui tamen locum illũ legerit, Plutarchum mirabitur uiginti tantũ millibus talentum æstimasse prædam in ærariũ illatam. Apud Plinium in eius triũphi descriptione ad ultimũ ita legitur in codicibus

» omnibus impressis. Cætera triũphi eiusdem q̃ uerissime subijciam.
» reip. datũ mille talentum, legatis & quæstoribus, q̃ oras maris de-
» fendissent sestertia bina millia, cõmilitibus singulis q̃nquaginta. hoc prorsus non conuenit nec cũ Appiano, nec cum Plutarcho. bina. n. millia sestertiũm quinas libras argenti ualent, & q̃nquaginta sestertij uiginti drachmas. Præterea quis credat Plinium post bina millia dixisse quinquaginta? saltẽ q̃nquagena emendatores scriberent. In
» antiquis, quos uidi, sic legitur. cætera triũphi eiusdẽ q̃ uirilia reip.
» & quæstoribus qui oras maris defendissent datum mille talentiũm.
» militibus singulis sena millia sestertiũm. & hactenus legitur fortasse autẽ sic legi debet, cætera triũphi eiusdẽ q̃ uirilia (ut hoc referatur ad superiora, in q̃bus Pli. mollitiẽ & delitias reprehendit) præfectis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, datũ mille talentũm, militibus singulis sena millia sestertiũm, comitibus singulis q̃nquagena. ut intelligamus comites, eos, qui sponte Pompeiũ secuti sunt. sena millia sestertiũm millenas & quinquagenas drachmas significant, quod cõuenit cum Appiani historia. Quapropter admirari subit uel emendatorũ licentiam uel librariorum iniuriam, qui hunc locũ ita corruperunt, ex quo coniecturã in uniuersam Plinij emendationem facere licet. Appianus author est in exercitu Pompeij ab initio statim peditum uiginti millia, et equitum quatuor fuisse, & legatos ei quinq; & uiginti à senatu decretos. Vt ergo in singulos pedites mille & quingentas drachmas dederit & tria millia in eq̃tes, sic enim fieri solitũ, ut eq̃tes uel duplex uel triplex donatiuũ acciperent & duplex centuriones, Pompeius ultra mille talenta legatis et præfectis data, nõ potuit minoris quadringentis & uiginti millibus argenti libris defungi. fiunt in summa cũ mille talentũ quadringenta octuaginta millia pondo. quæ ære nostro duodequinquagies centenis millibus aureorũ æstimantur. in singula enim pondo denos aureos numeramus. atq; in hoc rationem nullã habeo centurionatus, nec auxilaris militis & euocati, & prouinciatim collecti. Appianus

latinus, ut diximus, summas argenti nõ modo incredibiles, sed etiã absurdas refert, apud quem legitur, in eam largitionem Pompeium decies sexagies mille talenta impendisse. ego autem sexdecies interpretem scripsisse autumo pro sedecim talentorũ millibus. quæ ære nostro sexies & nonagies centena millia aureorũ dici possunt. hoc donatiuum Pompeianũ non modo credibile, sed etiam contemnendum, nec memorabile fecerũt illa; quæ postea secuta sunt, ad bella ciuilia legiones authorantia, ut post hac ostẽdemus. Nunc uero si Romani imperij magnitudinẽ non dico ostendere, sed argumentis tantũ coniiciendum relinquere uelim, longus de integro instaurandus erit sermo. Plinius lib. VII. de trophæis triũphisq; Pompeianis loquens, ita in-
» quit. Triumphi uero quem deduxit Pompeius ad tertium Calendas
» octobris, præfatio hæc fuit. cũ oram maritimam à prædonibus libe
» rasset, & imperiũ maris Ro. Po. restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia,
» Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Idæis, Albanis, Ibe
» ria insula, Creta, Basternis, et super hæc de regibus Mithridate, atq;
» Tigrane triũphauit. summa summarũ in illo gloria fuit, ut ipse in
» concione dixit, cũ de rebus suis dissereret, Asiam ultimam prouin-
» ciarum accepisse, eãdemq; mediã patriæ reddidisse. Si quis ecõtrario
» simili modo uelit censere Cæsaris res, q maior illo apparuit, totum
» profecto terrarũ orbẽ enumeret. quod infinitũ esse conueniet. Asiam hoc in loco Plinius pro peninsula Asiæ accipit, quod regnum olim Lydiorũ dictum est. Tranq. in Cæs. Gessit autẽ nouẽ annis, qbus cũ imperio fuit hæc feré. omnem Galliam, quæ à saltu pyrenæo alpibusq; & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetq; circuitu ad bis & tricies centũ millia passuum, præter socias ac bene meritas ciuitates in prouinciæ formã redegit, eiq; in singulos annos stipẽdij nomen imposuit. ab his duobus ducibus Romana res magnopere creuit. quanta autẽ peninsulæ Asiæ fuerit accessio, quæ Asia proprio ac priuato nomine dicta est, ut author est Plinius, ex eo coniicere datur, q Plutarchus in Lucullo scribit Syllam cũ fœdere icto cũ Mithridate Asiã recepisset, uiginti millia talentũ multæ nomine Asiæ imperasse, eiq; pecuniæ colligendæ Lucullũ, q secũ militauerat præfecisse, ut inde pecuniã signaret. q̃ta autẽ sit pecunia nos supra docuimus. Appianus in secundo de bel. ciuilibus, de Cæsa
» re dictatore loquens. Statim post triũphũ quæcunq; exercitu pollicitus
» fuerat ampliore adhuc pecunia exoluit. militi drachmas atticas qnq;
» millia. Turmæ ductori bis totidẽ. tribunis militum eqtibusq; duplo
» maius. ad hæc singulis ex populo minã unam atticã. Apud Tranq.

» locus mutilatus est. Veteranis, inquit, legionibus prædæ nomine in
» pedites singulos super bina sestertia, quæ initio ciuilis tumultus nume
» rauerat, in equites uicena quaterna millia numûm dedit. populo
» præter frumenti denos modios ac totidem olei libras, trecenos quoq;
» numos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit, & hoc amplius cen
tenos pro mora. annuam etiã habitationẽ Romæ usq; ad bina millia numûm. in Italia non ultra quingenos sestertios. quadringentos sestertios dedisse uiritim populo Tranquillus dicit, & Appianus minã atticam, quod idẽ est, quo cõprobatur id, quod semper diximus, libram fuisse centenorũ denariorum, & soluitur obiectum superius factum ex Prisciano Sed hic quina millia drachmarũ data dicit in singulos milites, & in eqtes singulos multo maiorem summam, ille in equites uicena quaterna millia numûm, id est sena millia drachmarum, quare locũ mutilatũ esse oportet. Eusebius author est eo tempore, quo Sylla dictaturam inuasit censu Romæ acto, inuenta esse hominum quadringenta sexaginta tria millia. Appianus autem tradit censu post triũphum Cæsaris acto inuentum esse dimidio pene minorem numerũ ciuium q̃ q̃tus ante bellũ ciuile fuisset. Esto igitur, ut Romæ ducenta & uiginti millia hominũ fuerint eo tẽpore, quo Cæsar centenas drachmas in populũ diuisit, id Congiarium bis & uicies centenis millibus aureorũ nostrorũ æstimabitur. Age esto ut uiginti millia ueteranorum fuerint (tot enim minimũ esse oportuit, ut ex Hircio nouimus in cõmentario de bello Aphrico) si quina millia drachmarũ. i. qnquaginta argenti põdo in singulos diuisit, decies millies mille aureis nostris id donatiuũ constitit, idest centies centenis millibus. adde nunc augmentum pro centurione & equite & tribuno. & habitationes illas gratuitas Romæ et in Italia datas, certe in immensum res abibit si omnia æstimentur. Appianus de triumphis eius loquẽs quos diebus quatuor instaurauit post omnia bella confecta, pecuniarum, inquit, in triumphis illatarum summã ad sexaginta quinq; ta
» lentum millia fuisse ferunt & coronas ex auro fuisse addit duo mil
» lia & octingenta, quæ pondo amplius uiginti millia penderent. ex
» quibus exercitui promissa præmia cum fœnore propemodũ exoluit.
» summa talentorum æstimatione nostra undequadragies millies mil
» le aureos nostros ualet. uiginti millia pondo auri, ut minimum,
» uicies centena millia superiori addit summæ, ut sint semel &
» quadragies millies mille aureorum coronatorum, hoc est quadrin-
» genties semel centena millia. Cuius summæ bonam partem Cæ-
» sar ex Gallorum spolijs coẽgit. Præterea ea, quæ impendit

in emerendo fauore plebis & potentium Romæ, ut Pauli & Curionis & aliorum ut supra dictum est. Omnia.n.illa ante bellum ciuile contigerãt. Sed triumphi ducti sunt post bella ciuilia confecta. Antonius autem triumuir post mortem Cæsaris bellum Philippense pariter cum Cæsare, q postea Augustus dictus est gessit cum Cæsaris interfectoribus, quo confecto morte Caßij & Bruti, cum Cæsar Octauius Romã rediisset, ipse Antonius in Græciã se contulit, ut illic de donatiuo statueret, quod militi antea pollicitus fuerat. quodq; ut Plutarchus inquit, quinum milliũ drachmarũ in singula capita fuerat .i. uicenum milliũ numûm. quantus autẽ fuerit exercitus eius ex eodem authore alio loco nouimus, q de altero dissidio Cæsaris & Antonij loquens, & de bello Mutinensi, quo tpe Antonius Lepidi ca
» stra ingressus esse dicitur, Munaciumq; sibi adiunxisse, his rebus, in-
» quit ille, elatus Antonius castra Lepidi ingressus quodam ex compo
» toribus suis cum sex legionibus in præsidio Galliæ relicto, ipse in
» Italiam rediit, decem millia equitum & decem & septem legiões
» peditum secum agens, quo tempore Cicero a Cæsare destitutus cum
» Antonio iterum in gratiam rediit. Vt autem omnia extenuare potius q augere uideamur, ponamus eqtum peditumq; octuaginta millia capitum fuisse, plenæ enim raro legiones erant, equites etiã et centuriones in ordinem redigamus, ut in singula militum capita simplex donatiuum procedat .i. quingenti aurei, ad eã largitionem quadringenties centena millia aureorum nostrorum taxanda sunt æstimatione prædicta, ut promptum est colligere. Quod an credibile sit ex iis, quæ infra dicentur, apparebit. Eodẽ tempore Antonius cũ Ephesum in Asiam ex Græcia uenisset, & eo reges reginæq; orientis ad eum salutandum confluerent, sese suaq; ultro illi offerentes, ut author est Plutarchus, diu illic per luxum inusitatum debacchatus, cũ de primoribus uiris pro arbitrio suo statuisset, prædictarũ rerũ impendiis exhaustus, altera tandẽ uectigalia Asiaticis populis impare instituit. Ibi Hybreas qdã orator nobilis, q causam gentiũ Asiaticarũ agendã recepat, huiusmodi oratione usus esse dicitur, memorabili certe ac nostris qbusdã hominibus ẽt atq; etiã animaduertenda. si ipsis ab aulico fastu feriari paulisper uacaret, & animũ aduertere huiuscemodi acroamatis. Sed quando id fieri non potest, proximum est, ut optemus p ora id hominum ferri tandiu quoadusq; ad principes
» pmanarit. Verũ ille orator, si potes, inqt, o Antoni alterũ uectigal
» eodẽ anno exigere, illud ẽt præstare te æquũ est binas ut eodẽ anno
» æstates, binosq; ẽt autumnos hẽamus. ducẽta tibi talẽtũm millia Asia

iam pependit. hæc tanta pecunia si ad te omnis peruenit, & cõsumpta est, corradenda nobis nimirũ & altera, quandospes omnis alia præcisa est. sin ad te omnis nõ puenit, quin eã ab ijs repetis, q à nobis exigẽdam cogendamq; curarunt? Hac oratione pmotus Antonius inqrere in eos instituit, qui pecunias suas interuertisse dictitabantur. Erat. n. ingenio simplici, ac minime solicito, & maleficia suorũ nõ facile intelligẽs, ubi tamen intellexerat excãdescens, & seuere uindicans, celsi alioqn & munifici admodũ animi, & ad præmia profusi. digna omnino historia, quæ in regiæ cõspicuo loco sesquipedalibus literis proscriberetur, uel in es incideretur potius. ut & principes nostri meminissent, qd sui sit officij, & qui rei argẽtariæ apud nos summã tenẽt, innocẽtius, & cautius obirẽt sua munera in posterũ. hic est ille M. Antonius, q Cleopatræ ultimæ Aegypti reginæ Phœniciam Syriã Cyprũ & Ciliciæ bonã partẽ, Iudæã Balsamiferã & Nabathæorũ Arabiã in stupri mercedẽ dedit. qui Antigonũ regem securi pcussit. Qui expeditionẽ in Parthos cũ centũ millibus peditum eqtumq; suscepit. cui deniq; nobilis illa cœna portẽtosi luxus cõdicta est à Cleopatra, in qua cẽties sestertiũm. i. ducẽta & qnquaginta millia aureorũ uno ferculo secũdæ mẽsæ cõsumpta sunt. De hac re Athenæus in quarto dipnosophistarũ ita propemodũ inqt, uerbis ex Rhodio Socrate transcriptis, q bellũ ciuile Cæsaris et Antonij scripsi. cum autẽ Cleopatra obuiã processisset Antonio in Ciliciam, ibi cõuiuium regũ opiparumq; instruxit. In quo aulicũ omne instrumentũ aureũ erat, gẽmis etiã cõsertũ singulari uascularioru opificio. Erãt etiã parietes purpureis aureisq; peripetasmatis obtenti. Duodecim igitur ad hũc modum triclinijs cõstratis & instructis, Antoniũ ad cõuiuiũ illud Cleopatra, quosdãq; primorũ uocauit, quos ei uisum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificentiã cũ stupore admirante, renidẽs Cleopatra oĩa se illi dono dare respondit. & subinde in diẽ posterũ cœnã ei cõdixit. ad quã ille postridie cũ uenisset, comitatus amicis & proceribus, eo splẽdore Cleopatra atq; ea opulẽtia conuiuiũ instruxit, ut hesternus apparatus despicabilis præ eo uideretur. ac nihilo secius pacto conuiuio oĩa itidem donauit, uisenda sanè munificẽtia, cum unicuiq; conuiuarũ pmitteretur totalia & lectum, in quo accubuisset, et uasa aurea præterea auferre, ita ut cuiq; lectisternio cesserant. His pactis sub ingressum Antonij comites prout dignitate aliqua præcellebant, ita partim lecticas gestatorias cũ seruis lecticarijs, partim equos instratos argenteis ephippijs referebãt. quæis omnibus regina eo amplius face prælucentes asseclas digre-

» dientibus repreſentauit. καὶ εἰς αὔριον παρεκάλει συνδειπνῆσαι, πάλιν
» ἥκοντα μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων. ὅτε καὶ πολλῷ κρεῖττον δια=
» κοσμήσασα τὸ συμπόσιον, ἐποίησε φανῆναι τὰ πρῶτα μικρά. καὶ πάλιν
» καὶ ταῦτα ἐδωρήσατο. τῶν δ' ἡγεμόνων ἐφ' ἧ ἕκαστος κατέκειτο κλίνη, καὶ
» τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς στρωμναῖς ἐμεμέριστο, ἑκάστῳ φέρειν ἐπέτρεψε. καὶ
» κατὰ τὴν ἄφοδον τοῖς μὲν ἐν ἀξιώμασι φορεῖα σὺν τοῖς κομίζουσι, τοῖς
» πλείοσι δὲ καταργύροις σκευαῖς κεκοσμημένους ἵππους. πᾶσι δὲ λαμ-
» πτηροφόρους παῖδας αἰθίοπας παρέστησε. Mirabitur forſan quiſpiã quonã modo ducenta millia talentũm uno anno Antonius ex Aſia auferre potuerit. Aſiam hic intelligere oportet oriẽtale Po. Ro. imperium, quod quantum fuerit ex partitione illa triũuirali intelligere licet, quæ mihi inſtar fuiſſe uidetur Homericæ regnorũ diuiſionis inter Iouem Neptunũ & Plutonẽ, quæ ad phyſiologiam ipſa refertur triũ elemẽtorũ. In ea partitione omnis ad oriẽtẽ tractus Antonio, ad Heſperiã Cæſari hoc eſt Octauio cõceſſis. utriuſq; autem imperij cõfiniũ Ioniũ mare factum. Lepido Aphrica ceſſit. Ita ditio noſtra omniũ citra mare longe hodie clariſſima, portiũcula prope dixerim fuit nõ dica Romani imperij, ſed tertiæ partis eius. Poſtea autẽ ſublato Lepido cũ triũuiratus ad duũuiratũ redijſſet, quãtæ fuerint Romani imperij uires æſtimare datur ex utriuſq; copijs. ſiquidẽ in Actiaco bello Antonius peditũ cẽtũ millia, equitum duo & uiginti, & naues bellicas nõ pauciores quingentis habuit. & ſex reges in comitatu ſuo. Cæſar autẽ naues bello aptas ducẽtas & quinquaginta, peditum octoginta millia, & equitum parẽ Antonio numerũ. quo tẽpore, ut diximus, Lepido de medio ſublato Antonius ab Euphrate, et Armenia ad Ioniũ mare & Illiricũ, Cæſar ab Illirico ad Heſperiũ oceanũ, et ab oceano ad tyrrhenũ ſiculũq; mare. Libyæ uero quantũ Italiæ Galliæq; et Hiſpaniæ obiectũ eſt ad Herculeas colũnas obtinebat, Antonius uero à Cyrene ad Aethiopiã. Appianus autẽ libro quarto bel. ciuiliũ Marcũ Antoniũ inducit Epheſi ad Græcas Aſiaticaſq; gentes orationẽ habẽtẽ, dicẽtẽq; ſibi duodetriginta legiões eſſe, quæ cũ auxiliaribus cẽtũ et ſeptuaginta peditũ millia implerẽt, equitibus nõ adnumeratis. quas legiões reliquas eſſe dictitabat triũ & quadraginta legionũ, quas Mutinæ habuiſſet cũ Cæſare et Lepido cõmunes. Itaq; cũ præmia ijs reddere opus eſſet, et oriẽtales populi ita de eo et Cæſare meriti eſſent, ut digni maximi multa uiderẽtur, ob pecunias Caſſio et Bruto Cæſaris iterfectoribus, collatas, ſe multæ eis noie decẽ annorũ tributa iperare cõtinuo pſoluẽda, quinquidẽ tot ãnorũ ipſi tributa Bruto et Caſſio biẽnio proximo pẽſitaſſent, ad extremũq; Græcos et

Asiaticos multis lachrymis impetrasse, ut nouem annorum tributũ biennio persoluerent. sicq; factum, ut & populi & dynastæ Asiæ cõferre cogerẽtur. Ducẽta igitur millia talentũm, quæ Plutarchus exacta esse ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerũt, quæ uno & altero anno in nouẽ annos indicta est. Hæc summa nomismate nostro centies & uicies millies mille aureos ualet. Græci duodecies millenas myriadas dicunt, uel centies & uicies centenas myriadas. hac summa maiorem nullam, ut arbitror, dicturi sumus uno tẽpore congestam. Maiores summæ in ærario fuisse uidentur, ut apparet ex ijs,
» quæ li. superiore adnotata sunt. Pli. li. XXXIII. Messala orator pro
» didit Antoniũ triũuirũ aureis usum uasis in oĩbus obscœnis deside-
» rijs, pudendo etiã crimine Cleopatræ. & paulo inferius. Antonius
» in cõtumeliã naturæ uilitatẽ auro fecit, opus proscriptione prodigũ.
Idẽ author est luxũ tũ primũ Romanũ populũ inuasisse, cũ Asia de-
» uicta est. Asia, inquit, primũ deuicta luxuriam misit in Italiam, si-
» quidẽ. L. Scipio transtulit in triũpho argenti pondo millia quadrin
» genta quinquaginta, & uasorũ aureorũ pondo centũ millia. Anno
» urbis conditæ quingentesimo sexagesimo quinto, eadem Asia domita
» multo etiã grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa, hæredi-
» tas Attalo rege mortuo fuit. tum enim hæc emẽdi Romæ in auctio-
» nibus regijs uerecundia exẽpta est, urbis anno. DC. XXVI. medijs
» LVII. annis erudita ciuitate amare etiã & non solũ admirari opu
» lentiam externam. Immenso & Achaicæ uictoriæ momento ad im
» pellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo anno urbis. DC. VIII.
» Parthica signa & tabulas pictas inuexit, nequid deesset. pariterq;
» luxuria nata est & Carthago sublata, ita congruentibus fatis ut li-
» beret amplecti uicia, & liceret peccare ex dignatione. In qbusdam
impressis libris legitur & uasorũ aureorum pondo ducenta millia duplicato auri numero. in antiquis oĩbus pondo mille qngenta, adeo fluxa fides est exẽplariũ in numeris tradẽdis. Apud Liuiũ nõ millia, sed mille utrobiq; legitur, quod luculentã facit discrepantiam, in quibusdã antiquis mille legitur, in alijs per notas scriptũ est, ut ad
» mille & millia ambiguũ sit. Sic autem, inquit Liuius lib. septimo de
» bello Maced. Tulit in trũpho uasorũ argenteorũ, omnia cælata erãt,
» mille pondo, &. CCCCXXIIII. aureorũ mille pondo & XXIIII.
Præter hæc etiã duo uerba in prædicto loco corrupta esse intelligo ex obseruatione uetustæ lectionis. neq;. n. Asia domita lego, sed donata. Scimus enim Attalũ regem Asiæ populũ Ro. hæredẽ instituisse authore Trogo lib. XXXVI. deuictam igitur Asiam Plin. prius dixit lu-

xuriam misisse in Italiam, quod fuit Antiochi tempore, postea etiam donatam, quod fuit Attalo rege hæreditatem populo Romano relinquente. Parthica autem signa corruptum esse satis scio, sed quomodo restituendum sit affirmare non ausim. dicerem Corinthiaca, nisi in uetusto partha legissem, ut uictoriam partam intelligamus. i. ut parta uictoria statuas, & tabulas inuexerit Romam ex Achaia. Neq; uero ex Asiaticis tantum tributis Antonius infinitam uim auri argentiq; collegit, & prodegit, sed etiam ex hæreditate Cæsaris pecuniam auertisse traditur. Plutarchus enim author est interfecto statim Cæsare Calfurniam Cæsaris uxorem quatuor millia talētūm ad Antonium transportanda curasse. maximam tamen pecuniā Cæsarem reliquisse ex secunda Antoniana intelligimus, quo in loco Cicero ita inqt. ubi est septies millies sestertiūm, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis petebatur, funestæ quidem illius pecuniæ, sed tamen si ijs, quorum erat non redderetur, quæ nos à tributis posset uindicare. tu autem sestertiūm quadringenties quod idibus Martijs debuisti, quodāmodo ante calendas Aprilis debere desijsti? Et rursus Philip. V. Illa uero dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis donationibus, perscriptionibusq; uertit. ut portento simile uideatur tantam pecuniā populi Ro. tam breui tpe pire potuisse. Perscribere Cicero uocat quod lingua nostra registrare appellat. Pli. lib. XXXIII. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorū. XXVI. millia & numero pondo trecenta. nec fuit alijs tpibus Respub. locupletior. sic & in impressis codicibus & in duobus antiquis legi. In uno autem uenerandæ antiquitatis, q in rebus meis erat, ita legitur. Laterum aureorum. XV. argenteorum. XXXV. & in numero. HS. CCCC. qđ ego interpretor sestertiūm quadringenties. locum aūt mutilatum esse in uulgatis exemplaribus ex illo uetusto coniicio & ex Orosio historico, qui lib. VI. sic inqt. Cæsar Romam uenit, negatamq; sibi ex ærario pecuniā fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo auri pondo. IIII. M. C. XXXV. argenti pondo propè. DCCCC. numeros tamen Orosij corruptos esse facile ex Plinio coniicimus, & alioquin quis credat. Cæsarē ad bellum ciuile contra senatum eundem locupletissimum ærariū primoribus, ut inquit Plautus, digitis delibasse? usque adeo numeri per omnia in omnibus authoribus mendosi sunt, antiquitatis culpa, quæ notarum compendijs nimium gauisa est. Verum opulentissimum illud seculum Augusti principatus excepit, sub quo principe latissime patuisse Romanum imperium demonstrabimus,

& prima-

& priuatim, publiceq; locupletissimum fuisse. licet postea Germaniæ populi multi aliiq; ad arcton uergentes accesserint, a quibus principes Romani cognomina sumpserunt. Strabo enim græcus author, qui Romæ diu uersatus est Augusti Tiberiiq; temporibus, libro decimo septimo circa finem, ita inquit.
» ἐπεὶ δ' οἱ ῥωμαῖοι τὴν ἀρίστην τῆς
» οἰκουμένης καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβεβλημένοι
» τοὺς πρότερον ἡγεμόνας ὧν μνήμην ἴσμεν, ἄξιον καὶ διὰ βραχέων τὰ τού-
» των εἰπεῖν. Quoniam uero Romani terræ habitabilis optimam quamq;
» regionem, ac celeberrimam obtinent, omnes ante se populis imperitantes
» ritantes supergressi, dúntaxat quorum memoriam norimus, dignum
» esse duxi, ut de eorum statu breuibus disseramus. & post paulum.
» τὴν μὲν οὖν εὐρώπην χεδόντι πᾶσαν ἔχουσιν, πλὴν τῆς ἔξω τοῦ ἴστρου, καὶ
» τῶν μεταξὺ τοῦ ῥήνου καὶ τοῦ τάναιδος παρωκεανιτῶν. τῆς δὲ λιβύης ἡ καθ'
» ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχειρία ἐστί. ἡ δὲ ἄλλη ἀοίκητός ἐστιν, ἢ λυπη-
» ρῶς καὶ νομαδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀσίας ἡ καθ' ἡμᾶς παρα-
» λία πᾶσα ὑποχείριος ἐστίν. Europam igitur fermè omnem tenent,
» præter eam eius partem, quæ ultra Danubium protenditur, & eas
» gentes litorales, quæ inter Rhenum & Tanaim ad oceanum uer-
» gunt. Africæ autem ora, quæ nobis obuersa est, omnino eis paret.
» Reliqua autem Africæ, uel ægre habitantur, uel Nomadum more
» incoluntur. similiter & Asiæ omnis ora, quæ in nos uergit, ab eis
» imperia accipit. nisi siquis Achæorum, & Zygorum, & Eniocho-
rum rationem habendam putat, aut eorum regiones in numero aliquo habendas censet, qui & latrocinia exercent, & Nomadum uitam degunt. At uero mediterranea & interiora partim Romani obtinent, partim Parthi, & qui supra eos sunt Barbari septentrionem & orientem uersus ut Indi, Bactrii & Scythæ, inde Arabes & Aethiopes. a quibus Romani semper sensim aliquid adimunt,
» ditioni suæ adiungentes. προστίθενται δὲ ἀεί τι παρ' ἐκείνων αὐτοῖς.
his uerbis apparet quàm late patuerit imperium Romanum sub Augusto. ex sequentibus autem qualis fuerit status eius, & cuiusmodi imperitandi ratio.
» ταύτης δὲ τῆς συμπάσης χώρας τῆς ὑπὸ
» ῥωμαίων, ἡ μὲν βασιλεύεται. ἣν δ' ἔχουσιν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχί-
» αν. καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φορολόγους. εἰσὶ δέ τινες καὶ ἐλευθέραι
» πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δ' ἠλευθέρωσαν
» αὐτοὶ κατὰ τιμήν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσαι τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς
» ὑπ' αὐτοῖς. οὗτοι μέντοι ζῶσι κατά τινας πατρίους νόμους. Vniuersæ au-
» tem, inquit, huius regionis, quæ Romanis paret, partim a regibus te-
» netur, partim Romani ipsi tenent & prouincias appellant. in quas

» & præsides & quæstores mittunt, qui tributa exigant. In queis ta
» men liberæ quædam sunt ciuitates, quarum nonnullæ in Romanorũ
» amicitiam ea lege uenerunt. nonnullis & ipsi postea honorem ha-
» bentes libertate eas donauere. sunt & Dynastæ quidam sub eis. i. po
» tentatus nomine dominantes, & Phylarchi. i. gentium principes, &
» sacerdotia obtinentes, hi quidem ipsi legibus quibusdam suis uiuen-
» tes. αἱ δ᾽ ἐπαρχίαι διῄρηνται μὲν ἄλλοτε ἄλλως. ἐν δὲ τῷ παρόντι ὡς
» καῖσαρ ὁ σεβαστὸς διέταξεν. ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προ
» στασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου,
» δίχα διεῖλε πᾶσαν τὴν χώραν, καὶ τὴν μὲν ἀπέδειξεν ἑαυτῷ, τὴν δὲ τῷ
» δήμῳ. Prouinciæ uero alias aliter nec semper iisdem finibus diui-
» sæ sunt. nunc autem eam diuisionis rationem tenent, quã Cæsar Au
» gustus arbitratus est. Siqdem postq̃ ei à patria imperij summa, &
» pacis belliq; arbitrium ppetuum delata sunt, in duas parteis uni-
» uersam ditionem partitus est, quarum unã sibi, alterã populo attri-
buit. & sibi qdẽ quæcunq; militari præsidio egent, retinuit, ut regio
nes barbaras, et gentibus nõdũ subactis finitimas. populo aũt eam
partem cõcessit, quæ paci acqescẽs facile sine præsidio in officio conti
netur. Rursus utrãq; partem in prouincias cõplureis distribuit, qua
rũ alteræ Cæsaris, alteræ populi dicuntur. et paulo inferius enume
ratis populi prouincijs, in quas populus cõsules uel prætores mitte-
» bat, ita subdit. τὰς δ᾽ ἄλλας ἐπαρχίας ἔχει καῖσαρ. ὧν εἰς ἃς μὲν πέμ
» πει τοὺς ἐπιμελησομένους ὑπατικοὺς ἄνδρας. εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς. εἰς
» ἃς δὲ καὶ ἱππικούς. καὶ βασιλεῖς δὲ καὶ δυνάμεις καὶ δεκαρχίαι τῆς ἐκεί
» νου μερίδος καὶ εἰσὶν καὶ ὑπῆρξαν ἀεί. alias aũt prouincias Cæsar
» obtinet. ad quas regendas partim consulares, partim prætorios mit-
» tit, in quasdã etiã equestris ordinis uiros. Huius portionis reges, &
» potentatus, & decarchiæ. i. decemprimatus, & sunt nũc & semp ali
» q̃s fuerũt. Ex prædictis forma impij Romani, et ueluti incunabula
principatus monarchiæ ineuntis habentur, quæ mihi magnope pti
nere uisa sunt ad intelligendã rõnem Romani principatus. Nullus. n.
author, quod meminerim, tam apte hæc tradidit. meliusq; ex ijs
» Tranquilli locus in eodẽ aug. intelligetur. prouincias ualidiores, &
» quas annuis magistratuũ impijs regi nec facile, nec tutum erat, ipse
» suscepit. cæteras procõsulibus sortito pmisit. & tñ nõnullas cõmuta-
» uit interdũ atq; ex utroq; genere, plerasq; sæpius adijt. urbiũ quas-
» dã fœderatas, sed ad exitum licentia præcipites libertate priuauit.
» alias aut ære alieno laborantes leuauit, aut terræ motu subuersas
» denuo cõdidit, aut merita erga rẽp. allegantes latinitate uel ciuitate
donauit

» donauit. & paulo post. Regna q̃bus belli iure potitus est, præter pau
» ca, aut iisdem, quibus ademerat, reddidit, aut alienigenis contribuit.
» reges socios etiã inter semetipsos necessitudinibus iũxit mutuis, prom
» ptissimus affinitatis cuiusq;, atq; amicitiæ conciliator, et fautor. nec ali
» ter uniuersos q̃ mẽbra, parteisq; imp ij curæ habuit. rectorẽ quoq;
» solitus apponere ætate paruis, aut mente lapsis donec adolescerent,
» aut resipiscerent, ac plurimorũ liberos & educauit simul cũ suis, &
» instituit. hactenus Tranq. Hic idẽ Augustus Aegyptum post Antoniũ
uictum & Cleopatrã captam in prouinciæ formã redegit, ut au
thor est Strabo. cuius etiã arma Petronio duce in Aethiopiã pene-
» trauerunt. Pli. lib. VI. de Aethiopia loquens. Intrauere aũt & eo
» arma Romana diui Augusti temporibus duce. P. Petronio et ipso eque
» stris ordinis præfecto Aegyptijs. oppida eorum expugnauit, quæ so
» la inuenerat quo dicemus ordine. sic enim legendum est, q̃q̃ in o-
mnibus exemplaribus legatur non Aegyptijs, sed Aegyptus Aethio
piam expugnauit, nõ Petronius Aegyptijs præfectus. nota est histo-
ria ex Strabone. Aelius etiã Gallus ab eodẽ principe in Arabiã fe
licem Augusto iubẽte expeditionem sumpsit. et multa ibi oppida ex-
pugnauit. Quã tñ non subegit deceptus à Syleo duce quodã Naba
thæorũ primario uiro, q diuturna ludificatione Gallũ p deserta fru
stratus est exercitu interim penè consumpto, ob quã causam postea
Syleus ab augusto securi pcussus est, ut author est Strabo lib. XVI.
Nabathæi tamen, & Sabæi felicis Arabiæ incolæ Romanis tum pa
» rebant, ut idem author est his uerbis, πρῶτοι δὲ ὑπὲρ τῆς συρίας
» ναβαταῖοι. καὶ βαβαῖοι τὴν εὐδαίμονα ἀραβίαν νέμονται. καὶ πολλάκις κα
» τέτρεχον αὐτῆς πρὶν ἢ ῥωμαίων γενέσθαι. νῦν δὲ κἀκεῖνοι ῥωμαίοισ εἰσὶν
» ὑπήκοοι. Metropolis aũt Nabathæorũ urbs est Petra à situ loci di
» cta. domuit idẽ Augustus partim ductu, partim auspicijs suis Canta
» briam, Aqtaniã, Pãnoniam, Dalmatiã cum Illyrico omni. Item Rhe
tiam & Vindelicos ac Salassos genteis alpinas coërcuit, et Dacorũ
incursiones, tribus eorũ ducibus cũ magna copia cæsis, Germanosq;
ultra Albinfluuiũ summouit, ex q̃bus Sueuos, Sicambrosq; deden-
tes se traduxit in Galliã, atq; in proximis Rheno agris collocauit.
nec ulli genti sine iustis, & necessarijs causis bellũ intulit. Virtutis au
tem moderationisq; fama Indos etiã ac Scythas auditu modo cogni
tos pellexit ad amicitiã suam populiq; Ro. ultro p legatos petendã.
Parthi quoq; Armeniam uendicanti facile cesserunt, & signa mili-
taria, quæ M. Crasso ademerant, reposcenti reddiderunt, obsi-
desq; insuper obtulerunt. In cuius rei memoriam signatus est ille

numus, cuius supra mentio facta est. Deniq; pluribus quondam de re gno concertantibus non nisi ab ipso electum cõprobauerunt. author
» Tranquillus. Strabo autem de Syria loquẽs in XVI. Parthi, inquit,
» primum q̃dem amicitiã Romanorũ exoptantes, Crassum eos ultro
» lacessentẽ bello ulti sunt. nec minorẽ & ipsi cladẽ retulerunt, cum
» idẽ ausi essent Pacoro in Asiam cũ exercitu misso. Antonius autem
» hortatore Armenio usus, proditus infeliciter rẽ gessit. Pacori autẽ suc-
» cessor Phraates usq;adeo Cæsaris Augusti amicitiæ cupidus fuit, ut
» trophæa ei remitteret, quæ de Crasso Parthi pridem statuerãt, &
» euocato ad colloquiũ Titio tunc Syriæ præfecto quatuor ei legitimos
» liberos obsides daret. ὁ δ᾽ ἐκεῖνον διαδεξάμενος φραάτης τοσοῦτον
» ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς καίσαρα τὸν σεβαστόν, ὥστε καὶ τὰ
» θρόπαια ἔπεμψεν ἃ κατὰ τῶν ῥωμαίων ἀνέστησαν παρθυαῖοι. καὶ καλέσας
» εἰς σύλλογον τίτιον τὸν ἐπιστατοῦντα τῆς συρίας. δ΄. παῖδας γνησίους ἐνε-
» χείρισεν ὁμήρους αὐτῷ. Post Actiacam autẽ uictoriã quantũ opes Ro
» manæ creuerint ex Tranquilli uerbis intelligere licet. Inuecta, inq̃t
» ille, urbi Alexandrino triumpho regia gaza tantã copiam rei nu-
» mariæ effecit, ut fœnore diminuto plurimũ agrorũ pretijs accesse-
» rit. senatorũ censum ampliauit, ac pro octingentorũ milliũ summa
» duodecies sestertiũm taxauit, suppleuitq; nõ habentibus. Congiaria
» populo frequẽter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modo quadrage-
» nos, modo tricenos, nonnũq̃ ducenos q̃nquagenosq; numos. ac ne mi
» nores q̃dem pueros præterijt, q̃uis nõ nisi ab undecimo ætatis anno
» accipere cõsueuissent. frumentũ quoq; in Annonæ difficultatibus sæpe
» leuissimo, interdũ nullo pretio uiritim admensus est. Hic si reputare uelim q̃ti cõgiariũ unũ ducenorũ numorũ cõstiterit illi principi, ue reor ne fidẽ detrahã historiæ. Legitur autẽ apud Eusebiũ in chronicis post triũphũ Actiacum Romæ censu acto inuenta esse Romanorum ciuiũ quadragies semel centena & sexaginta millia. Domino autẽ nostro iam nato & adolescente Augustũ cũ Tiberio, quẽ sibi in filiũ adoptauerat, censum Romæ egisse, et inuenisse capitũ Romanorũ ter & nonagies centena & septuaginta millia. fac igitur, ut oĩa intra fidem statuã, uicies centena millia ciuiũ fuisse ad congiarũ nomina dantiũ, quod ipsum ducenũ tantũ numũm fuerit, idest q̃nquaginta denariorum, seu selibræ Romanæ, oportuit decies centena millia pondo argenti congiarium constitisse, quod nos centies centenis millibus æstimare solemus. q̃ si ducenum quinquagenũ numũm congiarium statuamus, uicies et quinquies centena millia aureorũ ad summam illam accedent. Perge porrò, & fac quadragies centena millia

ciuium

ciuium fuisse, & ducenties quinquagies centenis millibus id congia
rium necessario aestimabis. Orosius libro. VI. Augustum post legio-
nes in Sicilia à Pompeio receptas. XXX. millia seruorum dominis
restituisse tradit, & quatuor & quadraginta legiones ad tutelam
» imperij per prouincias instituisse. Tranquillus de hoc ita scribit. ex
» militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim distribuit. clas=
» sem Miseni & alteram Rauennae ad tutelam superi & inferi ma-
» ris collocauit. & post aliquot uersus. Quicquid autem, inquit, ubiq;
» militum esset, ad certam stipẽdiorum praemiorumq; formulã astrin
» xit, definitis pro gradu cuiusque & temporibus militiae & commo
» dis missionum, ne aut aetate & inopia post missionem solicitari ad
» res nouas possent. utq; perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuen
» dos eos prosequendosq; suppeteret, aerarium militare cum uectiga-
» libus nouis constituit. Strabo libro. XVI. de Beryto loquens, quae est
» in Syria. αὕτη κατεσπάσθη μὲν ὑπὸ τρύφωνος, ἀνελήφθη δὲ νῦν ὑπὸ
» ῥωμαίων, δεξαμένη δύο τάγματα, ἃ ἵδρυσεν ἀγρίππας ἐνταῦθα. Haec
» euersa à Tryphone nunc à Romanis restituta est, duas legiones ad-
» mittens, quas in ea Agrippa collocauit. illa est Berytus Colonia cu-
» ius meminit Vlpianus in pandectis titulo de censibus in principio.
» Apud Strabonem latinum barutus ubique legitur. credo quia sic ho
» die uocitatur. Idem lib. XVII. de Aegypto loquens in prouinciã re=
» dacta. ἔστι δὲ καὶ στρατιωτικοῦ. γ΄. τάγματα. ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν
» ἵδρυται. τὰ δ᾽ ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μὲν εἰσὶ σπεῖραι
» ῥωμαίων. τρεῖς ἐν τῇ πόλει. τρεῖς ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς αἰθιοπίας ἐν συήνῃ
» φρουρὰ τοῖς τόποις. τρεῖς δὲ κατὰ τὴν ἄλλην χώραν. εἰσὶ δὲ καὶ ἱππαρ-
» χίαι τρεῖς. Copiarum autem militarium tres sunt legiones, quarum
una in urbe collocata, reliquae duae per regionem dispositae. & prae-
ter has nouem cohortes Romanae. ternae in urbe. ternae in finibus
Aethiopiae ad Syenem pro locorum praesidio. & tres per regionẽ
» sparsae. & insuper tres equitum turmae opportunis locis dispositae.
Libro autem quarto in mentione Britaniae pacatam illam prouin-
ciam una tantum legione contineri in officio dicit, & paruo equita
» tu. τουλάχιστον μὲν γὰρ ἑνὸς τάγματος χρῄζοι ἂν καὶ ἱππικοῦ τινός. lib.
» III. de Hispania loquens, Baetica, inquit, plebi attributa est. ad quã
» praetor mittitur, qui legatum habet & quaestorem ἔχων πρεσβευτήν
» τε καὶ ταμίαν. & post aliquanto. ἡ λοιπὴ δέ, αὕτη δ᾽ ἐστὶν ἡ πλείστη τῆς
» ἰβηρίας ὑπὸ τῷ ὑπατικῷ ἡγεμόνι στρατίαν ἔχοντι ἀξιόλογον τριῶν που
» ταγμάτων. Reliqua autem Iberiae pars, haec autem est plurima, à
» consulari uiro regitur, memorabilem exercitum habente, ad treis

» circiter legiones. In Germania non mediocres fuisse copias oportuit,
cum Tranquillus dicat Varium cum tribus legionibus & auxilijs
in Germania cæsum. unde Variana clades dicta. de qua Pli. i. VII.
» Iuxta hæc & Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio.
Strabo in Cheruscis hoc contigisse tradit. Ex prædictis coniectura
facienda in uniuersam Ro. imperij amplitudinem. Huic principi re
ges amici, & socij populi Ro. singuli in suo quisq; regno Cæsareas ur
bes condiderunt, ut author est Tranquillus, & cuncti simul ædem
Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi
sumptu destinauerunt, genioq́; eius dedicare. ac sæpe regnis relictis,
non Romæ modo, sed prouincias peragranti quotidiana officia toga
ti ac sine regio insigni more clientum præstiterunt. Quo quid posset
honorificentius homini contingere non uideo, à rebus quidem hu-
» manis. Ad extremum moriens legauit Po. Ro. quadringenties, tribu-
» bus tricies quinquies, idest unicuiq; tribui centena sestertia (quinque
» enim & triginta tribus erant Romanæ, ut ex Cicerone nouimus de
» lege agraria contra Rullum.) prætorianis militibus singula millia
» numûm. cohortibus urbanis quingenos, legionarijs trecenos numos.
» Quam summam repræsentari iussit. nam & confiscatam semp re
» positamq́; habuerat. reliqua legata uarie dedit, produxitq́; quædã
» ad uicies sestertiûm. quibus soluendis annuum diem finijt. nec plus
» peruenturum ad hæredes suos q̃ millies & quingenties professus,
» q̃uis XX. proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amico-
» rum pcepisset, quod penè omne cum duobus paternis patrimonijs,
» cæterisq́; hæreditatibus in remp. absumpsisse author Tranq. Diximus
supra authoritate Orosij quatuor & quadraginta legionibus
Augustum rem Romanã tueri instituisse, idq́; argumentis haud leui
bus credendum esse collegimus. Si plenæ igitur legiones fuerunt. i.
denis cohortibus constantes, quarum prima millenaria, reliquæ qn=
genariæ esse solebant, præter equitum alas, quantum numerum ho
minum in tot legionibus fuisse dicemus? nam eas non plenas fuisse
sub mortem Augusti Christo domino nostro recens è uirgine nato
credibile non est, cum omnia penè pacata essent, & in locum de-
mortuorum succenturiari facile posset, præsertim sub eo principe, qui
rem militarem seuerissime rexit, & copiarum militarium breuia=
rium, quod & pyctacium dicitur apud sese habuisse dicitur. Sed fue
rint sanè legiones quatuor & quadraginta, non iustæ plenæq́;, sed
quaternum tantum millium singulæ, ut legionariorũ peditum centum
& septuaginta sex millia fuerint, ut trecenos numos singuli accepe-
rint,

rint, hæredibus hoc legatum centum & triginta duobus millibus pondo argenti stetit. hoc est tredecies centenis ac uiginti millibus aureorum. quibus si nunc addamus prætorianas & urbanas cohortes & eqtatum, nescio q̃ magna summa accessura sit. legatum autem populo & tribubus factum paulo minus undecies centenis millibus ualet. quod ad hæredes peruenit, tricies septies centenis & quinquaginta millibus æstimari debet. In uaria legata non dubito ingentem summam absumptam. præter congiaria autem quæ supra retulimus in uita sæpe dedisse, (nam frumentationes ternas in anno quaternorum mensium, ne plebs frumentandi causa ab urbe & negocijs auocaretur, ex ærario publico institutas esse existimo.) præter largitiones inquam prædictas etiam opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriasq; opes absumpsisse se elogio ultimo testatus est. ex ijs præcipua sunt forum cum æde Martis ultoris in honorem confecti pharsalici belli, ob ultionem cædis Cæsarianæ suscepti, quo nomine etiam numus percussus uisitur. ædes tonantis Iouis in Capitolio. templum Apollinis ea parte palatinæ domus excitatum, quam fulmine ictam desiderari à deo aruspices pronunciarant. addita porticus cum bibliotheca latina, græcaq;. quo loco iam senior sæpe etiam senatum habuit, decuriasq; iudicum recognouit. Quædam etiam opera sub nomine alieno nepotum scilicet & uxoris sororisq; fecit, ut porticum basilicamq; Lucij & Caij. Item porticus Liuiæ & Octauiæ theatrumq; Marcelli. sed & cæteros principes uiros, ut pro facultate quisque uel monimentis uel nouis uel refectis & excultis urbem adornarent, adhortatus est, multaq; à multis extructa sunt sicut à Martio Philippo ædes Herculis musarum. à L. Cornificio ædes Dianæ. Ab Asinio Pollione artium libertatis. à Munacio Planco ædes Saturni. à Cornelio Balbo theatrum, à Statilio Tauro amphitheatrum. à Marco uero Agrippa complura & egregia. Idem princeps aduersus incendia excubias nocturnas uigiliasq; commentus est. ad coërcendas inundationes alueum Tiberis laxauit, ac repurgauit, completum olim ruderibus & ædificiorum prolapsionibus coarctatum. Quo autem facilius undique urbs ardiretur, desumpta sibi Flaminia uia Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. ædes sacras uetustate collapsas aut incendio absumptas refecit, easq; & cæteras opulentissimis donis adornauit, ut pote qui in cellam Capitolini Iouis sedecim millia pondo auri gemmasq; & margaritas quingenties sester-

tium una donatione contulerit. quæ omnia authore Tranquillo nomus. sexdecim millia pondo auri æstimatione nostra (quæ est centum duodecim aureorum & semissis in singula pondo) duodeuicies centena aureorum millia ualent. & quingenties sestertiûm duodecies centena & quinquaginta millia. fit in summa huius donationis triecies centena & quinquaginta millia aureorum. Cum hæc & multo plura fecisset, paulominus, ut diximus, quadragies centena millia hæredibus reliquit, cum tanta etiam legata reliquerit. cum interim, quod mireris, ærarium publicũ non attigerit. quod non suum, ut pleriq; sequentium principum, sed populi esse uoluit. Tria enim uolumina cũ testamento suo reliquit. unum, in quo mandata de funere suo cóplexus est, alterum indicem rerũ à se gestarũ. tertium breuiariũ totius imperij, quantum militum sub signis ubiq; esset, quantũ pecuniæ in ærario & fiscis & uectigaliorũ residuis, & eorũ seruorũ libertorumq́; nomina à q̃bus ratio exigi posset, ut author est Tranquillus. Hic nescias utrum magis mirere, potentiam'ne & opulentiã Romani imperij hac ætate inauditam & incredibilẽ, an principis frugalitatem, & diligentiam, q̃ tanta opera efficere, tot sumptus tolerare, tantisq; summis testari potuerit. Spartianus author est Adrianum anteq̃ Antoniũ Pium adoptasset, Ceionium Cómodum adoptasse. ob cuius adoptionẽ Circenses ludos dedit, & donatiuũ populo ac militibus. Quem consulẽ designatũ cũ minus sanũ uideret, sæpissime dictitabat, in caducum parietẽ nos inclinauimus, & p̃didimus quater millies sestertiûm, quod populo et militibus pro adoptione Cómodi dedimus. Hæc summa à nobis centies centena millia aureũm nostrorũ æstimatur. Is princeps cũ magnificentissimus uideri uellet, & à nullo magnificentia superari, cum Phrasmeni Iberorum regi ingentia dona dedisset, & ipse uicissim ab eo uisenda accepisset, & inter alia auratas chlamydes, ipse irridendis eius regis donis, trecentos noxios cum auratis itidem chlamydibus in arenã misit cũ feris depugnaturos, aut à feris laniandos. Idem Spartianus alio libro de supradicto Cómodo loquens, qui Aelius Verus post adoptionẽ dictus est, pro

» eius, inq̃t adoptione infinitam pecuniã populo & militibus Adria-
» nus dedit. Sed cũ eum uideret homo argutior ægerrimæ ualitudinis,
» ita ut scutũ solidius iactare nó posset, dixisse fertur, ter millies p̃didi-
» mus quod exercitui populoq́; pro eo dependimus. Sed quater, ut arbitror, hic ut supra legendum est. Quin & illud mirari magnopere quis possit, q̃ Augustus testamento suo inseruit, se uiginti annis proximis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisse.

quam

quam summam non minorem quinquies & tricies centenis myriadibus aureorū coronatorum esse autumo. hoc est trecenties & quinquagies centenis millibus. hæc.n. & huiuscemodi credi nō possunt ab ijs, qui Romanorum opes publicas priuatasq; animo non conceperūt. Quotus autem quisq; intra annos octingentos concepisse dici potest? Multa iam diximus de Crasso. de Pompeio. de Cæsare, & alijs pmultis, qui ciuile fastigium non excesserunt. Vidimus etiā quibus Romanorum uictorijs luxuria Asiatica admissa sit in urbem & Italiam. Pli. igitur li. XXXIII. de copia argenti loquens ita inquit. Scimus lectos mulierum iampridem totos operiri argento, & triclinia quædā. quibus argentum addidisse primus traditur Follio eques Romanus, nō ut operiret aut deliaca specie faceret, sed punica. Idem & aureos fecit. nec multo post argentei deliacos imitati sunt. quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulo enim ante hæc facta sunt. lancesq; centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosq; ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellū talibus uitijs imputauere. nostra ætas fortior fuit Claudij principatu. seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris, quinquagenariā lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat, & comites eius octingentas quinquaginta octo librarum. quinquagenariā in omnibus libris legitur, sed tamen quingenariam lego. sensus.n. omnino ita poscit. Idem. Delphinos quinis millibus sestertiūm in libras emptos. C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs centū. confessus est tamen nunq̄ se ijs uti propter uerecundiam ausum. sicut eundem sex millibus sestertiūm in libras uasa empta habuisse. sestertia centum duobus millibus & quingentis aureis à nobis æstimantur. magnificam autem æstimatricem cælaturæ eam ætatē esse oportet, quæ uasa cælata in singulas libras senis sestertijs emeret, idest centū & quinquaginta aureis nostris. Idem lib. XXXVI. de luxuria Romanorum ædium loquitur, quā repente inuasisse urbem significare uolens, » parua sunt, inquit, cuncta quæ diximus, & omnia uni cōparā» da miraculo anteq̄ noua attingam. M. Lepido. Q. Catulo Coss. ut » constat inter diligentissimos authores domus pulchrior non fuit Ro» mæ q̄ Lepidi ipsius, at Hercule intra annos. XXXV. eadem cente» simum locum non obtinuit. Computet nunc in hac æstimatione, qui » uolet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cū » pulcherrima laudatissimaq; certantes centum domos, posteaq; eas

» ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. Idem lib XVII. No
» bilissimarum gentium ambo Crassus atq; Domitius censuram post
» consulatum simul gessere, anno conditæ urbis sexcentesimo sexagesi-
» mo secundo, frequentem iurgijs propter dissimilitudinem morum.
» Tūc Cn. Domitius, ut erat uehemens natura, præterea accensus odio
» quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti censo-
» rem habitare, pro domo eius millia numorum identidem promit-
» tens. at Crassus, ut præsens ingenio semper & faceto lepore solers,
» concedere se respondit exceptis sex arboribus. at ne uno quidem de-
» nario si adimerentur, emptam uolente Domitio, Crassus, utrum'ne
» igitur ego sum, inquit, quæso Domiti exemplo graui, & ab ipsa cen-
» sura mea notandus, qui in domo, quæ mihi hæreditate obuenit, co-
» miter habitem? an tu, qui sex arbores æstimes? eæ fuere loti, patu-
» la ramorū opacitate lasciuæ. Valerius lib. IX. Cn. Domitius. L. Cras
» so collegæ suo altercatione orta obiecit, ꝙ columnas Hymetias in por
» ticu domus haberet, quem cum continuo Crassus quanti ipse domum
» suam æstimaret, interrogaret, atq; ut respondit sexagies sestertio,
» quo ergo, inquit, minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde suc-
» cidero? ipse tricies sestertio inquit Domitius. Tunc ait Crassus, uter
» igitur luxuriosior est. ego'ne, qui decem columnas centum millibus nu
» mûm emi, an tu, qui decem arbuscularum umbram triecies ster-
» tiûm summa compensas? Tricies sestertium Omnibonus pro. XXX.
sestertijs intellexit cum aperte sensus refragetur. Ex his uerbis Va-
lerij intelligimus numerum in Plinio deesse. Valerius enim ante
» Plin. fuit. In antiquissimo codice sic scriptum inueni, pro domo eius
» HS promittens. quod significat sestertiûm, sed numerus deest, quem
numerum cum librarij uel emendatores non perciperent millia nu-
morum subdiderunt. In eodem codice non concedere, sed addice-
re legitur, quod mihi placuit. Verum eas columnas hymetias Pli.
lib. XXXVI. duobus in locis non decem, sed sex fuisse dicit. ꝙ si do-
mus Crassi sexagies sestertiûm æstimata fuit ab inimico, ita ut ne
tanti quidem Crassus addicere uoluerit, quin arbores inde tolleret,
quid existimabimus de alijs, quæ postea factæ fuerunt? Siquidem
L. Crassus æqualis. Q. Catuli fuit, cuius paulo ante mentio facta
est ex Plinio. hoc autem ex uerbis Plinij intelligimus in eodē. XVII.
» Crassus, inquit, orator fuit in primis nominis Romani, domus ei
» magnifica. sed aliquanto præstantior in eodem palatio. Q. Catuli
» qui Cimbros cum Mario fudit, multo uero pulcherrima consensu
» omnium ætate ea in colle uiminali. C. Aquilij equitis Romani, cla-

» rioris etiam tum iuris ciuilis scientia, cum tamen obiecta Crasso
» sua est. hactenus Pli. Si ergo Crassus censor ipse centum & quinquaginta millibus aureorum nostrorum habitauit, (tanti enim sexagies sestertiûm esse dico) nec tamen pulcherrimam tum habuit, & quæ tunc pulcherrima domus fuit Romæ, post. XXXV. annos centesimam pulchritudinis notam non obtinuit, quantam magnificentiam ædium Romanarum luxuriæ tempore concipiemus, cum nulla iam censura timeretur? Is enim est Crassus dialogis Ciceronis de oratore nobilitatus, quem Cicero meminisse potuit non uidisse, & qui uasa argentea senis sestertijs in libras empta habuit. Cicero autem ipse non minoris quinquaginta millibus aureorum coro-
» natorum habitauit. Gellius lib. undecimo. Cicero cum emere uellet
» in palatio domum, & pecuniam in præsens non haberet, à Pu-
» blio Sylla, qui tum reus erat mutuo sestertiûm uicies tacite accepit.
» ea res tamen priusquam emeret prodita in uulgus exiuit, obie-
» ctumq; ei est ꝙ pecuniam domus emendæ causa à reo accepisset.
» Tum Cicero inopinata opprobratione permotus, accepisse se negauit, ac domum quoque se empturum negauit, atque adeo, inquit,
» uerum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. sed cum postea
» emisset, & hoc mendacium in senatu ei ab inimicis obijceretur,
» risit satis, atq; inter ridendum, ignoratis, inquit, prudentis, & cauti patrisfa. esse quod emere uelit, empturum sese negare propter com
» petitores emptionis. hactenus Gel. Tanti autem æstimatam fuisse senatus etiam decreto Cicero ipse testis est scribens ad Atticum li. IIII. & de euentu actionis eius loquens quam pro domo sua habuit, quæ
» hodie inter alias orationes extat. Secuta est, inquit, contentio de do-
» mo. Diximus apud pontifices, acta res est accurate à nobis, & si
» unquam in dicendo fuimus aliquid, tum profecto doloris magnitu-
» do uim quandam nobis dicẽdi dedit. senatuscons. factum est id, quod
» ad te misi, nobis superficiem ædium consules de consilij sententia
» æstimarunt sestertiûm uicies, cætera in re ualde liberaliter. tu-
» sculanam uillam quingentis millibus. Formianum sester. ducen-
» tis quinquaginta millibus. quæ æstimatio non modo uehementer
» ab optimo quoque, sed etiam à plebe reprehenditur. Dices quid
» causæ fuit? dicunt illi quidem pudorem meum, ꝙ neque ne-
» garim, neque uehementius postularim. Sed non est id. nam
» hoc quidem etiam profuisset. uerum ijdem mi Tite Pomponi,
» ijdem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pen-
» nas inciderant, nolunt easdem renasci. His uerbis apparet do-

unus superficiem uicies sestertium Ciceroni æstimatam etiã ab ijs hominibus, qui Ciceronem crescere nolebant. ea autem æstimatio facta est propter P. Clodium, q plebiscito obtinuerat cum tribunus plebis esset, ut Cicero in exiliũ pelleretur, & bona eius publicarentur, quo facto disturbanda ædificia & ad solum diruẽda curauit. Cicero autem reuersus obtinuit, ut publice dãnum illud sarciretur. huic æstimationi fidem facit Sallustius in inuectiua oratione, quã in Ciceronẽ habuit, his uerbis. Domum ipsam tuã ui, & rapinis funestam tibi, ac tuis comparasti, uidelicet ut nos commonefacias q̃ conuersa respublica sit, cum in ea domo habitaris homo flagitiosissime, quæ P. Crassi uiri clarissimi fuit. & post paulum ita subdit. Sed, ut opinor, illa te magis extollunt, quæ post consulatum cũ uxore de repub. consuluisti. cum legis Plauciæ iudicia domi faciebatis, ex coniuratis alios pecuniæ condemnabas, cum tibi alius Thusculanam, alius Põpeianam uillam ædificabat, alius domũ emebat. q uero nihil poterat, hic erat calumniæ proximus. hic oppugnatum domũ tuam uenerat, aut insidias senatui fecerat. deniq; de eo tibi comptum erat. Quæ si tibi falsa obijcio, redde rationem q̃tum patrimonij acceperis, qd tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domũ paraueris, Thusculanũ & Pompeianũ infinito sumptu exædificaueris, aut si retices, cui dubiũ potest esse, q̃n opulentiã istam ex sanguine, & miserijs ciuium paraueris? Ex his uerbis satis apparet uicies sestertiũm magnã pecuniã fuisse, nec immerito Ciceronẽ cõquestum apud Atticum, q̃ Thusculanũ suũ ædificiũ q̃ngentis sestertijs æstimatũ esset, quæ nos. XII. millia et q̃ngentos aureos esse dicimus. Sallustius. n. infinito sumptu ædificatũ esse obiecit. Blõdus lib. IX. Romæ triũphantis, in quo libro urbis Romæ Romanorũq; magnificẽtiã diligenter magis q̃ docte ondisse uidetur, ait obseruasse in epistolis Ciceronis Ciceronẽ uillas duodeuiginti numero habuisse, in queis præcipuas thusculanã, formianã, arpinatẽ, ancanam & Põpeianam. quas tamen eum simul possedisse non credo, nec ipse Blondus affirmat. Cicero in oratione pro M. Cælio. sumptus unius generis obiectus est habitationis. XXX. millibus dixistis eum habitare. ex hoc loco conijci potest magnam esse pecuniam XXX. sestertia, & præterea exemplum habemus, quanti domus locarentur anniuersaria mercede. XXX. sestertia ego septingentos quinquaginta aureos nostros esse dico. Ipse in oratione pro domo sua quodam in loco ita inquit. nihil erat latum de me, non adesse eram iussus, non citatus affueram, eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis. cuius domus in Palatio, uilla in Thusculano,

» altera ad alterum consulem transferebatur, senatus consules uoca-
» bat, columnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo Ro. ad
» socerũ consulis portabantur. Sed emendandus locus in quinto episto
» larum, ubi ad. P. Sestiũ scribens ita inquit. Ego tua gratulatione com
» motus, quod ad me pridẽ scripseras uelle te bene euenire, quod de
» Crasso domum emissem. emi eam ipsam domum millibus numûm
» XXXV. aliquanto post tuã gratulationẽ. Itaq; nũc me scito tantũ ha
» bere æris alieni, ut cupiã coniurare si quisq̃ recipiat. Huiuscemodi
» mẽda est in. xi. in epistola Decimi Bruti ad Ciceronẽ. Cum ad rẽp.
» liberandã accessi. mihi fuit sestertiûm quatuor millibus amplius, se-
» ptenum legionũ numerũ alo, qua difficultate tu arbitrare. Verũ illic
tricies quinquies sestertiûm legendũ puto. si. n. superficies uicies æsti-
mata est, potuit area quindecies addere ad pretium. huiusmodi ædi-
ficia damnosa ambitione exædificata taxans Sallust. in Catil. ita
» inquit. Operæpretium est cum domos atque uillas cognouerit in
» urbium modum ædificatas, uisere templa deorum quæ nostri ma-
» iores religiosissimi mortales fecere. Ciceronem autem tanti domum
» emere potuisse argumentum est id, quod ipse in secunda Antonia-
» na dicit. Hæreditatem mihi negasti obuenisse, utinam hoc tuum ue-
» rum crimen esset. Ego enim amplius sestertiûm ducenties acceptum
» hæreditatibus retuli. q̃q̃ in hoc genere fateor feliciorem esse te. me ne-
» mo nisi amicus fecit hæredẽ, ut cum illo cõmodo, quod erat, animi q-
» dem dolor iungeretur. te is quem nunq̃ uidisti. L. Rubrius Cassinas
fecit hæredẽ. Quibus uerbis Antoniũ, ut testamentariũ taxat. quan
ta autem sit pecunia ducenties sestertiûm ex eo coniiciendũ relinqui-
» tur, quod Cornelius Nepos in uita Pomponij Attici scribit his uerbis.
» Habebat auunculũ Cæciliũ eqtem Ro. familiarem. L. Luculli. diui-
» tem. difficillima natura. cuius sic asperitatem ueritus est, ut quẽ nemo
» ferre posset, huius sine offensione retinuerit beneuolentiam. quo facto
» tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens testamento adoptauit
» eum, fecitq; hæredem ex dodrante. ex qua hæreditate accepit circiter
» centies sestertiûm. et infra. Cum tanta, inquit, pecuniæ facta esset ac-
» cessio, nihil de quotidiano uictu mutauit. nihil de uitæ consuetudine.
» tantaq; usus est moderatione, ut neq; in sestertiûm uicies, quod à pa-
» tre acceperat, parum se splendide gesserit, neq; in sestertium centies
» affluentius uixerit q̃ instituerat, pariq; fastigio steterit in utraq; for-
» tuna. nullos habuerit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam
» sumptuosam uillam. neq; in Italia, præter ardeatinum, & Nomen-
» tanum rusticum prædium, omnisq; eius pecuniæ redditus constabat

» in epiroticis & urbanis possessionibus, ex quo cognosci potest eum
» usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione meriti solitum. Hic est Pomponius Atticus Ciceronis familiarissimus, ita ut Quintus frater ei charior non fuerit, cui rei (ut eiusdem Cornelij uerbis loquar) indicio sunt uolumina multa epistolarũ à consulatu eius usq; ad extremum tempus ad Atticum missarum. quæ qui legerit, non multum desiderabit historiam contextam eorum temporum. Qui Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem præbuit. Cui ex patria fugenti sestertia ducenta & quinquaginta donauit, quæ nos sex millibus & ducentis quinquaginta aureis nostris æstimamus. Ex prædictis luculentum mihi documentum sumi posse uisum est ad ea, quæ agimus intelligenda. Si enim eques Ro. splendide uixit in uicies sestertiũm, ita ut in prædiorum tantum fructu non etiam fœnore redditum pecuniæ constitueret, oportet omnino magnam fuisse pecuniam uicies sestertiũm, præsertim cum is una donatione in Ciceronem tantam pecuniam contulerit. eodem pertinet id, quod ab eodem authore dicitur, nec id, inquit, præteribo, q̃q̃ leue uisum iri putem. cum in primis lautus esset eques Ro. & non parum liberaliter domũ suã omniũ ordinum homines inuitaret, scimus non amplius q̃ terna millia æris peræque in singulos menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. atq; hoc non auditũ, sed cognitum prædicamus. sæpe enim propter familiaritatẽ domesticis rebus interfuimus. terna millia æris mille ac ducentos sestertios numos ualent, idest ære nostro triginta aureos. Sic in dies singulos Pomponius aureum unũ nostrũ in sumptu domestico impendebat. quod intelligo de pulmentario sumptu, quippe elegans ille fuisse dicitur, etsi non magnificus, splendidus, etsi non sumptuosus. usus est enim, ut inqt idẽ Cornelius, familia si utilitate iudicandũ est, optima, si forma, uix mediocri. nãq; in ea erant pueri literatissimi anagnostæ, optimi & plurimi librarij, ut ne pedissequus quidem quisq̃ esset, qui non utrunq; horũ pulchre facere posset. pari modo artifices cæteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. Anagnostas Cornelius appellat pueros legendi peritos, qbus Pomponius super conuiuium utebatur, ut pleriq;
» Romanorũ. nemo, inquit, in eius conuiuio aliud acroama q̃ ana-
» gnosten audiuit. Verum ex prædictis apparet fructuosam Ciceroni atq; etiam auriferam eloquentiã fuisse, omnes. n. artes olim magno cum splendore exercebãtur. Non omittendũ illud, quod caput amputatum parenti eloquentiæ Romanæ, decies sestertiũm ab Antonio triũuiro æstimatum est, idest quinq; & uiginti millibus aureorum

nostrorum. authorem enim Appianum habemus in.iiij.ciuiliū bel. qui ducenta & quinquaginta millia drachmarū Popilio lænæ pro capite Ciceronis Antonium dedisse scripsit. tanti caput eloquentiæ ab inimico æstimatum est. diximus supra Isocratem dicendi præceptorem orationem unam talentis uiginti uendidisse. Theombrotum medicum Antiochum regem talentis centum sanasse. Apellem pictorem sed literarum peritum Alexandrum regem uiginti auri talentis pinxisse, quanti hodie ducatus nō mediocris emi possit. Singula enim talenta auri non minus senis millibus septingenis & quinquagenis solatis nostris ualuerunt. Aristoteles Speusippi pauculos libros tribus talentis emit, ut author est Gel. Quanti igitur emptos existimamus libros Aristotelis & Theophrasti, quos Strabo lib. XIII. ab Appellicone Teio magno aegento redemptos esse tradidit, tineis iam & situ corruptos, ut qui iandiu in terram obruti fuerant. Plinius auunculus collectanea sua quadringentis sestertijs uendere noluit, ut author est Pli. Iunior libro. III. epistolarum his uerbis. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studijs non impartiretur. Hac intentione tot ista uolumina peregit. electorumq; commentarios. C. X. mihi reliquit, opisthographos quidem & minutissime scriptos. qua ratione multiplicatur hic numerus. re ferebat ipse potuisse se, cum procuraret in Hispania, uendere hos commentarios Largio Licinio. CCCC. millibus numūm. & tunc aliquanto pauciores erāt. Quis nunc regum emere bibliothecam confertissimam decem aureorū millibus uelit, quanti à Plinio ciuis unus priuatus regesta quædam extemporanea licitari ausus est? Et Pli. tamen tanti addicere noluit. Plinium autem iuniorem diuitem fuisse multa eius epistolarum loca declarant. Iamprimum in. VII. epistolarum ad Coreliam scribens, ita inquit, Tu quidem honestissime, q tam impense & rogas & exigis, ut accipi à te iubeam pretium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos à liberto meo, sed ex nongentis, quanti à publicanis partem uigesimam emisti. Inuicem ego & rogo & exigo, ut non solū quid te, uerum etiam quid me deceat aspicias. Et ex his uerbis & ex epistola paulo superiore, quam ad Fabatū scribit, apparet eum ducenta millia numūm pro accessione pretij contempsisse, emptrice etiam hoc petente, ne ratum non habere uideretur quod à liberto suo gestum erat. Idem ad Caninium. Equidem commodius nihil inuenio, q̃ quod ipse feci. nam pro quingentis millibus numūm, quæ in alimenta ingenuorum ingenuarumq; promiseram, agrū ex meis longe pluris actori publico publice mancipaui,

» eundem uectigali imposito recepi, tricena annua millia daturus. per
» hoc enim & Reipub. sors in tuto, nec redditus incertus, & ipse ager
» propter id, quod uectigali longe supercurrit, semp̃ dominum à quo
» exerceatur inueniet. ex his uerbis apparet Plin. patriæ suæ donasse annua sestertia tricena, quæ à nobis septingentis & quinquaginta aureis æstimantur, pro quingentis sestertijs in numerato, quæ pollicitatione patriæ facta debebat, idest duodecim millibus & qngentis aureis. qua ratione paulo plus sedecim millibus & quingentis
» singula millia annua æstimauit. Idem libro. V. Saturninus, qui
» nos reliquit hæredes, quadrantem Reipub. nostræ, deinde pro qua=
» drante præceptionem quadringentorũ millium dedit. hoc si ius aspi
» cias, irritum, si defuncti uoluntatem, ratum & firmum est, mihi au=
» tem defuncti uoluntas antiquior iure est. utiq; in eo, quod ad commu
» nem patriam uoluit peruenire. an cui de meo sestertiũm decies con=
» tuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem
» ex aduẽtitio denegem? His uerbis significat decies centena millia nummũm Reip. suæ antea dedisse, & tum quadraginta millia condonare p̃ præceptionem à se hærede relicta, quæ stricto iure cogi non posset soluere, quæ duæ summæ. XXXV. millia aureorum nostrorum ualent. Apud eundem epistola quarta ad Traianum liberalitatem sestertij quadringenties pro quadragies legitur. magnã enim esse pecuniã ex eo ostenditur, quod epistola alia ad eundẽ legitur.
» theatrum dominæ nicææ maxima iam parte constructum, imper-
» fectum tamen, sestertiũm, ut audio, amplius centies hausit. Seruius grammaticus author est Virgilium poëtam treis libros æneidis suæ Augusto recitasse, secundum quartum & sextum. sed sextum maxime ob Octauiam Augusti sororem Marcelli matrem, quem Marcellũ Augustus sibi adoptauerat, qui perijt anno decimo octauo ualetudine correptus. hæc igitur Octauia cum recitationi interesset, & Virgilius ad carmina illa uenisset circa finem sexti libri, quæ Marcelli luctum describunt, defecisse illa dicitur, cum ad illud uentum est,

» Heu miserande puer siqua fata aspera rumpas
» Tu Marcellus eris.—

Aegre autem refocillata Octauia silentium Virglio imperasse dicitur, & dena sestertia pro singulis uersibus dari iussisse, qui numero sunt unus & uiginti. quod si est uerum, Virgilius paucis uersibus supra quinque millia aureorum meruit. de hoc poëta ita inquit Seruius, aut quicunque fuit,
» qui eius uitam scripsit, Bona autem cuiusdam exulantis non susti-
» nuit accipere, possedit propè centies sestertiũm ex liberalitatibus

amicorum,

» amicorum, habuitq; domum Romæ in æsquilijs, quanquam secessu
» Campaniæ Siciliæq; plurimum uteretur. quæcunque ab Augusto
» petijt repulsam nunquam tulit. parentibus quotannis aurum ad
» abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amisit. hære-
» dem autem fecit ex quadrante Augustum. centies sestertiûm du-
centa quinquaginta aureorum millia ualet. quare non frustra Iu-
uenalis eius meminit ut copiosi in satyra septima. Qui autem di-
ligenter reputauerit commoda magistratuum non modo in prouin
cijs, sed etiam in urbe, is non mirabitur, tam diuites quosdam fu
isse. Argumentum eius rei ingens mihi uidetur ambitus Romæ fla-
grantissimus. Cuius unum exemplum sat erit ex Cicerone sumere
libro secundo epistolarum ad Quintum fratrem. Sic enim scribit.
» Ambitus redijt immanis. nunquam fuit par. non dico hyperbolas,
» uel sestertiûm centies constituunt in prærogatiuam pronunciare. res
» ardet inuidia. tribunitij candidati compromiserunt sestertijs. CCCC.
» in singulos apud Mar. Catonem depositis petere eius arbitratu. ut
» qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. hic locus in impressis pri
dem libris corruptissime legebatur, in quibus etiam numerus se-
stertiorum deerat. in recens impressis, ne restitutus quidem satis est,
quare à me citari integer non potuit. male tamen sester. CCCC.
legi ex eo apparet, quod idem Cicero libro quarto ad Atticum ita
» scribit de his comitijs loquens. Sequere nunc me in campum. ar-
» det ambitus. fœnus ex triente idibus Quintil. factum erat bessi
» bus. & post aliquot uersus. Pompeius fremit. Queritur. Scauro stu
» det. Sed utrum fronte, an mente dubitatur. exoche in nullo est. pe-
» cunia omnium dignitatem exæquat. Messala languet. non quo ani
» mus desit, aut amicis careat. Sed coitio. Cos. & Pompeius obsunt.
» Candidati iurarunt se arbitrio Catonis petituros. apud eum sester
» tia quingena deposuerunt, ut qui à Catone damnatus esset, id per-
» deret, & competitoribus tribueretur. si locus hic non mendosus est,
supra quingentis uel quingenis potius legi debet. sed si Plutarchus
uerum dixit, utrobique corruptum est. Sic enim ab eo refertur hi
» storia in Catone minore. Hi uero, qui magistratum petebant, cum
» singuli à largitionibus deterriti essent, in unum conuenerunt, con-
» tuleruntq; singuli duodecim millia & semis drachmarum argen-
» ti, facta sponsione, ut qui ex eis per largitionem peteret, id argen-
» tum perderet. arbitrumq; ad eam rem Catonem delegerunt &
reliqua. duodecim millia & quingentæ drachmæ, quinquagin-
ta sestertia faciunt non quingenta. Existimo autem Plutarchum

ab aliquo exemplari deceptum quinquaginta pro quingenta intel-
lexisse, nisi myriadas eum duodecim non millia scripsisse arbitre-
mur ut singuli duodenas myriades & qna millia deponerent, idest
cetenauicenaquina millia. ut ratio quadret ad numum. Ciceroni enim
potius credendum est. & alioqui parum fuisset in tanto ambitu tan
tulum deponere. Hanc historiam tetigit Plinius in præfatione. Cum
» apud Catonem, inquit, ambitus hostem, & repulsis tanquam hono-
» ribus ineptis gaudentem pecunias flagrantibus comitijs deponerent
» candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis sum
» mum esset) profitebantur. Verumenimuero ex uerbis Ciceronis ap
paret, animosum illum fuisse ambitum, cum in tribum prærogą-
tiuam centies sestertiûm pronunciare candidati non dubitarent. o-
portuit enim proportione & alijs tribubus aliquid diuidi, quæ nu-
mero quinq; & triginta erant, aut certe tot tribubus, quæ ad renun
ciationem magistratus sufficerent. hoc ne falsum putetur tametsi cre-
ditu difficile, Cicero præfatiuncula fidem sibi præstruit, non dico,
» inquit, hyperbolas uel hyperbolos, hoc est hyperbolice. utroque enim
» modo legitur. argumentum etiam ingentis summæ est, quod Cicero
» ambitum fœnus intendisse dicit & dimidio maius fecisse, hoc est ex
» triente bessale. Diximus in præcedentibus moris fuisse apud Roma
nos, ut ædiles & alij magistratus ludos uel munera magnifica face-
rent & ederent in theatro uel circo uel amphitheatro, quasi po-
pulo uniuersam quandam mercedem soluentes ob lata suffragia. de-
dimus & magnificentiæ exempla, indicia omnino ualida ad eam
rem, quam nunc ago probandam. oportet enim magna fuisse com-
moda eius honoris, qui tanti æstimetur. Nunc quanta fuerit pote-
stas imperatorum in bello, & proconsulum, prætorumq; in pro-
uincijs suis, demonstrandum est. Iamprimum Strabo libro. XII.
» de Cappadocia & Paphlagonia loquens à Pompeio certis finibus
» terminatis, ita inquit. ὕστερον δ' οἱ τῶν ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλους
» καὶ ἄλλους ἐποίησαν μερισμοὺς, βασιλέας τε καὶ δυνάστας καθιστάντες. καὶ
» πόλεις τὰς μὲν ἐλευθεροῦντες. τὰς δ' ἐγχειρίζοντες τοῖς δυνάσταις. τὰς δ'
» ὑπὸ τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων ἐῶντες. Postea autem Romanorum du
» ces alias atque alias contributiones fecerunt, reges & dynastas con-
» stituentes, ciuitatumq; partim immunitate donarunt, partim poten-
» tatibus attribuerunt, partim etiam sub ditione Romana relique-
» runt. Ex his uerbis intelligimus non modo Pompeium post ponticam
uictoriam hoc iuris usurpasse, sed etiam alios imperatores pro ar
bitrio suo statuere solitos de ijs prouincijs, quas armis domuerant.

exẽplum

exemplum eius rei luculentum est eodem libro. de quadam enim regione loquens campestri, & feraci, & pecore copiosa, ita inquit.
» Huius regionis partem Amasini obtinent, partem Pompeius Deio-
» taro dedit. ut Pharnaciæ, & Trapezuntiæ adiacentia usque in
» Colchidem & minorem Armeniam, horumq; locorum regem eum
» creauit, cum alias haberet hæreditariam à patre tetrarchiam
» Galatarum, qui Tolistobogi dicuntur. καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν
» βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρώαν τετραρχίαν, regem, inquit, horum eum creauit. hic idem Pompeius Tigranem Armeniæ regem potentissimum, sed uictoria Pompeij fractum, ad se uenientem, & diadema suum ad pedes eius demittentem, & genibus aduolutum diadema resumere iussit, & in sella regia sedere, multa sex millium talentûm irrogata, ut Plutarchus author est, ut Appianus sex millibus talentûm ab eo dono acceptis. Strabo rursus post aliquot chartas de Commanis ponticis loquens, quod sa-
» cerdotium Dianæ dicatum erat. παραλαβὼν δὲ Πομπήιος τὴν ἐξου-
» σίαν Ἀρχέλαον ἐπέστησεν ἱερέα, καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοι-
» νον κύκλῳ. τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἑξήκοντα στάδιοι πρὸς τῷ ἱερῷ, προστάξας τοῖς ἐνοι-
» κοῦσι πειθαρχεῖν αὐτῷ. accepto autem imperio Pompeius Archelaum sacerdotio præficit, & regionem ei attribuit duorum schœnorum in circuitu, quæ sexaginta sunt stadia sacram urbem ambientia. iussitq; eius incolas imperio eius parere. Sic enim eum locum uertendum puto, licet interpres tantundem agri sacerdotio accreuisse Pompeij beneficio intellexit. quale autem fuerit, aut quàm locuples sacerdotium ex eo intelligitur, quod idem author
» ait his uerbis. regum ponticorum tempore diebus festis qui Dia-
» næ sacri erant, sacerdos Commanorum diadema regum gesta-
» bat, & secundum regem honori habebatur. Commana autem
» urbs imperio eius suberat cum sacris seruis, qui Hieroduli di-
» cebantur, numero non pauciores sex millibus. in quos omnimodam
» potestatem habebat, præterquam uendendi. Cicero autem hoc docet in. L. agraria contra Rullum, cum dicit, non licere decemuiris à populo creatis statuere de agro pontico & Mithridatico à
» Pompeio capto. Itàne uero, inquit, hos agros regios Mithridatis,
» qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt,
» cum adhuc imperator in bello uersetur, in locis autem illis etiam
» nunc belli nomen reliquum sit, eos agros, quorum adhuc penes
» Cn. Pompeium omne iudicium, et potestas more maiorum debet esse,
» decemuiri uẽdent? Eodẽ ptinent ea, quæ apud Lucanũ Põpeius ipse

gloriatur in secundo Pharsaliæ. cum auxilia undiq; euocanda disse
rit, filio ob id allegato. Hoc tamen uerũ est, ꝙ ea, quæ ab his impera
toribus statuebantur, necesse erat senatusconsulto confirmari. id, quod
» eodẽ in loco Strabo docet his uerbis. διαπολεμήσας δὲ καὶ ἐπανελθὼν
» οἴκαδε, ἐξενίκησεν ὥστε τὰς τιμὰς, ἃς ὑπέσχετο ὁ λούκολλος τῶν ποντικῶν
» τισὶ, μὴ κυρῶσαι τὴν σύγκλητον. confecto autẽ bello Romam reuer-
» sus Pompeius, peruicit ne ea præmia, quæ Lucullus quibusdam pon
» ticis primoribus pollicitus fuerat, à senatu confirmarentur. ἄδικον
» γὰρ εἶναι κατορθώσαντος ἄλλου τὸν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ' ἄλλῳ γενέ-
» σθαι καὶ τὴν τῶν ἀριστείων διανομήν. Iniquum enim esse bello eo ab
» alio confecto, in alterius arbitrio belli præmia, & decorum milita
» rium collationem manere. nemo autem ignorat ponticum bellum
Lucullum bona ex parte gessisse. sed cum ei Pompeius ante diem successisset, conficere non potuisse. & Pompeium ex rebus gestis Luculli triumphasse fortunæ iniquitate, quæ Lucullum summo fauore euectum repente destituit, ut uidere est Plutarchum in Lucullo legentibus. Causam tamen præbuit Cicero, qui orationem pro Pompeio habuit ad populũ cum præturam ipse gereret, quæ oratio pro lege Manilia inscribitur. Ob hoc Lucullus reip. infensus in ociũ se contulit, & singulari lautitia, & splendore sumptuũ uitam ꝑ omnem uiuendi amœnitatẽ traduxit, ex ea prouincia summis opibus auctus. tamen triũphi sui die aureũ simulacrũ Mithridatis sex pedum longitudinis, clypeumq; gemmis consertum, cũ immani summa auri, & argenti facti signatiq; in ærariũ intulisset. Cicero in Pisonem præcla
» ri facinoris loco ponit ꝙ prouinciam contempserit. Ego Antoniũ, in-
» quit, collegam cupidũ prouinciæ, multa in repu. molientem, patientia
» atq; obsequio meo mitigaui. ego prouinciam Galliam senatus autho
» ritate exercitu, & pecunia instructam, & ornatam, quam cum Anto
» nio communicaui, ꝙ ita existimabam tempora reip. ferre, in concione
» deposui reclamãte Po. Ro. Idem cũ prouinciam Ciliciã obtineret, ad
» Atticum scribens de uitæ suæ integritate, ipse inqt in Asiam profe-
ctus sum Tharso nonis Ianuarijs. non me Hercule dici potest qua admiratione Ciliciæ ciuitatum, maximeq; Tharsensium. postea uero ꝙ̃ Taurũ transgressus sum, mirifica expectatio Asiæ nostrarũ diœcesum, quæ sex mensibus imperij mei nullas meas acceperat literas, nunꝙ̃ hospitẽ uiderat. Illud autẽ tempus ante me fuerat in hoc quæstu. ciuitates locupletes ne in hybernis milites reciperẽt, magnas pecunias dabãt. Cyprij talenta attica. CC. qua ex insula (nõ hyberbolicos loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. ob hæc beneficia qui-

bus illi

» bus illi obstupescunt, nullos honores mihi nisi uerborum decerni sino. si hic numerus. CC. talenta uere apud Ciceronem legitur, (ut uere legi puto,) centum & uiginti millia aureorum nostrorum eo nomine lucri facere potuit, si famam contempsisset. opulentam autem Cyprũ olim fuisse ex eo conijcimus, ꝙ Ptolemæo Cypri rege confiscato, Cato qui Clodij factione ad colligendam eius gazam ablegatus est, septem millia talentũm Romam deportauit ex auctione gazæ, ut author est Plutarchus, q̃q̃ maior ob id pecunia fuisse uidetur, ꝙ Cato aliquando in altercatiõe Põpeio obiecit se ex Cypro plus auri atq; argenti nullo exercitu detulisse, q̃ Pompeius ex omnibus triumphis concusso terrarum orbe, ipse instructus ingentibus copijs, intulisset in ærariũ. quo tempore Cyprus in prouinciam prætoriam redacta est factione eiusdem Publij Clodij pulchri Ptolemæo infensi ob negatam ei pecuniam ad redemptionis pretium cum à piratis interceptus esset. quæ historia à Strabone narratur in fine libri decimiquarti. Idem
» Cicero pro. L. Manilia. Difficile est dictu Quirites quãto in odio si-
» mus apud exteras nationes propter eorum, quos ad eas hoc anno
» cum imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanum pu-
» tatis in illis terris uestris magistratibus religiosum? quam ciuitatem
» sanctam? quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? urbes iam
» locupletes & copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diri-
» piendi cupiditatem inferatur. Idem Pisoni obiecit, ꝙ perfidiã. CCC.
» talentis uendidisset, his uerbis. Idemq; tu Rabocentum Bessicæ gen-
» tis principem, cum trecentis talentis regi Cotto uẽdidisses, securi per-
» cussisti, cum ille ad te legatus in castra uenisset, & tibi magna præ-
» sidia & auxilia à Bessis equitum, peditumq; polliceretur. & paulo
» inferius. non'ne sestertiũm centies & octogies, quod quasi uasarij no
» mine in uẽditione mei capitis ascripseras, ex ærario tibi attributum
» Romæ in quæstu reliquisti? non'ne cum ducenta talenta tibi Apol-
» loniatæ Romæ dedissent, ne pecunias creditas soluerent, ultro Suffi
» dium equitem Romanum hominem ornatissimum, creditorem debi-
» toribus suis addixisti. Vasarium Cicero appellat id, quod publice dabatur magistratibus ut muli, equi, & uasa & reliqua, quæ magistratus instrumentum implerent, id, quod patet ex eo, quod idem dicit in. l. agraria contra Rullum, de decemuiris loquẽs, quos Rullus creandos esse censuerat ad agros diuidendos, diuẽdendosq; per pro-
» uincias, dat, inquit, potestatem uerbo prætoriam, reuera regiam. defi
» nit in quinquennium, facit sempiternam, tantis enim confirmat opi
» bus & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat ap-

» paritoribus ſcribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis
» tabernaculis centurijs ſupellectili. ſumptum haurit ex ærario, ſup-
» peditat à ſocijs. Intelligimus ergo uaſarij nomine pecuniam publicæ dari ſolitam magiſtratibus euntibus in prouincias, ex qua ſibi neceſſaria compararent, id quod poſtea Auguſti tempore ſenatuſconſulto conſtitutum eſt, Tranq. in Augu. author & aliarum rerum fuit, in queis, ne acta ſenatus publicarentur, ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur, ut proconſulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publicæ locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur. Meminit eius moris Cicero in quinta in Verrem actione. & Lampridius in Alexandro, his uerbis. Iudices cum promoueret, exemplo ueterum, ut & Cicero docet, & argento & neceſſarijs inſtruebat. ita ut præſides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena, mulos & equos binos, ueſteis forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas, aureos centenos, coquos ſingulos, & ſi uxores non haberent, ſingulas concubinas, quòd ſine ijs eſſe non poſſint. reddituri depoſita adminiſtratione mulas, mulos, equos, muliones, & coquos, cætera ſibi habituri ſi bene geſſiſſent. Sed illa fuit priſcæ ſeueritatis imitatio, qualis in legibus ſumptuarijs intelligitur de quibus infra dicturi ſumus. Cicero igitur Piſoni obijcit, quòd eo tempore, quo Cicero exilio multatus fuit, Piſo & Gabinius prouinciarum pactione cum Clodio Pulchro tribuno pl. Ciceronis inimico conſpirarint. ſicq; factum, ut per tribunum pl. prouincias obtinuerint, Gabinius Syriam, Piſo Macedoniam, & Piſoni centies & octogies ſeſtertiûm uaſarij nomine decretum ſit, quam totam pecuniam fœnore Romæ occupauit, quæ non minor fuit quadringentis & quinquaginta millibus aureorum noſtrorum. Sunt & alia nomina pecuniæ imperandæ ciuitatibus, quam magiſtratus in rem ſuam uertebant,
» quæ Cicero eadem in oratione in Piſonem perſequitur. qui mo-
» dus, inquit, tibi fuit frumenti æſtimandi? qui honorarij? ſiquidem
» poteſt ui & metu extortum honorarium nominari, quod cum per-
» æque omnes tum acerbiſſime Bœotij & Byzantij Cheronenſes,
» Theſſalonica ſenſit. frumentum æſtimandum intelligo id frumentum, quod in cællam prætoris, uel conſulis imperatur. Pro quo pecuniam imperabant quantam collibuerat. Honorarium appello quod græci iſodium & iſodon, ideſt xenium aduentitium, quod datur ingredienti quamq; urbem magiſtratui, ut hodie principibus noſtris, cum primum urbeis pompaticæ ingrediuntur. ſequitur in
» eadem oratione, mitto aurum coronarium, quod te diutiſſime tor-

ſit, cum

» sit, cum modo uelles modo nolles. Lex enim generi tui & decerni,
» & te accipere uetabat, nisi decreto triumpho. his accedit, quod Romani imperatores ciuitatem Romanam dare poterant, ut author est
» idem Cicero in oratione pro Cornelio Balbo his uerbis, audebo eti
» am hoc contendere nunquam esse condemnatum quem constaret
» ab imperatore nostro ciuitate donatum. his igitur & huiuscemodi causis Romani senatores ditescere in immensum poterant. Augusti autem tempore mirum in modum auctum est fastigium Romanum non modo publicum, sed etiam priuatum, licet luxus uitæ diminutus esset, exemplum prodente principe, mittebat enim in prouincias consulares & prætorios & equestris ordinis uiros quoscunque honore dignos iudicabat, qui etiam quo plures, ut Tranquilli uerbis loquar, partem administrandæ reip. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, uiarum & aquarum, aluei tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturam urbis, triumuiratum legendi senatus, & alterum recognoscendi turmas equitum quotiescunque opus esset, censores creari desitos longo interuallo creauit, numerum prætorum auxit, exegit etiam ut quotiescunque consulatus sibi daretur, binos pro singulis collegas haberet. ab iis igitur, quos locupletes nouerat ipse, exigebat ut urbem monumento aliquo insigni ornarent. hunc morem tenuerunt & alij principes, ut uidere
» est apud historicos, & Pli. in episto. lib. II. Firminus, inquit, indu-
» ctus in senatum respondit crimini noto. secutæ sunt diuersæ senten
» tiæ consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine mo-
» uendum. Acutius Nerua in sortitione prouinciæ rationem eius non
» habendam, quæ sententia tanquam mitior uicit, cum sit alioqui duri
» or, tristiorque. quid enim miserius quam exectum & exemptum honoribus senatorijs, laboribus & molestia non carere? & reliqua quæ longius prosequitur. Cæterum præterquam quod supra ex Tranq. diximus Augustum inuecta urbi ægyptia gaza tantam rei numariæ copiam effecisse, ut multum pretij prædijs accreuerit, ex eo conijcere licet homines Romanos inusitatis opibus affluentes fuisse, quod intra XX. annos sestertium quaterdecies millies ex amicorum testamentis accepisse sese testatus est. Huic dicto fidem arrogat, id, quod apud Senecam lib. II. de beneficijs scriptum est his uerbis. Lentulus augur diuitiarum maximum exemplum antequam illum libertini pauperem facerent, quater millies sestertium suum uidit. hic cum omnia incrementa sua diuo Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem sub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecunia et gra=

tia, subinde Augusto solebat quæri dicens à studijs se abductum. quater millies sestertiûm dico non minorem esse pecuniam centies centenis millibus aureorum coronatorum, ne frustra putemus eum diuitiarum maximum exemplum appellatum à Seneca homine ipso prædiuite, ut à Iuuenale appellatur, & ipse fatetur apud Tacitum li. XIIII. in oratione ad Neronem habita. Quem Tigillinus & alij eius inimici varijs criminationibus apud Neronem adorti sunt tanquam ingentes, & priuatum supra modum euectas opes adhuc augeret, hortorum quoq; amœnitate, & uillarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Tranq. Lentuli his uerbis meminit in Tib.
» Satis constat Cn. Lentulum augurem cui maximus census fuit, metu et
» angore ad fastidium uitæ ab eo actum, & ut nequo nisi hærede mo
» reretur. Verumenimuero hoc animaduersione dignum, raram auri mentionem apud antiquos reperiri, non modo pro eo quantæ prisci æui opes celebrantur ab authoribus, sed rariorem etiam quàm pro nostri temporis opulentia, & contra quàm hodie loquendi mos inoleuerit. Quotus enim quisque in commemorandis opibus hodie præsertim ingentibus argenti mentionem facit? Nam in uotis temerarijs, quibus surdum numen fortunam identidem fatigamus, primo quoq; uerbo aurum nuncupari solet, tametsi apud nos in rationibus publicis ac priuatis argenteis summis omnia transiguntur. alioquin, & sponsionibus factitandis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurum plerunq; per ora hominum fertur. at uero apud
» antiquos argentum hominum sermone celebratius fuit. Sed præter
» alia, inquit Pli. equitem miror populum Romanum uictis gentibus
» in tributo semper argentum imperasse, non aurum, sicut Cartha-
» gini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in quinquaginta an-
» nos, nec potest uideri penuria mundi id euenisse, nam Midas & Crœ-
» sus in infinitum possederant. Eodem pertinere uidetur et illud eius-
» dem Plinij dictum eodem libro, mirum in auro cælando inclaruis
» se neminem, argento multos, maxime tamen laudatus est Mentor, de
» quo supradiximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt,
» ac iam nullum extare dicitur, proximi Acragas & Boethus &
» Mys fuere. Magna fama post hos celebratus est antipater. qui quoq; Saty-
» rum in phiala grauatum somno collocauisse uerius quàm cælasse dictus
» est Stratonicus. Laudatur & Zopyrus, qui areopagitas & iudi-
» cium Orestis in duobus scyphis pondo. XII. æstimatis. in uetustissimo non pondo, sed HS, idest sestertiûm legitur, quod ego interpretor sestertiûm duodecies, idest censu senatorio. nam paulo supra dixerat,

nec copia

nec copia tantum argenti fuerat uitæ, sed ualidius pœnæ metu pre=
tium, id'q; iampridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis milli-
bus sestertiûm in libras emptos. C. Gracchus habuit. L. uero Crassus
orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs centum;
confessus est tamen nunquam se ijs uti propter uerecundiam ausum.
sicut eundem sex millibus sestertiûm in singulas libras uasa empta
habuisse. in quibusdam antiquis utrobiq; pondo pro sestertijs legitur,
sed male, sestertijs enim in uetustissimo legitur, quomodo & in im=
» pressis libris. sequitur apud Plinium. loco superiore. fuit dein Py-
» theas, cuius duæ unciæ. XX. uenierunt. Vlyxes & Diomedes erant
» in phialæ emblemate Palladium surripientes. fecit idem & cocos
» Magiresia appellatos paruulis potorijs, è quibus ne exemplaria
» quidem licet exprimere, tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. ha-
» buit & Teucer crustarius famam, subitoq; hæc ars ita exoleuit, ut
» sola iam uetustate censeatur. In uetusto exemplari non uiginti sed
decem legitur, utrobiq; tamen deesse summa uidetur. Oportet autem
opus pretiosum fuisse, in quo tale fuit emplema. Magiresia etiã cor-
ruptum est pro magiriscia, cum magiriscus diminutiue cocum signi=
ficet apud Græcos. in antiquis etiam libris crustarius non legitur,
sed sic. habuit & Teucer famam. Verum hoc dictum Plinij credi-
bile facit id, quod supra de Graccho & Crasso dictum est, qui cen-
suræ tempore pœnæ metu deterreri non potuerunt, quin pretium
argenti fabrefacti & cælati eousq; intenderent, ut operis æstimatio
decuplo materiam argenti excederet. hoc enim illa uerba Plinij si-
gnificant. pretiosa autem uasa esse omnino oportuit quæ ea arte fa-
brefacta essent, quæ iam interijsset propter subtilitatem. De emble=
matis in annotationibus in libros iuris editis dicere me memini, cu-
iusmodi artis exempla hodie non uisuntur. nam & ante Plinij æta-
tem ars iandiu exoleuerat. Officinæ Parisienses maxime auro &
argento fabrefacto hodie nobiles sunt, priuatim etiam uno uico au=
rificibus dicato. Et tamen uasa hodie pondere & inauratura censen
tur, & interdum pictura. in ijs enim rebus & in fabrica uascula=
rij artem consumunt. Cælatores sigillis & aureolis gestaminibus, &
mundo muliebri occupati sunt, quibus omnibus rebus ars inclare-
scere nequit. Quare hodie ars accessionis uicem habet, olim autem
pretia huiusmodi rerũ ex arte non ex materia statuebantur. In=
» de illud Plinij dictum libro. XXXIIII. Quondam æs confuse au-
» ro, argento'q; miscebatur, & tamen ars pretiosior erat. nunc incer=
» tum est peior hæc sit an materia. mirum'q; cum ad infinitum operũ

pretia hæc creuerint, authoritas artis extincta est. Quæstus enim causa ut omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat, adeóq; exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iandiu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Quoniam uero iam multa de opibus Romanis, de primoribus uiris & eorum magnificentia & immani etiam quorundam luxu diximus, & eousq; summas consumptarum opum auximus, ut fidem omnino facturi non uideamur, utemur nunc & alio testimonio Plinij, ut uerisimilia saltem dixisse uideamur ijs quidem lectoribus, qui res priscas modulis nostræ, auorumq; memoriæ metientes, hactenus fidem historiæ accommodare possunt, quatenus pusilla animi sensa æstimare eos sinunt. Is igitur author rerũ omniũ memorabilium & æstimator acutus, & admirator disertus, lib. XXXVI. post enumerata opera externa, de rebus tandem Romanis dicere ita orsus est. Verum & ad urbis nostræ miracula transire conuenit, nongentorumq; annorum dociles scrutari uiros, et sic quoq; terrarum orbem uictum ostendere, quod accidisse toties penè quot referentur miracula apparebit, uniuersitate uero aceruata, & in quendam unum cumulũ coniecta, non alia magnitudo exurget, q̃ si mundus alius q̃dam in uno loco narretur. nam ut circũ maximum à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum triũ, latitudine unius, sed cum ædificijs iugerum quaternum ad sedem ducentorum. LX. millium, inter magna opera dicamus, non'ne inter magnifica basilicam Pauli, forumq; diui Augusti, templum pacis diui Vespasiani imperatoris Augusti pulcherrima operũ quæ unquã. Lego ex uetusto exemplari uires dociles non uiros. Basilicæ Pauli meminit Plutarchus his uerbis in Cæsare. Cæsar uberrimas gallorũ diuitias p omnes passim magistratus hauriẽdas p̃mittens, Curionẽ tribunũ plebis grandi fœnore obstrictũ liberauit, Paulo quoq; consuli mille & quingenta sestertia præbuit. ex quibus nobilissimam ille in foro basilicam Fuluiæ dicatam extruxit. Quo in loco non sestertia, sed talenta lego. Ex Appiano lib. II. Bel. ciuilium. Paulum, inquit, Cæsar mille & quingentis talentis beneuolum sibi reddidit, ut neq; pro illo quicq̃ ageret, neq; contra eum quicq̃ moliretur. Curionẽ autẽ ut pro eo omnia ageret, plurimo ære alieno obrutum facile adegit. Paulus basilicam admodũ splendidam suo nomine ex ea pecunia extruxit. Plutarchus ipse in Pompeio talenta non sestertia dixit his uerbis. Cæsar multos ciues pecunijs sibi allexit. multos etiam primorũ muneribus placauit, inter quos Paulus consul ob mille et quingenta talenta mutatus est. & Curio tribunus ple. ingenti ære alieno liberatur. Di

ximus alibi hanc summam nongenta millia aureorum nostrorum
ualere, ne miremur eam basilicam, a Plinio inter opera magnificen=
» tissima censeri. Idem Plinius. Pyramidas regum miramur opera, cũ
» solum tantum foro extruendo sestertijs mille ducentis Cæsar dicta=
» tor emerit, & siquidem impensæ mouent captos auaritia animos. P.
» Clodius, quẽ Milo occidit, sestertij. CXLVIII. millibus domo empta
» habitauerit, quod equidẽ non secus ac regum insaniam miror. Itaq;
» & ipsum Milonem sestertia septingenta millia æris alieni debuisse
» inter prodigia humani animi duco. hæc uerba tot, tantisq; mendis
scatent, uix ut restitui posse confidam. primum sestertijs mille & du
centis pro duodecies sestertio rarus fuit antiquis sermo, ut alibi di-
xi, deinde in antiquis quibusdam numerus corruptus est, ut omnino
nihil elici possit. in uetustissimo HS. li. legitur. Postremo Trãq. in Au
» gusto de hoc ita scribit. nullum largitionis, aut officiorũ in quenq̃ ge=
» nus publice, priuatimq; omisit, forum de manubijs inchoauit, cuius
» area super sestertiũm millies constitit. de Clodiana autem domo ri=
diculum est pretium, cum Lucij Crassi domus, cuius Pli. meminit, ut
mediocris, tricies pluris uendi potuerit. Milonem autem hominem
egregie profusum septingenta millia æris alieni debuisse non erat
admiratione dignum, quæ summa multo minor est decies sestertio.
» Macrobius i. II. Satur. Augustus delata ad se magnitudine æris alie
» ni, quam quidam eques Romanus dum uixit, excedentem ducenties
» cælauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iussit, et
» præceptum mirantibus hanc rationẽ reddidit. habenda est ad som=
» num culcitra, in qua ille cum tantum deberet, dormire potuit. Pla-
num fit igitur locum mendosum esse. In duobus antiquis libris, quos
uidi, talenta. DCC. legitur, quod non probo, quia hæc summa minor
est ducenties sestertio, at Curionem sexcenties sestertiũm debuisse au=
» thor est Valerius lib. IX. his uerbis. Consimilis mutatio in domo Cu
» rionum extitit. Siquidem forum nostrum & patris grauissimum
» supercilium, & filij sexcenties sestertium æris alieni aspexit, contra-
» ctum famosa iniuria nobilium iuuenum. Publium autem Clodium
perdita ac uecordi luxuria fuisse ex eodẽ Valerio nouimus his uer
» bis de eo eodem in loco dicente. Publij autem Clodij iudicium quan
» ta luxuria, & libidine abundauit? In quo ut euidenter incesti crimi
» ne nocens reus absolueretur, noctes matronarum, & adolescentum
» nobilium magna summa emptæ, mercedis loco iudicibus erogatæ
» sunt. Cicero ad Atticum li. primo de eo iudicis loquens, ita inquit,
» Caluus per unum seruũ, & q̃dem ex gladiatorio ludo confecit totum

» negocium, accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam uero o' dij
» boni, rem perditam, etiam noctes certarum mulierum, atq; adolescen
» tulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis
» cumulo fuerunt. ita summo dissensu bonorum, pleno foro seruorum
» XXV. iudices ita fortes tum fuerunt, ut summo proposito periculo uel
» perire maluerint, q̃ perdere omnia. XXXI. fuerunt quos fames ma
» gis, q̃ fama commouit. De eo iudicio iterum loquens, eodem libro. af=
» flicta, inquit, resp. empto constupratoq; iudicio. omnino igitur oportet magnas has esse summas, quas Pli. ob insignem nequitiam insaniae regum aegypti comparandas duxerit, qui pyramidas mundi miracula construxerunt. Vidi tria exemplaria, ut supradixi manu scripta, in quibus ita legitur, talentis ducentis. XL. VII. emit locum quo habitauit, sensu etiam immutato quasi aream tanti emerit. Saepe supra testati sumus exemplaria Pliniana fluxam fidem habere, quod ad numeros quidem, & summas pecuniae pertinet, quid enim simile habet talentum cum sestertio? q̃q̃ & in omnibus authoribus id genus errati inualuit ut multis exemplis docuimus. Rursus ut sestertiûm millies legam apud Tranq. adduci non possum, cum ea summa fidem omnino excessura sit, si superficiem operis pro portione areae aestimandam relinquamus, potiusq; sestertia mille, et apud Plini. sestertijs mille & ducentis probarim, si alterum eligere cogar, & si omnino minor summa est q̃ ut Plinius inter mirãda poneret. Quare nihil constituo nisi hoc tantum, ꝙ hic locus corruptus est. Reliqua uero ex uetustissimae lectionis obseruatione sic legenda contenderim, Et si quidem impensae mouent captos auaritia animos. P. Clodius quem Milo occidit, sestertiûm centies & quadragies octies domo empta habitauerit, quod equidem non secus ac regum insaniam miror. Itaq; & ipsum Milonem sestertiûm septingenties aeris alieni debuisse inter prodigia animi humani duco. uidimus supra Curionem grãdi aere alieno liberatum esse à Caesare, & à mercede remp. prodidisse. hoc aes alienum Valerius sexcenties sestertiûm taxauit. ego mille & quingentis millibus aureorum nostrorum taxo. i. quindecies centenis millibus. Milo ultra hanc summam ducenta & quinquaginta millia aureorum debuit. Ne miremur Plinium id inter prodigia humanarum mentium posuisse. tanti hominem obstringere se creditoribus in animum induxisse, ea lege ut pecunijs non dissolutis solũ uertendũ esset, aut nexum ineundum. nõdum. n. scripta erat lex ob alienum, quae est in cod. Iustiniani in titulo de actionibus & obligationibus. Domum aũt illã Clodius ante paucos menses q̃ à Mi=

lone occideretur, de Marco Scauro emerat in palatio, ut author est Asconius in Ciceronis Milonianam. Ne autẽ miremur Milonem tantum æs alienum conflasse, idem Asconius refert Milonem eo tempore consulatus candidatum cum P. Plaucio & Q. Metello Scipione fuisse, cum ipsi candidati non solum largitione profusa certatim populare studium emereri contenderent, sed etiam armatis factionibus succincti palam uiderentur. Mense autem intercalari interfecto iam Clodio, Milonem aduersariorũ inuidia recreatum, qui curiã incenderant, integrato impetu consulatum solito etiam enixius & audacius petere cœpisse, ita ut aperte tributim in singulos millia assiũ dederit ad fauorem conciliandũ. Ex quibus uerbis conijcere licet immensam quandam summam in eum ambitũ effudisse, cũ præter magistratum summum, quẽ uiuo etiam Clodio petebat, accusationẽ etiã instantem de cæde Clodiana ea renunciatione redimere populi fauore conaretur. A quasþe cũ decidisset, ipse in exiliũ abijt. Mille asses decem aureis nostris ualebant, quam mercedẽ suffragij uiritim repræsentare Milo non dubitauit. Nunc si quis parcus æstimator in singulis tribus, quæ. XXXV. fuerunt, millenos redemptos suffragatores colligat, ad trecenta quinquaginta millia hoc nomine sumptus euadet. Ob cuius rei infamiam lex statim de ambitu à Pompeio
» noua, & seuerior lata est. De eo Asconius ita inquit, Milo damna
» tus in exiliũ Massiliam intra paucissimos dies profectus est. Bona
» eius propter alieni æris magnitudinẽ semuncia uenierunt. Semuncia uenire bona sic dictum est, ut addicere numo, de quo ante diximus, quod perinde est ac si gratuito addicerentur. Semuncia enim hoc in loco quartam & uicesimam partem assis numi significat, quæ stipe nostrate trientem Turonici denarioli ualet. Mirari hic rursus subit animosum corruptorem, ut supra diximus, Cæsarẽ dictatorem, qui Paulum consulem aureorũ nongentorũ millium æstimatione redimere non dubitarit, atq; ea demum lege ne quid commodaret ei, modo ne quid incõmodaret. Curionẽ tribunum etiam quindecies centenum millium, sed eo pacto ut in omnia se addiceret, ne sexcentis millibus aureorũ pluris sese indicasse tribunũ q̃ consulem miremur. profecto non uideo ad hanc seu magnificentiã, seu uæcordiam aliquid addi posse. Cæsar enim tum ciuis tantũ Romanus erat, necdum dictatura assumpta & sublato Pompeio animos maiores priuato fastigio sustulerat, nam quæ post dictaturam & triumphos destinauerat, ut author est Tranquillus, si mors eum non occupasset æquare potuissent Alexandri magni incepta. Idem Plinius loco supradicto, de Roma-

» nis domibus loquens, computet, inquit, in hac æstimatione qui uolet,
» marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cũ pulcherrima laudatissimaq; certantes centum domos, posteaq; eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. profecto incendia puniunt luxum, nec tamen effici potest ut mores aliquid ipso homine mortalius esse intelligant. uel moralius ut in antiquis. sed eas omneis duæ domus uicerunt. bis uidimus urbem totam cingi domibus principũ Caij & Neronis, & huius quidem nequid deesset aurea. & paulo inferius. Non patiemur duos Caios uel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui. docebimusq; etiam insaniam eorum uictam priuatis operibus. M. Scauri. cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit mores ciuileis, maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia, q̃ proscriptio tot millium. hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerum etiam æternitatis destinatione. theatrum hoc fuit, scena ei triplex altitudine, trecentarum. LX. columnarum, in ea ciuitate, quæ sex hymetias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Iam pars scenæ è marmore fuit, media è uitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus, imæ duodequadragenũ pedũ. signa ærea inter colũnas, ut indicauimus, fuerunt tria millia numero. cauea ipsa cepit hominum. LXXX. millia, cum Pompeij amphitheatri, toties multiplicata urbe, tantoq; maiore populo, sufficiat large. XL. millia sedere. Reliquus apparatus tantus attalica uesta, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, ut in tusculanam uillam reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delitijs, incensa uilla ab iratis seruis concremarentur ad sestertia. M. In antiquis nonnullis bina millia sestertia legitur. & Hermol. concremarentur bina millia sestertia legit ex antiquis, quod miror cum sestertium in genitiuo legi debeat, uel præcedere bina millia, si in recto legatur. in antiquissimo concremaretur ad HS. M. quod ego interpretor sestertiũm millies uel bis millies potius, concremaretur enim singulari numero legitur, admiratio autem Plinij in eo consistit incendio,
» ut ex uerbis sequentibus apparet. quando hoc, inquit, certe incendij illius præmium habuit conuectis ex orbe terrarum rebus ut nemo postea par esset insaniæ illi, sed ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset. ex his enim intelligimus incensa uilla colliquefacta signa ærea, & arsisse tabulas pictas immensi pretij, & attalicas uestes, idest tapetas pretiosissimos, quales aliquando Neroni quadringenties sestertiũm constiterunt ad triclinium ornandum, ut supra docuimus,

ex eodem Plinio. sensus est igitur eo incendio factum, ut res eximiæ ex omni parte imperij Romani conuectæ igne haurirentur. Ita ut nemo postea imitari exemplū tanti spectaculi posset, ac ne ipse quidem Scaurus iterum edere tale posset. hoc enim significant uerba illa Plinij. omnino igitur sestertiūm millies legendum est, idest uicies & quinquies centena millia aureorum nostrorum. uel bis millies potius ex plerisq; libris id est quinquagies centena. alioquin ridiculus esset Plinius, qui Scaurum superasse Caium & Neronem ingenia luxu & prodigentia monstrifica dixit. de quibus postea dicemus nonnihil, si locus incurrerit. uerum ubi legitur, reliquus apparatus tantus Attalica ueste, tabulis pictis cæteráq; cura fuit, legendū censeo cæteróq; choragio fuit. admonitus ab antiquis, in quibus tum uorago legitur, tum corago, & à Valerio libro secundo. Cuius hæc
» uerba sunt. Claudius Pulcher scænam uarietate colorum adumbra-
» uit uacuis ante pictura tabulis extentam. quam totam argento. C.
» Antonius auro Petreius, ebore Quintus Catullus prætexuit. uersa-
» tilem fecerunt Lucius & Cinna locum, quem argentatis choragijs
» Publius Lentulus spinter adornauit, translatū antea phœniceis in-
» dutum tunicis. M. Scaurus exquisito genere uestis cultum induxit. cæterum ubi legitur. iam pars scænæ è marmore fuit. lego ima pars licet exēplaria refragentur. ipse Pli. alibi eodem libro. M. Scauri ædilitate ad scænam theatri temporarij, et uix uno mense futuri in usu,
» uiderunt portari silentio legum. & post duos uersus, uerum esto in-
» dulserint publicis uoluptatibus, etiam ne tacuerunt maximas earū
» atque adeo duodequadragenum pedū Lucullei marmoris in atrio
» Scaurio collocari? nec clam illud, occultéq; factum est. satisdari sibi
» damni infecti egit redemptor cloacarum cum in palatium extra-
» herentur. Ex his uerbis intelligimus dissoluto theatro, quod ad unius circiter mensis tempus factum erat, idest quoad ludi finirentur, columnas grandissimas in atrium domus Scauri, quæ erat in palatio, translatas. atria enim peristylijs constant, ut uidere est apud Vi-
» truuium li. VI. sicut & caua ædium. addit hæc plinius, Nec potest
» uideri Scaurus rudi et huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quo-
» dam uitæ rudimento. Iam enim Lucium Crassum oratorem illum,
» qui peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, hymetias
» tamen nec plures sex aut longiores duodenum pedum, Marcus
» Brutus in iurgijs ob id Palatinam Venerem appellauerat. Idem
» alibi rursus de ijs loquens, qui marmora in domibus habue-
» runt, inter hos, inquit, primum, ut arbitror, marmoreos pa-

» rietes habuit scena Marci Scauri, non facile dixerim sectos, an so-
» lidis glebis politos. sicut est hodie Iouis tonantis ædes in capitolio.
» Idem libro. XXXVII. Gemmas plureis, quod peregrino appellant
» nomine dactylothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus
» Syllæ Scaurus. diuq; nulla alia fuit, donec Pompeius magnus eam,
» quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in capitolio dicaret, ut
» M. Varro alijq; eiusdē ætatis authores confirmant, multum præla-
» tam Scauri. hoc exēplo Cæsar dictator sex dactylothecas in æde Ve
» neris genitricis consecrauit. et rursus lib. XXXIIII. In M. Scauri ædi
» litate tria millia signorū in scena tm̄ fuere temporario theatro. Ex prædictis conijcere licet non mirabilem, sed stupēdā, nō magnificentiā, sed luxuriā, et portentosa impendia in apparatu ludorū prædictorum, quorum uix iniri ratio potest præ magnitudine. Fuit autem Scauro, ut eiusdem Plinij uerbis loquar, uitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix & M. Scaurus pater toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitijs rapinarum prouincialium sinus. uel, ut in antiquo legitur, Mariani sodalitij, rapinarumq; prouincialium sinus. Metella uxor fuit Syllæ ut author est Plutarchus, quam sectricem proscriptionum, Plinius uocat, quasi impetratricem redemptricemq; proscriptionum quæ sub Sylla factæ sunt. Cui tamen morbo languenti Sylla repudium misit ne felicitas sua luctu uxoris contaminaretur. cum interim ipse epulum magnificentissimum populo instauraret decima rapinarum & proscriptionum Herculi pollucenda. Quoniam autem hic liber iustam iam magnitudinem accepit, & multa nos transmittere necesse est, hac ueluti coronide ex Strabone sumpta libro quinto finem ei imponemus. Is enim author de urbe Roma loquens & de Cæsaris Augusti prouidentia circa eam constituendam, tanta autem inquit, aquæ copia per aquæ ductus in urbem inuehitur, ut amnes per mediam urbem, & per cuniculos influant. omnesque ferme urbis ædes cisternas sipunculos & salientes habeant redundantes. quibus in rebus conficiendis Marcus Agrippa operam bona ex parte nauauit. qui etiam multis alijs operibus urbem Romam adornauit. ad summam prisci illi Romani urbis decorem neglexerunt, uidelicet in alijs rebus maioribus, & necessarijs magis occupati. Recentiores autem, & maxime qui memoria nostra fuerunt, ne illis quidem ea in cura cesserunt. sed & urbem monimentis permultis & speciosis impleuerunt. siquidem Pompeius, & diuus Cæsar, & Augustus, & eius liberi amici, & uxor, sororq;

omne

omne studium in urbe extructis operibus ornanda sumptumq; su=
» pergressi sunt . quorum operum pleraq; habet Campus Martius.
» ὡς δ' εἰπεῖν οἱ παλαιοὶ μὲν τοῦ κάλλους τῆς ῥώμης ὠλιγώρουν, πρὸς ἄλ=
» λοις μείζοσι καὶ ἀναγκαιοτέροις ὄντες, οἱ δ' ὕστερον καὶ μάλιστα οἱ καθ' ἡ-
» μᾶς, οὐδὲ τούτου καθυστέρησαν. ἀλλ' ἀναθημάτων πολλῶν καὶ καλῶν ἐπλή
» ρωσαν τὴν πόλιν. καὶ γὰρ πομπήιος, καὶ ὁ θεὸς Καῖσαρ, καὶ ὁ σεβαστὸς καὶ οἱ τού
» του παῖδες, καὶ οἱ φίλοι, καὶ γυνὴ, καὶ ἀδελφὴ, πᾶσαν ὑπερεβάλοντο σπου-
» δὴν καὶ δαπάνην εἰς τὰς κατασκευάς. τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ μάρτιος ἔχει
» κάμπος. De hoc Plinius ita inquit. Agrippa uero in ædilitate sua ad
» uecta uirginea aqua, cæterisq; corriuatis, atq; emendatis lacus .dcc.
» fecit. præterea fontes. CV. castella centum. xxx. complura etiam cultu
» magnifica & operibus. Iis signa. ccc. ærea aut marmorea imposuit.
» & columnas ex marmore quadringentas. eaq; omnia annuo spatio.
» adiecitq; ipse in ædilitatis suæ commemoratione & ludos undesexa
» ginta diebus factos, & gratuita præbita balnea. clxx. quæ nunc Ro
» mæ ad infinitum auxere numerum. uicit antecedentes aquarum du
» ctus nouissimum impendiū operis inchoati à C. Cæsare, & pera-
» cti à Claudio. quippe à lapide. xl. ad eam excelsitatem ut in omnes
» urbis montes leuarentur, influxere Curtius atq; cæruleus fontes. ero
» gata in id opus sestertia quingenta quinquaginta quinq; millia. q̄d
» siquis diligentius æstimauerit aquarum abundatiam in publico, bal
» neis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, uillis, spatiáq; adue
» nientis, extructos arcus, montes perfossos, ualles æquatas, fatebitur
» nihil magis mirādū fuisse in toto orbe terrarum. Idē paulo superius.
» Mirabantur cloacas operum omnium dictu maximum, suffossis mō
» tibus, atq; ut paulo ante retulimus urbe pensili subterq; nauigata. id
» Marcus Agrippa fecit in ædilitate post consulatum, per meatus cor=
» riuatis septem amnibus, cursu præcipiti torrentium modo rapere
» atq; auferre omnia coactis. Insuper mole hymbrium concitati uada,
» ac littora quatiunt, aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus.
» pugnantq; diuersi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmi-
» tas resistit. trahuntur moles internæ tantæ non succumbentibus cau
» sis operis. Verum in loco superiore ubi legitur in impressis. Præte-
» rea fontes. CV. in uetusto sapientes legitur, quare salientes lego. Sen-
sus enim id exposcit. ubi autem impressi habent, erogata in id opus
sestertia quingenta. LV. millia, antiqui nonnulli talenta, uetustissimus
HS. LV. d. ordine notarum inuerso . quare sestertiûm quingenties
quinquagies quinquies lego.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER QVARTVS.

Entum iamdiu esset ad finem huius operis, nisi aliarum aliarumq; rerũ recordatio subiens identidem mihi negocium facesseret. Alter nũc de integro propè instaurandus mihi labor, & Persarum opes expendendæ, qui soli Romanorum fortunam ad terminos usq; Alexãdri euadere gestientem retro in occidentẽ inhibuere a Romanis etiam ipsi longe ad orientem summoti. Herodotus Alicarnasseus li. iij. qui Thalia inscribitur, Dariũ Histaspis filiũ, qui post Magorum cædem hinnitu equi ad regnum persarum, assumptus est, in uiginti satrapias Persarum regnum distribuisse dicit, et præfectos unicuiq; dedisse. & tributa stata, fixaq; indidisse, ea lege dicta, ut qui argentum tributi nomine penderent, talenti Babylo-
» nij pondere, qui aurum, euboici afferrent. Valet autem, inquit, Ba-
» bylonicum talentum lxx. minas euboicas. Quare Darium apud Persas ob hanc tributi formulam constitutam capelum uerbo græco, idest institorem uel negociatorẽ uocitatum ait, eo uerbo ut quæstuarium eum taxantes. Cambysen autem despoten, idest dominum dictum. nec Cyrus enim nec Cambyses tributa ad certam formulam, & præcisam redegerant necessitatem. sed dona tantum anniuersaria a satrapijs accipiebant. Has satrapias, quas nomos Herodotus appellat uerbo græco, Plinius præfecturas uertit, Laurentius portiones subabsurde uocitauit. Herodotus igitur has seu prouincias, seu præfecturas ab Hellesponto ad Indiam usq; sigillatim percensens, et quicquid unaquæq; quotannis pensitaret, tandem summam colligens,
» quod si, inquit, Babylonica pecunia ad pondus euboicum redigatur,
» fient nouem millia quingenta quadraginta argenti talenta. τὸ μὲν
» δὴ ἀργύριον τὸ βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν συμβαλλόμενον τάλαν-
» τον, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ ἐννεακισχίλια τάλαντα. Aurũ uero ramentitiũ si terdecies expendatur ad argentum, in summa reperietur ad rationem euboicam esse quatuor millia talentorum sex-
» centaq; & octoginta. τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ
» ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα, καὶ ἑξακοσίων
» καὶ τετρακισχιλίων. In Laurentij interpretatione mendose hic locus legitur. Ramentum auri psegma ab Herodoto dicitur quasi auream scobem dixeris. Quibus, inquit, in unum coactis, fit summa eorum,

quæ quotannis colligebantur, quaterdecies millena quingena et sexa» gena talenta euboica. supra autem dixit. τὸ δὲ βαβυλώνιον τάλαντον » δύναται εὐβοΐδας ἑβδομήκοντα μνέας. Valet autem talentum Babylonium septuaginta euboicas minas. Ex uerbis Herodoti ut scire non possumus quantum euboicum talentum fuerit, ita intelligimus minus fuisse Babylonio. nos in superioribus non nihil de hoc diximus, cum loca Liuij citaremus ex libris septimo & octauo de bello Macedonico. Festus euboicum talentum quatuor millium denariorũ fuisse dicit Romano numo æstimatum. quod si est uerum, apud Pli. li. » XXXV. ubi legitur, talentum autem atticum, ut ait Varro, sedecim » sestertijs taxatur, legendum esset euboicum. sedecim enim sestertia quadraginta minas ualent, & quatuor millia drachmarum. sed Apud Plinium legendum potius existimo denarium sex millia. quod olim sic scribebatur. x. VI. M. ex quo sedecim sestertia facta. millia enim & sestertia ut idem significant, sic eadem nota scribebantur. Hermolaus Barbarus in glossematis in plinium editis, dum authorum magis nomenculaturæ, q̃ rei explicandæ studet, explanandæ huius rei difficultatem propè conclamatam reddidit, & authoritatum inter se pugnantium congerie ueritatem obruit. Interdum enim ea culpa summis in ingenijs deprehenditur, ut ambitione instincti omnia magis consectari q̃ ueri simillimum quodq; amplexari cupiant, quasi diligentiores se, doctiores'q; q̃ consideratiores existimari maluerint. Ego cum rei obscuræ & caligne quadã uariantiũ authoritatum obductæ, lucem aliquam afferre magnopere laborassem, nihil appositius ad illustrandam eam obscuritatem inueni, quàm quod Pollux in nono de uocabulis rerum inquit. quod equidem miror ab Hermolao non esse animaduersum, aut certe non explicatum. ut iudicare possis forulos quidem eum omneis diligenter excussisse, sed uolumina, quod aiunt, ad lucernam Aristophanis non omnia recagnouisse, ac ne Plinium quidem ipsum, in quo tam sese admiratur quàm Peleus in machæra, ut est in prouerbio. Vir alioquin disertus & elegans, & eruditionis memoriæ suæ columen. nec modo doctrina eximia, sed etiam stilo graui, in quo candidum ingenium, & bonam mentem agnoscas, id, quod multis doctis uiris defuit. Cui utinam ipsi longior uita contigisset, præclaraq; nunc opera morte eius suppressa non desiderarentur, quæ exitura annos abhinc xiiij. audieram cum domi eius pranderem cum Acursio Menerio legato regio, qui tunc Venetijs agebat, homine doctissimo. sed uerba Pollucis hæc sunt loco supradicto.

τοῦτο γε μὴν οὐκ ἄκαιρον. ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀττικάς, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας. τὸ δὲ αἰγιναῖον μυρίας. τὸ δὲ σύρων πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν ἀττικῆς δραχμῆς λογισμόν. ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀττικάς, τὸ μὲν ἀττικὸν ἑξήκοντα εἶχε. τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα, τὸ δὲ αἰγιναῖον ἑκατὸν κατὰ ἀνάλογον. ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχεν δραχμὰς ἀττικάς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμένας πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά τε προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν. Hoc autem non absurdum erit dicere, ꝙ talentũ atticum atticas drachmas ualebat numero sex millia. Babyloniũ septẽ millia. Aegnæũ decẽ millia. Syriũ mille & quingentas, dũtaxat ineunda ratiõe secundũ drachmæ atticæ modũ, quippe qua ratione atticum talẽtum sexagenas minas, Babylonium septuagenas, Aeginense centenas pro portione capiebat. Porrò mina ipsa, ut apud Athenienses centenas habebat drachmas, sic apud alios quoq; totidẽ suas cuiusq; gentis, quæ pro ratione cuiusq; talenti plus minusue ualerent augmento uel decremento. Ex his Pollucis uerbis ad formulam unam omnia propemodum genera talentorum minarumq; redigere possumus. quomodo enim atticum talentum sexagenas minas atticas capit, & mina attica centenas suas drachmas, sic Babyloniũ sexagenas minas Babylonicas, quæ centenas ipsæ drachmas uernaculãs capiunt, & Aeginense talentum totidem minas Aeginenses, & ægineticæ rursus minæ, centenas drachmas ægineticas. Verumenimuero ut Babylonium talentum proportionem ephectam, idest sesquisextam, uel, ut alij loqui malunt, supersextam, ad talentum habet atticum, sexta enim parte hoc ab illo superatur, sic drachma Babylonia atticam drachmam sesquisexta proportione superat. & ut Aeginense talentum proportionem superpartientem ad atticum talentum habet, utpote quod semel id capit, & duas insuper eius partens (ita enim sese habet centenarium talentum ad sexagenariũ) sic eandem quoq; porportionem Aginæa drachma ad atticam drachmam habet. Hoc autem ex alio eiusdem authoris loco probari potest. qui cum quodam in loco ita dicat. ἡ μὲν δραχμὴ εἶχεν ὀβολοὺς ἕξ. id est & drachma quidem obolos senos habebat, aliquanto post ita subdit, ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς ἀττικῆς εἶναι. δέκα γὰρ ἀττικοὺς ὀβολοὺς ἴσχυεν, ἣν οἱ ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν ἐκάλουν, μίσει τῶν αἰγινητῶν αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. Atq; Aegineticã drachmã maiorẽ attica fuisse adnotandũ est. ut quæ denos obolos atticos capiat, quos attica tantum senos. quare Athenienses crassam eam drachmam uocabant, odio Aeginetarum Aeginæam uocare

care

tur à Græcis circa Libyam, Ioniam, Aegyptum, Myrtoum, uel Siculum, & aliud quocunq; nomine mare dictum, Ro. imperio paruisse tum affirmat. Romanos autem regibus exactis usq; ad septingentesimum annum sub statu populari & ciuili, qui politia græce dicitur, imperium suum propagasse. quoad Caius Cæsar, qui dictaturam perpetuam suscepit, rep. oppressa & in potestatem suam redacta, reuera principem egit, licet nomen reip. antiquari noluerit, à quo tempore ad Appiani historiam ducenti ferè anni intercesserunt, q-bus Romanum imperium unius semper arbitrio rectum est, perinde atq; in regno fieri solitum est. Hoc tamen interest, quòd regio nomine principes abstinuerunt, imperatores se dici contenti, quo nomine prisci duces Romani populi censebantur, sed annua potestate creati, eo autem spatio ducentorum annorum rem Romanam mirum in modum creuisse dicit, suoq; tempore eam hominum expectationem fuisse, ut prrò progressura uideretur blandiente magis magisq; in dies rerum successu. eam tamen Romanis mentem fuisse, ut nominis sui famam propagare inter barbaros magis quàm terminos prorogare imperij sui cuperent, uidisseq; se nonnullarum gentium legatos ad imperatorē cum potestate missos, ut gentem suā quisq; Romano īpio dederent, nec tamen admissos, quòd romanus imperator sua interesse nō arbitraretur feris, & inopibus imperare populis. nam & eorum, qui imperio parerent, multos plus incommodi quàm commodi afferre. Sed quos derelinquere atq; abijcere puderet. plurimi etiam eorum, qui dicto Romanis audientes non essent, Reges tamen & principes à Romanis petere solitos, & accipere. Magnitudinem uero Persarum imperij percensens, quod ex Assyriorum, Medorum, Persarumq; regnis coaluit, nequaquā cum dimidio imperij Romani comparari iure posse contendit. nam imperium Alexandri (quod celerius aleæ iactu uel fulgetræ potius emicantis, in modum inusitatum & in gradum nulli alij sperandūeuasit) in membra distractum est mortuo statim Alexandro. Suo autem tempore Appianus tradit Persis peditum equitumq; & apparatus terrestris, ac maritimi ingentes copias fuisse, & Aegyptiorum talentum quattuor & septuaginta millia in thesauris condita. Redditus uero imperij Romani nec dicere quisquā, ut opinor, nec animi certa coniectura assequi potest. nec aliquis scriptorū aliquid de ea re tradidit, quod magnopere memorandum sit. sed nec semper eadem ratio fuit, sed alia atq; alia pro conditione temporum. Si tamen de hac re commentari quenquā iuuat, primum hoc scire oportet ærariū Romanum ex uectigalibus

& tributis constitutum fuisse quomodo & hodie nostrum. uectigalia trium generum fuerunt, ex agrorum cultu. ex mercium traiectu. & ex pascuis. primum decimæ, alterum portorium, tertium scriptura appellabatur. & præter hæc salariũ. Cicero de imperio Cn. Pompeij. nam in cæteris rebus cum uenit calamitas tum detrimentum accipitur. at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiã metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiæ nõ longe absint, etiamsi irruptio nulla facta sit, tamẽ pecora relinquuntur, agri cultura deseritur. mercatorum nauigatio conquiescit. ita neq; ex portu, neq; ex decimis, neq; ex scriptura uectigal conseruari potest. Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitant, aut eos, qui exercent, atq; exigunt? cum duo reges cum maximis copijs propè adsint, cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atq; custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? Salinas Ancus Martius Romanorum rex tertius instituit, ut authores sunt Liuius, & Plinius. Sed salarium uectigal Liuius in censura commentus est, ob id salinator postea dictus, ut author est Liuius li. undetrigesimo. Tributa autem pro modo census cuiusq; conferebantur. Cuius rei tenuia documenta apud scriptores reperiuntur quantum equidem meminerim.

» Liuius li. ix. de bel. Maced. de censura Catoniana loquens. In cen-
» sibus quoq; accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura
» fuit. ornamenta & uestem muliebrem, & uehicula, quæ pluris q̃
» quindecim millium æris essent in censum referre uiatores iussit. Itẽ
» mancipia minora annis. xx. quæ post proximum lustrum. x. milli-
» bus æris aut eo pluris uenissent, uti ea quoq; decies pluris, q̃ quanti
» essent æstimarentur. & his rebus omnibus terni in millia æris at-
» tribuerentur. attribuerentur hoc loco significat tributi nomine statuerentur. Ergo Cato deterrere uolens homines à luxu, pluris decies delicatam uestem & uenusta mancipia, q̃ quanti uendi possent æstimauit, in æris singula millia ternos asses tributi constituit. Tacitus. lib. xiiij. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta uectigalia omitti iuberet, idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret. sed impetum eius multum prius laudata magnitudine animi attinuere senatores, dissolutionem imperij dicendo si fructus quibus resp. sustineretur, diminuerentur. quippe sublatis portorijs, sequens ut tributorum abolitio expostularetur. temperãdas planè publicanorum cu-

» pidines: ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acerbitatibus
» ad inuidiam uerterent. Ergo edixit princeps, ut leges cuiusq; publici
occultæ ad id tempus proscriberentur. omissas petitiones non ultra
annũ resumerent. Romæ prætor, per prouincias, q̃ pro prætore aut
consule erunt, iura aduersus publicanos extra ordinem redderent,
militibus immunitas seruaretur, nisi in ijs, quæ uæno exercerent,
aliaq; admodũ æqua, quæ breui seruata, dein frustra habita sunt,
manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæq;, et quæ alia
ex auctionibus illicitis nomina publicani inuenerant. temperata
apud transmarinas prouincias frumenti subuectio, & ne censibus
negociatorum naues ascriberentur, tributumq; pro illis penderent
constitutum. Non nihil etiam de hoc dicitur in L. forma in titulo de
censibus in Pandectis. Strabo de Britannia loquens li. quarto quam
» uectigalem sub Augusto factam fuisse dicit. τέλη τε οὕτως ὑπομένουσι
» βαρέα τῶν τε εἰσαγομένων ἐπὶ τὴν κελτικὴν καὶ τῶν ἐξαγομένων. Vecti
» galia etiam sic tolerant grauia earum rerum, quæ in Galliam ex-
» portant, aut quæ inde important. Et rursus. Ita nullo iam præ-
» sidio ad insulæ custodiam opus est. non enim una plus legione
» opus est ad exigenda ab his tributa. Constituta autem erat omnis
impensæ ratio exercitui pro modo tributorum. alioqui minui
necesse uectigalia, si tributa insuper imperarentur. Quod si
uis inferretur, periculum esset ne ad defectionem solicitaren-
» tur. Sic enim illa Strabonis uertenda mihi uerba uisa sunt. εἰς
» ἴσον δὲ καθίστατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατιᾷ τοῖς προσφερομένοις χρή-
» μασιν. ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων. ἅμα
» δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν τινὰς βίας ἐπαγομένης. Quæ uerba inter
pres intellexisse non uidetur, fortasse exemplaris uitio. Age ci-
tanda una authoritas insignis ad coniecturam faciendam in uni-
uersas opes Romani imperij. ea erit ex eodem authore libro.
XVII. quo in loco Strabo ostendere uolens magnitudinem red-
» dituum eius prouniciæ ita inquit. τὰς αἰγύπτου δὲ τὰς προσόδους ἔν
» τινι λόγῳ κικέρων φράζει, φήσας κατ᾽ ἐνιαυτὸν τῷ τῆς κλεοπάτρας πα-
» τρὶ τῷ αὐλητῇ προσφέρεσθαι φόρον ταλάντων μυρίων β΄. φ΄. ὅπου οὖν
» ὁ κάκιστα καὶ ῥᾳθυμότατα τὴν βασιλείαν διοικῶν τοσαῦτα προσωδεύε-
» το, τί χρὴ νομίσαι τὰ νῦν διὰ τοσαύτης ἐπιμελείας οἰκονομούμε-
» να, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἐμπορειῶν, καὶ τῶν τρωγλοδυτικῶν ἐπηυξημένων
» ἐπὶ τοσοῦτον. Aegypti autem redditus Cicero quadã in oratione ele
ganter explicans Auletæ patri Cleopatræ dicit talẽta duodecies mil
lena & q̃ngena quotãnis ex Aegypto obuenisse. Quare si is rex, q

» & dissolutissime, & nequissime regnum administrauit, tantum an-
» nuæ obuentionis habuit ex Aegypto, quid nunc existimare conue-
» nit, quantiq; æstimare redditum eiusdem prouinciæ tanta prouiden-
» tia administratæ, præsertim indicis negociationibus & troglodyticis
» usq; adeo adauctis? Siquidem superiore tempore ne uiginti quidem
nauigia Arabicum sinum penetrare ausa sunt, ut proras quidem
nauium extra angustias illas exererent. at nunc & classes ingentes
ad Indiam usq; uela faciunt, & ad extrema Aethiopiæ. Ex qui-
bus merces pretiosissimæ importantur, & inde rursus in alia loca
transmittuntur. ita duplex inde uectigal cogitur, mercibus scilicet
importandis et exportandis. Atqui eorum, quæ magno ueneunt, ma
» gnum quoq; uectigal est. ὥστε καὶ τὰ τέλη διπλᾶ συνάγεται, τὰ μὲν εἰσα-
» γωγικά, τὰ δὲ ἐξαγωγικά. τῶν δὲ βαρυτίμων βαρέα καὶ τὰ τέλη. Adde
» etiam, inquit, ꝑ Alexandria prædictarum mercium unum est re-
» ceptaculum, ita ut sola plerunq; eiusmodi merces uenditet, & exteris
» suppeditet. καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει. μόνη γὰρ ἡ Ἀλεξάνδρεια τῶν
» τοιούτων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποδοχεῖον ἐστὶ, καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐκτός. Quæ sint
eiusmodi merces ignorare nemo potest, qui legem ultimam legerit ti-
tuli de publicanis in Pandectis. propter quas institutum est uectigal
rubri maris, ut apud Plinium legimus. Ptolemæus pater Cleopatræ
fuit ultimæ Aegypti reginæ. qui omnibus flagitijs inquinatus, etiam
tibicinum artem exercuit, ob quam cognomentum auletæ, idest tibi-
cinis meruit. Hic ob nequitiam & facinorosam uitam, ab Alexan-
drinis exactus, à Gabinio duce Romano, qui tum Syriã obtinebat,
reductus est. Quo nomine Gabinio lis decem millibus talentum
æstimata est accusante Memmio, ut ex oratione Ciceronis pro Raby-
rio Posthumo in præcedentibus diximus. pœnæ tamen capitali ere-
ptum eum significat Valerius lib. VIII. in principio. Cæterum in
qua oratione Cicero hoc dixerit, ꝑ Ptolemæus duodecies millena &
quingena talenta ex Aegypto quotannis percipiebat, nescio. Nisi in
hac eadem pro Rabyrio loco aliquo mutilato. uel in ea oratione
quæ non extat, quam pro Gabinio habuit, cui olim infensissimus,
» postea reconciliatum se dicit, his uerbis. Mihi hæc Cai Memmi
» causa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiæ. neq; uero me pœ-
» nitet mortales inimicitias habere. Verum duodecim millia &
quingenta talenta attica (attica enim hic intelligi puto non Ae-
gyptia, quæ quadrante atticis maiora sunt) septuagies quinquies
centena millia aureorum nostrorum ualent. Quibus si augmen-
tum addas ex Strabonis sententia, fortasse centies centenis millibus

» atre grauati. Ex prædictis apparet tantam habere proportionẽ decem obolos ad sex, quantam centum minæ habent ad sexaginta. & ea est analogia talenti Aeginæi ad atticum talentum. Hoc Hermolaus cum non ignorauerit, tamen non explicuit, ubi de talento loquitur, citandis, ut diximus, authoribus magis q̃ rei enarrandæ intentus. Verum Herodotus primæ præfecturæ quadringenta talenta argenti attribuit. secundæ quingenta. tertiæ trecenta sexaginta. quartæ quingenta. quintæ trecenta quinquaginta. sextæ septingenta. septimæ centum & septuaginta. octauæ trecenta. nonæ mille. decimæ quadringenta quinquaginta. undecimæ ducenta. duodecimæ trecenta sexaginta. tertiædecimæ quadringenta. quartædecimæ sexcenta. decimæquintæ ducenta quinquaginta. decimæ sextæ trecenta. decimæseptimæ quadringenta. duodeuicesimæ ducenta. undeuicesimæ trecenta, quorum summam non colligit, sed supputata ratione inuenio septem millia septingenta quadraginta talenta in summa esse. atqui si talentum Babylonium proportionem habet ephectam ad atticum talentum, septem millia septingenta quadraginta talenta Babylonia, attica ualent talenta nouem millia & triginta. Sic enim hanc summam partiaris septenario, numerus partiens erit mille ducenta & nonaginta, quot talentis crescit summa ad atticum modum relata. at Herodotus euboica fieri talenta tradit nouem millia quingenta & quadraginta. quæ summa maior est atticorum talentorum summa quingentis & decem. Ita fit planum talentum euboicum minus esse talento attico tribus fere minis & triente. hoc autẽ promptum est sic colligere. fac ut singulis illis talentis sexagenarijs idest atticis, quæ nouem millia & triginta esse diximus, ternæ minæ cum triente idest tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant, fient utiq; in summa ter nouies millia minarũ, idest septem & uiginti millia, & pro triente minæ, ter millia minarum. hunc numerum triginta millium minarum, si sexagenario partiaris, quingenta talenta confient, hoc est quingenties sexagenæ minæ, & sexagies quingenæ, quod perinde ualet. Sic fiunt nouem millia & quingenta talenta euboica. rursus ex talentis illis quingentis ternæ minæ cum triente in singula decedant necesse est, quia attica pro euboicis fecimus. fiunt decessionis mille & sexcentæ sexaginta sex minæ, & bes præterea minæ. At uero ex Herodoti summa decem talenta euboica restabant, quæ quingentas & septuaginta circiter minas ualent. Restant mille nonaginta sex minæ, quæ paulominus duodeuiginti talentis ualent, qui numerus excurrens facit ne ratio nostra

quadret. Quod si talentum euboicum minus attico fuisse tribus minis & quadrante ponamus, trecentæ tantum minæ & quadraginta excurrent, idest circiter sex talenta. Et hac una ratione quantum quidem obseruarim iudicare possumus quantum talentum euboicum fuerit. omnino autem talentũ euboicum proxime ad atticũ accedit, qđ quia quãtũ esset satis superq; deprehensum, reprehẽsum percæptum'q; habemus & omnino cõpertum, cætera quanta fuerint parũ huius operis referre puto. & si id inquisiuisse iuuat propter operis diuerticula, quæ uelut destinato argumẽto appingentur oblectamẽti causa. Age uideamus quid ultra dicat Herodotus de tributis Persicis.
» Indi, inquit, ut sunt multitudine multo numerosissima omnium, quos
» nouimus, hominum, ita tributum conferebant aliorum comparatio-
» ne maximum, trecenta scilicet & sexaginta psegmatis talenta, idest aurei ramenti. Ramentum auri arena est aurea, ob id alio nomine ab eodem authore Chrysitis dicta. Chrysammos etiam ad uerbum aurea arena dicitur li. xi. codicis Iustiniani. aurum autem ramentitiũ, inquit ille, inuenitur esse talentum euboicorũ quatuor millium sexcentorum & octoginta, si ita ratio ineatur ut psegma terdecies tanto argenti rependatur. hoc enim significat uerbum τρισκαιδεκαστάσιον, quod unius literæ immutatione in libris impressis aliud significat. Laurentius eius loci intelligentiam parum assecutus uidetur, nisi sit error impressorum. & alioquin numerus in eius interpretatione corruptus est. quod & ex græco contextu, & ex calculo deprehen-
» ditur. τὸ δὲ χρυσίον, inquit Herodotus, τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ
» ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ
» τετρακισχιλίων. Si enim terdecies trecenta sexaginta multiplices, quatuor millia sexcenta et octoginta in summa inuenies. meminisse autem oportet id, quod Herodotus prædixerat, edicto Darij cautum esse ut aurum euboico pondere pensitaretur. alioquin non conueniret summa, si Babylonia talenta psegmatis intelligerentur, & psegma tredecies argento repensile. Congruit autem quod sequitur numero à
» nobis posito. τούτων ὦν πάντων συντιθέμενον τὸ πλῆθος εὐβοϊκὰ τάλαν-
» τα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον Δαρείῳ μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ
» πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur omnibus in unum coagmentatis
» euboica talenta numero quatuordecim millia quingenta sexaginta
» annuo tributo colligebantur. Quod si reges Persarũ quaterna dena millia & quingena talenta uel attica uel euboica ex Asia tantum, & paucis locis Libyæ tributorum nomine percæpisse dicuntur, quæ nos ad octuagies quinquies centena millia aureorũ nostrorum ut

minimum æstimamus, quantum Romani imperij dicemus esse redditum? Præsertim cum extra eas præfecturas Persis ipsa dominatrix immunis relicta esset, sic enim inquit Herodotus. ἡ περσὶς δὲ χώρη μούνη μοι οὐκ εἴρηται δασμοφόρος, ἀτελέα γὰρ πέρσαι νέμονται. Persidis autem regio una à me inter stipendiarias dicta non est. Persæ enim immuneis agros colunt. Aethiopes autem, et Colchi, & alij quidem populi munera in Persidem quotannis afferebant. Inter quos insignis est pensitatio Arabum, qui millena quotannis talenta thuris afferebant. sed & recentioribus seculis aucta erant tributa pro rogatione imperij Persici facta, ut idem author est Herodotus. Quare quod apud Plutarchum in Pompeio legitur de uectigalibus & tributis imperij Romani post triumphum Ponticum, merito à nobis reprehensum est, ut mendosum. Iamprimum Antiochus ex fœdere cum. L. Scipione icto, omnibus urbibus agrisq; excesserat cis Taurum montem usq; ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri usq; ad iuga, qua in Lycaoniam uergit, ut tradidit Liuius libro. VIII. de bello Macedonico. quanquam apud Liuium Tanaim mendose legi puto, & pro eo restituendum esse Halym. Notum est enim ex Herodoto in primo Halym fluuium confinium olim fuisse Lydorum, & Medorum imperij. meminit etiam Pli. Halyos fluminis in sexto, à radicibus Tauri per Cataoniam, Cappadociamq; decurrentis. Ab his autem finibus ad Hellespontum Asia est proprie dicta, à mari Aegæo & Pontico ambientibus in peninsulam conformata, intra quam Lydij regni fines circumscribuntur, unde Crœsi circumfluentes diuitiæ in prouerbium cesserunt. In ea Asiæ parte Herodotus treis præfecturas ponit, millena ducena sexagena Babylonia talenta annuo tributo pensitantes. quæ ratione attica millena & quadringena & septuagena ualent. ære autem nostro octingena & octuagena bina aureorum millia. Romano more sestertium trecenties quinquagies & bis dicitur. Atqui apud Plutarchum legitur ante triumphum Pompeianum uniuersa populi Romani tributa quinquagies decies centena millia fuisse. cum ijs uero, quæ Pompeius Popu. Roma. in ea expeditione quæsiuit, octuagies quinquies decies centena millia fuisse. Prior summa quingenties sestertium dici latine potuit, idest mille & ducenta quinquaginta millia aureorum. Altera trecenties & quinquagies sestertium priori summæ addidit, ut fuerint uniuersa populi Romani uectigalia, & tributa cum additamento triumphi Pom-

peiani, uicies semel centena tricena bina millia aureorum nostrorum. Cum Pompeius imperio populi Roma. adiecisset, Ciliciam, Syriam, Phœniciam, Palæstinen, Iudæam, Mesopotamiam, Cappadociam, Armeniam, Colchidē, Iberiam, Albaniā, Scythas, et Arabiæ partem. a Cilicia autē Phœnicia, & Syria Palestinæ usq; ad fineis Syriæ, & Aegypti octingenta quinquaginta talenta Darium tulisse quotannis Herodotus tradit. a reliqua Syria & Mesopotamia non minus quingentis. quæ ad atticam rationem relata nongenta quadraginta quinq; millia aureorum nostrorum ualent. Ita paucæ prouinciæ summam illam, quæ apud Plutarchum legitur pendere popu. Roma. potuerunt, absq; Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythis, & Arabia, quas inter stipendiarias non numero. quapropter Pompeius pro concione gloriatus est, ut author est Plin. libro septimo, Asiam se ultimam prouinciarum accepisse, tandemq; mediam patriæ reddidisse, de Asia Cherroneso, idest peninsula loquens, quam proprie Asiam esse uocitatam diximus, Lydiorum olim regno, nunc Turcarum imperio. Hæc ab Antiocho bello Asiatico ablata fuerat, & ei postea Pompeius prædictas prouincias adiecit. Nunc si prædictis Peloponnesum, Helladem, insulas Cycladas, Sporadasq;, atq; uno nomine Græciam, Thessaliam, Epeirum, Macedoniā, Illyricum, Italiam omnem, Siciliam, Sardiniam, & Corcyram, & superi inferiq; maris insulas populos alpinos, & Narbonensem Galliam, cum citeriore ulterioreq; Hispania, & Africam adiecerit (Hæc enim omnia iam tum sub ditione Romana regebantur) quam summam tributorum colligere debeamus æstimandum lectoribus relinquimus. Merito ergo illam Plutarchi summam ad drachmas atticas non ad numos sestertios referendam censuimus, qua ratione quadruplicata redit summa, q̃q̃ eo tempore nec Aegyptus, nec reliqua Gallia, nec Britannia, nec Germania, Pannoniaq; imperio Romano parerent. Diximus supra de statu ipērij sub Augusto. Appianus autem in præfatione historiæ, terminos Romani imperij sub Hadriano principe, quo tempore ipse historiam scripsit, late describens, ponit terminos ab Herculeis columnis ad Aethiopas orientales, quod ad Libyam pertinet, Asianæ autem ditionis terminos facit Euphratem fluuium, et Caucasum montem, maiorisq; Armeniæ principium, & Colchos ad Euxinum pontum habitantes. In Europa autem Rhenum & Histrum fines Ro. imperij fuisse dicit, omneis autem insulas, quæcunq; intra mare internum sunt sitæ, Cycladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, & quæcunq; magnæ dicuntur à Græcis

redditum annuum Aegypti iure æstimare poteris. Sed operæpretium facturus mihi uisus sum si rationem administrandæ eius prouinciæ sub augusto & Tyberio prosequerer ex eodem authore. De Actiaco enim bello loquens ab Augusto confecto, & Antonio & Cleopatra captis, Aegyptum ab eo dicit in prouinciæ formam redactam his uerbis. ἐπαρχία δὲ νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους.
» ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη, τῶν πεμπομένων ὑπάρχων ἀεί.
» ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς, τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. ὑπ' αὐτῷ δ' ἐστὶν ὁ δικαιο
» δότης ὁ τῶν πολλῶν Κρίσεων κύριος. ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος
» λόγος. ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστὴς
» ἐστι, παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ
» ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. nunc autem prouincia est tributa
» pendens memorabilia, à uiris eiusmodi administrata qui sibi tempe
» rare nouerunt, quiq; semper rectores ad eam cum potestate mittun=
» tur. Qui uero recturus mittitur, is uicem regis obtinet, sub eoq; est
» is qui Dicæodotes dicitur, id est iura reddens, in cuius potestate ferè
» sunt iudicia. Est & alius magistratus, qui idios logos id est priuata
» ratio dicitur, earum rerum indagator, quæ adespotæ græce dicuntur,
» idest assertorem non habentes, uel nullius dominio mancipatæ, &
» omnino earum rerum quæ in Cæsarem recidunt. Horum uelut as=
» seclæ sunt liberti Cæsaris & dispensatores, quibus maiora minoráq;
» negotia permittuntur. His uerbis procurator priuatæ rationis dicitur qui ea persequitur quæ fisco obueniunt, non quæ ærario & populo, uel priuato principis patrimonio. Ex quo patet proprie esse hoc uerbum usurpatum in. L. procurator in titulo de edendo in codice Iustiniani. licet aliter Accursius opinatus sit. Adespota autem appellat quæ supra Hermæa appellauimus, uulgo albana spauáq; dicuntur. Deinde idem author enumeratis copijs militaribus quæ ad
» eam prouinciam tuendam statutæ sunt. τῶν δ' ἐπιχωρίων ἀρχόντων
» ὅτε ἐξηγητὴς ἐστὶ κατὰ τὴν πόλιν, πορφύραν ἀμπεχόμενος, καὶ ἔχων πα-
» τρίους τιμὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τῇ πόλει χρησίμων. καὶ ὁ ὑπομνημα-
» τογράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστὴς. τέταρτος δὲ ὁ νυκτερινὸς στρατηγός. Inter
» municipales autem magistratus est qui exegetes dicitur, quasi sacro-
» rum interpres uel augur in urbe, purpuram gestans, & alijs hono=
ribus prouincialibus insignis. earum rerum procurationem habens quæ ciuitati conducunt. est etiam qui hypomnematographus idest à commentarijs dicitur, & qui iudicibus præest, ob id archidicastes appellatus. & quartus prætor nocturnus. Cicero pro imperio Gnæi Pompeij de uectigalibus Romanis ita inquit. nam cæterarum pro-

" uinciarum uectigalia quirites tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias
" tutandas uix contenti esse possimus, Asia uero tam opima est & fer=
" tilis, ut & ubertate agrorum & uarietate fructuum & magnitudi
" ne pastionis, & multitudine earum rerum quae exportantur, facile
" omnibus terris antecellat. Plinius author est li. xxxiij. post Persen
regem Macedoniae deuictum & gazam eius in aerarium illatam,
populum Ro. tributa pendere destisse. Quae tamen postea restituta es-
" se ex eo conijcio q Cicero in secunda Philppica dicit. Vbi est septies
" millies sestertium quod in tabulis quae sunt ad Opis petebatur? fu=
" nestae quidem illius pecuniae, sed tamen quae si ijs quorum erat non
" redderetur quae nos à tributis possit uindicare. Non omittendum &
id quod idem Strabo libro sexto tradidit. Romanos initio plurimam
Aphricae & asiae partem regibus sibi subditis commisisse quos pro-
pter amicitiam & societatem regnare permiserunt. postmodum au-
tem uel defectione regum & uiolatis foederibus, uel stirpium regia-
rum interitu omnia ferme in prouinciarum formam redacta esse.
Sic Attalicum regnum, sic Syrium, sic Paphlagonum et Cappadocum
& Aegyptiorum & Mithridatis Eupatoris ad Romanos peruenis-
se, adeo ut Tyberij tempore cuncta intra Phasin & Euphratē prae
ter quosdam Arabas Romano tenerentur imperio, uel à regibus à
Romanis impositis. Armenij uero, & Albani Colchis superiores &
Iberi, sola ducum praesentia in officio continebantur. Sed cum Ro=
manos uiderent uarijs negotijs aut bellis implicitos, statim ad res
nouas sollicitari gentes efferatae solebant, sicut & eae gentes quae
trans Istrum flumen & Euxinum pontum habitabant. Iosephus
autem in secundo de bello Iudaico Agrippam ad Hierosolymitanos
orationem luculentam habuisse commemorat, et de potentia & opi=
bus Ro. imperij magnifice disseruisse, ad deterrendos Iudeos ne ad
rebellionem spectarent. In ea autem oratione circa medium ferè ita
" eum loquentem inducit. Nam tertiam partem orbis terrarum, cu=
" ius ne nationes quidem numerare promptum est, ab atlantico mari
" & columnis Herculis usq; ad mare rubrum sitas, totam armis Ro=
" mani subegerunt. & praeter annuas frumentationes quibus Roma=
" nam plebem octonis mensibus alunt, alia quoq; tributa pendunt.
" & quidem apud illos una tantum legio comparatur. q̄q̄ quid opus
" est exemplis longe petitis potentiam Romanam enarrare? cum eam
" possitis de uicina uobis Aegypto optime aestimare. Haec enim cum
" ad Aethiopas usq; porrigatur opulentamq; Arabiam, conterminaq;
" sit Indiae, ac septingenties & quinquagies centena millia incolarum

» habeat extra Alexandrinum populum, tributa tamen obsequentis-
» sime pensitans (quorum magnitudinem æstimare de censu singulorum
» capitum licet) Romano parere imperio non grauatur. Tametsi quã=
» tum stimulum defectionis habens Alexandriam urbem, cum mul-
» titudine hominum & opibus abundantem, tum amplitudine et am-
» bitu non imparem? ut quæ longitudine stadia triginta, latitudine
» decem habeat. Tributorum uero multo amplius in singulos menses
» pensitet, q̄ uos in annos singulos conferatis. & eo amplius Ro. popu
» lo quaternum mensium frumentum suppeditet. duæ autem legiones
» ciuitati insidentes profundam Aegyptum cum illa Macedonum nobi-
» litate frænant. De magnitudine Alexandriæ Strabo idem cum Io
sepho dixit, latitudinem paulo minorem ponens. Octo autem legio-
nibus eo tempore Germania obtinebatur, ut inibi Iosephus in per-
sona Agrippæ disserit. quod eo pertinet quod superiore libro de le-
gionibus ab Augusto delectis & per orbem collocatis diximus. Opi
mos autem fuisse redditus Hispaniæ ex eo conijcere datur quod de
opulentia eius prouinciæ scribitur præsertim Turdetaniæ quæ &
Bætica dicitur. Strabo libro. iij. miranda de fertilitate eius narrans
» quodam loco ita inquit. Cum uero prædicta regio tot bona suppe-
» ditet, maxime tamen admiratione digna est ob metallorum copiam,
» quibus uniuersa Hispaniæ regio scatet, non ubiq; ipsa frugibus exu-
» berans, & præsertim ubi metallis copiosa est. Rarum est regio=
» nem inuenire utraq; re uberem, Rarius etiam illud eandem regio-
» nem in paruo quodam agro metallis omne genus abundare. At ue
» ro Turdetania et finitima ei regio rationem nullam commendan-
» di sui eo nomine remittit scribere de ea re uolentibus, usq; adeo nu=
» meros omnes laudis in metallis impleuit, nihil, ut ei absit quod qdē
» memoratu dignum sit. neq; enim aurum neq; argentum neq; æs, neq;
» ferrum alibi terrarum aut tantum aut tam eximium nasci adhuc
» compertum est quàm in Turdetania nascitur. ἡ δὲ τουρδητανία
» καὶ ἡ προσεχὴς αὐτῇ, λόγον οὐδένα ἄξιον καταλείπει περὶ τήνδε
» τὴν ἀρετὴν τοῖς ἐπαινεῖν βουλομένοις. οὔτε γὰρ χρυσὸς, οὐδ᾽ ἄργυ=
» ρος, οὐδὲ χαλκὸς, οὐδὲ σίδηρος οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὔτε τοσοῦτος,
» οὔτ᾽ οὕτως ἀγαθὸς ἐξήτασαι γεννώμενος μέχρι νῦν. Ac ne aurum
quidem solum effoditur, sed etiam trahitur. Deferunt enim au-
rum amnes, & torrentes auream arenam. quæ etiam multis in
locis aquarum indigis reperitur, sed in his non apparet, in
ijs autem locis quæ fluminibus alluuntur auri psegma id est scobs
» aurea resplendescit. Idem. Inter auri ramenta repertas ali-

» quando fuisse aiunt selibrales glebulas. Quas Palas appellant, quæ
» perq̃ modicæ purgationis indigerent. ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυ-
» σίου φασὶν εὑρίσκεσθαι ποτὲ καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους ἃς καλοῦσι πάλας,
» μικρᾶς καθάρσεως δεομένας. Apud Strabonem latinum pilas corrup
te pro palas legitur. Idem paulo inferius. Polybius autem argentifo-
dinas commemorans quæ sunt circa Carthaginẽ nouam, ab urbe
xx. ferme stadijs distantes, quatuor decurias operantium hominum
fuisse ait, qui tunc in dies singulos uicena quina drachmarum mil-
lia populo Romano referrent. nos uiginti quinq; millia drachma-
rum aureis nostris æstimare instituimus, duobus millibus & quin-
gentis. Qua ratione ex Carthaginensibus metallis argenti Romanus
populus nonnigena duodena millia et quingenos aureos nostros quo
tannis percipiebat. Sed huius summæ ut arbitror partem impen-
dia auferebant etiam si uincti foderent. Verba Strabonis hæc sunt.
» ὅπου τέτταρας μυριάδας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφερόντων
» τότε τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν δισμυρίας καὶ πεντα-
» κισχιλίας δραχμάς. Plinius lib. iij. Bætica à flumine mediã eam secã-
» te cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu & quodam fer
» tili ac peculiari nitore præcedit. Idem alibi. Metallis plumbi, ferri,
» æris, argenti, auri tota ferme Hispania scatet. Bætica etiã minio. Vni-
» uersæ Hispaniæ Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis
» reip. latij ius tribuit. uel iactatum potius, ut referatur ad latij ius.
» Idem lib. xxxiij. Aurum arrugia quæsitum non coquitur, sed statim
» suum est. Inueniuntur ita massæ, nec non in puteis denas exceden-
» tes libras. Palacas Hispani, alij Palacranas, ijdem quod minutum est
balucem uocant. Strabo Palas dixit appellari massulas auri selibra
les. Plinius Palacas, sed denarum librarum. ballucæ. xiiij. unciæ pro
auri libra inferebantur à metallarijs sanctione principum, ut le-
gimus in titulo de metallarijs libro. ij. codicis, græce Chrysammos di
citur. lingua nostra uernacula paleolas appellat auri ramenta quæ
alluuione riuorum deferuntur. Cuiusmodi hodie circa Pyrenen inue
niuntur. nos enim inde uidimus nonnullas ciceris magnitudine qui-
bus nulla excoctione opus esset. pleræq; tamen minutæ sunt & te-
» nues. unde nomen sortitæ sunt. Quapropter apud Pli. lib. xxxiiij. ita
» lego ex antiquis exemplaribus. In ærarijs officinis & smegma fit.
» iam liquato ære atq; pcocto, additis etiamnũ carbonibus, paulatimq;
accensis, ac repente uehementiori flatu expuitur æris palea quæ-
dã nec me latet Hermolaum Pala legere ex Strabone. nam Stra-
bo Palas appellauit massulas auri semissales. Plinius paleas appel-

lat non

lat non glebulas sed ramentulas palearum formam habentes, quod non magnopere mirum est Hermolaum in transcursu non animaduertisse. Idem Plinius libro.xxxiij. de argenti metallis loquens, mirum (inquit) adhuc per hispanias ab Annibale inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex quibus Bebelo appellatur hodie qui.ccc. pondo Annibali sumministrauit in dies ad mille quingentos passus cauato iam monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusq; egerunt aquas lucernarum mensura. Trecena pondo Romana, tricena millia drachmarum efficiebant, quæ terna millia coronatorum ualent. Quare hoc dictum Plinij conuenit cum superiore Strabonis loco, ut suspicer Plinium de Carthaginensibus argentifodinis locutum, quæ in citeriore Hispania erant finitima Aquitanis. Polybius enim æqualis Annibalis ætatis fuit. Rursus Strabo. φησὶ δὲ ποσειδώνιος μάρκον μάρκελλον πράξασθαι φόρον ἐκ τῆς κελτιβηρίας τάλαντα ἑξακόσια, ἐξ οὗ τεκμαίρεσθαι πάρεστιν, ὅτι καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ κελτίβηρες καὶ χρημάτων εὐποροῦντες. Ait autem Posidonius Marcum Marcellum exegisse tributum ex Celtiberia ad talenta sexcenta. ex quo coniecturam facere est Celtiberorum gentem numerosissimam fuisse & pecunia abundantem. Tametsi regionem ieiunam incolerent. Plinius libro.xxxiij. de metallis Hispaniæ loquens. uicena (inquit) millia pondo auri ad hunc modum annis singulis Asturiam atq; Galleciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt. ita ut plurimum Asturia gignat. neq; in alia parte terrarum tot sæculis hæc fertilitas. uicena millia pondo Romana, tricena minimum nostra ualent. Ingentia sunt hæc testimonia de opulentia Hispaniæ. quibus accedit & tertium Trogi Pompeij, ut ex breuiario quarto & quadragesimo Iustini nouimus. Strabo autem de tempore suo loquens ita inquit in mentione metallorum argenti quæ sunt ad Carthaginem nouam. ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μέντοι δημόσια, οὐδὲ ἐνταῦθα οὐδ᾽ ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις. τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσιεύεται τὰ πλείω. Sunt autem & nunc argentifodinæ non tamen publicæ, nec illic nec alibi, sed priuatorum, auri autem metalla pleraq; sunt publica. hactenus de Hispania. cuius etiam Galliam æmulam aurifera ui fuisse eodem authore comprobabimus. Quippe lib iij de Turdetaniæ idest Bæticæ metallis loquens ita subdit. ἀξιοῦσι δὲ γαλάται τὰ παρ᾽ ἑαυτοῖς εἶναι κρείττω μέταλλα ἐν τῷ κιμερίῳ ὄρει, καὶ τὰ ὑπ᾽ αὐτῇ κείμενα τῇ πυρήνῃ. τὸ μέντοι πλέον τ᾽ ἀντεῦθεν εὐδοκιμεῖ. Galli uero meliora esse sua censent quæ in Cimerio monte sita sunt, & quæ Pyrene ipsi

» ſubiacent, illinc tamen aurum magis probatur quàm gallicum. Vbi
» puto non Cimerio ſed Cemmeno legendum. Cemmeni enim mon-
tes κεμμένον ὄρος. Apud Strabonem libro. iiij. Aquitaniam à Cel-
tis diſcludunt, quo loco Cæſar Gebennam uel Cebennam potius mon
tem ponit. huius pars hodie Tarara uocitatur. Rurſus idem author
libro. iiij. de Narbonenſi litore loquens et ſinu qui gallicus illic dici-
» tur. ἔχουσι δὲ τάρβελλοι τὸν κόλπον, παρ᾽ οἷς ἐστι χρυσεῖα σπουδαιό-
» τατα πάντων, ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται καὶ χει-
» ροπληθεῖς χρυσίου πλάκες ἔσθ᾽ ὅτε μικρᾶς καθάρσεως δεόμεναι. τὸ δὲ λοι-
» πὸν, ψῆγμα ἐστι καὶ βῶλοι, καὶ αὗται κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι.
» Tarbelli, inquit, eum ſinum obtinent, apud quos aurifodinæ ſunt
» omnium præſtantiſſimæ. in ſpecubus enim leniter effoſſis inueni-
» untur auri cruſtæ, quæ manum implere poſſint, interdum mo-
» dico purgamento indigentes. reliquum autem aurum ramenta ſunt
» & glebulæ modicam & ipſæ operā poſcentes. Interior autem regio
et montana melius ſolum habet. nam ad Pyrenen Conuenarū eſt ci-
uitas qui eò ad incolendū conuenerunt, ubi oppidū Lugdunus. Hal-
lucinatus eo loco interpres qui locum ita uertit, nam ad Pyrenen Cō-
uenarū Synclydo eſt ubi oppidū Lugdunum. quaſi Synclydon nomen
eſſet, oppidi cum genitiuus ſit pluralis Conuenarū ſignificans. Syncly-
des. n. collectitij alicuius loci habitatores dicuntur ut latine Cōuenæ.
» πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ ἡ τῶν κονουένων ἐστι συγκλύδων, ἐν ᾗ πόλις λουγδου-
» νος. Pli. de Aqtania loquens, mox in oppidū, inqt, contributi Conue-
næ. Lugduni autem oppidi in ea regione nō meminit Strabo his uer-
» bis. Tectoſages pyreneis propinqui ſunt montibus, paulū etiam aq-
» lonare latus Cemmenorum montium attingunt, terram colentes au-
» ro multo præditam. ἐφάπτονται γὰρ μικρὰ καὶ τοῦ προσαρκτίου πλευ-
» ροῦ τῶν κεμμένων. πολύχρυσον τε νέμονται γῆν. Apud ipſos autem
theſauros ab imperatore Romano Scipione repertos in urbe To-
loſſa & ablatos ait. à quibus aurum Toloſſanum apud ſcripto-
» res decantatiſſimum, in prouerbium ceſſit ut author eſt Gel. τὰ μὲν
» γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ τολώσῃ χρήματα μυρίων που καὶ πεντακισχιλίων
» ταλάντων γενέσθαι φασί. τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀποκείμενα, τὰ δ᾽ ἐν λίμναις
» ἱεραῖς, οὐδεμίαν κατασκευὴν ἔχοντα, ἀλλ᾽ ἀργὸν χρυσίον καὶ ἄργυρον.
» Poſidonius, inquit, ueriſimiliter tradit pecunias Toloſæ repertas
» ad quindecim talentûm millia. quarum partem in fanis, par-
» tem in lacubus conſecratis reconditam fuiſſe, argentum aurumq;
» infectum atq; rude. & rurſus paulo inferius, ut autem inquit
» Poſſidonius, et alij complures, regio ipſa auro alioqui abundans &

hommes

» homines habens superstitioni addictos, & ad parsimoniam in ui-
» ctu assuetos, multis in locis Celticæ Galliæ thesauros habuit, maxi-
» me uero lacus eis sacrosanctos à prædonum direptionibus thesau-
» ros præstabant, in quos ideo auri argentiq; pondera demiserant.
» Romani uero cum ui & armis loca ea obtinuissent, auctioni lacus
» eos publice subiecerunt. Emptorum autem plurimi molas argenteas
» ductiles inuenerunt. μάλιστα δ' αὐτοῖς αἱ λίμναι τὴν ἀσυλίαν παρεῖχον,
» εἰς ἃς καθίεσαν ἀργύρου, ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατή-
» σαντες τῶν τόπων, ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ. καὶ τῶν ὠνησαμέ-
» νων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς. Idem author est Lue
rium Aruernum patrem Bititi, qui Bititus cum Maximo Aemy-
liano & Domitio Aenobarbo ducentorum millium hominum ex-
ercitu conflixit, tantis delitijs diuitijsq; circumfluxisse, ut aliquan-
do ostendēdarū opum gratia curru uectus per campum ingrede-
retur numos aureos argenteosq; huc atq; illuc spargens. quibus col-
» ligendis amici & comites occupati sequerentur. τοσοῦτον πλούτῳ λέ-
» γεται καὶ τρυφῇ διενεγκεῖν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενος τοῖς φίλοις τῆς
» εὐπορίας, ἐπ' ἀπήνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύ-
» ρου δεῦρο κἀκεῖσε διασπείρων, ὥστε συλλέγειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας.
Auri Tolossani meminit Gel. libro. iij. & Cicero de natura deorum
libro. iij. ob cuius raptum quæstionem habitam esse dicit. Trogus li-
bro. xxxij. Cepionem appellat eum imperatorem qui aurum To-
lossanum abstulit, quod sacrilegium ei & exercitui eius excidij cau
» sam fuisse tradit. Auri autem, inquit, fuere centum & decem mil-
» lia pondo. argenti quinquies decies centena millia. Hæc summa uix
dicere ausim q̄ti æstimanda sit. auri singula pondo minoris æstimari
cētū aureis solatis nō possunt etiā ut undecima pars æris in eo mixta
fuerit. Qua ratione aurū illud Tolossanum centies & decies cētenis
millibus aureorū ualuit. ꝙ si obryzum fuerit, id est cētenis & duo-
denis solatis in libras æstimabile, cēties uicies ter centenis & uiginti
millibus ualuit. Quod autē ad argentū ꝑtinet Trogum existimarim
nō quinquies decies cētena millia pōdo scripsisse, quæ summa q̄nqua
gies millies mille aureos ualet, sed q̄ndecies centena millia, quæ q̄nde
cies millies mille aureis coronatis æstimantur à nobis, id est centies
et q̄nquagies centenis millibus. Quod si quis Trogū quinq̄es decies
scripsisse malit, tamen pro quindecies intelligam, quomodo apud Sue-
tonium in Augusto. quaterdecies millies pro bis septies idest quatuor-
decies. Cicero etiam sic usus est. Strabo ex Posidonio quindecim mil-
libus talentûm argenti æstimasse aurum argentumq; simul uidetur.

quæ summa minor est minima prædictarum . id est nonagies centena millia aureorum . Apud Iosepum libro supradicto Agrippa magnificæ de Galliarum situ & felicitate Gallorum domestica disserit . quos omne genus bonis apud se scatentibus totũ penè orbem irrigare, mirifico præconio uociferatur . & nihilo secius sub mille & ducentis militibus Romano imperio parere, quibus plures propemodum ciuitates habeant, non animi mollitia, ut qui octoginta annis pro libertate dimicassent, sed animi destinatione in obsequiũ eius gentis fixa cuius et uirtutem experti fuissent & fortunam admirarentur . Multa adhuc adnotauimus quæ fide caritura sunt, ut opinor, præsertim apud eos, ut dixi, qui omnia & præterita & futura præsentis temporis modulis metiuntur, unum etiam addam ex
» eodem Strabone, qui de Bætica loquens πολὺ δὲ καὶ ἐσθὴς πρότερον·
» νῦν δὲ ἔρια μᾶλλον τῶν κοραξῶν . καὶ ὑπερβολή τις ἐστὶ τοῦ κάλλους.
» ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας . Multa autem
» uestis antea inde ueniebat . nunc autem lanæ magis quàm à Cora=
» xis, pulchritudine eximia . siquidem propter hoc arietes talenta=
» ri pretio emuntur ad admissuram . Coraxi autem populi sunt Colchorum Stephano de urbibus . Talentum sexcentis aureis æstimamus . tanti autem uenditari arietes potuerunt apud eos qui asinos admissarios uel etiã asinas ad fœturam . xl . sestertijs id est ad mularum partus emerent, ut supra ex Varrone & Plinio didicimus . Verum enim uero cum tot olim auri metalla fuerint & in Hispania & in Gallia, hodie neutrobi esse dictitantur quæ quidem commemorari digna sint . Nam & Strabo suo iam tempore in Tmolo & circa Pactolum et alijs in locis consumpta fuisse auri metalla author est lib . xiij . Vidimus hoc anno ex Lingonensi agro effossos lapides auro argentoq; interstinctos, ex quibus aurum argentumq; elicitur, hos metallarij pro experimento dederant . qualis autem subesset uena nondum compertum erat . Is ager in ditione est Michaelis Bodeti antistitis Lingonensis, uiri cum singulari ac multiplici eruditione præditi, tum uero ad priscam normam Pontificum exacti . Cuius auspicijs metallarij opifices specimina prædicta auri argentiq;
» metallorum ediderunt . Postremo idẽ Strabo li . xiiij . circa finem, Po-
» lybius, inquit, author est tempore suo circa Aquileiam, & præ-
» sertim in Tauriscis Noricis inuentam esse aurifodinam sic natura
» commodam, ut cum quis in duos pedes terræ superficiem detraxis-
» sset, statim aurum fossititum inueniretur . effossionem autem non
» infra quindecimum pedem processisse . Fuisse autem aurum illud par-

tim

» tim purum magnitudine fabæ aut lupini, octaua tantum parte de-
» cocta. partim plusc ula indiguisse excoctione. alioquin ualde utile.
» Verum cum Itali Barbaris in ea re operam nauare cœpissent, con=
» tinuo intra duos menses aurum per totam Italiam tertia parte pre=
» tij uilius esse cœpit. Quod cum Taurisci animaduertissent, eiectis
» adiutoribus operis soli aurum promercale exposuerunt. Nunc au-
» tem, inquit, omnia auri metalla in Romanorum potestate sunt.
» συνεργαζομένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχῆ-
» μα τὸ χρυσίον εὐωνότερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει καθ' ὅλην τὴν ἰταλίαν.
» αἰσθομένους δὲ τοὺς ταυρίσκους μονοπωλεῖν ἐκβαλόντας τοὺς συνεργαζο
» μένους. νῦν δὲ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὸ ῥωμαίοις ἐστί. Hoc dictum Strabo-
nis eò ptinet qđ supra de auri ad argentũ analogia dictum est, quæ uaria olim fuisse deprehenditur. Pollux decuplicẽ posuit. Ex Plinio Romæ primũ dimidio etiam maiorẽ fuisse docuimus. Rursus Tranquillo authore Cæsar dictator aurum in libras ternis millibus nummũm uænundedit, quæ ratio subduplex est eius quam Plinius posuit, quæ est eiusmodi ut aurum quindecies argento repensile fuerit. Si tamen locus emendate nunc legitur, quod non credo, ut alibi dictum est. Herodotus, non modo aurum sed etiam psegma aureum terdecies tanto argenti taxabile posuit. cum tamen denæquaternæ unciæ psegmatis uel Chrysammi sanctione principali pro singulis auri libris cedant, ut diximus. Qua ratione septima ferè parte psegma auro obryzo uilius fuisse conuincitur. Sic Herodoti æstimatio proxime ad Plinianam accedit. Porrò ex Tacito docuimus aureos singulos Romanos centenis numis ualuisse. Qua ratione auri drachma duodenis argenteis & hemidrachmio ualuit. nostri autem temporis æstimatione aurum paulo minus duodecies argento rependitur. Intellegimus igitur ex uerbis Strabonis interdum propter auri copiam ex metallis existentem, auri pretium diminutum etiam tertia parte, sic fit ut Pliniana æstimatio ad Pollucis æstimationem redeat. Nostri autem plæriq; opinantur iustam auri ad argentum proportionem decuplicem censeri. Sed auri penuria esse auctam. qđ ex prædictis non uidetur esse uerum. In uniuersum autem ostendimus uarias auri indicaturas, quæ auri etiam pretia euariare faciunt. nec aliud statui, ut arbitror, ex antiquorum lectione de auri ad argentum proportione potest. Ad ea autem quæ de Gallia diximus, illud etiam addemus Lugduni Argyrocopium fuisse Romani impe=
» rij, id quod Strabo libro. iiij. his uerbis perhibuit. Lugdunum in col=
» le conditum, ubi Arar amnis Rhodano immiscetur, Romano tene-

tur imperio, ampliori quoque dignitate uirorum secundum Nar-
bonem florens. quibus usui magno est emporium. ibi quoque Ro=
» mani duces aureum nomisma argenteumq; signant. καὶ τὸ νόμισμα
» χαράττουσι ἐνταῦθα τό τε ἀργυροῦν καὶ τὸ χρυσοῦν. Fuit etiam signan-
dæ pecuniæ officina Appolloniæ in Epiro. Cice. ad. Gn. Plan. Li-
» bro. XIII. episto. Cum signaretur argentum Appolloniæ non pos-
» sum dicere eum præfuisse, neque possum negare eum affuisse. Lu=
gduni autem templum communi uniuersæ Galliæ impensa exstru=
ctum est, & Cæsari Augusto consecratum ea parte ante urbem
ubi amnes confluunt, inibiq; ara dignitatis eximiæ gentium sexa=
ginta titulo insignis dicatis ibi totidem gentium simulachris. Non
omittendum etiam prouinciales olim stipendiarios tria genera pen-
sitationum agnouisse, canonem, oblationem, & indictionem,
quæ etiam hodie populares in Gallia agnoscunt. Hæc tria ge-
nera Cicero his uerbis cóplexus est in tertia in Verrē actione autho
» re Asconio. Sic. n. inqt de Sicilia loquens. Quando illa frumentum qđ
» deberet, non ad diem dedit? quando id quod opus esse putaret, non
» ultro pollicita est? quando id quod imperaretur, recusauit? Age
iam percenseamus immensas pecuniarum summas & impēdia inu
sitata quibus confirmari possit id quod ante diximus de redditibus
» opimis Romani imperij. Tranquil. in Calig. Nepotinis sumpti-
» bus omnium prodigorum ingenia superauit, commentus nouum
» balnearum usum, portentosissima genera ciborum atque cœnarum,
» ut calidis frigidisq; unguentis lauaretur, pretiosissimas margaritas
» aceto liquefactas sorberet, conuiuis ex auro panes & obsonia ap-
» poneret, aut frugi hominem esse oportere dictitans, aut Cæsarem.
» quin etiam numos non mediocris summæ è fastigio basilicæ iuliæ
» per aliquot dies sparsit in plebem. In exstructionibus prædiorum
» atque uillarum omni ratione posthabita nihil tam efficere concupi-
» scebat, quàm quod posse effici negaretur, & iactæ itaque moles
» infesto ac profundo mari, & excisæ rupes durissimi silicis, &
» campi montibus aggere æquati, & complanata fossuris montium
» iuga, incredibli quidem celeritate, cum moræ culpa capite luere=
» tur. Ac ne singula enumerem, immensas opes totumq; illud Tibe-
» rij Cæsaris uicies, ac septies millies sestertium non toto uertente an-
» no absumpsit. Idem alibi. Nouissime contrectandæ pecuniæ cupi-
» dine incensus, sæpe super immensos aureorum aceruos patentissi-
» mo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatus, & toto corpore ali-
» quandiu uolutatus est. uicies septies millies sestertium, nomismate

nostro

nostro sexages septies millies mille aureos & quingenta praeterea millia ualuit, uel (ut prisco more loquamur) sexcenties septuagies quinquies centena millia aureorum. graeci sex millia septingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent. Priscum autem eum morem numerandi fuisse ex Plin. apparet libro. xij. ubi de
» Arabia felici loquens, minima (inquit) computatione millies centena
» millia sestertium annis omnibus India et Seres, peninsulaq; illa im=
» perio nostro adimunt. non dicit centies millies, mille sestertium, ut
» nunc loquimur, sed millies centena quod idem est. sic alibi in. ij. Pars
» nostra terrarum de qua memoro, ambiente, ut dictum est, oceano ue
» lut innatans, longissime ab ortu & ab occasu patet, hoc est ab India
» ad Herculis columnas gadibus sacratas octuagies quinquies centena
» septuaginta octo millia passuum, sicut Artemidoro placet authori. hoc
» apud Martianum Capellam totidem uerbis legitur. longitudo ab or=
» tu ad occasum hoc est ab ipsius Indiae extremitate usq; ad Herculis
» columnas sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo mil-
» lia sunt, sicut etiam Artemidorus author asseruit. Rursus idem Pli-
» nius libro eodem. Vniuersum autem hunc circuitum Eratosthenes in
» omnium quidem literarum subtilitate, & in hac utiq; praeter caete-
» ros solers, quẽ a cunctis probari uideo, ducentorũ quinquaginta duo
» rũ millium prodidit, quae mensura Romana cõputatione, efficit tre-
» centies qndecies centena millia passuũ. haec uerba cum sic legerentur apud Vitruuiũ li. pri. nuper Iocundus architectus uir religioni initiatus, omnis antiqtatis pitissimus, tamen more nostro referenda censuit, in ijs exẽplaribus Vitruuij quae egregie alioq; et solerter emendata imprimenda curauit. Sic.n. in ijs legitur. quae ducenta qnquaginta duo millia stadiorũ fiunt passus semel & tricies millies mille et qngenties mille. Huius autem octaua pars quam uentus tenere uidetur est ter millies mille & noningenties tricies septies mille, & passus quingenti. qui modus loquendi antiquitatem non resipit, quare sic locũ potius lego (ex librorum prius impressorum obseruatione, licet corruptus ille locus atq; etiam mutilatus in eis sit) quae fiunt passus trecenties & qndecies centena millia. Huius autẽ octaua pars quam uẽtus tenere uidetur est tricies nouies, centena triginta septẽ millia, et quingenti passus. hac lectione & uetusta formula restituitur, et nu-
» merus ad passum cõuenit. Apocalypseos cap. ix. Et soluti sunt quatuor
» angeli q parati erant in horam & diẽ & mensem et annum, ut
» occiderent tertiã partẽ hominum, et numerus equestris exercitus ui-
» cies millies dena millia δύο μυριάδες μυριάδων sic latine et prisco mo-

» re uerti debuit. bis millies centena millia. Millies enim centena millia myriadum myriada significat. Vltra quem numerum graeci uocabulum non habent. Nostrates centum milliones appellant, cum millionem dicamus millenarium numerum in sese multiplicatum. Ergo bis millies centena millia duas myriades myriadum significat, & ter millies tres myriadas, & deinceps usq; ad decies millies cētena millia, hoc est decem myriadum myriadas, quod uno uerbo nostrates abaci studiosi Milliartum appellant, quasi millionum millionem. Verum apud Plin. lib. eodem ubi legitur in codicibus post Hermolai emendationes impressis, tricies quater quinquaginta millia, & quinquagies bis quindecim millia passuum, centena uerbum subaudiendum est, ut recte admonuit Hermolaus. quomodo & paulo post. quae mensura uniuersa ab eo mari efficit octuagies quinquies septuaginta octo millia. superius enim centena additum est à Plinio, quod hic non legitur, sed subintelligendum relinquitur. Hoc autem liquere potest ex Martiano apud quē omnia iisdē uerbis ut apud Plinium leguntur. nam cum apud Plinium ita le-
» gatur in manu scriptis & in impressis ante Hermolaum, à Gange
» amne ostioq; eius quo se in eorum oceanum effundit per Indiam
» Parthienemq; ad myriandrum urbem Syriae in Issico sinu positam.
» LV.M.XV. Passuum decem & nouem, apud Martianum eadem uerba leguntur, nisi quot numerus ita effertur, quinquagies bis quindecim millia. Ex quo authore Hermolaus Plinium eo capite emendauit, quare coniectura ex hoc loco fieri potest ad ea quae nos ipsi in Plinio mutauimus, ut millies sestertium et quingenties & huiusmodi alia aduerbialiter prolata, quae confusa sunt in exemplaribus propter notarum compendia. Simile est illud quod sta-
» tim sequitur apud Plinium. Latitudo autem terrae à meridiano si-
» tu ad septentrionem dimidio ferè minor colligitur .liiij. Mil. lxij. sic enim in manu scriptis & olim impressis legitur. cum Martianus dicat quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quem à Plinio haec & alia superiora transcripsisse non dubito. Centenà autem uerbum in his numeris subintelligendum relinqui planum fit ex eodē Martiano, q de Europae longitudine loquens ita inquit.
» Europae solius mensura octogies bis xciiij. Plini. li. iiij. Longitudidi-
» nē Europae Artemidorus atq; Isidorus à Tanai ad Gades. lxxxij.
» lxiiij. prodiderunt. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis lxxxiiij. Millia legatur. Apud Martianum octogies bis centena nonàginta quatuor millia intelligo. apud Plinium sic, octogies bis centena

» xiiij.mil.passuum, & sic plerunq; & Plinius & Martianus locuti sunt, et ante eos Cicero. qđ eo ualet qđ supra diximus de compēdio loquēdi p aduerbia antiquis usitato. ut centies sestertiū pro centies centena millia sestertiūm omnino intelligi debeat. ut fortasse illi numeri libro. xxxiij. Plinij de ærario Romano recte restitui uideantur à nobis supra libro secundo. Macrobius, in primo de somnio Sci-
» pionis numerandi compendium refugiens, ita inquit. Duplicatis
» igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diame-
» tros cœlestis circuli nonagies sexies centena millia stadiorum, &
» inuenta diametros facile mensuram nobis ipsius quoq; ambitus pro-
» dit. Hanc enim summam quæ diametrum fecit, debes ter multi-
» plicare adiecta parte septima. & ita inuenies totius circuli per quē
» sol currit ambitum stadiorum habere trecenties centena millia, &
» insuper centum septuaginta millia. Sed ut ad rem redeam prædictas opes Tiberius Augustus princeps non modo deparcus & sordidus, sed etiam rapax, annis tribus & uiginti confiscauit. Caius autem successor intra annum primum imperij exhausit cum annuis uectigalibus & tributis imperij. Quapropter idem author
» de Nerone ita inquit. Diuitiarum & pecuniæ fructum non ali-
» um putabat quàm profusionem, sordidos ac deparcos esse quibus
» ratio impensarum constaret, prælautos uereq; magnificos qui abu-
» terentur ac perderent. laudabat mirabaturq; auunculum Caium
» nullo magis nomine quàm quot ingentes à Tiberio relictas opes in
» breui spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi mo-
» dum tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octin-
» genta numûm millia diurna erogauit, abeuntiq; super sestertium
» millies contulit. nullam uestem bis induit. Quadringenis in pun-
» ctum sestertijs aleam lusit. nunquam carrucis minus mille fecisse
» iter traditur, soleis mularum argenteis. Hactenus Tranquil. Tiridates rex erat Armeniæ Vologesis Parthorum regis frater, in qua regione cū Corbulo præfectus res prospere Neronis auspicijs gessisset, Tiridates rebus aduersis perterritus ad colloquiū cum Corbulone
» uenit. In quo colloquio Tiridates, ut inquit Tacitus libro. XV. de no
» bilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit:
» iturum quippe Romam, laturumq; nouum Cæsari decus non ad-
» uersis parthorum rebus supplicem Arsacidem. Tum placuit Tiri-
» datem ponere apud effigiem Cæsaris insigne regum nec nisi manu
» Neronis resumere. & colloquium osculo finitum. dein paucis in
» teriectis diebus magna utrinque specie inde eques compositus per

» turmas & insignibus patrijs, hinc agmina legionum stetere ful-
» gentibus aquilis. in medio. tribunal sedem curulem, & sedes
» effigiem Neronis sustinebat. Ad quam progressus Tiridates cæ-
» sis ex more uictimis, sublatum capiti diadema imagini subiecit.
» postero die spatium orauit quo tantum itineris aditurus fratres ante
» matremque uiseret, obsidem interea filiam tradit literasq; sup-
» plices ad Neronem. hæc causa fuit cur Tiridates Romam ue-
» niret, cuius aduentum ut honorificentissimum sibi Nero omni-
» bus uotis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeij thea-
» trum operuit auro. de quo Plinius libro trigesimotertio Nero
» Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quo Tiridati re-
» gi Armeniæ ostenderet. Idem libro trigesimo de magia loquens,
» quam ob id inanem artem esse contendit quot eam Nero scire
» maxime concupiuit nec potuit, cum nec ingenium, nec facul-
» tates deessent. Magus, inquit, ad eum Tiridates uenerat, Ar-
» meniacum de sese triumphum afferens, & ideo prouincijs grauis.
» nauigare noluerat, quoniam expuere in Maria alijsq; mortali-
» um necessitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Magos se-
» cum adduxerat. Magicis etiã scenis eũ initiauerat. non tamen cum
» regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit. Tranquillus
» alibi de eodem ita inquit. Non immerito inter spectacula ab eo edi-
» ta, & Tiridatis in urbem introitum retulerim. quem Armeniæ
» regem magnis pollicitationibus sollicitatum, cum destinato per edi-
» ctum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit
» quo opportunissime potuit, dispositis circa fori templa armatis co-
» hortibus, curuli residens apud rostra triumphantis habitu inter
» signa militaria atque uexilla. & primo per deuexum pulpitum
» subeuntem admisit ad genua. alleuatumq; dextra exosculatus est,
» dein precanti tiara deducta diadema imposuit, uerba supplicis in-
» terpretata prætorio uiro multitudini pronunciante. perductum in
» theatrum ac rursus supplicantem iuxta se latere dextro collocauit.
Ergo Tiridati Nero octingenta sestertia diurna erogauit, quæ per-
inde æstimo ac si uicena millia aureorum nostrorum diceres. diur-
na autem nescio an quàm diu Romæ fuit intelligam, an ex quo
intra fines Romani imperij esse cœpit. discedenti autem amplius
uicies quinquies centenis millibus dono dedit. quadringenis in pun-
ctum sestertijs aleam lusit, id est denis aureorum nostrorum milli-
bus in singula puncta, non in singulos casus aleæ. Huiusmodi
ludus ab eodem Tranquillo in Augusto describitur. Inter cœ-

nam lusimus geronticos & heri & hodie. talis enim iactatis ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat uniuersos qui Venerem iecerat. hac ratione fit ut immensus ille ludus Neronianus fuerit. De domo autem aurea si quis locum apud Tranquillum legerit, quicquid nostro æuo exædificatum est, despicabile existimabit, adeo ut Gallionense prætorium Cardinalis Ambasiani quod iam in prouerbium uenit ob sumptum superuacaneum, gurgustium præ illa domo Neronis uideri possit. Quam tamen ipsam Plinius, à Marci Scauri theatro operis magnificentia uictam fuisse contendit, ne miremur millies sestertium absumptum in Marci Scauri uillæ incendio. uel bis millies fortasse quod antea explicuimus. Quanti autem domus aurea constiterit, ex eo coniiciendum relinquitur, quod idem Tranquillus de Othone scripsit. Diplomatibus primisq; epistolis suis Neronis cognomen adiecit. certe & imagines statuasq; eius reponi passus est. nec quicquam prius pro potestate subscripsit quàm quingenties sestertium ad peragendã auream domum. Si igitur Otho quingenties sestertium, id est duodecies centena & quinquaginta millia aureorum nostrorum attribuit ad peragendam domum auream, quanti opus ipsum antea factum æstimamus? nam nihil defuisse operi ex eo apparet quod idem in
» Nerone inquit. Eiusmodi domum cum absolutam dedicaret, ha-
» ctenus comprobauit ut diceret quasi hominem tandem habitare
» cœpisse. quingenties igitur sestertium subscripsisse Othonem intelligimus ad appendicem quandam domus faciendam uel operis
» expolitionem. Plinius libro trigesimotertio. Nero Pompeij thea-
» trum operuit auro in unum diem quo Tiridati regi Armeniæ
» ostenderet, & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus am-
» bientis urbem? Tacitus libro decimoseptimo. Bis & uicies mil-
» lies sestertium donationibus Nero effuderat, appellari singulos
» iussit, decuma parte liberalitatis apud quenque eorum relicta. at
» illis uix decumæ super portiones erant. exactioni triginta equi-
» tes Romani præpositi. Igitur si Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit bis & uicies millies sestertium donationibus effudit, idest quingenties & quinquagies centena millia aureorum nostrorum, & auream domum extruxit, cum interim in omni parte uitæ prodigos omnes superasset, quod existimabimus de
» opulentia imperij? de eo Plinius libro duodecimo ita inquit. Peri-
» ti rerum astruxerunt non ferre thuris tantum annuo fœtu Ara-

» biam q̃tum Nero princeps nouissimo Pompæ suæ die concremauit.
» ubi Poppeæ legendum puto. de cuius morte Tacitus libro. XVI. Post
» finem ludicri Poppea mortẽ obijt fortuita mariti iracundia, à quo
» grauida ictu calcis afflicta est. corpus non igni abolitum ut Roma=
» nus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus
» conditur, tumuloq; Iuliorum infertur. ductæ tamen publicæ exequiæ.
» De hac Poppea Plinius lib. XXXIII. ita inquit. Vasa coquinaria
» ex argento Caluus orator fieri quæritur, at nos carrucas ex argen-
» to cælare inuenimus. Nostra quoq; ætate Poppea coniux Neronis prin
» cipis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoq; induere sole-
» bat. Idem libro. xi. Poppea certe Domitij Neronis coniux asinas
» quingentas fœtas per omnia secum trahens, balnearum etiam so-
» lio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens.
Eusebius in Chronicis & Orosius septimo histo. authores sunt Nero-
nem senatum Roma. coëgisse ad conferendum sibi annuum centies
sestertium ad tolerandas expensas imperatorias. hoc est ære no=
stro ducena quinquagena millia aureorum, id quod post mortem
Senecæ factum fuit, cum iam deterior fieri non posset Nero, & ad
summum nequitiæ & improbitatis peruenisset. Post Neronem Vi
» tellius princeps successit, de quo ita scribit Tranquil. Sed uel præci=
» puæ luxuriæ sæuitiæq; deditus, epulas trifariam semper, interdum
» quadrifariam dispertiebat, in ientacula & prandia & cœnas co-
» messationesq;, facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. In-
» dicebat autem aliud alij eadem die. Nec cuiquam minus singuli ap-
» paratus quadringenis millibus constiterunt. famosissima super cæte=
» ras fuit cœna ei data aduentitia à fratre. In qua duo millia le-
» ctissimorum piscium, septem auium apposita traduntur. Hanc quoq;
» exuperauit ipse dedicatione patinæ, quam ob immensam magnitu-
» dinem clypeum mineruæ, id est ægida poliuchi dictitabat. In hac
» scarorum iecinora, phasianorum et pauonum cerebella, linguas phœ
» nicopterum, Murenarũ lactes à Carpathia usq; fretoq; Hispaniæ pe-
» titarũ, cõmiscuit. Hactenus Trãq. Equidem nihil maius dici aut ex-
cogitari in luxuria posse uideo, nisi margaritarũ liquefactarum hau-
stus. Iamprimum Pauones uidimus Varronis tẽpore quinquagenis
denarijs uenales, id est quinis aureis nostris, quorũ cerebellis pati-
na illa constabat, ut iocinoribus Scarorum, de quibus Plin. libro. ix.
» ita inquit. Nunc Scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur
» ruminare, herbisq; uesci, nõ alijs piscibus, mari Carpathio maxime
» frequẽs. proxima est his mensa generis duntaxat mustelarũ. & paulo

post. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica. ex his uerbis apparet Scarum primae authoritatis fuisse apud ganeosos homines. qui quanti uendi potuerit conijcere licet ex pretio mulli qui Claudio principe septem uel octo millibus nummum emptus fuit ab Asinio ut alibi dictum est. de phoenicoptero idem Plinius libro decimo. Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse Apicius docuit nepotum omnium altissimus gurges. Idem libro. XXXV. Atq; ut luxu quoq; authoritas contingat figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa coenarum lautitia. una erat murenarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus. Nā nos cū unam Aesopi tragoediarum histrionis in natura auium diceremus sestertijs sexcentis stetisse, non dubito indignatos legentes. at Hercules Vitellius in principatu suo. cc. sestertijs condidit patinam, cui faciendae fornax in campis ijs aedificata erat, quoniam eò peruenit luxuria, ut etiā fictilia pluris constent quàm Murrina. Propter hanc Mutianus altero consulatu suo in conquestione exprobrauit pontinarum paludes Vitellio. Memoria non illa foediore cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interijsse centum triginta conuiuas. si haec uerba uere leguntur, patina illa fictilis ducentis sestertijs, id est non minoris quàm quinq; millibus aureorum nostrorum constitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia constare quàm Murrina, quorum pretia Plinius magna ponit. libro XXXVII. Sed quonam modo fieri potuerit ut patina fictilis tanti constiterit inire rationem nequeo. nec ipse Pli. hoc significare mihi uidetur cū prius dixerit, Aesopi patinam sexcentis sestertijs stetisse. patinam enim pro ferculo posuisse notum est ex loco lib. decimi qui à nobis diligenter, ut spero, explicatus est de centum auiculis humano sermone canoris, senis millibus emptis. Sed rursus si Plinius de ferculo intellexit, quónam pacto Plinius non ineptus erit qui post sexcenta sestertia, ducenta sestertia dixit? cum maius aliquid omnino & mirabilius dicere uellet, ut planè quis ex uerbis eius intelligere potest. Cum hic me scrupulus anxium olim habuisset, libros antiquos adij in quibus decem talentis pro ducentis sestertijs legitur, quod nec ipsum placuit, ut pote quod sextam tantum partem ad ducenta sestertia adderet, & alioqui nunquam Plinius & antiqui de rebus Romanis per talenta locuti sunt, licet in antiquis quibusdam codicibus Plinij mendose saepe legatur hoc uerbum in mentione rerum latinarum. Quare ex uetustissimo exemplari decies sester-

tium lego, quod addit quadringenta sestertia ad patinam Aesopi, idest aureorum decem millia. Condidit autem pro commentus est, & author fuit, intelligo. Quod autem sequitur, sic lego. Pro-
» pter hanc Mutianus altero consulatu suo in concione exprobrauit
» patinarum paludes uitelli memoriæ. non illo fœdiore cuius uene-
» no Asprenati reo Cassius Seuerus & cætera. Hoc sensu. ut non sit fœdior illa patina in qua uenenum datum est tot conuiuis. Patinarum autem paludes figurate dictum est allusione pontinæ paludis, cum patina ipsa etiam fictilis esset & lutea. de qua Pli-
» nius libro. III. A Circeis palus pontina est, quem locum. xxiij.
» urbium fuisse Mutianus ter consul prodidit. Is est autem Mutianus cuius mentio crebra est apud Tacitum, qui Vespasianum ad capessendum imperium hortatus est, quem intelligimus ex uerbis Plinij Vitellio supplicio affecto pro concione aliquando taxasse tempora Vitellij ob luxum perditissimum. uel alias conquerendo exprobrasse patinæ fœditatem, si conquestione legatur. Tacitus de lu-
» xu Vitellij loquens libro. XVII. Ipse abunde ratus si præsenti-
» bus frueretur, nec in longius consultans, nouies millies sester-
» tium paucissimis mensibus interuertisse creditur. hanc ego summam non minorem ducenties uicies quinquies centenis millibus esse autumo. Octauo autem mense imperij sui exercitus ab eo desciscere cœperunt. Paucos igitur menses Tacitus octo menses appellauit. Hic facere non potui quin maioris etiam luxuriæ exempli uitelliana patina reminiscerer, tametsi non quærerem, id erit ex Tranquil. in Nerone deterrimorum omnium principum facinorosissimo. quo
» loco enim de luxu eius epulari loquitur, indicebat, inquit, & fa-
» miliribus cœnas, quarum uni mellita quadragies sestertium constiterunt. Ego mellitorum appellatione mellita dulciora fercula intelligo, quæ ultimis mensis apponuntur. ut hodie saccharati missus epularum a pistore dulciario. & omnia quæ bellariorum nomine cotinentur. & Sacchar æi operis strues in adijcialibus cœnis quæ in lancibus argenteis ad ostentationem traducuntur, magis ut delibentur, quàm ut esitentur. hæc si centenis millibus aureorum nostrorum æstimantur, quanti cœna ipsa æstimari poterit? Huic dicto fidem arroget an deroget id quod sequitur nescio. Seneca libro de consolatione ad Albinam matrem suam ita inquit,
» de Caligula loquens. C. Cæsar Augustus quem mihi uidetur re-
» rum natura ededisse ut ostenderet quid summa uitia in summa for-
» tuna possent, centies sestertio cœnauit uno die, & in hoc omni-

» um adiutus ingenio, uix tamen inuenit, quo modo trium pro-
» uinciarum tributum una cœna fieret. Quibus uerbis apparet centies sestertium immensam esse pecuniam, & quæ de Cleopatræ unione diximus ex Plinio non uanitate commentitia à nobis esse aucta, sed modice æstimatum eius pretium. id quod in omnia pene in his libris prodita ualet. Maiora sunt ista omnino nostræ ætatis captu. Sed de Vitellij helluatione ita inquit Iose-
» phus libro quinto de bello Iudaico. Octo menses ac dies quinq; po-
» titus imperio iugulatur in media urbe, quem si uiuere diutius con-
» tigisset, eius luxuriæ satis esse imperium non potuisset. Vitellio
» successit Vespasianus Augustus, Qui omissa sub Galba uectiga-
» lia reuocauit, noua & grauia addidit, tributa etiam auxit, &
» prouincijs nonnullis duplicauit, quare eum nonnulli auarissimum
» esse tradiderunt. sunt contra, qui opinentur, inquit Tranquil-
» lius, ad manubias & rapinas necessitate compulsum summa æra-
» rij fisciq; inopia. de qua testificatus sit initio statim principatus,
» professus quadringenties millies opus esse, ut respublica stare pos-
» set. quod & uerisimilius uidetur, quando male partis optime usus est,
» in omne genus hominum liberalissimus. quippe qui expleuerit
» censum senatorium, & consulares inopes quingenis sestertium
» millibus annuis sustentauerit. Ingenia & artes uel maxime fo-
» uerit, primusq; è fisco latinis græcisq; rhetoribus annua cen-
» tena constituerit. cæterum quadringenties millies maiorem summam esse uideo quàm ut Vespasianus sperauerit, quantauis parsimonia aut tributorum exactione colligi posse. quare pro quadringenties quadragies legendum esse uidetur, & sic quidem maxima erit summa earum quas adhuc diximus. id est millies centena millia aureorum coronatorum. ultra enim hanc summam ne ludicra quidem uota hominum procedere solent. etiam si immensum quid, maiusq; omni auri conceptaculo exoptare contendant. sed tamen credibile hoc faciunt ea quæ in secundo scripsimus. Hæc ferè sunt ex quibus Romanorum opes conijcere magis quàm cognoscere possemus. Reliqua enim monumenta per authores sparsa huiusmodi sunt, ut ex ijs certum nullum argumentum ad constitutionem huius rei colligere possimus. ut quod Pli-
» nius libro uno & uicesimo de gente quadam pontica dicit. Gens,
» inquit, ea cum ceram in tributa Romanis præstet, mel quoniam
» exitiale est non uendit. His dictum unum Plinij addemus, ne id præterijsse uitio mihi uertatur. is enim author libro duodecimo

» de felicitate Arabiæ loquens ita inquit. Verum Arabiæ etiam nunc
» felicius mare est. ex illo namq; margaritas mittit. minimaq; compu-
» tatione millies centena millia sestertium annis omnibus india & Se=
» res peninsulaq; illa imperio nostro adimunt, tanto nobis delitiæ &
» fœminæ constant. lib. autem sexto de cursu annuo & nauigatione
» in India loquens, ita inquit. nec pigebit totum cursum ab Aegypto
» exponere, nunc primum certa notitia patescente. digna res, nullo
anno minus hic quingentesimis imperij nostri exhauriente India,
& merces remittente quæ apud nos centuplicato ueneant. ex horum locorum collatione dicere possemus millies sestertium Plinium quingentesimam imperij Romani taxauisse, non redditus publici, sed uniuersarum opum publicarum priuatarumq;. quasi in Indiam quotannis quingentesima pars pecuniæ transportaretur ex ijs prouincijs quæ Romanæ ditioni subsunt. Ego autem hunc locum corruptum esse puto. nam in uetustissimo exemplari, non quingentesimis sed. dl. legimus. & alioqui particula hic, omnino hoc loco absurde sita est. Quare sic Plinium scripsisse puto, nullo anno minus HS. quingenties imperij nostri exhuriente India. licet libro duodecimo Plinius millies sestertiûm dixerit geminata summa. Alioqui quonammodo Plinius inire rationem potuisset quingentesimæ imperij Roma. non uideo, nisi breuiarium quidem censuale omnium prouinciarum uidisset. Hactenus de Romanis opibus. Redeamus ad Persicas. Diximus supra quanta essent tributa Persarum auri argentiq; Darij Histaspis tempore, præter cæteras obuentiones thuris et aromatum. Præfecturas autem Parthorum, sic enim postea Persæ appellati sunt, Plinius decem & octo esse dixit his uer=
» bis libro. VI. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia, ita enim
» diuidunt prouincias circa duo, ut diximus, maria, rubrum à me=
» ridie, hyrcanum à septentrione. ex ijs. xi. quæ superiora dicuntur,
» incipiunt à confinio Armeniæ Caspijsq; litoribus, pertinent ad Scy-
» thas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua septem regna inferiora appellantur. Sed Plinius de tempore suo loquitur. Herodotus autem libro. iij. Præfecturas uiginti posuit in regno Persarum ut diximus. in quibus regnum Lydium ut præcipuum ponit. Ab eo tempore ad Dariũ ultimum Persarum regem multi reges fuerunt. Qua temporis intercapedine Persarum regnum magnis opibus auctum est. Primus ille Darius qui à septem Persis obtruncatis magis creatus est, omnium hominum pulcherrimus fuit, excepta brachiorum & cubitorum longitudine qua dehonestabatur, usq; ad genua protentorum,

tentorum, ob quæ macrochir, idest Longimanus appellatus est, ut author est Strabo libro. XV. & is fuit qui tributorum formulas instituit. τὸν δὲ διατάξαντα, inquit ille, τοὺς φόρους δαρεῖον εἶναι τὸν μακρόχειρα καὶ κάλλιστον ἀνθρώπων, πλὴν τοῦ μήκους τῶν βραχιόνων καὶ τῶν πήχεων. ἅπτεσθαι γὰρ καὶ τῶν γονάτων. Huius ergo Darij tempore uiginti erant præfecturæ stipendiariæ præter immunes & munerarias, ab Hellesponto ad orientem tendentes inter duo maria. Ab hellesponto autem & ægæo mari mansiones qui stathmi græce dicuntur, certis spatijs ad Susa regiam Persidis miro ordine dispositas fuisse dicit. ἔχει γὰρ ἀμφὶ τῇ ὁδῷ ταύτῃ ὧδε. σταθμοί τε πανταχῆ εἰσὶ βασιλήιοι, καὶ καταλύσεις κάλλισται. διὰ οἰκεομένης τε ἡ ὁδὸς ἅπασα καὶ ἀσφαλέος. Sic autem, inquit, res se habet circa uiam illam, mansiones ubique sunt regiæ, & diuersoria elegantissima. omnis autem uia per habitatam regionem tutamq; ducit. Deinde Herodotus rem sigillatim persequens mansiones per Lydiam & Phrygiam uiginti numero ponit. Excipit autem à Phrygia, inquit, Halys fluuius, in quo portæ sunt quas omnino transire necesse est. & tandem mansionibus omnibus enarratis usq; ad Susa ubi erat regia, οὗτοι, inquit, οἱ πάντες σταθμοὶ εἰσὶ ἕνδεκα καὶ ἑκατόν. καταγωγαὶ μὲν νῦν σταθμῶν τοσαῦται εἰσὶ ἐκ σαρδίων ἐς Σοῦσα ἀναβαίνοντι. Omnes autem hæ mansiones numero sunt centum & undecim. tot sunt mansionum diuersoria à Sardibus Susa tendenti. Quod si recte dimensa uia est regia parasangis, & parasanga tricena stadia ualet ut certe ualet, à Sardibus ad regiam quæ Memnonia dicitur, stadia sunt tredecim millia & quingenta & parasangæ quadringenti quinquaginta. Centena igitur & quinquagena stadia quotidie peragranti uiatori, consumuntur dies solidi nonaginta. πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν στάδια ἐφ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ διεξιοῦσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐνενήκοντα. Hic fuit status Persici regni sub Dario Macrochire. Hoc regnum ab Alexandro euersum est deuicto Dario, & in plures Alexandri successores diuisum. quoad Parthi denuo instaurauerunt cum Romanis sæpe belligerantes. Maximas autem opes sub Dario ultimo fuisse ex Quinto Curtio & Strabone docebimus. Imprimum Curtius libro tertio de gaza Damasci loquens Alexandro prodita à præfecto qui eam eduxerat fugæ colore quæsito. Iacebant, inquit, totis campis opes regiæ, illa pecunia stipendio ingenti militum præparata. Ille cultus tot nobilium uirorum, tot illustrium fœminarum, aurea uasa, aurei freni. tabernacula regali magnificentia or-

» nata. Vehicula quoq; à suis destituta ingentis opulentiæ plena faci-
» es etiam prædantibus tristis, siqua res auaritiam moraretur. quip
» pe tot annorum incredibili & fidem excedente fortuna cumula-
» ta. & paulo inferius. Summa pecuniæ signatæ fuit talentum duo
» millia & sexcenta. facile argenti pondus quingenta æquabat. sic
enim in membranaceo legimus. Idem libro. V. de Susis loquens Ale
xandro citra oppugnationem traditis, Hic Abulites cum donis rega
lis opulentiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erant uelocitatis
eximiæ. XII. elephanti à Dario ex India acciti. non iam terror, ut
sperauerant, Macedonum, sed auxilium, opes uicti ad uictorem trãs-
ferente fortuna. Vt uero urbem intrauit, incredibilem ex thesauris
summam pecuniæ egessit. quinquaginta millia talentum argenti, nõ
signati forma sed rudi pondere. multi reges tantas opes longa æta-
te cumulauerant liberis posterisq;, quas una hora in externi regis
manus intulit. In codicibus impressis millia uerbum deest errore
librariorum. Hæc talenta aut Babylonia fuerunt, aut attica. quare
hæc summa minima computatione trecenties centena millia aureo-
rum nostrorum ualuit. antea autem idem author dixerat eodem
» libro, Alexandro traditur Arbella, regia supellectili Darijq; ga-
» za repleta. quatuor millia talentûm fuere. præterea pretiosæ ue-
» stes, totius, ut supra dictum est, exercitus opibus in illam sedem
» congestis. hac summa fit accessio tricies sexies centenum millium au
reorum, præter gazam Damasci. Susa, ut author est Stephanus, re
gia est Persarum, quam Memnon condidisse dicitur. Quare Strabo
regiam Memnoniam appellauit. ab hac Susiana dicta est regio Per
sidis citerior. à Susis Alexander Darium sedentem sequens Perse-
polin, ueluti ad regni penetralia raptim contendit. cui præstò fue
runt quatuor Græcorum millia, mutilis corporibus, quos Persæ
quondam bello captos uarijs suppliciorum generibus affecerant.
Quare Alexander impetum cepit urbis eius excidendæ, quæ
antiqua regia erat Persarum, olim à Cyro condita, qui & Persa-
rum ipse regnum condiderat. ab ea enim sede profectos aliquan-
do Persarum reges Græciæ bellum impium, & Europæ intulisse.
Quare Persepoleos excidio parentandum maioribus esse censuit,
quos Persæ uarijs cladibus traiecto Hellesponto, & pontibus eti-
am iuncto lacessiuerant. In ea igitur urbe quantas opes Alexan-
der ceperit, uerbis ipsius Curtij authoris tersi, atque elegantis re-
» feremus. Multas urbes, inquit, refertas opulentia regia partim
» expugnauerat, partim in fidem acceperat. Sed urbis huius diui

tiæ uicere præterita. In hanc totius Persidis opes congesserant Bar-
» bari. aurum, argentumq; cumulatum erat. uestis ingens modus. su
» pellex non ad usum modo, sed ad ostentationem luxus compara
» ta. & paulo infra. Ingens pecuniæ captiuæ modus traditur, pro-
» pè ut fidem excedat. Cæterum aut de alijs quoque dubitamus, aut
» credimus in huius urbis gaza fuisse centum & uiginti millia talen
» ta. ad quæ uehenda (nanque ad usus belli secum portare decre-
» uerat) iumenta, & camelos à Susis, & Babylone contrahi iussit.
sic in uulgatis libris legitur. uerum obseruata uetusta lectione non
centum & uiginti millia talenta lego refragante loquendi consue-
tudine doctorum, sed centum millia & uiginti talenta. Hæc sum-
ma quanti æstimari nomismate nostro possit, ex præcedenti appa-
ret. Quanta autem fuerit gaza Babylonica Curtius non addidit.
licet Alexandrum recognouisse dicat. Strabo autem libro decimo-
quinto Alexandrum ait angustias Persidis, & Vxiorum, qui Per-
sis contermini sunt, & Persicas denique ipsas portas superasse ui
bellica, penetrare festinantem ad caput ipsum regni & gazophy-
lacia Persarum, quæ tot seculis congesta, ac recondita fuerant.
» ἃ καὶ αὐτὰ βίᾳ διῆλθεν Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς περσικὰς πύλας καὶ κατ'
» ἄλλους τόπους, διεξιὼν τὴν χώραν, καὶ κατοπτεῦσαι σπεύδων τὰ κυριώ-
» τατα μέρη καὶ τὰ γαζοφυλάκια ἃ τοσούτοις χρόνοις ἐξεπεπλήρωτο.
» Et paulo inferius de Cyro loquens. omnes autem Persidis pecuni-
» as Susa exportandas curauit, quæ thesauris ipsa & supellectili
» plena erant. nec ideo tamen illic regiam animo destinabat, sed apud
» Babylonem, quam constituerat etiam supellectili & instrumento
» regio adornare. etenim illic quoque thesauri conditi erant.
» πάντα δὲ τὰ ἐν περσίδι χρήματα ἐξεσκευάσατο εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ταῦτα
» θησαυρῶν καὶ κατασκευῆς μεστά. οὐδὲ τοῦθ' ἡγεῖτο βασιλείαν, ἀλλὰ τὴν
» Βαβυλῶνα. καὶ διενοεῖτο ταύτην προσκατασκευάζειν. κἀνταῦθα δ' ἔ-
» κειντο θησαυροί. Fama est, inquit, præter eas pecunias, quæ Baby-
» lone, & eas, quæ in castris erant, quæ inde sumptæ non fuerant,
» ipsa per se quæ Susis & in Perside erant, quadraginta millia talen-
» tũm numerata, & recognita fuisse. φασὶ δὲ χωρὶς τῶν ἐν Βαβυλῶνι,
» καὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν παρὰ ταῦτα μὴ ληφθέντων, αὐτὰ τὰ ἐν
» Σούσοις καὶ τὰ ἐν περσίδι δ' μυριάδας ταλάντων ἐξετασθῆναι. τινὲς δὲ
» καὶ πέντε λέγουσι. Hoc non conuenit cum eo, quod Curtius scripsit,
quia Susis, & Persepoli centum et quinquaginta millia Curtius in-
uenta dixit. Plutarchus. XL. millia talentũm argenti inuẽta dixit in
regia gaza Susis, et q̃nquaginta millia talẽtũm purpuræ hermióicæ.

» sed uideamus quid ultra dicat. ἄλλοι δὲ πανταχόθεν συγχυθέντα
» παραδεδώκασιν εἰς ἐκβάτανα ρή, μυριάδας ταλάντων. Alij autem uni=
» uersas undiq; coactas pecunias centum & octoginta talentûm mil-
» lia dicunt Ecbatana comportata fuisse. hoc confirmari non potest ex Curtio, quia locus ille libro quinto mutilatus est, licet eodem libro in mentione Philotæ significet Parmenionem maximæ pecuniæ custodem in Media fuisse. Verum ex Arrhiani li. III. nouimus Alexandrum mandasse Parmenioni, ut pecuniam, quæ ex Perside exportata fuerat Ecbatanis in arcem conderet, ibiq; ad custodiam sex millia Macedonum cum amicis relinqueret. Tantum hoc refert, quod Arrhianus tradit Alexandrum Cyri thesauros Pasagardis, oppressis celeritate custodibus, reperisse. Strabo autem dicit Cyprum Pasagardis regiam quidem suam statuisse, sed tamen pecunias Susis condi uoluisse. Curtius igitur gazam Persarum multis in thesauris conditam, ad centum & quinquaginta sex millia talentûm taxauit, absq; Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus centum & octoginta posuit. Hæc summa centies & octies millies mille aureos nostros ualet. summa haud dubie multo maior maxima omnium summarum, quas uno tempore coactas in rebus Romanis legerimus. nisi si fidem habuerimus ijs, quæ dicta sunt in secundo de ærario Romano ex uetusto exemplari, in quo iudicium meum uix interponere ausim propter dubiam fidem exemplarium. Præter hanc summam post
» Persepolim direptam dirutamq;, cum Alexander iam in Hyrcaniā
» uenisset, uiginti, inquit Curtius, & sex millia talentûm proxima præ=
» da redacta erant, e quεis XII. millia in congiarium militum ab-
» sumpta sunt, par huic pecuniæ summa custodum fraude subtracta
» est. Tantis opibus Alexandri magnifica facta respondere uidentur.
» Cum enim in Persidem ex India regressus intellexisset milites suos
» iam ueteranos consumptis per luxū orientis spolijs insuper etiā ære
» alieno obstrictos esse, edixit ut omnes milites æs alienum profiterē-
» tur, quod cum illi facere cunctarentur tentari sese rati, quo facilius
» Alexander sumptuosos notaret, rex satis gnarus professioni æris
» alieni pudorem non contumaciam obstare, mensas totis castris poni
» iussit & decem millia talentûm proferri. Tum demum fide facta
» professio est, nec amplius ex tanta pecunia q̄ centum & XXX. talen
» ta superfuere, adeo ille exercitus tot ditissimarum gentium uictor,
» plus tamen uictoriæ, q̄ prædæ deportauit ex Asia. Authores Cur-
» tius li. nono & Plutarchus in Alexandro. Ab eadem munificen=
» tia est congiarium militare, de quo ante diximus. XII. millium

talentûm.

talentûm. sed inusitata est illa sublimitas animi, Ephæstionem carissimum sibi, morbo defunctum, decem millibus talentûm, idest sexagies centenis millibus nostris funerasse, ut authores sunt Plutarchus in Alexandro, & Arrianus in septimo. Et in nuptijs Statyræ Darij filiæ, quam Susis matrimonio sibi iunxit, epulum nouem millibus conuiuarum fecisse, & unicuiq; ad libamina peragenda auream phialam donasse, authore Plutarcho. Huic dicto fidem facere potest Chares historicus, qui Alexandri gesta scripsit, ut ex Athenæo nouimus. Ait enim post Darij mortem Alexandrum nuptias sibi, amicisq; celebrasse splendidissimo apparatu. Siquidem in eodem conclaui duos & nonaginta thalamos sternendos iussisse. Erat autem conclaue prægrande centenarij lectisternij facile capax. In quo singuli lecti toralibus strati genialibus erant impensa uicenum minarum argenti. Inter quos uisendus erat lectus regius pedibus aureis fultus. Epulum autem nuptiale in aula temporaria factum fuit excitatis tentorijs singulari splendore & opulentia. Huius aulæ ambitus quatuor stadiorum erat, idest duum millium et quadringentorum pedum, uel passuum quingentorum. Firmamentum autem præstabant columnæ uicenum cubitorum, partim aureis laminis, partim argenteis contectæ. & insuper lapillis pretiosis distinctæ. tum ambitum ipsum cingebant Babylonica stragula aurea textura & belluata distincta. Nuptiarum celebritas diebus quinque instaurata, cum interim & musici artifices, & scenici, & omne genus acroamatum in medium prodirent, specimen quisque artificij sui præbentes. Indeq; primum assentatores regis Alexandrocolaces dici cœperunt, qui antea à tyranno Siciliæ Dionysiocolaces dicebantur. Omnia summa hilaritate Alexandro approbante. Tum subdit. ἠδὲ πεμφθέντες φησὶ στέφανοι, ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν λοιπῶν, ταλάντων ἦσαν μυρίων πεντακισχιλίων. Coronæ autem à legatis, & alijs in ea celebritate missæ quindecim millibus talentûm æstimabantur. Quapropter paulo superius ita dixerat. καὶ ἔκτοτε οἱ πρότερον καλούμενοι διονυσιοκόλακες, ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν διὰ τὰς τῶν δώρων ὑπερβολὰς ἐφ᾽ οἷς καὶ ἥσθη ὁ Ἀλέξανδρος. Proinde qui prius Dionysiocolaces uocabantur, iam inde Alexandrocolaces dicti sunt, propter munerum magnificentiam, exhilarato ob id etiam Alexandro. Quindecim millia talentûm non minus nonagies centenis millibus coronatorum ualuerunt. Hæc autem munera intelligimus Alexandro ab Asia gentibus subactis, & regibus dynastis ob honorem nuptiarum missa, ut hodie factitari uidemus.

cum fortasse Alexander literas ad præfectos prouinciarum ob id misisset, & præterea ab ipsis Macedonum primoribus, quos uicto riæ aliæ super alias in immensum locupletarant. Magnificentiam autem & nitorem inusitatum Augustalis Alexandri Phylarchus his uerbis animo concipiendam dedit, ut idem author refert.
» τὰς δὲ χρυσᾶς πλατάνους καὶ τὴν χρυσῆν ἄμπελον, ὑφ' ἣν οἱ περσῶν βα-
» σιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι, σμαραγδίνους βότρυς ἐχούσης,
» καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀνθράκων ἄλλων τε παντοδαπῶν λίθων ὑπερβαλλόν-
» των ταῖς πολιτελείαις, ἐλάττω φησὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθαι τῆς καθη-
» μέραν ἑκάστοτε γινομένης παρ' ἀλεξάνδρῳ δαπάνης. Nam aureas,
» inquit, platanos aureamq; uitem, sub qua Persarum reges seden-
» tes iura sæpe reddebant, audiendisq; gentium postulatis uacabant,
» inferiores uideri quotidiano sumptu Alexandrinæ regiæ Phylar
» chus autumauit. Etiamsi uitem illam auream spectabilem opulen-
tia facerent uuæ in ea dependentes. ex smaragdis illæ quidem, & carbunculis indicis, atque gemmis alijs summæ taxationis aptæ.
» Pergit Phylarchus in hæc ferme uerba. Iamprimum erat eius
» prætorium castrense centum lectorum capax, idq; aureæ columnæ
» octo numero continebant. Supra autem columnas assurgentia la-
» quearia opere uermiculato auro aliáq; eximia materia coagmen-
» tato, summam prætorij partem decore fastigabant. Ipsi primum qn
» genti Persæ, quos illi melophoros uocabant, idest hastilia ferentes
» aureis malis præpilata, intrinsecus prætorium cingebant, luteis, ac
» purpureis uestimentis exculti. Post hos mille sagittarij, partim flam
» meis induti uestibus, partim hysgino tinctis. non pauci etiam cæ-
» ruleos amictus habebant. His quingenti Macedones præerant ar
» genteis parmis insignes, ob id argyraspides dicti. In augustali me-
» dio aurea sella solio similis statuebatur. in qua residens Alexan
» der de ijs rebus statuebat, quæ regiam sententiam poscebant, aut
» præfectos ad imperia accipienda uocabat, cum interim stipatores
» undique regi apparerent. Extrorsus uero elephantorum agmen
» suis stratis contectum prætorio circundabatur, & simul Macedo-
» nes mille Macedonico cultu conspicui. Ab his rursus Persæ nume-
» ro decem millia excubias agebant. Quibus autem purpuram fer-
» re mos erat, quingenti tantum erant. ijs enim tantum ex supra-
» dictis Alexander purpuream uestem dabat. Cumque tot essent
» præfecti, comitesque Alexandro & ministri, nulli ad eum acce-
» dere non accersito ius erat. Huiuscemodi, inquit ille, fuit dignitas,
» & augusta species Alexandri in expeditione agentis post Dari-
um uictū.

» um uictum. Sed quod Phylarchus de platanis & aurea uite dixit, uidendum id quale sit. Idem igitur Athenæus circa principium libri duodecimi de luxu & delitijs loquens, ita inquit.
» χάρης δ' ὁ μιτυληναῖος ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν περὶ ἀλέξανδρον ἱστοριῶν, εἰς
» τοσοῦτόν φησιν ἥκειν τρυφῆς οἱ τῶν περσῶν βασιλεῖς, ὥστε ἔχεσθαι τῆς βασιλι
» κῆς κλίνης ὑπὲρ κεφαλῆς οἴκημά τι πεντάκλινον, ἐν ᾧ χρυσίου πεντακισχί
» λια διὰ παντὸς ἔκειτο τάλαντα. καὶ πρὸς ποδῶν ἕτερον οἴκημα τρίκλινον,
» οὗ τάλαντα τρισχίλια ἔκειτο ἀργυρίου. καὶ προσηγορεύετο βασιλικὸν ὑποπό=
» διον. ἦν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ λιθοκόλλητος ἄμπελος χρυσῆ ὑπὲρ τῆς κλί
» νης. τὴν δὲ ἄμπελον ταύτην ἀμύντας φησὶν ἐν τοῖς σταθμοῖς, καὶ βότρυας ἔχειν
» ἐκ τῶν πολυτελεστάτων ψήφων συντιθεμένους. Chares aūt Mitylenæus
» lib. V. historiarū Alexādri, Darij regis tp̄e in eas iam delitias Per
» sarum reges prolapsos esse scribit, ut ad caput cubilis regij concla-
» ue unum esset pariete uno intermedio astructum ea magnitudine,
» quæ quinque lectos caperet, in quo semper essent condita talenta
» auri quinque millia. hocq; conclaue ceruical regum appellabatur.
» E regione uero huius aliud esset conclaue triclinum ad parietem
» eum excitatum, ad quem cubilis pedes uergebant, in quo argen-
» ti talenta numero tria millia condebantur, nam etiam ipsum tri=
» um tantum lectorum capax erat, & scamnum suppedaneum re-
» gis esse dicebatur. Verum in ipso cubiculo regio uitis erat aurea
» gemmis insuper inclusis locupletata, eaq; uelut pergula regio cubili
» obtendebatur. Hanc uitem Amynthas in libro de mansionibus re-
» gijs prodidit racemos etiam pensiles habuisse ex lapillis existima
» tissimis aptos. Nec procul ab ea craterem aureum collocari solitum
» Theodori Samij opificio nobilem. Quinque millia auri talentūm non minus millibus quinquaginta argenti ualuerunt, quæ nos trecenties centenis millibus coronatorum æstimanda esse contendimus. Tanti Persarum reges ceruicem suam inclinandam esse censuerunt, & præcipue Darius ille, quem tertio iam prælio, atque etiam bello uictum, amicorum iuratissimi aureis compedibus uinctum, cum aliquandiu traxissent, ad extremum equum conscendere negantem nefario scelere contrucidarunt. Hoc sibi fortuna ludibrium extremum ex tanta superbia comparante, ut qui tanti caput suum recumbere, & pedes subniti uoluerat, tanti etiam manibus, pedibus'que uinciretur. Sic fert humana conditio, ut cum fastigium suum longe superegressa sit, continuo concidat. Quod utinam reges nostri satis animaduerterent, animaduersum'que meminissent. Sed unde id in mentem illis ueniat? Darius enim ille

Persarum regum ultimus literas etiam græcas sciuit, ut author est Curtius, nec id meminisse potuit, tum maxime florente philosophia. Idem Curtius author est lib. IIII. cum Alexander ad Arbela castrametatus esset, qui uicus est Aßyriæ Persarum clade & Alexandri uictoria nobilis, legatos Darij iterum ad Alexandrum ad pacem petendam uenisse, & redimendam matrem Darij cum duabus uirginibus, mandata autem Darij, & conditiones huiuscemodi attulerunt, quæ conditiones Darij incredibilem opulentiam, latæ, & Alexandri inauditam animi fiduciam, atque celsitudinem non acceptæ, ostendere potuerunt. Verba legatorum hæc apud Curtium » leguntur. Quid opus est armis inter quos odia sublata sunt? antea » Darius imperio tuo finem destinabat Halym amnem, qui Lydiam » terminat. Nunc quicquid inter Hellespontum, & Euphratem est in » dotem filiæ offert, quam tibi tradit. Ochum filium, quem habes pa» cis, & fidei obsidem retine. matrem, & duas uirgines filias red» de. pro tribus corporibus triginta millia talentûm auri precatur accipias. sic enim in antiquo libro legimus, licet in impressis trige» simum talentum auri legatur. & inferius. Alexander legatis exce» dere tabernaculo iussis, quid placeret ad consilium refert. diu ne» mo quid sentiret ausus est dicere, incerta regis uoluntate. tandem » Parmenio, antea suasisse se ait, ut captiuos apud Damascum redi» mentibus redderet. ingentem pecuniam potuisse redigi ex ijs, qui » multi uincti uirorum fortium occupauerant manus, & nunc ma» gnopere censere, ut unam anum & duas puellas itinerum, agmi» numq; impedimenta. XXX. millibus talentûm auri permutet. In» grata oratio regi fuit, itaque ut finem dicendi fecit, Et ego, inquit, pe» cuniam, q̃ gloriam mallem, si Parmenio essem. nunc Alexander de » paupertate securus sum, & me non mercatorem memini esse, sed regem. Hactenus Curtius lib. IIII. Cuius illa uerba corrupte uulgo leguntur, cum alijs, tum etiam q. XXX. talentis auri codices impressi habent, quod non magnum est prætium, hoc est minus quadringentis talentis argenti. Plutarchus decem millia talentûm oblata fuisse dicit non adiecto auri, uel argenti. puto igitur corruptum esse numerum etiam in antiquo codice. nullæ enim opes eam summam æquare possunt. aut certe argenti legendum esse non auri. Tametsi talentum auri fortasse non sexagenarium erat, ut infra uidebimus. Apud Iustinum epitome. XIII. ubi legitur de opibus Ale» xandri. erant enim in thesauris. C. mil. talentûm. & in annuo ue» ctigali & tributo. CCC. mil. ego non. CCC. sed. XXX. legendum censeo. non

ſeo. non enim conuenit ut. CCC. mil. annua eſſent, & centum millia tantum in conditis pecunijs. & alioqui. XXX. millia annui redditus fuiſſe conijcere poſſumus ex ſupradictis. Hæc fere ſunt, quæ de opibus Perſarum comperimus, atque etiam dici poſſunt. Quibus hoc inſtitutum fuit, ut diximus ex Herodoto, ut aurum atque argentum graue in theſauris haberent. Strabo autem ita inquit, de hoc loquẽs.
» τὸν δὲ πλεῖστον χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἶναι. νομίσματι
» δὲ οὐ πολλῷ. πρός τε τὰς δωρεὰς ἐκεῖνα κεχαρισμένα νομίζειν, μᾶλλον
» καὶ πρὸς κειμηλίων ἀπόθεσιν. τὸ δὲ νόμισμα τὸ πρὸς τὰς χρείας ἀρκοῦν,
» ἱκανὸν εἶναι, κόπτειν δὲ πάλιν τὸ τοῖς ἀναλώμασι σύμμετρον. maxi-
» mam autem auri atque argenti partem in inſtrumento & ſupelle-
» ctili eſſe, in numo non multam. ſiquidem illa elegantiora & ad mu-
» nificentiam & ad theſauros condendos apud eos exiſtimari. Numi
» autem ſignati tantum ſufficere quantum ſatis ſit ad uſum. ideoq; ſi-
» gnari pro modo impendiorum. Quo loco uertendo interpres inſigni errore hallucinatus eſt. Hoc inſtitutum Perſarum ignoraſſe homines ij mihi uidentur, qui cenſent intereſſe reip. ut uaſa aurea & argentea q̃ pauciſſima in priuatis ſint cenſibus, & plurimum aurum, argentumq; conſletur in officinis monetalibus, ut nomiſma in commercijs exuberet. nec me latet cenſura olim dignum apud Romanos uiſum argentum factum domi ultra paucula pondo habuiſſe, ſed ob aliam cauſam id inſtitutum & in penuria argenti. Verumenimuero cum imperij noſtri redditus componerem cum Perſicis, ſub quartam ferme proportionem habere deprehendi. Sic enim ratiocinabar, quaſi large annua quina dena talentũm millia Perſarum reges referre in accepta potuerint. Huius ſummæ quartam partem quadrages centenis millibus francicorum (hoc enim uocabulo noſtri in ratiocinijs principalibus utuntur) ubere ratione æſtimabam. Quam ſummam acceptam & expenſam memoria noſtra aliquot annis nouimus. Sic igitur ſtatuebam, ſi tributa, quæ quotannis ex occaſione gerendarum rerum uarie indicuntur, ad ſtatam fixamq; ſummam, & formulam redigerentur, poſſe hilari populi conditione ad quinquies & uicies centena millia peruenire. Vectigalia autem, de quibus ante diximus, & patrimonium regium ac diadematicum duodecies minimum conficere. Reliqua omnia, quæ uices ſtatas non habent (qualia ſunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiſcum cedentia) in paginam liberalitatum ſeponebã, cum muneribus, & magiſtratibus, & omnibus diſpenſationibus quæ codicillis conferuntur à rege. his enim rebus prolixe munifici principes eſſe poſſunt. Hanc

breuiarij principalis constitutionem, spondere ausim & fortunis omnibus meis cauere, populum gallicum non modo ferre posse si ei iniungatur, sed etiam beneficij loco deposciturum, duntaxat ea lege, ut ab iniuria militari incolumem se fore & sartum tectum, ut dicitur, restipulari liceat, & semel quotannis ea conditione imperatis regijs defuncturum. Adde, si placet, & sibi bona fide sponderi intelligat, neque id quidem modo, sed etiam corollarij nomine hoc additurum, ut si de aris, & focis dimicandum sit, repetitum se iri ubere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges nostri uelut sanctius ærarium in populi benignitate obsequiosa reconditum habuerunt. Quod siquis huius anni collationem reputet anni superioris collationem excipientem, atq; in id tempus utranque incurrentem, quo & uis maior seu cœli intemperies calamitatem, & uis improbior, quæ militaris est petulantia, pauperiem longe, lateq; per rura fecere, nullus iam modus æstimationis erit. Nam cũ aliás fere ea populi imperia accipientis obsequentia, & tributa præstationesq; alias imperantium duritia apud nos esse soleat, quæ est uinitoris, aut insciti, aut minime indulgentis, qui pluribus palmitibus uitem q̃ pro stirpium uiribus onerare non ueretur, cum nihilo secius imperatas uuas uitis frugifera reddat, tum sic actum est hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quasi postremum tributa, atque simul omnia iniungerentur, perinde ut conductores agere iam fere exactis lustrorum annis assolent, qui prædio non suo mox futuro multorum annorum fructum exprimunt improbius. Sed scilicet fatali diráq;, ut ego quidem arbitror, omnium prope ordinum ignauia, incuriáq; pari, insignes anni fuerunt, eo utiq; tempore, quo nemo fere gallus indole gallica inuentus est. Etenim per deũ, perq; publicam conscientiam, quoto cuiq; gloriari licet sua in rempublicã officia constitisse? Certe nulli ut uidetur, eorum quidem certe, qui à memoria, aut consilijs principi, & super sanctiora officia fuisse dictitantur. Ecquando autem post hominum memoriam strenuis magis, gnauisq; ducibus, & loricatis, & togatis respublica indigere uisa est? At utrosq; eam nunq̃ tantum desiderasse constat, cum populo id uociferante, omnes etiam ordines tumultuose admurmurarent. Heu dissoluta inertia, plebei gementis uice non commoueri? Quod si parũ de comprimendo ore famæ laboramus, dum famem longe à nostris penatibus arceamus, ne deum quidem res humanas credimus despectare? Ecquo igitur unquam tempore maior, ut ita dicam, seges emerendæ gratiæ tum diuinæ tum humanæ fuit? Si ijs, q̃ ad limina obser-

nabant, publicæ charitatis guttulam paracletus ille spiritus subinstillasset, qui totum se iam profundere creditur simul ac creare pontifices eisdem libitum est. At enim rex aures ferendæ ueritati non habet, nec oppidani homines scire possumus, quid cum principe in aula interiore agatur. Quot igitur eorum tandem, aut quoties ipsos uidimus excuriatos, ob id, quod ingenue homines dicerent eos esse prolocutos? Hæc in pullata forsitan turba admitti excusatio potest, quæ trans tectoria uultuum introspicere non didicit, inter eos non potest, qui aliam opinionem habent, cum ex usu ipsam aulico, tum ex ingenio principis, eorumq; moribus confirmatam. Ego ut credam causam populi eos agere, qui nihil nō sibi suisq; impetrare noscuntur? aut regiæ charitatis igniculos excitare eos posse, quod beneficentiæ fines gentilitate aut cognatione circūscribentes, ad suffragationes aut pias aut honestas frigidiores esse salamandra uidentur? Quonam autē modo existimabo diuinæ legis eos rationem habere, quos in actu uniuersitatis stipulationes priuatim concipere notum est? Quid eos denique pensi habere credam, quos populo ad extremam inopiam redacto, Crassianis censibus penates suos augere non puduit? Atqui eò iam uentum esse uideo, ut uelut in lusu talario populus damnoso semper iactu miser, omnia sua in medium conferre teneatur, cum aulæ pauci alumni tanquam iactu Venereo fortunati, uniuersa raptim, aut certe uniuersorum auferant. Nos autem ludi fortunæ spectatores, ut immunes, ita exortes, risum interdum rebus, interdum lachrymas accommodemus Hæc enim non tam Democrito spectatore, quàm Heraclito indigent. Hac alea dudum Gallia omnis æui decus, & gloriam perdidit, ut parcissime loquar. Verum enimuero est in Græcorum prouerbio, tesseras superni Iouis nunquam non cadere commode, quo intelligi uolunt, deum cum rebus humanis lentum quidem manum, sed ineluctabilem admouit, eum euentum cuique rei dare solere, quem hominum promerita, aut secus admissa postularint. Quare qui lusu prædicto immodice creuerunt, cauere, ut opinor, debent, ne sibi propter ea nimiopere gratulentur. Si enim deus uicissim aleam suam iecerit, qui nunc Venerem sibi cecidisse lætantur, uersa uice ludi serò quidem casu, sed caniculari concident. Siquidem nec impostura fieri iudicio diuino potest, nec diuinæ iustitiæ præscribi ullo tempore, aut titulo. Sui autem amor nimius, & charitas publica, tam inter se dissident, ut ne glutino quidem magistratus uel honoris sociabilia esse possint. Tum demum igitur aula Franciæ recte constitu-

ta esse dicatur, cum ij, qui summam rerum tenebunt, sui & larium suorũ obliuisci tantisper uidebuntur. N*ũc autem ita ad actum rerum homines partim irrepere, partim irrumpere uidemus, ut quos tenueis, & ieiunos uiderimus pridie, distentiores ricinis cernamus postridie.* En *quiscum in tenebris micemus, ut in utranque aurem reges securi dormire possint, qui huiuscemodi uicarijs habenas rerum concrediderunt.* At *etiam homines eximium se decus meritos esse, adeptosq́; censebunt, si res dudum accisæ, benignitate diuina uberiores fieri iam cœpere citra pulueris tactum, ut est in prouerbio.* Q*uasi uero obscurum sit ductores ipsos ordinum impares grauioribus curis, consertis, ut aiunt, manibus optabundos, fatis omnia regenda permisisse, casuumq́; temeritati, cum interim populus alienæ culpæ pœnas pendens, ut assolet, infulas ac fercula propiciatoria circunferens, ueniam, & pacem superũm supinis ad aras manibus exoraret.* Num *etiam fortasse prouidentiam suam imputabunt ij, qui auras omneis laxamenti captantes, in pacem tandem genialem fato auspice deciderunt?* Equidem *sacrilegij instar esse putarem, si id, quod præter hominum opinionem diuinitus fatis ita competentibus euenit, humana prudentia acceptum sibi ferri uellet.* Q*uis autem nescit quàm male parati ad occasiones eramus, nisi deus impetum iræ suæ repressisset?* Gratias *igitur ob id habere, & agere clementiæ diuinæ, non nostræ gratulari prudentiæ bebemus.* Neque *uero ex illa iactatione fœderum anniuersariorum satis uidemur in portum quendam fixi consilij respexisse, nec pignus certum habemus pacis superũm impetratæ.* Cur *enim has ego superum inducias potius, quàm pacem uocandas esse non putem, cum aspectum in cœlum nos referre non uideam? simul ab istis galeripetis metuo, qui nos semper è tranquillo in scopulum auferunt.* Hic *facere non possum, quin paulatim excedam à proposito.* Nam *cum in mentem mihi earum rerũ uenit, quas post decimum abhinc annum uidimus, mihi uidetur animaduersio diuina uelut lanista quidam præpotens totius propè occidentis imperia inter se cõmisisse, ut uicissim bella populi propulsantes, & inferentes iustitiæ supernæ pœnas darent insolentiæ, & tanquam sanguinem mitterent opulentiæ exuberantis.* Atque, *ut reliquos omittam, nos in* I*talia rebus gestis feroces,* V*enetis bellum indiximus, indictumq́; strenue gessimus cum contemptu hostium, atque ingenti uirium nostrarum fiducia. idq́; mira felicitate uno prælio, ductu, & auspicijs principis penè profligauimus.* Huius *clarissimæ uictoriæ, cum lauream non*

sceptris alligare, sed in gremio summi Iouis, ut aiunt, deponere deberemus (ancipiti enim alea prœliũ commissum fuisse notum est, nec incruento Marte confectum) pro eo ut benignitatem diuinam agnosceremus, uictoria feroces subinde gigantea prope immanitate theomachiam meditari instituimus, & in superos uelitari, cum interim & à nobis, & ab hostibus sacrosancti liticines bellicum occinerent. Heu fatalis furor utrarumq; partium. Quid? nos maiorum nostrorum pietas non mouebat? Illos heroicorum temporum sanctitatis non pudebat? cum diuus Petrus Paulusq; & eorum sectatores ecclesiæ architecti, non armorum splendentium fiducia infesti ad prælia grassabantur, sed cruce, sed innocentia freti, cætera inermes, ad castra CHRISTI tuenda flagrantissimæ charitatis classico ciebantur. Nunc inania tantum ipsi nomina, quorum maiestate, apud populos sacrosancta, sacerdotũ ordines primarij fastus suos obumbrãt. O diram portentosamq; uecordiam sacrosanctæ potestatis. Quis. n. unquam tantum animo concepit nefas, ut sacerdotum culmen, ut cleri magister, ut sacrorum summus opifex, manus inauguratrices, ab altari calentes, in familiam domini armare sustineret? animoq; plus q̃ gladiatorio grassaretur ad Christiani nominis columen mundo stupente delendum? Et nunc mysticum illum ensem cæsim, punctimq; irrito, ut credimus, proposito uibraret, nunc à Marte sanguinariam frameam mutuaretur, & consternatos diris execrationibus, quæ fortasse in eumipsum uerterunt, ad internicionem quoq; persequi conniteretur? En quos pedes, quas manus libens exosculare, ut inde os cruentum, ac pollutum referres. Miserum te tum Iuli, atq; intemperijs actum, qui usqueadeo iræ cæcæ indulgendum putares. Tu ut transuersus & præceps, uesana animi cæcitate raperere? & nec te nec decorum maiestatis beatissimæ præ odio respiceres? sed ordinem amplissimum, sed senatum purpuratum, sed Libani gloriam, splendoremq; tecum rapiens, inuitam bona ex parte & mussitantem, arcis ecclesiæ ruina obruere nos cuperes? orbem etiam pene totum concuteres fulminibus ciendis collabefactum, ut nos odio, & inuidia flagrantes, igneq; deinde ardẽtes inspiceres? nec recusares quin in rogum nostrum flammantem uoti compos insilires? Pro superi immortales, tantum'ne de summo sanctuarij uertice licuit malesuadæ noxæ, ut œstro uindictæ percitum per fas ageret nefasq; præcipitem? ut uel corpus, animumq; in busto inimicorum properaret ire perditum? Non fuit iræ efferatissimæ satis retro nos in fines fulmine perterrefactos egisse, Italiæ adamatæ possessione cedentes, nisi

de aris insuper, sociisq; dimicare, extremaq; exempla timere coëgisset, cum eo lanista sanguinario totus propemodum hic orbis nobiscũ pariter digladiaretur animo infestissimo. Vbi erat igitur ille Zelus domini, quæ est ira iusta læsæ, aut imminutæ uindex diuinæ maiestatis? Hoc enim tantum signifero in aciem prodire sacris cohortibus fas est, siquando prodire fas est. Num tandem ex æde charitatis, aut fidei sacello ancylia prompserat, & signa cruciata? Ecquid eum pudebat seruum dei se uocare, cum Franciam Christianorum decus, & pontificum olim, religionisq; asylum, bustis ipse gallicis insigni re gestiret, cum sacerdos septuagenarius Bellonæ sacris operaretur, cui generis humani luculento dispendio litare contendebat, tum cũ profanum uulgus ad delubra pacis, & concordiæ miserabili specie supplicationes inibat? Enimuero uisendum spectaculum, patrem non modo sanctissimum, sed etiam senio & canicie spectabilem, quasi ad tumultum gallicum è Bellonæ fano suos euocatos cientem, non trebea, nõ augustis insignibus uenerandũ, nõ pontificijs gestaminibus sacrosanctum, sed paludamento, & cultu barbarico conspicuum, sed furiali, ut ita dicam, confidentia succinctum, fulminibus illis brutis & inanibus luridum, eminente in truci uultu cultuq; spirituum atrocitate. Profecto nos uidimus paucis annis multa, quæ prorsus maiora fide posteris uidebuntur. Hoc turbine, hac procella luxata ecclesiasticæ authoritatis ac disciplinæ compage, quonam modo fides recta nisi clauis trabalibus, & æternis fixa, sacrisq; monimentis semel affirmata, stetisset? Verum superi boni, q̃ præstò manus ipsa dei affuit, quondam ipsa ecclesiæ architectatrix? Quod autem ueluti numen tragicum nec opinato uisa est præsentissima opitulatrix? Nã illo de medio statim sublato, hunc mirificis comitijs eadem manus suffecit, intestini protinus, externiq; belli pacificatorem, qui caliginem sanctuario domini incubantem discussurus haud dubie existimatur, & cœli liberum aspectum omnino redditurus, cum etiam eadem manus diuina Iulium ipsum ante mortem Titanici sceleris cordolio tetigisse crederetur. Nos tamen eas pœnas (ut ingenue fatear, quod negare non possum) merito pependimus, ob uictorias utique luculentas semper insolescentes, ne non planè Galli priscorumq; similes Franci nunc esse uideamur. Siquidem prædictarum rerum religione obstrictis Gallicarum copiarum animis (ferre enim diu piaculi religionem uiri Christianissimi nequeunt) idem, qui à nostris deus in rebus secundis non agnitus fuerat, ex fauore in iram uersus si tamen irasci de-

us potest lymphatico primũ pauore consternatos retro egit in Franciam, deinde etiam classicis circũsonantibus pauitantes, de aris ac laribus dimicare delitias suas Francos, aut certe terginersari coëgit. Quo tumultu, ac dedecore cum iam multum pœnarum uideremur superis pependisse, nec ideo uecordiam nostram expiatam esse putaremus, hostes autem rursus bellum, & tumultum inferre, nos propulsare pigeret (neq; enim satis animorum nobis, cum alibi manus nostræ distinerentur, neq; illis satis copiarum, aut apparatus fuisse dictitatur) factum est omnia moderante prouidentia ut utrisq; commoda pax esse crederetur, fremente tum Sinone aquilifero, qui primus incendia miscere magno tumultu solebat. Ita animaduersio diuina ut lanista clemens, duos populos ad internicionem iamiam digladiaturos, medio in certamine diremit, contenta, ut spero, ad sanitatem & modestiam utrosque redegisse. Inuidia enim apud superos utrinque flagrabamus ob redundantes opes. Iamq; eò uentum putabatur, ut illi hausturi propediem de fece, nos etiam refecturi de uiuo uideremur. Tametsi in ea sum opinione, ut nobis improuisa tempestate iactatis, una & altera, ut dicitur, anchora sacra restaret, si gubernandi satis gnari in tumultu fuissemus. Quando enim Francia omnibus rebus instructa, deo quidem non aduerso, undique deprehensa est? Hic mihi uereri subit, ne ingeniali fœdere præteritorum nobis obliuio surrepat, & ueluti rude à domino donatos nos esse existimemus, quasi iterum nobis bellum non timendum sit, duntaxat pro portis, & pro laribus gerendum. Nam ne nusquam belligeremus inquies noster animus ferre nullo modo potest. Sic iam opes nimias conteri iugi bello necesse est, & referre quorundam dispensatorum putatur principes à rebus bellicis nunquam esse feriatos, ne tranquillo rerum statu rationes recognoscere uacet. O beatam futuram Galliam, si tam ei contigisset heros habere frugi q̃ bonos habere solet. Nam mancipia, ut quæ maxime unquam prouincia dicto habet audientia. Iamprimum in ea summum Liberi patris cum Cerere certamen, ut uini nobilitates nõ possis sine nomenculatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli & clementiam, & ꝙ utriusq; maris cinctu, & commercio commode, comiterq; habitatur, soli ubertas tãta est in uniuersum etiã inter inopes frugum, steriles'q; prouincias, ut quasi annonæ præfecturã sub cardine nostro gerere existimemur, prorsus absit inuidia uerbo ut ieiunia indicere finitimus, uictum'q; abstemium cum libuit possimus, cum sumẽ, ut ita dicã, ocidẽtis arare uideamur, si i uniuersum fiat æstima

tio. Adde animorum alacritatem ad res omneis inceptandas, & dexteritatem corporum impigram, atque eximiam ad uicies obeundas, quibus si militaris disciplina constantiam addidisset, nihil esset utique quod in nobis ab exteris requireretur. nam nostris quidem satisfacere nullo modo possumus, qui nos in ordinem nuper Barbarorum coëgisse dicuntur, nec disciplinas nobis politicas, nec prudentiam concedentes. Equidem proborum hominum esse nõ puto ingenitam simplicitatem in Francis improbare, quæ in latebris mentis insidias condere non didicit. Atqui nisi Genius Francici diadematis iam inde ab incremento sceptrorum ita fermè semper tulisset, ut oculis, & auribus alienis uti decus esse regum crederetur, sicq; plerunque fierent imperij potentes, qui imperandi uetandiq; impotentes esse in actu rerum deprehenduntur, qua sumus rerum omnium instructi commoditate, Persici quodam modo regni nunc instar obtineremus. Cui enim tandem prouinciæ itidem datum est, ut omnia pacis, belliq; subsidia, & sua, &, quod dicitur, in numerato haberet? Ita nobis copiæ nostræ equestres iugi stipendio instructæ, non dico præstò sunt, si ad delectum citentur, sed etiam in procinctu, & arrectæ ad bellicum exaudiendum, ex quibus centurias habemus, cum ad præsidia regni omni in parte collocatas, tum uerò ad incerta casuum stationes agenteis, in quasi cunque parteis incubuerit tumultus, protinus coituras. Quod si et alias quoque succenturiari oporteat, abunde est iuuentutis ad sacramentum paratæ. Propter has & alias prouinciæ præstantias, Francia ab externis inter primas prouinciarum libentissime & uisitur, & habitatur, quippe uisendam eam singularis præterea hospitalitas facit, incolendam autem omnium rerum expetendarum commoditas. Sed & si milite externo uti libeat, pecunia large superest, & annona, unde alere copias & authorare perenni stipendio possimus. quãquam per hosce annos infeliciter id experiri statuimus, ut ferè omnia agi præpostere cœpta sunt fatali dementia. Siquidem eo errore, quem græci Xenomaniam appellant, id est nimium, & inconsultum externorum studium, luculenta clades illata rusticam plebem afflixit. Cernere erat & nostrum, & externum militem plebeculæ penu saginatum, ultro etiam temulentum illudere quasi uictis, cum interim miselli, & egentes, & sicci, alijs super alias collationibus in desidis stipendia militis omnia corradere cogerentur, &, quod sine gemitu meminisse nemo potest, interdum nexum inire, ut est formula exigendi tributi, si pignora

capi

capi nequeant. Sed sic est uisum diri temporis interregibus, quibus ipsis placere patrium nihil potest, quiq; ante pedes positos transilientes, in Colchos nobis aut Basternas petendos uiros putant. ob quod eos non dubie biennij Epicinia manent, ab ijs, ut opinor, concinenda qui eorum olim actui superer unt. Sed enim (o miram uim numinis) sic libitum est prouidentiæ, quæ res, & uires mortalium temperat, omniaq; à se facta pro potestate moderatur, ut tantæ rerum nostrarum competentiæ consilium quoque publicum non suppeteret. ne si bonis in rebus Franciæ & copiosis, bonam quoque mentem Reip. circunspectamq; dedisset, finitimos Gallia longissime summoueret. Priuatim autem nostros consilio, & solertia defici ego quidem non puto, ac ne eos quidem ipsos, qui in medium consulere nobis existimari uolunt, ut quos in augenda re priuata & strenue, et solerter nauare operam uideamus. Hinc illi subiti penates imaginum nouarum, luminibus nunc officientes antiquissimæ cuiusq; domus, & generosissimæ. Sed hic est ille orbis fatorum & prouidentiæ, quo genus humanum nutu dei uertitur, in quo emergenteis alias in solem familias, alias sidēteis in tenebras uidemus, inuicem inter se sursum deorsumq; impellentes. quæ uicissitudo facit ut alternis crescant, decrescantq; interituræ tandem stirpes. Verum hoc ridiculum ꝙ qui ad centesimum nepotem animi se destinatione propagant, illustrem sibi famam in omne æuum pollicentes, sæpe intra primos nepotes stirpitus exolescunt. & tam friuola spe homines certam, & diuinitus oblatam mutabunt æternitatem? Sed quidnam in causa esse dicemus quamobrem qui suis commodis suorumq; consulere bene, ac feliciter norunt, ijdem rebus ipsi publicis prospicere non perinde uideantur? Nempe quod aulicis institutis cauetur, nequid è republica esse uideatur, aut principis, quod non idem cessurum in rem priuatam paucorumq; intelligatur, nec rursus aliquid publice turpe, quod priuatim, aut honorificum esse possit, aut compendiosum. non item uice uersa, quicquid publice aut honestum, aut utile sit, id ut ad singulos quoque eorum pertinere uideatur. Nihil enim moribus huius ætatis publicum præter aërem & pluuiam putatur, cætera non tam publica esse, quàm exposita existimantur, in eorum utique prædam cessura qui anteuertere uerecundis, & præripere possint. sic aulica uigilantibus iura opitulari ferunt, et uirtutis præmia concedere occupanti. Proinde nulli unquam in Gallia publica commoda domum suam auertisse fraudi futurum existimatur, aut noxam publice quanta sit cunque nocuisse, qui quidem ipse, eius'ue

amici in libras damni dati unciolis decidere singulis non grauetur, & ea sit solertia, ut uti foro norit. Quo fit ut tam maxime fere actui summo præpositorum diuitiæ circunfluant, quàm maxime uires publicæ & priuatorum opes exhauriuntur, Sicut in ægris corporibus lien, & uenter pellacia duo membra, tum maxime redundare dicuntur, cum cætera exucta, defectáq; uidentur. Quod siquando nõnulli ut irudines distentæ caput in sorptu popularis sanguinis uisi sunt reliquisse, longo iam interuallo id exemplum rediturum non timetur, præsertim quando id, quod olim capitale censebatur, nunc impulsis legibus non tam criminosum quàm contumeliosum esse cœpit. contumeliosum? immo uero ingeniosum inter istos beatos, atque etiam palmarium, utpote inter quos nihil ignominiosius egenti innocentia esse credatur. Simul enim hominum fidem cum re concidere arbitrantur. Iam uero cum hoc semper habuit Gallia, ut bona sua interdum nesciret, interdum scire nollet, tum uero illa prægrauat indignitas, si id effari licet, quod nequit nó expectorari, quod amplissima familia domini atriensium paucorũ regitur arbitratu, qui accepti expensíq; paginas capacissimas habentes in potestate, in rem priuatam iuxta ac publicam uersa, publicæ rei expensare licenter impuneq; uidentur, necessitudini & obsequio gratiose tribuentes, quæ uirtuti officiosæ & industriæ debebantur, unde factum ut ad summum dedecus res nostræ paucis annis non semel deciderint. Quid enim per deum rerum nostrarum olim fortunatorem, quid inquam non modo iniquius, sed etiam ad speciem maiestatis huius regni indignius ac turpius esse potest, q̃ quod inertes quidam homines, & ab omni actu memorabili feriati, in Prytaneo, ut ita dicam, copioso saginantur cum suis clientelis tanquã de republica aut principe meriti præclarissime? Quid pernitiosius, q̃ quod ij nunc demensum unicuiq; pro potestate statuunt, qui meritos ab immeritis, dignos ab indignis, non magis internoscere didicerunt, q̃ literarum nescij doctos ab imperitis? Qui etiam si id facere quoquo modo possint, tamen frugi bonæ homines, aut aliquo artificio commendabiles, nunquam uel nequitia præditis uel mediastinis seruis censeant præferendos, quorum quidem opera non in rebus dominicis, sed peculiaribus uti possint. Ita dominicum ipsum nomen tantarum indignitatum inuidiæ obijciunt. omnia enim imperasse dominus dictitatur, quæ paucis dispensatorum uel commoda sunt, uel temere complacita. Horum præcipue interest (id, quod quidam nuper astruxisse dicuntur) solertes, & cordatos in Francia non

cia non esse. uerum enim ex eo instituto factum est, ut quàm optime quisque de republica meritus est, tam pessime plerunque de eo principes mereantur. quippe aliter fieri non potest, cum huiusmodi administri non modo dispensationibus, sed etiam admissionibus præsint. Quod si pauci interdum ad aulæ penetralia non exoratis admissionalibus euasere, uiri uel doctrina præditi, & solertia, uel grauitate, & probitate laudabiles, dicere ausim uel maioribus eos fatis euasisse, uel, quod æque rarum est, benigno aliquo sidere insinuatos esse, uel denique ui maioris ingenij fortunam sibi finxisse. Ex ea nota uidimus Petrum Cothardum summæ curiæ principem, & Guidonem à Rupeforti Cancellarium Franciæ (legum tutorem, & morum ordinumq; censorem, hoc nomine significamus, quem & pleniore, & feliciore nomine Nomophylacem appellare possemus.) Horum autem duorum potissimum ideo meminisse me iuuat, quod eorum nominibus appellandis cum in memoria feliciorum temporum acquiescere mihi uideor, & inani præteritorum meditatione recreari, tum uero assentationi & gratiæ nihil dedisse dicar. ut pote qui nec ab ipsis iam mortuis, nec ab eorum sequacibus, qui ferme iam nulli sunt, gratiam inire sperem. Quos autem uiuos colebamus, & omni obseruantia dignos esse censebamus, utinam memoriæ perpetuæ uel nunc, uel in posterum consecrare possemus, uiros quidem illos diuersissimis ingenijs æque de literis ferme, literatisq; meritos. Ille miro lepore studiosos exosculans, nostros, & externos benigne adiuuabat, festiuus, facetus, beneficus, comitate, iucunditate, & morum facilitate nulli hominum secundus, ut uno uerbo absoluam, præsidium subsidiumq; omnium, qui Mineruæ sacramento dixisse profiterentur, nam & ipse miro lepore inter ingeniosos, literatosque præditus erat. Hunc illi aduersam per diametrum genituram habuisse diceres, ut Democrito Heraclitum ex aduerso stetisse dicunt, sed sub uultuosa facie & propè dixerim truculenta, summa omnia latebant. Nihil autem amplius in eo cognouimus, cum omnia essent amplissima, quàm quod æquabilem animi præstantiam in aula imperiosa seruauit ad extremum, non ut in eo trucem animum, aut uitæ infensum esse diceres, sed citra ignauiam circunspectum, & generose cautum, & tempori ita cedentem, ut consertis, quod aiunt, manibus integritatem retentaret. Hic adhuc unus numeros omneis implesse gerendi summi magistratus existimatur. Fuit ingenio summo, memoria longe æqualium tenacissima, animo si-

bi semper instanti, uoluptatum uel nescius, uel comtemptor. In illa celebritate ac strepitu aulico hominem apud sese dixisses semper esse. Reprehensus fuit à multis ne ab omni eum culpa uidear uindicasse quòd dicerent eum ad rem paulo auidiorem fuisse, atq; iræ præcipiti nimium indulsisse, & nihilo secius omnes probum fuisse eum uirum non negant, ij quidem certe, qui à uero non aberrant priuat à simultate perciti. Equidem ut iram in eo præcipitem expertus sum, qui cum eo sæpe habui negotium, ita contendere ausim minime omnium iracundorum maleficam ipsum habuisse iracundiam. Fuit enim huiusmodi ut mira animi æquitate uerba propémodum iurgiosa redirascentium ferret duntaxat liberaliora, etiam si in re præsenti ægre ferre admodum uideretur. uidelicet uir ingenui, & Catoniani spiritus, nemini fraudi esse uoluit generose libertatem usurpasse, eorũ, quos male sibi conscios non esse intelligebat, alioquin quis negat nemini unquam homini mores undiq; absolutos fuisse? atq; haud scio an laudi id uerti debeat, uirum natura biliosum, & iræ intemperantem, nunquam tamen iræ ad uindictam usq; obsecutum esse. eidem cum comitas defuerit in seueritate, omnium tamen, quos quisquam hodie meminit, gratiosus, & suffragator ueracissime fuit. neq; enim ut hodierni homines aut fumos uenditare solebat, aut sæpius appellari de pollicitatione, aut promisso ferebat. nec ut ueteratores aulici, & flexiloqui solent, ancipites postulatores, & suspensos ambitu lustrali tenebat. Semel suffragium suum aut spondebat, aut negabat, fronte ut tristi, ita minime aulica, & fallaci. opitulator non modo benignus tempore imperiosissimo, sed etiam strenuus & peruicax, tanta animi acrimonia, & solertia, ut nullum ferè susceperit, quem non & pertulerit ad finem destinatum. Hic, ut ita dicam, corculus in summa talis fuit, ut cum omnes flexus aulicos, occasionesq; memoriter teneret, minime tamen aulicus esse uoluerit, & uersipellis, eorum dissimillimus, quos hodie hoc nomine uersari decimo quoque uerbo in ore uulgi non pudet, homines perfrictæ frontis, immo planos improbissimos, quos imposturam factitare ore renidenti iuuat, eosque peritores frustrari, quos aulicæ uersutiæ rudimentum non posuisse sentiunt. Alios ex Chrestologorum natione nouimus medicato sermone afficientes animos flagitantium, ut gaudio perfusos ab eis discedere sæpe uideas, & spe bona gestienteis, sed post intellectam ludificationem diras ijs imprecanteis, quibus tamen ipsi obaudientes, ó proteruum sermonem, fortunari se dictitant. En arteis, & disciplinas, quas aulica philosophia mirifice profitetur.

Quibus

Quibus tamen nonnulli domesticis pridem institutis clarissimi, nunc aduerso rumore inter aulicos agunt, etiam si se suosq; secundis numinibus aulicis euasisse gratulantur. Qui autem eius academiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugem aliquam bonam ciuilis, & æquabilis uitæ redire perquam rarum est. Huiuscemodi autem apud nos aulicastri degentes in oppidis uocitantur à populo, quo uerbo tam Aristippeos, quàm Ephecticos philosophos & scepticos intelligi uolunt, illos salutigeros & morigeros, hos cunctatores, & hæsitatores appellitantes, nulli uel amicitiæ ipsos, uel causæ ita unquam addictos, quin statim cum fortuna transire parati sint. sic enim homines Aeolidæ, uersatiles ad omnem aulicam auram animos aiunt sapientum esse debere. Quo fit, ut municipes inuicem admonentes, uulgo eos in cornu fœnum ferre dictitent. At Guido ne in Ironum quidem conuentu dissimulator fuisse dictus est, quod quidem ipsi uerti uitio possit, alioquin etiam ingenij, & doctrinæ & seueritatis maiestate maiores, æqualesq; longissime summouens, ut tum opinio fuit constans. Cuius utinam sublimitas non etiam luminibus posteritatis obstruxisse uideatur. eam enim formam summi honoris inchoauerat, cuius præscriptis qui succederet, nemo adhuc repertus est, ut Veneris quondam Coætabulam ijsdem liniamentis qui absolueret, Apellis successor non potuit inueniri. & enim qui ei proximus fuit, sextus, aut septimus magis quàm secundus ei fuit. Mortuus est autem uirtutis commendatione sera cognitus, cum tristitia, & seueritate popularis esse cœpisset. Quare illi ex aduerso ac successori contigit, neque enim ipse ut Phidiæ signum statim aspectus, & probatus est. sed primore aduentu non plausibilis, decedens tendem omnibus non iniquis desiderium sui non modicum reliquit. Alter contra, magna hominum expectatione exceptus, & præsumpta ex præterito opinione gratus, ineundo etiam magistratu uibrans & coruscans extitit, sed ilico à sese desciscens, euanido splendore cessit in prioris gloriam. Quippe ut inclusa in funda annuli bratteola fulgentem suapte ui carbunculum flagrantiorem reddit, sic successore prouinciæ longe inferiore subdito, decessoris illustris gloria intensius resplendescit. quo maiore contentione animi adnitendum erit ijs, qui in posterum eum honorem capessent. heroicæ enim uirtutis exuuias gestare non cuiusuis est capitis etiam primæ notæ. Vtinam autem illi Herculi Theseus aliquis meuiuo suboriatur, qui monstra reipub. post eius obitum enata, præstantissimæ uirtutis eius æmulatione tollat. Eius mors pu-

blicæ haud dubie acerba, mihi priuatim quoq; luctuosa, omnibus ijs incommodissima fuit, qui honestarum rerum studio fortunam sibi facturi uidebantur. Quod genus hominum cum maxime placiturum in aula speraretur, frigere statim ubiq; eo mortuo cœpit. Siquidem tantum momentum in supremis fascibus esse iam notum est, ut quam in partem mores eius uergant, qui eum honorem gerit, eiusce modi bona ex parte primarios ordines sortianur. Nam cum in eius sodalitio, & comitatu uelut seminarium antistitum & magistratuum habere Francia iam cœperit, fit ut ea in officina politos uel uiros, uel homines uenerari quo iure, quáq; iniuria cogamur. Quare si diutius illi uiro ex sinu, ut ita dicam, beneficentiæ edito inter uiuos esse licuisset, & literatos utique uiros, & de meliore nota in scenam productos aulicam, ciuilemq; uidissemus. Hoc enim nemo unquam à bonorum causa, quos quidem comperisset, aut firmius, aut animosius stetit. quãquam sibi quidem ipse certe & gloriæ satis, studiosis, & pudentibus, qui productore ad tyrocinium indigent, parum, per inquam parum uixit, ipse uero & reipublicæ paululum. tam salubris enim sideris occasu sæua mox orta tempestas turbinibus rapidis res Gallicas in omneis cœli plagas diuentilare cœpit. Qui duorum hominum spiritibus immodicis excitati, cum eorum quoque obitu consopiti esse uiderentur, ingenti stupore hominum extiterunt inauditæ calamitates, quibus cum par nemo in aula superesset, Gallia tum primum animos despondere uisa est, retuso etiam illo mucrone strenuitatis, quo maxime ualere Galli existimantur. simul rei summæ gubernacula laurea iam excussa, omnium ordinum ore rediisse ad triarios dictitabantur. Verum ille à rupe forti faustum cognomen sortitus, eum semper animum circa honestatis studiosos, modestiæq; tenaces præstitit (etiamsi remittere frontem ne ijs quidem uideretur) ut eius obitus diem atrum & funestum semper habere debeant. Qui autem eius institutis insistere noluerunt, iam inde eo uiuo uirtuti eius infensi, huiusmodi fuerunt partim ut priuatis studijs summi rerum actus fastigium inclinasse, magistratuumq; censuram, ut ita dicam, delumbasse uideantur, partim ut ex suo contubernio literatos & doctos exegisse iudicari debeant, eorumq; affines ambitionis, assentationisq; nescios, etiam si delectu eorum hominum delectari sese dicere consueuerunt, ut omnia ferme uiri aulici diuersissima actionibus suis proloquuntur, impudentia quorundam tam putida, ut aures defecatæ, harum rerum insolentes haurire hæc mendacia citra nauseam quandam stomachosæ

choſæ indignationis nequeant. Sed nihil indignius, quàm quod ſic quoq; fallere ſperant ipſi nos intra pomœria natos & inſtitutos. O' ſtultam, & ridiculam opinionem, ſiquidem ita putant, impudētem, & capitalem ſermonem, ſi nō putant. ſed illudere proteruæ eorum patientiæ gaudent quibuſcum colloquuntur, qui ne tantulum quidem ipſi commouere ſe in illo regni theatro extra numeros poſſunt aut probitatis, aut honeſtatis, quin aut riſu ſtatim acrium ſpectatorum, aut aduerſo murmure excipiantur omnium cuneorum. uſqueadeo qui ſuſpici ſe ſupra alios uolunt, uel agentes ipſi, uel loquentes latere nos nequeunt. Non'ne quæ in adytis aulæ, quaſiq; intra ſcænam aguntur, quæ illic numina, quibuſque ſacris colantur, ſolenne eſt nobis anniuerſarijs ludis uelut ex proſcenio audire? ac ſatyricis actibus ita in rem præſentem perduci, acſi reducto uelo opertanea ſacra intrōſpicere permitteremur? Qui igitur fieri id poſſe dicamus? Nempe quod Aius ille, ut ita dicam, locutius arcanum nihil eſſe ſinit eorum, quæ in aula geruntur. Quod enim ad uniuerſos pertinet, id palàm quoque uult omnibus ordinibus eſſe. Sed beatum illud diuerſorium illi tantum, qui intus ſunt, rimis perlucere neſciunt. Prò ſuperi immortales num quiſquam ſodali, & contubernali uel etiam familiæ notior eſſe poteſt, q̄ omnes eorum mores & habitus omnes ſtatus, flexus et affectiones corporis animiq;, omnes uultuū ſpecies et aſpectuū omnibus nobis notæ ſunt iſtorū, q ſeſe omnes latere putant? Quāta igitur cautione, q̄ circunſpecte, q̄ religioſe in ſuo ſe actu gerere uel alieno inferre debent, qui acribus oculis theatri ampliſſimi ſeſe circunſpici ſentiunt? Sed qs eos hoc ſentire credat, qbus in re ſibi gerēda ſatagentibus conſulere famæ non uacat? Atq; ſi oculis cuneorū inſeruire non uacabat, aut ſi non magnope id referre putabant, uel ordinum ipſi oculis, uel orcheſtræ certe inſeruire debebant. Hoc. n. meminiſſe oportebat, q exiſtimationi olim conſulere neglexerunt, de ijs aliquando publicæ grauiter eſſe conſultum. uerum hæc iam terricula infantium, aut nouiciorū eſſe creduntur. Periti autem rerū, et ueteratores arcem ſibi impunitatis nup præſtruxiſſe exiſtimantur, cum immaniū opum propugnaculis, tum uero ualidis præſidijs neceſſitudinum contractarūq; affinitatum firmatam, quā expugnare nulla uis iudiciorum, aut conſtituēdæ reipub. poſſit. Peſſime uero de ſe mereri iam putantur, q uel famæ detrimento commodis ſuis nō conſulunt interim dum diſpēſant. Inane. n. & ieiunū nunc aucupiū eſſe creditur fortunis augendis quoquo modo parcenti um, ut famā integritatis, honeſtatiſq; conſeruēt. Proinde nō ita pridē

qui rerum potiebantur scænicorum figuras uerecundis auribus de=
uorare uidebantur, hanc loquendi libertatem tolli non posse Fran-
cis rege non uiolento intelligentes. postea aures sensim cauillis ita oc-
calluisse cernuntur, ut inter theatricas personas prodire optabile esse
cœperit quorundam opinione, qui non nisi beatorum, & copiosorũ
nomina in argumentis satyricis frequentari dictitant, quando illi au
rito capitio tecti summum ferè quodq; caput salibus suis perfricent.
Vnde eò rem uidemus euasisse, ut quæ olim uitia figurate, & maxi
mo cum lepore allegoriarum taxabantur in summis magistratibus;
cum uel satyri cauillantes inducerentur, uel uitia ipsa personata per
prosopopœias prodirent, in ijs, quas uulgo moralitates, nos antiquo
uocabulo ethologias appellamus, ea nunc satyrico felle insulse, &
simpliciter sine uenustate schematum enuncientur, uidelicet q̄ licen-
tia peccandi perijsse frontem, ut inquit ille, de rebus arbitrentur. En
quibus seruire, quos colere, & obseruare, quorum uoluntati leno=
cinari, deniq; quibus grauitatis, & doctrinæ, atque omnium ingenij
ornamentorum fasces summittere necesse est, eos quidem, qui aliquo
in numero haberi in Francia concupiuerint, ut mirari homines de-
sinant, q̄ rari sapientes, & eruditi in rerum nostrarum administra
tione uersentur. Nam ij, quorum maxime interest res probe admini=
strari, cum in speculis esse deberent, Vcalegontes ferè sub tecto secu
ri rerum dormitant, ne discrimine quidem ipsi nuper funngante ex=
citati. Hic est status ferè Franciæ, qui si aliquando rectè, atq; ordine
constitutus fuerit, ut ij ultra in puppi ne imperitent, qui in transtris
sedere, aut inter uectores esse deberent, tam opulenta, ut opinor, erit
Gallia, q̄ priscis temporibus Hispania, & Persis fuisse perhibentur.
Rex quidam Franciæ Ludouicus, ut opinor, undecimus, cum sermo
aliquando inter eum, & legatos magni cuiusdam principis incidisset
de prouinciarum opulentia, & illi magnifice de suis sentire opibus
uiderentur, respondisse ita fertur, ut diceret pratum se graminosum,
& late patens habere, & quod toties fieret restibile, quoties uisum
esset fœnisicio opus esse. Quo dicto significare uolebat, nunquam non
imperata tributa populos sibi subditos pependisse. Nos autem sic actũ
esse per hosce annos cum populo gallico scimus, ut eodem anno una
& altera accessione tributa, modo dimidio, modo altero tanto, non-
nunquam etiam sesquiplo creuerint, tanta animorum æquitate, ut
uicem principis plebem dolentem uideres, qui tot in curas rebus ge
rendis distringeretur. perinde acsi ab eadem sementi altera & ter
tia seges demeteretur in Francia, aut ex noualibus spicilegiũ iustæ
messis

messis instar existeret, & uindemiã racematio excipiens, noua fœtura denuo exuberaret. Verũ Rex ille Ludouicus prato suo amplissimo gloriabatur, ex quo eodem anno fœnisicium iterum & sæpius cogeret, quantumq; placuisset. Erit olim fortasse Rex alter, q chrysomallas oues aureo uellere opimas habere se dictitabit, non illas quidem apud Colchos, aut Iberos, ut in fabulis leguntur quondam fuisse, sed clemente cœli tractu latifundijs inerrantes, toties attonsiles, quot res extiterint gerendæ, uellere succrescente iugi fœcunditate. Illud uero singulare ac nulli æque prouinciæ datum, ut bellis continuis, intestinis uel externis exhausta, & uiris uiribusq; alijs ad summam inopiam usq; defecta, unius statim aut alterius anni pace, & commercio recreetur. & ut Antæum illum gigantem ab Hercule sublatum poëtæ fabulantur, quantumuis lucta fatigatum, & certamine confectum, simul atque terram matrem contigisset, integras ilico uires solitum recuperare, Ita Franciæ uires opesq; quantumlibet accisæ, cum primum per pacem, aut inducias tellurem aratro mouere licet, quasi terræ tactu instaurari uidentur incredibili celeritate. O' raram prouinciæ felicitatem, O' reges undique beatos, si tantum personam suam satis nosse potuissent, & in actu summo rerũ grauissimum quodq; negocium ductu suo transigi, nedum auspicijs suis concupiuissent. hoc deus ad cætera Galliæ addidisset, numeris omnibus cumulata felicitatis esset. nam cum clementiam in regibus, tum libertatem in ciuibus rarissime desiderauit. Sed illud, illud inquam acreis homines, & rerum non nescios urit, ꝙ pusillis homunculis necesse est persæpe subseruire, quos ut actores, & uicarios principis aulica comitia ceruicibus iniungunt succollaturæ plebis. illos quidem aut fortunæ suffragio, aut fauoris inconsulti redempti'ue renunciatos. huiusmodi autem homines, cum fata gallica regant, cum liberalitates principis munificentiamq; arbitrentur, cum cuiuscunq; nostratium externorumq; merita ancipiti trutina arbitrij sui perpendant, & uoluntatis suæ modulis uiros magnos, pusillosq; metiantur, sursum deorsumq; permiscent omnia in Francia, facile quidem illa principe omnium prouinciarum. Quid enim per deum immortalem recte, atq; ordine administrare semisses isti actores possunt, qui nullum ius ciuilitatis, & isonomiæ nouerunt, quæ est æquabilis honorum, bonorumq; distributio, pro dignitate, ac merito ciuium temperanda? Nam quod ius à nobis appellatur distributiuum, id ab Aristotele iuris ciuilis eximio conditore cataxian dictum est, quod est secundum dignationem, & promerita cuiusq; ciuium statuendum.

at huiuscemodi uelut interreges iandiu pertulimus frementibus nequicquam omnibus ordinibus suppressa procerum authoritate. Hic mihi manum iniicit reputatio fortunæ temeritatis, resisterecq; paulisper cogit, ac sui meminisse. Siquidē cum in omni mundi parte fortuna plurimum pollere, & rerum esse domina existimatur, tum uero super omnia ipsam esse in Francia iudico. Haud ita pridem homines duos uidimus tanta subnixos potentia, ut ad reip. officia uix decimus quisq; non ex eorum clientelis prodire uideretur, cum etiam ipsi incrementa sua fortunæ bona ex parte deberent. Horum cum alter tempore paulum prior, & fastigio multum amplior, eo prorsus esset ingenio, ut qui se submittere maxime eius potentiæ uellent, hosce ille maxime cæteris præficere uellet, Alter eos præcipue promouere concupiebat, ornamentisq; immodicis augere, quos sibi usui fore sperabat ad potentiam uel augendam, uel tuendam, aut iis moribus præditos, ut sibi morigeri esse omni genere obsequii sustinerent. Nam & ipse impigre morigerando probatus, in secundas gerendarum rerū a maiore adoptatus erat, quin & asseclam, comitemq; illius potentiæ non socium postea semper egit, haud grauate primos fasceis submittens, atq; etiam subiiciens illius fortunæ cuius tum nutu omnia uertebantur, & meminerat quas in leges cum summum magistratum iniret surdo sacramento ipse adactus esset. Quoad illo de medio sublato cum nutanti fortunæ uideretur imminere, quidam alius, ex eodem prodiit comitatu apud ordines aulicos egregie gratiosus, cuius authoritate, et solertia effectum est, ne ille impotentiæ animi omnino indulgeret. Cui si spiritus omneis suos profundere libere licuisset, ne curia quidem summa quantumuis obnixa substitisset. Cum hoc rerum statu fors fortuna specimen facere potentiæ suæ uideretur, contigit, id quod necesse erat, ut quos casus temerarius in aulam insinuauisset, aula autem tum erat comitatus ipsorum cum unum, aut alterum stipendium iis supparasitando fecissent, statim uel magistratu, uel antistitio donati quasi militiæ præmio, macti esse uirtute obsequii, atq; obseruantiæ iuberentur. Quod cum mirificis exemplis apud omneis innotuisset, eoq; mores incubuisse uulgo dictitarentur, ut nulla iam uia certius ad magistratus, honores & diuitias ferret, quàm ambitio & assentatio, &, ut plane loquar, corporis animiq; fœda uendicatio, contraq; honestarum artium studiosi, aut ueritatis tenaces, omnesq;, qui sese eximere fortunæ ditione cupiebant, uel quos extra præscriptum decori, & honesti pudebat prosilire, male de se mereri uiderentur, qui uel studio literarum miseri intabesce-

rent, uel inania, & obsoleta nomina honestatis, & uirtutis tantopere amplecterentur, uel deniq; in ijs rebus fouendis consenescerent, quae nihil ad id tempus pertinere cernerentur. Cum ea inquam fere esset conditio temporis, certatim eo aduolanteis, atq; etiam migranteis uidebamus, ubi contubernium esse fortunae uidebatur, cum interim paucis illis, qui constantia, & pudore ducebantur, domi agere feriatos ab omni actu publico liceret, qui quidem adiunctum compendium, & honorem haberet. sic paucis annis factum, ut inuersis ordinibus patricij ad plebem, & plebei ad patricios traducerentur, cum uelut somno beatos redeunteis uideremus, quarto uel quinto, atque etiam decimo equite nonnullos comitatiores factos, imaginibus nouis insignes, quae gentilitijs & troiugenarum nunc claritate praestant. Ita duorum hominum potentatu, repagulis pudoris & reuerentiae legum atque existimationis bonorum, & grauiũ refractis, & retusa acie iudiciorum seueritatis, eo iam insolentiae & licentiae uentum erat, ut accepta expensáq; omnia non fortunae, sed fortunatoribus hominum referrentur, quos princeps indignitatis nescius praefecerat, ut assolet, hominum delectui. Qua potentia ipsi freti, cum diuinos sibi honores poposcissent, nec defuissent homines primarij, qui se eorum cultus ingessissent antistites, ab altaribus domini non pauci emansitantes, iam mortalium sensu inauditae rei miraculo stupente, prouidentia utique rerum humanarum curam abiecisse, aut certe posuisse à multis putabatur. & alioquin usq; eo publica mens successu rerum elata aberrauerat, ut Martis, & Bellonae numina instar propemodum haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Francia Christianarum partiũ signifera (me miserum qui haec meminisse cogor) cum cognomen illud ipsa suum, & aeternum impia uisset, ibi tum ibi uerum & unicum numen rapida nostri orbis uertigine terribile, diuinitatis suae maiestatem asserere mirifice coepit, editis in superbos exemplis omnis memoriae clarissimis omniumq; gentium, si rerum diuinarum intelligentiae dociles ipsi animos haberemus. Sed nos (o caecae mentes humanae) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, celeri transmittere obliuione gaudemus, tantisper modo in coelum suspectantes, quoad orbis concussu contremiscimus, serenitate autem reddita, uel substillo adhuc coelo, ne turbinum quidem recentium uestigijs admonemur, & alias quoque procellas impendere fortasse. Quaero ecquo unquam seculo dominus in nostros uel in suos potius rapidiorem irae suae terrorem, micantioremq; distrinxisse uisus est? Distrinxisse dico? immo etiam ui-

brasse, tametsi contremefactas delitias suas Francos persequi peperčerit. Hoc cum heri & nudiustertius factum sit, quis iam meminisse dicetur, siquidem mens publica ex habitu, & fiducia singulorum æstimetur? Sicine fomento uno, prævalido fortasse, è re nata apposito, doloris statim & discriminis Franci obliuiscuntur, ut uulnere percurato? Prò suprema & æterna dei prouidentia usqueadeo ne densa seculo nostro erroris impij est effusa caligo, ut ne fulminante quidem deo sursum aspicere possimus? Qui si cœlum suspicere obliuiscimur, quin igitur omnia intente circunspectamus, ut sensu saltem humano Gallia niteretur? nunc uero nec deorsum nec sinistrorsum intuemur, nec retrorsum respectamus, ac ne id quidem, quod porrò est uidere contendimus. id demum, quod oculis admotum est, aut etiam ad quod identidem offensamus, animaduersione dignum esse censemus. ut mirari nunc subeat eorum uel inertiam, uel amentiam, quorum oculis princeps pro conspicilijs solet uti. Qui cum coëmundis possessionibus, & exædificandis penatibus gentilitijs longissime prospectare, & ad pronepotum usque atnepotes porróq; etiam uideantur, existimationi tamen populari non seruiant ad posteros manaturæ, etiam si perpetuo ipsi tenore felicitatis, quod rarissime euenit, uitam transegerint longiorem. quãquam quid felicitatem istorum uoco? quorum nulli securum sui possessorem esse licet, ex quo ciuilis, & municipalis uitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ semel emanciparunt. Nam qui acquiescere intra natalium modum, exigui esse animi aut degeneris arbitrantur, ij q̃ altissime uolentes emicare, eò abripiuntur sæpe, unde sine præcipitio in uitam descendere tranquilliorem nequeant. Atqui huiusmodi est ferè eorum conditio, qui ius in caput hominum, ac fortunas habere, aut decus opimum esse putant, aut culmen felicitatis. Quos equidem, ut nunc sunt humana, crediderim potius gradum ad æternum præcipitium factitare, quàm ad ueram beatitudinem uel tantulum proficere. Qui enim sensus omneis suos diuino desponsos amori, cultui'que, humano obsequio, & fastui seculari ita mancipauerit, ut ne animam quidem receperit cœlesti sodalitio natam, quæ in manum ipsa dei mancipium'que tum conuenit, cum militiæ Christianæ tyrocinio quisque sacramento primum dominico dixit lustrali rore respersus, quonam modo is non perfidus & transfuga est, qui à deo in cuius uerba adactus est, ad eum mundi fastum desciscit, cuius obsequium rogatus eiurauit? Etenim anima usqueadeo aulicæ potentiæ amore capta, quid aliud

q̄ a sponso suo eodemq; domino diuertens, res suas sibi habere eum iubet, & cum dote sua licet profectitia transit ad amorem impietatis? Sed deus ipse ista uiderit, cuius est prouidentiæ quicquid recte, atque ordine in commune consulitur, ut eius est conniuentiæ quicqd nunc populus perpetitur. Cæterum, ut ad rem redeam, si per hosce aliquot annos isti hominum merita in dispensandis honoribus & officijs publicis ponderata fuisse contenderint, sunt qui ausint affirmare, raro libripendibus ipsis eorum lancem competitorum ijsse pessum, qui meritis quamlibet amplis uel aurum, uel necessitudinem, uel aliud quippiam commendatitium nō addiderint, quod uirtutem, doctrinamq; prægrauaret, & famam quamuis illustrem. Ita uiros eximios, qui aut ingenij ornamentis, aut prærogatiua natalium, aut innocentiæ, & doctrinæ suffragio renunciari sperent & sua crescere industria, obstrictos ijs esse graui quopiam authoramento necesse est, qui officinæ illius beatricis uideri mancipes gaudent. quorum ut quisq; maxime uel obscuris uel exiguis natalibus ortus est, ita plerūq; esse solet plenissimus fastidij. Vnum tamen eorum genus semper exitiabile fuit, qui diuturno grassati obsequio, & in omnium potentium obseruantiam compositi, oris tandem probitate obrepserunt ijs, qui super admissiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem aut fortunæ celerem euariationem Chamæleontea quoque ipsum mutatione aliud atque aliud esse solet. uisi sunt sæpe Onocephali qui numerum augerent, ut in omni ordine fere sunt quos furtunæ tantum esse mera ludibria iudices. Qui nec ingenio præditi, nec arte ulla ciuili intincti sunt, nec natura aut sciti aut lepidi, sed fruges tantum consumere nostri prytanei nati. Verum illi nos urunt aulici ueteranei uel uerius ueteratores, qui manubijs popularibus beati, & proceres obæratos uersuris authorantes, eos processibus suis inimicos putant esse, qui ijs studijs incumbūt, quæ quæstum non factitant. hos stipatos manipulis assectarum uidere est, quos uelut tyrocinio deducunt in officinam ditis, ut illic argentariam factitent. Ii autem ut literarum irrisores improbuli, sic ærarij arrosores minutuli a uulgo dictitantur, ad id tamen succenturiati, ut uberrimum quodq; munus per manus traditum suscipiant, quod quidem esse possit in aulæ commercio. ex manubijs enim popularibus suppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis, & doctis sacrosanctæ solent esse. ijs autem stationarijs ordinum ductores in sua uerba adactis, firmissimum quodq; tenent reip. præsidium, ne quando summa potestas inclinatione rerum ex sinu suo excidat. & nos con-

ſilium publicum tantis hactenus copijs Galliæ non ſuppetijſſe miramur? Quis enim iam referre uel honeſtatis, uel utilitatis publicæ putat qui quibus anteponantur? Nec uero Gallia quamlibet latis finibus patens, multisq; magiſtratibus atque honoribus inſtructa, propinquis, & neceſſarijs iſtorum cum numero permultis, tum uero cupiditate deuorantibus uberrimum quodq; munus, iam eſſe ſatis poteſt. Quare cum magnæ ipſorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuiſſe uiſæ ſint, quæ nulla ui uel legitima, uel aduerſarum factionum frangi poſſint uel diſſui, quid illis tandem ſperandum eſt qui ſuffragatores uel ſequeſtres intra ſepta non habent? nam meritorum quidem ſurdas preces nihil prodeſſe ſcimus, cum alioquin omnia in poteſtate teneant qui dies & horas ſoli comitiales nouerunt. quidni enim comitia uel differre poſſint, uel auferre, qui etiam iuſtitium edicunt, cum libuit, & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominum potius eos eſſe dicamus, quorum haud ita pridem ſilentium plus regno noſtro nouimus incommodaſſe, q̃ omnium potuere concionantium uociferationes prodeſſe? Sirach ille philoſophus Iudæorum ſecundum Solomonem ſapientiſſimus tricesimo capite ſui
» libri ita inqt. ἀγαθὰ ἐκκεχυμένα ἐν στόματι κεκλεισμένῳ, θέματα βρω-
» μάτων παρακείμενα ἐπὶ τάφῳ. effuſa bona in ore compreſſo, fercula
» epularum appoſita ſepulcro. O' fœdiſſimam culpam cum is animus in rerum non exhibetur actu, quem uel mores, uel anteacta uita ſpondere, uel frons deniq; impoſtricula uidebatur præferre ſilentium dico? Vtinam hactenus argui poſſent. Heu mores huius ætatis! Quonam tandem gentium germana uirtus abijt? cedò nunc Ariſtidem unum, aut Naſicam, quicum in tenebris micem, & ego Alcyonem uidiſſe me gloriabor. Cedò Catonem, aut alium quemuis liberi ſpiritus uirum, qui & reipublicæ charitate ducatur, & precarium ſe honorem habere non meminiſſe uelit. Cedò qui in actu publico pleraq; in priuatas rationes non referat, nec uelut fortunæ largienti publica, pandendũ eſſe priuatum ſinum putet. Cedò deniq; qui ſimplici innocentia & integritate, q̃ multiplici lorica opum & propinquitatum aliarumq; neceſſitudinum tectus eſſe malit, non modo aduerſus uim aulicam, & improbam, ſed etiam aduerſus legitimam & ciuilem. Poſtremo oſtende unum ex iſtis uultuoſis, & perſonatis, qui aliquando omnibus integumentis ſimulationum euolutum ſe uel amico, & propinquo cognoſcendum dederit. Ita'ne uero iſti à conſpectu noſtro rapti, cum eos exceperint munia grandiora, iubeant

non modo nos, sed etiam honestatem, ac ueritatem ualere, quasi ut
in alienos mores (ó maleficam uim Vertumni) sic in aulicos immi-
grarint? & primos uitæ actus, quasi obsides hominum existima-
tioni datos, ætate iam uergente perfide destituant? uideant quæso
etiam atque etiam, ne id perinde esse credatur, atque si maturam
segetem laudum suarum, tædio ipsi uitæ compositæ capti, repente, ut
sic loquar, inarare, uerteréq; dicerētur. At qui tales aliquando
inuentos esse constat, qui dignitate uultus populo imponerent, &
oris probitate, ut nuces intus marcidæ specioso sæpe fallunt legen-
» *tes putamine. Rursus idem Sirach. ca. tertio & tricesimo.* χορτάσ-
» ματα καὶ ῥάβδος καὶ φορτία ὄνῳ, ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργον οἰκέτῃ.
» *Pabulum, inquit, & uirga & sarcinæ asello, panis & institutio*
» *& opus mancipio. Quorsum, inquis, hæc philosophi dicta? nem-*
pe ut intelligatur uirum sapientem priore loco eorum socordiam ta-
xauisse, qui sibi, ac propinquis impigri & diserti, ut claris in-
notuit exemplis, in causa tamen populari inuenti sunt infantes, ac
remissi, idq; eo tempore, cum eos gnauos esse & facundos rerum
summæ interesset. Quibus aliquando ipsis eorumq; collegis aut
successoribus eam mentem dari uelim, ut uel pulpito facessant, ut
dicitur, uel dicenda inculcandáq; in tempore proloquantur. Al-
terum illud symbolum ad regum eruditionem proditum esse cen-
seo, ut crassis ac pigris ingenijs sordida ipsi munera reip. & ue-
lut clitellas publicas iniungerent, exigua quoque salaria geome-
trica proportione statuentes, ut Aristoteles docuit ratione pulcher-
rima. eximios autem uiros, quorum industria solertiáq; rebus in
arduis uti possent, primario ut pane alitos ad ingenua munia tran-
scriberent, ingenuis ipsos artibus institutos, nec eos uitam age-
re sinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reipub. & usui
esse possent. Ecquod est enim per superos immortales aut uti-
lius regni administrandi, aut splendidius instrumentum, ad fi-
nitimas etiam & longinquas nationes refulgens, q̃ doctorum ho-
minum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per ua-
ria reip. munia distributa? At nunc is est reipub. nostræ status, ut
clitellæ generosis equis, & instrata speciosa imponantur asinis.
Proinde cum nec oculi, nec aures regis officium suum nunc agno-
scant, & homines quidam in rebus suis acres, in republica &
principis aut languidi, aut hebetes, nec deligere ipsi idoneos ui-
ros, nec hominum famam secundam aut incommodam satis ex-
plorare nouerint, quid causæ est tandem quin omnium in repu.

perperam factorum crimina ad eos pertineant? & quod Francia male nunc audit ob doctorum, sapientumq; penuriam, id ijs in crimen uerti debeat per quos hic tales multos esse non licet? Quid si etiam eorum nonnulli prorsus doctos & bonos, eorumq; dissimiles nouere, sed procul eos gubernaculis summouent, ne uel eorum acta ad manus aspiciant, aut in puppim fortasse admitti tandem uelint? Manauit enim hæc opinio in omneis iam ordines, cordatiores ideo homines istis suspectos esse, quod prælucentem ipsi facem propius admoueri rebus gerendis nolint. Certe uidimus huiusmodi non admissos in consortium, cum uox id publica uociferatu summo, sed confuso flagitaret. Aut igitur hoc fateantur necesse est, amussim se albam in lapide albo esse, qui inter gnaros, ignarosq; discerniculum nesciant, aut nosse se quidem notæ melioris uiros, sed non tam scenæ, & populo aut etiam ueritati, quàm potentiæ suæ, & commodis inseruire, & principis senectuti aut infirmæ ualetudini hactenus illusisse. Vtrumuis autem fateantur, paris erit impudentiæ. Etenim qui satis secundas implere parteis nequeunt, qua, malum, fronte primas tenere contendunt? præsertim cum tot egregios actores inter cuneos inerteis exactosq; sedere uideamus, & decus scenæ proceres longissime submotos? eorum si sagacitatem requirere nunc uacaret, aut id interesse rerum magnopere arbitraremur, quàm facile esset docere Franciam non modo oculis, & auribus nostro caruisse tempore, sed, quod instar est monstri, ne olfactus quidem sensorium habuisse. Quam enim tandem cladem odorari ante potuimus aduentantem, q̃ ab ea oppressi? quid ante prouidere, q̃ in oculos incurrit? Quem rumorem belli prius auscultatu captare, quàm omnia classicis personare uisa sunt? Hunc statum rerum in Gallia uidimus, quo statu res gestas siquis olim memoriæ mandare statuerit, eorum quidem quis lotis manibus stilum capessere licebit, luculentum sane argumentum scribendi, copiosumq; habebit, & ex eo posteritas intelliget q̃ magnifice sese nonnulli in rerum administratione gesserint. Quis enim amans patriæ, cum paulo acriorem animum ad hæc scribenda applicauerit, non hoc præcipue docere cõtendat, & persuadere, quod Francorum natio inuidia prius rerum in Italia prosperrime gestarum, deinde etiam odio & contemptu laborauit ob immutatum rerum statum euentu prope internecino, nõ id uitium gentis fuisse, quæ tot seculis documentum strenuitatis suæ dedit comis, & innoxiæ, ut quidem sunt iura belli, sed temporis fatalis, sed ambitionis paucorum præcipitis, atque inertis, quam

uniuersæ gentis ignominia expiari oportuit, ut exemplum seculis in posterum proderetur; sed quidlibet potius quàm uniuersæ gentis uel scelus, uel erratum. Hæ, ut arbitror, sunt causæ quamobrem Francia latius, atque augustius imperium non habet, ne mirum sit reputantibus amplum ei, & magnificum late imperitandi instrumentum semper fuisse, rerum tamen gestarum rationem haud quaquam proportione constare. Quare si moribus iam nostris qui rerum summam tenent, tenebuntq; in posterum, in disquisitionem conuentuum aliquando principe præside uocarentur, nonnulli sæpe, q nasutos sese uideri uolunt, haud dubie, quod aiunt, apprime simi ab omnibus cernerentur. proinde qui illorum sunt adhuc superstites, ij maximopere laborare debent, ut præteriti temporis damna sarcientes, publici etiam dedecoris discutiant sugillata, ut quidem discuti possunt. Sic enim fiet ut uulgatæ opinionis & per omnes ordines peruagatæ sententia inducenda, à qua uix prouocare quisquam potest, publicæ etiam ipsi famæ tympana sonitu hilariore, ac festiuiore pulsent. Ad hoc autem ideo alacriore animo ac spe meliore comparare se possunt, quod rebus gestis genialis huius anni ansam ipsis deus retinendi gubernaculorum dedit, etiam cum laude non uulgari. qua occasione utinam & probe, & solerter tantisper, dum licet, utantur, ut nobis aliquando argumentum palinodiæ detur. Multa alia restabant eodem pertinentia, sed hactenus Hercules & Liber pater, ut est in prouerbio. Vlterius fortasse ciuili libertati aqua fluere nō uidetur, proinde reuertar ad uiam institutam, quæ adhuc magna restat. Romanarum Persicarumq; opum commentationem sequitur Iudæorum mentio, quorum reges Dauid & Solomon immanes diuitias possedisse leguntur. quas eo magis leuiter excutiendas esse duxi, ne præuaricationis arguerer, quàm quod explicandi de ijs aliquid fiduciam conceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ, ut uulgi est opinio, sola sacrorum scriptorum authoritate subnixa esse creduntur. Iamprimum igitur prioris Paralip. cap.
» II. & uicesimo Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur. Confor
» tare & uiriliter age, ne timeas neque paueas. ecce ego in paupertatula mea præparaui impensas domus domini auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentum. & secundi Regum
» VIII. Et percussit Dauid Adadezer regem Soba, quando profectus est ut dominaretur super flumen Euphratem. Venit quoque
» Syria Damasci ut præsidium ferret Adadezer. & percussit Dauid de Syria XXII. millia Syrorum, facta est Syria Dauid serui-

» ens sub tributo. & tulit Dauid arma aurea quæ habebant serui
» Adadezer, & detulit ea in Hierusalem. Libro autem tertio Re-
» gum capitulo decimo. Non erat argentum nec alicuius pretij pu-
» tabatur in diebus Solomonis, quia classis regis per mare cum clas-
» se Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde au
» rum & argentum. & paulo inferius. fecit'q; ut tanta esset abundan
» tia auri & argenti in Hierusalem quanta & lapidum. Hac hyperbole immensa auri argentiq; uis fuisse significatur in thesauris Solomonis. Vidimus supra summas Persarum opes centum & octoginta millia talentum fuisse post Darium uictum. quibus oportet septem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiens secum in tumultu rapuit ut author est Arrianus, & ijs rursus coniectura addere sumptum eius belli. Historia autem regum dicit Dauid habuisse argenti mille millia talentûm, idest decies centena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentum argenti ualent. Ita fit ut decies maiores fuerint Dauid opes quàm Darij. Existimo autem & Persicum talentum & Hebraicum idem cum Babylonio fuisse talento, qua ratione summa sexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non uidetur hominum quidem sensu, etiam si authoritati sacrosanctæ id creditur. Quãquam etiam magis illud hyperbolicum uidetur quod Ctesias de Sardanapalo scripsit. qui ducentis circiter annis Solomonis ætatem secutus, morte sua regnum Aßyriorum finiuit. Ait enim eum regem ab Arbace Mædo obsessum fractis iam aduersa pugna uiribus & uictoriæ spe abscissa, pyram in regia struxisse altitudine pedum quadringentorum, in qua cubilia centum & quinquaginta posuit aurea, totidem'q; ex auro mensas. In medio autem pyræ contabulationem extruxit pedum quoquouersus centenûm. in quo lecticas consternendas cum curauisset, superiorem contabulationis partem trabali materia contexit, & latera crebris ualidis'q; tignis cinxit ita ut exitus non pateret. Quo facto ipse & uxor & pallacæ uarijs in lecticis iacuerunt in eo ædificio conclusi. In quod etiam ipsum auri centies centena millia, argenti uero decies tantundem congessit, idest millies centena millia talentûm, quod ipse myriadem myriadum appellat, idest decies millena in sese multiplicata ut antea dictum est, cum præter eam summam liberis, quos ad Nini regem belli initio miserat, auri talenta numero tria millia dedisset. Super his operibus cum instrumento regio multiplici ac copiosa uarietate distincto, cum ipse ita cum uxore & pellicibus eius recubuisset, pyram illi ædificio cir-

cio circundatam accendi per eunuchos.i.amicorum iuratissimos iussit.
Eos enim solos conscios consiliorum extremorum fecerat. Quo fa-
cto ipse cum illis opibus diebus quindecim conflagrauit, stupenti-
bus alijs præter conscios. Fumus enim in sublime conuolutus ingen-
tis cuiusdam sacrificij opinionem faciebat, apud eos quidem qui ex-
» tra regiam erant. ἐπεστέγασε δὲ τὸ οἴκημα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ πα-
» χείαις. ἔπειτα ἐν κύκλῳ περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα, ὥστε μὴ εἶναι
» ἔξοδον. ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας κιλίας, ἀργυρίου δὲ
» μυρίας μυριάδας ταλάντων. καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παν-
» τοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευε τὴν πυράν, καὶ ἐκαίετο πεντεκαίδε-
» κα ἡμέρας. οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνόν. καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυ-
» σίας ἐπιτελεῖν. ταῦτα δὲ μόνοι ᾔδεισαν οἱ εὐνοῦχοι. Redeamus ad
Dauidem. Iosephus libro septimo antiquitatum de eo loquens ita
» inquit. Reliquit autem Dauid diuitias tantas quantas nemo alius re-
» gum nec Hebræorum, nec aliarum gentium. κατέλιπε δὲ πλοῦτον
» ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes au-
tem pecunias in sepulchro eius conditas fuisse dicit, & in regum lo-
culis, qui magna arte conditi ita erant, ut non facile inueniri pos-
sent. Eusebius libro nono de præparatione euangelica author est Eu-
» polemum ita scriptum reliquisse, Dauid regem Syros & Phœnices
» usque ad Euphratem domuisse, Idumæos etiam & Ammonitas, Itu-
» ræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronemq; Tyri ac Phœni-
» ciæ regem, bello subactos tributa Iudæis pependisse. Dauidq; peten-
» ti diuinitus locum fuisse demonstratum quo loco ædificaturus esset
» templum. sed cum sanguine hostium & multis cædibus per bella
» uaria impiatus, hoc facere non potuisset, quam maximum potuit
» apparatum fecisse. itaque comparasse eum æris argenti auri ta-
» lenta non pauca, lapides etiam & ligna cupressi & cedri. na-
» ues'que eum coëgisse Melanis Arabiæ ciuitate, misisseq; in insulam
» Vrphen in rubro mari sitam metallis auri scatentem, unde in Iu-
» dæam innumerabilia pene auri pondo delata fuisse. Dauid au-
» tem morientem regnum Solomoni filio tradidisse. qui cum tem-
» plum ædificaturus esset deo ita uolente, literas ad Vaphren Aegy-
» pti regem scripsisse hoc exemplo. Rex Solomon Vaphri Aegypti
» regi amico paterno salutem. Scito me à deo magno Dauid patris
» mei regnum accepisse. cumq; mihi pater præceperit templum deo
» condere cœli & terræ conditori, ut etiam ad te scriberem addi-
» dit, peto igitur abs te ut artifices atque fabros ad ædificandum
» templum dei mittere uelis. Vaphren autem inter alia hoc re-

» ſcripſiſſe. Ad ædificandum templum dei fabros atq; miniſtros octua-
» ginta millia hominum ad te deſtinaui. dabis igitur operam ut recte
» atq; ordine uiuant, & rebus neceſſarijs non careant, temploq; dei
» condito incolumes ad nos redeant. Itidem cum Solomon ad Suronē
Tyri regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſponſum, & eundem numerum
operariorum impetrauit. & præterea architectum Tyrium ma-
tre iudæa natum, uirum in architectura ſummum. Congruit hoc cū
eo quod dicitur tertio regum, capite quinto, ubi rex Tyrius non Suron
ſed Hiram appellatur. Ioſepus li. VIII. antiquitatum epiſtolam re-
gis Hiram, quem Iromum à Tyrijs uocitatum eſſe dicit, & epiſtolam
Solomonis ad eum, ad ſuam ætatem aſſeruatas eſſe affirmat, nō mo-
do apud Iudæos ſed etiam apud Tyrios. Libro autem primo con-
» tra Apionem gramma. Sunt inquit apud Tyrios annorum multo-
» rum acta, quæ publica cura diligenter aſſeruantur. in quibus inter
» cætera hoc quoq; perſcriptum eſt, ꝙ Hieroſolymis templum à Solo-
» mone exædificatum eſt annis centum & quadraginta priuſquā Ty-
» rij Carthaginem coloniam ædificarunt. apparatus etiam conſtruen
» di templi in ea acta relatus eſt. Iromus enim Tyriorum rex amicus
» erat regis noſtri Solomonis. ἀνεγράφη δὲ παρ' ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κα-
» τασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν. εἵρωμος γὰρ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ
» βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. Pergit Eupolemus & rurſum ita inqt.
» Totum autem aurū, quod in templo columnis, & uaſis templi fuit
» conſumptum, Quadragies ſexies centena millia fuiſſe. argenti uero
» ad clauos, et alia inſtrumenta mille ducenta triginta duo talenta. æris
» uero in columnis fornicibus, ac cæteris talenta decem & octo millia.
» miſiſſeq; omnes in regiones ſuas Phœnices ſimul, & Aegyptios, de-
» cem auri talenta ſingulis data. talentum autem dico, inquit, quod
» ſiclum appellant. & Aegyptiorum quidem regi oleum & mel ma-
» gna quantitate miſiſſe, Suroni autem columnam auream, quæ Tyri
» in templo Iouis conſpicatur. Hæc expoſitio poteſt rem facere credibi-
lem. ſed quod dicitur quadragies ſexies centena millia non adiecto
ſiclorum uel talentūm, neſcio an librariorum ſit uitium. Græcum
» enim exemplar non uidi. Siclus, inquit Hieronymus Ezechielis
» IIII. ſtater eſt, hoc eſt drachmæ quatuor. Exodi. XXX. cap. ita legi-
» tur. Siclus. XX. obolos habet. media pars ſicli offeretur domino. quod
exponens Ioſepus li. III. antiquitatum ſiclus, inquit, Hebræorū no-
miſma quatuor drachmas atticas habet. Hac ratione ſi ſingulis ope-
rarijs, q centum & ſexaginta millia erant, deni ſicli dati ſunt, hoc
eſt quadragenæ drachmæ, fiunt quater & ſexagies centena millia
drachmarum.

drachmarum. Ex quibus quatuor & sexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiso. Fiunt hæc mille sexaginta sex talenta & quadraginta auri pondo. quæ æstimatione nostra (in singulas enim libras centenos & duodenos aureos solatos & semissem numeramus) bis & septuagies centena millia solatorum ualent, cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretum. Quæ summa si in opificum mercedem impensa est præter sumptus cibariorum, quo euasuram æstimationem operis cum instrumento sacrificali & ornamentis templi putamus? nempe ad infinitum uisum iri necesse est, siquis apud Iosephum uasa templi legerit. Quod si ita ponamus summam superiorem ut quadragies sexies centena millia siclorum fuerint in templo consumpta, hæc summa iam paulominus quadruplicato crescet. sedecies enim centena millia siclorum operarijs data sunt, quæ sexaginta quatuor millia pondo efficiunt. quæ si ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies centena millia siclorum, quæ in ornatum, & supellectilem cedunt, Cum Eupolemus scripserit sex & quadraginta millia siclorum auri, in templi instrumentum ornamentumq; absumpta fuisse. quibus nos ducenta millia addidimus, ut summa quadruplicato cresceret. quod si uniuersam summam exacte collegeris, bis & sexagies centena millia siclorum in duobus ijs capitibus inuenies. Quæ ducenties quadragies octies centena millia drachmarum ualent. Hæc si centenario partiantur, ducenta quadraginta octo millia pondo auri in summa efficiuntur. Quæ ut in singula pondo aureos centenos statuamus, ducenties quadragies octies centena millia aureorum ualent. Sed quoniam aurum fuit obryzum, ut diximus, si in singula pondo rursus duodenos aureos & semissem addamus, fient in summa ducenties septuagiesnouies centena solatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorum talentûm argenti æstimationem. Fortasse expeditior erit calculus hoc modo. Ducenta quadraginta octo millia pondo auri, quatuor millia centum & trigınta tria talenta efficiunt, & uiginti auri pondo. quæ duodecies totidem argenti talenta ualent, idest undequinquaginta millia & sexcenta talenta. Hæc ducenties nonagiesseptes centenis, & sexaginta millibus aureorum coronatorum ualent. Et hæc summa superiori conueniet, si ad solatorum millia reducatur.

Addit Eupolemus mille aurea scuta à Solomone fuisse facta. In tertio autem Regum cap. decimo, ita legitur. Fecit quoque rex Solomon ducenta scuta de auro purissimo. sexcentos auri siclos dedit

» in lamina, scuti unius, & trecentas peltas ex auro probato, trecentæq; minæ auri unam peltam uestiebant. posuitq; eas rex in domo saltus libani. Per hoc intelligimus in ornatum templi scuta aurea non cessisse, & accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo positam. Peltam autem scutũ esse breue nemo est, q ignoret, Virgilio dicente,

» Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mendose legitur, aut Iosepus & Hieronymus non recte siclum interpretati sunt. Deinde trecentæ minæ atticæ paulo plus ducentis uigintiquinque libris nostris zygostaticis ualent, tantum autem pondus uix gigas sinistra manu uersaret. Plinius inter miracula roboris refert Fusium Saluium duo pondera centenaria pedibus, totidem manibus, & ducenaria duobus humeris contra scalas tulisse. At libra nostra quadrante maior est Romana. hodie iustum pondus baiularium centum & sexaginta pondo esse dicunt. Postremo nec scuta nec peltæ solido auro constabant, sed intus ligno, quod laminæ aureæ conuestiebant. Apud Iosepum libro octauo, non trecentæ minæ, sed tres leguntur. capite autem prædicto tertij Regum ita legitur. Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta. atque in hunc modum cuncti reges Syriæ equos uenundabant. centenos quinquagenos siclos in singulos equos pretium statuit, idest numo nostro sexagenos aureos coronatos, quo fit, ut quadrigæ, idest quaterni equi iugales quatuor & uiginti libris constiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis æstimari possunt. Ex pretio hodierno intelligimus probabile id pretium fuisse, ut negociatores Solomonis equos in Aegypto & in Syria sexagenis coronatis emerint. Sæpe enim, ut testatus sum, per anticipationem loquor, quasi iam tunc aurei nostri fuerint, ut expeditius defungar eo, quod institui. Liuius libro primo.

» Ita pedestri exercitu ornato distributóque equitum ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit centurias, ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos singulos penderent. Hoc dictum ita accipio, ac si centenos illic coronatos dixisset, & hic uicenos. Existimo autem unumquemque equitem binos equos habuisse. Dixit enim Liuius ad equos emendos dena millia, quibus uerbis significat unumquemque equitem equos habuisse non equum tantummodo. ita pretium equi quinquaginta aurei coronati fuerunt prisco illo sæculo, & sumptus annuus decem aureis æstimatus.

tus. Syriam autem equis abundaſſe ex Strabone intelligimus li-
bro decimoſexto. Tradit enim Pellam urbem Syriæ fuiſſe à ſuc-
ceſſoribus Alexandri appellatam de nomine Pellæ, quæ patria
fuit Alexandri. Poſtea autem Apamia dicta eſt. Iuxta eam lo=
cum eſſe campeſtrem quem Orontes fluuius cum lacu quodã Cher
roneſum efficit. ibi locum fuiſſe recenſendo exercitui. & Hippo-
throphium pulcherrimum, hoc eſt locum equitio alendo deſtina-
tum. In eo fuiſſe equas regias numero ſupra triginta millia. ad=
miſſarios autem equos trecentos. ibidem & equiſones fuiſſe, ſeu
domitores equorum, & laniſtas, & bellici ludi magiſtros, & qui-
cunque ad arma Tyrones inſtituunt, ſtipendia merentes. quod mi-
» hi memorabile uiſum eſt. ἐνταῦτα δὲ, inquit Strabo, καὶ
» τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικὸν, καὶ τὸ ἱπποτρόφιον. θήλειαι μὲν ἵπποι
» βασιλικαὶ πλείους τῶν τρισμυρίων. ὀχεῖα δὲ τούτων τ'. ἐνταῦθα δὲ καὶ
» πωλοδάμναι καὶ ὁπλομάχοι καὶ ὅσοι παιδευταὶ ἐμισθοδοτοῦντο.
Talenti autem ſignificationem non unam fuiſſe apud Hebræos pu-
to quomodo & apud alias genteis nonnullas. Pollux libro nono
ſiculum talentum duplex fuiſſe tradidit, uetus & nouum. uetus
quatuor & uiginti numos ſignificaſſe, nouum duodecim. apud Sui-
dam non numos uiginti quatuor ualuiſſe dicitur, ſed mnas, quod
» corruptum eſſe puto. ex Polluce, qui ait δύναται δὲ ὁ νοῦμος
» τρία ἡμιωβόλια. Valet autem numus tres ſemiobolos. licet apud
» Pollucem ὁμόλια pro ἡμιωβόλια legatur. quod ſic coniectu=
ra aſſequor. numus ſeſtertius quartam partem drachmæ ualet.
drachma autem ſex obolos. quare tria hemiobolia ideſt ſeſquio-
bolum numus ſeſtertius ualuit. Talentum igitur apud Siculos ue-
tus quidem ſenas drachmas ualuit, nouum autem ternas. Pro=
» pterea Pollux τὸ μέν τοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. ſi-
» culum, inquit, talentum minimum quid ualebat. eodem pertinet
» quod idem alibi eodem libro dicit, ἠδύνατο δὲ τοῦ χρυσίου τὸ τά-
» λαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς. τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου ἑξήκοντα μνᾶς ἀττι-
» κάς. Valebat autem auri talentum treis aureos atticos. argenti ue-
ro ſexaginta minas atticas. Homerus Iliados libro uigeſimotertio
deſcribens agona funebrem, quem Achilles ad tumulum Patrocli fe
cit, Talentum pro ſumma non magna poſuit. Primum enim præmiũ
curuli certamini propoſuit fœminã captiuam cum tripode. ſecundũ
equã prægnantem mula. Tertio autem loco uincenti lebetem, quarto
duo auri talẽta. Vltimo phialã æreã lebetis uicem præbẽtem. τῷ δὲ
» τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα. bina talẽta dein quarto pronun-

ciat auri. Ex his præmijs cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuisse. Eo in loco enarratores talentum antiquum non simile recentiori fuisse tradunt. Aiunt enim uetus talentum secundum Polemarchum authorem quatuor librarũ fuisse. Secundum Theophrastum quatuordecim. Secundum Timæum quatuor & uiginti. Aristotelem autem indefinitum talenti pondus posuisse. cæterum paruam fuisse summam apud Homerum oportuisse, cum quarto loco assignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuisse authore Diphilo. quod conuenit cum eo, quod ex Polluce diximus. Huiusmodi autem talenta intelligi prioris Paralip. XXII. existimo auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum. æris uero & ferri non est pondus, uincitur enim numerus magnitudine. David autem circa finem regni Aßyriorum regnauit. Cui tempori proximũ fuisse Homerum nonnulli tradiderunt, ut author est Eusebius. Ex quo coniectura capi potest de talento Homerico, & Dauidico. huic opinioni authoritatem præbere potest Iosepus lib. VII. antiquitatum, apud
» quem Dauid ita loquens inducitur ad primores tribuum. Fratres
» nosse uos uolo, ꝙ cum templum domini ædificare statuissem, auri ar-
» gentiq; magnam uim præparaui ad talenta centum millia. centum millia dixit. non mille millia, ut prioris Paralip. cap. secundo & uicesimo. Nec centum millia talentum auri, sed auri & argenti centum
» millia talentũm. Rursus cum dicitur tertij Regum. X. de regina Sa-
» ba. Dedit ergo regi centum uiginti talenta auri & aromata multa
» nimis et gemmas pretiosas. Et rursus. Erat autem pondus auri, quod
» offerebatur Solomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex
» talentorum auri, excepto eo, quod offerebant uiri, qui super uectiga-
» lia erant, & negociatores, uniuersiq; scuta uendentes, & omnes reges
» Arabiæ ducesq; terræ. & cap. superiore. Misitq; Hiram in classe illa
» seruos suos uiros nauticos, & gnaros maris cum seruis Salomonis,
» qui cum uenissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringento-
» rum uiginti talentorum detulerunt ad regem Salomonem. In omnibus his locis, ego talentum magnum intelligo. quomodo etiam cum de ære & ferro loquitur historia. Pri. autem Paralip. XXIX. ita in-
» ducitur Dauid pro concione loquens inter primores tribuum. de pe-
» culio meo & aurum & argentum do in templum dei mei, exceptis
» ijs, quæ præparaui in ædem sanctam, tria millia talenta auri de au
» ro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi ad de-
» aurandos parietes templi. & ubicũq; opus est aurũ de auro, & ubi-

» cunq; opus est argentum de argento. & inferius. Polliciti sunt itaque
» principes familiarum & proceres tribuum Israhel, tribuni quoq;, et
» centuriones, dederuntq; in opera domus domini auri talenta quinq;
» millia, & solidos decem millia, argenti talenta decem millia et æris
» talenta decem & octo millia, ferri quoq; centum millia talentorum. De hoc loquens Iosepus, ita inquit. Sed & tunc oblationis primitias faciens alia tria millia talentum auri purissimi se præbiturum esse pronunciauit, ad adytum & currum dei faciendum. Cumq; tacuisset Dauid, à principibus, & sacerdotibus, atq; leuitis certatim offerentibus, collata sunt auri quidem talenta quinq; millia, & stateres decem, argenti uero talenta decem millia. ferri talenta millia multa. hic etiam magna talenta intelligo. sed adnotandum, quod quos historia sacra solidos, Iosepus stateres dixit. Stater apud Græcos aureum numum significat, quo nomine & Persæ & Macedones utebantur, unde Philippei stateres, & Darici & Alexandrei dicti. Stater etiam pondus est drachmarum quatuor, ut ante diximus, quod Hebræi siclum dicebant. ergo stateres hic pro aureis numis. i. siclis intelligo. Sed de statere & solido inferius loquemur, si memoria non exciderit. Summa disputationis nostræ hæc est. æstimationem opulentiæ Hebraicæ fieri non posse ob talenti uarietatem, cum nec ipse Iosepus extricare hanc ambiguitatem potuerit. nunc enim pro pondere, nunc pro numero, nunc pro numo ponitur, ut apud Eupolemum in loco supradicto. quanquam & Græci eadem pene de uarietate significatuum talenti tradiderunt. quantum tamen coniectura haud ariolatrice consequi possumus, quod Eupolemus dixit quadragies sexies centena millia in templum et eius instrumentum absumpta fuisse, de siclis. i. stateribus intelligendum. Cuius summæ æstimatio à nobis posita est exacte, ut arbitror. Itidemq; censendum autumauerim de talentis illis Sardanapali, ut fidem historiæ obiter arrogemus. In qua hoc mihi animaduertendum summopere uisum est, ad eorum, quæ diximus confirmationem, quod Ctesias ita scripsit ut diceret ἐνταῦθα περιέ-
» θηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, Illic circundedit auri myriadas mille, non adiecto talentûm ut in argento fecit. Itidem scilicet ut Eupolemus in loco superius citato. Quæ duo exempla indicant antiquum loquendi morem, qualis est etiam hodie apud nos, cum dicimus mille millia auri. Vt enim hac locutione mille millia aureûm intelligimus, sic illi mille millia siclorum auri significabant, uidelicet quod sicli pondere apud eos numus aureus percuteretur, ut apud Athenien. & Macedones stateris. i. quaternarum drachmarum. Quo fa-

ctum est ut stater pro aureo acciperetur, ut etiam apud Persas. Huius opinionis argumentum ducitur ex uerbis quae sequuntur.
» argenti (inquit) ad clauos & alia instrumenta mille
» ducenta triginta duo talenta. aeris uero decem & octo millia.
» sic singulis opificibus dena talenta data, idest deni sicli, ut ipse inquit. Talentum ergo numarium Hebraeorum tetradrachmum erat. Atheniensium uero duodenarium erat, idest ternorum staterem. Sic apud nos interdum libra numaria est. Ponderale uero & librale Hebraeorum talentum, Babylonium fuisse puto, uel potius Aegyptium, qualia erant auri talenta quae ex Ophir insula afferebantur, quam Vrphen Eupolemus graecus author appellat. Tharseis sunt apud graecos qui Indicam gentem fuisse putent. alij Carthaginem sic appellatam ab Esaia putant. quod de urbe ipsa à Didone aedificata intelligi non potest, cum Iosepus dicat post Salomonem centum & quadraginta annis conditam esse à Tyrijs Carthaginem. Saba autem regio fuit Aethiopiae. Regina autem quae ad Salomonem uenit, & Aegypto & Aethiopiae imperauit ut Iosepus autumat. Sabaei populi sunt Arabiae felicis. Sunt & oppidani Sabaei, à Sabis oppido magno dicti, ut authores sunt Strabo & Stephanus de urbibus. Est praeterea Saba portus in Aethiopia.
» Strabo libro decimosexto. εἶτα λιμὴν σαβά. καὶ κυνήγιον ἐλεφάντων
» ὁμώνυμον αὐτῶν. εἶτ' ἐν βάθει τούτων χώρα τηνεσὶς λέγεται. ἔχουσι
» δ' αὐτὴν οἱ παρὰ ψαμμιτίχου φυγάδες αἰγυπτίων, βασιλεύονται δὲ
» ὑπὲρ γυναικὸς, ὑφ' ἣν ἐστὶ καὶ ἡ μερόη πλησίον τῶν τόπων τούτων ἐν τῷ
» νείλῳ οὖσα νῆσος. Postea portus Saba, & uenatio elephantorum, lo
» cus à re ipsa appellatus. Post haec regio interior quae Tenesis dici-
» tur. quam obtinent exules qui quondã à Psammiticho rege Aegypti
» aufugerunt, imperio parent foeminae, quae regina est Meroes insu-
» lae non longe abhinc sitae, in Nilo flumine. In cuius ditione alia est
» insula non longe ab ijs locis sita in eodem flumine, & ab exulibus habitata. Ex his uerbis planum fit unde fuerit regina quae Salomonis fama excitata in Palestinen uenerit. Meroe insula est quam Nilus efficit, ut inquit Pli. & urbs eodem nomine quam Aethiopicam esse Stephanus dicit, et Strabo libro decimoseptimo. regiã esse Aethiopiae.
» ἔστι δὲ τὸ μέγιστον τῆς αἰθιοπίας βασίλειον ἡ μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ
» νήσῳ. Est autem maxima Aethiopiae regia Meroe urbs eodem no-
» mine quo insula. locorum autem uocabula quae in literis sacris leguntur, apud historicos non agnosci in causa est, quod scriptores graeci ab idiomate hebraico uerba deflexerunt ut sermoni suo accommoda-

rent. Deinde Plinius libro sexto de nauigatione ab Alexandria in
» Indiam loquens, ita inquit. Quæ omnia gentium portuum'ue aut
» oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur, quo ap-
» paret mutari locorum status. Ingentes uero tunc opes in orbe fuis-
» se argumento esse mihi uidetur aurei sæculi appellatio sub Satur-
» no. Saturnus autem in Italia ante Troianum bellum centum fer-
» mè annis regnauit. & Dauid in Iudæa post Troiam captam toti-
dem propè annorum spatio, ut colligimus ex chronicis Eusebij. Lactantius tamen libro primo, Belum qui ab Assyrijs colebatur, trecentis annis bellum Troianum præcessisse contendit, & ei æqualem fuisse Saturnum. Cui congruit illud quod libro quinto dicit. Post Saturni tempora cultum simulachrorum institutum, ideóq; tunc iustitiam ueram fuisse cum deus uerus & unus coleretur. Porrò regnum Assyriorum antiquissimum omnium regnorum fuisse constat. Cuius quadringentesimo & secundo anno Belucho rege octauo regnante Moses populum dominicum eduxit ex Aegypto. author Eusebius libro decimo de præparatione euangelica. libro autem nono, Alexandrum Polyhistora cognomine .i. multiscium dictum in libro quem de Iudaica historia conscripsit, authorem esse affirmat, temporibus Ioachim regis Hieremiam prophetasse, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixisse, et quod ad Tigrim & Euphratem ab Assyrijs capti opera essent facturi. quod cum Nabuchodonosor rex Babyloniorum audiuisset, Stibare Medorum rege in auxilium accersito, centum & octuaginta peditum, equitum centum & uiginti millia, & decem millia curruum duxisse in Iudæam, Samaritanas primum omneis urbes, Galilæam Scythopolim & Galatidem euertisse, deinde Hierosolyma, Ioachimq; Iudæorum regem uiuum cepisse, aurumq; argentum & æs, cæteráq; omnia quæ in templo erant ornamenta arca excepta & tabulis, Babylonem abstulisse. postea cum Nabuchodonosor mœnia Babyloniæ ædificare cœpisset, morbo correptus diem obijt. Cui filius successit qui propter morum nequitiam à sororis suæ uiro insidijs exceptus, altero anno regni sui sublatus est. Cui rursus cum filius successisset, nono mense ijsdem insidijs petitus, Nabonidam successorem habuit, qui Babyloniæ muros secundum amnem latere ac bitumine extruxit. Quem Cyrus aliquanto post Babylone capta cepit. Alpheũ autẽ de Assyrijs et Nabuchodonosore hoc modo scripsisse dicit. Nabuchodonosorẽ Hercule robustiorẽ fuisse, uniuersamq; Libyã,

Asiamq; usq; ad Armenios subegisse. Quem Chaldæi dicunt cum
in regnum rediisset, furore diuinitus captum magna uoce exclamas-
se. O Babylonii futuram uobis calamitatem prænuntio, quam nec
Belus ipse nec uis ulla deorum auertet. ueniet Perses semiasinus,
idest mulus, qui uobis afferet seruitutem. quibus dictis repente è me
dio excessit. Hæc est summa historiæ Alexandreæ de Nabuchodo
nosore, quam Eusebius pluribus uerbis refert. Quarti Regum. XX-
IIII. legimus Nabuchodonosorem Babyloniorum regem direptis
Hierosolymis regem ipsum Ioachim & familiam regiam cum the
sauris & apparatu instrumentóq; templi aureo à Solomone com-
parato & fabrefacto, secum in Babylonem abstulisse. Astipulatur et
Iosephus in libro decimo antiquitatum. Videamus nunc de Cyro, &
audiamus præconium Talthybii summi regis, idest Esaiæ uatis, quo
» nullum potest esse maius testimonium. Hæc dicit dominus Christo
» meo Cyro cuius apprehendi dexteram, ut subiiciã ante faciem eius
» gentes, & dorsa regum uertam, & aperiam coram eo ianuas, &
» portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humilia
» bo. & dabo tibi thesauros absconditos & arcana secretorum, ut sci-
» as quia ego dominus accinxi te & non cognouisti me & reliqua.
Hoc Esaias cap. XLV. quod autem de Babylone intellexerit, cap.
XLVII. planum facit. Sed tace, & intra in tenebras filia Chal-
dæorum, quia non uocaberis ultra filia regnorum. Iratus sum su
per populum meum, contaminaui hæreditatem meam, & dedi eos
in manu tua. non posuisti eius misericordias, dixisti in sempiter-
num ero domina. & reliqua ad eundem sensum effata à fatidico
» illo uiro & entheo, idest spiritu diuino perfuso. Herodotus libro pri
» mo, expeditiones Cyri scribens Nitocrin reginam aggerem circa Eu
» phratem duxisse dicit, & crepidinem superstruxisse, timentem ne ali
quando urbs à Medis caperetur, quos imperio Asiæ imminere in-
» telligebat. Cyrus autem inquit, contra filium eius nomine Labyni-
» tum expeditionem suscepit, qui matri in regnum Assyriorum suc-
» cesserat. ὁ δὲ δὴ κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸν παῖδα ἐστρατεύε-
» το, ἔχοντά τε τοῦ πατρὸς τοῦ ἑωυτοῦ τοὔνομα λαβυνίτου, καὶ τὴν ἀσυρί-
» ων ἀρχήν. Huc autem Cyrum Herodotus regem magnum appellat,
à quo reges Persarum Megalos basileas, idest reges magnos appella
ri se uoluerunt. ut mirum non sit magnum eum regem esse factum
cuius dominus dexteram recturum se prædixerat. Verũ et Assyriæ
& Mediæ regna in Persas esse uictoria Cyri trãslata nemo ignora
re potest q Herodotum aut Iustini breuiariũ legerit. hæc testimonium

» perhibent dicto Pliniano lib. XXXIII. Equidem, inquit, miror po-
» pulum Romanum uictis gentibus in tributo semper argentum impe
» rasse non aurum, sicut Carthagini cum Annibale uictæ. nec potest
» uideri penuria mundi id euenisse. nam Midas & Crœsus infinitum
» possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo. XXXIIII. millia in-
» uenerat, præter uasa aurea aurumq; factum, & in eo folia ac pla-
» tanum uitemq;. Qua uictoria argenti quingenta millia talentorum
» reportauit. & craterem Semiramidis, cuius pondus. XV. talenta col
» ligebat. Talentum autem Aegyptium pondo octoginta capere Varro
» tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces & Esubopes, qui ter-
» ram uirginem nactus plurimum argenti auriq; eruisse dicitur in
» Suanorum gente, & alioqui uelleribus aureis inclyto regno. sed &
» illius aureæ cameræ & argenteæ trabes narrantur, & columnæ
» atque parastaticæ, uicto Sesostre rege tam superbo, ut prodatur an-
» nis quibusq; sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum soli-
» tus, sicq; triũphare. his uerbis apparet Cyrum maiores multo opes
reliquisse q̃ quæ legantur inuentæ ab Alexandro. nec mirum cum
& Lydiorum opes & Iudæorum habuerit, quas Chaldæi è tem-
plo abstulerant. quod de Nabuchodonosore diximus ex Alexan-
dro Polyhistore confirmat Iosepus libro primo contra Apionem his
» uerbis. περὶ τούτων γοῦν συμφωνεῖ φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μεμνη-
» μένος τῆς τύρου πολιορκίας, καὶ μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἰνδικῶν.
» δι' ἧς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τὸν βαβυλώνιον
» ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει διενηνοχέναι· καταστρέψασθαι γὰρ αὐτόν φη-
» σι καὶ λιβύης τὴν πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitur astipulatur Philo-
» stratus in hostorijs, quo in loco Tyri obsidionis meminit. & Megasthe
» nes in quarto uolumine indicarum rerum. ubi ostendere contendit
» prædictum Babylonium regem & fortitudine Herculem & ma-
» gnitudine præstitisse. Quippe qui Libyæ bonam partem subegerit
» & Iberiam. reliqua autem omnia pene eadem ijsdemq; nominibus
» relata quæ apud Alexandrũ. Strabo libro decimoquinto circa prin
» cipium Nabocodrosorum uocat eum regem. Huic dicto, inquit, Me-
» gasthenes consentit dicens antiquis Indorum historijs fidem nullam
» habendam. nec enim ab Indis unquam emissam expeditionem, nec
» in Indiam quenquam aliunde cum exercitu penetrasse uictorem,
» præter Herculem, Liberum patrem & nuper Macedonas. nam Se-
» sostrim Aegyptium & Thearchonem Aethiopem usque in Euro-
» pam progressos ait. Nabocodrosorum autem qui à Chaldæis supra
Herculem commendatur, usque ad columnas exercitum admouisse.

» ναβονοδρόσορον δὲ τὸν παρὰ χαλδαίοις εὐδοκιμήσαντα ἡρακλέους μᾶλ
» λον, καὶ ἕως στηλῶν ἐλάσαι. Tantas igitur opes Dauid & Solomon cu
mulasse dicuntur quantas alius nullus regum. Legimus autem cap.
VIII. & X. secundi libri Regum, Dauid Syros omnes subegisse usq;
ad fluuium Euphratem, & arma aurea spoliaq́; opima eis ablata
Hierosolyma comportasse, tributaq́; Syris iniunxisse. Magnitudini
autē Iudaici imperij consentanea est rei militaris constitutio in duo=
decim phalangas uel cohortes menstruas distributas, quæ singulæ co-
hortes uicena quaterna millia militum habebant. quarum descriptio
legitur libro altero Paralip. cap. XXVII. quanta autem fuerit Syria
» Plinius his uerbis docet libro quinto de Arabia loquēs. Iuxta Syria
» litus occupat, quondam terrarum maxima & pluribus distincta no
» minibus. nanq; Palæstina uocatur qua contigit Arabas, & Iudæa et
» Cæle. dein Phenice, & qua recedit intus Damascena. ac magis etiā-
» num meridiana Babylonia. & eadē Mesopotamia inter Euphraten
» & Tigrin. quaq; transit Taurum Sophene. citra uero etiam Coma=
» gene. & ultra Armeniam Adiabene. Assyria ante dicta. & ubi Ci=
» liciam attingit Antiochia. qui subtilius diuidunt circum Euphratem
» Syriam Phœnicen uolunt. & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars
» sit Idumæa & Iudæa. deinde Phœnicen. deinde Syriam. id quod
» præiacet mare totum Phœnicium appellatur. ipsa gens Phœnicum in
gloria magna literarum inuentionis & siderū, naualiumq́; ac bel=
licarum artium sic in exemplaribus legitur luculento uno errore.
Cuius à uetusto libro admonitus sum. qui enim fieri potest ut circa
Euphraten Syria Phœnice uocitetur? Sic igitur hunc locum lego. qui
subtilius diuidunt circūfundi Syria Phœnicen uolunt. uel circūfundi
Syriam Phœnice uolunt. hoc sensu, ut Phœnicia undiq; circūscriba-
tur Syria, esse enim primum oram maritimam Syriæ ab Arabia,
cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnicen, deinde rursus
Syriam, qua scilicet uergit ad Antiochiam. Introrsus autem Syria
» Damasci cludi Phœnicen. Strabo lib. XVI. Syrorum inquit nomen
» tendere uidetur à Babylonia usq; ad Issicum sinum, & ab hoc olim
» usque ad Euxinum. & paulo inferius. Qui de Syrorum imperio
» scribunt, cum Medos à Persis euersos dicunt, Syros autem à Me-
» dis, nullos alios Syros intelligunt q̃ qui Babylonem ac Ninum re-
» gni caput effecerunt. De bonitate autem soli terræ Iudeæ Iosepus lib.
» primo contra Apionem ita inquit. Hecatæus uir Abderites philoso-
» phus simul & circa uitæ actiones industrius, Alexandri Magni
» æqualis cum quo etiam floruit, & postea cum Ptolemæo Lagi con

» uersatus est. hic librum de Iudæis accurate conscripsit. Cuius sum-
» mam colligens Iosepus, hic idem (inquit) magnitudinem regio-
» nis quam incolimus & pulchritudinem prodidit. Siquidem ad
» tricies centena millia ararum optimi & feracissimi soli inco-
» lunt illi, inquit. His enim finibus Iudæa patet. ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος
» ἀνὴρ καὶ τὸ μέγεθος τῆς χώρας ἣν κατοικοῦμεν, καὶ τὸ κάλλος ἱστόρη-
» κεν. τριακοσίας γὰρ μυριάδας ἀρουρῶν σχεδὸν τῆς ἀρίστης καὶ παμφο-
» ρωτάτης χώρας νέμονται φησίν. ἡ γὰρ ἰουδαία τοσαύτη πλῆθός ἐστιν.
Arura mensura est apud græcos quinquaginta pedes capiens, ut inquit Suidas. id est octo ulnas & trientem uel passus decem. Ita ut ulnam pro senis pedibus, & passum pro quinis accipiamus. De
» urbe autem ipsa ita inquit. Sunt autem Iudæorum castella mul-
» ta & uici per regionem sparsi. una autem urbs munita, ambitu
» ferme quinquaginta stadiorum, quam incolunt hominum cir-
» citer centum & uiginti millia, Hierosolyma uocant. ἔστι γὰρ
» ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα κατὰ τὴν χώραν καὶ κῶμαι.
» μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον.
» ἣν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες. καλοῦσι δ' αὐτὴν ἱε-
» ροσόλυμα. Verba sunt non Iosepi sed Hecatæi. ut nescias an idem Iosepus senserit. Strabo libro decimosexto Mosem refert ex Aegypto multitudinem secum hominum numerosam eduxisse, cum eis persuasisset Aegyptios sacerdotes non recte de diuinitate sentire. & colendum esse deum unum sub nulla effi-
» gie, & reliqua eodem pertinentia. deinde ita infert. τοιαῦτα λέγων
» ἔπεισεν εὐγνώμονας ἄνδρας οὐκ ὀλίγους. καὶ ἀπήγαγεν ἐπὶ τὸν τόπον
» τοῦτον ὅπου νῦν ἐστι τὸ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις κτίσμα. κατέσχε δὲ ῥαδίως
» οὐκ ἐπίφθονον τὸ χωρίον, οὐδ' ὑπὲρ οὗ ἐσπουδασμένως μαχέσαιτο.
» ἔστι δὲ πετρῶδες, εὔυδρον. τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχων λυπρὰν καὶ ἄνυδρον.
» τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπετρον. Hæc autem, inquit, cum
» diceret homines bona mente non sanè paucos facile in suam sen-
» tentiam adduxit, ut se in eum locum sequerentur, ubi nunc con
» dita sunt Hierosolyma. quippe locum facile obtinuit, quem in-
» uidere ei nemo iure deberet, nec cuius gratia certamen ma-
» gnopere excitari posset, ut pote qui petrosus sit, & aquis sca-
» tens, cum omnis in circuitu regio ieiuna sit & siticulosa. intus
» ad sexaginta fermè stadia lapidosa. & rursus inferius. Pri-
» mus pro sacerdote regem se fecit Alexander. Cuius filios Hyr-
» canum & Aristobulum Pompeius sustulit, atque eorum mu-
» nitiones subuertit. ipsa'que in primis Hierosolyma ui capta

» sunt. ea munitio petrosa erat ac bene septa. interius aquis abun-
» dans, exterius prorsus arida, fossam habebat in saxo excisam sexa
» genûm pedum altitudine, latitudine ducenûm & quinquagenûm.
» Pompeius urbem cœpit obseruato ieiunij die cum Iudæi omni ope-
» re feriati essent. Completa enim fossa scalas muris admouit.
» κατελάβετο δ', ὥς φασι, τηρήσας τὴν τῆς νηστείας ἡμέραν ἡνίκα ἀπείχον
» το οἱ Ἰουδαῖοι παντὸς ἔργου, πληρώσας τὴν τάφρον, καὶ ἐπιβαλὼν τὰς διαβά
» θρας. Hæc uerba Strabonis consentanea non sunt ijs quæ ex Hecatæo Iosephus dixit. Neque uero magnopere mirandum res gestas Hebræorum, & eorum mirificas opes, nec græcis nec latinis scriptoribus testatas esse. In causa enim multa esse potuerunt. primum quod Iudæorum res gestæ & Græcorum historiæ in idem tempus non incurrunt. à tempore enim Mosis ad Troianum bellum octingentos amplius annos interesse Eusebius author est, laudato etiam authore Porphyrio. Homerum uero & Hesiodum multo recentiores Troiano bello fuisse constat. Linus autem & Orpheus Musæus Phemius & Aristeas Proconnesius ut ante Homerum scripserunt, sic eorum antiquissimus una aut summum altera generatione Troianum bellum præcessit, plerique Troiani belli æquales fuerunt, omnes hi poëtæ. Iosephus tamen nullum scriptum opus apud Græcos extare dicit, quod quidem in confesso sit uetustius Homeri poësi esse. Cyri autem temporibus cuius auspicijs templum restitutum est euerso Chaldæorum regno, septem Græcorum sapientes fuerunt, ut author est Eusebius libro decimo de præparatione, quo tempore uelut incunabula oriẽtis philosophiæ fuerunt. Herodotus autem trecentesimo anno urbis Romæ conditæ historiam condidit Thurijs in Italia ut author est Plinius libro duodecimo. Cuius scripta Strabo non historiam sed mythistoriam hoc est historiam fabularem existimari uo-
» luit de eo sic loquens. libro ultimo. πολλὰ δ' Ἡρόδοτός τε καὶ ἄλλοι
» φλυαροῦσιν, ὥσπερ μέλος ἢ ῥυθμὸν, ἢ ἡδύσματι τῷ λόγῳ τὴν τερατεί
» αν προσφέροντες. Multa uero Herodotus & alij quidam nugarum
» plena scripserunt, ueluti cantus illecebras & modulamenta, uel con
» dimentum quoddam historiæ monstrificam fabulationem adhiben-
» tes. Et libro secundo. Sed nec Persarum, inquit, res gestæ nec Me-
» dorum nec Syrorum propter fabularum studium multum fidei sunt
» assecutæ. cum enim earum rerum scriptores uiderent magnopere poëtas probari qui aperte fabulas conscriberent, arbitrati sunt sua quoque scripta suauiora fore si historiæ forma ea dicerent quæ nec uidissent ipsi nec audiuissent ab ijs quidem qui scirent. quo fit, ut faci-

ut facilius Homero & Hesiodo de heroicis rebus credatur, quàm Etesiæ & Herodoto & Hellanico & cæteris eius generis scriptoribus, quoniam res huiuscemodi libenter audiuntur. Iosepus Herodotum non consulto mendacio, sed ignorantia falsa scripsisse uidetur existimasse. Manethon, inquit, historicus genere Aegyptius fuit, sed qui græcam eruditionem assecutus sit, ut facile est iudicare, utpote qui Aegyptiacam historiam græca uoce scripserit ex sacerdotum annalibus interpretatus ut ipse inquit. hic Herodotum in multis conuincit de rebus Aegyptiacis per inograntiam mentitum. γέγραφε γὰρ ἑλλάδι φωνῇ τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἐκ τῶν ἱερέων ὥς φησιν αὐτὸς μεταφράσας· καὶ πολλὰ τὸν ἡρόδοτον ἐλέγχει τῶν αἰγυπτιακῶν ὑπ᾽ ἀγνοίας ἐψευσμένον. Assignari etiam alia causa potest cur res gestæ Hebræorum nobis ab historia non innotuerint. Quam ex eodem Iosepo sumemus, qui ijs respondens qui Iudæorum historiæ authoritatem eo præcipue eleuabant, quod testimonia græcorum nulla extarent, Nos, inquit, neque regionem maritimam habitamus, nec negociationibus libentes utimur, nec omnino earum causa aliarum gentiũ commercijs assuescimus. sed sunt urbes nostræ longe à mari reductæ. Regionem autem bonam incolentes, eius cultu acquiescimus. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ᾽ ἐμπορείαις χαίρομεν. οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. ἀλλ᾽ εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀπῳκισμέναι. χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν. Phœnices autem & Aegyptios propterea cognitos à græcis ait, quod ab Aegyptijs multa exportarentur ad alias gentes. Phœnicum autem qui maritimam oram accolunt quæstui studentes, negociationes exercebant. à quo uitæ genere cum Iudæi abhorrerent, peculiaribus institutis, ac cultu diuinitatis gaudentes, factum est ut sero fama eorum ad græcos peruenerit. προσούσης τοίνυν τοῖς εἰρημένοις καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὥσπερ αἰγυπτίοις μὲν, τὰ παρ᾽ αὐτῶν ἐξαγόμενα, τοῖς δὲ τὴν παράλιον τῆς φοινίκης κατοικοῦσιν ἡ περὶ τὰς καπηλείας σπουδὴ διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. Hoc idem, inquit, & ijs contigit qui in Europa habitant. de Romanis enim qui in tantam potentiam iam inde olim crescere sensim cœperunt, nec Herodotus nec Thucydides quoquomodo meminerunt, nec omnino alius eorum æqualis scriptor. sed sero eorum nomen in Græcia auditum. Gallorum autem & Hispanorum res usque adeo ignotæ ijs fuerunt qui exactissimi & accuratissimi scriptores fuisse uidentur, ut unus eorum Ephorus Hispanos qui Iberi ab eo dicuntur unã

esse ciuitatem existimauerit, cũ tam late fines eorũ pateant. in uni-
uersum autẽ ritus eorum qui nec fuerunt nec fuisse unq̃ dicti sunt,
» scribere tanq̃ ita illis uterentur, non dubitarunt. περὶ μὲν γὰρ γαλατῶν
» τε καὶ ἰβήρων, οὕτως ἠγνόησαν οἱ δοκοῦντες ἀκριβέστατοι συγγραφεῖς ὧν
» ἐστὶν ἔφορος, ὥστε πόλιν οἴεται μίαν εἶναι τοὺς ἴβηρας, τοὺς τοσοῦτον μέ-
» ρος τῆς ἑσπερίου γῆς κατοικοῦντας. καὶ τὰ μὴ γενόμενα παρ' αὐτοῖς ἔθη
» μήτε λεγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων αὐτοῖς χρωμένων ἐτόλμησαν. Causa
uero, inquit, earum quidem rerum ignorantiæ fuit, q̃ illi secum ipsi
uiuerent, commercia aliarum gentium auersantes. Scriptorum uero
mendacij, q̃ uolebant illi quippiam ultra alios memoriæ mandasse
» uideri. αἴτιον δὲ τοῦ μὲν μὴ γινώσκειν τἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον. τοῦ δὲ
» γράφειν ψευδῆ, τὸ βούλεσθαί τι δοκεῖν πλέον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν. Illud etiã
non inter postrema assignari causæ potest quod Eusebius libro de-
cimo de præparatione inquit, ostendere uolens literas primum ab
Hebræis inuentas esse, quarum inuentum Phœnicibus gloriæ duci-
» tur. Primus, inquit, qui literas græcis dedit, Cadmus ex Phœnicia
» erat. multi Syrios literas primum comperisse asserunt. Syrij autem
» etiam Hebræi sunt. nam Iudæa in Syria semper à scriptoribus
» habita est, & Phœniciam etiam apud priscos appellatam esse con-
» stat quæ nunc Palestine Syriæ dicitur. Ex hoc Eusebij loco conijciẽ-
dum relinquitur, multa Hebræorum gesta aliarum gentium nomine
posteritati esse tradita. Super omnia est autem quod Iosepus his uer-
» bis dixit. τῶν δὲ εἰς ἡμᾶς βλασφημιῶν ἦρξαντο μὲν αἰγύπτιοι. βουλόμε-
» νοι δ' ἐκείνοις τινὲς χαρίζεσθαι, παρατρέπειν ἐπεχείρησαν τὴν ἀλήθειαν.
» οὔτε τὴν εἰς αἴγυπτον ἄφιξιν ὡς ἐγένετο τῶν ἡμετέρων προγόνων, ὁμολο-
» γοῦντες, οὔτε τὴν ἔξοδον ἀληθεύοντες. αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τοῦ μισεῖν
» καὶ φθονεῖν, τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδυνάστευσαν ἡ-
» μῶν οἱ πρόγονοι, κἀκεῖθεν ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τὴν οἰκείαν, πάλιν εὐδαι-
» μόνησαν. Quæ uero probra & maledicta in nostrates iactata sunt,
» ijs causam & originem Aegyptij præbuerunt, quorum gratiæ non-
» nulli scriptores inseruire cupientes, ueritatem rerum gestarum per-
» uertere aggressi sunt, nec maiorum nostrorum aduentum in Aegy-
» ptum ut re uera fuit, ingenue fatentes, nec inde egressum bona fi-
» de cõmemorantes. Causas autẽ multas Aegyptij odij & inuidiæ ha-
» buerunt, quis in nostram gentem extimulati sunt. Iamprimum quod
» nostri olim rerum in patria eorum potiti sunt. Deinde quod illinc
» digressi, in propria patria secunda omnia nacti sunt. Postremo ri-
tuum dissensio ingens, eis odium in nos accendit. tantum religione no-
stra & recto diuinorum cultu, ab ea quam ipsi ueram pietatem
putant,

putant, differente, quantum diuina natura brutis animalibus præ-
» stat εἶθ' ἡ τούτων ὑπεναντιότης πολλὴν αὐτοῖς ἐνεποίησεν ἔχθραν. τοσοῦ-
» τον τῆς ἡμετέρας διαφερούσης εὐσεβείας πρὸς τὴν ὑπ' ἐκείνων νενομισ-
» μένην, ὅσον θεοῦ φύσις ζώων ἀλόγων διέστηκεν. Item in principio statim
operis, docere uolens non à græcis antiquarum rerum historiā re-
quirendam esse, sed ab Aegyptijs & Chaldæis, quorum fuit institu-
tum, ut eorum sacerdotes & philosophi circa scribendam historiam
uersarentur, mirari sese inquit eos qui tantum græcis tribuunt in hi
storia, cum ipse docere paratus sit græcos nō modo adulto iam mun-
do, ut ita dicam, sed etiam propémodum senescente natos, eo-
» rumq; inuenta omnia esse recentia. εἰ δὲ δεῖ μὴ ταῖς ματαίοις δό-
» ξαις ἐπακολουθεῖν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὸ δίκαιον λαμβάνειν τῶν πραγ-
» μάτων, τὰ μὲν παρὰ τοῖς ἕλλησιν, ἅπαντα νέα καὶ χθὲς καὶ πρώην
» ὥς ἂν εἴποι τις, εὕροι γεγονότα. λέγω δὲ τὰς κτίσεις τῶν πόλεων καὶ τὰ
» περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς.
Quod si non uanis, inquit, opinionibus accommodare assensum
uolumus, sed ab ipsis rebus ueritatem sumere, uniuersam quidem
apud græcos recentia inuenimus, heri, ut dicitur, acta, aut nu-
diustertius. urbes, inquam, conditas, artium commentationes, &
leges populis scriptas. Proinde qui uetustæ historiæ ueritatem nos-
se cupiat, hunc oportere dicit ab Aegyptijs, Tyrijs & Chaldæis
exquirere. ex quibus authoribus Iosepus mira diligentia sacræ hi-
storiæ authoritatem confirmauit. in duobus illis libris qui περὶ ἀρ-
» χαιότητος ἰουδαίων ἀντιῤῥητικὸς κατὰ ἀπίωνος γραμματικοῦ inscripti
» sunt. id est de antiquitate Iudæorū refutatorij contra Apionem
grammaticum, quos latine ita uersos legimus, ut præstabilius fue-
rit nunquā fuisse editos. adeo & corrupti sunt librariorum uitio
& interpretis ignorantia. Inter Chaldæos magnum honorem ha-
buit Berossus qui græco sermone historiam conscripsit. cuius loca
quædam in eo opere citat sacræ historiæ consentanea. Ex Tyrio-
rum autem annalibus citat testimonia de centum & uiginti talen-
tis auri ab Iromo Salomoni datis ad ornatum templi, redona-
tumq; eum à Salomone terra Zabulon in Galilea docet. am-
citiæ autem inter eos causam fuisse commune sapientiæ studium.
inuicem enim problemata dissoluenda mussitare solitos, in qui-
» bus fere Salomon præualebat. Huius rei, inquit, testem Dio-
» nem citabo authorem in Phœnicum historia probatissimum. cu-
» ius hæc sunt uerba. Ababylo moriente filius eius Iromus regna-
» uit. Hic partes urbis orientales aggere cinxit, & pomeria protu-

lit, aſcendensq́; in libanum materiem incidit ad fanorum extru-ctionem. Regem autem Hieroſolymorum Solomonem ad eum aiunt ænigmata miſiſſe, & ab eo alia repopoſciſſe, ea lege ut qui diſſoluere non poſſet, diſſoluenti multæ nomine pecunias penderet. Quam conditionem cum Iromus accepiſſet, nec reſoluere ambages potuiſſet, multam ingentem pecuniariam pependiſſe. Poſt Tyrium quendam hominem nomine Abdemonum extitiſſe, qui problemata ambigua ſolueret, aliáq; inuicem proponeret. quæ cum Solomon non reſoluiſſet, pecunias multas uiciſſim rependiſſe. εἶτα δὴ ἀβδήμονον τινὰ τύριον ἄνδρα τὰ προτεθέντα λῦσαι. καὶ αὐτὸν ἄλλα προβαλεῖν. ἃ μὴ λύσαντα τὸν σολομῶνα, πολλὰ τῷ εἰρώμῳ προσαποτίσαι χρήματα. Idem Ioſepus Menandrum Epheſium hiſtoricum fuiſſe dicit, qui ex uernaculis cuiuſq; prouinciæ uel gentis actis, regum ſingulorum tempore res geſtas apud Græcos Barbaroſq́; memoriæ mandabat. γέγραφε δὲ οὗτος τὰς ἐφ' ἑκάστου τῶν βασιλέων πράξεις παρὰ τοῖς ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σπουδάσας τὴν ἱστορίαν μαθεῖν. Is igitur de Iromo rege Tyri loquens, qui Iram in libris regum dicitur, ita inquit. ἐπὶ τούτου δέ τις ἦν ἀβδήμονος παῖς νεώτερος, ὃς ἐνίκα τὰ προβλήματα, ἃ ἐπέτασσε σολομῶν ὁ ἱεροσολύμων βασιλεύς. Huius regis tempore extitit Abdemonus puer iunior, qui uincebat omnia problemata, à Solomone Hyeroſolymorum rege iniuncta. Hoc congruit cum eo quod dicitur in tertio Regum de regina Saba, quæ fama Solomonis excitata, uenit Hieroſolyma, ut eius ſapientiam quæſtionibus ambagioſis excuteret. Solomonemq́; nunquam non ex ſententia animi reginæ ſatisfeciſſe. Hic ridere ſubit Plinij ſecundi uanitatem, qui libro trigeſimo de authoribus magicæ artis loquens, eſt & alia (inquit) magicæ factio à Moſe etiamnum & Lotope ac Iudæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtren. tanto recentior eſt Cypria. Sic enim in antiquis legitur, niſi quot muſæ & in alijs muſa non Moſe ſcriptum eſt. Diximus ſupra Euſebio authore, regnum Aſſyriorum uetuſtiſſimum omnium regnorum fuiſſe, & anno eius quadringenteſimo ſecundo Belucho octauo rege Moſen populum Iudaicum ex Aegypto abduxiſſe. De Zoroaſtre ita legitur apud Suidam. Zoroaſtres aſtronomus fuit Nini regis Aſſyriæ tempore. ζωροάστρης ἀστρονόμος ἐπὶ νίνου βασιλέως ἀσσυρίων. Euſebius in bactris regnaſſe dicit Nini æqualem & Abrahami. Appion autem grãmaticus genere Aegyptius qui etiam Polyhiſtor dictus eſt à Gellio ob hiſtoriæ ſcribendæ diligentiam, in quarto hiſtoriarum libro aduerſus Iudæos, Inacho, inquit, regnante

apud

» apud Arguos & Amaside apud Aegyptios, Iudæi duce Mose ab
» ægyptijs defecerunt, author Eusebius. Iosepus tamen Techmosin re
gem appellat Pharaonem non Amasin ex Manethone historiogra-
pho Aegyptio, qui græce scripsit. Porphyrij autem computatione Mo=
ses etiam Semiramidis æqualis recipitur. Iustinus martyr in Paræ-
» netico. ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις ὠγύγου τε καὶ ἰνάχου, οὓς καὶ γηγενεῖς τινὲς τῶν
» παρ᾽ ἡμῖν ὑπειλήφασι γεγενῆσθαι, μωυσέως ὡς τῶν ἑλλήνων μέμνηνται
» ἱστορίαι, ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τοῦ τῶν ἰουδαίων γένους. οὕτω γὰρ πο
» λέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν μέμνηται, καὶ ἀππίων ὁ ποσειδω
» νίου. Temporibus, inquit, Ogygis et Inachi quos terra natos qui-
» dam ex uestris existimauere, Moysis historiæ meminerunt ut ducto-
» ris & principis Iudæorum gentis. Sic enim Polemon in primo Hel=
» leniacῶn meminit, & Appion Posidonij in libro quem contra Iu-
» dæos scripsit, & Ptolemæus Mendesius qui Aegyptiaca scripsit, cum
» ijs cõuenit. et multi item alij, quos nominatim citat. Hic est Iustinus, q
orationem contra gentiles pro Christianis scriptam Antonino Pio por
rexit. In qua cum Alexãdriæ esset in Pharo se uidisse uestigia sep-
» tuaginta domuncularum affirmat ad id tempus incolumia, ἀλλ᾽ αὐτοὶ
» ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φάρῳ ἑω-
» ρακότες ἔτι σωζόμενα, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ, ὡς τὰ πάτρια παρειληφότων
» ἀκηκοότες, ταῦτα ἀπαγγέλλομεν, ἃ καὶ παρ᾽ ἑτέρων ἔξεστιν ἡμῖν μανθάνειν.
» Nos uero cum Alexandriæ essemus, uestigia domuncularum adhuc
» asseruata in Phari arce conspicati, & ab incolis qui hoc à maiori-
» bus per manus traditum sese habere dicunt, percunctati, hæc uo-
» bis commemoramus quæ etiam ab alijs discere facile poteritis si id
» cordi uobis est. Quod dictum Hieronymus ignorasse uidetur qui Eu-
sebio & Augustino in eo inficiando aduersatur in præfatione Ge-
neseos. Quonammodo igitur Moses multis millibus annorũ post Zo-
roastrem fuit, q tot testimonijs proximus sæculo æqualiũ Zoroastris
fuit? Sed uidelicet ille est ignorantia priscorum qui mundum æternũ
esse crediderunt. A qua opinione profecta est illa uanitas Genethlia
corum qui quadringenta & septuaginta annorum millia monumen
tis comprehensa continere sese ingenti fiducia mentiebantur, ut est
author Cicero in primo de diuinatione. Strabo Mosen non magum
fuisse dixit, sed oraculis deditum, quales fuisse Amphiaraus & Or=
pheus & Musæus leguntur. Iustinus historicus Ioseph in Aegypto
magicas arteis edoctũ, cito insinuatum apud regem fuisse dicit. Cuius
authoris epitomen tricesimam sextam qui legerit, & Cornelij Taci-
ti librum unum & uicesimum, facillime intelliget semina quædã ue-

ritatis ꝑ totum orbem disseminata fuisse, sed præimbuta mendacijs Aegyptiorū. Quo factum est, ut historici græci & latini uanissimi interdum à nobis fuisse deprehendantur, qui sacram historiam & incorruptam habemus. In quo profecto eorum uicem dolere deberemus, nisi in plerisq; eorum improbam mentem cerneremus, blandiēte semper ipsis in Iudæos maledicentia ob unius Dei cultum. Sed inuidia uæcors aduersus christianum nomen Tacito, Suetonio, & Plinio iuniori fuit. q̃q̃ cum fuerint illi æquales maledicta eorum sacrilega,
» ac nefaria inuicē colliduntur. Tranquil. in Nero. Afflicti supplicijs
» Christiani, genus hominum superstitionis nouæ ac maleficæ. Tacitus
» XV. de incēdio urbis loquens ꝑ Neronē excitato. Ergo abolendo ru
» mori Nero subdidit reos, & exquisitissimis pœnis afficit. quos ꝑ fla-
» gitia inuisos uulgus Christianos appellat, author nominis eius Chri
» stus, qui Tiberio imperitante ꝑ procuratorem Pontiū Pilatū suppli
» cio affectus erat. repressáq; inpræsens exitiabilis superstitio rursus
» erumpebat, non modo per Iudæam originem eius mali, sed per
» urbē etiam. & post aliquot uersus enumeratis cruciatuū generibus,
» Vnde q̃q̃ aduersus sontes, inqt, & nouissima exēpla meritos, misera
» tio oriebatur. Hominem nefariū Tacitū, et aduersis placitis prouidē-
tiæ genitū, qui æqualium suorum sensui seruiens, non suo iudicio, prodere hoc exēplū nefarie mentis non ueritus sit. Audiamus Pliniū ad Traianū scribentem cū Asiæ præesset prouinciæ, cū ueluti elogiū Christianorū mitteret, de pœna reorum, ut assolebat, ad principem
» referens, Affirmabāt autē, inqt, hanc fuisse summā uel culpæ suæ,
» uel erroris, ꝙ essent soliti stato die ante lucē conuenire, carmēq; Chri-
» sto quasi Deo dicere secum inuicē, séq; sacramēto nō in scelus aliquod
» obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerēt, ne
» fidem fallerent, ne depositū appellati abnegarent, qbus pactis morē
» sibi discedendi fuisse, rursúsq; coëundi ad capiendū cibū, promiscuū
» tamen & innoxiū. Quod ipsum facere desiisse post edictū meū quo
» secundum mandata tua hetærias esse uetuerā. sic.n. legi debet pro so=
dalitatibus. Quid simile habent hæc obiecta Pliniana cū criminibus Taciti extrema exēpla suppliciorū meritis? eodem.n. tēpore hæc à Plinio & Tacito dicta sunt. uerū Plinius ad principē scribens (quod ad res humanas attinet optimū, sed imbutū errore Domitiani, cui sublato statim Nerua successerat) mentiri aut noluit aut non ausus est. Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, ut ipse fatetur in pricipio statim libri decimiseptimi, qđ nomē ille princeps sceleratissimus sæuitiæ pugione conficere nixus erat irrito proposito, id iste scele=

ratiore

ratiore historiæ stilo, toxico mendacij oblito, repetere instituit, uæcordiu omniū scriptorū pditissimus, si recte uerba eius æstimentur. Nā Trãquillo cū idē esset obsequendi tempori propositū, q̃ potuit tamen ipse breuissime defunctus est, Christianumq; nomen uno uerbo respuit ne amplecti uideretur. Plinius in fine epistolæ ex animi sui sententia locutus, cum principem consuleret, & mendacio locus nō esset, in principio ita uera falsis temperauit, ut acta sua principi seuero & perspicaci approbauerit. In quo pretiū est operæ uim ueritatis animaduertere, quæ nōnunq̃ in uitis erumpit, ita fallens inter mendacia ut ab audientibus demū agnoscatur, cū interim loquētes adhuc ha
» bere se in potestate eā putēt. Supplicium, inqt, minatus perseueran-
» tes duci iussi. neq; n. dubitabam qualecūq; id esset quod faterentur,
» pertinaciam certe et inflexibilē obstinationem debere puniri. O miserum te Plini, & improbe principali gratiæ inseruientem, qui ueritate oppugnanda diligentiam tuam principi approbare uoluisti. Hoc acri uir ingenio Traianus intelligens, ne damnare imprudentiæ præsidem uideretur alioqui sibi gratum, & nomini tunc inuiso
» patrocinium præbere edicto suo non ausus, conquirendi, inquit, non
» sunt Christiani, si deferantur & arguantur puniendi sunt. Alioqui autem in omnibus scriptoribus mirum silentium uel improbum potius de rebus Christianis agnoscas ueluti coniuratorum, ijs etiā temporibus cum res insignes ac memorabiles auspicijs Christi gestæ sunt. id adeo ex re unica quam in mediū afferā iudicare quiuis poterit. Macrobius libro secundo Satur. de iocis Augusti Cæsaris loquens, cū
» audisset, inqt, inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorum in-
» tra bimatū iussit interfici filiū quoq; eius occisum, ait melius est He-
» rodis porcū esse, q̃ filium. Et quis unq̃ hoc memoriæ tradidit duntaxat Ethnicorū, quod Macrobius in transitu tanq̃ rē notā pstrinxit? mirari igitur desinamus cur nulla apud Plinium & alios rerū miracula relata, scriptorū sacrorum tēporibus competant, & cū orthodoxa rerū conscriptione congruant, & malignitati scribentiū aut metui potius tribuamus opinioni principū & populi blandiētiū.
» Tertullianus in apologe ad Romanos loquens de morte Christi. Nā
» spiritū, inquit, cū uerbo sponte dimisit præuento carnificis officio, eo-
» dē momento dies mediū orbem signante sole subducta est. deliquiū
» utiq; putauerunt q id quoq; super Christo prædicatū non scierunt, et
» tamen eum mundi casum relatū in archiuis uestris habetis. et paulo
» inferius. ea omnia super Christo Pilatus & ipse iā pro sua conscien-
» tia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nunciauit. Eusebius in Chro-

» nicis de anno decimooctauo principatus Tiberij loquens. Solis fa=
» cta defectio & tenebræ super uniuersam terram. Bithynia terræ
» motu concussa, & in urbe Nicena ædes plurimæ corruerunt. Quæ
» omnia ijs congruunt quæ in passione domini acciderunt, tum ad
» hoc probandum Phlegonta citat authorem exactum Olimpiadum
» adnotatorem. Cuius ut historici & Olympiadum scriptoris me=
» minit Suidas. Tralianumq; fuisse dicit, Adriani libertum uel Au-
» gusti ut alij putauerunt. Is igitur huius rei locupletissimus esse testis
» potest in Asia genitus ubi is terræ motus accidit. De eo motu Plinium
» locutum esse non dubito cum inquit libro secundo, maximus terræ
» memoria mortalium extitit motus Tyberij Cæsaris principatu. XII.
» urbibus Asiæ una nocte prostratis. solis autem deliquium Plinius
ignorare non potuit si in archiuis Romanis perscriptum fuit, ut qui
acta Romana diligenter percensuisse intelligatur. sed Plinius id dice-
re noluit, quod occultum principes esse uolebant. Parū. n. plausibile
dogma Christi apud homines superbos & uoluptarios esse oportuit,
quod elatos animos, & corpora sibi indulgentia maxime execra=
tur. Tametsi caritas illa iustitiæ parens, & diuitiarum contemptus
& abdicatio, magis ab humanis placitis abhorrebant, utpote quæ
ne hodie quidem satis festa fronte excipiantur ab ijs etiam quos se-
quaces Christi maxime esse conueniebat. Eodem pertinet quod
» idem Pli. lib. xxx. dicit de arte magica loquens. Hæc, inquit, um=
» brarum inferorumq; colloquia promittit, quæ omnia ætate nostra
» princeps Nero uana falsaq; comperit, quippe non citharæ tragi-
» ciq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum sum=
» ma gestiente in profundis animi uitijs, primumq; imperare dijs
» concupiuit. nec quicquā generosius uoluit. nemo unquā ulli artium
» ualidius fauit. hoc dictum Plinij fidem facit ijs quæ à Tertullia-
no, Eusebio & Suida scripta sunt de Simone Mago Samaritano qui
apud Neronem gratia ualuisse dicitur, & cum diuo Petro corām
commissus esse. Satis autem nobis esse debet q̃ compertum ha-
bemus locupletissimis testimonijs ueritatem in utroq; religionis no-
stræ instrumento plenissime comprehensam, in potestate semper cul-
torū ueri Dei fuisse, Manasse tamen ad alios interdum ueritatē, non
germanam illā & incorruptā, sed in Aegypti primū officinis adul-
teratam, Athenis autem postea in porticu, Academia et Lyceo, nunc
sedentaria nunc obambulatrice philosophia uarie interpolatam,
nec ante sibi redditam q̃ dominus noster in Iudæa id est in ueritatis
ipsius incunabulis, ad manū etiā uisendā hominibus porrexit, dein=

de & græcis hominibus & latinis barbarisq; intelligendam, missis quoquo gentium interpretibus, dedit. Cæterum admirari subit temporum nostrorum fœlicitatem, qui mundo iam uergente nati, tamen longissime prorsum retrorsumq; cernimus, ut Maronianus ille Proteus, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur. cum prisci illi græci latiniq; authores, sese in eo admirarētur quasi in historiæ campo expatiantes, omnia oculis subijcerent, quæ à condito æuo gesta sunt, quos ne admota quidem & proxima uidisse deprehendimus. Sed utinam tam consertis manibus compertam comprehensamq; ueritatem semel retinere possemus, quàm protinus agnitam festiuis oculis hilares exosculamur. Hæc enim ueluti fastidiosa est uel hospita uel amica, cui cum secularium rerum amorem quasi æmulam quandam superinducimus, sensim ipsa ex mente nostra quasi ex contubernio facessit, animumq; nostrum sibi suas res habere iubet, clam remisso nuncio, cum interim securi, ut dicitur, alias res agamus. Verum ut ad rem redeamus, nos hoc tenere conuenit quod cap. nono libri secundi paralip. dicitur, Solomonem regem imperitasse ab euphrate ad Palestinen & usq; ad limites Aegypti, gloriaq; et diuitijs circunfluentibus omnes reges non modo æquales, sed cuiuscunq; etiam ætatis haud dubie superasse. Quod græcos latinosq; historicos tacuisse non magis mirum est, quàm sophiam eius id est germanam sapientiam apud philosophos uiros id est sophiæ indagatores inauditam fuisse, cum eam tandiu tantaq; indagine sed irrita inuestigarint. Quæ res in dubium uenire utique non potest, cum eius hodie monumenta in manibus uersentur. Quæ si satis animo comprehensa haberemus, omnem antiquam philosophiam, quod ad mores attinet, & institutionem animi, nugas meras esse iudicaremus. Hactenus de rebus hebræorum dictum sit. In quibus talenti & sicli appellatio promiscue posita, impedimento fuit ne inire rationem crassa saltem æstimatione tantarum opum possemus. ubi tamen talentum auri proprie accipi probabile est, qualia erant sexcenta & sexaginta sex quæ ei quotannis à prouincijs finitimis offerebantur, ut decimo cap. iij. regum dicitur, & octauo libro Iosepi, & ea talenta quæ regina Sabarum obtulit, & rex Hiram, Ibi ego talentum, ut minimum, septuagenarium intelligi debere censeo. Qua ratione ut aurum ad argentum undecuplex tantum fuerit, talentum septem millibus & septingentis aureis nostris coronatis ualuit. Ex quo supputari summa quotannis poterit, si quis animi causa id facere, & redditum eius colligere uoluerit. Eorum

*autem quæ ſupra diximus eundem ipſum Solomonem poſtremo lo-
co authorem citabimus . Sic enim inquit cap. altero ſui eccleſiaſti-
» cæ, συνήγαγόν μοι καί γε ἀργύριον καί γε χρυσίον, καὶ περιουσιασμοὺς βα-
» σιλέων καὶ τῶν χωρῶν. Congeſſi mihi tum argentum tum aurum, &
» facultates regum ac prouinciarum. Sed ijs quæ de ſiclo diximus, re-
fragari uidetur id quod apud Plinium legitur libro. XVIII. ubi de
» pondere tritici loquens, ita inquit. Nunc ex ijs generibus quæ Ro-
» mam inuehuntur, leuiſſimum eſt gallicum atq; è cherroneſo adue-
» ctum. quippe non excedunt in modiũ uicenas libras ſiquis granum
ipſum ponderet. adijcit ſardiũ ſex libras uel ſelibras. Alexandrinũ
& trientes, hoc eſt et ſicli pondus. Triẽs non quatuor drachmas hic
ſignificat, ſed quatuor uncias. Sed antiqua exẽplaria & pridem im
preſſa nõ ſicli ſed ſiculi habent, hoc eſt frumenti ex Sicilia, hoc enim
uerbũ hebraicũ eſt, ut author eſt Suidas & Ioſepus, ut diximus, quo
nec græci nec latini uſi ſunt. ẽt ſi apud Pliniũ errore emẽdatorũ ſæpe
legatur, ut li. XVII. in principio. Fuit & arborũ cura legibus priſcis,
cautumq; eſt. xij. tabulis, ut q̃ iniuria cecidiſſet alienas, lueret in ſin-
gulas ſiclos æris. XXV. ubi antiqua omnia habent. Lueret in ſingu-
las æris. XXV. & libro duodecimo. Itaq; optimi thuris libra ſiclorũ.
XVI. pretiũ habet ſecunda. xij. In antiqs. optimi thuris libra. XVI.
pretium habet ſecunda. XV. Quo magis miror Hermolaũ Barba-
rum. li. XVIII. cap. ſexto, hoc uerbum agnouiſſe quod nunq̃ Romani
agnouerunt. eo enim in loco antiqua exẽplaria mil. ſeſter. habent,
non mille ſiclũ. Præter ea autem quæ diximus & Aegyptiorũ opes
famigeratas ſcimus, cum Pli. li. XXVI. de pyramidibus Aegypti lo-
» quẽs ita dixerit. Dicantur obiter & pyramides in eadẽ Aegypto re-
» gũ pecuniæ otioſa ac ſtulta oſtentatio & li. quinto. Aegyptus ſuper
» cæterã antiquitatis gloriã. xx. millibus urbiũ, ibi Amaſe regnante ha
» bitata præfert. Strabo libro ultimo ad Thebas ſupra Memnonium
regum Aegypti ſepulchra eſſe tradidit, eaq; ſe uidiſſe cũ in comitatu
Aelij Galli eſſet in thebaide, conditoria autem eſſe circiter. xl. mirifica
ſpecie ſtructuræ uiſenda, in ſpecubus ſaxo exciſo. Intra autem condi-
toria obeliſcos quoſdã eſſe literis inſcriptos opulentiã regum qui tũc
erant declarantibus, et eorũ ditionem uelut uſq; in Scythas & Ba-
ctrios, et Indos, et quæ nũc Ionia dicitur im̃pitantiũ, ad hæc tributo-
» rũ magnitudinẽ, et copiarum militariũ ad decies centena millia ho-
» minum.* ἐν δὲ ταῖς θήκαις ἐπί τινων ὀβελίσκων ἀναγραφαὶ δηλοῦσαι τὸν
» πλοῦτον τῶν τότε βασιλέων. καὶ τὴν ἐπικράτειαν ὡς μέχρι σκυθῶν καὶ βακ-
» τρίων καὶ ἰνδῶν καὶ τῆς νῦν ἰωνίας διατείνασαν. καὶ φόρων πλῆθος. καὶ στρα-

» τιᾶς περὶ ρ᾽ μυριάδας. Conuenit hoc cũ dicto Pliniano qđ supra retulimus de Sesostri Aegypti rege superbissimo, q iunctis ad currum regibus triũphare solitus erat. huius regis meminit Herodotus in secundo, eum dicens primũ omnium regum longis nauibus arabicum sinum præteruectũ, & populos rubri maris accolas in potestatẽ suã redegisse. Indéq; retro ijsdẽ uestigijs reuersum & coactis ingentibus copijs transgressum in continentem infesto exercitu obuias ubiq; genteis subegisse, ex Asiáq; in Europá transgressum Thraces et Scythas ui domuisse, unde digressus ad Phasim amnem iter cõtendisse dicitur. Huius autẽ regis memorabile institutum prodidit Herodotus.
» ὁτέοισι μὲν νῦν αὐτέων ἀλκίμοις ἐνετύγχανε, καὶ δεινῶς γλιχομένοισι περὶ
» τὴν ἐλευθερίην, τούτοισι μὲν στήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λέ
» γούσας τό τε ἑωυτοῦ ὄνομα, καὶ τῆς πάτρης, καὶ ὡς δυνάμει τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέ=
» ψατο σφέας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ καὶ εὐπετέως παρέλαβε τὰς πόλις, τούτοι-
» σι δὲ ἐνέγραφε ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταυτὰ καὶ τοῖσι ἀνδρηΐοισι τῶν ἐθνέων γε=
» νομένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσενέγραφε, δῆλα βουλόμενος ποιέειν
» ὡς εἴησαν ἀνάλκιδες. Quascunq; autẽ nactus erat genteis strenuas, et pro libertate tuenda acriter et cupide dimicantes, per horũ ille regiones stelas id est cippos lapideos statuebat. literis significantibus eius regis nomẽ et patriã, et qbus copijs eos ac uiribus subegisset. quorũ uero urbes nullo negocio aut incruento certamine cepisset, apud hos itidẽ ut apud illos q strenuitatis specimẽ ediderãt, cippos quoq; statuebat, atq; eo amplius muliebria genitalia asculpebat, significare uolés eos ignauos esse. Idẽ Herodotus author sub Amasi rege, cuius tempore Mosem ex Aegypto egressum esse diximus, Aegyptũ beatissimã et à flumine Nilo, et à regionis solo fuisse, urbeis'q; habitatas tũc numero uiginti millia fuisse. καὶ πόλις ἐν αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἁπάσας τότε δύο
» μυριάς τὰς οἰκεομένας. Huius est autem memorabilis sanctio, ut singuli quotannis apud Nomarchen id est cuiusq; præfecturæ præsidem profiterentur unde uiuerent. Qui autem hoc non faceret, aut genus uitæ approbare presidi non posset, huic pœna extremum supplicium esset. Qua lege postea Athenienses tralatitia usi sunt prorsus incul-
» pabili. Sed uerba ipsa Herodoti ponenda sunt ad uerbum. νόμον τε
» αἰγυπτίοισι τόνδε ἄμασίς ἐστι ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ
» νομάρχῃ πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὅθεν βιοῦται. μὴ δὲ ποιεῦντα ταῦτα, μὴ δὲ
» ἀποφαίνοντα δικαίην ζόην, ἰθύνεσθαι θανάτῳ. σόλων δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν
» ἐξ αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκεῖνοι ἐς ἀεὶ χρέωνται ἐόν
» τι ἀμώμῳ νόμῳ. Id est. hic est autẽ Amasis q legẽ hãc tulit. demóstrare
» unũquẽq; apud præsidẽ cuiusq; loci unde uiuat. qđ q non fecerit, aut

» demonstrare uitæ suæ rationem iustam non potuerit, hunc morte
» multandum. Solon autem Atheniensis sumptam hanc legem ex Ae-
» gypto Atheniensibus promulgauit, qua illi semper usi sunt lege sa-
» nè inculpata. Hac lege iurisditionem exercuisse Areopagitas testis
» est Athenæus libro. iiij. his uerbis. ὅτι δὲ τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς μὴ
» ἔκ τινος περιουσίας ζῶντας, τὸ παλαιὸν ἐκάλουν τε οἱ ἀρεοπαγῖται καὶ
» ἐκόλαζον, ἱστόρησαν φανόδημος καὶ φιλόχορος, ἄλλοι τε πλείους. Quod
» autem patrimoniorum profligatores, eosq́; qui nullis facultatibus
» uictitarent, Areopagitæ in iudicium uocarent, pœnisq́; & sup-
» plicijs afficerent, memoriæ mandarunt Phænodemus & Philocho-
» rus puresq́; alij. Deinde idem author Athenæus huiusmodi exem-
» plum eius rei subdit ad dictum confirmandum. Siquidem Mene=
» demus, inquit, & Asclepiades erant, iuuenes ambo philosophiæ
» quidem studiosi, sed egestate præditi. Hos Areopagus pro potestate
» accitos interrogare instituit, quonam pacto fieret, ut cum dies ipsi to-
» tos philosophis operam darent, nihil in censu habentes, bona nihilo=
» minus habitudine corporis uiderentur. Ad hæc illi respondentes,
» cum pistorem quendam accersiri postulassent, & ille accersitus ue-
» nisset, eum interrogandum dixerunt. qui cum rogitantibus Areo-
» pagitis dixisset unaquaque nocte illos in pistrinum descendere soli-
» tos, ibiq; frumentum molētes, pro nocturnis operis drachmas utrun-
» que singulas ferre, admiratus senatus, ducentas eis drachmas ob uir-
» tutem decreuit. Sed ipsa uerba subijciam ne comminisci uidear. με=
» νέδημον γοῦν καὶ ἀσκληπιάδην τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πενο=
» μένους, μεταπεμψάμενοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις
» συσχολάζοντες, κεκτημένοι δὲ μηδὲν, εὐεκτοῦσιν οὕτω τοῖς σώμασι.
» καὶ οἳ ἐκέλευσαν μεταπεμφθῆναί τινα τῶν μυλωθρῶν. ἐλθόντος δὲ ἐκεί-
» νου, καὶ εἰπόντος ὅτι νυκτὸς ἑκάστης κατιόντες εἰς τὸν μύλωνα καὶ ἀλοῦν-
» τες, δύο δραχμὰς ἀμφότεροι λαμβάνουσι, θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγῖται,
» διακοσίαις δραχμαῖς ἐτίμησαν αὐτούς. Verum quandoquidem uer=
bosa iam esse cœpit hæc disputatio, nec tamen omnia attigimus eo=
dem pertinentia, & liber pro portione huius operis longior iam
esse uidetur, abrumpendus est sermo qui finem non inuenit. Ad
alteramq́; partem commentationis festinandum, quam sic quoque
iam fatiscente stilo aggredi me sentio.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS LIBER QVINTVS, ET VLTIMVS.

ESTAT Mensurarum tractatus, cum connexam causam cum prædictis habens, tum uelut appēdix huius operis. Mensura autem multiplex ab Aristotele in nono libro metaphysices ponitur. Sed nunc mensuras appello quibus fruges et liquores metimur. Angelus Politianus uir memoria nostra utraq; lingua apprime doctus, in decimo epistolarum de
" mensuris ex professo scribens. Incipiendum (inquit) ab amphora cō
" secrata Romanis in capitolio ne cui uiolaretur. Capit hæc omnino
" quantum tessera quoquo uersus in area pedum quatuor. duplex am
" phora modius est, aut si mauis græce Medimnus, eademq; triplex
" efficit sextarium. sextarij dimidium cotula uocatur & hemina. qua
" tuor uero sextarij chœnicā complent. ita sex congium, qui latine
" chus dicitur. Inde forsan sextarij nomen ꝙ eum sexies congius ca=
" pit. scribit tamen Pollux cotulam chœnicas esse tertiam partem. chœ
" nicas octo et quadraginta Medimno contineri. Hæc Politianus sup presso authore (ut ferè assolet) ex uulgatis carminibus illis sumpsit quæ apud Priscianum incerto authore leguntur. nam non esse Prisciani argumentum est ꝙ in antiquis uoluminibus Prisciani non inueniuntur. In his autem carminibus intelligendis quoties, quamq; luculentis erroribus Politianus lapsus sit, ex sequentibus apparebit, ut nisi Politiani stylum agnoscerem, Politiani epistolam esse omnino negaturus fuerim. Eiusdem flagitij est ꝙ talentum atticum maius tribus & octoginta minis esse dixit, nec ullum pondus attico talento maius esse. Carmina autem illa sic ferè leguntur.

" Pes longo spatio latoq; notetur in anglo,
" Angulus ut par sit quem claudit linea triplex.
" Quattuor ex quadris medium cingatur inane
" Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret
" Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
" Huius dimidiū fert urna, ut & ipsa Medimni
" Amphora, ter'q; capit modium. Sextarius istum
" Sexdecies haurit quot soluitur in digitos pes.

Dico his uersibus significari, Amphoram ex area excitari quoquo uersus pedalis, quaternis quadris pedalibus inanitatem amphoræ cin

gentibus. Ita ut quaterni undiq; anguli tesserales tribus lineis con=
cludantur singuli; quibus ipsis tres dimensiones tesseræ significantur
qui cubus græce dicitur, id est schema sex in situs sessile. Hoc enim
uerba illa significant. Angulus ut par sit quẽ claudit linea triplex.
Tres enim dimensiones notantur. longitudo, latitudo, altitudo. Huius
dicti testem interim citabimus Isidorum Hispalensem, in hac re inter
» dum non refellendum, licet in multis lapsus sit. Amphora (inquit il
» le) recipit uini uel aquæ pedem quadratum. Quod si hũc testem re
futare placet, prodeat Festus testis locupletior, qui his uerbis testa=
» bitur. Quadrantal antiqui uocabant Amphoram, quod uas pedis
» quadrati octo & sexaginta sextarios capit. Politianus duplicẽ Am
phoram modium esse tradidit, & (quod uix intelligere possum) tri-
plicem amphoram sextarium efficere. Ego autem amphoram unam
ternos Modios capere dico, et duodequinquaginta sextarios, nec Me
dimnum & modium eundem esse modum. sed Medimnum modios
» senos capere. Suidas, μέδιμνος μέτρον ἐστὶ ξηρῶν, οἷον πυρῶν ἢ κριθῶν.
» μέδιμνον ὅσον μοδίων ἕξ. Medimnus (inquit) mensura est aridorum,
» ut tritici uel ordei. Medimnum igitur mensura est sex modium. Ha
ctenus ille. sed audiamus testem unum qui uice sit omnium. is erit Ci
» cero, qui in frumentaria, ita inquit ad Verrem. accipis sestertios q̃nde
» cim pro Medimno, tanti enim est illo tp̃e Medimnũ. retines sestertios
» duodecim, tanti.n. est frumentum Siciliense ex lege æstimatum. est eius
» modi æstimatio legis ut cæteris temporibus tolerabilis siculis, te præ=
» tore etiam grata esse debuerit. Est enim modius lege sestertijs tribus
» ut æstimatus fuit ante te prætorem, ut tu in epistolis ad amicos tuos
» gloriaris, sestertijs duobus. sed fuerit tribus sestertijs, quoniam tu tan
» tum à ciuitatibus in modios singulos exegisti, tu non modo omnes ac
» cipere quod oportebat noluisti, sed etiam dare quod non debebant
» coëgisti. Idem alibi. Pretium autem senatusconsulto constitutum decu-
» mano in modios singulos sestertij terni. & iterũ. duobus pretijs unũ
» & idem frumentum uendidisti. semel ciuitatibus sestertijs quindecim
» in Medimnum. Iterum po. Romano, à quo sester. XX. in Medimna
» pro eodem illo frumento abstulisti. & alibi. Hoc reprehẽdo, ꝙ cum
» in Sicilia sestertijs binis tritici modius esset, ut istius epistola ad te de-
» clarat, summum sestertijs trinis, tum iste pro tritici modijs singulis ter
» nos ab aratoribus denarios exegit. His locis & alijs eiusdem ora
tionis liquet Medimnum quinquies modium capere. quod de sicu-
la mensura intelligendum, nam Romanum Medimnum ut atticum,
senos modios cepisse, eodem authore eademq; oratione probabimus
postea.

postea. nunc quod instat, de amphora uideamus, quonam modo intelligi possit quod Politianus dixit. Sit igitur area quoquo uersus pedum quatuor, si ex ea corpus quadrantale & tesserarium facere uelis, necesse est addenda dimensione tertia, id est altitudine, tertiã quoq; multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo enim bis bina bis, primam tesseram faciunt octo angulis constantem, & ter trina ter secundam, qui numerus est uicenarius septenarius, eodem modo qua ter quaterna quater tertiam tesseram faciunt unitatibus quatuor & sexaginta concretam. Sit igitur planities uel interuallum quadratũ, quaternum quoquo uersus pedum. huic si altitudinem bipedalem imponam, fient octo pedes quadrati, qui duos & triginta pedes ualent. hoc est bis quater quaternos. hos pedes si ex quadratis cubicos, idest tesserarios reddere uelim, eum numerum ut duplicem necesse est, hoc modo, quater quatuor quaternos, sic fiunt bis duo & triginta, id est quatuor & sexaginta. Vt enim quadrata forma ex numero quocunq; fit in sese ducto, sic ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix est numeri quem nunc quærimus. is in sese multiplicatus sedecim efficit, & iam formam quadratam capit. At is numerus quadratus iterum quater multiplicatus in tesseram euadit, & fiunt sexaginta quatuor. Quare aut Politianus existimauit Amphoram tot pedes habere in conceptaculi inanitate, aut tesseræ naturam ignorauit. Vtrumlibet autem dixeris luculenter hallucinatus comperietur. at alterutrum uix de eo homine credere fas est qui Panepistemona librum condidit, quo omnium rerum, artiumq; scientiam profiteri uidetur. Vitruuius de tessera lib. V. ita inquit, Cubus
» est corpus ex sex lateribus, æquali latitudine planitierum per qua-
» dratum. is cum est iactus, quam in partem incubuit, dum est inta-
» ctus immotam habet stabilitatem. ut sunt etiam tesseræ quas in al
» ueo ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatem cum ego nosse cu
» perem, quadrantal, idest uas cubicum ex tabellis quatuor faciẽdum
» locaui, ita ut intus pedale quoquo uersus esset. factumq; ad rudicu
» lam exegi, quæ intus quidem erecta, æquilibris esset ad summa ua-
» sis labra. iacens uero & porrecta in imo atque summo, latera bina
» stringeret. semipedem accipimus id spatium quod digiti utriusque manus suppressis pollicibus occupant. etenim palmus (ut inquit Vitruuius) à quaternis manuum digitis inuentus est, & à palmo pes factus sedecim digitorum. nostri pedem duodecim pollicibus partiuntur, quas uncias antiqui uocauerunt, ut author est Boëtius. id
» quod ostendit Plinius libro decimoquinto, de siliquis loquens cum

» inquit, digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata,
» pollicari latitudine. Pollicarem dixit pro unciali, ut differen-
» tiam adnotare facile sit inter digitale & pollicare. Frontinus, aqua
» rum (inquit) moduli aut ad digitorum, aut ad unciarum mensuram
» instituti sunt. digiti in Campania & in plerisq; Italiæ locis, unciæ
» in Apulia obseruantur. Est autem digitus (ut conuenit) sextadecima
» pars pedis, uncia duodecima. Idem alibi. Unciæ ergo modulus ha
» bet diametri digitum unum & trientem digiti. Hactenus ille. Vul go pedem metiuntur opifices manibus in pugnos contractis & por rectis pollicibus, altrinsecusq; obuersis. Nos huiusmodi pedem habui mus, sed ab iis petitum qui modum pedis publice statuere solent.

Hoc uas autem tritico cum impleuissem, cum mensuris nostris com posui implendo deplendoq; subinde. hoc faciens deprehẽdi uas illud tesserarium id est amphoram meam cumulatam, huius urbis qua drantem radio æquatum capere. nec aliam esse inter utranq; men suram differentiam, q̃ quæ esse solet inter mensuram rasam & fa stigiatam, ut amphora cum eo auctario quod liberaliores uendito res condonare solent, quadrantẽ hostimento admensum omnino æqua re possit. Quadrantẽ appello eius mensuræ quartam partem quàm sextarium triticarium diximus. Secundũ hoc Medimnus erit quàm minam dicimus. Lingua enim uernacula primum mimnum p syn copen, postea minam, pro Medimno dixit. Ita sextarius ille noster
» triticarius in bina Medimna uel quaternas amphoras diuiditur, et
» inde in duodenos modios quos Bossellos appellamus. Sed hæc quæ coniectura assequimur, argumentis adiuuanda sunt. Tranquillus in
» Cæsare. Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras,
» trecenos quoq; nũmos quos pollicitus olim erat, diuisit. Si Cæsar to tidem modios tritici uiritim quot olei libras diuisit, intelligimus mo dium non magnam mensuram fuisse, quæ Ciceronis testimonio ple runq; binis, raro ternis sestertiis ualebat. Qua ratione Medimnus quinisdenis sestertiis, et sæpe denis tantum ualebat. quod tamen in telligo in uilitate annonæ. nam Cicero in frumentaria duas æstima tiones ex senatusconsulto factas ponit, unam alterarum decimarum quas aratores non gratuitas pendere cogebantur populo Romano: sed ita ut in modios ternos sestertios acciperent. alteram æstimationẽ ponit frumenti quod interdum ciuitatibus imperabatur, ut Romano populo præbere certum numerum frumenti cogerentur, & pro eo in modios denarios singulos acciperent, id est quaternos sestertios. Qua ratione Medimnus quinis denariis æstimabatur, quod fiebat

cum annonæ penuria metuebatur ut opinor. Legitima ergo æstimatio erat trinis sestertijs in modios siculos qui maiores erant atticis et Romanis, licet idem esset Medimnus. Videamus an hoc temporibus nostris congruat. Apud nos commodam tritici primarij annonam esse aiunt, cum Medimni bini idest sextarius quinis & uicenis solidis Turonicis ueneunt. ab eo pretio ad tricenos iustam æstimationẽ esse. Deorsum autem ad uicenos, iam ad uilitatem spectare. quod supra hæc aut infra est, caritatis & uilitatis appellatione censeri. Cũ hæc literis mandarem pretium diuersis anni partibus à uicenis solidis ad uicenos binos & semissem plerunq; euariauit. tametsi minime ubere biennij prouentu. sed ferè ita euenit cum exportare ad externos non licet, uix iam ut annona agriculturæ impendia ferat, cum paucis annis equis aratorijs quibus nostri utuntur, magnopere pretium accesserit. Verum si Medimnus in Sicilia mediocri annona quinis denis sestertijs ualebat, planum fit non memorabili nos errore aut in nũmi coniectura, aut in mensura falli, quippe quindecim sestertij æstimatione nostra solidis tredecim & sesquidenariolo ualent. Sestertium enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirum est si Cicero sæpe in Sicilia modium frumenti binis sestertijs esse dixit in magna ubertate. Qua ratione duo Medimna decem & septem solidis ueneunt, nam et apud nos sæpe minoris ualere memini. Cicero in frumentaria, frumentum (inquit) emere in Sicilia debuit Verres ex senatusconsul. & ex lege Terentia & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt. unum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributũ. Illius decumani tantum quãtum ex primis decumis fuisset, tritici modia. DCCC. millia. Pretium autem constitutum decumano, in modios singulos sestertij terni, duodetricies. imperato sestertij quaterni. Ita ut frumentum imperatum sestertium duodetricies in annos singulos Verri decernebatur quod aratoribus solueret. in alteras decumas fermè ad nonagies. sic per triẽnium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem propè centies et tricies erogatum est. Decumanum frumentum appellat Cicero alterius Decumæ frumentum, quàm aratores dare non uectigalem sed uænalem cogebantur. Puto autem non utrobiq; duodetricies legendum, sed secundo loco duodeuicies, nihil tamen certi haberi potest quoniam locus ille corruptissime legitur. sed nec duodetricies priore loco satis congruit, cum octingenta millia modiũ quater & uicies tantũmodo ualuerint æstimatione ternorũ sestertiorum. Igitur DCCCC. M. Ciceronem scripsisse dicendũ est, non DCCC. ut sit

uicies septies. Quod si addatur XXX mil. congruet duodetricies. Ter aũt duodetricies fermè nonagies centena millia sestertiũ ualet. Quibus si ter duodecies addas, fermè centies et tricies sestertiũ erit, quod à Cicerone oratorie auctum est. Sic in alteras decumas quotannis ex Sicilia nongenta millia modiũ Romã exportabantur, q modij primũ ad mensurã Romanã, deinde ad nostram reduci debent, propterea ꝙ qui siculi modij senos Romanos ualebãt. Qua ratione septingenta & quinquaginta millia Siculorũ, nongenta millia Romanorum et Atticorum ualent, quæ ad Medimnos atticos relata centũ & quinquaginta millia fiunt. his adde centum & quinquaginta millia modiũ Siculorũ quæ centum & octoginta millia Romanorũ ualent, fiunt decies centena & octoginta millia. hæc. n. summa sesquiqnta est nongentorũ milliũ. quæ ad sextarios Parisinos reducta nonaginta millia fiunt, & duodenario diuisa septem millia, & qngenta modia parisina. Sic ex duabus decimis Romani qndecim millia modiũ nostrorũ trãsportabant ex Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis sestertijs impabatur. Sed septem millia & qngenti modij nostri ea ratione quam Cicero statuit, id est tribus sestertijs in modiũ siculum, ære nostro sexaginta qnq; millia & qngentos aureos nostros ualent, quæ Romano more uicies sexies sestertiũ dicuntur, et uiginti sestertia. Quare summa omnino nõ cõgruit, propter quod locum Ciceronis corruptum esse dixi, nec modo corruptum esse puto, sed etiam mutilatum, inter uerbũ fuisset & uerbũ tritici DCCC. enim millia nõ est alterarũ decumarũ numerus, sed frumenti imperati, ut ex alijs locis orationis colligitur. numerus aũt alterarũ decumarũ deesse mihi uidetur. Sed & maior summa esse debet in triẽnio ꝗ centies & tricies, cum quotannis nonagies in alteras decumas daretur. id quod ex alio loco orationis ostenditur, nã Cicero eius summæ qnquagesimas binas ad sestertium tredecies taxauit. qua ratione trecenties & uiciesquinqes esse oportuit. Cæterũ nõ duodetricies imperato frumento Ciceronẽ statuisse puto, sed bis & tricies, cum quaternis sestertijs in modium æstimaretur, summa enim ad numũ quadrat. Sextarius noster ferè est quantum iumentum uiatorium ferre potest. hos in modio duodenos Parisienses habent. Idem Cic. in eadem oratione. Iugera professi sunt aratores imperio atque instituto tuo. non opinor quẽquam esse minus professum quàm quantum arasset, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In iugere Leontini agri Medimnum ferè tritici seritur perpetua atq; æquabili satione. Ager efficit cum octauo bene ut agatur. Vero

um ut omnes dij adiuuent, cum decimo. quod si quando accidit, tum fit ut tantum decumæ sit, quantum seueris. hoc est ut quot iugera sunt sata, totidem Medimna decumæ debeantur. hoc cum ita esset, primum illud dico, pluribus Medimnum millibus uænisse decumas agri Leontini q̃ quot millia iugerum sata erant in agro Leontino. & rursus, Agri Leontini decumæ anno tertio uænierunt Medimnis XXXVI millibus, hoc est tritici modijs ducentis sedecim millibus. His uerbis planum fit medimnum senos modios capere, cum prior numerus senario multiplicatus posteriorem efficiat. Idē ostendam neminem aratorem minus tribus decumis dedisse. atq; hoc in beneficij loco petitū ab Apronio, ut in iugera singula ternis Medimnis decidere liceret. deinde inferius ita subdit. professio est agri Leontini ad iugera XXX millia. hæc sunt ad tritici Medimna nonaginta, id est tritici modia quingenta quadraginta millia, tres quinquagesimas, id est tritici modium XXXII millia quadringentos. ab omnibus enim ternæ præterea quinquagesimæ exhibebantur. Hæc exempla Ciceronis corruptissime hodie leguntur, sed partim ex locorum collatione, partim calculo emendantur, quæ ideo citanda duxi, ut probarem Medimnum senos modios Romano more capere. Si enim quingenta quadraginta millia senario partiaris, fient sexies nonaginta millia. His etiam exemplis authoritatem habemus agri Leontini qui fertilitate commendabilis erat, iugera singula singulis Medimnis, id est senis modijs seri. & plerunque cum octauo, raro cum decimo fœnore satum frumentum redire. Primum igitur statuamus quanta sit iugeri mensura. Columel. libro VI. duo (inquit) actus iugerum efficiunt longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine pedum centum uiginti, quæ utræq; summæ in sese ductæ quadratorum pedum faciunt millia uiginti octo & octingentos. Iam authore Columella & calculo confirmatore nouimus ducentos & quadraginta pedes quæ longitudo est iugeri centies & uicies multiplicatos qui numerus est latitudinis octo & uiginti millia quadratorum pedum & octingentos efficere. Hic numerus octingentas hexapedas efficit, qua mensura nostri mensores & fabri sic utuntur, ut antiqui Romani decempeda. Est enim hexapus siue hexapeda mensura sex pedum. quæ quadrata sex & triginta pedes habet. Porro centum hexapedæ quadratæ tria millia & sexcentos pedes efficiunt. Quadringentæ hac ratione quatuordecim millia & quadringentos explent, quæ mensura est semiiugeri Romani ex Columella. Ita

iugerũ octingentas hexapodas nostras habebat. Quare quod apud Varronem & ipsum Columellã legitur, actum quadratum undiq; finiri pedibus centum uiginti, eumq; duplicatum iugerum facere, id de iugero quadrato intelligendũ est, nõ absolute de iugero, quod parum apud utrũq; declaratum est. sed cum uterq; dicat, scrupulum denum esse pedũ quadratorum, & in iugero esse scrupula ducenta & octoginta octo, planũ fit calculo de iugero quadrato nõ intelligi cum dicitur iugerũ pedum esse uiginti octo milliũ & octingentorũ. si enim in singula scrupula centenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgunt, patet uel in digitos deducenti ducenties octuagies octies centenos pedes fieri, id est uiginti octo millia octingentos. at iugerũ quadratum altero tanto maius est. In agro Parisino nõ una est mensura, propterea iustissimam eligam, & quæ latius in eodẽ agro patet. perticam nostram uicenum qnum pedum esse aiunt lõgitudinis. hæc quadrata sexcenos uicenos qnos pedes continet, q numerus centies multiplicatus sexaginta duo millia & qngentos pedes quadratos efficit, tot enim tantisq; perticis iugerum nostrũ quod arpennum appellamus, constare dicitur. huiusmodi iugero licet aliq utantur, alij tñ affirmant grãdissimam illam esse mensuram, sed iustam agri nostri ꝑticam uicenum binũ pedum esse lõgitudinis, quæ quadrata quadringenos octuagenos quaternos pedes habet. Et hæc iam apud plerosq; plena existimatur. Qua ratione centenariũ iugerum quadraginta octo millia quadringentos pedes habet quadratos. Est & minima mensura quæ perticis duodeuicenarijs utitur. quæ pedes trecenos uicenos quaternos habent, & centenæ in iugero, pedes quadratos conficiunt numero triginta duo millia quadringentos. Sunt etiam qui ꝑticis qdem plenis, sed iugero sexagenario utantur. Quo fit ut illis iugerum triginta septem millia qngentos pedes habeat. nos aũt mediam mensuram obseruabimus quã dicunt germanã nostrã esse, quæ duos & uiginti pedes ꝑticæ statuit, & quadraginta octo millia quadringentos pedes habet. hæc ad iugerum Romanum composita eãdem habet proportionem quã quadringenti octoginta quatuor ad ducentos octoginta octo, quæ ut maior est multo sesqpla, sic paulo minor est dupla. eiusmodi arpennum pingui solo alternis propemodum messibus Medimnum duodecimum reddit. huiusmodi ferè est fertilitas in eo tractu, q peculiari nomine Francia appellatur, ex eo (ut arbitror) ꝙ sit sumen (ut dicitur) Franciæ, in quo agro triticum mutilis spicis nascitur, non ut ferè in Italia aristatis. In eo nos prædium Marlianum habemus. neq; nũc de summa ubertate aut

soli, aut temporis loquimur, sed de ea quæ plerũq; uisitur. Notum est in eo agro arpẽna duodeuicena in annos singulos singulis modijs nostris oblocari tritici lectissimi. q̃q̃ ea ferè locationum formula est, ut colonus eo recte præbẽdo tritico defungi possit quod summæ bonitati uno solido cedat, & interdum eo quod semisse tm̃ solidi. modium autem nostrũ ut iam dixi duodenos sextarios continet, et sextarius binos Medimnos. hac ratione singula iugera quotannis dodrantem, id est sesqmedimnũ pensitare inueniuntur. Cum tñ in eo tractu nullum agrum restibilẽ esse sciã. Sic. n. fert agricolatio, ut triticarius ager à messi triticea altero anno semestre aliquod genus frugis capiat, ut ordeum uel auenã uel qd aliud leuioris fœtus, tertio aũt anno noua li agitato cesset, quod & aruum & ueruactum appellatur ab antiquis. Itaq; planũ fit agrũ nostrum bonitate siculo nõ cedere, quẽ Cicero cum octauo & decimo acceptum reddere semen dixit. q̃q̃ id postea uiderimus, nunc id tm̃ argumenta nostra adiuuat qbus asserere contendimus Medimni Romani et mnæ nostræ paritatem. Nostri aiunt agricolæ arpẽnum prædictum sesqmedimnũ ferè poscere ut bene seratur aruum. Columel. de satione loquẽs lib. XII. pinguis agri iugerum si solutus & siccus sit, quaternos tantum modios tritici poscere tradidit, si cretosus aut uliginosus, qnos. Hoc cum à nostratibus anxie inqrerem, uix constare opiniones deprehendi. id quod ex uarietate soli & mensurarum contingit. quãtum tamen colligere potui, plena. i. mediocris pinguis agri mensura solo dẽso dodrantem minime poscit, interdum etiam dextantem, id est decem modios Romanos. soluto & minime uliginoso solo nunc septenos, nũc octonos. minimus modus agri reliqs etiã competentibus, senos modios id est Medimnum poscit. His cõuenit dictum Columel. li. II. Iugerum (inqt) agri pinguis plerunq; modios tritici quatuor, mediocris qnq; postulat. adorei modios nouem, si est lætum solũ. si mediocre decem desyderat. nam quis de mensura minus authoribus conuenit, hanc tñ uideri commodissimã docuit noster usus. et paulo inferius. Nobis ne istam qdem quã prædiximus mensuram, semp placet seruari. q eam uariat aut loci, aut temporis, aut cœli conditio. proinde quã proportionẽ iugerum Romanũ, id est duodetriginta millia & octingenti pedes, ad Parisinum arpẽnum habent, id est ad duodeqnquaginta & quadringentos, eandem ferè habent quaterni quiniq; modij ad septenos & nouenos. Leontinum iugerum non admodum disparile nostro minimo fuisse oportet, quod tantũdem frumenti posceret, id est medimnum in singula iugera, si tamen Cicero ueritati inseruiuit potius

q̄ exaggeratiōi criminis. Arpēni āt uocabulo nō liceter uti uideor cū id apud Columel. legatur. Aristoteles in scđo Politicōn author ē Solonē Atheniēsem quatuor cēsus Athenis istituisse. Quorū primus fuit eorū q Pētacosiomedimni dicti sunt .i. qngētis medimnis cēsi. Secūdus eorū fuit q Zeugitæ dicebātur ab eqs iugalibus. Tertius Hippas ab eqs. Quartus Theticus dicitur. Qui eorū erat q Thetes .i. opifices erāt, hoc ē opas suas locantes. Primū secundū et tertiū ad magistratus et honores admitti uoluit, eosq; diuitum nobiliūq; appellatione censeri. τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ζευγιτῶν καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος. Plutarchus, in Solone, cum magistratibus (inqt) oēs locupletibus relinquere uellet, reliquam autem reip. gubernandæ partem promiscuā facere, ad quā antea plebs aspirare non poterat, ad census ciuium se contulit. & qui in sicis atq; humidis censi erant, in primo ordine locauit, & pentacosiomedimnos uocitauit. In secundo autem eos qui equos alere possent, aut trecentis censi forent, & hos hippada soluētes ab equis nuncupauit. Zeugitæ uero tertij cēsus hoies uocati sunt, q ducentorū medimnū censum expleret. Quo hæc melius intelligantur, Pollux lib. VIII. de hoc loquēs ita inqt τιμήματα δ' ἦν τέτταρα, πεντακοσιομεδίμνων, ἱππέων, ζευγιτῶν, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τοῦ πεντακοσιομεδίμνου μέτρου ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀνήλισκον δ' εἰς τὸ δημόσιον τάλαντον. οἱ δὲ τὴν ἱππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τοῦ δύνασθαι τρέφειν ἵππους, κεκλῆσθαι δοκοῦσιν. ἐποίουν δὲ μέτρα τριακόσια, ἀνήλισκον δὲ ἡμιτάλαντον. οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατελέγοντο. ἀνήλισκον δὲ μνᾶς δέκα. οἱ τὸ θητικόν, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἦρχον. οὐδὲ ἀνήλισκον οὐδέν. Quorum uerborū huiusmodi est sententia. Quatuor census Athenis fuisse, pentacosiomedimnos, hippeis, zeugitas, theticos. Pentacosiomedimnos autem .i. quingenimedimnos ideo appellatos, ꝙ quingenum medimnū numerū uel mensurā sicis & humidis facere possent, hosq; in publicum sumptus facere talētum. Hippeis aūt id est equites ex eo dictos uideri, ꝙ equos alere possent. eosq; mensuras trecentas facere, & publice semitalētum impendere. At uero q iugationem penderent, a ducentis mensuris conscribi solitos esse, & publice decem minas cōsumere. Postremæ notæ eos esse qui theticū pēderēt id est opificiariū uel mercenariū. eosq; nec magistratū gerere, nec publice quicq̄ sumptus facere licebatq; ex uno ordine ad aliū trāsire ut idē Pollux author est. Ex hoc aūt instituto prodierunt (ut arbitror) munera psonalia, quorū mentio fit in lege ulti. de muneribus & honoribus in pandectis. Seruius etiam Tullius hoc exemplo

classes quinq; ciuium Romanorum descripsisse uidetur. prima classis in octoginta centurias distributa, ex ijs, qui centũ milliũ æris, aut maiorem censum haberent, quæ summa à nobis mille aureis nostris æstimata est. octoginta autem centuriæ in quadragenas seniorum ac iuniorũ diuisæ. Ita ut seniores ad urbis custodiã præstò essent, iuniores ut foris bella gererent. qbus arma impata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hostem, hastaq; & gladius. Secũda classis intra centum usq; ad qnq; & septuaginta milliũ censum instituta. Tertiæ classis qnquaginta millia census fuit. Quartæ quinq; & uiginti millia. Quinta & ultima undecim millibus cẽsebatur, id est centum ac decem aureis nostris. Reliqua aũt multitudo cuius esset inferior census, immunis militia facta. Eqtum etiam ex primoribus ciuitatis duodecim centurias scripsit, qbus ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos singulos penderẽt. dena millia æris egò cẽtenos aureos intelligo, ad binos equos emendos, & uicenos ad alẽdos id est bina millia. Hæc omnia (inqt Liuius) in dites à paupibus inclinata onera. Ex his intelligimus in infantia urbis Romæ primarias opes
» fuisse mille aureos. Propterea Plin. lib. XXXIII. nõ erat (inqt) apud
» antiquos numerus ultra centũ millia. Itaq; hic & hodie multiplican-
» tur, ut decies centena millia aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nu-
» musq; pcussus. Quem locũ ex uetusto sic lego. itaq; est hodie. multiplicantur hæc, ut decies cẽtena mil. aut sæpius dicantur. hoc sensu. ut olĩ nõ erat nũerus ultra C mil. sic nec hodie, qa cũ ad C millia puẽtũ est, p multiplicationẽ fit progressus, dicẽdo decies cẽtena mil. aut uici
» es, aut cẽties, quæ sũmæ antiqs ignotæ fœnore excreuerũt. Idẽ Ser
» uius rex primus signauit æs. antea rudi usos Romæ Rhemeus tradit.
» Signatũ ẽ nota pecudũ, uñ et pecũia appellata. Maximus cẽsus C mil
» lia assiũ illo rege fuit, et iõ hæc pría classis. Vt igitur Rõæ pría classis cẽtenariorũ fuit, sic Atheis qngenariorũ q quotãnis pẽdere poßẽt Medimna uini et olei et frumẽti qngena, sic .n. ex Polluce ĩtelligendũ puto. Quigẽta ãt medimna ĩ Attica quæ plurimo ĩportato frumẽto utebatur, CCL aureis æstimare possumus. et qngẽta uini medimna .i. mille amphoras totidẽ penè frãcicis, pro qbus DC aureos ponemus, q bus si addamus totidẽ olei amphoras, nescio qd æstimare debeã. Apud Dẽosthenẽ πρὸς φορμίωνα Chrysippus qdã negociator ita ad iudices loq
» tur. ὅτι δὲ ὁ σῖτος ἐπετιμήθη πρότερον, καὶ ἐγένετο ἑκκαίδεκα δραχμῶν,
» εἰσαγαγόντες πλείους ἢ μυρίους μεδίμνους πυρῶν, διεμετρήσαμεν ὑμῖν τῆς
» καθεστηκυίας τιμῆς, πέντε δραχμῶν τὸν μέδιμνον. Cum autem frumen

ti auctum esset pretium, & ad sedecim drachmas excreuisset, importato frumēto ultra decē millia Medimnū, iusto & legitimo pretio nobis admensi sumus qnis drachmis in Medimnū. Hac Demosthenica ratione sextarius Parisinus circiter aureo uno fuisset. hoc est decem drachmis. Igitur q Athenis eum prouētum qngentum Medimnū habebant talentum impendere publicæ tenebantur hoc est sexcentos aureos. Verū intelligimus illam æstimationem census nō strictam fuisse, ut pētacosiomedimni dicerentur q quotannis eam summā corradere possent, sed q tantum pendere possent talēto esse taxatos. Parū tn̄ hoc explicatum est ab authoribus. Interpres Aristophanis Pētacosiomedimnos dictos dicit eos q tot mensuras arare possent. πεντακοσιομεδίμνους διὰ τὸ γεωργεῖν τοσαῦτα μέτρα οὕτως ἐπωνόμαζον. Eqtes autem eos dictos q trecentas mensuras ararent, nomē ex eo sortitos φ equos alere possent si quando opus esset. Qui cū primū sexcenti fuissent, postea urbe aucta mille & ducenti esse cœperūt. his licebat comatos esse licet ditiores essent qngenarij id est pētacosiomedimni. Oportebat ergo ciues eos diuites esse q tm̄ telluris ararent, aliūde etiam ditescētes, ut negociationibus maritimis propter situm urbis, & fœnore traiectitio. Opificum aūt ordini licebat & iudicare, & concionem habere ut idem author inqt. δικάζειν καὶ ἐκκλησιάζειν. Hactenus illi remp. attingere poterant. Copiosos aūt Atheniēses fuisse ex Thucydide nouimus, q lib. II. Periclem eorū ducem ita inducit de opibus eorū disserentem, ut dicat confidere eos debere, nec incursu hostium pterrefieri. Bello .n. gerēdo consilio & ui pecuniæ plurima obtineri, Atheniēsibus aūt sexcentorū talentorū obuētionem annuā esse, quæ quotānis ferè tributi nomine à socijs eorū pensitarentur, præter alios prouētus. esse præterea signati argenti in arce sex talētorū millia, fuisse aūt aliquādo plurimū nouē millia septingenta. Ex qbus in arcem et publicas alias extructiones erogatum fuisse quod nūc illi summæ desit. τὰ δὲ πολλὰ τοῦ πολέμου γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖ τε. θαρσεῖν τε ἐκέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φόρου κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῇ πόλει, ἄνευ τῆς ἄλλης προσόδου. ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίου ἐπισήμου ἑξακισχιλίων ταλάντων. τὰ γὰρ πλεῖστα τριακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο. Sex millia talētûm tricies sexties centena millia aureorū nostrorū æstimare solemus. Suidas author ést redditus publicos Athenis Prytanea appellari. et eo noīe metallorū uectigalia et fori. i. rerū uēditarū, et portoriorū intelligi. et qcqd à socijs uel subditis pēsitaretur, et qcqd ex manubijs uel reb. publicatis redigeretur. quorū (iqt) noium cumulus

bina millia talentum propemodum conficit. Athenæus autem libro XII scribit Duridem in historijs prodidisse Demetrium Phalereum cuius multa est mentio apud Ciceronem, Quintilianum, Plinium, & alios, cum Athenis reip. administrandæ præesset, mille ac ducenta talenta in potestate habuisse quotannis. Ex quibus cum minimã partem in stipendia militum & reliquas reip. partes tuendas consumeret, reliqua per ingenitam morum incontinentiam luxuriose dilapidabat. Epulis quotidianis lautis & opiparis quamplurimos conuiuas accipiens, & ea parte magnificentiæ Macedonicas cœnas superans. Alioquin nitore & lautitia uitæ Cyprios & Phœnicas prouocans, cum cœnationum pauimenta singulari artificio uermiculata, etiam unguentis perfunderentur.
» Δημήτριος δὲ ὁ Φαληρεὺς χιλίων καὶ
» διακοσίων ταλάντων κατ' ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενος. καὶ ἀπὸ τούτων βρα-
» χέα δαπανῶν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν, τὰ λοιπὰ
» πάντα διὰ τὴν ἔμφυτον ἀκρασίαν ἠφάνιζε, Hæc uerba satis significant publicos redditus Athenarum mille & ducentorum talentum fuisse. Diximus alibi Athenis Isocratem rhetorem uiginti talẽtis orationem unam uendidisse. Plutarchus autem author est Demosthenem in eadem urbe totidem talentis unius diei reticentiam uendidisse Harpalo, qui Alexandrum Magnum fugiens Athenas se contulerat. licet historia ab Aulo Gellio in decimo aliter referatur. Hoc tamen pene conuenit ꝙ Demosthenes nocte aureo calice accepto cum uiginti talentis argenti, in concionem postridie ueniens collo lana & fascijs obligato, cum censere iuberetur & pro concione dicere quid de Harpali postulatis statuendum esset, nutu ostendit se irraucuisse nec proloqꝫ posse. Quo tempore ij qui munere Harpali corruptum esse sciebãt, ridentes dicere cœperunt concionatorem hominem & popularem
» noctu argyranche corruptum, id est angina argentaria. καὶ γενο-
» μένης τάχιστα τῆς νυκτὸς ὁ Ἅρπαλος ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν κύλικα μετὰ
» τῶν εἴκοσι ταλάντων. Et paulo post. καὶ μεθημέραν οὖν καὶ καλῶς ἐρίοις
» καὶ ταινίαις κατὰ τοῦ τραχήλου κατειλιξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν προῆλ-
» θε. καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διένευεν ὡς ἀποκεκομμένης αὐ-
» τῷ τῆς φωνῆς. οἱ δὲ εὐφυεῖς χλευάζοντες, οὐκ ὑπὸ συνάγχης ἔφραζον. ἀλ-
» λ' ὑπὸ ἀργυράγχης εἰλῆφθαι νύκτωρ τὸν δημαγωγόν. id est. Interdiu au-
» tem Demosthenes pulchre & concinne lana & fascijs obuoluto col-
» lo in concionem prodiens, cum quidam eorum qui aderant scande-
» re in pulpitum & dicere eum iuberent, nutu significauit quasi ob-
» tusa uox sibi esset. Quo facto homines quidam ingeniosi cauillantes,
» non angina noctu oratorem, sed argentangina correptum esse dixe

runt. Idem Thucydides lib. III. author est Athenienses Mithylenem obsidentes cum iam magna ex parte pecunias supradictas consumpsissent in eo bello quod cum Lacedæmonijs, eorumq; socijs susceperant, & pecunijs egerent ad obsidionem peragendam, tum primum tributum in ciuitate instituisse & ducenta talenta ad bellum contulisse, emissis etiam nauibus XII ad pecunias à socijs cogendas.
" προσδεόμενοι δὲ οἱ ἀθηναῖοι χρημάτων εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσε-
" νεγκόντες τότε πρῶτον ἐσφορὰν διακόσια τάλαντα ἐξέπεμψαν, καὶ ἐπὶ
" τοὺς ξυμμάχους ἀργυρολόγους ναῦς δώδεκα. Quod uero diximus de quingenarijs Atheniensibus qui impendere talentum publicæ tenebantur, ita intelligo non ut quotannis tributi nomine impenderēt. tributum enim Athenienses non pendebant, ut supra dictum est ex Thucydide, sed ut cum opus esset, id quod ex oratione Demosthenis intelligi potest quæ περὶ συμμοριῶν inscribitur, id est de Symmorijs. quasi dicas de decurijs munera obeuntium, id quod intelligi non potest nisi summam & ueluti argumentum orationis eius colligamus. Est autem eiusmodi. Cum Rex persarum expeditionem in græcos & præcipue in Athenienses facturus diceretur, populus Atheniensis tumultuari cœpit, quasiq; ducem quærere qui Atheniensium exercitu instructus obuiam ultro persis in Lydiam procederet. Quod cum Demosthenes temerarium esse uideret, nec tamen aperte damnare & dissuadere auderet, censere cœpit prius de apparatu belli cogitandum & quonammodo suppetere copiæ bellicæ propulsando tanto bello possent. Itaq; ex ditioribus urbis centum decurias duodenum hominum describendas censuit quas Symmorias appellat. hic ordo trierarchæ appellantur, id est triremium præfecti quasi nauarchi. quāq̄ symmorias tantum uiginti facit, sexagenum hominum. quas rursus in quinas partes duodenum hominum di-
" stribuit. Sic enim inquit. ἐκ τούτων τούτων οἶμαι δεῖν ποιῆσαι συμμο-
" ρίας εἴκοσιν, ὥσπερ νῦν εἰσὶν, ἑξήκοντα σώματα ἐχούσας ἑκάστην. τούτων
" δὲ τῶν συμμοριῶν ἑκάστην, διελεῖν κελεύω πέντε μέρη κατὰ δώδεκα ἄν-
" δρας, ἀντανάπληροῦντας ἀεὶ πρὸς τὸν εὐπορώτατον τοὺς ἀπορωτάτους.
Ex his mille & ducentis existimo classes uiginti faciendas eo modo quo nunc factæ sunt, sexagena corpora unamquanq; habentem. Earumq; singulas diuidendas in quinas decurias censeo duodenum hominum. Ita ut ditissimo cuiq; egentissimi in decurijs ordinandis coniungantur. Ita autem constitutis classibus, id est symmorijs, & diuisis decurijs, trecentas naues triremes faciendas esse censet, & rursus eas in uiginti partes tribuit singulas denumquinum nauium.

Ita ut ex primo secundo & tertio centenario cuilibet classi quinæ distribuantur, & sic unaquæq; classis singulis decurijs ternas rursus tribuat. hac constitutione classium triremium trierarcharumq;
» facta, Quoniam uero (inquit) census eorum sex millium est talentorum, oportet & facultates quoq; certo ordine ac formula constitui, & in singulas decurias sexagena talenta tribui, ut singulæ classes quinquies sexagena talenta sortiantur. id quod his uerbis ab eo di
» citur. εἶτα πέντε ἑξηκοντα ταλαντείας εἰς ἑκάστην τῶν μεγάλων τῶν
» εἴκοσι συμμωριῶν ἐπικληρῶσαι. τὴν δὲ συμμορίαν ἑκάστῳ τῶν μερῶν
» μίαν ἑξηκοντα ταλαντείαν ἀποδοῦναι. Hoc autem ideo statuit, ut si leuius bellum instet, centum nauibus tantum res geratur, & sexagenis in singulas decurias talentis impensa suppeditetur, & duodeni trierarchi sint. sin grauiore bello ducentis nauibus opus sit, tricena in singulas decurias talenta impensam conferant, & sena sint corpora trierarchiæ munus obeuntia. quod si grauissimo bello premantur, singulæ decuriæ ad uicena talenta & quaterna corpora contrahan
» tur. ὅπως ἐὰν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δέῃ τριήρων, τὴν μὲν δαπάνην ἑξήκοντα
» τάλαντα συντελῇ, τριήραρχοι δ᾽ ὦσι δώδεκα· ἐὰν δὲ δέῃ διακοσίων, τριάκον
» τα μὲν ᾖ τάλαντα τὰ τὴν δαπάνην συντελοῦντα. ἓξ δὲ σώματα τριηραρ
» χοῦντα. Hoc facto armamenta nauium æstimanda primum censet, quæ qualiaq; nauibus commoda aut necessaria sint, eadem ratione in classes ac decurias tribuenda omniaq; sortitò expediri, ut cum rei gerendæ tempus uenerit, quam quisq; nauem sortitus sit, eam instructam in tempore recte præstet. Verum Demosthenes uniuersam huius constitutionis, quam ipse syntaxin uocat, rationem, in tres summarias partes diuidit. In trierarchos enim & eorum facultates, & in triremes primam partem statuit. Secundam in facultates omnium diuitum & pauperum ciuitatem habitantium à quibus sumptus suppeditari oportet. tertiam partem delegat classiario militi, & loco. i. armamentario & naual i. prima pars explicata est. tertiã hoc modo prosequitur. decem tribus erant Athenis, unicuiq; igitur tribui tricenas naues assignat, decies enim tricenæ fiunt in summa trecētæ. has rursus tricenas trifariã diuidit. i. in terdenas. tribus enim apud Athenienses in tres partes diuiduntur quæ trityes ab ipsis appellantur quasi tertiæ tribuum partes. nos quia uerbum latinum non habemus, trientes nunc dicemus. Vnicuiq; igitur trienti denas naues implendas tribuit, cum belli gerendi tempus fuerit. tum unicuiq; tribui tricenas stationes nauium construendas assignat in pyræeo portu Atheniensi, ut singulæ stationes singulas triremes capiant. & distri

butionem parem intriẽtes ut supra facit, sortitoq; etiam omnia uult transigi, ut decem tribus decem loca sortiantur tricenis stationibus faciendis, & trierarchi sortito in loca & stationes distribuantur. Hæc munera Tele & Liturgiæ & Isphoræ à græcis appellantur. quæ uerba nullo discrimine ab oratore usurpantur in oratione quæ πρὸς λεπτίνην quasi apud Leptinem non contra Leptinem inscribitur. Ab his minoribus præstationibus immunes erãt trierarchi classici ciues, hoc est primæ classis munifices. Sic enim inquit ille in proxime dicta oratione. οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ, τῶν χορικῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι. οἱ δ' ἐλάττω τῶν ἱκανῶν κεκτημένοι, τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τοῦ τέλους εἰσὶ τούτου. Atqui ditissimi cum semper in munere trierarchiæ occupati sint à theatralibus præstationibus immunes sunt. Quorum autem facultates infra census sunt, ij cum necessariam immunitatem habeant, ne hoc quidẽ munus obibũt. Munera autem publica uno nomine Liturgiæ dicuntur. Quorum genera sunt Choregia, idest præstatio suppeditando choro iuuenta liberalium ludorum tempore & Panathenæorum. Hestiasis idest conuiuatio seu epulũ tributim exhiberi solitum. Gymnasiarchia oleum palæstræ suppeditabat priuato sumptu. Isphora dicebatur collatio ad stipendia militum. Restat pars secunda apparatus, id est collatio uniuersæ ciuitatis ad stipendia militum. Hanc partem Demosthenes perstrinxit oratorie. Videbat enim gratiosam esse orationem ad populum non posse, quæ populi facultates exhauriret. Cũ ergo uideret immani collatione opus esse, maioreq; facultatum parte quàm ut tunc populus non dum aduentu hostis perterritus, ferre posset si à se taxaretur, nec minorem dicere uellet, idest eam quæ populo tolerabilis esse tunc potuisset, tandem seipsum oratorie interrogans & uicissim respondens ita inquit. τίς οὖν ἐσθ' οὗτος ὁ πόρος; ὃ νῦν μὲν οὐκ ὤν, ὑπάρξων δέ ποτε. αἰνίγματι γὰρ ὅμοιον τοῦτό τι ἐγὼ φράσω. ὁρᾶτε τὴν πόλιν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι πᾶσαν ταυτηνί; ἐν ταύτῃ χρήματα ἔστιν ὀλίγου δέω πρὸς ἁπάσας τὰς ἄλλας εἰπεῖν πόλεις. ταῦτα δ' οἱ κεκτημένοι τοιοῦτον ἔχουσι τὸν νοῦν, ὥστ' εἰ πάντες οἱ λέγοντες φοβοῖεν ὡς ἥξει βασιλεύς, ὡς πάρεστιν, ὡς οὐχ οἷόν τε ταῦτ' ἄλλως ἔχειν, καὶ μετὰ τῶν λεγόντων ἴσοι τὸ πλῆθος τούτοις χρησμῳδοῖεν, οὐ μόνον οὐκ ἂν εἰσενέγκαιεν, ἀλλ' οὐδ' ἂν δείξαιεν, οὐδ' ἂν ὁμολογήσαιεν κεκτῆσθαι. εἰ μέντοι τὰ νῦν διὰ τῶν λόγων φοβερὰ, ἔργῳ πραττόμενα αἴσθοιντο, οὐδεὶς οὕτως ἠλίθιός ἐστιν ὅστις οὐχ ἱκανὸν δοίη καὶ πρῶτος εἰσενέγκαι. Quodnam igitur est hoc uectigal? id quod nunc quidem non est, tunc autem futurum est? Equidem simile quid ænigmati dicere hic non dubitem. Ecquid hãc ciui-

tatem

tatem omnem o' uiri Athenienses cernitis? In hac ego ipsa parum abest quin dicam tantum pecuniarum esse, quantum in alijs omnibus ciuitatibus. atqui qui eas possident, huiusmodi mentem habent, ut si oratores omnes terrere eos uolentes, regem uenturum dicant, atque etiam iam aduentantem, quodq; hæc aliter habere se nequeant, ad hæc si cum ipsis orationem habentibus futurum ita prædicant totidem fatidici, ne sic quidem pecunias ostensuros esse putem, aut professuros eas, nedum ad collationem daturos. Quod si ea quæ nũc uerbotenus terrifica iactantur, reapse geri senserint, nullus utiq; usque adeo stultus est, quin & prolixe dare, & in primis conferre uelit.

Ecquem enim esse credimus qui bona sua cuncta perdere tandem malit, q̃ fortunarum suarum partem pro capite ac reliquis suis fortunis in medium afferre? Deinde sensim progrediens, quasiq; obrepens tenaci auaritiæ, neq; enim nunc (inquit) inquirendum modum collationis puto, qui melius in re præsenti statuetur. Quippe si inire nunc rationem eius uelimus, & ex præsenti sensu animorum taxare, in risum res abibit. Sed ineamus sane. Sit aliquis q dicat centesimam se collaturum, nempe sexaginta talenta is dixerit. age quin quagesimam quispiam dicet? hic duplum prædictæ summæ dixerit. & quid hoc est ad mille & ducentos camelos qui uehere pecunias regi ab istis dictitantur? Sed uideamus porro. Vultis igitur ut duodecimã conferamus, quingenta scilicet talẽta? at neq; id ferre possitis, neq; si statim deponatis, idonea sit pecunia, quæ tanto bello satis esse possit. φέρε γὰρ, τὴν ἑκατοστὴν τις εἰσφέρειν ἐρεῖ νῦν, οὐκοῦν ἑξήκοντα τάλαντα ἐρεῖ. ἀλλὰ πεντηκοστήν τις ἐρεῖ τὸ διπλοῦν, οὐκοῦν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι. καὶ τί τοῦτ' ἔστι πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματ' ἄγειν φασὶν οὗτοι. ἀλλὰ θέω. βούλεσθε δωδεκάτην ἡμᾶς εἰσοίσειν, πεντηκόσια τάλαντα. ἀλλ' οὔτ' ἂν ἀνάσχοισθε, οὔτ' ἂν εἰ καταθοῖτε, ἄξια τοῦ πολέμου τὰ χρήματα. Hæc est fere summa eius orationis quantum ad id quod quærimus pertinet. Cuius sensus non facile cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi uisus est, propter collationis rationem singulari inuento expeditam. ex prædictis autem apparet totius ciuitatis censum sex millibus talentum æstimatum à Demosthene. Sexaginta enim talenta centesima pars est sex millium, & quingenta duodecima. Quare quod supra diximus de talentis sex millibus in classes & centurias diuisis, non de censu tantum mille ac ducentorum trierarchorum intelligendum, Demosthenes his uerbis significat, de diuisione supradicta loquens. ἐπειδὰν δὲ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, κελεύω ἐπειδὴ τίμημά ἐστι τὸ τῆς χώρας ἑξακισχιλίων ταλάντων, ἵν' ὑμῖν

» καὶ τὰ χρήματα ἦ συντεταγμένα, διελεῖν τοῦτο, καὶ ποιῆσαι καθ' ἑξήκοντα
» τάλαντα ἑκατὸν μέρη. Cũ uero hæc ita constituta fuerint, author ero
» uobis ut censum regionis qui sex millium est talentûm, diuidentes,
» cẽtum parteis faciatis sexagenûm talentûm, ut uobis quoq; pecuniæ
» certa formula constitutæ sint. regionem agrum Atticum significans
qui in censu Atheniensium erat. in enarratoribus tamen Demosthe
» nis quæ incerto authore circunferuntur ita legimus, τὴν δὲ οὐσίαν
» τὴν τῶν χιλίων καὶ διακοσίων τριηράρχων τετιμῆσθαι φησὶ ταλάντων ἑξα
» κισχιλίων. Bona autem mille & ducentorũ trierarchorum censa es
se dicit talentis sex millibus. Hac ratione singuli quinis talentis cen
si erant, id est tribus millibus aureorum nostrorum, quæ millies ac
ducenties multiplicata tricies sexies centena millia aureorum coro-
natorum fiunt. Harpocration autem in lexico decem oratorum,
» οὐχ ἅπαν φησὶ τὸ πλῆθος διῄρητο εἰς τὰς συμμορίας Ἀθήνησιν, ἀλλὰ μό
» νοι οἱ πλούσιοι καὶ εἰσφέρειν τῇ πόλει δυνάμενοι. non omnis (inqt) multi-
tudo Athenis in Symmorias distribuebatur. sed diuites solum, & q̃
conferre ciuitati pecunias poterant. Quare Demosthenes (inquit ille)
cum mille & ducentos dixit in oratione de Symmorijs habita, di-
tissimos significauit. Symmoritæ autem dicebantur qui eiusdem clas
sis erant, ut tribules qui eiusdem tribus. Huiusmodi autem diuisio
populi facta fuit post tempora Solonis, sublata illa formula triplicis
» census quingenariorum equitum, & iugariorum. Suidas, Trierar
» chia (inqt) munus est sumptuosum. Oportebat. n. naueis habere para
» tas, & omni parte ad bellum instructas, eorum sumptu q̃ hoc munus
» gerebant. Idẽ autem Demosthenes cum ante tempus actionum Phi-
» lippicarum uideret populũ Atheniensem omni ordine solutum, thea
tris tantum & spectaculis intentum, pecunias publicas partiri, nec
pacis nec belli tempora institutaq; dignoscentem, orationem habuit,
quæ περὶ συντάξεως dicitur, id est de ordinatione ac constitutione ci
uitatis. Cuius orationis scopus is fuit, ut populus Atheniensis in cer
tos ordines redigeretur, id est in milites qui hoplitæ id est armati di
cebantur, & in equites, et in alios qui extra hos ordines erant. Ex
ijs autem quæ ab authoribus tradita in manibus uersantur, uix (ut
arbitror) omnimoda cognitio haberi potest prædictorũ. quale est qđ
de pẽtacosiomedimnis diximus, & de Trierarchis, & sex talentorũ
millibus. nisi illum censum ad annuum prouentum referamus, ut diui
tes eos fuisse intelligamus qui qnûm talentûm reddituu censi, munera
trierarchiæ obire cogebantur, quod conuenire uidetur cum eo quod
de quingenarijs & trecenarijs dictum est. Cum id accurate inqui
rerem

rerem, incidi in dictum eiusdē Demosthenis in prima contra Aphobum oratione, in qua orator circūuentum se esse à tribus tutoribus dicens, & bona sua fraude eorū suppressa & interuersa, quæ illi pauca à patre relicta esse dicebant, ipse uero ad quatuordecim talēta fuisse contenderat, post narrationē statim ita inqt. τὸ δὲ πλῆθος τῆς οὐσί
» ας ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ καταλειφθὲν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν.
» εἰς γὰρ τὴν συμμορίαν ὑπὲρ ἐμοῦ συνετάξαντο κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι
» μνᾶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν, ὅσονπερ τιμόθεος ὁ κόνωνος καὶ
» οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμητὰ εἰσέφερον. Quod uero tantæ essent
» facultates à patre meo relictæ, maximi mihi testes ijdē ipsi facti sunt.
» siqdem in classibus ordinādis ipsi pro me professi sunt, ut in uicenas
» qnas minas qngenas ipsi drachmas conferrent, quantum scilicet con
» ferebat Timotheus Cononis & ij q maximos tunc census possidebāt.

His uerbis orator huiusmodi facere enthymema uidetur. Cū nomine meo tutores ipsi mei in classes diuitum relati sint, & tantum conferre professi sint quātum qui plurimum, planum fit me quoq; diui
» tem ab eis æstimatum. deinde recitatis testimonijs, ita subdit. δῆλον
» μὲν τοίνυν καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ τὸ πλῆθος τῆς οὐσίας. πεντεκαίδεκα ταλάντων
» γὰρ, τρία τάλαντα τίμημα, ταύτην ἠξίουν εἰσφέρειν τὴν εἰσφοράν. Ma
» nifesta est igitur per ea quæ audistis relictarum mihi fortunarum co
» pia. siqdem qndecim talentorum censum tria talēta, collationem pro
» me profitendam censuerunt. Ex duobus his locis collatis intelligendum relinqtur quod Demosthenes de sex millibus talentûm dixit, de mille ac ducentis dixisse, & quod illi quinis talentis censi in capita dicuntur, exæquatis tenuiorum fortunis cum copiosiorum, ita intelligendum, ut quinta tantum parte bonorum censi essent. ut Demosthenes facultates suas quindecim talentûm fuisse ex eo argumentatur, φ tutorum professione pupillari nomine facta, tribus talentis census sit. Qua ratione & ditissimi cuiusq; substantia censebatur, ea lege ut hactenus conferre teneretur, si ratio ita posceret belli administrandi. Hoc est enim quod dixit in uicenas quinas minas, qngentas drachmas conferre. hoc est quintum quemq; denarium ut more nostro loquar. uiginti quinq; enim drachmæ duo millia & quingentas drachmas ualent. sic fit ut sex millia talentûm ad triginta millia crescant, ne temerarium sit quod Demosthenes dixit de pecuniarum copia quæ Athenis erant. & intelligimus immunem plebem esse inopem. Hoc confirmari & certius constitui ex oratione eius pro Ctesiphonte potest, in qua se rem trierarchicam lege lata præclare constituisse gloriatur. Cuius legis hæc uerba sunt.

» τοὺς τριηράρχους αἱρεῖσθαι ἐπὶ τὴν τριήρη ἀπὸ τῆς οὐσίας κατὰ τίμησιν,
» ἀπὸ ταλάντων δέκα, ἐὰν δὲ πλειόνων ἡ οὐσία ἀποτετιμημένη ᾖ χρημάτων,
» κατὰ τὸν ἀναλογισμὸν ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετικοῦ ἡ λιτουργία ἔστω.
» κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογίαν ἔστω καὶ οἷς ἐλάττων οὐσία ἐστὶ τῶν δέκα τα
» λάντων, εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα. Trierarchos
» eligi in singulas triremes pro modo census, qui scilicet denis talentis
» censi essent. Quod si pluris in censu factitando æstimatæ eorū essent
» facultates, pro portione quoq; collationis & muneris obeundi necessi
» tatem esse, usq; ad nauigia terna in singulos & eorum remigium,
» eadem etiam ratione obseruanda in ijs quorū census minor esset clas
» sico. i. denum talentum, ita ut plures in idem munus contributi legi
» timum & classicum censum æquarent, & singulas triremes expe=
» dirent. Ea autem lege promulgata factum esse Demosthenes gloria
tur, ut qui prius senideni trierarchiæ munus obibant, ij singuli binas
» trierarchias obirent, quod mirum est. καὶ δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος ὁ
» τῆς μιᾶς ἕκτος καὶ δέκατος ὢν πρότερον συντελής. Et ea lege ita suble
uatos inopes esse autūmat, ut diuites ad iustum collationis modū adā
cti sint. quod ipse τὸ γιγνόμενον appellat. idq; reipsa & euentu pa=
tuisse. utpote cum imperatis triremibus nemo eorum qui ad mune=
ra redacti erant, aut munus detrectarit oblato supplice libello ma=
gistratibus, aut in uincula ductus sit, aut nauis ulla instrumento de
fecta in portu relicta sit. Ante hanc trierarchiæ constitutionem sæpe
uariata est ratio eius muneris, ut author est interpres Demosthenis in
» orationem κατὰ μειδίου his uerbis. πολλαὶ περὶ τὰς τριηραρχίας ἐγί
» γνοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀναλώματος. καὶ ὅτε μὲν σύνδυο ἦσαν,
» ὅτε δὲ σύντρεις. καὶ ὅτε δὲ καὶ δέκα τριήραρχοι. ὅτε δὲ χίλιοι. καὶ ὅτε μὲν
» ἡ πόλις τὴν κατασκευὴν καὶ τοὺς ναύτας παρεῖχεν. καὶ μόνον διὰ τὴν ναῦν
» ἐτριηράρχουν. ὅτε δὲ σύμπαντα οἴκοθεν οἱ τριήραρχοι παρεῖχον. Mul=
» tæ autem circa trierarchias mutationes extiterunt, propter magnitu
» dinem sumptus eius muneris, & nunc bini trierarchi, nunc terni
» in singulas naues fierent, interdum senideni. fuit etiam cum mille es
sent trierarchi. & rursus fuit tempus cum ciuitas publice trierar-
chis nautas & armamenta præbebat, & trierarchi nauem tantū
præbebant. Fuit etiam aliās cum & nauem, et armamenta et nau
tas trierarchi præberent. Demosthenes uero nouissime binas etiam
» naues uni trierarcho attribuit. ὁ γοῦν δημοσθένης ὕστερον δυοῖν τριή
» ρων ἕνα τριήραρχον ἐποίησε. Hoc idem ex ipso Demosthene confirma
» ri potest in ea oratione. κἀγὼ μὲν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτριηράρ=
» χουν εὐθὺς ἐκ παίδων ἐξελθὼν, ὅτε σύνδυο ἦμεν οἱ τριήραρχοι. καὶ τὰ ἀνα

λώματα

» λώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰς ναῦς ἐπληροῦμεν αὐτοί. idest.
» Atq; ego qdem (inquit) illo tempore trierarchus esse cœpi statim atq;
» e pueris excessi, tum'q; bini eramus trierarchi. omnem'q; sumptum
» ex priuatis familijs suppeditabamus, ita ut & nauium apparatum
» supplementum'q; ipsi præberemus. Et paulo inferius. τηνικαῦτα δὲ
» τοῦ πράγματος ἥπται ὅτε πρῶτον μὲν διακοσίους πεποιήκατε συντελεῖς ὑμεῖς.
» παρ' ὧν εἰς πραττόμενοι τάλαντον, ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας.
» Tum demum autem Midias trierarchiam attigit, cum primum mil=
» le ac ducentos collatores constituistis. à quibus isti talentum exigentes
» talento trierarchias obeundas locant. εἶτα τὰ πληρώματα ἡ πόλις
» παρέχει καὶ σκεύη δίδωσιν. Tum supplementa & armamenta resp.
præbet. Verba sunt oratoris eleuare contendentis munus trierar=
chiæ, quod Midias & diuites nonnulli graue esse sibi iactabant tan
quam uniuersi muneris redemptoribus præbitoribus'q;, eo se nomi
ne populo Atheniensi imputantes. Ex quibus uerbis intelligimus il
los mille ac ducentos talentûm pensitare solitos, id quod supra dictũ
est. Hic obiter unum locum apponam eiusdem authoris quẽ à nemi
ne nostri temporis satis intellectum esse puto. In eius enim orationis
» epilogo iudicum misericordiam captans, ita inquit. καὶ νῦν κομίσα-
» σθαι τὰ ἐμαυτοῦ ζητῶν, εἰς κίνδυνον καθέστηκα τὸν μέγιστον. ἐὰν γὰρ ἀποφύγῃ
» με οὗτος, ὃ μὴ γένοιτο, τὴν ἐπωβελίαν ὀφλήσω μνᾶς ἑκατόν. Nũc'q; cũ
» res meas recuperare cõtenderem, in maximum discrimen adductus
» sum, utpote qui centum minis continuo mulctandus sim, si (quod abo
» minor) iste ab intentione mea absolutus euadat. Quibus uerbis hoc
significat orator, orationem tutelæ quæ infamiam tutori ob dolum. i.
κακουργίαν damnato irrogabat ut apud Romanos sic apud Atheni
enses, nõ temere aduersus tutores intendi solitã. Maior enim factus. i.
δοκιμασθεὶς hac actione agens nisi reum perageret, & secundum se
iudicium obtineret, sexta parte census sui mulctabatur, quæ in reum
absolutum cedebat. Demosthenes centũ minas epobeliæ nomine sibi
taxauit, si in eo iudicio aduersos calculos ferret. Ex quo intelligimus
sexcentis eum minis censum fuisse, hoc est decem talẽtis. In ea autem
oratione Aphobus tutor ei obiecit ꝙ decem talenta in censu haberet,
cum ipse spoliatum se à tutoribus & ad inopiam redactum conque
reretur. Epobelia uerbum est satis frequens apud oratores, ex hoc
dictum ꝙ in quamlibet drachmam calumniæ reus obolo mulctare
tur cum seni essent oboli in drachma. Sed Suidas intellexit sextam
partem æstimationis litis. Harpocration sextam partem census intel
lexisse uidetur. id quod Demosthenis locus significare mihi primore

ſenſu uiſus eſt. Sed cum tertiam orationem in eundem legerem, intellexi Aphobum unum ex tutoribus decem talentis damnatum tutelæ iudicio, quanti ſcilicet orator litem illā in intentione libellari æſtimarat. Sic enim inquit. οἱ δικασταὶ δ᾽ ἀκούσαντες εἰς οὓς ἐφῆκε, ταυτὰ καὶ τοῖς τούτου φίλοις καὶ τῷ διαιτητῇ περὶ αὐτῶν ἔγνωσαν, καὶ δέκα ταλάντων ἐτίμησαν. Iudices autem ad quos ipſe ab arbitris prouocarat, cum hæc audiſſent, eadem ipſi quoq; cum arbitro atq; eius amicis et compromiſſarijs cenſuerunt, eiq; litem decem talentis æſtimauerunt. Hæc uerba Demoſthenis circa finem eius orationis quæ πρὸς ἄφοβον ψευδομαρτυριῶν inſcribitur, leguntur corruptiſſime in libris quidem impreſſis, ſed ea nos ſic emendanda affirmamus. Quoniam igitur litem talentis decem .i. minis ſexcentis æſtimarat, ἐν τῷ ἐγκλήματι τῷ αὐτοῦ. id eſt in libello ſuo intentorio, ideo centum ſe minis .i. mille aureis noſtris periclitari cum infamiæ nota dixit, quæ ſexta pars eſt æſtimationis litis. Cæterum Plutarchus diuitem patrem Demoſthenis fuiſſe dicit, & in copia bonorum ſeptem annos natum filium Demoſthenem reliquiſſe. ἀπολειφθεὶς δ᾽ ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἑπταέτης ἐν εὐπορίᾳ, μικρὸν γὰρ ἀπέλιπεν ἡ σύμπασα τίμησις αὐτοῦ τῆς οὐσίας πεντεκαίδεκα ταλάντων, ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων ἠδικήθη. Relictus autem à patre Demoſthenes ſeptennis in abundanti patrimonio (ut quod omnibus ſupputatis paulo minus quindecim talentis æſtimaretur) à tutoribus per iniuriam fortunis euerſus eſt, cum partem bonorum eius in rem ſuam uerterent, partem per incuriam perderent, ita ut ne præceptoribus quidem eius mercedem docendi ſoluerent. Quindecim talenta nouem millia aureorum noſtrorum ualent. Ita quæ ſumma Romæ poſt ſpoliatum orbē à Romanis, Aeſopi patinam æquare non potuiſſet, Athenis diuitiarum nomine cenſebatur. Idem Demoſthenes circa finem orationis prædictæ. καί τοι πῶς οὐ δεινὸν εἰ ἕτεροι μὲν οἶκοι ταλαντιαῖοι καὶ διτάλαντοι καταλειφθέντες, ἐκ τοῦ μισθωθῆναι διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι γεγόνασιν, ὥστε ἀξιοῦσθαι λειτουργεῖν, ὁ δ᾽ ἐμὸς τριηραρχεῖν εἰθισμένος, καὶ μεγάλας εἰσφορὰς εἰσφέρειν, μηδὲ μικρὰς δυνήσεται διὰ τὰς τούτων ἀναισχυντίας. Atqui non acerbum mihi eſſe non poteſt, quod cum reliquorum ciuium domus talentares & ditalentares tutoribus oblocantibus duplo triploq; copioſiores factæ ſunt, ita ut dignæ tandē uiderentur quæ muneribus publicis obeundis aſcriberentur, mea autem domus quæ olim trierarchiæ muneri aſſueuerat & collationibus penſitandis, nunc ne tantulam quidem collationem ferre poterit iſtorum impudētia. Oecū .i. domum oratores græci pro uniuerſis facultatibus & cenſu accipere

ſolent,

solent, quem loquendi morem lingua Francorum refert. Verũ ex his uerbis intelligimus & trierarchiam & collationem iisdem capitibus incubuisse, ac ignominiosum fuisse munera ista dispendiosa non obire. Sunt & alia ad eandem rem ptinentia quæ ex hac & altera in eundem tutorem oratione colligere potuissem, ut quædam esse bona, quæ in censum non uenirent, quæ atele. i. immunia à græcis appellantur, sed hæc sufficere uisa sunt, & nó nihil etiã iis, q Demosthenem sunt lecturi, profutura. Quod aũt de locatiõe domuũ Demosthenes dixit, de domibus instructis intelligendũ est ut diximus, ut de officinis cũ seruis opificibus. Nũc à Medimno ad inferiora descendamus, & id quod quærimus certissimo quoq; uestigio legendo psequamur. Sextarius (ut inter oẽs cõuenit) cotulas binas capit, quæ latine heminæ dicuntur. Quãq̃ hac uoce Italica etiam antiq græci usi sunt,
» ut Athenæus libro XVII. τὴν δὲ κοτύλην καλεῖσθαι καὶ ἡμμίναν.
Sextarius inde dictus φ sexta pars sit cógii. A sextario. n. ut à principio ordiri oportet, huius. n. mensurã si tenuerimus, omnia prona deinceps erũt. Cato cap LVII. Vinũ familiæ, ubi uindemia facta erit,
» lorã bibat mẽses tres, mẽse quarto heminas singulas. In mẽse cógios
» ternos, mẽse qnto, sexto, septimo, octauo, in dies sextarios singulos, In
» mẽse cógios qnos. Nono, decimo, undecimo in dies heminas ternas. In
» mense unã amphoram. Cato mense quarto heminas singulas in dies singulos epotas congios ternos facere dicit. i. sextarios denos octonos, et sextarios singulis diebus epotos sequẽtibus mensibus quatuor, in mense qnos dicit esse congios, hoc est tricenos sextarios. et rursus aliis mensibus in dies heminas ternas, in menses singulas amphoras esse docet, id est quadragenos octonos sextarios, uel nonagenas senas heminas, qua rõne tamen quaternæ uel senæ heminæ deesse uidentur, si tricenos dies in mẽsem statuamus. Sed aliter Cato rõnem colligere tam cõmode non potuit nisi amphoram pro nonagenis heminis diceret, etiam si amphora eo amplius sex heminas capit, cum aliud uerbum mensuræ non haberet. & alioquin habuisse uidetur rationem intertrimenti liquoris, idest eius quantitatis quæ deperit & intercidit cum uinum uel lora heminatim bibitur. Simile est quod heminas singulis diebus potas, in menses congios ternos facere dicit. hac enim ratione mensis sex & triginta dies habet, qui si exacte taxare uoluisset, duos congios & semissem dixisset. Sed noluit tam anguste rationem præscribere, satis tamen apparet ex eo loco in congio duodecim esse heminas, quæ sex sextarios continent. sed et illud iam tenemus quod maxime ad rem pertinet, sextarium sextam-

decimam partem esse modij, quæ tertia pars est amphoræ, q̃ppe cum in amphora Cato sex & nonaginta heminas ponat, & sextarius citra controuersiam binas heminas capiat, si amphora ter modiũ capit (ut prædictum est ex carminibus supradictis) modius sextarios sedecim continebit. i. duas et triginta heminas, quæ tertia pars est amphoræ. Sed de modio citanda sunt exẽpla. Cato. Vbi sementem paraueris, glãdem parari legiq; conuenit, & in aquam conijci. Inde semodios singulis bubus dare oportet, si laborabunt. Columel. de bubus aratorijs loquens lib. VII. Bubus pro temporibus anni pabula dispẽsantur. Ianuario mense fresi & aqua macerati erui quaternos sextarios mixtos paleis dare cõuenit. uel lupini macerati modios, uel cicerculæ maceratæ semodios. Idem si grano abstinemus, & regionis copia pmittat, cum fronde laurea & ilignea glans adijcitur, quæ nisi ad satietatem detur, scabiẽ parit. Potest etiam si prouẽtus uilitatem facit, semodius fabæ fresæ preberi Nouẽbri mense ac Decembri, p sementem quãtum appetit bos tantum præbẽdum est, plerunq; tamen sufficiunt singulis modij glandis, et paleæ ad satietatem datæ, uel lupini macerati modij, uel erui aqua cõspersi sextarij septeni permixti paleis, uel cicerculæ similiter maceratæ sextarij duodeni, uel singuli modij uinaceorũ. His exemplis conijcere possumus modiũ Romanum non disparem fuisse ei mensuræ quã bossulũ nostrates uocant, cum sit diurnus cibus bouis aratoris modius aut semodius pro uarietate pabuli. Apud nos equis uiatorijs p diuersoria cibus status est in dies castellæ ternæ auenæ, ut in Italia ordei. Sic enim semp tulit stabulariorum formula. Sed strigosis eqs cum longis itineribus fathiscunt, auctarium noctu dari solet, id est quarta castella. Hæ quaternæ mensuræ bossellum nostrum triticarium implent, q modus pabuli est omnibus iam sarcinarijs equis p stabula uiatoria statutus.

Diximus amphoram binas urnas cape, quæ singulæ uicenos quaternos sextarios continent. hoc ex eodẽ authore libro XIII comprobabitur his uerbis. Ex hac compositione quantum in sextarios musti quadragenos octonos adijciendum sit, incertum est, quoniam pro natura uini æstimare oportet quid satis sit, cauendumq; ne conditus sapor intelligatur. ego tamen si humida fuerit uindemia, trientem, si sicca quadrantẽ medicaminis in binas amphoras miscere solitus sum, ita ut quatuor urnarum esset musti modus. urna autem quatuor & uiginti sextariorum. Plinius lib. XIIII. de nimio potu uini loquẽs. Famam apud græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Nouellus Tricongius Mediolanẽsis ad proconsulatum usq; è prætura

honoribus

» honoribus functus, tribus congijs (unde et nomen illi fuit) epotis uno
» impetu, spectante miraculi gratia Tiberio principe in senecta iam
» seuero atq; etiam alias saeuo, sed ipsa iuuēta ad merum pronior fue
rat. in antiquis tamen nō Nouellus Tricongius sed Nouellus Torqua
tus legitur, & recte, alioquin frustra Plinius adiecisset unde & no
men illi. quis. n. non intellexisset etiam Plinio tacente? neq; ipsa iuuen
ta lego sed ipsi. i. Tiberio, ut iuuenta sit rectus casus. et paulo post.
» Tricongij rara gloria. In omnibus antiquis legitur Torquato rara
» gloria. Idem paulo inferius. Tergilla Ciceronem Marci filium binos
» congios simul haurire solitum ipsi obijcit, Marco'q; Agrippae à marci
» do ac temulento scyphum impactum. Plinium authorē habemus de
cem et octo sextarios uini. i. tres congios uno haustu epotos à Torqua
to & duodecim à Ciceronis filio. quare nō uideo quonam modo in
telligi possit quod apud Politianum legitur, q amphora triplex es
» set sextarium. Tranq. in Tiberio. Ignotissimum quaesturae candida
» tum nobilissimis anteposuit ob epotam in conuiuio propinante se ui
» ni amphorā. Trāq. uini amphorā. i. octo congios seu duodequinqua
ginta sextarios uno conuiuio ab homine uno haustos dixit. q si am
phora ex area constaret quoquouersus quaternum pedum ut Politia
nus uoluit, ne de duodecim qdē bibacissimis hominibus id credi pos
set. Post haec antiquitatis monumenta cum mensurarū modos depre
hendere magnope cuperem, ad pódus examinare rem institi, quo fa
cto cum nec ex carminibus illis nec ex Plinio responderent, nihil po
tius tandem inueni q quod id apud Isidorū nō optimū ipsum autho
rem, ne harū qdem rerum, legitur. usqueadeo (quod Plinius aiebat)
» nullus liber tam malus est, ut non aliqua ex parte prosit. Hemina
» (inquit ille) appendit libram unam, quae geminata sextarium fa
» cit. sextarius. n. duarum librarum est. Hoc cum legissem illico tres li
bras numularias, id est sesquilibram negociatoriam in lance gran
diuscula statui, cuiusmodi sunt lances quibus ad argentum expen
dendum utuntur, in opposita lance aquam fundere famulum q mihi
astabat iussi, quoad rem deducerem ad exactum aequilibrium, id
quod assecutus sum, adijciendo uicissim, adimendo'q; aquulam argen
tea ligula. tum uascula stannea implendo, non usualia illa quidem
& ex supellectili sumpta, sed iustae omnino mensurae quibus uendi
tando uino cauponantes uti solent, tandem comperi duas libras Ro
manas, id est duodenarias, quae tribus octonarijs, id est numulari
is respondent, eam omnino esse mensuram quā ternos semisextario
los lingua uernacula huius urbis appellat, q dodrans est eius men

suræ quã pintam eadem lingua uocat · hoc comperto cum uasculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerem, identidemq; in modium, id est bossellum transfunderem, non ante æquatum ad summa labra reddidi, quàm sedecies impletum itidem uasculum in modium transfudi· Id cum ad pintam exigerem, duodecies exhausi exacta obseruatione transuasando· hac ratione cum cotula geminata sextarium faciat, qui bilibris est, oportet eam librale esse, id est sex et nonaginta drachmas pendere · ita Oxybaphus qui cotulæ quarta pars est, quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc est quadrantale · & Cyathus qui sextarij duodecima pars est, sedecim drachmas pendebit, id est sextantem Romanæ libræ · Nostra uero pinta duodecima pars est modij, id est amphoræ sexta & tricesima · Illud testandum habeo, quod quicquid de mensuris liquidorum dixi, uel dicturus sum, id de ijs intelligi uolo, quas regias hac in urbe appellamus, de quibus ius dicere decurionum est Parisiẽsium, alioqn nulla dari certa doctrina posset, cum multifarij mensurarum sint moduli, & ferè euariantes per regiones urbis, prout cuiusq; regionis solum huius & illius ditionis imperio mero paret. Aridorum autem mensuras triticarias intelligi uolo, quoniã minores sunt ijs, qbus auenam admetiuntur· Hac ratione usus, comperisse me arbitror (nec temere ut spero) amphoram esse octauam partem eius uasis quod modium uini dicimus· modiũ uini Parisinum tricenos senos sextarios nostros capit· sextarius autem octonas eas, quas pintas dicimus· In aridis autem pro amphora quadrantem sextarij habemus, id est ternos bossellos· pro qbus uas trimodium habemus dimidiatum medimnũ· Sic fit credibile quod à Tran-
" quillo dicitur epotam uno conuiuio ab uno homine uini amphorã· Ex hoc æstimare licet tres modios annulorum Carthaginem missorum ab Annibale post Cannensem cladem, uel unum modium secundum alios annales· Ecce autem rursus deintegro controuersia ab eodem authore quicum toto penè hoc opere certandum nobis fuit, & disceptatrice tamen plerunque exemplarium uetustate secundum nos (ut spero) iudicatum est, id quod hic sperare non datur. quippe in omnibus exemplaribus ita legitur apud Plinium, unum nobis ipsum uitilitigatorem (ut eius ipsius uerbo utar) in hoc opere
" oppositum· Sic igitur apud Plinium libro XXI. legitur, drachma
" attica (ferè enim attica obseruatione medici utuntur) denarij argen-
" tei habet pondus, eademq; sex obolos pondere efficit, obolus decem
" calchos· Cyathus pẽdet per se drachmas decem· Cum acetabuli men-

» ſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt drachmas qn decim. Mna quã noſtri mnã uocant, pendet drachmas atticas centum. Huius loci authoritate carmen illud emanaſſe puto apud Priſcianum de cyatho.

» Bis quinq; hunc faciunt drachmæ ſi appendere tentes.

» Oxybaphus fiet ſi quinq; addantur ad illas.

Primum igitur ad hoc reſpondere poſſum, non magis hoc dictum cõtra me pugnare, quàm contra Plinium ipſum, ſi ei litem retorquere tabulis (ut dicitur) ab eo obſignatis uelimus. Si enim denarius atticæ drachmæ pondus habet, quonam modo iuſtum fuit ex libris argenti octuagenos quaternos ſignari, id quod ipſe lib. XXXIII. dixit. Id etiam contrarium eſt ei dicto quod apud Priſcianum legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarũ inſtar eſſe. Præterea quonã modo conuenit id quod lib. XII. de thure loquens inquit, inueniri guttas thuris quæ tertiam partem minæ, id eſt undequadraginta denariorum pondus æquent, uel ut in antiquis duodetriginta, & in quibuſdam undetriginta. Quid ꝙ lib. XIIII. de nectarite loquẽs quadraginta denariorum pondus pro quinq; uncijs poſuit? Vt ex Dioſcoride ad uerbum probabimus. Hæc ut uniuerſa colliduntur, ſic ſigillatim alterum alteri aſtipulatur. ut enim illud duodecimi cũ dicto triceſimi tertij conuenit (ſiquidem ter duodetriginta octoginta-quatuor fiunt) ſic cum uiceſimi primi loco pugnat, ubi denarius & drachma æquantur. Rurſus ꝙ quadraginta denariorũ pondus pro quinq; uncijs ponitur, hoc argumentum eſt ꝙ Plinius in libra ſex et nonaginta denarios eſſe uoluit, & totidẽ drachmis æquauit. Quid igitur hic faciam? hæream? ſuſcepto id operi omnino non congruit. opus enim perfectum recte præbiturum me, approbaturumq; ſpopondi, uel eorum arbitratu quos iudices elegi. Hanc legem locando opere memini dictam eſſe. pericliter? Vereor ne audaciæ id plenum ſit. Sed quando flectere non datur, potius adeundum periculũ eſſe cenſeo, quàm tot dierum diſpendio cœptum iter abrumpendum. tanto igitur piaculo me obſtringam, ut Plinij authoritatem uel argumentis ualidiſſimis ſuperiorem eſſe dubitem? Quid ni id faciam? cum multis in rebus non modo cum iuratiſſimis authoribus uetuſtatis pugnantem eum oſtenderim, ſed etiam ipſum ſecum, quod pleriſque in locis emendatorum culpa contigit. ex quo fit ut lectio Plinij obſeruantiſſimum quemq; lectorem maxime nunc torqueat. Qua in re adnotanda HERMOLAVS BARBARVS cuius nunquam ſine laudis præfatione meminiſſe debeo, paulo

religiosior fuisse mihi uidetur, præsertim assumpto castigatoris titulo seuerissimo, debuit certe altera præsertim censura denuo stylo exacuto uel ad uiuũ expungere, ne rebellarent tot ulcera, quorum multa sanasse se nõ immerito gloriatus est. Ego ut ingenio pusillo tantum nomen sustinere nequeã, ut subcastigatorẽ Plinij profiteri me audeam, sic ea quæ occurrunt uicia, & cõmentantem me morantur, si sanare ingenij ui non possim, cõmonefaciẽdis studiosis ueluti scalpro circũscribam, ne latius error serpat. Atq; sic existimo, præuaricationis notam effugere eum medicum non posse, q quæ restituere sanitati neqt, uelut nõ animaduersa silẽtio trãsmittit. q̃q̃ uir ille magnus, ac non modo stylo terso doctrinamq́; eximiã redolenti commendabilis, sed etiam sententijs grauis, in quibus mores probi elucescere mihi
" uidentur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memoriæ eius agno
" sco) in altera editiõe ita gloriatur, quasi monstra quædã errorum ue
" lut latitantia mancipia reprehẽderit, quæ in prioris editionis tumultu oculos eius effugerant. à qbus ipse pœnas sumpserit flagitij prioris & fugæ, ut ipsius uerbis utar. in quo mihi profecto longe falsus esse uidetur, neq; n. aliter eum dixisse atq; existimasse puto. Quippe ut plurima errata emendauerit, plura tamen eum fugisse aut certe flagitiosiora nõ dubito, quæ ut acriorem, sagacioreḿq; fugitiuariũ nõ maneant, (quandoqdem undecunq; doctissimus fuisse uidetur) certe ociosiorem poscunt, & huic uni rei aliquãdiu feriatum. Hermolao autem uenia fortasse danda est, qui Aristoteli & Themistio uertendis intentus, tumultuarias nimirũ castigatiões Plinij uelut animi causa aggressus est. At ego secundi meriti esse existimo errorũ uel librariorum uel emendatorũ uel authoris deniq; ipsius si res ita ferat, lectores admonere, etiam si meliora inuenire nequeas. existet. n. olim immo propediem q ulteriora inuestiget. Quod si semp in authorũ quantumuis receptæ authoritatis uerba adacti, ne unguem qdem latum ab eorum dictis recedamus, nil habebit posteritas quod inuentis maiorum suorum addat. Atqui maiores nostri si post centum annos ignaua etiam ipsi antiquitatis ueneratione ducti, nihil nouarum rerum aggredi ausi fuissent, literas nunc illustratas bona ex parte desyderaremus. In quis ego Laurẽtium Vallensem Herculis Alexicaci nomine dignum esse censeo, q nullius unq̃ hominis offensione aut scriptoris authoritate deterritus est, quo minus ueritatem à monstris uindicaret. Eqdem etsi leonino me tergore clauaq; munitum esse cũ doctis non sentio, ut cuiusuis erumnæ Herculem futurũ me profiteri confidam, in umbraculis mecum ipse domesticis, non in campo sub

magistris antiquitatis exercitatus, huc tamen semiermem fidutiam ad ueritatem tuendam afferre mihi uideor. Itaq; omnes esse animatos, præsertim Francos cupio, quãdoquidem externi quoq; iam cum antiquis literarum gloria certant. Hic igitur ut cõminisci multa possim, sic nihil potius facturus sim fortasse, q̃ ut dicam Plinium quæ de ponderibus hic constituere uoluit, in sequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex commentarijs medicorum transcripsisse q græci ipsi bona ex parte scripserant. Id quod idem ipse Plinius contestari uidetur cum inquit, & quoniam in mensuris quoq; ac ponderibus crebro græcis nominibus utendum, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus. Non eadem autem pondera medicinalia & negociatoria fuisse ex eo conijcio, q hodie pharmacopolæ alia drachma in componendis pharmacis utuntur, & alia in rebus quas uẽditantes appendũt. medicinales drachmas nouem in uncia esse dicũt, qua ratione in singulas libras nostras sedecim drachmarum pondus decedit. Quin & Celsus libro V. de simplicium facultatum mixtura loquens, sed & antea (inquit) sciri uolo in uncia pondus septem denariorum esse. Vnius deinde denarij pondus diuidi à me in sex parteis. i. sex uncias, ut idem in uncia denarij habeã quod græci habent in eo quem obolum appellant. id ad nostra pondera relatum paulo plus dimidio scrupulo facit. His uerbis Celsi medicinæ authoris XII drachmæ ex libra Romana decedunt, quod ratã proportionem habet ad decessionem libræ nostræ, qua nostri medicamentarij in temperandis medicamentis utuntur. Vt enim libra nostra sesquitertia est ad antiquam libram relata, sic sedecim tertia parte duodecim superãt. Verum id immutauit Celsus q denarium in sex suas unciolas diuidere maluit, q̃ in sex obolos, seu in sex semiscrupulos, hoc ideo fortasse, q obolum græcum grauiorem esse paulo semiscrupulo Romano scribit. quod nisi de medicinali semiscrupulo intelligas, pugnabit cum Pliniano dicto. Huic rursus opinioni refragatur quod Plinius centum drachmas atticas in mna ponit, quod iustum est pondus mnæ. Quare nihil ulterius causari nũc in animum induxi, ut quisq; pro captu secum ipse hoc faciat. Satis autem habui hoc dicere, experimento me cognouisse sextarium Romanum dipondium pendere, id quod rursus mihi credi nolo nisi argumentis optimis probauero. Iãprimum ipse Plinius lib. XVIII. de tritico loquens, sic inquit. Tritici genera plura quæ fecere gentes. Italico nullum eqdem comparauerim candore ac pondere, quo maxime decernitur. & paulum infra. nunc ex ijs generibus quæ

» Romam inuehuntur leuissimũ est Gallicum atq; è Cheronneso adue
» ctum. quippe non excedunt in modium uicenas libras si qs granũ
» ipsum ponderet. adijciat Sardium sex libras. Alexandrinum & triẽ
» tes. hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam librã addit, Aphricum &
» dodrantes. His uerbis Plinius docet quod deterrimum sit triticum, id pẽdere in modios uicenas libras. quod autem lõge optimum ut Aphricum, septem & uiginti libras & dodrantem. Hoc cum ego probare uellem, tritici sex semisextariolos nostros, id est sesqpintam pro captu bilancis admensus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis, ad parem tandem libram perueni. Hoc cum in lectissimo tritico fecissem, põderáq; adnotassem, ad aliud triticum transii. Erant enim mihi puluini duo Franciani tritici sulcatim (ut assõlet) in horreo dispositi, ut eodem ex agro, sic non eadem segete. cum igitur ex eo similiter eandem mensuram pensitarem, hoc discriminis adnotaui, ut quod in eis puluinis eximiũ esset, & exacte excussum uẽtilatumq;, eius mensura prædicta leuiter agitata & radiolo stricta, dipõdium nostrum & quadrantem pẽderet, lance etiam pessum eunte. quod autem negligentius uentilatum, & nonnulla ex parte lolio & melanthio mixtum aut alia seminum inanitate, id duas libras & quadrantem si aliquo minus in æquilibrio teneret. Hæc mensura id est sex semisextarioli (quos sextarios duos Romanos iudicatum iri, omnibus fortunis meis cauere nõ dubitarim) si qs diligenter animaduertere uelit, & ueritatem modulis ac ponderibus explorare, seni inquam semisextarioli octauam partem modij efficiunt, quorum pondus triticeum si octonario multiplicetur, fient in summa duodeuiginti libræ nostræ, lectissimi qdem tritici, deterioris autem id est qs quilijs seminum mixti duabus uncijs minus, id est siciliqs octo. Porrò cum libra nostra (ut sæpe dixi) zygostatica, qua merces appẽsiles negociatores admetiuntur, quadrante maior sit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ nostræ, quatuor et uigĩti Romanas libras æquẽt. Ita fit ut triticum nostrum in agro q Frãcia dicitur natum, duabus libris siculo leuius sit. cuius tamen supremam notam existimo semissem aut quadrantem uigintiquatuor libris addere posse. Hoc genus experimenti cum cuius obuium sit & expositum, non est cur alia Plinij authoritate uel uera uel mendosa, impugnare ueritatem qspiam citra pertinaciæ reprehensionem possit. Hic siquis selibras legat, ut quædam habent exemplaria antiqua, ut sit, adijcit Sardium selibras, hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit. cum Plinius dicat grauissimum frumentum libras unam & uiginti et dodran-

tem pendere, & nos experimento didicerimus quod optimum apud nos sit frumentum, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendere. Quare si Plinius in pondere non deceptus est, uel nostrum triticum etiam Africæ præstantius est, uel libra Romana maior aliquanto fuit q̃ nos eam esse statuerimus. et tamen periculum nullum est (ut arbitror) ne minorem fecerimus libram, cum mensuras auxisse uideamur quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potuimus. utpote cum Plinius sextarium centum & uiginti drachmarum faciat, quem nos bilibrem fuisse contendimus. i. drachmarum centum & nonaginta duarum. qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius sexaginta drachmarum fuisse dicit. i. tertia parte minorẽ, atq; eo amplius. Carmina autem quæ apud Priscianum leguntur, sextarium uiginti unciarum esse statuunt, quo fit ut noster superquintus sit eius. i. quinta parte superans. De hoc qd statuã non habeo, nisi Plinium puto selibras. i. dimidiatas libras scripsisse, sed non satis pondus compertum habuisse. Quod rursus ne credas facit id quod ipse alibi dicit eodem libro. Siligineæ farinæ modius gallicæ XXII libras, Italicæ duabus tribus'ue amplius. Hæc uerba significant Plinium diligenter hæc inquisiuisse, & præterea duas & tres libras addit Italicæ siligini, non tm̃ selibras. Itaq; si uerum est Plinium hæc exacte inquisiuisse, & ipse eo in loco nõ corruptus est, necessario dicemus triticum non gallicum tm̃, sed & francicum ponderosius esse illis quæ à Plinio enumerata sunt. Fortasse etiã Plinius libras illas uicenas, centenarias libras intellexit, hoc est minales, quales libras argentarias fuisse ostendimus, hoc est plenas libras. qua existimatione paulo plus dextante ad supradictum pondus accedit, hoc est octoginta drachmæ, & aliquid amplius. Hoc si admiserimus, non ideo tolletur scrupulus. quia adhuc nostrum paulo amplius libra una superabit. Vt tamen cum ijs libris sentiam qui selibras habent, facit contextus uerborum sensim ad libram & dodrantem perducentium rationem. Et præterea Plinius non sex libras sed senas dixisset, quia uicenas dixerat. quod ualidius argumentum est. In hoc obice aqua hæreat necesse est. Sed si Plinius alteri cuipiam uel libero uel seruo ponderis examinationem tædiosam credidit, uel calculo deceptus est, non magnopere mirum est, cum Cicero in Catone, Laertem stercorantem agrum apud Homerum faciat alicuius fide deceptus. Nec enim in primo libro, nec in XVI, nec in ultimo id legitur odysseæ, in quibus tantum Laertis meminit Homerus, nisi in obseruatione aliquid

me latuit. Verum ne uanitatis arguar temere à primo quoque hoc probare uolente, monitos hoc ad pondus examinaturos uelim, in expendendo tritico multum id referre quonam modo mensura impleatur. Si enim non modo leuiter agitetur implendo, sed diu quatiatur, aut manu prematur, antequam radio exæquetur, pondus non leui momento crescet. Interesse etiam arbitrantur triticum recens tritum sit & uentilatum, an diu in horreo asseruatum, cuiusmodi (ut dixi) nostrum erat in puluinis sulcatis digestum. Illud enim recens ab arista, & pulchrius esse aiunt & grauius, hoc ut tempore exuctum, sic leuius esse. certe apud nos uendibilius est ex eadem segete quod eodem mense batuitur, & in forum aduehitur, uidelicet quod plus farinæ & panificij reddat. Verum qui hoc quod diximus tritico expēdendo fecerit, tum demum aquæ pondus exploret, futurum enim recipio ut quæ mensura tritici duas libras nostras & quadrantem pependerit, id est sex et triginta uncias, eadem treis libras nostras, id est quatuor Romanas pondere aquæ efficiat, ut sit inter triticeum aqueumq; pondus proportio sesquitertia, qua ratione bilibrem fuisse sextarium antiquum necesse est, id quod Isidorus ex quopiam authore antiquo scripsit. etiam si Plinius heminam sexaginta drachmarum esse dicit, quod pinde ualet atq; si sextarium libræ unius & quadrātis esse dixisset. Hoc idē in hordeo expertus, comperi sextarium pendere quindecim uncias & treis drachmas. qua ratione quaterni sextarij quinas libras Romanas & sescuncem efficiunt, & modius uicenas libras & selibram. quod non conuenit cum dicto Plinij, q de frumentis loquens.
" leuissimum (inquit) ex his hordeum raro excedit XV libras. quare
" nostrum dissimile esse Italico dicendum est. Quāquam Columel.
" lib. II. de hordeo loquens ita dicit. Alterū quoq; genus hordei est,
" quod illi distichum, galaticum nonnulli uocant, ponderis & cando
" ris eximij, adeo ut tritico mixtum egregia cibaria familiæ præbe-
" at. Seritur circa Martium mensem. Distichum hordeum uocat et galaticum, hoc est gallicum, quod culmum habet binis uersibus aristatum, cuiusmodi est nostrum. hoc Columella reliquo ponderosius esse dicit. quare conturbari nos Pliniano hoc uerbo non oportet, quasi ijs quæ diximus ex eodem ipso Plinio refragante. Extat in actis decurionum huius urbis medimnum lectissimi tritici appensum iussu decurionum fuisse, inuentumq; esse pondus centum & sedecim librarum. quæ ratio efficit in modium undeuicenas libras nostras & quadrantes. Proxima nota in modios undeuicenas libras & sextantes non

tes non exceſſit. Sed propterea ego minus pōdus inueni, ꝙ modium Romanum ſecutus ſum, non Pariſinum. At inter amphoram Romanam & noſtram quadrantem tantum intereſſe teſtatus ſum, quantum inter menſuram raſam & cumulatam. Quod autem libræ Romanæ modum deprehenſum habeamus, ex ijs quæ de re numaria diximus, ſatis intelligitur. poteſt tamen id & alijs adminiculis probationum confirmari. Columella libro VII. de cibarijs aratorum boum loquens, Martio & Aprili debet ad fœni pondus adijci, qa terra proſcinditur, ſat erit autem pondo quadragena ſingulis dari. Quadraginta pondo Romana, noſtra ſunt triginta, Fœni autem faſces apud nos ſi iuſti ſint ponderis, duodenas libras pendent, & interdum ternas denas. At huiuſcemodi binos in dies cum auenæ ciſtellis tribus equi ſinguli ſarcinarij aut iugales poſcunt, qui quidem ſint mediocri magnitudine. Hi duas & triginta libras Romanas pendent. Trecenas autem libras bubus ſingulis ſufficere Ianuario & Februario Columella affirmat. Martio autem & Aprili cum labor intenditur, quadragenas, aut cum grani eſt penuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad noſtram relatæ analogia congruit. Sextarius igitur Romanus eam menſuram capit, ut diximus, quam ternos ſextariolos lingua noſtra appellat. Sed abſurda eadem lingua appellatione utitur, cum ſextarium uocat ſextam ac triceſimā partem modij noſtri, qui octies amphoram capit, præſertim cum ſemiſextarium appellemus paruulam menſuram, & omnium quæ uæneant minimam, ideſt ſecundam & triceſimam ſextarij noſtri, quam ego ſextariolum uoco, id tamen uocabulum, id eſt ſemiſextarium, in uſum linguæ noſtræ uernaculæ ex eo ueniſſe puto, quod græci cotulam, id eſt heminam hemixeſtum appellant, ut author eſt enarrator Ariſtophanis, & Suidas ſimiliter. ad quam uocem græcam magis alludere uidetur uernaculus ſermo, quàm ad dimidium ſextarium ſi quis attente conſiderauerit. Verumenimuero ſextarius Romanus in duodecim cyathos diſtribuitur. ad cuius rei pleniorem intelligentiā præfari illud habeo, quod pene omnibus notum eſt, antiquos cum hilariori conuiuio ſeſe ad potus ſolutiores inuitabant, tot cyathos hauſtibus ſingulis ebibere ſolitos, quot erant literæ nominum amicorum. A quo more illud epigrāma Martialis emanauit ī primo lib.

Næuia ſex cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur.
Quinq; Lycas, Lyde quattuor, Ida tribus,
Omnis ab infuſo numeretur amica falerno.

Inde autem inuenta ſunt uocabula triens, quadrans, quincunx, ſe-

ptunx, & reliqua, quę non magis pocula quàm mensuras significant. id quod aperte ex eodem poëta libro octauo epigramma nobis datur intelligendum.

» Det numerum cyathis, Instantis littera ruffi,
» Author enim tanti muneris ille mihi.
» Si telethusa uenit, promissáq; gaudia portat,
» Seruabor dominæ Ruffe triente tuo.
» Si dubia est, septunce trahar. si fallit amantem,
» Vt iugulem curas nomen utrunque bibam.

Septuncem pro haustu septem cyathorum dixit, tot enim sunt elementa in recto instantis, & trientem pro phiala & haustu quatuor cyathorum. & rursus in undecimo, quincuncem pro quinq; cyathis, et bessem pro octo. Quicunces & sex cyathos, bessemq; bibamus. Caius & fiat Iulius & Proculus. & libro XII.

» Poto ego sestantes, tu potas Cinna deunces,
» Et quereris q non cinna bibamus idem.

Deunces undenos cyathos intelligit, ut sestantes binos. hinc factum est ut nomina illa poculorum apud authores celebrentur. ut libro primo diximus. Nunc autem sic colligo. cum sextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur, ea uero eius uasis quam pintam dicimus fit mensura, ut qui tantum unii etiam primarij quotidiano prandio bibat, uinosior dici iure non possit, qui autem dodrantem eius nō excedat, id est ternos sextariolos, parcus uini dici mereatur, non potuisse sextarium Romanum in tot cyathos commode diuidi, si minor is ea mensura fuisset, quā dodrantem appellaui. Cum enim trientem quadrantemq; poculorum uocabula apud Iuuenalem & Persium, & Celsum legimus, ego legitimam mensurā intelligo, quæ uno haustu biberetur. Reliqua nomina infra supráq;, mensuras magis q̄ potiora fuisse puto. Nam & apud Celsum quadrans pro modico potu ponitur. Si quarto (inqt) die eum horrore febris reuertitur, uomere oportet, deinde modicum cibum sumere, uiniq; quadrantem. Et libro I. Post uomitum si stomachus infirmus est, paulum cibi, sed huius idonei, gustandū. & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi sunt. Cyathos hic dixerat quod quadrantem in superiore exemplo dixit. & alibi. At qui tarde concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quiue propter ardorem aliquem noctu sitire consuerunt, anteq̄ conquiescant, duos tres'ue cyathos per tenuem fistulam bibant. Dioscorides de absinthio. καὶ ἀνορεξίας καὶ ἰκτερικοὺς θεραπεύει τὸ ἀφέψημα αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαμβανόμενον εἰς πλῆθος κυάθων τριῶν. Decoctum

eius cibi

eius cibi fastidia & arquatum morbum sanat, si quotidie terni cyathi ebibantur. Ternos cyathos pro mediocri potu dixit, q uno haustu sumatur. Et lib. III. Celsus de curatiõe lentarũ febriũ loquẽs. At si diu frigus est, & torpor, & iactatio corporis, non alienũ est in ipsa febre dare mulsi treis aut quatuor cyathos, uel cũ cibo uinũ bene dilutum. Idẽ de insanientibus loquẽs totum sextariũ impleuit. Opus est autem cibo infirmo, maximeq; sorbitiõe, potione aquæ mulsæ. cuius ternos cyathos bis hyeme, quater æstate dedisse satis est. His uerbis in singulos potus ternos cyathos febricitanti taxatos intelligimus. et p dies singulos sextarium. Alibi de cardiacis loquẽs. Si uerendum est ne deficiat, tum & intrita ex uino, & hoc ipsum austerum qdem, sed tñ tenue, meracum, egelidum subinde et liberaliter dandũ est adiecta polẽta, si modo is æger parum cibi assumit. idq; uinũ esse debet neq; nullarũ uirium, neq; ingentiũ. Recteq; tota die ac nocte uel treis heminas æger bibet, si uastius corpus est, plus etiã. Treis heminas diurnas Celsus cardiacis statuit, nisi uastioris sint corporis, & uini meraci. De qbus Plinius loquẽs lib. XXIII. Cardiacorũ (inqt) morbo unicam spem in uino esse certum est. Dari utiq; non nisi in cibo debet. nec à somno, nec præcedẽte alio potu. i. non nisi sitienti, nec nisi in desperatione summa. Hoc Iuuenalis significat cum inquit.

Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.

Tres heminæ sesqsextarium explent. ex quo apparet iustam propemodum potus mensurã homini cardiaco statutam esse. Nã cum homini sano iusta mẽsura sit sextarius in singulos epulatus, cardiaco nouenos cyathos taxauit, uel senos. i. binos quadrãtes, si ter epulãtes cardiacos intelligamus. Et de cœliacis. obseruandũ (inqt) neqs aut cibus, aut humor uniuersus detur, sed paulatim. ergo p interualla tp̃is sat ẽ cyathos binos ternos'ue sumere, & cibum pro portione huius. Et iferius. Potui uero aqua pluuialis decocta. sed quæ p binos ternos'ue cyathos bibatur. Cyathis aũt antiquos potus sui mensurã metiri solitos ẽt inter epulas ex eo coniicio, q serui qdã ad cyathos stare, uel esse dicebantur, ut serui ad limina, et ad pedes. Trãq. in Cæsare. Sed C. Mẽmius ẽt ad cyathũ et uinũ Nicomedi stetisse obiecit. Iuuen. sat. xiij.

Nec puer iliacus, formosa nec Herculis uxor
Ad cyathos.— Hoc græci κυαθίζειν dicunt, quo uerbo Plautus in Menech. usus est.

Nó scis qs ego sim, q tibi sæpissime cyathisso, apud nos quãdo potas? Cyathus à græcis ob id etiam ἀντλητὴρ & ἀρυστὴρ & ἀρύστιχος, & ἀρύταινα dicitur, & à qbusdã οἰνοχόν. Quæ omnia uocabu-

la ab hauriendo uel fundendo uino dicta sunt. Stare igitur à cyathis à latinis dicti sunt, quos græci οἰνοχόους appellant. Apuleius pocillatores uocauit. pincerna non ausim affirmare probum esse uocabulum, etiam si Asconius in prætura urbana usus est, si uera sunt eo in loco exemplaria. pincerna à græco deducitur, cui conuiuæ dicūt identidem πῖνειν κίρνα, pinin cirna, idest misce uinum, uel tempera uinum ut bibam. Honestum id olim munus fuisse docet Athenæus libro X. qui apud græcos morem fuisse tradit, ut nobilissimi iuuenes in conuiuijs sacris publicis id munus obirent. nec munus apud
» Romanos. καὶ παρὰ ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παίδων τὴν λειτουρ
» γίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν. Est autem cya
» thissare ut ex eodem Athenæo nauimus κυάθῳ οἰνοχοεῖν, id est cya
» tho uinum bibendum admetiri. Quare Athenienses in conuiuijs solutioribus inuicem propinantes, cyathos amicitiæ, & cyathos amoris, & cyathum Demetrij nominatim poscebant singulis potionibus, ut quaternos amicitiæ, & ternos amoris propinantes, & cyathum præterea Demetrij uel Antigoni, q duo extremi ab assentatione inoleuerunt, exolescente prisca Atheniēsium libertate et generositate, ut idem author prodidit libro. VI. de adulatoribus loquens. Persius.
» Sed tremor inter uina subit, calidumq; trientem
» Excutit è manibus. Plinius pro mensura posuit. Syluestrium quidem prunorum baccæ uel è radice cortex in uino austero si decoquantur, ita ut triens ex hemina supersit, aluum & tormina si
» stunt, id est ut quatuor cyathi ex sex supersint. Tranq. in Aug.
» Vini quoque natura parcissimus erat, non amplius ter bibere eum
» solitum super cœnam, in castris apud Mutinam Cornelius ne
» pos tradit. postea quotiens largissime se inuitaret, senos sextantes nō
» excessit, aut si excessisset, reijciebat. senos sextantes pro sextario dixit, sed significare uoluit senis haustibus sextarium tantum bibere eum solitum. Philippus Beroaldus diligens enarrator, ac multæ lectionis, sextantes senos sex pocula intellexit binas uini uncias continentia, sicut & apud Martialem trientes et quincunces deunces q;. Antonius Sabel. eo in loco, senos sestantes (inquit) ad mensuram, an ad pondus referas in dubium uenire potest. sed melius ad mensurā, ut sit sestans mensuræ genus, ut quincunx apud Martialem. Beroaldi opinio nec Pliniano dicto, nec nostro conuenit (si tamen ita Plinius scriptum reliquit, ut cyathus pendeat per se drachmas decem & hemina sexaginta, quippe Pliniana ratione sextarius centum & uiginti drachmas trahit, at Beroaldus duodecim unciarum senos se-

stantes esse dixit, id est sex & nonaginta drachmarum, quos planum fecimus ex Martiale duodenos cyathos significare. Quare insignis hæc fuit hallucinatio, & pene par illi de sestertio. Calderinus uir ingeniosus & grauis enarrator nouo genere hallucinatus est apud Iuuenal. saty. VI. illo in loco, de quo sextarius alter ducitur ante cibum. sextarius alter (inquit) id est duo sestantes. uidelicet arbitratus sextarium à sextante dictum, non à sexta congij parte, cũ sextarius sexies sextantem capiat, sextans non magis duas uncias, quàm sextam cuiusq; rei partem significat. Sed horum uerborum significatio à nullo, quod sciam, recte ac plane adhuc enarrata est. Romani autem sextarium quasi legitimam ac quotidianam uirilis potus mensuram statuentes, ab eo quasi ab asse incipientes, reliqua uocabula partes eius fecerunt, quo modo & nos pintam uirilem mensuram ponentes semissem eius parcis uini destinamus, dodrantem autem continentibus, quadrantem ægrotis, sesquipintam bibacibus, in quotidiano quidem conuiuio. Augustus igitur uini parcissimus dictus est à Tranquillo, qui super cœnam plerunque ita sibi temperabat, ut ternos sextantes, id est dimidiatam aliorum mensuram biberet, & cum licentius bibere statuerat, sextarium non excederet. ac ne excedere quidem posset citra reiectionem, quippe qui infirma ualetudine fuerit, ac graues & periculosas ualetudines per omnem uitam expertus, ut author est idem Tranquillus. ob id etiam cibi minimi, adeo ut ante initum uel post dimissum conuiuium solus cœnitaret, cum pleno conuiuio nihil tangeret, quo certiorem rationem cibi, potusq; teneret. Hoc mihi conuenire uidetur cũ eo quod diximus, ut qui uini modicæ sit appetens, dodrantem nostrũ, id est ternos sextariolos quotidiano conuiuio bibat, qui si etiã quadrantem huic addat, ut plenam mensuram nostram bibat, quã pintam dicimus, ne sic quidem uinosus dici debeat, & tamen hæc mensura sedecim cyathos implet. Hoc cum exacte consyderarem, dodrãtem prædictum, quem sextarium Romanum esse dico, in treis trientes diuisi totidem calicibus sumptis, & rursus in quatuor calices quadrantales æquis distributionibus, quo facto eum esse captum mensuræ cognoui, ut qui firmo stomacho sit, & interdicto medicorum non prohibeatur quominus ducere possit ex œnophoro quantum sitis appetat, is haustu primo cœnæ quadrantem siccare debeat, addita etiam aquæ tertia, aut quarta parte, si tamen sitim expectauerit. Qui autem bibacior paulo fuerit, etiam trientem de sobrijs loquor, sed de ijs sobrijs, qui iustum haustum diluendis cibis ducere soliti

sunt, quales plerique sunt nostratium hominum, quibus quidem uini potus uitio non uertitur. Nullus enim modus uinosis & perpotatoribus cōstitui potest. nec rursus de ijs loquor qui semper siticulosi pytissantium more gustatorum linctu magis q̄ potu uillum trasmittere solent. omnino quadrantem stomachi firmæ constitutionis, trientem etiam sitibundi modum cum aquæ rata portione esse dico, idq; intra temperātiam. Quare ab antiquis indita hæc esse nomina ternis quaternisq; cyathis affirmauerim, tametsi Augustus sextantibus utebatur, cui Antonius Musa sextantarios modulos, id est dimidio minores legitimis indixerat. quare quantum sobrij homines bibere soliti sunt quotidiano potu, tantum Augustus bibebat cum largissime sese inuitauerat. Quod si uerum esset id quod apud Plinium legitur de hemina & acetabulo, id est sesquicyatho, sextarius centum & uiginti drachmarum esset, id est minor tertia amplius parte q̄ noster dodrans, nec pintæ dimidium caperet. Hoc enim pondere probare unicuiq; nostrum licet. quod quàm sit absurdum nemo non intelligit, ut tantula mensura in duodenos cyathos diuideretur, & in solutis perpotationibus & conuiuiorum hilaritate, cum sine lege ac sine modo bibitur, quadrantes trientesq; & cum plurimum septunces pro numero elementorum nominum biberent, quantum scilicet quisque hodie sobriorum uno impetu familiari cœna bibit, septunces enim ea ratione sextariolum nostrum non excederent, qui modulus est propè dixerim potionis medicamentariæ. Antiquos autem parciore uino usos non eorum est dicere qui bicongium Ciceronem M. filium, Tricongium Torquatum apud Plinium, & apud Tranquillum potorem amphorarium legerit, quibus hodie si pares in Gallia inuenirentur, monstri instar haberetur. apud quos germanorum militum bibacitas hoc biennio inter miracula celebrata est. quotidianis enim conuiuijs singuli quaternos quartarios absumere dicebantur. qua ratione nouem conuiuæ binas amphoras exorbebant. Hanc bibendi palmam æquare nostratium hominum profligatissimi uini potores numero triginta non possent, duntaxat ut alternis diebus id facerent, quod illi singulis factitabant. Quid quod ipsa carmina quæ apud Priscianum leguntur, & secum, & cum Plinio pugnant? Cum enim de cyatho dicant

" Bis quinq; hunc faciunt drachmæ si appendere tentes,
" Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad istas.

Alio loco ita legitur,

" Nam libræ ut memorant bessem sextarius addet,

Seu puros

» Seu puros pendas latices seu dona lyei.
» Addunt semissem libræ labentis olivi.
» Selibram'q; ferunt mellis superesse bilibri.
» Hæc tamen assensu facili sunt credita nobis,
» Nanq; nec errantes undis labentibus amnes,
» Nec mersi puteis latices aut fonte perenni
» Manantes, par pondus habent. — Quonam igitur tandem modo conuenit ut hemina quæ dimidiatum sextarium efficit, sexagenas drachmas pendeat, & sextarius libram & bessem hoc est centum & sexaginta? Si enim de centum & nonaginta duabus drachmis seu duabus libris Romanis, trientem idest duas & triginta abstuleris, reliquæ erunt centum et sexaginta. Nos cum hoc probaremus, aqua puteoli utebamur, nec scrupulose differētiam aquarum exquisiuimus, nec in alio liquore rem experiundam duximus, cum iam tenere ueritatem uideremur. Ex græcis autem au-
» thoribus uix rem constituere possumus. Pollux libro quarto, cotulam
» tertiam partem chœnicis esse tradit. & medimnum chœnicas octo
» & quadraginta capere, & sextarium octo chœnicas. κοτύλη τὸ
» τρίτυ τῦς χοίνικος. ὁ δὲ μέδιμνος χοίνικες ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα. ὁ δὲ
» ἑκτεὺς ὀκτώ. Hoc dictum discrepat cum uersibus illis in quibus ita legitur,
» At cotylas quas si placeat, dixisse licebit
» Heminas, recipit geminas sextarius unus.
» Qui quater assumptus fit graio nomine chœnix.
» Adde duas, chus fit uulgo, qui est congius idem.

Pollux heminam tertiam partem chœnicis facit, hæc carmina octa-
» uam. Chus, inquit Sudas, mensura est Attica capiens cotulas octo.
» Festus heminam quasi hemis, id est dimidium sextarij dictam esse
» autumat. Rursus Sudas. μέδιμνον μοδίων ἓξ, ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν οβʹ ἤτοι λιτρῶν ρηʹ. id est medimnum modiorum senum est, ut sit mensura xestas duas & septuaginta capiens, id est libras centum & octo. quo dicto significatur xesten sesquilibram pendere, idest centum & duodecim drachmas & semidrachmam, libra enim Attica septuagenas quinas drachmas pendet. Sic modius qui sexta pars est medimni, decem & octo librarum erit, ita sextarius quæ sextadecima pars est eius, erit quatuor & octoginta drachmarum & semissis, quod cum Plinij dicto non conuenit. quod si litran, id est libram Atticam pro mna intelligamus, ut Hermolaus uoluit, & Plinius interdum fecit, sexta-

rius centum ac duodecim drachmarum & ſemis erit, quod nihi-
lo magis conuenit. Quod autem Plinius libram pro mina accepe-
rit, patet ex Dioſcoride, ubi de oxymelle loquitur libro quinto.
„ λαβὼν ὄξους κοτύλας πέντε, καὶ ἁλὸς θαλασσίου μνᾶν μίαν, μέλιτος
„ μνᾶς δέκα, ὕδατος κοτύλας ί, μίξας ἕψησον, ἄχρις οὗ δεκάκις ἀναβρά-
„ σῃ, καὶ ψύξας κατάγγισον. Hoc Plinius ad uerbum libro XIIII. ſic
„ uertit. Oxymel uocarunt mellis decem libris, aceti ueteris heminis
„ quinque, ſalis marini libra, aquæ pluuiæ ſextarijs quinque ſuf
„ ferueſactis decies, mox elutriatis. quod ille minam Plinius libram
dixit, quod ille heminas decem, Plinius ſextarios quinque. Rur-
ſus Plinius de eo genere uini factitij loquens, qui cenchrites dicitur
quod ex milij ſemine fiat, libram & quadrantem pro mina tran
ſtulit. cum enim de adynamo factitiorum primo dixiſſet, ita ſub-
„ didit. Proximum fit è milij ſemine maturo cum ipſa ſtipula (libram
„ & quadrantem in congios duos muſti macerant) & poſt ſeptimum
„ menſem transfuſo. Dioſcorides δεῖ δὲ λαμβάνειν τὴν πόαν σπέρματος
„ πλήρη πέπειρον σὺν τοῖς κλάδοις, καὶ μνᾶν μίαν βάλλειν εἰς οἴνου χόας β'.
„ ἐᾶν δὲ ἑπτὰ μῆνας, καὶ οὕτω μεταγγίζειν. accipere autem oportet hær
„ bam ſemine plenam maturo cum ramulis, & eius unam minam
„ in uini congios binos mittere, & ſic ſeptem menſibus relinquere,
„ ita à ſeptimo menſe diffundere. Sed corrupte apud Dioſcoridem Ce
ſtrites & Ceſtros pro Cenchrites, & Cenchros in libris impreſſis
legitur. ſic enim legi debet. περὶ Κεγχρίτου, cum Plinius milium
dicat. uerius eſt tamen Plinium errore exemplaris deceptum, Cen
chritem pro Ceſtrite intellexiſſe. Eſt autem Ceſtrum latine betoni-
ca hærba dicta, ut in Dioſcoride libro quarto apparet in princi-
pio, qui Pſychotrophum alio nomine uocat utrobiq;, quaſi hærbam
frigidis locis gaudentem, quæ hodie ſic agnoſcitur, ex qua fit ui
num betonicatum. Hoc autem Plinij dictum uel ex Dioſcoride, ut
multa alia uerſum eſt, uel ex alio authore, qui iiſdem uerbis cum
Dioſcoride ſcripſit. Hoc enim non ſatis conſtitui poteſt utrum Pli-
nius Dioſcoridem legerit, quem ut identidem iiſdem uerbis ſequi-
tur, ſic nuſquam nominatim citat, ita ut nonnunquam à Dio-
ſcoride accepta diſſimulandi furti gratia transformare uideatur, ut
in hoc loco, interdum alium ſecutus uideatur, ſed uel à quo Dio-
ſcorides tranſcripſerit, uel ille à Dioſcoride. Plinius latinum ho-
minem Seſtium Nigrum medicinæ diligentiſſimum appellat, de Ca
ſtoreo loquens libro XXXII. qui Niger græce ſcripſit. cum Plinij
uerba cum Dioſcoride collata, ex ipſius Dioſcoridis libro tradu-

cta esse uideantur. Nam Dioscorides Nigrum in hoc secutus non uidetur, cum eum inter Asclepiadas recensens improbet. & is tamen à Plinio etiam citatur ubi Salamandræ meminit libro uicesimonono, his uerbis. Sestius uenerem accendi cibo earum si de-
» *coctis interaneis & pedibus & capite in melle seruentur, tradit,*
» *negatq; extingui ignem ab ijs. Dioscorides libro secundo.* σαλαμάν-
» δρα εἶδός ἐστι σαύρας. ἔστι δὲ νωχελές, ποικίλον, μάτην πιστευθὲν μὴ
» καίεσθαι. *Et inferius.* φυλάσσεται δὲ ἐν μέλιτι ἐξεντερισθεῖσα, τῶν
» ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεθέντων εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν. *Hæc uer-*
ba ita cum Plinij uerbis congruunt, ut ab eodem authore uterque sumpsisse uideatur, quo modo & à Cratena uterque sumpsisse aliqua non dissimulat. Alibi Plinius de Opobalsamo loquens. Ale-
» *xandro magno res ibi gerente toto die æstiuo unam concham im-*
» *pleri iustum erat. Omni uero fœcunditate è maiore horto congi-*
» *os senos, è minore singulos, & cum duplo rependebatur argen-*
» *to, uel potius cum & duplo, ut in emendatioribus. Hoc Dioscorides*
» *non ad tempus Alexandri refert, sed ad suum his uerbis.* ῥεῖ δὲ
» ὀλίγον, ὡς καθ' ἕκαστον χρόνον μὴ πλεῖον ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χόας συναθροίζεσθαι.
» πωλεῖται δὲ ἐν τῷ τόπῳ σταθμὸς αὐτοῦ πρὸς διπλοῦν ἀργύριον. *Fluit*
» *tenui gutta & pauca, ita ut unoquoque anno non amplius, quàm*
» *seni aut septeni congij colliguntur. cum uenditur ibi, dupli ar-*
» *genti pondere rependitur. Cum Plinius idem cum Dioscoride di-*
» *cat, apparet tamen eum alium authorem secutum. Sed ex eo resti-*
» *tuendus Plinius hoc modo. omni uero fœcunditate è maiore horto*
congios senos singulis annis. Quonam modo enim ex singulis conchis congij seni fierent? & præterea absurdum esset Plinium de singulis diebus id dixisse, cum duplo argento rependeretur. Quod si nihil addere uolumus, existimo sic legendum. Anni uero fœcunditate, hoc est totius anni etiam fertilis fœtu. Verum hæc de Plinio & Dioscoride obiter dicta sunt. Credo tamen Plinium latinos etiam authores aliquos obseruasse, & ob id miscellaneas interdum descriptiones tradidisse, quæ nec planè cum Dioscoride conueniant. Hoc igitur in loco Plinius libram Atticam, & quadrantem pro centum drachmis, id est pro mina dixisse uidetur, siue hoc innouare ei uisum sit, siue ex græco alio acceperit, qui litram scripsisset, id est libram, & drachmas uiginti quinque, qui est quadrans non libræ, sed minæ. nam alioquin Plinius parum religiose græca hæc uertisse uidetur, aut certe parum constanter, si quis diligenter animaduertat. Theodorus Gaza uir doctissimus utraque

lingua chum siue choa, sextarium transtulit, & hemichoum semisextarium, diuum Hieronymum in hoc imitatus, qui Ezechielis quarto choeis atticos duos Italicos duos sextarios esse dixit. Interpres Aristophanis in equitibus χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας η′. Chus (inquit) mensura est Attica capiens heminas octo, quod cum uersibus illis non congruit, qui choa duodenas cotulas capere tradunt, ut idem sit congius & chus, quod Plinius itidem in superiori exemplo uoluit. Athenæus libro decimo de temulentia loquens, inter maxime uinosos homines Alexandrum enumerat. authorem autem citat Ephippium in libro de Alexandri & Ephestionis funere. Erat (inquit ille) inter Macedones Proteas bibendi certamine clarus. Hunc in conuiuio Alexander poculo bicongio prouocauit (bicongium nunc appello quem ille dichum græce dixit). Cum igitur Alexander bibisset, Proteas rege multum laudato qui egregie tantum calicem exorbuerat, & ipse quoque ea fide atque integritate bibit ut ab omnibus plausu exciperetur. Ἀλέξανδρος γοῦν αἰτήσας ποτὲ ποτήριον δίχουν, καὶ πιὼν, προὔπινε τῷ Πρωτέᾳ. καὶ ἐκεῖνος λαβὼν, καὶ πολλὰ ὑμνήσας τὸν βασιλέα, ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλισθῆναι. Mox Proteas eodem poculo cum regem prouocasset, bibissetq́; Alexander generose conatus iterum calicem eundem ducere, cum partem iam traxisset, resupinata in lecti puluinar ceruice poculum manibus emisit. Quo ex certamine in ualitudinem incidit, a qua tandem iugulatus est, ut Ephippius tradidit, qui ab alijs historicis in hoc dissensit, eum enim ueneno sublatum dicunt. Fabularem autem eam historiam esse ex eo conijcere licet, quod subdidit id regi contigisse ob Thebas oppugnatas. uidelicet infenso Liberi patris numine, qui Thebis natus esse dicitur. καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε, τοῦ Διονύσου φησὶ μηνίσαντος αὐτῷ, διότι τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὰς Θήβας ἐπολιόρκησε. Idem Athenæus alibi eodem libro. Μίλων ὁ κροτωνιάτης, ὥς φησιν ὁ ἱεραπολίτης Θεόδωρος ἐν τοῖς περὶ ἀγώνων, ἔσθιε μνᾶς κρεῶν εἴκοσι, καὶ τοσαύτας ἄρτων, οἴνου τε τρεῖς χόας ἔπιεν. Milo Crotoniata, ut author est Theodorus Hierapolitanus in libris de certaminibus græciæ, minas uiginti carnium, & totidem panis esitabat, & tres congios uini bibebat. Congius, id est chus in hoc & superiore exemplo idem non fuisse uidetur. cum Milo una cœna tres congios absumeret, & Alexander uno haustu duos biberet. Oportet enim eam mensuram liquidi congruere cum pondere aridi pulmentarij, & panificij. Varietatem igitur eam efficit authorum diuer-

sitas, qui mensuras quisque patriæ suæ secuti sunt, aut eorum cer-
ti de quibus locuti sunt. Xestes autem quid sit apud græcos non fa-
» cile dixerim. Dioscorides de Chisto lacte loquens. δεήσει δὲ πρὸς
» τὸ μὴ ὑπερζεῖν τὸ γάλα ἐν τῇ ἑψήσει, σπόγγῳ ἐκ ψυχροῦ ἀποψᾶν τὸ χεῖ-
» λος τῆς χύτρας. καὶ ξέστην ἀργυροῦν πλήρη ὕδατος ψυχροῦ καθιέναι.
» Hoc plinius libro uigesimo octauo, sic transtulit. Cum feruet ne
» circunfundatur præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demis-
» sus, ita ne quid infundatur. Cyathum plinius pro xeste dixit. ali
» bi ferè sextarium uertere solet ut libro decimoquarto. Fit absin-
» thites in quadraginta sextarijs musti, absinthij pontici libra deco-
» cta ad tertias parteis, uel scopis absinthij in uinum additis, ubi re
» fragantibus omnibus exemplaribus, ex Dioscoride sic lego. Fit ab-
» sinthites quadraginta octo sextarijs musti, absinthij pontici libra,
» decoctis ad tertias parteis. οἱ μὲν γὰρ τοῖς μ΄ καὶ ή ξέσταις τῶν ἰταλι-
» κῶν κεραμίων, μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν, ἕψουσι μέχρι
» τὸ τρίτον ἀπολειφθῇ. quidam autem (inquit) duodequinquagin-
» ta sextarijs Italicarum amphorarum miscentes libram unam ab-
» sinthij pontici, decoquunt quoad tertia pars residua sit. & de Ne-
» ctarite. ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τοῦ ἑλενίου ὃ ἔνιοι μηδικὴν οἱ
» δὲ σύμφυτον. οἱ δὲ ἴδαιον φλόμιν. οἱ δὲ ὀρέστιον. ῥίζης ξηρᾶς οὐγγι-
» ῶν ε΄ ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον κάθες εἰς χοᾶς ς΄ γλεύκους. Plinius totidem
» penè uerbis. Inuenitur & Nectarites ex herba quam alij hele-
» nium, alij medicam, alij symphytum, alij idæon & orestion, alij
» nectareum uocant, radice ponderis quadraginta denariorum in
» sestarios sex musti addita. Hoc tantum refert quod ille quinque
uncias dixit, plinius autem quadraginta denarios, ea ratione qua
centum denarij minam efficiunt, ut sæpe diximus. Sed illud aduer
tendum, quod chum pro sextario plinius intellexit, cum alibi ut
diximus pro congio acceperit, de miliato uino loquens, quo modo
» & ubi de myrtite loquitur. nam cum Dioscorides dicat δεῖ λα-
» βόντα τῶν μελαινῶν μυρσινῶν τοὺς ἀκρέμονας, βαλλεῖν εἰς τοὺς τρεῖς
τοῦ γλεύκους χοᾶς. Plinius. Græci (inquit) myrtiten hoc mo-
do faciunt, ramis teneris cum suis folijs in albo musto decoctis tu-
sis, libram in tribus musti congijs deferuere faciunt. Congios nunc
transtulit choas cum prius sextarios uertisset. Rursus Diosco-
» rides de Rhodite. ῥόδων ξηρῶν κεκομμένων μνᾶν μίαν ἐνδή-
» σας εἰς ὀθόνιον κάθες εἰς γλεύκους ξέστας η΄. μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας
» διυλίσας μετάγγιζε, idest, rosæ aridæ contusa folia ad mi-
» nam unam in linteolum alligata demittito in musti sextarios

Xistes

Cyathus
Sextarium

octonos, & post treis menses percolatos in aliud uas transferto. Plinius autem sic. Rosæ folijs tusis, in linteoloq; in mustum collatis, cum pondusculo ut si dat. XL. pondere denariorum in sextarios uicenos musti, nec ante treis menses uase aperto. Hunc locum ita immutauit Plinius, ut nec Dioscoridem, nec eundem cum Dioscoride authorem secutus primore sensu uideatur. Dioscorides præcipit in octonos sextarios musti minam unam rosæ tusæ conijci. Plinius in sextarios uicenos quinq; uncias. Quare fieri potuit, ut Plinius uel librarij uel à manu serui uitio notam minæ pro nota unciæ intellexerit, & Xestas pro cotulis acceperit. sic fit ut cum singulas uncias rosæ tusæ octonis heminis uini sufficere existimarit, quadraginta denariorum pondus, id est quinque uncias quadragenis heminis statuerit, cum ad uerbum referre Dioscoridis locum nollet, aut eius quem Dioscorides secutus est. Idem. è napis fit. X. denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Dioscorides βουνίου οὐγγίας δύο κόψας, χέθεις εἰς κοτύλας γλεύκους τέσσαρας. id est napi uncias duas contusas in quatuor musti cotylas demittito. Secundum hoc non decem denariorum, sed sedecim legendum est apud Plinium. in antiquis exemplaribus numerus ille corruptus est, ut in quibusdam desit, in nonnullis duum, non decem legatur. Verum Plinius libens facit, ut octo denarios pro uncia dicat. Quod autem Plinius modulos, & numeros ex Dioscoride mutet interdum, seruata tamen proportione, exemplum est in mentione hyssopitæ. Similiter (inquit) fit hyssopites è cilicio hyssopo uncijs tribus in duos congios musti coniectis, aut tusis in uinum. Dioscorides ὑσσωπίτης ὁ ἐκ τοῦ κιλικίου ὑσσώπου κάλλιστος ἐστί. δεῖ δὲ ἐν τῷ κεραμίῳ τοῦ γλεύκους λίτραν μίαν τοῦ ὑσσώπου κεκομμένων τῶν φύλλων προσδιδόναι. Hyssopites (inquit) qui ex hyssopo cilicio fit, optimus est, addere oportet amphoræ musti libram unam hyssopi foliorum contusorum. Hoc Plinius mutatis (ut diximus) modulis uerbisq; retulit. Idem est enim in amphoram, id est in octo & quadraginta sextarios libram unam hyssopi conijcere, & in duodenos sextarios, hoc est binos congios quadrantem, id est uncias treis. Hic obiter adnotandum ceramium græcum idem esse quod amphoram, quod & eodem authore planum fit in mentione absinthiati uini, quam supra posuimus. Dioscorides, de elelisphacite. οὐγγίας η ἐλελισφάκου εἰς γλεύκους ἀμφορέα ὅ ἐστι κεράμιον, χέθεις, id est, saluiatum ita conficitur, si uncias octonas saluiæ in musti amphoram, quod ceramium dicitur, demiseris. Idem Plinius de aromatite. Fit apud alios nardi, & maloba-

thri ſelibris in muſti congios duos additis. Dioſcorides, ὁ δὲ διὰ συριακῆς νάρδου καὶ κελτικῆς καὶ μαλαβάθρου σκευάζεται οὕτως. ἑκάστου ἡμιμναῖον λαβὼν εἰς δίχουν γλεύκους κάθες. Dictum id eſt choas duos Plinius haud dubie congios binos tranſtulit. Dioſcorides, ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν, μνᾶς δύο εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ΄. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Hoc Plinius ſic uertit. Fit & labruſca hoc eſt uite ſyluestri, quod uocatur œnanthinum. flores eius libris duabus in muſti cado macerati poſt XXX dies mutantur. quod Dioſcor. metretam dixit, Plinius cadum tranſtulit, quod & ipſum græcum eſt, ſed utroq; noſtri utuntur. Metreta enim Cato & Columel. utuntur. Eſt autem congiorum decem ut author eſt Dioſcorides libro. V. his uerbis, ἔστι δὲ ὁ μετρητὴς χόες δέκα, Decem autem congij ſexaginta ſextarios ualent, id eſt amphoram & quadrantem. Pollux tamen in decimo de uocabulis ait, Cratinum comicum metretam amphoram appellaſſe. Idem etiam Philochorum tradit in libro, quem de lingua Attica compoſuit, ſcripſiſſe caddum et amphoram apud antiquos idẽ fuiſſe, ideoq; hemamphorium, id eſt ſemamphoram, etiam hemicaddum dictum. uerum Epicharmum, caddum, & amphoram ut diſtincta poſuiſſe. In carminibus quæ apud Priſcianum leguntur caddus & amphora Attica pro eodem ponuntur his uerbis.

Attica præterea dicenda eſt amphora nobis,
Seu cadus, hanc facies noſtræ ſi adieceris urnam.

Quibus uerbis ſignificatur Atticam amphoram & caddum ſextariorum duorum & ſeptuaginta fuiſſe, id eſt duodecim congiorum, quo fit ut Attica amphora hemiolia Romanæ fuerit amphoræ. Ego Dioſcoridis opinioni accedere malim. De græcis igitur quibuſdam uocabulis nihil fixum ſtatuere poſſumus, quandoquidem Plinius id præſtare non potuit, quippe cum nec ipſis græcis de ea re conueniat, quæ pro locorum urbiumq; uarietate, ac temporum fortaſſe, identidem euariarunt. nam & in hac urbe, ut diximus tot menſurarum ratio, à uicorum aut certe regionum magiſtris repoſcenda eſt, quã nemo unus tenet. Sed nec libram græcam Plinius à latina diſtinxiſſe manifeſte uidetur, quod meminerim me adnotaſſe. Hoc tamen tenebimus amphoram & ceramium eandem menſuram, ut Metretam, & caddum, quod uerbum apud Plinium & alios noſtros ſæpe legitur. Si quis tamen animaduertat orationem Demoſthenis quæ πρὸς τὴν λακρίτου παραγραφὴν inſcribitur, mirabitur precium uini importati in pontum ex urbe quadam Thraciæ talentum argenti

statui etiam cum naulo & apparatu necessario. & tot ceramia icosoro naui importata esse. τὰ δὲ τρισχίλια ταῦτα κεράμια ἄγεσθαι εἰς τὸν πόντον εἰκοσόρῳ. Quibus uerbis conijcere licet ceramum Atticum Demosthenis tempore minus fuisse amphora Romana. nisi potius intelligamus ceramia Thracia non Attica ex urbe Menda in pótum importata. In qua oratione stamnum et ceramum pro eodem ponit. Medimnum etiam tenebimus sex modios capere, id est duodequinquaginta chœnicas, seu duodequinquagies binos sextarios. Porrò sextariũ medimni octo chœnicas efficere, id est sedecim sextarios, nam hemimedimnus quatuor & uiginti chœnicum est, cuius bes triteus à græcis dissyllabo nomine nuncupatur, id est tertiarius, sedecim chœnices continens, & duos & triginta sextarios. Triens autem hecteus itidem dissyllabo nomine dicitur, octo scilicet chœnices capiens, sic ab eis dictus, quòd medimni sit sextarius. quatuor chœnices hemihectum dicitur. i. semisextarius medimni, quod et hemihecteum dicitur, ut apud Aristophanẽ nubibus. περίδου νῦν ἐμοὶ εἰ μὴ τετράμετρον ἐστὶν ἡμιεκτέον, idest fac nunc mecum sponsionem, ni tetrametrum sit semisextarius. semisextarium tetrametrum appellat, id est quatuor mensuras continentem, quatuor chœnicas scilicet. Est autem comica allusio ad carmen tetrametrum. Nam quod Socrates de pedibus dixerat poëticis, id Strepsiades poëticæ ignarus ad chœnicas retulit, quasi alia metra mensurasq; non nosset quàm uascularia, ex cuius poëtæ enarratore, & ex Polluce illam medimni diuisionem collegimus. Quãquam hoc confirmat Harpocration in lexico oratorio in uerbo ἡμίεκτον. qui etiam medimnum chœnicas duodequinquaginta capere dixit, & modium qui ἕκτος appellatur, octo chœnicas. Quod si medimnus sex modios Italicos capit, ut locupletissimis testibus comprobatum est, cum sextarius medimni sint octo chœnices, chœnicem binos sextarios, & quaternas cotulas capere necesse est. modius enim sedecim sextarios capit. Nec consentaneum est, id quod à Polluce dictum est, cotulam tertiam partem chœnicis esse, quasi scilicet chœnix sesquisextarius Italicus fuerit. quo minus probãda Theodori Gazæ uiri medici opinio, qui sextarium quodam in loco uertit. Nihil autem certius inueni quàm quod apud Hesychium legitur, qui Anastasij imperatoris tempore scripsit, cum res Romanæ iam græcis hominibus planè innotuissent. Cyathus (inquit ille) capit liquoris uncias duas. δέχεται δὲ κύαθος ὑγροῦ τινὸς οὐγγίας δύο. Si Cyathus uncias duas capit, & sextarius igitur uncias capit quatuor & uiginti, id est centum nonaginta duas drachmas.

& sic ad momentum extremum conuenit nobiscum Hesychius. nec
cyathus decem drachmas, sed sedecim capere comprobatur. qui nu
merus duodenario multiplicatus, duas libras conficit. Hesychium au
tem de Romano cyatho locutum ex eo patet, quod uncias duas Roma=
no uocabulo dixit. quare confectam (ut arbitror) probationem ha-
bemus. Comperto enim cyathi modulo, reliqua dubia esse nequeūt.
Herodotus in Polymnia, id est libro septimo de copijs Xerxis loquēs
» Græciam inuadentis, οὔτω πεντηκοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ
» ὀκτὼ καὶ χιλιάδας τρεῖς καὶ ἑκατοντάδας δύο καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν
» ἤγαγε Ξέρξης ὁ Δαρείου μέχρι Σηπιάδος καὶ Θερμοπυλέων. Ita bis (inquit)
& quinquagies centena & octoginta tria millia, & ducentos ui-
ginti homines Xerxes ad Thermopylas usque duxit. & paulo post.
» ὥστε οὐδέν μοι θῶμα παρίσταται προδοῦναι τὰ ῥέεθρα τῶν ποταμῶν ἐνί-
» ων· ἀλλὰ μᾶλλον ὅκως τὰ σιτία ἀντέχρησε, θῶμά μοι, μυριάσι τοσαύτη
» σι, εὑρίσκω γὰρ συμβαλλεόμενος εἰ χοίνικα πυρῶν ἕκαστος τῆς ἡμέρης
» ἐλάμβανε καὶ μηδὲν πλέον, ἕνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας
» ἐφ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ. καὶ πρὸς, τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσαρά-
» κοντα, id est. Itaque mirum mihi non uidetur quorundam amnium
» fluenta defecisse tot hominum millia, sed quonammodo frumentum
» suppetierit tot hominum millibus, id uero mirum uideri potest. si qui
» dem ut chœnicem frumenti quisque in singulos dies acciperet, ac
» nihil amplius, subducta ratione inuenio centena dena millia medi=
» mnum quotidie absumi potuisse, & trecenta præterea quadragin=
» ta medimna. Hoc loco uertendo Laurentius Vallensis, uir de lite=
ris meritissimus errore lapsus est tanto ingenio indigno. sic enim
» uertit. Quo minus miror proditum esse fluenta quædam non sup=
» peditasse, magis miror unde tot myriadibus cibaria suppetierint.
» Nam subducta ratione sic comperio, si singuli quotidie singulas fru
» menti chœnicas, id est semodia non amplius accepissent, absum-
» pta fuisse singulis diebus centum millia medimnorum, & tre-
» centos ac quadraginta medimnos, qui singuli constant e senis mo
» dijs. sic legitur in libris impressis, sed centum et decem millia Lau
rentium scripsisse non dubito. Mitto igitur quod illa uerba, proditum es
se fluenta non suppeditauisse, male uersa sunt, quia Herodotus id
affirmare uidetur amnium fluenta prodidisse, hoc est destituisse ex-
ercitum tantum. Hoc igitur ut mittamus tanquam ab interprete ali=
ud agente uersum, ne hoc quidem dixit Herodotus quid chœnix, quid
medimnus caperet. At Laurentius utrunque ex persona sua interpreta-
tus, in altero longe falsus est. Videamus igitur quonam modo rationem

inierit, ut hæc uerba ad Herodotum adderet. In undecim myriadibus, ut locutus est Herodotus, id est in centum ac decem millibus & trecentis medimnis mille ac centum hecatontadas, id est centenarios millium esse planum est, hãc summam sexies ducere debemus, ut ex medimnis ad modios ueniamus, quo fit ut iam sex millia sexcenti decem & octo centenarij millium fiant. tum eam summam rursus duplicabimus, ut ex modijs semodij fiant, id est chœnices, ut Laurentius uoluit, sic fiet summa centenariorum tredecim millia ducenti ac triginta sex. Hanc centenariorum summam si ita partiamur, ut ex centenarijs millenarij fiant, quas chiliadas Herodotus appellat, fient omnino mille trecenti uiginti tres millenarij, & sex centenarij, idest tredecies centena ac uiginti tria millia sexcenti homines, totidem & chœnices. Restant quadraginta medimni in ducentos & quadraginta modios diuidendi. & hi rursus in quadringentos octoginta semodios & chœnicas, qui numerus prædictæ summæ accedit, ut sint tredecies centena uiginti quatuor millia & octuaginta. Qui numerus longe abest à quinquagies bis centenis millibus, & reliquis numeris excurrentibus. Quare planum fit Laurẽtium Vallensem nunquam non ferè acrem hominem & uigilantem, tamen oscitanter hunc locum traduxisse, penè ut nihil pensi habuerit, & lectoribus Herodoti, qui græcum non obseruant exemplar, insigniter imposuisse, sed authorem eum cum Herodoto habemus Medimnũ non latine modium, sed sex modia significare, quod Politianus ignorasse uidetur, & ante eum nõnulli librorum græcorum interpretes. Quare apud Plutarchum in Lucullo, ꝙ legitur Lucullum penuria commeatuum pressum cum in Mithridatem infestis copijs contenderet, triginta secum millia Galatarum duxisse, qui totidem modia tritici portarent, existimo medimna legendum esse, ut singuli senos modios gestauerint, homines præualentes corpore. Nam apud nos geruli frumentarij uulgo duodenos modios ex portu in horrea portant. quare Galatæ homines præualidi senos onere uiatorio modios gestare potuerunt. Qui minores erant nostris ut supra docuimus, quanto mensura rasa à cumulata distat. & præterea medimni illi fortasse minores erant Atticis. Huius tamen rei fides apud exemplaria græca sit, quæ nobis uidere non contigit. Vt igitur mentem Herodoti assequamur de chœnice, age fac modium, non binas tantum chœnicas, ut Laurentius uoluit, sed octonas cepisse, id quod supra diximus. hoc posito, summa sex millium sexcentorum decem & octo centenariorum, non duplicato tantum, sed octuplicato crescet, fietq;

duo &

duo & quinquaginta millia nongenti quatuor & quadraginta centenarij, q bis & quinquagies centena nonaginta quatuor millia quadringentos faciunt. Par est enim dicere bis & quinquagies centena nonaginta millia, & bis & quinquagies millies centena millies'q; nonaginta. sic in superiore numero tredecim millia ducenti centenarij efficiunt centies tredecim millia & centies ducenta, hoc est tredecies centena & uiginti millia. ergo si bis & quinquagies nonaginta quatuor millibus & quadringentis chœnicibus, quadraginta medimnos, id est ducentos & quadraginta modios addideris, & pro his octies multiplicatis mille nongentas et uiginti chœnicas, fient in summa bis & quinquagies nonaginta sex millia trecenti & uiginti uiri, & totidem chœnices, & computatione græcorum myriades quingentæ & uiginti nouem, & præterea sex millia trecenti ac uiginti uiri. Myrias (ut sæpe dixi) decem millium numerum significat. Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myriades quingentæ uiginti octo, & tria millia ducenti & uiginti, ita fit, ut numerus chœnicum superet numerum hominum tredecim millibus & centum, quod errore calculi factum est, siue Herodoti culpa, siue emẽdatorum fuit. Intelligimus tamen id quod quærimus Herodotum censuisse chœnicem, non semodium, sed modij octauam partem esse. esse autem errorem calculi in hoc loco non magis mirum est, quàm eo loco ubi tributorum Persidis fit mentio, ut supra adnotatum est. Quod autem in superiore calculo lapsus non sim, q̃q̃ loco lubrico, facile sciri potest, si quis numerum Medimnum, id est centum & decem millia trecenta & quadraginta sexies ducendo, ex medimnis ad modios transeat, sic enim iam fient sexcenta sexaginta duo millia quadraginta. quæ rursus octies ducta, ut ex modijs chœnices faciamus, fiunt in summa, quinquagies bis nonaginta sex millia trecentæ & uiginti. tametsi siue uno, aut altero loco, siue in pluribus lapsus sim in summis supputandis, indulgendam mihi ueniam facile ab optimo quoq; uiro promitto, modo ne calculi errore ductus, falso quippiam cõstituerim, id quod uitasse me omnino puto. nec tamẽ, quæ est humana conditio, temere aliquid affirmauerim, ut omnino regressum mihi ad maiorem etiam ueniam negem, quam ne ambitiosis quidem precibus, si res ita tulerit, exposcere grauabor. Quippe cum ne eximij quidem scriptores extra aleam fuisse hallucinandi quotidie reuincantur, quo minus ita existimari uelim quasi mihi firmius aliud præsidium actionum etiam mearum omnium esse nedum scriptionum credã, quàm in ara, ut ingenue fatear, misericor-

diæ situm. Quodsi Cassiani quidam iudices tam præfracta inuenti fuerint seueritate, ut omnem mihi ueniæ spem abscissam esse pronũcient, id enim unum uereor candidissimum quemq; lectorem ut spero licebit appellare, iisq; supremum calculum porrigere, qui ex bono & æquo ius dicunt de mulcta meritoq; scribẽtium. Nam iure ad eos prouocandi sublato, quotusquisq; experiri audeat, uel aduocatæ facundia fretus? Atenim in auspicando hoc opere nullũ me iudicem reiecturum esse præfatus sum duntaxat non nescium iudicandi, nẽpe eo staturus omnino quod docti censuissent. ubi nunc igitur illa fiducia operis arbitratu omnium approbãdi? Equidem non ideo hæc dicenda duxi, ꝙ conscientiam non eandem nunc in fine suscepti operis feram, quã iam inde ferebam à primordio, neq; ille animus concidit rei compertæ securitate præfidens, sed altiores spiritus in principio sublati, ut attentionem mihi facerem, peroraturo me sensim submittere se debuerunt hominum beneuolentiæ, ut si deducenda re in iudicium & pertractanda aliquid imprudens offenderim, (ut est humana natura tenoris inoffensi nescia,) id iuri certo ne obsit. id uero ita condonari mihi postulo, si iure communi atq; omnibus usurpato postulo. quod si mihi nó negatur, nihil iam lectores moror quo minus de capite & existimatione mea in consilium statim eant. Hanc enim sortem (ut spero) Deo bene iuuante in urnam coniecimus. Quapropter Mineruam, Mercuriumq; huius generis iudiciorum præsides potentesq;, uimq; omnem imaginariam numinum prisci æui suffragiis literarum studio præfectorum, oro atq; obtestor, ut si liberalium disciplinarum antistites syncera, ac iugi obseruantia colui, ex quo primum, licet serò, his sacris initiatus fui, huius iudicij euentum mihi bonum faustum felicemq; faciant. Cuius uoti compotem ita futurum me censeo atq; posco, si omnium maxime studiosorum hoc sacramentũ bona fide suscepi, constanterq; seruaui, qua uel una re maxime dijs litari solet ipsis. Neque enim tot stipendijs Mineruæ faciendis æra unquam merentem, nec quæstus ambitusq; blandimentis ab signis philologiæ quisquam uidit emansitantem. sed nec uxor, nec liberi eiusdem sacramenti iamiam futuri tyrunculi, procacissima duo studiorum auocamenta, dieculã unquam mihi unam eximere temporis literis destinati, duntaxat quantum mihi licuit à munere publico feriari. Vtinamq; diuina benignitate commoda antehac nobis ualetudo rebus cæteris competiuisset. alacrem certe ac sui iuris animum præstiteram, earumq; rerum curis uacantem, quæ identidem interpellare literarum studia dictitantur. quin ne sic quidem etiam

missionẽ

missionem unquam ab statiuis ijs castris postulare certum est, quorum nunquã emerita stipendia strenuissimo cuiq; fuisse censeo, tametsi inter causarios profiteri multis ipse nominibus potuissem, & ad rem quoquo modo migrare faciendam. cuius siue constantiæ siue pertinaciæ exemplum à nullo adhuc nostratium proditum esse noui: etenim praua hominum nostrorum opinione, temporumq; iniquitate factum est, ut res ijs literaria decoxisse uideatur, qui post adolescentiam, cum causas ipsi possent actitare, aut circa patrimonium augendum quoquo modo sat agitare, literarum studijs uacare maluerunt, quod genus otiari uulgus etiam prudentum & cessare existimat. uidelicet cuiusq; operæ nauatæ fructum in numerato positum esse credentes. philosophiæ, philologiæq; (qui est amor literatæ sapiẽtiæ) mania, ieiunaq; nomina cauillantes, atq; ijs demum decora esse dictitantes, quos res atq; fides per ignauiam umbratilem socordiamq; defecerint. Nuper tamen instauratæ utriusq; linguæ felicitate studia iuuenum nostrorum magnopere exarserunt, pauci enim literarum admiratione ducti, pertinaci studio multorum æmulationem excitauerunt, simul Italorum industria, qui libros in dies alios, atq; alios ediderunt, literarum bonarum nomen non pridem nostris inauditum, primum inuisum, deinde neglectum, postremo festiuum ac plausibile esse cœpit. Nunc etiam eousq; honori habitum, præsertim literarum græcarum authoritate (quæ ab initio ipsæ prodigiosæ ac propemodum diræ putabantur) ut ij qui maxime refractarij per inscitiam futuri uidebantur, liberos suos ijs literis instituendos iam per cupide tradant, nominatim etiam quasi ex formula cauentes ut literis bonis eruditi reddantur. Hic iam est animorum habitus. tametsi paucis ad frugem bonam euadere contingat, non ingeniorum culpa (ut Francomastiges uolunt) sed hominum errore, qui paucorum annorum cultu acquiescentes, literarum & studij fructum in ima uena inquisitionis reconditum esse nesciunt, sicut omnium artificiorũ indicaturam expolitio facit. sed sic quoq; iuuat multos existere, qui uel præcoci fructu studiorũ gaudeant, et ad alia uitæ instituta trãseuntes, partim honorẽ literatis habeant, partim ẽt literatorũ ipsi uideri numerũ augere uelint. Est. n. ea ratio animorũ culturæ, ut uel serotina, uel præmatura, uel inchoata tm̃, nunq̃ frugi pda sit. Qui aũt uel quæstuariæ ætatis, uel ambitui maturæ dispẽdio, disciplinis etiã ciuilibus studere citra cõpendij spem uelint, rari inueniuntur hodie. siqdem pire id oẽ tẽpus putatur multorũ opinione, quo nec res plenior fit, nec fastigiũ hominis crescit gerẽdis magistratibus.

In rebus autem humanis nulla (ut quidem reor) maior est indignitas, quàm cum fortuna undiq; constans, omniumq; rerum aut plurimarum secura, literarum amœnitatem flocipendens, inertiam ut blandam amplectitur, quod raro non euenit. aut cum studium literarum flagrans in claris ingenijs improbitate fortunæ res mediocris deficit. Sed ut ad me redeam, & si crimen nondum agnosco, eiurare tamen ueniæ petitionem nolim, si ita forte commodum sit, etenim (ut est humani ingenij male firma natura) uereor necubi lapsus sim imprudens, cum tot loca lubrica pertransierim. Sed & illud subinde recursat, ne piaculare existimetur, aut certe suapte conditione inuidiosum, me hominem nulla authoritate nixum, nullis præceptis magistrorum imbutum, maiestatem sæpe Pliniani nominis attentasse, superioris æui opinione consecrati. q̄q̄ non meum hoc exemplum est, sed tertias iam manus (ut minimum) censorias pertulit, & sic quoq; doctorum sententia longe abest, ut ex reis falsi authoribus eximatur. Quotus enim quisq; hodie flagitijs eius adnotandis abstinet, (libri dico non authoris,) ut quisq; commentantium aliquid potuit comminisci? Nec id mirum uideri debet, omnes enim iădiu inquirimus ueritatem, quam per exoletissima utcunq; uestigia confusissimaq; inuestigasse palmarium semper existimatum est. Hac uia maiores nostri linguam utranq; bona ex parte restituere nobis. Quidni igitur eorum uestigijs insistentes, longissime etiam abstrusas repetamus reliquias ueritatis? In hac autem indagine maxime nos torserunt fallacia quædam mendosaq; uestigia, quæ primore aspectu certa, in tenebras tandem erraticas ferebant. Ibi deprehēsa cura ac uigilantia sæpe hærere coacta est, cœptamq; interdum inquisitionem abrumpere animi destinatione subita. Reuocabat me subinde reprehensabatq; absoluendæ rei desperatio, uerebarq; interdum, si per cōfusanea perplexaq; uestigia rem indagare pergerem, cuius exitum certum inuenire non esset, ne in ambagiosum quoddam opus insinuarem incautus. Hic si quis à me quærere institerit, qui fieri tandem potuit, ut idē author Plinius in diuersis exemplaribus sui prorsus dissimilis factus sit? Hoc enim sæpe affirmauimus. huic ego primum illud Homericum respondere non dubitem, ex libro Iliados undeuicesimo.

" Ἀλλὰ τί κεν ῥέξαιμι; θεὸς διὰ πάντα τελευτᾷ
" Πρέσβα διὸς θυγάτηρ ἄτη, ἣ πάντας ἀᾶται.
" Sed quid agam? dæmon proles Iouis, omnia uersans
" Euentu uario, nulli non officit Ate.

Quid. n.

Quid enim aliud causæ esse dicam, quàm quod dea quædam malefica per omnia humana acta bacchatur Ata nomine, stygij Iouis filiarum natu maxima, quæ homines infortunio quodam semper afficere gliscit, humanis ipsa rebus exitum nunc dirum, nunc noxiū, & incommodum inducens. Hanc ego Atam latine noxam appellare soleo, Hebræi satanam appellauerunt. Deinde illud Virgilianum addam ex poëmate Georgico,

- Sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri,
Non aliter quàm qui aduerso uix flumine lembum
Remigijs subigit, si brachia forte remisit, & reliqua.

Nam & Plinius ipse si nunc reuiuiscat, & ab eo quæratur, cur multis in locis commode intelligi nequeat, sic forsan respondeat, ex eodem poëta.

Ἐγὼ δ᾽ οὐκ αἴτιός εἰμι, ἀλλὰ ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτις ἐριννύς.
Haud ego causa fui, stygius sed Iuppiter, atq;
Eumenis in tenebris grassans, ac parca maligna. id est.

Nolite committere ut id mihi uicio uertatis, cuius ego insontem planè me ostendere possem, & cuius culpa debet in Iouem stygium, ac parcas ipsas reijci, Erinnynq; illam diram tenebrarum incolam, qui humano generi infensi maleficam noxam interturbandis aut corrumpendis operibus, & actis mortalium omni hora summittunt. profecto admirari sæpe subit tam late sepsisse errorum contagia, ut omnia exemplaria quibusdam in locis itidem deprauata fuerint. Sed sic natura comparatum esse scimus, ut situ squalloreq; omnia obducantur, quæ diu condita in lucem non proferuntur, ut terras incultas senticeta occupent, segetesq; neglectæ lolijs & carduis præfocentur. Sed iam à digressu in uiam redeundum. Ex loco igitur Herodoti supradicto argumētum habemus ualidissimum, chœnicem frumenti eam esse mensuram, quam unus homo quotidie absumere possit. Est enim chœnix (ut ait Suidas) cibarium diurnum. ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιος τροφή. Declarat hoc & illud uulgatum Pythagoræ symbolum. ἐπὶ χοίνικος μὴ καθίζειν. Super chœnice ne sedeas. Cuius est hæc sententia. cum unius diei uictum paraueris, ne eo statim acquiescas, id quod facere solent, qui in diem uiuere dictitantur, in crastinum non prospicientes. Quod scitum à sensu humano emanauit. nam dominus noster sectatoribus suis contrarium dogma tradidit, sed & omnibus Christianis hoc quodam modo genus uitæ præscripsisse uidetur, cum in oratione inquit. Panem no-

ſtrum quotidianum da nobis hodie. & ſic quoq; in diem orare nos docuit, ut docet Cyprianus in enarratione orationis dominicæ. Quo fit, ut tantum inter quoſdam homines hiantes auaritia, & inter ueros Chriſtianos conueniat, quantum inter Ariſtippum & Diogenem. Hui (inquiet aliquis) huiuſmodi ueritatis reputatio nunc inter prudentes riſu excipi ſolet. perinde quaſi euangelica lege tacito conſenſu mortalitatis Chriſtiani homines ſoluti eſſe poſſint, nec eo iam iure genus humanũ teneatur, quod in deſuetudinem abijt. Sed me ius eſt nunc eam diſputationem nõ attingere, quæ priuatum ſibi otium poſcit. Homerus Odyſſ. decimonono circa principium chœnicã pro cibo uel pane potius accepit, apud quem Telemachus Vlyſſis filius ad Eurycliam nutricem ita inquit.

» Οὐ γὰρ ἄεργον ἀνέξομαι ὅσκεν ἐμῆσγε
» Χοίνικος ἅπτηται, καὶ τηλόθεν εἰληλυθώς.
» Nam quęcunq; mea dignabor chœnice, prorſus
» Haud ceſſare ſinam, q̃q̃ procul aduena fertur:

Hunc hominem quãquam ex longinqua regione hoſpitem, domi tamen inertem ſedere non patiar, & panem meum compreſſis manibus eſitare. Athenæus libro tertio author eſt Clearchum quendã uerborum aucupem ex ijs quos ipſe onomatotheras uocat, quaſi uerbo dum innouatores & aucupio gaudentes, chœnicem hemerotrophirem appellare ſolitum: quod uocabulum diurnum alimentum ſignificat. Proinde ſi chœnicem pro duobus ſextarijs intelligamus, ut certe intelligere debemus, is erit modus diurni cibarij, ut miles q̃ſq; darianus octonis diebus frumenti modium unum accipere debuerit. i. ſeſquimenſe medimnum. Hæc mẽſura (ut arbitror) gomor ab hebræis dicitur. Statuta. n. à domino erat hæc mẽſura colligendæ uiritim mãnæ in ſingulos dies, ut ſcriptum eſt Exodi. XVI. cap. Rabanus tamẽ treis chœnicas cepiſſe dicit. Sed ijs quæ diximus de chœnice, conſentaneum eſſe uidetur id quod à Marco Catone dicitur, quod in uulgatis exemplaribus mutilatum eſt.

» Familiæ (inquit) cibaria, qui opus ficient per hyemem tritici modios quaternos, per æſtatem Modios quaternos ſemis. uillico, uillicæ, epiſtatæ, opilioni modios ternos, cõpeditis per hyemem panis pondo quaterna, ubi uineam fodere cœperint, panis pondo quina, uſqueadeo dum ficos eſſe cœperint, deinde ad panes quaternos redito.

Hactenus ille. Hoc autem intelligere debemus, minore modo contentos eſſe poſſe, qui pulmentaria cum cibarijs habeant, uel qui opus non faciant, ut uillicus & epiſtates, qui operis magis præfecti quàm operarij ſunt. Epiſtates enim curatorem

operis

operis significat·docet hoc Columel·libro·XII·de officio uillicatio-
nis loquẽs·Cæterũ ꝙ illa uerba Catonis supradicta de menstruis ci-
barijs intelligantur, coniicere possimus ex usu antiquorum, qbus mos
fuit (ut author est Donatus in Phormionem Terẽtianum) quaternos
frumenti modios quolibet mense singulis seruis admetiri, idq́; demẽ
sum appellatum esse uel à mense, uel à metiendo, ex quo more (in-
quit ille) Terentianũ illud emanauit, quod ille unciatim uix de de-
menso suo suum defraudans genium comparsit miser, id illa uniuer-
sum arripiet, haud existimans quanto labore sit partum· Frugi enim
mancipia minori mensura sese tolerantes, peculium inde augebant.
Id demensum Lucæ duodecimo sitometrium dicitur, quod incommo-
de tritica mensura uersum est ab interprete· Hæc ego cum scriberem,
pistorem accersiri iussi, ideo mihi notum, quod pane ab eo utebar, &
ipse emercandi frumenti causa interdum ad me uẽtitabat· Cum hæc
igitur ab eo sciscitarer, uix tandem extudi ut fateretur, uerebatur
enim, ut sensi, ne quid in panificum nationem imprudens effaretur.
sed cum fidem fecissem nihil me huiuscemodi cogitare, quod ille su-
spicari posset, eò ægre hominem perduxi, ut diceret ex sextarijs sin-
gulis nostris, id est binis medimnis tritici probi, panes primariæ no
tæ sedecies duodenos minimum factitari· Primario autem pani iam
cocto & tepido duodenas uncias lege municipali taxatas esse, id est
libræ nostræ dodrantem · Petenti autem quantum in furfures abi-
ret, respondit hemmedimnum, id est quadrantem sextarij nostri·
porrò secundarios panes pondo quaternum librarum fieri solere,
quantum quini panes primarij penderent, quãquam singuli secunda
rij pro quaternis tantum primæ notæ cederent, uænirentq́;· Id ideo
institutum, quoniam nihil furfurum in eo pane esset, qui è massa
conficeretur, cribro succreta pollinario, ideoq́; huius candorem in
secundario pane compensari pondere · Cum pondera tunc & pa
nes expediri iussissem, ad libram parem propemodum responde-
runt· tametsi uncia sæpe decedit in singulas libras indulgentia eo-
rum, qui legis custodes constituuntur· Est autem primarij nostri pa-
nis ea omnino magnitudo, ut qui plurimum panis esitet, non ultra bi
nos etiam recentes in singulos dies absumat, id est singulos in sin-
gula conuiuia, etiam destrictis (ut fit) summus crustis· Qui autem me
diocris in panis esu sit, etiam dodrante Romano in singulos conui-
ctus satietur· Hac ratione fit ut è singulis modijs senideni pa-
nes redigantur, qui octonis diebus uiritim sufficiunt, & quarta
pars supersit in furfures secreta· Celsus libro quarto de ijs lo-

» quens, qui fluore alui laborant. Alia uia est ubi uelis supprimere.
» cœnare, deinde uomere, postero die in lecto conquiescere, uespere un
» gi. deinde panis circa selibram ex uino amineo mero sumere, tum
» assum aliquid, maximéq; auem, postea uinum idem bibere. idq; usq;
» diem quintum facere. Selibram panis tantum esse dico, quantus est dimidiatus noster primarius. Hac igitur ratione comperimus quaternorum modium excretam farinam affatim in mensem suppetere, ita ut furfures supersint, quartam partem implentes. uerum hoc de ijs intelligendum, qui liberaliora uitæ instituta sequuntur. est enim alia ratio sellulariorum, artificum, corumq; qui artes operosas factitant, quiq; ijs opificijs uitam tolerant, quæ multa corporis fatigatione constant. Hos enim uberioribus cibarijs uti ac crassioribus necesse est, præsertim cum cibarij magna parte pulmentarij uice utantur, ac ter ferè aut quater in dies epulentur. his ternos dodrantes partim secundarij panis, partim postremæ notæ statuo. adde etiam hesterni panis, id est qui iam consederit, aut etiam ante triduum cocti. Sed & inter eos artificiorum uarietas, & corporum fatigatio refert. plusculo enim pane gerulis opus est, & helcyarijs, et id genus operis, quàm sarcinatori, aut sutori qui sedentario tantum opificio incumbunt. Artificijs igitur remissioribus, qualia sunt eorum quos græci chirobios appellant, quasi manu uictum quæritantes, quos quidam uetrimanos dixerunt, quaterna (ut summum) pondo sufficient panis secundarij, id est quaterni dodrantes nostri. Verum pistores panificium in tria genera ferè diuidunt, in primarium panem, qui candidus dicitur, in secundæ notæ panem qui ci-
» uilis dicitur. hunc Celsus libro secundo autopyrum uerbo græco appellat, cui nihil pollinis tenuissimo incerniculo ademptum est, & in secundo genere firmitudinis alimentariæ ponitur. tertium genus ci-
» barium appellat Celsus quasi plebeium, quē infirmissimum esse tradit in alimenti ratione. hunc nostri postremæ notæ assignant. Sic igitur statuo. quemadmodum lautiore uictu utentes binis libris Romanis candidioris panis satiantur, quod nec corporis labore exercentur, et pane accessioni uice utantur, sic artificibus remissioris operæ quaterna pondo suffectura dico panis secundarij. Intensioris autem operæ mercenarijs, quales sunt baiuli, phalangarij, & malleatores, & alij improbo labore lassescentes, quos Cicero quodam in loco fæcem urbium appellat ex Xenophonte in Oeconomico, qui eos
» βαναύσους uocat, & ex Aristotele, ijs ut paulo plus quaterna pondo Romana tribuerim, sic crassioris panis, præsertim (ut dixi-

mus) q

mus) q pane iurulento pro pulmentario bona ex parte uescantur. Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui compeditis per hyemem panis pondo quaterna taxauit, ubi uineam fodere cœperint, panis pondo qna, usqueadeo dum ficos esse cœperint, deinde ad panes quaternos redit. Pulmentarium enim tenue, id est ficos unius libræ loco cedere uoluit. Nullus est enim in urbibus etiam infimæ sortis mercenarius, qui non pulmentarium aliquod cum pane adhibeat in uictum. Panis noster cibarius quaternũ fit librarum. huius dodrãtem, id est quaterna pondo Romana cuiuis sufficere existimo, q dodrans quaternos panes librales, id est Catonianos æquat. Nunc si ulterius ratiocinari placet, comperi pcunctando ab illo pistore ex medimno tritici probi octies duodenos (ut minimum) dodrantales panes confici, ita ut quadrans furfurum reliquus sit. Siquidem constat ex senis modijs tritici prob', id est ex medimno octonos cumulatos, & interdum octonos & quadrantem farinæ redire. Si igitur furfuribus cum polline confusis panes dodrantales fiant, ex medimnõ denos duodenarios, & octonos panes habebimus, ut facile est colligere si qs in singulos modios senos denos panes numeret. Fiunt enim pro octo modijs farinæ octies seni deni, id est centum & duodetriginta. nunc si in dies singulos ternos panes dodrantales numeremus, hebdomada quælibet paulo minus unum modium absumet, ita duodetriginta dies quaternos modios absument, hoc est panes octuaginta quatuor, qbus si duas addas hebdomadas, hoc est quatuordecim dies, qui duos & quadraginta panes poscunt, fiunt centum & uiginti sex. Restant duo panes ex medimno. ex quo fit ut quaterni medimni in undetriginta dies sufficiãt. Et hactenus ita loquor, quasi quarta pars tantum in furfures abeat, & octo tantum duodenarij candidi panis ex medimno redeant. Hoc enim à panifice comperi. Nunc si addas id quod ille reticuit, abunde quaterni modij in menses tricenarios sufficient, id quod Cato statuit. Compertum enim habeo ex ijs, qui ex iurisdictione hoc inquirere potuerunt, & ex cõmentarijs Decurionũ, posse ex medimno non modo octies duodenos, sed etiam eo amplius senos, octonos'ue redire, quod ille panifex fateri magis grauabatur, q̃ inficiari pergebat. Hæc si qs exacte æstimare uellet, omnino conueniunt cum Catoniano dicto, q uillaticis operis p hyemem quaternos modios statuit, & quaternos semis p æstatem, & compeditis. i. ergastularijs seruis q uincti fodiebant, aliud'ue opus faciebant, per hyemem panis pondo quatuor, & ubi iam intenditur labor, hoc est fossuræ tempore panis pondo quina, usq; dum ficos ederent, quo

tempore ad quaterna pondo eos redigit. terna pondo nostra, quaterna Romana ualent, ut sæpe diximus. quaterna nostra quina Romana & quadrantem, qui modus ijs statuitur, qui pulmentario non uescerentur, sed panem tantum esitarent. Ex hoc planum fit, quem modulũ Herodotus & antiqui per chœnicem intellexerunt, cui sesquipinta nostra haud dubie respondet. Hæc ideo longius repetenda duxi, ꝙ mensurarum, ponderumq́; modus mutua probatione deprehẽditur. uideamus porro. ex ijs quæ diximus apparuit ex singulis modijs sedecim pondo candidi panis & semissem fieri, & large quartam partem in furfures abire, nam multo plus in actis municipalibus inueni. diximus etiam supra modum tritici probi uiginti quatuor libras, & eo aliquid amplius pendere. quare necesse est ut quadrans furfuris semissem pollinis pendeat, ut tres modij quadrantes sedecim libras, reliquus autẽ quadrans octo libras pendeat. Non idẽ autem esse pondus panificio & tritico ex eo conijcio, ꝙ aliquid humoris in pane residet. id incertum esse & uarium ex Plinio uidetur lib. XVIII. qui balearica tritica modios tricena pondo panis reddere tradit, sed circa Clusium & Senas fieri lege certa naturæ ut tertia portio pani ad pondus grani accrescat. Catonis autem uerba significare uidentur ex singulis modijs tricena pondo panis redire. quaternos enim sestarios tricenis diebus taxat. & paulo post quaterna pondo panis in dies statuit. qua ratione fit, ut quaterni modij centum & uiginti pondo panis reddant. Ex hoc tamẽ constituere nihil possumus, nisi id quod supra dictũ est. Verũ illud attexendum ex eodẽ Plinio libro supradicto, quod ad rem mihi magnopere pertinere uisum est.

» Simulago (inquit) ex tritico fit laudatissima. ex Africo iu-
» stum est è modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinq;. ita
» enim appellant in tritico, quod florẽ in siligne. Præterea secundarij
» sextarios quatuor, furfurũq; tantũdem. Panes uero è modio simula-
» ginis. CXXII. è floris modio. CXVII. Preciũ huic annona media in
» modios farinæ. XL. asses. simulagini castratæ octonis assibus amplius.
» Siligni castratæ duplũ. Paulo autẽ superius Plinius dixerat, è sili-
» gne lautissimus panis, pistrinarũq; opera laudatissima.

Ex Plinij igitur uerbis hoc colligo, Africũ triticũ præstantissimũ fuisse. ex cuius farina primũ simulago quæ & simula dicitur, cribro tenuissimo à polline cernebatur, ita ut ex polline restante secundariã ueluti simulam elicerent, & crassiorẽ rursus pollinẽ à furfuribus laxiore incerniculo succernerent. Simulagini autẽ preciũ asses quadragenos in modios fuisse mediocri annona. qua ratione duo medimni Romani, qui

sextarium Parisinũ faciunt, duodequinquaginta denarijs ualuerũt, hoc est duodecies quaternis. Quatuor enim denarij XL. assibus ualuerunt. At castratæ simulagini eo amplius octoni asses in modios accedunt, & siligini castratæ (quæ fruges erat Italica, hoc est triticũ delicatessimũ & candidissimũ) eius summæ duplũ, hoc est asses senideni, in modios singulos. Quod ita intelligo, ut modij floris tenuissitu huiusmodi siliginis senis & qnquagenis assibus uenierint. Quare subducta ratione constat duodecim eius modios .i. sextariũ nostrũ sexcenis septuagenis binis assibus mediocri annona fuisse .i. sexagenis septenis denarijs. quæ minimo minus à nobis undenis francicis et dodrantibus .i. quinis denis solidis æstimantur. Porro duodecim modij simulaginis ratione à Plinio posita, ex quatuor & uiginti tritici modijs fiebant, quos sæpe iã diximus, duos nostros sextarios æquasse, nisi quatenus rasa mensura à fastigiata distat. Quippe cum dicat Plinius ex modijs semodios redire, & pollinem primariũ & secundariũ restare. ex siligine autẽ campana (ut ipse inquit) quaternos sextarios redire iustum erat, hoc est modij quadrantẽ. quo fiebat, ut duodeni modij castraturæ ex duodequinquaginta siliginis modijs incernerentur. Et ita rationem tenemus, & intelligentiam Pliniani dicti, quod haud scio an hactenus non intellectum transmissum sit à legentibus. Sed quod apud Pliniũ ibidem legitur, iustum est è grano campanæ quam uocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, fortasse simulaginis legi debet. & itidem post duos uersus. duplum etiam precium siliginis castratæ, ita intelligi potest, ut in modios sex & nonaginta assibus constiterint .i. altero tanto amplius q̃ simula, propter rationem supradictam. Quod si recte apud Plinium in loco superius citato siliginis legitur, siliginem intelligemus significare non modo granũ delicatissimi et primarij tritici, sed etiã medullam siliginei grani. Id quod fortasse Celsus his uerbis significat lib. secũdo cap. XVII. Ex tritico firmissima siligo. deinde simula. deinde cui nihil ademptum est, quod autopyrum græci uocant. Infirmior est ex polline, infirmissimus cibarius panis. Sic enim locus ille legitur in libris emendatis, licet in uulgatis mutilatus sit. Iuuenalis saty. V.

Sed tener & niueus molliq; siligine factus,
Seruatur domino.

Huiusmodi delicias frumẽti hodie nõ habemus, ex qbus Romani antiq opa pistoria faciebãt, quæ aliq dulciaria, Suetonius mellita appellauit, cũ inqt, de luxu Neroniano loquẽs. Indicebat et familiaribus cœnas,

» quorum uni mellita quadragies sestertium constiterunt. Quod ut
» credamus efficit Lampridius, q de Heliogabalo loquens, habuit (in-
» quit) dulciarios tales & lactarios, ut quæcunq; coqui de diuersis edu
» libus exhibuissent, uel structores, uel pomarij, illi modo de dulciarijs,
» modo de lactarijs exhiberent. Celsus de his loquens, scire (inquit)
» oportet mel & caseum inter ualentissima esse, quo minus mirũ est
» opus pistorium ualentissimum esse, quod ex frumento, adipe, melle, ca
» seo constat. Ego cum Romæ essem annos abhinc decem, panem quotidie esitabã, quo Pontifex Iulius uescebatur. Erant panes paruuli, quos quis facile inuolare manu posset, si bene memini, sed candidissimi, & suauissimi, quales (ut arbitror) Plinius CXX. ex modijs singulis similæ factitari solitos scribit. Erat tum annona percara Romæ, & per Italiam. Sed cum interrogarem quanti uæniret id triticum, ex quo tam lautus panis fieret, tanti esse eum panem dicebãt, ut cum rationem extemporali supputatione, & in digitos deducta inirem, eius farinæ sextarius noster amplius ducatis duodecim Romæ esse uideretur. quod an uerum esset non comperi, nec inquisiui. neq; etiã tum meo uictu Romæ stabam, ut id inquirere succurreret. Simulago σεμίδαλις à græcis dicitur, Pollin autem γῦρις. Primo loco apud eos ponitur semidalites panis, qui fit ex simulagine. Secundo chondrites, qui ex alica. Tertio aleurites, & deinde syncomistus, q triticea farina fit, non succreta. Secundum hoc aleurites idem esse uidetur cum autopyro. Sed illud animaduertendum in uerbis Catonis, q̃ uillaticis seruis solutis, q opus faciunt, quaternos modios in mẽses statuit, uinctis autem seruis in dies singulos quaterna pondo, quod ut in eandẽ quantitatem redit, sic conditionem uariam solutorum mancipiorum & ergastulariorũ facit. Illi enim peculium parsimonia augere poterant, ut ex Terentio & Donato diximus, hi in pœnam dati expeculiati quoq; erant. ut autem hanc rationem colligamus, in medimno seni sunt modij, & in modio octonæ chœnices. & chœnix cibarium diurnum. ita medimno duodequinquaginta homines quotidie satiantur. & Parisino sextario sex & nonaginta. sic fit ut modius Parisinus mille centum & quinquaginta duobus sufficiat. Porrò Spartianus author est Seuerum Pertinacem imperatorem Romanum moriẽtem reliquisse canonem frumentarium in septenniũ sufficturum, ita ut septuagena quina millia modium quotidie absumi possent. id est sena millia duceni quinquageni sextarij nostri. quo fit ut ratione prædicta sexcena millia plebeiorum tesseras frumentarias acciperent in diem chœnicarias. hunc.n. numerũ efficit modiorũ præ-

dictorum numerus octonario multiplicatus, uel numerus sextariorũ nonagies sexies ductus. Hactenus de medimno modio & choenice, & ijs mensuris quarum mentio superius facta est. transeundum ad reliquas. Quadrantal latine dicitur schema mathematicum, q̄d græce cubus dicitur, ut author est Gellius. propter quod docti ferè quadrantal amphoram esse opinantur, propter formam tesserariã quã habet, & alioquin authoritate Festi subnixi, id tamen nó habeo quo
» modo constituam. Iam primum Cato de uino græco loquẽs. Musti, q.
» XX. in ahenum aut plumbeum infundito, ignem subdito, ubi ebulli-
» et uinum, ignem subducito, ubi iam uinum refrixerit, in doliũ qua-
» dragenarium infundito, seorsum autem in uas aquæ dulcis quadran
» tal unum infundito, salis modium unum. sinito muriã fieri, ubi mu-
» ria facta erit, eodem in dolio infundito, post dies XXX dolium obli-
» nito, ad uer in amphoras diffundito. q. XX. dubium est utrum qua-
» drantalia an quartarios intelligere debeamus, ut paulo post, aquæ
» marinæ quartarium unum ex alto sumito quo aqua dulcis non ac-
» cedat, sesquilibram salis frangito. In antiquo tamen libro non quar
» tarium, sed. q. legitur. alibi. Postea sumito bituminis tertiarium, et sul
» phuris quartarium, conterito in mortario per se utrunq;. Idem ali
» bi. Vbi hauseris de mari, in doliũ fundito, nolito implere, quadran
» talibus quinq; minus sit quàm plenum. Idem. Vinum familiæ quo
» utantur musti quartarios. X. in dolium indito, aceti acris. q. II. eo-
» dem infundito, sapæ quadrantalia duo, aquæ dulcis. q. I. hæc rude
» misceto ter in die, dies quinq; continuos. Hoc in loco quadrantalia pro amphoris quis intelliget? cum de uino odorato loquens quod
» non familiæ, sed domino concinnabatur, post dies (inqt) XL. diffun-
» dito in amphoras, & addito in singulas amphoras sapæ sextarium
» unum. Rursus de uino Coo loquens, In dolium (inquit) quinquage
» narium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem, tum acina de
» uuis miscellis decarpito de scapo in idem dolium, usq; dum imple
» ueris. manu comprimito acina ut combibant aquam marinam. ubi
» compleueris dolium operculo operito. Hoc loco quadrantal amphoram significare uidetur, si quinquagenarium dolium à quinquaginta amphoris intelligamus. Iocundus Veronensis professione architectus, sed antiquariorum diligentissimus, nuper Catonem imprimendum curauit, in quo cum multa uerba emendauit restituitq;, tum
» cap. LVII. locum mutilatum ita restituit. Summa uini in singulos ho
» mines intra annum quadrantalia octo. Quæ uerba si recte emendatéq; restituta sunt, fateri nos cogunt quadrantal & amphoram

idem olim fuisse. Cum enim octo mensibus Cato uinum familiæ bibendum statuat. i. à quarto ad duodecimum in eo numero comprehensum, quarto mense ternos congios taxat, & sequentibus usq; ad nonum quinos, nono, decimo, undecimo, & duodecimo singulis amphoram indulget. & eo amplius saturnalium & compitalium nomine singulos uel binos congios in capita, fit summa sex & quinquaginta, uel septem & quinquaginta congiorum, qui septem amphoras efficiunt. Quare octauam amphoram intelligimus benigno additamento à Catone statutam. Rursus Plinius libro decimoquarto.
» Publius Licinius Crassus, & L. Cæsar censores anno urbis conditæ
» DCLXXV. edixerunt nequis uinum græcum amineumq; octonis
» æris singula quadrantalia uenderet, hæc enim edicti uerba sunt.
Tanta uino græco gratia erat, ut singulæ potiones in uno conuictu darētur. sic apud Plinium omnium exemplarium fide legitur, quæ uerba si non mendosa sunt, hoc significant, singula quadrantalia uini græci, quod in tanta authoritate erat, ut semel in conuictu uno misceretur, octonis assibus, id est paulo plus ternis sestertijs numis uenisse taxatione edictali. At Columella libro IIII. ita inquit. Vtq;
» trecentis numis quadragenæ urnæ uæneant, quod minimum preti-
» um est annonæ, consumant tamen septem culei sestertium duo mil-
» lia & centum numos. Quadragenas urnas uiginti amphoras uale
re notum est, præsertim Columellæ æstimatione. Quare Columel. maximam uini uilitatem non infra quinos denos numos in amphoras descendere affirmauit. Quod dictum omnino Pliniano loco re-
» fragatur. Nam et ipse Plinius alibi de Opimiano loquēs, centum nu-
» mos statuit opimiano uino, nō inueterato, sed recenti aut etiam mu-
steo. Hic ne octonis millibus legendum esse contendamus, facit magnitudo pretij quod octoginta aureis æstimamus, id est tribus millibus & ducentis sestertijs. Nam & Plin. ipse eodem libro ita inquit, de
» pretio uini loquens. Rara quippe adhuc fuere, nec nisi importatis
» singulis testis millia numûm. Nulla autem testa minor potest esse amphora. Quadrantal (inquit Festus) uocabant antiqui amphoram, q̄đ uas pedis quadrati octo & quadraginta sextarios capit. Plau.
» Anus hæc sitit, quantillum sitit? modica est, capit quadrantal. Quid si dicamus quadrantal uas ita dictum à latinis priscis, ut Cybium
» à græcis? idq; ex eodem Festo alibi his uerbis. Cybium dictum est,
» quia eius medium æque patet in omnes parteis, quod genus à geometris Cybos dicitur. Vnde etiam tessellæ quadratæ Cybi dicuntur. Nihil aliud de quadrantali constituere possumus, quod ad mensuræ

quidem modum pertinet. De forma enim constat. nec de loco quidem Plinij supradicto. Hic enim est unus eorum quos comploratos esse puto. Quod sequitur statim apud Pliniũ in eodem cap. in omnibus exemplaribus corruptum est. Quibus uinis authoritas fuerit
» sua in mensa. M. Varro his uerbis tradit. L. Lucullus puer apud pa
» trem nunquam lautum conuiuium uidit, in quo plus semel græcum
» uinum daretur. Ipse cum rediit ex Asia millia cadorum congiorum
» diuisit amplius centum. C. censius, quem prætorem uidimus, Chium
» uinum in domum suam illatum dicebat, tum primum cum sibi car
» diaco medicus dedisset. Hortẽsius super decem cados hæredi reliquit.
In uetusto exemplari non cados, sed cadum legitur. quare non decem cados (quod ridiculum est) sed decem millia cadûm lego. Cuius emendationis subscriptorem habeo Nonium, qui locum hunc ita ci-
» tat in mentione cadi ex Varrone de uita patrum. Hortensius supra
» decem millia cadûm hæredi reliquit. In superiore autem loco non millia cadorum congiorum, sed millia cadûm congiarium, ex uetustiorum obseruatione lego. Sunt autem congiarij cadi qui congium tantum capiunt, id est senos sextarios Italicos. Centum millia huiusmodi cadorum amphoras ualebant duodecim millia & quingentas. & modios Parisinos mille quingentos & circiter sexaginta. Hortensij autem decem millia cadorum æstimare non possum post uarietatem opinionum de cado, sed tamen non potest maior esse summa Hortensij, quàm Luculli. Culeus mensura est uicenas amphoras continens, uel urnas quadragenas, qua nulla maior mensura liquoris, ut aiunt illa carmina. Plinius libro decimoquarto de uinea
» Palæmonis grammatici loquens. Digna opera quæ in cecubis se-
» tinisq; proficeret, quando & postea sæpenumero septenos cule-
» os singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti
» dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiquitatem arbitraretur,
» idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit. Hæc sunt (ut arbitror) mensurarum uocabula græcis latinis'que authoribus celebrata, quæ interdum ipsa ad speciem & formam quandam uasis, magis quàm ad modum quendam certum'que referuntur. Nam cum Cato in instrumento uillici amphoram quinquagenariam enumerauit, eam intelligi uol uitquæ duobus sextarijs maior sit iusta mensura, ut nunc quadragenarios modios dicimus, qui modulis quatuor legitimam mensuram excedunt, sic urnam quinquagenariam dixit Cato, quæ amplius duabus urnis legitimis capiat. Pro hoc Columella de uino dul-

ci loquens. cum deferbuerit (inquit) in sextarios quinquagin-
ta irim bene pinsitam, nec plus unciæ pondere addito. quinqua-
ginta sextarios pro amphora quinquagenaria dixit. Et rursus. Ex
hac compositione quantum in sextarios musti quadragenos octonos
adijciendum sit, incertum est, quoniã pro natura uini æstimare opor
tet quid satis sit. ego tamen si humida fuerit uindemia, trientem, si sic
ca, quadrantem medicaminis miscere solitus sum, ita ut quatuor ur-
narum esset musti modus. Vrna autem quatuor & uiginti sextario
rum, pro amphora octo & quadraginta sextarios dixit. at cum ali
bi ita inquit. omne uinum cum condieris nolito statim diffundere,
sed sinito in dolijs liquescere, postea cum de dolijs, aut de serijs diffun
dere uoles, uere florente rosa defæcatum quamliquidissimum in ua-
sa bene picata & pura transferto, si in uetustatem seruare uoles, in
in cado duarum urnarum quamoptimi uini sextarium, aut fæcis
generosæ recentis sextarios treis addito. Hoc in loco amphoram di-
cere poterat, nisi ad formam uasis respexisset. Sic Plinius cados con-
giarios dixit, ac si congios in cadũ formatos diceret. Amphoræ for
mam tesserariam esse docuimus. Cadi formam turbinatam, id est co
ni & strobyli, hoc est nucis pineæ similem fuisse, ex Plinio intelligi-
mus, qui libro decimoseptimo de aloe loquens, turbines cadorum di
xit. Vtebantur autem antiqui etiam ad salsamenta condenda. Idem
Plinius libro XXXII. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum
axungia uetere ad parotidas utuntur. Amphoram in ceruicem grã
cilescere solitam ex Catone intelligimus, cum inquit, Amphoram de-
fracto collo puram impleto aquæ puræ. Columella. Dolia quoque
& seriæ cæteraq; uasa ante quadragesimum uindemiæ diem pican
da sunt, atq; aliter ea quæ demersa sunt humi, aliter quæ stant su-
pra terram. Idem. Tum in serias singulas, quæ sint amphorarum
septenum addito medicaminis pondo unciam, scrupula octo gypsi. Se
ria formam certam uasis denotat, non certam mensuram. Plinius
libro XIIII. Magna & collecto iam uino differentia in cella, cir-
ca alpes ligneis uasis condunt, infodiuntq; terræ tota aut ad portio
nem situs, aut cœlum præbent, alij impositis tectis arcent. Dolium
autem quadragenarium & quinquagenarium Cato cum dicit, du-
bitari potest an quadraginta quinquaginta'ue congiorum, aut qua-
drantalium dixerit, an totidem amphorarum, ut cum de græco ui
no loquens ita inquit. Musti. q. XX. in ahenum aut plumbeum in-
fundito, ignem subdito, ubi ebullibit uinum, ignem subducito, ubi iam
uinum refrixerit, in dolium quadragenariũ infundito. Et paulo post.

Post dies·XXX·dolium oblinito, ad uer in amphoras diffundito · Et rursus alibi·In dolium quadragenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem, tum acina de uuis miscellis decarpito de scapo in idem dolium usquedum impleueris, manu comprimito acina, ut combibant aquam marinam, ubi compleueris dolium operculo operito, relinquito qua interspiret, ubi triduum præterierit, eximito de dolio, & in torculario calcato, & id uinum condito in dolia lauta & pura et sicca·Hoc in loco quinquagenariũ ab amphoris dictũ accipio, cum ex eo dolia plura impleantur, quo modo ex quadragenario plures amphoras·Octonæ amphoræ modiũ nostrum faciunt, id est Parisinum, cuius iusta mensura sex et triginta congios nostros capit, quos uulgus sextarios nulla ratione uocat, Sic singulæ amphoræ decem & octo quartarios nostros capiunt, hoc est sextarios Romanos duodequinquaginta· quaternæ amphoræ semodios nostros faciunt·Cadus uero noster quem lingua uernacula uestigia latinitatis retinens, Cacum uocat, & trientem modij facit, amphoras duas et bessem capit, hoc est duodenos congios Parisinos·Fidelia inquit Nonius uas samium ad plurimos usus·Persius· Fidelia.

Nec tamen inuideas q multa fidelia putet

In locuplete penu·— Plau·in Aulul· Sed si reperero o' fides, mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam·Eodẽ modo dixit congialem fideliam, quo Plinius cadum congiarium· fideliã lingua nostra filietam corrupto uocabulo dicit·Orca uas erat Hispanicum ut ex Varrone conijcio libro primo de re rusti·Sæpe ubi conditum nouum mustum, orcæ ut in Hispania feruore musti ruptæ, necnon & dolia, ut in Italia·Festus orcæ formam dat his uerbis · Orca genus marinæ belluæ maximum, ad cuius similitudinem uasa ficaria orcæ dicuntur·Sunt enim teretes atque uniformi specie· cui congruit dictum Persij·

Angustæ collo non fallier orcæ.

Licet Hermolaus li·XXXV· amphoræ specie orcam fuisse authore Probo citato dicat·uas fuit uinarium oleariumq; & salsamentariũ, atq; salgamarium· cuius ratio non mensura, sed sua forma constat. Dolia certam mensuram non habebant, sed quædam olim fieri capacissima ex Columella intelligimus, qui de picandis dolijs loquens, ita inquit·Sunt autem sesquiculearibus dolijs picis duræ pondo uicena quina satis·Sesquiculeare dolium Columel·triginta amphorarum dolium appellat·quam iustam mensuram & usitatam fuisse ex eius uerbis conijcere aliquis possit·Dolia (inquit Nonius) uasa sunt grãdia

» *quibus uinum reconditur.* Victruuius lib. VI. *significare uidetur le-gitimam dolij olearij magnitudinem culearem fuisse. his uerbis.* Cellarum autem magnitudines ad fructuum rationes & numerum doliorum sunt faciendæ, quæ cum sint culearia, per medium occupare
» debent pedes quaternos. Plau. in Pseud. Anum illam doliarem, clau-
» dam, crassam Chrysidem. Ventriosa autem fuisse dolia ex supradicto loco Victruuij, & ex Columel. lib. XIII. admonemur. Sic enim
» inqt de uasis salgamarijs loquẽs. Hæc uasa dedita opera fieri opor-
» tet patente ore, & usq; ad imum æqualia, nec in modum doliorum
» formata, ut exemptis ad usum salgamis, qcquid superest æquali põ-
» dere usq; ad fundum deprimatur, cum ea res innoxia penora conser-
» uet, ubi non innatent, sed semper sint iure submersa, quod in utero dolij uix fieri posset propter inæqualitatem figuræ. Rursus Plinius
» dolij magnitudinem aliam ponit, libro nono de polypo loquens, q in
» Betica captus est. Ostendere (inquit) Lucullo caput eius dolij magnitu-
» dine, amphorarum quindecim capax. Vina autem in dolijs inueterascere non sinebant antiqui, sed in amphoras & cados diffundebant. Inde illud satyrici poëtæ.
» Ipse capillato diffusum consule potat. Et Horatij in epistolis.
» Vina bibes iterum Tauro diffusa, idest Tauro iterum consule inuete-
» rari cœpta. Plinius lib. XIIII. Apothecas fuisse, & diffundi solita
» uina anno. D. XXXIII. urbis apparet indubitato opimani uini ar-
» gumento, iam intelligente suũ bonũ Italia. Qui hunc morẽ ignorat,
» intelligere hic neqt Senecæ dictum in qnto epist. ad Lucil. Ariston aiebat malle se adolescentem tristem, q̃ hilarem & amabilẽ turbæ, uinum n. bonum fieri quod recens durum et asperũ uisum est, non pati ætatem quod in dolio placuit. i. quod musteum adhuc, et à lacu recens maturũ iam potui uisum est. Culeus modios nostros duos & semis capiebat. i. sexaginta Romanos. Magnum aũt uas fuisse ex eo apparet, q in culeo scorteo dãnati lege Põpeia cum cane & gallo et uipera insuebantur, ut apud Tranqllum, et Modestinum iurisconsul-
» tum legimus. Cæterũ Cato cum dixit, Vinum in dolijs hoc modo uæ-
» nire oportet. Vini in cuneos singulos quadragenæ & singulæ urnæ dabuntur, nõ ad iustam mensurã respexit, sed ad morem negociatorum, q accessionis nomine in singulos culeos singulas urnas stipulabantur. Culeos nunc sesqmodiales habemus. i. duodenum amphorarum, cuius uocabulum uulgare ad latinum alludit, quo genere ligeris fluuij accolæ utuntur. Est & aliud genus culei maioris captus,
» quos Tonellos appellant. Columel. libro. XIII. Odores autem uino

fere apti

» fere apti sunt, q cum defruto coquuntur. Iris, fœnum græcum, sche
» num, harum rerũ singulæ libræ in defrutarium, quod ceperit musti
» amphoras nonaginta, cum iam deferbuerit & expurgatum erit, tũ
» adijci debent. Et rursus idem. Cũ amphoras musti nonaginta in de=
» frutario decoxeris, ita ut iam exiguum supersit de coctura, quod si=
» gnificat decoctum ad tertias, tum demũ medicamina adijcito. Defru
tarium appellat ahenum prægrande, quo mustum coqtur, ad sapã,
aut defrutum facienda, quo modo hodie quoq; fit. Nã et Cato in in=
strumento uillici ahenum unum XXX. culeorũ enumerat. i. sexcen=
tarũ amphorarum, & aliud decem culeorum, quod ducentas am=
phoras capit. Quare apud Catonẽ dolium quadragenariũ, quadra
genum amphorarum capax intelligo. idq; ex collatione locorũ licet
» cuiuis intelligere. Cato capite centesimo. Schœnum (inqt) & calamũ
» in pila contundito, quod siet sextarium unum, quadragenario in do
» lio confundito, ut odoratum siet. At uero Columella loco supradicto
libram unam dixit satis esse nonaginta amphoris musti, quæ ad ter
tias decoctæ, triginta fiunt amphoræ defruti. Quare cum Plinius
» dicat de uinis quæ inueterauerunt, rara quippe adhuc fuere, nec ni
» si importatis singulis testis millia numûm, non de dolijs, sed de am
phoris & cadis intelligo. qppe etiam alioquin uina diffusa expor=
tabantur, nec in dolijs diu esse sinebantur, quæ propter magnitudi=
nem exportari facile non poterant, præsertim cum essent fictilia.
Batus et Corus hebraica sunt uocabula, ut docet Iosephus lib. VIII.
antiquitatum. Batus capit sextarios septuaginta duos. Corus autem
Medimnos atticos unum & quadraginta. ut ipse libro. III. inquit
circa finem. Quare corus maior erat modio nostro triticario, q cen
tum & quadraginta quatuor modios capit Romanos. Proinde fal
luntur illi q quadraginta non medimnos, sed modios capere Corũ
scripserunt. errorem eorum secuti, qui medimnum, modium latine
» interpretantur. Strabo de Taurica cherroneso loquens, quam frumẽ
» to abundasse scribit, & ob id georgiam appellatam esse. Λεύκωνα δέ
» φασιν ἐκ τῆς θεοδοσίας ἀθηναίοις πέμψαι μυριάδας μεδίμνων διακοσί
» ας καὶ δέκα. Leuconem (inqt) autem ex Theodosia uicies semel cen-
» tena millia medimnum frumenti Atheniẽsibus misisse. quo loco inter=
pres ducentas & decem myriadas modium transtulit, cum totidem
myriadas medimnum Strabo scripsisset. Hæc amplius octoginta
quinque millibus modium nostrorum ualent. Hic licet æstimare
quanta fuerit liberalitas Hieronis Syracusanorum regis, qui ut au-
thor est Valerius lib. IIII. audita clade qua Romani apud Trasi-

menum lacum afflicti erant, trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei auriq; ducenta & quadraginta pondo urbi Romanæ muneri misit, quod ne Romani nollent accipere, in habitum id uictoriæ formauit, ut eos religione motos munificētia sua uti cogeret. In alijs exemplaribus pondo ducenta quinquaginta legitur. adeo numeri (quod sæpe testamur) in exemplaribus authorum omniū corrupti sunt. Nam & apud Liuium. CCC. uiginti pondo leguntur, libro secundo de secundo bello Punico, his uerbis. Legati Syracusani in senatum introducti nunciarunt cædē Caij Flaminij exercitusq; allatam, adeo afflixisse regem Hieronem, ut nulla sui propria regniq; sui clade magis moueri potuerit. & paulo infra. Iam omnium primū omnis causa uictoriā auream pondo. CCCXX. afferre sese, acciperent eam, tenerentq;, & haberent propriam & perpetuam. aduexisse etiam. CCC. mil. modiorum tritici, ducenta hordei, ne commeatus decessent, & quantum præterea opus esset, quo iussissent subuecturos, quæ ne accipere grauarentur, magnopere se patres conscriptos orare. Libra auri non minus centū aureis solatis æstimari potest, quare ducenta quinquaginta pondo, ut minimum uiginti qnq; millibus ualuerunt. Quod si Liuium sequimur, eo amplius septem millibus donum illud fuit. Trecēta autem millia modiorū tritici duo millia modium nostrorum & paulo minus centum ualent, etiā ut modios Italicos non siculos intelligamus, quorum differentiam antea adnotauimus. Hæc si æstimationem Ciceronianam sequamur (ut minimū) decies sestertium ualuerunt, & quinq; & uiginti millibus aur. taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti ualuerint, ex tritico æstimari potest. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica q̄ munifica fuit, ex animo donantis æstimabilis magis, q̄ ab opibus. Quartarium apud Catonem sic congij quartam partem significare autumo, ut tertiarium tertiam, & sextarium sextam. Amurcæ (inquit ille) in uas æneum indito congios duos, Postea igne leui coquito, rudicula agitato crebro, usq; adeo dum fiat tam crassum, q̄ mel. postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium. conterito in mortario per se utrunq;. Colu. lib. XIII. In sextarios duodequinquaginta fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, salis sextarium, hæc subterito, & subtrita cum quartario mellis aceto diluito. Quartarium in mensura pro quadrante congij intelligo, ut in pondere pro quadrante libræ. Nos brochum appellamus sesquisextarium Parisinum, qua mensura dimidio maior est urna. nam sedecim urnæ modium nostrum faciunt, id est quatuor & uiginti brochos.

ra dicitur. Illud admirari subit, quonam modo modulos antiquos urbs nostra seruare potuerit etiam græcos, quod ne magnopere mirer, facit quod etiam uerba ipsa græca, lingua ipsa uernacula tot sæculis sæpius immutata retinet. Iamprimum medimnum uocabulum lingua uernacula incolume pene seruat, secunda tantum & tertia litera intertritis, mimnam uocans, quasiq; per syncopen proferens, huius dimidium diminutiue idiomate nostro formans. Modius autem gallicum uocabulum est, & aridorum, & liquidorum mensuræ, non modum priscum, sed uarium pro locorum uarietate obtinens. In alijs uasis nostris, & conditorijs, et modularijs etiam etyma græca agnosco. Prima mensurarum nostrarum deorsum auspicando cheopina à nobis dicitur, ex eo (ut arbitror) dicta, q̄ ea tantum funditur uel hauritur uini, quantum homo sitibundus uno haustu absumere possit. Hæc duplex, pintam efficit, ex eo uocabulo detortam, quod græci pitynam appellant, uas quoddam uinarium significantes. ex pityna enim per syncopen pitna, deinde transpositione pinta dicta. Pino enim græce bibo significat. minima mensura hemixestus à nobis dicitur, quod mere & integre græcum est. hoc est dimidium xestæ. est enim xestes hemina, ut superius diximus. His quæ demonstraui hoc corollarium addam, huius urbis homines non modo Romanas atticasq; mensuras usu linguaq; pertinacibus ad hoc æui conseruasse, sed etiam Solonis drachma, & mensuris ab eo legislatore emodulatis uti hodie. id quod ex oratione Andocidis oratoris attici probare facile est, quæ περὶ μυστηρίων inscribitur. De statu enim Athenien. loquens post euersam triginta tyrannorum oligarchiã propter quam populus in pyræeum secesserat, psephismaq;, idest plebiscitum quoddam referens ob componendam populi discordiam promulgatum, ita inquit. τισαμενὸς εἶπε, ἔδοξε τῷ δήμῳ πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια· νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς σόλωνος, καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς· χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ, idest. Tisamenus tulit, populusq; sciuit, ut Athenien. regerentur institutis patrijs, legibusq; uterentur Solonis, eiusq; ponderibus & mensuris. Simul ut legibus uterentur Draconis, ut anteactis temporibus fecimus. Ex his uerbis colligimus, mensuras atticas, ponderaq; ad authorem Solonem relatas esse. quas cũ Romani ab Athenis cum legibus mutuati sint, & nos à Romanis acceperimus, apparet id planè confectum, quod astruendum duximus. Quartarium autem dicimus, non quartam partem alicuius maioris mensuræ, ut latini uocauerunt, sed uas quod quatuor men=

ſuras caperet, id eſt quaternas cheopinas. ſic tertiarium, quod tres. Porro quartarios quaternos ſextarium nulla ratione lingua uernacula uocitauit, quæ quidem hodie aſſignari poſſit in iis menſuris quas habemus, quare latine congium potius quàm ſextarium dixerim, ut græci choa dicunt. Brochus à uerbo græco brecho dicitur, quod fundo ſignificat. Brochus enim uas eſt fundendo uino accommodatum, implendis deplendisq; culeis & uaſis conditoriis, & uino quocunque modo tranſuaſando. Hoc græci œnophorum ex eo appellant, quod comportando uino aptum ſit. Inde illud ſatyricæ dictum à Iuuenale.

» *Tandem illa uenit rubicundula, totum*
» *Oenophorum ſitiens, plena quod tenditur urna*
» *Admotum pedibus.–*

Lagena uas eſt ea forma qua hydriæ fictiles hodie à Bellouacis importantur, à tereti enim collo diſtenta uentris laxitas iterum ſenſim ad imum gracileſcit. Docet hoc Columel. libro decimo tertio de ſeruandis malis loquens. Nihil tamen certius aut melius (inquit) experti ſumus, quàm ut cydonea maturiſſima in lagena noua, quæ ſit patentiſſimi oris, deterſa lanugine quæ malis ineſt, componantur leuiter & laxe, ne collidi poſſint. deinde cum ad fauces uſq; fuerint compoſita, uimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur, ut modice mala comprimant, nec patiantur ea, cum acceperint liquorem ſubleuari, tum quamoptimo melle uas repleatur. & reliqua. Plinius lib. XI. Summum gulæ fauces uocantur, poſtremum ſtomachus, hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem, ac longitudinem lagenæ modo fuſa. Idem libro XXVIII. Auri grauitati prodeſt urina capri, uel tauri, aut fullonia uetus calfacta uapore per lagenæ collum ſubeunte. In ſuperiore tamen exemplo, antiqua quæ uidi exemplaria non lagenæ modo, ſed lacunæ habent uel laciniæ potius hoc eſt flexuræ ſinuoſæ. nec mihi lagenæ formam ſtomachus habere uidetur, qui conſectionibus faciendis aliquando interfui, & ſtomachum cum uentriculo ſpiritu diſtentum uidi, potiusq; cucurbitæ formam leniter inflexæ, & ab ſummo imoq; tubulatæ habere exiſtimarim. nolim tamen hoc in loco periclitari, ut aliquid de hoc ſtatuam. De ſtomacho proprie accepto Ariſtoteles libro primo de hiſtoria animalium ita inquit. τελευτᾷ δὲ διὰ τοῦ διαζώματος εἰς τὴν κοιλίαν, σαρκώδης ὢν τὴν φύσιν, καὶ τάσιν ἔχων καὶ ἐπὶ μῆκος καὶ ἐπὶ πλάτος. *Per ſeptum tranſuerſum in uentrem pertinens ibiq; deſinens, natura carnoſus*

& in longitudinem, latitudinemq́; intensionem admittens. De uentriculo autem qui abusiue stomachus dicitur ab authoribus, ἡ δὲ κοιλία ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ὁμοία τῇ κυνείᾳ ἐστίν. οὐ πολλῷ γὰρ τοῦ ἐντέρου μείζων. ἀλλ' ἐοικυῖα ἐντέρῳ τινὶ εὖρος ἔχοντι. Ventriculus autem hominis canino similis est, ut qui non multo intestino maior sit, sed similis intestino latiori. In his uerbis nihil simile dicto Pliniano uidetur. Quare Plinius de stomacho, & uentriculo simul locutus esse uidetur sub stomachi nomine. Angustias enim stomachi excipit uentriculus in quo cibus concoquitur, quasi in intestino quodam laxiore, quam Cicero aluum appellat in secundo de natura deorum, & tortuosam esse dicit, quod non conuenit cum lagenæ forma. Lagenam nomen fuisse mensuræ testis est Athenæus his uerbis libro undecimo. λάγηνον δὲ μέτρον λέγουσιν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὡς χοὸς καὶ κοτύλης. χωρεῖν δὲ αὐτὸ κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. Lagenam mensuræ nomen esse aiunt apud græcos, ut chũ & cotulam, duodecimq́; cotulas atticas capere. Seria uas erat uariæ capacitatis ad multos usus accommodatum. Columel. lib. XIII. de uino dulci faciendo loquens. Tum in serias singulas, quæ sint amphorarum septenum addito medicaminis pondo unciam scrupula octo gypsi. Erant enim seriæ grandia uasa ut dolia, unde uinum ad uetustatem seruandum in uasa minora diffundebatur. Idem. Postea cum de dolijs, aut de serijs diffundere uoles, uere florente rosa defæcatum quamliquidissimum in uasa bene picata & pura transferto, si in uetustatem seruare uoles, in cado duarum urnarum quàm optimi uini sextarium, aut fæcis generosæ recentis sextarios tres addito. Idem de myrtite uino loquens. Post nonum diem quàm id factum est uinum purgatur, & scrupulis aridæ myrrhæ seria suffriatur, operculumq́; superimponitur, ne quid eo decidat. Hoc facto post decimum diem rursus uinum purgatur, & in amphoras bene picatas, & bene olidas diffunditur. Ego tamen non aridæ myrrhæ scrupulis suffriandam seriam puto, sed scopulis aridæ myrti seriam suffriandam. Seriam oblonga forma fuisse puto, & in summo ceruicatam. Idem Columella de salsura suillæ carnis loquens. Sed cum ad fauces seriæ peruentum est, sale reliqua pars repletur, & impositis ponderibus in uas comprimitur, eaq́ue caro semper conseruatur, quæ tanquam salsamentum in muria sua permanet. Fideliæ qua forma fuerint legisse me non memini, sed fictiles & uitreas apud Columellã legimus. Hæc habuimus de mẽsuris quæ diceremus. Sed obiter uidendũ quid sit quod Apocalypseos. VI. cap. in descriptiõe tertij

ſigilli legitur. bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario uno. hoc cum ego mirarer, græce ſic repperi ſcriptum, χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου. id eſt, Chœnix frumenti denario, & tres chœnices hordei denario. ac ſi diceret, quantum quis die uno frumenti abſumere poteſt, denario uno uenditur. Interpres chœnicem tritici duas libras pendere exiſtimauit, & ideo bilibrem tranſtulit. In quo uerbo exponendo Liranus ſomnia narrare mihi uidetur. Inter ſcholia autem quæ in eum librū edita ſunt, legimus chœnicem duos ſextarios Romanos ſignificare, quod cum ſit uerum, non bilibris tritici, ſed trilibris uerti debuit, ſi ſic loqui neceſſe fuiſſet. tantum enim pendet ſextarius tritici Romani, cum modius, teſte Plinio, quatuor & uiginti pondo pendeat. Græce tamen non tritici, ſed frumenti legitur, quod cum ſit nomen generis, libralis ſextarius eſſe potuit, ſi leuiſſimum genus frumenti appenderetur, ut hordeum. Verumenimuero ut unde exorſa eſt hæc cómentatio eò tandem cludatur, triens, quadrans, & alia nomina ab aſſe & uncia deriuata, non modo pondera, ſed etiam menſuras infra ſextarium, numorumq; uocabula ſignificarunt. Quare cum de menſuris dictum ſit, reſtat ut de nūmorum ſignificatione exempla citentur. Pli. lib. XXXIII. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrum nauis, in triente uero & quadrante æra. Hic quadrans, teruncius aliter dicitur, de quo ſatis diximus. Erat enim aſſis & libellæ quartarius, deni autem quadrantes ſeſtertium ualebant, & quaterni ſeſtertij denarium. Ita fit ut pro ſportula deni ſeſtertij darentur. Quos denis caroleis & ſemiſſe æſtimandos eſſe dico. Caroleos noſtri denarios, quaſi dextantes aliquando uocitarūt, ita ut aſſem, noſtrum ſolidum eſſe exiſtimemus, duodenos denariolos ualentem. tanti eſt illa ſportula à Iuuenale, Martialeq; decantata, quæ merces ſalutationum erat olim, & togatis id eſt comitibus & aſſeclis dabatur rectæ cœnæ loco. De qua Iuuenalis.

-Nunc ſportula primo.
Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.
Sed cum ſummus honos finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt?

Martialis identidem centum quadrantes uocat, miſellos appellans ob tenuitatem pecuniæ, præſertim Romæ, ubi omnia cara erant, ut ex præcedentibus liquet. Columel. hoc ſtrinxit in præfatione rei ruſticæ his uerbis. An honeſtius dixerim mercenarij ſalutatoris mendaciſſimum

daciſſimum

» dacissimum aucupium, circũuolitantis limina potentiorum, somniũq;
» regis sui rumoribus augurantis? Ex hoc tamen conijcere opes diuitum Romanorum licet, qui numerosæ turbæ quotidianam hanc mer
» cedem darent. Tranq. de initio principatus Neronis loquens. Adhi=
» bitus sumptibus modus, publicæ cœnæ ad sportulas redactæ. Augusti autem instituto diuites cœnam rectam dabant, quæ maioris erat & liberalitatis & impensæ. Propter quod Martialis,

» Promissa est (inquit) nobis sportula, recta data est.

Sportulam enim præ recta contemnendam arbitrabantur. Idem
» Tranq. in Domitiano. Sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum
» rectarum consuetudine. Hactenus de sportula. Sestans nũmulus erat
» quadrante minor duas uncias ualens. Pli. lib. supra dicto. Populus
» Romanus stipem spargere cœpit. L. Posthumio. Q. Martio Coss. tan
» ta pecunia erat ut eam conferret. L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.
» Nam ꝙ Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, hono=
» ris id, necessitatisq; propter paupertatẽ Agrippæ, nõ largitionis esse dixerim. Vnciaria stips apud eundem lib. XXXIIII. cap. V. dimi=dio minor est sextantaria, par fermè obolo nostro. Apud græcos hæc ratio nummulariæ rei fuit, ut obolus atticus octonos Chalcos uale=ret. licet Plinius denos dicat libro. XXI. Bini autẽ chalci, id est æreoli quadrantem efficerent, quod ab eis tetartemorium dicitur, & per syncopem tetartemorum, ob id alio nomine dichalcum uocitatum. Chalci autem quaterni hemiobolium, id est semiobolus dicebatur, seni autem chalci triens dicebatur, immutata ratione sermonis, non enim triens dicebatur tertia pars oboli, ut tetartemoriũ quarta, sed ꝙ tres essent partes oboli, ita fit ut triens maior semisse, idest semiobolo fuerit. fere tamen apud græcos tritemorumrum id est triens pro tertia parte cuiusq; rei accipi solet, ut cũ dicunt. τριτημόριον ταλάντου καὶ τεταρτημόριον ταλάντου, id est trientem quadrantemq; talenti, & quadrãtem diei pro sex horis. Theodorus Gaza in tractatu de men-
» sibus. ἡμέραις τοιγαροῦν τριακοσίαις καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ὁριζόμενος
» ἡμῖν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται κατὰ τὴν ἡλίου περίοδον, προστιθεμένου τε καὶ μο-
» ρίου ἡμέρας ἔτ' ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον τῷ ἀριθμῷ τῷδε. diebus
» igitur (inquit) trecentis & sexaginta quinq; finitus nobis erit an=
» nus secundum solis ambitum, duntaxat addita huic numero parte
» quadam diei quæ minuscula sit q̃ quadrans. Triobolum alio nomine hemidrachmium dicitur, senos enim obolos drachma efficit, ut authores sunt Plinius, & Pollux, & alij. Trioboli nota ab altera parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi glau=

cen appellant. Ex quo factum arbitror prouerbium Noctuā Athenas γλαῦκ' εἰς ἀθήνας, contra eos negociatores usurpatum, q eas merces in emporia important, quae ibidem uernaculae sunt & multae, quāquam ad auem noctuam referri uulgo soleat, quae in attica frequens uidetur. Tetrobolum quatuor obolos dicebant, hoc est bessem drachmae. numisma erat habens effigiem Iouis ut triobolum, & postica parte binas noctuas. Diobolū duos obolos ualebat, qui triēs erat drachmae. obolus primam habet breuem, sed in compositione productā, ut in diobolo, triobolo, tetrobolo, τριώβολον τετρώβολον διώβολον. Cum ergo drachma attica quaternis sestertijs Romanis ualeret, id est denario uno, sestertius Romanus sesquiobolum atticum ualuit, ut obolus omnino semissem nostrum & denariolum ualuerit, ac si septuncialem nūmulum haberemus. Hac ratione diobolus septenos sestantes nostros ualebat. quare Plautus in Paenulo cum di
» xit. Non ego homo trioboli sum nisi ego illi mastigiae exturbo ocu=
» los atq; dentes. sic intellexit ἄξιος τριωβόλου ut graeci loquuntur, id est non aestimandus triobolo attico seu duobus sestertijs. sic alibi.
» Aruspex nō homo trioboli. genitiui sunt schemate graeco enunciati. et trioboli igitur hominem uocat uocabulo monoptoto, ut nauci ho
» minē antiq dixerunt & frugi. Idem in eodē Paenulo. Seruorū sor
» didulorum scorta diobolaria. Festus meretrices diobolares appellatas ex eo dicit, q duobus obolis ducerentur. diobolaria ergo scorta dixit tanti pro stantia, quanti solidus noster est & sestans. Solidus noster (ut saepe dixi) notus etiam est transalpinis, & externis finitimis. Cum autem haec scriberem ducatus unus probi characteris quadraginta solidis nostris permutabatur. Caeterum nos oboli uocabulum à graecis mutuati sumus. Romani enim eo non utebantur. Quod autem recte hos nūmulos aestimarim, his exemplis cognoscitur. Prostibula enim scorta et in lupanari prostantia sermone uulgari solidum unum merere dictitantur, quod conuenit cum diobolo. Bos etiam olim numisma erat atticum bouis nota percussum, didrachmum alio nomine dictum. Inde hecatombaeum dictum quicquid duabus minis atticis aestimabibile esset, id est ducentis drachmis. Inde Hecatombaea arma apud Homerum Iliados sexto, ut qdam uolunt, ubi Homerus permutationem armorum Diomedis & Glauci scripsit, cuius meminit Iustinianus in praefatione pandectarum, & nos explicuimus in annotationibus nostris. ab eo nomismate notum est apud graecos adagium βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν. Bos super linguam situs est, uel firmatus. contra eos usurpatum qui

aut pecuniæ authoramento loquendi libertatem perdiderunt, aut mulctæ irrogandæ metu quæ dicenda sunt reticent. Huiusmodi multi in Francia ut alibi sæpe fuerunt. quod genus hominũ cum semper noxium rebus bene gerendis fuit, tum uero illi deterrimi atq; exitiabiles qui non bouem modo in ore, sed ouem in fronte, uulpem in corde gerunt. Quod genus si à clauo summæ rei gallicæ longissime summoꝛum semper esset, longe melius prouidentia nobiscum uideretur egisse. Sed ad hunc locum pertinere uideretur id quod ab
» Aulo Gellio dicitur lib. X. noctium atti. Coniectare autem (inquit)
» ob eandem causam possumus ꝙ Italia olim esset armentosissima,
» mulctamq́; , quæ appellatur suprema, institutam in singulos dies
» duarum ouium. XXX. boum, pro copia scilicet boum, proq́; ouium
» penuria. Sed cum eiusmodi mulcta pecoris armentiq́; à magistra-
» tibus dicta erat, adigebantur oues bouesq; aliâs precij parui, aliâs
» maioris, eaq; res faciebat inæqualem mulctæ pœnitionem. Idcircò
» postea lege Aterina constituti sunt in oues singulas æris deni, in bo
» ues æris centeni. Minima autem mulcta est ouis unius. Supre=
» ma mulcta est eius numeri quem diximus. ultra quam mulctam
» dicere in dies singulos ius non est, & propterea suprema appella-
» tur, id est summa & maxima. Quando igitur nunc quoq; à ma=
» gistratibus populi Romani more maiorum mulcta dicitur, uel mi=
» nima uel suprema, obseruari solet ut oues genere uirili appel-
» lentur. atque ita. M. Varro uerba hæc legitima quibus mini=
» ma mulcta diceretur concepit. M. Terentio quando citatus neque
» respondit, neque excusatus est, ego ei unum ouem mulctam dico.
» Ac nisi eo genere diceretur negauerunt iustam uideri mulctam.
» Festus. Peculatus, id est furtum publicum dici cœpit à pecore
» tunc cũ Romani præter pecudes nihil haberẽt. Plinius lib. XXXIII.
» Vtinam posset è uita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut cele-
» berrimi authores dixere, proscissum conuicijs ab optimus quibusq;,
» & ad perniciem uitæ repertum. quantum fœliciore æuo cum res
» ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit, quãquam & ipse miratus aurum,
» existimationes rerũ ita fecit, ut centũ boum arma aurea permutasse
» Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum, ex qua con-
» suetudine mulcta legum antiquarum pecore constat etiam Romæ.
Plinij uerba Gellij authoritate qui sub Adriano imperatore scripsit ita interpretanda sunt, ut mulcta Romæ pecore constaret uerbotenus. nam minima mulcta in singulos dies erat ouis unius æsti-

matio prisca, id est denarius unus, seu asses deni. Summa autem mulcta triginta boum & duarum ouium æstimatio, id est tria millia et uiginti æris, id est trecentæ & duæ drachmæ. Hoc consentaneum esse uidetur cum eo quod dicitur in lege ultima de modo mulctarũ in codice Iustiniani. Illa enim lege omnes iudices infra proconsularem potestatem ultra quadrantem auri mulctare quẽquam uetantur. Libram auri obryzi diximus centum & duodecim solatis aureis æstimandam esse. Huius quadrans paulo minus triginta aureis coronatis ualet. i. argenti drachmis trecentis. Procõsulare autem imperium summam mulctam non ultra auri semissem dicere poterat. id est aureos sexaginta. Hactenus coërcita erat omnis potestas pro contumacia quidem punienda, aut leui admisso. Nam delicta priuata, ut concussio & furtum, ulterius mulctari poterant. Hodie apparitores & uiatores, qui uel interdicto, uel iussu iudicum aliquid uel iubent fieri, uel uetant, ferè centum librarum argenti mulctam interminari solent, si quid contra iussum edictum'ue factũ, aut admissum fuerit. Eodem titulo ꝓmissa erat potestas præfecto prætorio usq; ad quinquagenas libras auri pro summo maleficio mulctãdi, quod non ad dignitatem præfecturæ, sed ad flagitij atrocitatem refero, cũ proconsul qui intra semissem arctatur, omne imperium habuerit ut ex titulo de officio proconsulis intelligimus, & præterea ex principum Romanorum consuetudine. Mors enim fuit principibus Romanis & Cæsaribus ut accepta statim purpura tribunitiam potestatem & proconsulare imperium extra urbem assumerent inter alia Cæsarea dignitatis uel principatus insignia. Tacitus lib. XII.
» Virilis toga Neroni maturata, quo capessendæ reip. habilis haberetur, et Cæsar adulationibus senatus liberius cessit, ut uicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret, atq; interim designatus proconsulare imperium extra urbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. Apud eundem libro XIII. Agrippina contra Neronem filium excandescens, & exprobrans quod matris beneficio, id est
» suo, Nero ad imperium assumptus esset, Baiarum (inquit) suarum piscinas extollebat, cum meis consilijs adoptio, & proconsulare ius, & designatio consulatus & cætera adipiscendo imperio præpararentur. Lampridius. Interfecto (inquit) Vario Heliogabalo Alexander urbe Arcena genitus Varij filius, consobrinus ipsius Heliogabali accepit imperium, cum ante Cæsar à senatu esset appellatus, interfecto scilicet Macrino. Augustumque nomen idem recepit, addito etiam ut & patris patriæ nomen, &

» ius proconsulare, et tribunitiam potestatem, & ius qntæ relationis,
» deferente senatu uno die assumeret. Capitolinus de Maximo et Bal
» bino. Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atq; insigni-
» bus, percepta tribunitia potestate, iure proconsulari, pontificatu ma
» ximo, patris & patriæ nomine meruerunt imperium. & in M.
» philosopho. Suscepta filia, tribunitia potestate donatus est, atq; impe-
» rio extra urbem proconsulari. Præsides autem prouinciarum, ius
» tantum prætorium habebant, quod inferioris erat imperij, q̃ pro-
» consulare. Vopiscus in Probo. Accepto igitur hoc senatusconsulto se-
» cundum orationem permisit patribus, ut ex magnorum iudicum
» appellationibus ipsi cognoscerent, proconsules crearent, legatos con-
» sulibus, ius prætorium præsidibus darent, quas leges Probus ede-
» ret, senatusconsultis proprijs consecrarent. Ex quibus uerbis intel
ligere possumus præsidibus prouinciarum dari solitam a principi-
bus prætoriam potestatem, & quibusdam rectoribus proconsularẽ,
quod ius Probus imperator ad senatum detulit. Cuius hodie instar
est, ꝙ curia suprema præsides prouinciarum & præfectos ad iusiu-
randum adigit, & principum constitutiones prius animaduersas &
consideratas promulgandi ius habet. Mirum uero mihi uisum est in
nomismatibus antiquis inter titulos imperatorios hoc non legi.
Contra id quod diximus de mulcta maxima apud priscos exẽplũ
apud eundem Gellium lib. nono, ubi de Appij Cæci filia loquitur,
quæ ob unum improbum uerbum ab ædilibus mulctata est. Ob
» hæc mulieris (inquit) uerba tam improba ac tam inciuilia ædiles
» plebei mulctam dixerunt ei æris grauis. XXV. millia. id factũ bel
» lo Punico primo. uigintiquinq; millia æris ducentorum & quin-
» quaginta boum mulctam æquarunt, id est totidem aureorũ nostro-
rum. quare (ut dixi) superius dicta non de mulcta maleficiorũ &
criminum, sed de mulcta contumaciæ intelligenda sunt. Nam apud
Athenienses qui iure eo regebantur, à quo iura Romana originem
primam ducunt, magnas fuisse maleficiorum mulctas ex Demosthe
» ne apparet, qui in oratione ὑπὲρ κονδύλου, quam contra Midiam
» habuit hominem prædiuitem, quodã loco ita inquit. ὑμεῖς ὦ ἄνδρες
» ἀθηναῖοι σμικρωνὶ δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε. καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέ-
» ρων, δόξαντι παράνομα γράφειν. καὶ οὔτε παιδία, οὔτε φίλους, οὔτε συγγε-
» νεῖς, οὐθ᾽ ὅντινοῦν ἠλεήσατε τῶν παρόντων ἐκείνοις. Vos autem iudices
» Smicroni mulctam talentorum decem irrogastis, & totidem aliorũ
» Scitoni, ob id ꝙ rogationem quandam iniquam & legibus aduer-
» sam promulgasset. quam pœnam nec eius liberi, nec amici, nec co-

» gnationis aduocationis'q; eius intercessio supplex, & misericordiam
» implorans, deprecari potuerant. Quum & ipse Demosthenes accepto
rum uiginti talentorũ conuictus ob silentiũ Harpalo uenditũ, quin=
quaginta talentis mulctatus est. quã summam cum nec conficere pos-
set, nec uinculorum tedium ferre uellet, clam in exilium abijt. Hæc
mulcta non minor est triginta millibus aureûm coronatorum. Hic
operæpreciũ est æstimare leges sumptuarias, non illas priscas quæ
denos æris in dies singulos statuebant impensæ escariæ, sed recẽtio-
res, & post uictam Asiam latas. de quibus Gellius lib. II. sic inquit.
» Postea L. Sylla dictator cum legibus priscis situ atq; senio oblitera-
» tis, pleriq; in patrimonijs amplis helluarentur, & familiam pecu=
» niam'q; suam prandiorũ gurgitibus proluissent, legem ad populum
» tulit, qua cautum est, ut calendis, idibus, nonis'q;, diebus'q; ludorum,
» & ferijs quibusdam solennibus sestertios tricenos in cœnã insume-
» re ius, potestas'q; esset, cæteris autem diebus omnibus non amplius
» ternos. Postremo lex Iulia ad populum peruenit Cæsare Augusto
» imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur. calendis,
» idibus, nonis, & alijs quibusdam festiuis trecenti. nuptijs autem &
» repotijs sestertij mille. Esse etiam dicit Capito Atteius, edictum diui'-
» ne Augusti an Tyberij, non satis cõmemini. quo edicto per dierũ ua-
» rias solẽnitates à trecentis sestertijs usq; ad duo millia sumptus cœ-
» narum propagatus est, ut his saltem finibus luxuriæ efferuescen=
» tis æstus coërceretur. In libris impressis sestertij millies pro sestertij
mille legitur, qui æstimatione nostra quinq; & uiginti aureis æsti-
mantur coronatis. ꝙ si Gellius sestertia mille scripsisset, quinq; & ui
ginti millia intelligerem, si sestertium millies centuplicato summa
cresceret. Sed animaduertendum mihi uidetur à denis assibus leges
ad septenos & semissem uenisse, hoc est ad ternos sestertios etiã Sylla
dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrum luxu fidem excedente
extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuisse uidetur, quæ id
sanciret quod nemo sequeretur. Notanda igitur illa Augusti, quæ du
centos sestertios in singulas cœnas taxauit, hoc est aureos quinq; no-
stros, & diebus festis trecentos. nuptijs autem & repotijs, id est po-
stridie nuptiarum sestertios mille. quæ summa longe abest à sumptu
quem in nuptijs factitamus. Ex prædictis patet quid centussis apud
Lucillium fuerit, id est quadraginta sestertij, qui legem sumptuariã
centussem uocitauit ob centum assium taxationem, ut author est Ma
crobius in. III. Satur. Vnde cœnæ centenariæ à Tertulliano dictæ.
Priscæ autem Romanorum paupertatis indicia sunt quæ à Vale-

rio lib. IIII. scribuntur de paupertate, ex quo uerba hæc tran=
» scribenda duximus. Itaq; cum secundo Punico bello Cn. Scipio ex
» Hispania senatui scripsisset, petens ut sibi successor mitteretur, quia
» filiam uirginem adultæ iam ætatis haberet, neq; ei sine se dos ex=
» pediri posset, senatus ne respub. bono duce careret, patris sibi partes
» desumpsit, consilioq; uxoris ac propinquorum Scipionis constituta do=
» te, summam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit. Do=
» tis modus. XL. millia æris fuit, qua non solum humanitas patrum
» conscr. sed etiam habitus ueterum patrimoniorum cognosci potest.
» nanq; adeo fuerunt arcta, ut Tatia Cæsonis filia maximam dotem
» ad uirum. X. millia æris attulisse uisa sit. Et Megalia quæ cum quingen=
» tis millibus æris mariti domum intrauit, dotatæ cognomen meruit.
quadraginta millia æris nostro numismate quadringentos corona=
tos ualent, quingenta millia æris quinq; millia aureorum. Propter
quam summam per antonomasiam Megalia dota uocitata est. Do-
tes autem postea creuisse ex Iuuenale didicimus, apud quem decies
centena millia, & bis quingenta legimus.

Bis quingenta dedit, tanti uocat ille pudicam. alibi.

» =Et ritu decies centena dabuntur
 Antiquo, ueniet cum signatoribus auspex.

Decies sestertium (ut sæpe diximus) quinque & uiginti millia
aureorum nostrorum æstimari possunt. Hoc addendum. Seneca
» de consolatione ad matrem. Scipionis filiæ ex ærario dotem re=
» ceperunt, quia nihil eis reliquerat pater. Aequum me Hercules
» erat populum Romanum tributum Scipioni semel conferre, cum à
» Carthagine semper exigeret. O felices uiros puellarum quibus po=
» pulus Ro. loco soceri fuit. Beatiores'ne istos putas quorum pantomi=
» mæ decies sestertio nubunt quam Scipionem, cuius liberi à senatu tuto=
» re suo in dotem æs graue acceperunt? His uerbis liquet decies se=
stertium & decies centena idem esse. Strabo lib. IIII. de Massilien=
» sibus loquens, τῆς δὲ λιτότητος τῶν βίων καὶ τῆς σωφροσύνης τῶν μασσα=
» λιωτῶν, οὐκ ἐλάχιστον ἄν τις θείη τοῦτο τεκμήριον. ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ αὐτοῖς
» ἐστιν ἑκατὸν χρυσοῖ, καὶ εἰς ἐσθῆτα πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον.
» πλέον δ' οὐκ ἔξεστι. Frugalitatis autem uitæ & continentiæ Massiliē=
» sium maximum hoc indicium existimari potest, quod dos apud eos ma
» xima centum sunt aurei, & eo amplius in uestem quinq;, & in
» mundum muliebrem aureum quinq;. amplius autem doti dicere
» non licet. Centum aureos Romanos Strabonem intellexisse pu=
to, tunc enim cum scripsit Strabo omnia Romanis parebant in

Gallia. Ex prædictis etiam apparet quanti æstimari debeant sportulæ solennes in prouincia Pliniana, quarum fit mentio in epistolis ad Traianum, his uerbis. Qui uirilem togam sumunt, uel nuptias faciunt, uel ineunt magistratum, uel opus publicum dedicant, solent totam Bulen, atq; etiam è plebe non exiguum numerum uocare, binosq; denarios uel singulos dare. mille enim denarij centum aureos ualēt, duo millia denariū ducentos aureos. quare illæ sportulæ tanti, aut pluris constabant, cum ipse dicat, ita uereor ne ij qui mille homines, interdum etiam plures uocant, modum excedere, & in speciem dianomes incidere uideantur, id est diuisionis & largitionis. Criminosum enim uerbum diuisionis erat propter ambitus suspitionem, sed in omnibus Plinij exemplaribus hoc uerbum uarie corruptum est. Nūc ut fausta ac felici clausula disputationem hanc peragamus, pcurramus ea quæ in euāgelio leguntur. Iam primū Matthæi decimo. Non'ne duo passeres asse uæneunt? οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται. assis duos sextantes nostros ualuit, id est denariolos quatuor. & Lucæ. XII. οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο. Non'ne quinque passeres uæneunt assibus duobus, id est dipondio? Quare Cicero pro Quintio dupōdium pro pecuniola posuit. Si dupondius (inquit) tuus ageretur Sexte Neui, si in paruula re captionis aliquid uererere, non statim ad C. Aquilium aut ad eorum aliquē qui consuluntur cucurrisses? et Matthæi. XX. Denarius diurnus tres solidos, & semissem ualet, quanti uinitores fere conduci solent. συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, pactus cum operarijs denario in diem. Quod autem denarius fuerit Romanus ex eo apparet, ꝙ cap. XXII. dicitur. Ostendite mihi nomisma census, at illi obtulerunt ei denarium, in quo effigiem Cæsaris fuisse dicit. οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Ex quo apparet in denario fuisse effigiem Cæsaris Augusti, uel Tyberij, & tales hodie denarij circunferuntur, ne quis de eo dubitare possit. Plinius libro sexto. Annij Plocamij qui maris rubri uectigal à fisco redemerat, libertus, circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam, quintodecimo die Hippuros portum Taprobanes inuectus, hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti postea narrauit Romanos & Cæsarem. mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, ꝙ pares pondere denarij essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. Hæc Plinij uerba improbant eorum opinionem, qui rei numariæ æstimationem hodie constitui non posse putarunt, ea maxime ra-

tione

tione quod & consulum & principũ tempore uariata pondera numis-
matum fuerunt, ita ut pro cuiusq; percutiẽtis arbitrio numismatis põ
dus & indicatio euariauerit. Id quod Blondus Flauius lib. V Ro-
mæ triumphantis affirmauit, antiquitatis diligentissimus inquisitor.
Cum enim ad eam partem uenisset, & eam sibi transmittendam ui
» deret, hæc omnia (inquit) qualia per singulas ætates fuerint examus-
» sim ostendere non magis difficile quàm impossibile fuerit. non solũ quia
» obscuris & nostra ætate ignotis uerbis sunt à maioribus tradita,
» sed quia omnis ferè ætas suam habuit cudendi uarietatem, & for
» mam. Videmus enim multos ex consulibus priscis sui uultus cusisse
» numos semper mensura & pondere uariatos. Quod maiore postea
» studio principes factitarunt. Et paulo inferius de talenti uarietate lo
» quens, idem penè pronunciat, & ad extremum ingenue fatetur se rẽ
» difficillimam & situ uetustatis obductam nec ingenio nec diligentia
» superare potuisse, cum nulla extarent priscorum uolumina, in qui-
» bus aperta dictorum uerborum mentio fieret. Ipse tamen libro III
» eiusdem operis cum hanc rem tentare uellet, hanc nos difficillimam
» (inquit) numerorum & ponderum uetustissimam consuetudinem, ad
» nostri temporis collationem inuiti hoc loco tractamus, quam infra
» suo loco tractare constituimus. et paulo infra, cũ in denarijs, quos au
reos fuisse uolebat, æstimãdis magnopere hallucinatus esset, centum
millia æris. i. primæ classis censum sub Seruio rege, decẽ millibus
ducatorum taxauit, quem nos mille tantum aureis coronatis æstima
mus. Nunc redeamus ad rem. Ioannis sexto. Ducentorum denario-
rum panes non sufficiunt eis, ut unusquisq; modicum quid accipiat.
» διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ-
» τι λάβῃ. Deinde subit. Discubuerunt ergo uiri numero quinq; millia.
Ineamus nunc rationem, ducenti denarij uiginti aureos nostros ua-
lent, idest quinq; & triginta francicos. commoda apud nos annona
esse dicitur cum terni primarij panes quincunce ueneunt, qui numus
uulgo albulus appellatur. Si igitur commodã annonam sequamur,
& qualis eo anno fuit cum hæc scriberem, in singulos frãcicos duo
dequinquaginta quincunces numerabimus, quem numerum si trici-
es quinquies ducas, mille sexcenti & octoginta quincunces fient, qui
singuli cum ternos panes faciant, fiunt in summa panes quinq; millia
& quadraginta. qua ratione unusquisq; panem unum habere potu-
it, & sic pane satiari, quod conuenire cum dicto euangelistæ non ui-
detur, sed fortasse carior erat annona Hierosolymis, id quod facile
crediderim ex Strabone, qui agrum Hierosolymitanum sterilẽ esse

dicit. nam & hic sæpe panis primarius sextantibus uænit. qua ratione quatuor millia & ducenti panes essent. Marci etiam sexto ita legitur. ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐτοῖς φαγεῖν. Eamus emptum panes ducentis denarijs, & demus illis ut edant, quasi scilicet ducenti denarij satiare turbă tantam possent, quod apud Ioannem hyperbolicæ refertur, in quo agnoscimus stuporem discipulorũ, qui mirarentur dominum tantam turbă pascere uelle, cum id non posse fieri arbitrarentur. Marci XII. καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο ὅ ἐστι κοδράντης. & accedẽs una Iudæa paupercula iecit minuta duo, quod est quadrans. quadrantes autem æreos fuisse patet ibidem ubi dicitur iecisse æs in gazophylacium, pro quo græce χαλκὸς dicitur. In actibus apostolorum, siue acta appellare malimus, cap. undeuicesimo ita legitur de exorcistis Iudæis. multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt eos coram omnibus, et computatis precijs illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. sic. n. ad uerbũ legitur, & inuenerunt argenti myriadas quinq;. quod interpres recte transtulit, quinquaginta millia denarium, non ut Plutarchi interpretes in Antonio & Pompeio, millia numum pro denariorum millibus uertens. qua ratione quadruplo minor fit summa, ut supra adnotatum est. Hæc summa quinq; millia aureorum nostrorum ualet, ne temere putemus librorum summam à Luca apostolorum scriba commemoratam. id enim omnino admiratione dignum tanti libros adiurationum comparatos. Triginta autem argenteos quo precio Iudas perfidiam indicare sustinuit Iudæis licentibus, non triginta denarios fuisse propterea arbitror, ꝙ ubiq; argenteos lege, nunquă denarios, id est græce argyria, non denaria. Scio hodie in æde diui Ioannis Lateranensis Parisijs ostendi argenteum unum, ꝗ ex illis triginta esse dictitatur quos Iudas in templum abiecit, characterem diuersum à denario Romano habentem. Habet enim effigiem hominis non luscam eminente altera mala, ut romana numismata uisuntur, sed aduersam & integram, et à tergo flosculũ, utrinq; nullo indice. pondus ut conijcere licet, (non enim attrectatur, sed trans uitrum cernitur,) didrachmum esse potest si satis commemini. Ex ijs autem quæ adnotauimus alia quoq; omnia intelligi æstimariq; poterunt, nec aliquid esse puto quod non sit à me deprehẽsum in ijs, quæ apud authores legi. unumq; tantum est cuius omnino periculum recipere in me nolim, quod apud Vitruuium lib. tertio legitur ubi de

senario

» *senario & denario loquitur his uerbis. Ex eo etiam ui dentur ciui-*
» *tates græcorum fecisse, uti quemadmodum cubitus est sex palmorũ,*
» *ita in drachma quoq; eo numero uterentur. Illæ enim æreos signa-*
» *tos uti asses, ex æquo sex quos obolos appellant, quadrantesq; obolo-*
» *rum, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis ui-*
» *gintiquatuor in drachma constituerunt. nostri autem primo decem*
» *fecerunt antiquum numerum, & in denario denos æreos asses con-*
» *stituerunt, & ea re compositio nummi ad hodiernum diẽ denarij no*
» *men retinet. etiãq; quartam eius partem quod efficiebatur ex duo-*
» *bus assibus & tertio semisse, sestertium uocitauerunt. Postea quoniã*
» *aduerterunt utrosq; numeros esse perfectos & sex et decem, utrosq;*
» *in unum coniecerunt, & fecerunt perfectissimum decussisexis. Hu-*
» *ius autem rei authorem inuenerunt pedẽ. E cubito enim cum dem-*
» *pti sunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Palmus aũt*
» *habet quatuor digitos. Ita efficitur uti habeat pes sexdecim digitos,*
& totidem asses æreus denarius, uel ut in alijs exemplaribus, æra-
tius. neutrum tamen recte, denarius enim nunquam æreus fuit apud
Romanos, nec drachma apud græcos, sed ante argentum signatũ æ-
reus decussis ut centussis æreus fuit. Quare nõ æreus sed æreos le-
gendum est, ut ad asses referatur. Sed ex hoc Vitruuiano loco id ha
bemus, quod supra ex authoribus græcis collegi drachmam in sex
obolos diuidi, & obolos singulos in quaternos quadrantes, quos di-
chalcos id est binos chalcos ualentes appellant. uel trichalcos, id est
ternos chalcos ualentes. sic fit ut numerus quatuor & uiginti ex se-
nario quater ducto impleatur. quare uerũ esse nõ potest quod apud
Plinium legitur in fine libri uicesimi primi, ꝙ obolus decem chalcos
habeat. aut enim obolus octo chalcos habuit id quod nos diximus,
& sic in quaterna dichalca diuiditur, aut in duodenos, si quadran-
tes trichalci, id est ternarij fuerunt, quod non Athenis, sed alibi fuis-
se puto, si cubi fuit. Quod autẽ sequitur, uideamus an uerũ sit. Vult
enim Vitruuius Romanos sic denarium et eius partem ad pedis ra
tionem retulisse, aliquanto post argentum signatũ, ut græci drachmã
& eius partes ad cubiti retulerunt. quo fit, ut sic denarius sedecim
asses ualuerit, ut pes sedecim digitos habet. Citetur nunc Plinius de
» *hoc sententiam dicturus, sic enim inquit libro XXXIII. Argentũ si-*
» *gnatum est anno urbis quingentesimo octogesimoquinto Q. Fabio cõ*
» *sule, quinq; annis ante primum punicum bellum, & placuit dena-*
» *rius pro decem libris æris, quinarius pro quinq;, sestertius pro di-*
» *pondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Pu-*

nico primo cum impensis resp. non sufficeret, constitutumq; ut asses sextantario pondere ferirentur, ita quinq; partes factæ lucri, dissolutumq; æs alienum. Postea Annibale urgente Q. Fabio Maximo dictatore asses unciales facti, placuitq; denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decē assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigæ, & inde bigati quadrigatiq; dicti, mox lege Papyriana semunciales asses facti. His Plinij uerbis significatur propter pecuniæ penuriam factum esse, ut denarius sedecim assibus permutaretur. & tamen Vitruuius ratione id dicit, non necessitate factum, & suo etiam tempore, id est sub Augusto denarium sedecim asses ualuisse. Sed rursus in dubium uenit quod à Plinio dicitur. Si enim Fabio dictatore asses unciales facti sunt, quonam modo id fieri potest ut resp. dimidium tantum lucrata sit. præsertim cum superius dixerit Plinius in sextantarijs assibus quinq; partes lucrifactas, cum enim asses librales facti fuissent ab initio, si uncia pro libra oblocari potuit, undecim partes lucrifactas oportuit. deinde si denarius qui decem assibus ualebat, sedecim permutari cœptus est, & sestertius qui duos & semis, pro quaternis, dimidium lucri factum non est. Hoc melius ex Festo intelligitur, qui de hoc loquens, ita inquit. Sextantarij asses in usu esse cœpere ex eo tempore, quo propter Punicum bellum secundum quod cum Annibale gestum est, decreuerunt patres, ut ex assibus, qui tū erant librarij fierent sextantarij, ut populus ære alieno liberaretur, & priuati quibus debitum publicæ solui oportebat, non magno detrimento afficerentur. septennioq; usus eis fuit ut priore numo, sed id non permāsit in usu. Ex his uerbis dico initio statim belli sextantes pro assibus locari cœptos, uel asses sextantis pōdere, quod idē est. Postea uero Annibale arctius urgente, cum Italia passim bello flagraret, ærariūq; iam exhaustum esset, asses ex sextantarijs unciales esse decretos, et sic dimidiū unciā lucratam rēp. quæ pro sextante soluendo defungebatur. id enim dimidium refertur ad proximum assem sextantarium, non ad pristinum libralem. Fabium & consulē & dictatorem fuisse certum est in bello Punico secundo, ut apud Liuium legitur lib. secundo, & lib. IIII de bello Punico secundo. Hoc autem quod dictum est à Plinio factum esse credo anno tertio belli Punici post Cannensem cladem, quo tempore propter penuriam argenti triumuiri mensarij rogatione Minutij tribuni pl. facti sunt (ut author est Liuius lib. III eiusdem belli) apud quos triūuiros omne

aurum

aurum, argentum, æsq; signatum certatim ab omnibus delatũ est collatione uoluntaria, authore eodẽ lib. sexto. quanquam eo anno Liuius Fabium Buteonem dictatorem fuisse prodiderit. Proinde denarium illum qui sedecim assibus permutabatur, non eum fuisse dico qui prius denis assibus ualebat, hoc est centenis uicenisq; uncijs, sed alium multo deteriorem, qui senas denas uncias priscas ualebat, cuiusmodi quinarius octonas, et sestertius quaternas. Hoc & apud maiores nostros aliquando factitatum legimus inuento regum in numaria difficultate, ita ut argenti libra in immensum æstimaretur, & inde numi eadem ratione cuderentur. quippe nisi & argentum infectum & nomisma parili ratione congruerent, commercia hominum expediri non possent. Quare (ut dixi) quonam modo illud dictum Vitruuij intelligi debeat, affirmare non ausim, nisi Vitruuiũ qui numeri utriusq; perfectionem hominũ quoq; iudicio probare uolebat, proposito suo astruendo inseruiuisse credamus, ut id quod aliquando difficili reip. tempore factum erat, pro legitimo atq; arbitrario apprehenderit. Sed rursus Varro rẽ in controuersiam reuocat, qui libro primo de lingua latina sic inquit. » Denarij dicebantur ꝙ denos æris ualebant, quinarij ꝙ quinos, sestertius ꝙ semis tertius. » Dupondium enim & semis antiquus sestertius est. » Hæc uerba Varronis cum uerbis Plinij lib. III ubi sestertiorũ meminit, indicare uidentur sestertium qui erat ab initio non eundem fuisse cum eo qui tempore Varronis et Plinij ætate fuit. Eodem pertinent uerba Festi in uerbo sestertius. hoc igitur ut constituere non ausim, sic affirmare non dubitem me in ijs quæ dixi non esse hallucinatum, propterea quod Plutarchum & Appianum authores secutus & Suetonium Tranquillum & alios, centenas drachmas uel centenos denarios, millenos æris, & quadringenos sestertios post tempora belli Punici secundi ualuisse semper dixi. Quod si belli Punici tempore ratio numaria argenti æris'q; immutata est opibus Romanorum accisis, finito statim bello in pristinum statum redijt, ut Festus de assibus sextantarijs dixit. Pondus etiam denarij cum primum signatus est, drachmale fuisse propterea autumo, ꝙ nullam authoritatem idoneam memini quæ id falsum esse doceat. nam & præter nomismata à nobis enumerata, habuimus denarium unum uetustate exesum, eodem cum alijs pondere, in quo ab una parte caput galeatum erat, sub cuius mento x litera uidebatur, denarij (ut conijciebam) nota. in auersa parte lupa erat stans sub arbore, capite in uentrem demisso ubera infantibus præbens. quantum autem ex charactere fu-

giente percipere potui, infantes ingenicculantes manum uberi cum o=re admouebant, quibus lupa diuaricans corpore exporrecto ubera submittebat. In infimo margine, Roma uerbū erat. In latere duo hæc uerba. Sex. Po. quod nomen consulis fuisse puto eius sæculi, quo primum argentum signatum est. Arbor autem ficus erat ruminalis cuius meminit Festus. Itaq; in numo aureo argenteoq; æstimando scrupulus nullus esse debet, & ut esse uerum ponamus quod à Vitruuio dictum est, in assis tantum et quadrantis sextantisq; æstimatione deceptus sum. id quod nihil ad magnarum rerum æstimationem deprehendendam obstitit. Cæterum quod Plinius dixit, argentum signatum esse anno urbis quingentesimo octogesimo quinto, quinq; annis ante primum bellum punicum, haud scio an perperam legatur, etiam si exemplarium omnium in eo una fides sit. Iam primum Eutropius historicus primum Punicum bellum contra Pœnos susceptum author est anno urbis quadringentesimo septuagesimo septimo. Postea anno undequadragesimo supra quingentesimum, Quintus Fabius Maximus dictator aduersus Annibalem missus in secundo bello Punico. Porro defunctos Annibalis bello Romanos Macedonicum bellum excœpit, anno quinquagesimo supra quingentesimum, eodem Eutropio authore. Quare oportuit signatum fuisse numum argenteum ante annum quingentesimum, siquidem ante bellum Punicum, primum signatus est. Deinde Eusebius in chronicis author est argentum primum Romæ signatum anno quinto post Tarentum à Romanis captū, qui fuit annus mundi quater millesimus nongentesimus uicesimus. Augustus autem triumphum Actiacum egit, à quo statim solus dominari cœpit, anno mūdi centesimo septuagesimo supra quinquies millesimum, qui fuit annus urbis circiter septingentesimus. atqui ab Augusti triumpho si annorum numerum retro colligas, ducētos ac quinquaginta ad bellum Tarentinū confectum reperies, tot enim intersunt anni ab anno quater millesimo nongentesimo uicesimo, ad quinquies millesimum centesimum & septuagesimum. Licet Eusebius à cōdita urbe usq; ad Cæsaris dictaturam annos septingentos & quatuor effluxisse dicat. Sed id parum refert ad id quod agimus inuestigandum. Deniq; L. Florus in prima epitome, secundam urbis Romæ ætatem, à Bruto & Collatino Coss. primis ad Appium Claudium, Quintum Fuluium consules ducentorum circiter annorum intercapedine terminat, ut primam ætatem quæ sub regibus acta est ducentorum quinquaginta. Appio autem Claudio consule Romanus populus mare primum transgressus est belli gerendi causa. Ex libro

autem

autem Liuij quintodecimo nouimus paulo ante primum bellũ Punicum, populum Romanum primum argento uti cœpisse. Quapropter planum fit numeros corruptos esse apud Plinium in loco supradicto, et ante annum quadringentesimum quinquagesimum, secundũ Lucium Florum, qui sub Adriano principe scripsit, secundum Eutropium qui sub Iuliano, ante annum quadringentesimum octogesimum argenteum numum extitisse. Nunc si Plinium emendare uelimus, id facere poterimus eius scriptoris authoritate quẽ Plinius ipse sequi solitus est, id est Titi Liuij, qui in præfatione libri tricesimi annos quadringentos LXXVIII ab urbe condita usq; ad Appium cõsulem, qui primus bellum Carthagnensibus intulit, fluxisse scripsit. Quare apud Pliniũ anno quadringentesimo septuagesimo tertio legendum est, si Plinius Liuium secutus est. Eutropius Liuium secutus esse uidetur. sed in eo discrepat, si ueri sunt apud eum numeri, ꝙ anno quingentesimo quinquagesimo cœptum esse bellum Macedonicum dit, cum apud Liuium libro tricesimo legatur, Anno quingentesimo quadragesimo ab urbe condita. P. Sulpitio Galba. Cn. Aurelio Coss. bellum cum rege Philippo initum paucis mensibus post pacem Carthagnensibus datam. Hic rursus alius suboritur scrupulus, usqueadeo apud authores numeri extantes negocium lectitantibus exhibẽt. Si enim à primo Punico bello cœpto ad secundum finitum tres tantũ et quadraginta anni intersunt (id enĩ tradit Liuius in prædicta præfatione) quonam modo si statim Macedonicum punicum bellum secũdum excœpit, ab anno quingentesimo & quadragesimo factum esse credetur, cum inter utrunq; numerum duo & sexaginta anni intersint. Simile est quod in epitome Liuij libri quadragesimi noni legitur. Anno sexcentesimo & altero ab urbe condita ludos Diti patri ad Tarentum ex præcepto Sibyllæ factos, qui anno primo belli Punici, quingentesimo & altero urbis conditæ facti erant. Et rursus in Epitome libri tricesimi primi, bellum Macedonicum cœptum esse anno quingentesimo quinto, quæ duo dicta planè refragantur ijs quæ apud Liuium leguntur, nunc autem transmittenda cum nihil ad rẽ præsentem pertineant, admonitione tamen digna. Sed ne de hoc loco Plinij emendando aliquis posthac dubitet, Plinium ipsum testem in sese citabimus, qui eodem libro alio loco ita inquit. Lucius Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo M. quadringenta quinquaginta, & uasorum aureorum pondo centum millia anno conditæ urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Hoc quod Plinius dicit anno quingentesimo sexagesimo contigisse, contigit post Antiochũ ui-

ctum, quem Romani post Philippũ regem Macedoniæ aggressi sunt, cum tamen bellum illud Macedonicum finito demum secundo bello Punico cœperit. Ex prædictis apparet uehementer illos falli qui nomismata argentea ostentant, quasi à Bruto exactore regum percussa, atq; etiam ab ipsis regibus signata. Non omittendum uidetur in hac adnotandarum rerum sylua (quæ ut in memoriã ipsæ subeunt, sic in ordinem rediguntur) id quod à Thucydide lib. III belli Peloponnesiaci dicitur, milites singulos pedestres & classiarios binas drachmas in dies accipere solitos. De classe enim Atheniensium loquẽs, quam & instructissimam & numero & pulchritudine nauium fu-
» isse affirmat, ita inquit. Itaq; æstate una uniuersæ naues ducentæ &
» quinquaginta fuerunt, quæ res maxime pecunias eorum exhausit, cũ
» sumptu Potidææ. Nam qui Potidææ erant milites præsidiarij binas
» drachmas merebant, ita ut miles alteram drachmam ministri nomi
» ne acciperet. ὥστε αἱ πᾶσαι ἅμα ἐγίγνοντο ἐν ἑνὶ θέρει διακόσιαι καὶ
» πεντήκοντα νῆες· καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανάλωσε μετὰ Ποτιδαί-
» ας. τὴν δὲ γὰρ Ποτίδαιαν δίδραχμοι ὁπλῖται ἐφρούρουν· αὑτῷ γὰρ καὶ ὑπη-
» ρέτῃ δραχμὴν ἐλάμβανε τῆς ἡμέρας. Et paulo post. νῆες δὲ αἱ πᾶσαι τὸν
» αὐτὸν μισθὸν ἔφερον. Nauesq; omnes idem stipendium accipiebant.
Si miles Atheniensis binas drachmas suo famuliq; nomine accipiebat, id stipendium erat in mensem sexagenæ drachmæ, quæ ære nostro senos aureos coronatos ualent, id est denos francicos & semissem. Apud nos autem qui minimo merẽt pedites in mensem cẽtenos solidos accipere solent .i. quinos francicos, qui plurimo, septenos frãcicos, quam mercedem menstruam germani apud nos acceperunt. Ex quo apparet drachmæ æstimationem à nobis factam à ueritate nõ abhorrere. Hoc argumentũ adiuuat id quod supra in fine libri quarti diximus de mercede philosophorum molas trusatiles circumagentiũ, et quod hoc eodem lib. de denario diurno adnotauimus. Xeno-
» phon in primo Hellenicon. οἱ δὲ ταῦτ᾽ ἐπῄνουν, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τά-
» ξαι ναύτῃ δραχμὴν ἀττικήν. hi collaudato cyri dicto hortabantur eum
ut drachmam atticam nautis in dies singulos pro stipendio statueret. ipse tamen paulopost subdit non drachmam eum statuisse, sed tetrobolum, hoc est bessem drachmæ, cũ ante semissem tantum acciperent, id est triobolum de stipendio loquens auxiliario quod ad tuendã rem nauticam & classiariam à rege Persarũ Lacedæmonijs conferebatur. Quãtulæ autem fuerint illæ naues præ ijs quæ nunc fiunt, ex eo licet intelligere, quod idẽ lib. secundo ita inquit. Cũ autem ij in terra attica essent, Athenienses centum naues quas instruxerant, et mil

le in

le in ijs armatos quadringentosq; sagittarios circum Peloponnesum miserunt, ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, οἱ ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὰς ἑκατὸν ναῦς περὶ πελοπόννησον ἅσπερ παρεσκευάζοντο, καὶ χιλίους ὁπλίτας ἐπ' αὐτῶν, καὶ τοξότας τετρακοσίους. Cicero lib. XII epist. ad Lentulũ scribens. Interceptis literis cognoramus Dolobellã si desperasset de Syria Aegyptoq;, quod necesse erat fieri, in naues cũ oibus suis latronibus atq; omni pecunia conscendere esse paratum, Italiãq; petere. Idcirco etiã naues onerarias, quarũ minor nulla erat duum milliũ amphorarum, contractas in Lycia à classe eius obsideri. Duo millia amphorarum ducenta & quinquaginta modia Parisina ualẽt. Quod ideo adnotandũ duxi, ut ex nostri temporis nauibus coniici antiquarum nauiũ magnitudo posset. In. l. Iubemus de sacrosanctis eccle. in codice imperatorio duabus partibus minor magnitudo, id est subtripla huius Ciceronianæ taxatur. Herodotus aũt lib. septimo de copijs naualibus Xerxis loquens, ita inquit. Ad Sepiadẽ usq; ad Thermopylas exors malorum Xerxis exercitus fuit, multitudo autẽ adhuc erat ut ego cõiectura assequor, ex nauibus quidem ab Asia profectis numero mille ducentis ac septem, eorum duntaxat qui iam inde ab initio conuenerant millia ducenta & quadraginta unum & quadringenti uiri, ducenos scilicet uiros in singulas naues numerantibus. porro inter classiarios indigenas triceni Persæ, Medi, & Sacæ in naues easdẽ ascenderant, quæ multitudo sex & triginta millia & ducẽtos decem uiros prioribus copijs aggregat. καὶ πλῆθος ἔην τηνικαῦτα ἔτι ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω, τόσον. τῶν μὲν ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ τῆς ἀσίης ἐουσέων ἑπτὰ καὶ διηκοσίων καὶ χιλιέων, τὸν μὲν ἀρχαῖον ἑκάστων τῶν ἐθνέων ἐόντα ὅμιλον, τέσσαρας καὶ εἴκοσι μυριάδας, καὶ πρὸς, χιλιάδα τε καὶ τετρακοσίους, ὡς ἀνὰ διηκοσίους ἄνδρας λογιζομένοισι ἐν ἑκάστῃ νηΐ. ἐπεβάτευον δὲ ἐπὶ τουτέων τῶν νεῶν χωρὶς ἑκάστων τῶν ἐπιχωρίων, περσέων τε καὶ μήδων καὶ σακέων τριήκοντα ἄνδρες. οὗτος ἄλλος ὅμιλος γίνεται τρισμύριοι καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ πρὸς διηκόσιοί τε καὶ δέκα. His uerbis apparet eã fuisse magnitudinẽ olim mediocrium nauiũ, ut ducentos classiarios milites caperent. & eo amplius tricenos capere possẽt. id quod uerba ipsa authoris conijcientis significare uidentur. Eas autẽ naues triremes fuisse author ipse Herodotus prodidit his uerbis alio in loco. τῶν δὲ τριήρεων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διακόσιαι, καὶ χίλιαι, Triremiũ autem numerus fuit mille ducẽtæ et septẽ. Si cui igitur uacet ad calculũ exigere id quod ab Herodoto dictũ est, is inueniet in singulis triremibus ducenos & tricenos epibatas fuisse. Inter minora autem nauigia Herodotus numerat lembos quinquagenum & tricenũ re-

morum, quos ipse πεντηκοντέρους et ξιηκοντέρους appellat. Legimus et apud antiquos fuisse non modo triũ ordinum naues, quas triremes nostri, græci trieres appellant (in qbus per singula transtra terni remiges sedent, suum quisq; remũ ducentes, ita ut qui naui intimus est, is maximum remũ tractet) sed etiam quadriremes & quinqueremes & sex ordinum naues. quin & à græcis hepteres & enneres & deceres uocabula inuenta sunt, quæ naues septenũ nouenum denumq; ordinum significant. Plinius lib. VII. Biremem Damasthenes primum fecisse author est. triremem Thucydides Ammoclẽ Corinthium. Quadriremẽ Aristoteles Carthaginensis. quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius. sex ordinũ Xenagoras Syracusius. ab eo ad decémremem Nesigiton. Alexandrũ Magnum ferunt instituisse ad duodecim ordines. Philostephanus Ptolemæũ Soterem ad quindecim. Demetriũ Antigoni ad triginta. Ptolemæum Philadelphum ad quadraginta. Ptolemæũ Philopatorẽ, qui Tryphon cognominatus est,
» *ad qnquaginta. Plutarchus de Demetrio Antigoni in uita eius ita in-*
» *quit. Vnde illud est non minus uere q̃ eleganter dictum Demetrij*
» *opera magnitudine sua etiã amicis stuporem, pulchritudine uero eti-*
» *am hostibus delectationem solita esse afferre. atqui inter alia memo*
» *ratu digna, & naues duas confectas ab eo aiunt, quarũ altera sex-*
» *decim remorũ ordines, altera quindecim habebat et machinas nõ-*
» *nullas miro ingenio expugnandis urbibus fabricatas, quæ qdem spe-*
» *ctantibus hostibus incredibilẽ admirationem præbebant, id quod*
» *Lysimacho euenisse tradunt. q tametsi supra alios reges inimicus es-*
» *set Demetrio, tamen cum ab eo Solos in Cilicia obsidẽte petijsset, ut*
» *sibi liceret machinas eius nauesq; inspicere, atq; is benigne id conce-*
» *dente Demetrio omnia opera inspexisset, adeo stupefactũ aiunt et ma*
» *gnitudine et pulchritudine, ut ei uisæ sint nõ humano sed diuino in-*
» *genio conditæ. Idẽ alibi. Itaq; Demetrius ad regnum paternum re-*
» *cuperandũ (quod arduum et difficile factum uidebatur) toto animo*
» *conuersus, breui tempore paulominus q̃ centũ millibus peditum, de-*
» *cem equitum coactis, classem deinde q̃ngentarum nauium uarijs ex*
» *locis studio incredibili atq; industria comparauit. & paulo post. O-*
» *mnes autem admirabãtur non solum multitudinem, sed etiam ma-*
» *gnitudinem eorũ opum quæ inusitata mole longe aliorum consuetũ*
» *modum excedebant. Nemo enim reperiebatur q nauem sedecim or-*
» *dinum aut qndecim uidisset. Verũ postea Ptolemæus qui Philopator*
» *dictus est, unã quadraginta ordinũ faciendã curauit, quæ procul du*
» *bio omnes alias naues quæ antea uisæ fuerant, magnitudine ac mo-*

» le sua magnopere superabat. ut quæ in longitudinem ducentos ac
» octoginta, ab imo usq; ad transtra duodequinquaginta cubitos pateret.
» Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringẽtos erant. &
» præter hos paulominus tria millia armatorũ, q foros eius obtinen
» tes eadẽ uehebãtur. Sed hæc (inquit) nõ tam ad usum q̃ ostentationẽ
» fabricata uidebatur, earũ similis machinarum quæ penè immobiles
» sunt. Demetrij autem naues nõ modo magnitudine & arte mirabi-
» les, sed etiam ad certamen bellicũ, usumq; hominum aptæ atq; habi-
» les erant. Athenæus lib. V. de opulentia Ægyptiorũ loquens, & præ
» cipue Philadelphi Ptolemæi, multis autem (inquit) regibus Philadel-
» phus, cũ diuitiarũ magnitudine præstitit, tum etiã studio ingenti in-
» cubuit, ad apparatũ omne genus, instrumentumq; regum magnificæ
» ambitioseq; comparandũ. Quare nauium multitudine reges omnes
» lõge supergressus est. Maximas naues habuit triecõteres .i. tricenum
» ordinum duas, icoserem unã quæ uicenũ erat, quatuor quæ ternum
» denum duas quæ duodenum. quatuordecim quæ undenum. triginta
» quæ nouenum, trigintaseptẽ quæ septenum. quinq; quæ senũ erant.
» quinum autẽ ordinum habuit decẽ & septem. altero tanto plures
» partim quaternum ordinum, partim quaternũ & semis, quas Tri-
» remholias appellant. Reliqua multitudo nauigiorũ quæ per uarias
» imperij partes distributa erant, quatuor millium numerum excedebat.
» τὰ γοῦν μέγιστα ἦν τῶν πλοίων παρ' αὐτῷ, τριακοντήρεις δύο. εἰκοσήρης μία. τέσ
» σαρες ἢ τρισκαιδεκήρεις. δωδεκήρεις δύο. ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες. ἐννήρεις τριά
» κοντα. ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτά. ἑξήρεις πέντε. πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δ' ἀ
» πὸ τριήρους μέχρι τριημιολίας, διπλάσια τούτων. De magnitudine autẽ
nauis Philopatoris eadẽ omnia quæ Plutarchus dixit, et eo amplius
addidit lõgissimos in ea remos duodequadraginta cubitorũ fuisse ab
ea parte plũbatos quæ manu remigũ cõtinetur, ut eo libramẽto nixus
tollẽtiũ brachiorũ adiuuaretur, cũ pars remi scalmo alligata quasi æq
librium faceret, & usum grauioris remi faciliorẽ redderet. Tũ par
tes eius omnes exequtur, apparatũq; tãtæ moli numero et magnitudi
ne respondẽtem. ut proras duas et totidẽ puppes habuisse. & septem
rostra, et gubernacula quatuor. Idẽ author eodẽ libro tradit Hiero-
nẽ Syracusanorũ regem, Romanorũ amicitia ptinaci nobilẽ, cũ cir-
ca sacrorũ certaminũ gymnasiorũq; apparatũ studiosus esset, tũ etiã
ad naues fabricãdas ambitiosius animũ intẽdisse, dũtaxat quæ frumẽ
tationibus uiderẽtur esse cõmodissimæ. Huius igitur generis multas
Hiero cũ fabricãdas mãdasset, unã in primis memorabilẽ pfecit. Ad
quã ædificandã materiã in Aetna mõte cædẽdã indeq; deuehendã

curauit, quæ sexaginta triremibus conficiẽdis satis esse potuisset. quo dicto nauigij magnitudinem conijciendã nobis reliquit. Ad nauticum autẽ instrumentũ cum æs, ferrũ cannabim, reliquáq; q̃bus opus erat, p̃tim ex Italia, partim ex Iberia, partim Rhodano flumine cõparasset, trecentos operi faciẽdo fabros artificesq; adhibuit ac materiæ dedolãdæ, præter administros fabricæ subseruiẽtes opificijs, præfecto summæ operis architecto Archia Corinthio. Quos ipse cũ magnopere hortatus esset ad opus aggrediendũ, insuper etiam dies totos operis se curatorem exactoremq; præbuit. Hac diligentia, his artificibus, hoc architecto rex ille siculus dimidium tantum nauis intra sex menses perfecit. Quo facto inchoatã eo modo nauẽ in mare deducendã mandauit, ut illic extremæ manus opificiũ adipisceretur. Verũ cum de ea in mare deducenda excitata quæstio multis contentionibus esset, ad extremum Archimedes ille mechanicus famigeratus, solus deducendã suscepit, paucis adhibitis operis. compactáq; clauicula machinali quod suscepit p̃fecit, tanta mole nauigij confestim in mare deuoluta, eius machinæ momento cuius idem ipse princeps inuentor fuit. ὡς δὲ περὶ τὸν καθελκυσμὸν αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς, μόνος αὐτὸς κατήγαγε δι' ὀλίγων σωμάτων. κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. His peractis, alterã nauigij partem totidẽ alijs mensibus Hiero consumauit, cum interim clauis æreis denarũ librarum plurimis materiam compingeret, aliq̃bus etiam sesquiplis eius ponderis. qui præ crassitudine nõ aliàs adigi poterant q̃ materia præterebrata. His clauis costæ nauis arrectariæ cũ assamẽtis transuersarijs coagmentatæ, tegulis insuper plũbeis adactis ualidius astringebãtur, q̃bus etiam sub ipsis linteola concerpta cum pice infarcta erant. Erat ea nauis apparatu q̃dem uiginti ordinũ remigij, ædificij uero contignatione triplici. Harũ infimam contignationẽ oneri & mercibus delegauerat, ad quã descensus scalis multiplicibus erat. Ad mediã contignationem transitus alter erat arte mechanica factus. in qua ipsa cœnationes erant numero triginta, secundum utrunque latus nauigij extructæ. In ijs lecti quaterni strati uiris accommodati. Inter quas nauclericum conclaue quinque lectorum capax erat. Præterea thalami tres in eadem contignatione erant, culina'que supradictis locis subseruiens ad puppim ædificata. Omnes autẽ supradictæ cœnationes pauimẽto stratæ erant, tessellis uermiculato lapidis oĩs generis. In eo pauimẽto Troiani belli fabulamẽtũ uisendo artificio cõcinnatum legebatur. Cũ alioq̃n ea oĩa ædificia tectis laqueatis

et post.bus exornata spectabili opere essent. Sūma pars nauigij gymnasiū habebat, ambulationesq; laxas pro portione magnitudinis suæ. quas etiam ipsas simul ambientes horti omni genere stirpium complectebantur, fictilibus in uasis & plumbeis consitorum, simul ederæ uitesq; opacabant pāpinis ac corymbis inumbrantes. quarum radices alebant dolia terræ plena, pariter quidem illæ cum hortis machinamento irriguæ. Ab his erat Aphrodisium .i. conclaue Veneri deæ dicatum, instrumentum etiam ipsum triclinari lectisternio, paui mentoq; stratum, achate lapide, alijsq; uarijs & nitentibus distincto, cuiusmodi lapidum copia in Sicilia reperitur. Ac parietes quidē habebat cupressinis tabulis assibusq; contextos, laqueatūq; tectum eadem materia. Fores etiam ex ebore & odorata materia compactas, atq; eo amplius pictura, sigillisq; exornatas. Deinceps erat exhedra quinq; lectorum capax, quorum parietes postesq; buxo compacti erant, inibiq; bibliotheca. & in lacunari sphæra, ad imitationē eius solarij efficta quod in Achradina situm erat, quæ insula est Syracusarum. Huic loco balneum iunctum erat. in quo tres lecti cum solio metretarum quinq; capaci, quod ex lapide uario scalptum erat, et tribus æneis caldarijs. Mitto nunc habitationes militibus destinatas, ijsq; qui super sentinam erant. Mitto equorum præsepia ab utroq; latere nauigij numero dena sita, cum frenis & stratis, & omni equitum instrumento, eorumq; ministerij atq; equorum pabulo. Præterea lignarium & clibanos focos & pistrina, aliaq; ministeria in proiecturis nauis prominentia. Quid dicam athlantes nouenum pedum altitudinis certis interstitijs firmatos, ut scalpturas prominentes summæ contignationis mutulorum uice fulcirent? Quid turres octo? binas in prora & puppi, et per utrunq; latus extructas, in murisq; propugnacula. Præter hæc machina erat in medio catastromate super tripodes excitata Archimedis etiam inuentum, saxa tritalentaria telaq; missilia duodeuiginti pedum facile eiaculās ad quadringentos cubitos, quod spatium est stadij. Hæc et alia machinamenta propugnatoria, ut coruos, lupos & in summo malo carchesia ænea lapidum conceptacula ad lapidationem faciendam in hostium nauigia, longum esset enarrare. Stabant enim in uno terni, in alijs bini aut singuli homines lapides eiaculantes, quos serui in foris nauis stātes uitilibus quallis tēpore pugnæ suggerebant trochleis subuehētes. Idem Archimedes cochleam commentus erat, tantæ nauis sentinæ ab uno homine exhauriendæ. Verum ut nauigij magnitudo ac uastitas animo concipi possit, nonnulla adijciā ex ijs quæ Athenæus

ſcripſit ad hoc maxime pertinentia. ἦν δὲ καὶ ὑδροθήκη κατὰ τὴν πρῴραν κλειστὴ, δισχιλίους μετρητὰς δεχομένη, ἐκ σανίδων καὶ πίττης καὶ ὀθονίων κατεσκευασμένη. παρὰ δὲ ταύτην κατεσκεύαστο διὰ μολιβδώματος καὶ σανίδων κλειστῶν ἰχθυοτροφεῖον. τοῦτο δ᾽ ἦν πλῆρες θαλάττης. ἐν ᾧ πολλοὶ ἰχθύες εὖ ἐτρέφοντο. Erat, inquit, in eodem nauigio ſecundũ proram aquæ cunceptaculum concluſum, capax duorum millium metretarum, aſſamentis & pice & linteorum farctura cõpactile. Iuxta quod rurſus piſcina coaxatione & implumbatura conſtans, plena aquæ marinæ, ita ut in ea commode magna copia piſcium facile aleretur. Idem alibi. σῖτον τε ἐνεβάλλοντο εἰς τὴν ναῦν μυριάδας ἑξ. ταρίχων δὲ σικελικῶν κεράμια μύρια. ἐρεῶν τάλαντα δυσμύρια, καὶ ἕτερα δὲ φορτία δυσμύρια. Frumentum autem negociatorium in ea naui èxportabant ad millia ſexaginta, ſalſamenta ſicula ad cadũm decem millia. lanarum talenta uiginti millia, & alterius mercis altera uiginti millia. prætereáq; commeatus uectorum nautarumq; ſexaginta millia. Frumenti dixit non addito modium uel medimnum, ego tamen medimnum eum intellexiſſe puto, ex more loquendi græcorum coniecturam faciens, et præcipue ſiculorum ut ex ſuperioribus apparet. Hæc duo millia & quingentos modios Pariſinos faciũt. Modius autem Pariſinus quatuor et uiginti medimnos atticos capit. Decem millia cadorum uel amphorarum, mille ducentos & quinquaginta modios itidem Pariſinos. Lanarum & reliquarum mercium talenta quadraginta millia, talenta Pariſina triginta millia efficiunt, ut nunc craſſiore calculo libras atticas uel minas, ſex & nonaginta drachmarum intelligamus, id eſt duodenum unciarum. Sic fiunt pondo noſtra duodeuicies centena millia. Libra enim noſtra epitritam proportionem ad Romanam libram habet .i. tertia parte maiorem. Hanc ſummam ſi ad culeos duplares redigere uelimus, ꝙ trimodia noſtra efficiunt, hoc eſt quatuor et uiginti amphoras, & in culeos ſingulos bina millia pondo ſtatuamus, id quod hodie nauicularij faciunt, qui anniuerſarios commeatus meritorijs nauigijs ſuſcipiunt, ut ſtatim uidebimus, fient nongenti culei trimodiales, quibus ſi mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in ſumma mille trecenti ſedecim culei. Nunc ſi exquiſitius perſequi uelis, et ſemuncias in ſingulas libras addere ſumma librarum quinq; & ſeptuaginta millibus excreſcet, quæ additamentum ſeptem & triginta culeorum et ſemiſſis efficiunt. Et hæc omnia præter aquam dulcem, præter piſcinam, præter tot dietarum inteſtinum inſtrumentũ, præter annonam uectorum & pabulum equorum. Hanc tamen nauem

longe magnificentia & splendore apparatus antecessit nauis fluuialis Thalamegos nomine, quam Philopator supradictus in delitijs habuit Nilo pernauigando, longitudine sexcentorum pedum, latitudine quinque & quadraginta. ab infima parte ad editissimum dietarum fastigium, altitudine pedum paulo minus sexaginta. In qua dietas & cubicula & alia ædificia uoluptariæ uitæ accommodata, ambulationum porticus duplices ambibant, proram & utrunque nauis latus complectentes quingentorum pedum ambitu. A puppi autem nauis patens, e regione proræ uestibulum habebat ex ebore & alia primæ notæ materia constans, per quod ingredientes porta quadriforis excipiebat, & ex atrio in œcum, id est in prægrande conclaue ferebat, uiginti lectorum capax. cum utrinque per uestibulum ingredientibus patentes crebræ fenestræ auras perflantes commode admitterēt. Reliqua sunt eiusmodi ut siquis omnia ad uerbum prosequi uelit & possit, fidem sint excessura. Illud aūt quod de C. Cæsare memoriæ traditum est ut reliqua eius acta, non magnificentiæ esse puto, qui fabricasse cedrinas liburnicas dicitur, gēmatis puppibus & uersicoloribus uelis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnaq; etiam uitium & pomiferarum arborum uarietate. quibus discumbens de die inter choros, ac symphonias litora Campaniæ peragrabat. Nostrorum autem tēporum opera quæ maxime magnifica esse creduntur si cū illis contendantur, prope est ut perinde esse uideatur, ac si formicam elephanto compares. Sed principes & opulenti hodie priscarum rerū ignari, sese in rebus mediocribus & paruis admirantur, sola ignorantia beati si argumentari uelimus. Quo magis despicari & flocci pendere eorum sortem licet, ijs quidem qui felicitatem nec pondere nec numero metiuntur. Hæc ideo retuli, quod multi opinantur ideo apud historicos magnum numerum nauium lectitari, quod antiqui nauigiolis uterentur præ ijs nauigijs quæ memoria nostra uisa sunt. sed uidelicet eorum est id censere qui prisci æui magnificentiam memoriæ suæ finibus circunscribunt, uetera male æstimantes, quorum siquis hodie nauem Demetrianarum nauium similem uideret, id est quindecimremē uel sedecim, ut græci appellant ἑκ-
» *καιδεκήρη πεντεκαιδεκήρη, rem omni æuo inauditam uidere se existimaret. Leguntur & apud antiquos nauigia triarmena, id est tribus uelis insignia. Athenienses autē classiarijs opibus & copijs claruisse, cum ex Thucydide, tum ex Plinio nouimus, qui libro septimo de ijs loquens, qui uariarum artium speciminibus editis*

» enituere, laudatus, inquit, Ctesiphon gnosius æde Ephesianæ Dianæ
» admirabiliter fabricata. Philon Athenis armamentario mille nauiũ. Legimus apud eundẽ Plutarchũ in Antonio, in bello Actiaco Antoniũ præter copias terrestres circiter quingẽtas naues pugnaces habuisse, in qbus permultæ octonum ordinum atq; etiam denum fuerunt, alioqui omnibus armamentis egregie instructæ. ex quibus cum optimas elegisset, à triremibus ad decemremes quatuor & uiginti millia pugnatorum imposuit, cum classe conflicturus esset. Magnum autem fuisse numerum nauium electarum ex eo apparet, q cum Cleopatra cum LX nauibus et Antonius quinqueremi aufugisset, trecẽtæ captæ in eo prælio esse narrantur à Plutarcho, quo fit ut pauciores cẽtenis militibus in singulis nauibus fuerint. Hodie maiorem numerũ stipant, ut audio, in aciem maritimam prodituri. Verum onerarias naues primæ magnitudinis duntaxat negociatorias, sed tamen quæ tormentis muniuntur, non ultra centum & octoginta culeos ferre dicunt, id est nonaginta tonellos, ut nauicularioriorum uerbis utar. Minimæ enim magnitudinis onerarias quadragenarias esse aiunt. mediæ notæ septuagenarias & octogenarias. Maximas autem quæ in mari occiduo uideantur ferè centenarias, raro maiores esse. Tonellũ ego trimodium culeum appellauerim. tres enim modij nostri tonellum unum efficiunt, id est culeum geminatum. Ita fit ut maximæ onerariæ nostri temporis plerunq; non maiores sint illis quas Cicero in Lycia fuisse dixit. de nostris loquor, nam Germanorum naues duplices & triplices nostrarum esse dicunt. Octogenariæ enim naues ducenta & quadraginta modia nostra capiunt, at duo millia amphorarum ducenta & quinquaginta modia nostra æquasse docuimus. Est autem ea formula nauiculariam factitantium ut in singulos culeos duplares bina millia pondo numerent. tanti enim pendere uini tria modia nostra dictitantur. sic fit ut salis aut alterius grauissimæ mercis uectura ad bina millia pondo hac appellatione nuncupetur, ut si nauis centum et octoginta millia pondo ferre cõmode possit cum instrumento machinario, ea octogenaria uocitetur. Ex prædictis igitur patet quantæ fuerint antiquorum naues etiamsi pauciores olim milites pro portione in naues imponebant, q̃ pro nostri temporis more, quantum coniectura assequi ex historicis possumus. Etenim si quis omnia quæ commemorauimus diligenter animaduerterit, iudicabit (ut spero) non fallaci me coniectura ductũ esse in mensuris indagandis. Non me latet apud Aeginitam legi minam atticã sedecim uncias habere, & Romanã uiginti. Sed nec Pauli authoris

adnotata

adnotata illa esse puto, nec si Pauli sint, ad rem quã agimus pertine re. Sumptum est enim illud dictum ex medicorum usu, ut supra ex Celso adnotauimus, non ex antiquitate. Nunc ad id redeundũ quod pene praeterij. Diximus supra duodequinquagenos numos ex auri libra percussos, cui dicto pugnare uidetur id quod dicitur libro decimo codicis imperatorij in lege quoties, in titulo de susceptoribus, duobus scilicet & septuaginta solidis persolutis acceptam ferri libram auri debere. Quapropter adnotandum habuimus, id nõ de aureis priscis intelligendum, qui ad formulas primas numi aurei exacti sunt, aut paulo ab ijs imminuti. nam imminutum postea esse pondus formarum ex his uerbis Isidori intelligimus. Solidus, inquit, apud latinos alio nomine sextula dictus est, ideo ꝙ his sex uncia compleatur. hunc autem uulgus solidum aureum uocat, qui solidus dicitur, ideo quia nihil illi deesse uideatur. Solidum enim antiqui integrum dicebant. & totum hoc dictum Isidori, adiuuat Pomponij auctoritas in lege nomismatum in titulo de usufructu in Pandectis his uerbis. Nomismatum aureorum uel argenteorum ueterũ quibus pro gemmis uti solent, usufructus legari potest. immutata enim forma percutiendi numi, qui ueteres numi extabant, non numi uice, sed gemmarum & rerum in delitijs habitarum censebantur, quo modo fit hodie. Antiqui aurei, ut diximus, binas drachmas pendebant, hoc est senos scrupulos. & quaterni in uncias signabantur, sic ex libra Romana duodequinquaginta fiebãt, hoc est ex duodecim uncijs. pondere autem imminuto ex binis drachmis terni numi fieri cœperunt, hoc est seni ex uncia. ita fit ut auri libra duobus & septuaginta aureis impleretur, licet antiqua libra numaria centenas drachmas caperet ut mina attica, ut saepe iam dictum est. Nomismatis autem imminutio eo tempore facta est, quo Romani imperij opes tenuiores factae sunt principum multorum nequitia, qui luxu ꝑditi priuatorum opes tributis exhauserunt. q̃q̃ Romanae uires sese ipsae confecerunt, cum Augusti plures eodẽ tempore ab exercitibus facti, ciuilia bella & intestina pro externis gererent. sic mundus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia uti cœpit. id quod necesse fuit, cum multum precijs rerum decessisset. Hoc idem Francia experta est. si quis enim huius temporis nomisma cum antiquo examinet exploretq́; dimidio uberius illud hoc inueniet & pondere & indicatione, atq; eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus sesquisolato pendentes. In his genius est alatus liliata insignia tenens. extant & alij philippei sceptrati nonnul

li, alij etiam ſoliati, rege intus trabeato iura pro poteſtate reddente. ibi maieſtatem regiam planè expreſſam agnoſceres, qualem hodie nemo meminit, rege utroq; ueſtigio leonibus innitente. Hi triplici forma percuſſi ſunt. ſed qui minima ſignati ſunt, binos ſolatos trahũt. qui maxima & grauiſſima, ij pondus habent ſecundum Eduardeos Angliæ maximum, eiſq; proximum. hoc genus omnium quæ uidi, tametſi nullius generis non habui quod quidem hodie extet, ſcite formatum erat. hos & roſatos Eduardeosq; pondere ſuperant Carolei Aquitaniæ, qui fortes appellantur. in quibus dux armatus genu nitens leonem manibus Herculis more elidit. ſed ſuperiorum indicatura pecuatorum ſimilis eſt, quos Ioannes rex ſignauit, triplici & ipſos forma & magnitudine, omnes primam auri notam obtinentes. Quãto autem hodie ieiunior ſit & exanguior, ut ita loquar, res numaria, ex eo certe conſtare poteſt, ꝙ qui Franci extant nummi equites pediteſq; olim uiginti ſolidis ualentes, unde Francicos hodie quoq; appellamus, nunc ſolidis quadraginta edicto etiam principis æſtimantur, pluris etiam in foro permutabiles. Quod ſi inquirere infinitimas nobis prouincias inſtiteris, eãdẽ apud eos ut apud nos olim & hodie rationẽ reperies. Prorſus quaſi confinibus prouincijs Francia conſtituendæ rei numulariæ rationem præſcripſerit. id quod optima ratione iudicare quis poteſt. Neq; enim conſiſtere commercia potuiſſent quæ nobiſcum ſemper finitimi miſcuerunt, niſi eandem auri notam afferrent quã acciperent. Itaq; quãdiu aurum primarium ſignatum eſt in Francia, tãdiu ipſi quoq; finitimi populi eodem genere uſi ſunt. Nunc autem & noſtratis, & externi nulla uncia niſi concreti uiſitur et æroſi. Verumenimuero qui hodie extant imperatorij aurei poſt priſcos illos didrachmos ſignati, ponderi prædicto non reſpondent à ſanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Conſtantini Magni & Iuliani & Magnentij, et aliorum recentiorum, ſed in omnibus quos expendimus ita imminutum pondus erat, ut ſeni & ſemis non planè unciam æquarẽt, ſepteni excederent. Vnum etiam Iuſtiniani principis uidimus quẽ nobis oſtendit Chriſtophorus Longolius uir egregie doctus, & rerum antiquarum ſtudioſus. ſed ne is quidẽ prædictis grauior erat. Quare prædictam legem de duobus et ſeptuaginta ſolidis ideo latam puto, ꝙ imminuto pondere numi, libræ quoq; aureæ æſtimatio & pondus ſenſim imminuebatur. quapropter ne tandem imminutio inualeſcens, rem numariam conturbaret, imperator certum modum imponere uoluit. q̃q̃ ſi qs legem illam diligenter conſideret, nõ

tam in

tam in uniuersum statuere de auro signato uidetur, q̃ de auro tributario, ut fortasse indulgentia principis aliquid antiquis pēsitationibus remittere lege illa uoluerit, id.n. sæpe fit ut maneāt antiqua uectigalia aut pēsitationum uocabula, et tn̄ minore summa aut æstimatione stipēdiarij defunguntur. Cur aūt aurei solidi quoq; dicantur, his uerbis Lāpridij declaratur in Alexādri uita. Vectigalia publica in id cōtraxit, ut q decē aureos sub Heliogabalo præstiterāt, tertiā partem aurei præstarent, hoc ē tricesimā ptem, tuncq; primū semisses aureorū formati sunt. atq; ēt cum ad tertiā partem aurei uectigal decidisset, tremisses, dicēte Alexādro ēt quartarios futuros qn̄ minus nō posset. quos qdē iā formatos in moneta detinuit, expectans ut si uectigal cōtrahere potuisset, et eosdē ederet, sed cum non potuisset p publicas necessitates conflari eos iussit, & tremasses tm̄ solidosq; formari. Hactenus Lāpridius. Intelligimus igitur aureos integros appellatos esse integros eo tpe quo semisses & tremisses fieri cœpunt. In iure aūt ciuili quod nunc hēmus, nō una aurei æstimatio ē, ut multi existimant, nec semp septuagenos binos in libras accipiendos censeo, sed pro tempore aliqd statuentium principum æstimationem faciendā. ut uerbi gratia, in lege prima de uarijs & extraordinarijs cognitionibus Vlpianus de honorario aduocatorū loquens, ita inqt. Licita autem q̃titas intelligitur pro singulis causis usq; ad centum aureos. centum aureos hoc in loco pro duobus auri pōdo intelligo. Nam Vlpianus Alexādri tempore scripsit nōdum immutata prisci nomismatis forma, nisi si pauca scrupula auaritia ipsorum legitimo ponderi detraxit ut supra docuimus. Visuntur enim hodie Mamææ matris eius nomismata. & ego omnium imperatorum uidi eadē forma ab Augusto ad Cōmodum Cæsarē. sed et hoc quod diximus non solum argumentis, sed etiam Taciti authoritate cōprobare possumus, q lib. XI. de tempore Claudij pricipis loquēs. Cōtinuus inde, inquit, & sæuus accusandis reis Suillius, multiq; audaciæ eius æmuli, nam cuncta legum & magistratuum munia in se trahens princeps, materiam prædādi patefecerat. non quicq̃ publicæ mercis tam uænale fuit, q̃ aduocatorū pfidia, adeo ut Samius insignis eques Romanus quadringentis numorū millibus Suillio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente Caio Silio consule designato consurgunt patres, legemq; Cintiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne qs ob causam orādam pecuniā donum'ue accipiat. deinde obstrepentibus ijs qbus ea cōtumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, ueterū orato

» rum exempla referens, qui famam in posteros praemia eloquentiae
» cogitauissent pulcherrima, alioqui & bonarum artium principem
» sordidis ministerijs foedari, ne fidem quidem integram manere ubi
» magnitudo quaestuum spectetur. quod si in nullius mercedem negocia in
» eantur pauciora fore, nunc inimicitias, accusationes, odia & iniurias
» foueri, ut quomodo uis morborum, precia medentibus, sic fori tabes,
» pecuniam aduocatis ferat. & paulo infra de Suillio & alijs aduo-
» catis loquens qui causam diuersam tuebantur. Caesarem, inquit, cir-
» cunsistunt anteacta deprecantes, & postquã annuit tacens, incipiũt.
» Quem ullum tanta superbia esse ut aeternitatem famae spe praesu-
» mat, usui & rebus subsidium praeparari, nequis inopia aduocato-
» rum potentioribus obnoxius sit. neq; tamen eloquentiam gratuito
» contingere, omitti curas familiares ut quis se alienis negocijs inten-
» dat, multos militia, quosdam exercendo agros tolerare uitam. nihil
» à quoq; expeti nisi cuius fructus ante praeuidetur. prompta sibi exẽ-
» pla, quantis mercedibus P. Clodius & Caius Curio concionari soliti
» sint. se modicos senatores, qui à Rep. nulla nisi pacis emolumenta pe
» terent. cogitaret plebem quae toga enitesceret, sublatis studiorum pre
» cijs etiam studia peritura, ut minus decora. Haec ita haud frustra di
» cta princeps ratus, capiendis pecunijs statuit modum usq; ad dena
» sestertia, quae egressi, repetundarum tenerentur. Qui locus tribus uerbis corruptus est in exemplaribus quae circũferuntur. His uerbis Taciti apparet Vlpianum licitam quantitatem appellasse eam quae Claudiano senatusconsulto taxata erat eo tempore quo aduocati inuidia maxima flagrabant ob delationes & perfidiam praeuaricantium Dena autem sestertia dena millia numum sestertium ualent, ut satis ostendimus. hoc est centies centenos sestertios. atq; nos alibi docuimus & ratione & authoritate singulos aureos centenos ualuisse numos, hoc est uicenas quinas drachmas, ita ut auri ad argentum proportio maior esset duodenaria. Quare planum fit dena sestertia & centenos numos eandem fuisse summam, sed Vlpianus aureos dicendo temporis sui consuetudini seruiuit iam obsoleto more eloquendi per sestertia. In lege Nonnulli, de accusationibus digestis, pauper dicitur qui minus q̃ quinquaginta aureos possidet. Quinquaginta aureos auri libram intelligo propter Hermogenem eius dicti authorem, qui aequalis Alexandri imperatoris fuit. In lege si duobus cõmunia, de legatis, Iustinianus uarie precia mancipiorum taxauit. minimum autem precium non infra .xx. solidos, maximum non supra octoginta intendit. solidos non dubie aureos eius

temporis

temporis intelligere debemus, qui subsesquupli erant priscorum aureorum ita ut triceni solidi uicenos aureos ualerent. Qua ratione fit ut minimum pretium serui triginta nostri aurei fuerint, summum autem centum & uiginti, quæ æstimatio longe minor est illis quas in præcedentibus ex Plinio & alijs collegi, pretijs scilicet iam rerum omnium deminutis. sed nec illi aurei recentiores auro obryzo signati sunt ut antiqui, ex quo apparet recentiores principes nomisma bifariam minuisse pondere scilicet & auri indicatura, quomodo & nostri fecerunt, & totus denuq; occidẽtis orbis, id quod institutum aiunt ne aurũ mollissimum & argentum purum quod duodenarium appellant, usu ac collybo detereretur. Plinius author est Liuium Drusum in tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuisse. & rursus alibi. Miscuit, inquit, denario triumuir Antonius ferrum. miscentur æra falsæ monetæ, alij è põdere subtrahũt. Denarium nunc appellamus Caroleum numum argenteum, q anti quum sestertium ualet. Assem autem appellare possumus quẽ duodenarium uocamus, & ita in partes diuidere, ut antiqui suum assem diuidebant in sui generis partes, quadrantes, sextantesq; dicentes sic unciæ loco erit denariolus, quem græci chalcum dicunt. sic quinarius & senarius uel quincunx & semis, q quinos & senos denariolos ualent. sestertios dudum signauimus qui duos solidos & semissem ualerent, sed iam rari uisuntur. facti enim non placuerunt. extant & trepondij pridem signati grossi curij uocitati ab authore prædiuite auorum memoria. Centussem dicere possumus pro ea summa quã alternis prope uerbis negotiatores centum solidos appellant, ut decussem pro decem. Licet enim uerba antiqua in usum nostrum interpolare, quæ quidem æui situ non putida facta sunt. Vidimus post quadriennium edictum præconio promulgatum, quo omnibus nomismatis priscis usus abrogabatur, tam nostratibus q̃ externis. perinde, quasi nullus numus locabilis esset qui non æqualis nostræ memoriæ fuisset. quod edictum unius hominis impotentia principi extuderat, qui omnia pene omnium magistratuum munia sui iuris ac potestatis fecerat, cum muneris sui uices proprias uix tertio quoq; actu obiret. Sed q̃uis minax ac tumultuosum præconium, consensus hominum iure optimo neglexit, præsertim authore sublato de medio. quod enim tandẽ edictum iniquus excogitari potuit, & in maiores nostros magis iniurium, q̃ monumenta, memoriamq; regum ꝑpetuo delere? Eo. n. mandato id agebatur, ut optimũ quodq; nomisma conflaretur, & inde pecunia notæ omnino dete-

rioris quassáq; signaretur. O improbum inuentum, & si fieri posset memoriae hominum eximendum. Olim magistratus Romani, & post eos Repub. sublata principes iconicôs se fingi in nomismate uolebant, quasi nomen suum latissime longissiméq; prodituri, quo nomine ad nostram usq; aetatem permansit eorum memoria, uelut statuis p totum orbem erectis. Quod cum nostri principes olim imitati essent, similem eis gloriam aetas nostra inuidisse olim dictitabitur, unius hominis uel paucorum crimine, tametsi utinam ipse saeculum suum nostrumq; hac una nota inussisset. Huiusmodi hominū uel temeritatē uel rusticitatem arguit lex prima de ueteris nomismatis potestate, undecimo libro Iustiniani Codicis, his uerbis. Solidos ueterū principum ueneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur, modo ut debiti ponderis sint & speciei probae. sciturís ijs qui aliter fecerint, haud leuiter in se uindicandum. Verū ea quae diximus de amphora & mensuris caeteris, rursus in dubiū uocabuntur cum locus ille Plinij succurrerit ubi de uino Opimiano loquitur. Quare & si procul à me abesse suspitionē illā uolo quasi obtrectaturientis more hominis & delatoria, ut dicitur, curiositate in cómentarios inquisiuerim scriptorum nostro saeculo clarissimorum atq; existimatissimorum, facere tamē nequeo quin in operis huius coronide Hermolaum Barbarum uirum summa laude dignum, iterum ad disquisitionem doctorum hominum reuocem non ꝙ manibus uirorū doctorum diem dicere gaudeam, qui uadimonium obire apud superstites nequeunt, sed ꝙ ueritatem asserere in lucem uolens, locupletes eius rei uades quos nobis uiuens reliquit, citandos omnino ad hoc iudicium duxi. praeuaricationis enim insimulari aut certe obliuionis possem, si locum illum Plinij silentio praeterirem. qui ut ab Hermolao intellectus est, id quod nos diximus de uncia euertit, ob quod omnino fuit res in iudicium deducenda. Plinius igitur lib XIIII. de uini generibus loquens quae in auctoritate fuerūt. Alicui anno (inquit) fuit omnium generum bonitas. L. Opimio consule cum. C. Gracchus tribunus pl. seditionibus agitatis interemptus, ea coeli temperies fulsit (cocturam uocant) solis opere, natalis urbe sexcentesimo trigesimo quarto. duranteq; adhuc uina ducentis ferè annis inspeciem redacta mellis asperi. etenim haec natura uinis in uetustate est. nec potari per se queunt nisi peruincat aqua, usq; in amaritudinem carie indomita. sed caeteris uinis commendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt. quo fit ut eius temporis aestimatione in singu-

las

las amphoras centeni numi statuantur. ex ijs tamen usura multiplicata semissibus quae ciuilis ac modica est, in Caij Caesaris Germanici filij principatu annis centum sexaginta singulis uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus referentes uitam Pomponij Secundi uatis, coenamq; quam principi illi dedit. tantum pecuniarum detinent uini apothecae. Hunc locum ita legit Hermolaus, & ita se emendasse testatur, quem in altera editione enarrans post explicatam de usuris retractationem, ut redeamus, inquit, ad propositum, si amphora id est (ut Festo placet) octuaginta uini librae sub Opimio centum numis ualuit, faciunt autē octuaginta librae nongentas sexaginta uncias, efficitur ut semisses usurae hoc est numi seni annorum centum sexaginta nongentos sexaginta numos inferant, atq; ita singulae uini unciae singulis numis usurae nomine constiterint. Hactenus ille cum dixisset, quasi penso suo absoluto, ad alia transit, cum magna (ut uidetur) securitate compertae rei defunctus. Primum siue hoc dixerit Festus, siue non, id quod datur accipio, id est uini amphoram octuaginta librarum esse. hac enim ratione efficitur ut sextarius sit unciarum uiginti. nam cum duodequinquaginta sextarijs amphora impleatur, si libris duodequinquaginta totidem besses addas, ut sint duodequinquagies uicenae unciae, fiunt octuaginta librae. quin & ipse Hermolaus in priore editione, Amphora, inquit uini quadrantal latine dicta Festo Pompeio, congios octo continebat, id est sextarios. XLVIII. sextarius uncias uiginti Festo, sed Africano libras duas aut tres, nunquam tamen plures duabus heminis. ita fit ut singulae amphorae. LXXX. Festo, uel XCVI. Africano, aut certe CXLIIII. uini pōdo capiant. qbus in XII uncias resolutis, efficiuntur aut nongentae sexaginta unciae, si octoginta pondo sunt, aut mille cētum quinquaginta duae, si nonaginta sex, aut mille septingentae uiginti octo si centum quadraginta quatuor. Ex quibus uerbis tametsi ambigere magis q̄ rationem colligere doceamur, tamen, ut dixi, quod a me stat, id cupide accipio, & in rem meam uerto. hac enim authoritate probo sextarium uel dipondium fuisse id quod astruere conor, uel certe unciarum uiginti, cum apud Plinium legatur quindecim unciarum esse, id est librae & quadrantis, quod nullo alio testimonio subsistere potest. Verum illud non concedo ut uncia uini duodecima librae pars sit. nec in sextario uncias uini uiginti esse dico, sed duodecim, & in amphora quingentas septuaginta sex, quas Hermolaus nongentas sexaginta esse putauit. id quod ante ex Martiale abun-

de probatum est. alioqui sextarius qui citra controuersiã in duodenos cyathos diuiditur, non unciarum uicenum, sed duodenum tantum esset, si uncia uini apud Plinium ad pondus non ad mensuram referretur, quod nec Pliniano sextario nec Pompeiano congruit; quodq; Hermolaum non aniaduertisse mirum est praesertim cum Plinium in manus accepisset. quota est enim uncia pars librae, tota est cyathus sextarij. & uncia tam ad quotam partem, q̃ ad pondus refertur apud authores, &, quod maius est, interdum ad longitudinem uel crassitudinem, ut in primo libro ostensum est à no-
» bis. Plinius lib. XVIII. de medica loquens. Si sit humidum solum
» herbosum'ue, uincitur, & desciscit in pratum; ideo protinus altitu-
» dine unciali herbis omnibus liberanda manu potius q̃ sarculo.
Vncialem altitudinem pollicarem intelligo. id est digiti & trientis ut Frontinus author est. Nimirum Hermolaus blandiente calculo deceptus est, siquidem cum centies sexagies senos numos cum octuagies duodenis uncijs ad unum quadrare subducenda ratione inuenisset, ilicet non excussum quod arridebat admisit. ultra enim addubitare eum non sinebat deprehensae usurarum rationis fiducia gestiens, quod tamen affirmare uereor, ne plenum sit audaciae. Ipse enim Hermolaus de altera sua editione ad Antonium Caluum scri
» bens Venetum patricium, ita inquit. Peruenit quidem res ad umbi
» licum, sed nullus tamen dies est quo non fiat aliqua accessio; nunc
» cum impressoribus agitare cœpi lente, de industria rem differens,
» ut diutius in fermento sit, nihil time, diligentiam adhibituri sumus,
» qualem in altera editione praetermissam saepe mecum questus es.
» & paulo inferius. Multo autem (inquit) plus operis & laboris adij
» q̃ putabam, ꝙ omnium rerum quae in cœlo & sub cœlo sunt gnarũ
» esse oportet qui Plinium profitetur intelligere, tanto magis qui casti-
gare. haec uerba significant Hermolaum magnam animaduersionẽ adhibuisse secundae castigationum editioni. In hoc igitur loco ego numerum numorum deesse dico, sicut, & in alijs quibusdam locis apud Plinium, qualis est ille libri decimi septimi in principio de Lucij Crassi domo, & lib. XXXIII. de argento Carthagini imperato, ut in superioribus adnotauimus. Quare sic legendum puto. Quod ut eius temporis aestimatione in singulas amphoras centeni numi statuantur, ex ijs tamen usura multiplicata semissibus quae ciuilis ac modica est, in C. Caesaris Germanici filij principatu anno centesimo sexagesimo singulas uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus. ut sensus sit apertus hoc modo, & omnino extricatus, sicq; Plinium

locutum

" locutum intelligamus. Quare si eius temporis. uel sic. Verū si tempo
" ris Opimiani æstimatione in singulas amphoras centenos numos sta-
" tuas, ex his tamen usura multiplicata semissibus in Caij Cæsaris
" principatu anno centesimo sexagesimo, & reliqua. Verba sun enim Plinij coniectura assequentis id quod dicit. Si, inquit, consulatu Opimij uinum illud centenis numis ualuit, id quod uerisimile est, & interusurij semissium ratio habeatur, necesse fuit anno centesimo sexagesimo, quo tempore Pomponius cœnam Caligulæ dedit, uncias uini singulas tot numis constitisse. Hermolaus hunc locum castigans duo uerba mutauit, illud quo sit pro quod ut, & singulis pro singulas legens. anno autem centesimo sexagesimo lego, sensu ita exposcente, & alioqui ab antiquo uno exemplari admonitus. Hic etiam periclitari libet & aliquid comminisci, ut ineundæ huius rationis formā aperiamus, utq; si nobis collimare non contigerit, post nos existat aliquis qui à scopo non aberret, sic enim artes consumatæ sunt, alijs super alios commentantibus, animorumq; contentio ad eam tandē peruenit, quam græci εὐστοχίαν, id est animorū uel oculorum intentionem non aberrantem appellant, nostri collimationē dixerūt, quasi tragulam quandam perspicaciæ ad inuentionis scopulū limis oculis intendentium, q̄q̄ sunt qui collineationem appellare eam malint, à lineis uisualibus in unum locum contentis. Hoc ueluti iure gentium utentes, post doctissimorum hominum sententias, & nostrā in medium sæpe in hoc opere attulimus. nec qui post nos sententiā dicturi sunt, assentiendi magis q̄ censendi exemplum amplectentur si operam prolixe literis impenderint, alioqui chartarum inani dispendio tot libri noui sub prælo quotidie mitterentur. Id modo ne referat Gallus an Italus sit qui ad scribendū animum appulerit. Quod non ideo dico, quasi hoc nobis instituto Italia literarū bonarum magistra interdixerit, quæ nulli non laudem suā benignitate summa, ut bona quoq; sua impartit, sed nostratium hominum improbitas memoriæ semper obuersatur, cui nunq̄ satis uidebor respondisse. qui utinam ipsi tam Italos q̄ Italiā amauissent, melius enim, ut arbitror & nobis & honori suo consuluissent. Semisses igitur usuræ centum & LX. annorum, id est centies sexagies seni numi, ut Hermolaus dixit, nongentos sexaginta numos efficiunt, q̄bus si sors addatur, quam ipse omisit, fiunt mille & sexaginta. ita Hermolai ratio procedere non potest, cum sortis & usurarum ratio habēda sit. In amphora autem octo & quadraginta sextarios esse constat, & duodecim cyathos in sextario, quos numeros si inter se ducas,

fiunt cyathi quas uncias Plinius dixit, quingenti septuaginta sex. si ergo apud Plinium sic legas. singulas uncias binis constitisse, & subintelligas numis, quod fieri ex præcedentibus potest, duo & nonaginta numi plures erunt, q̃ ut summa eorũ duplicata mille & sexaginta numis ad unum congruat. Summa enim cyathorum duplicata mille centum & quinquaginta duo erit. Ita Plinius duobus & nonaginta numis usuras auxerit. q si usuras usurarum reputemus, octauo quoq; anno & sexto mense anatocismus renascitur, id est centesimo mense, qua ratione centum annis usura subnascens, duodecies senos numos peperit, id est duos & septuaginta, & sexaginta annis paulominus duos & quadraginta. qui fiunt simul pro fœnore iterato centum & quatuordecim. Ita Plinius exacte uidetur rationẽ supputasse. Anatocismum autem usitatum fuisse antiquis notius est q̃ ut ostendere necesse sit, quapropter fortasse non uini apud Plinium, sed binis legendum est. Nam uini uerbũ omnino eo in loco non congruit ut superuacaneum. sic fiet ut sextarius quatuor & uiginti numis constiterit, id est solidis nostris uiginti. quod omnino magnum fuit pretium. cum ea ratione amphora, quæ octaua pars est modij nostratis, duodequinquaginta francicis constiterit, qui hodie quatuor & uiginti ducatis ualent, cum nemo nostra memoria apud nos binos modios uini pluris uendiderit q̃tumuis cara annona. ita uini pretiũ centum & sexaginta annis duodecies pene multiplicatum erat, cũ singulæ amphoræ millenis centenis quinquagenis binis numis uenderentur. & tanti cyathus post tot annos uenditus est q̃ti sub Opimio sextarius uendebatur. Hæc ratio etsi speciosa uidetur, tamen admittendam affirmare non ausim. Adhuc enim ita ratio inita est quasi non modo incolume uinum, sed etiam non imminutum fuerit. Nihil igitur ex amphora centenûm numûm Plinius deperijsse centum sexaginta annis existimauit? præsertim cum ad crassitudinem mellis asperi redactum esse dicat. Ego uero ex uino nostro coniecturã faciens id uinum ad septimas minimum partes exuctum fuisse censeo, cui dispendio si nunc addas id quod intercidit in alia atq; alia uasa semper etiam ipsa aliquid sorbentia, transfundendo, id quod tot annis necesse fuit, totiesq; mutatis dominis & apothecis, uix decimam quãq; amphoram post temporis tantam intercapedinem residuam fuisse credo, ut fortasse non binis numis, sed uicenis legendum sit. id uerba ipsa Plinij mihi significare uidentur, cum inquit. Tantũ
» pecuniarum detinent uini apothecæ. nec alia res maius incremen-
» tum sentit ad uicesimum annum, maius'ue ab eo dispendium non

» proficiente pretio. Vina enim significat ad uicesimum annum ita cõmode ueterascere, ut usuras etiam semisses pensitare possint, sed si ultra asseruentur, ut nullo precij augmento mirum in modum deminuantur. sic igitur colligo quasi ipsa per se caries congios octonos quos amphora capit, ad totidem sextarios contraxerit æuo ipso absorbente, deinde ut diffusionis & transuasationis dispendium sextarios ad besses aut dodrantes redegerit, testis ipsis semper cõbibentibus. His duobus intertrimentis si specimina gustantibus data, iacturamq; cauponationis heminariæ quadrantariæq; addideris, & quod alias intercidit, quis iam addubitet ad uicenos numos pretiũ in uncias extendere, quod semisses usuræ ad binos numos & ultra intenderant? Id quod si admittamus, sextarij singuli numis ducenis quadragenis constiterunt. i. sexagenis denarijs. Qua ratione pretiũ paulominus centum & uiginti partibus auctum est centũ & sexaginta annis, quod fortasse non incredibile erit si quis reputet ꝙ minima aliqua mixtura ut Plinius dixit medicamenta erant cæteris uinis cõmendandis, ut portione per hoc magna exorptum uinum esse intelligamus, in quo exucto liquore uini uis remansisset incolumis & uiuida. Hoc cum admiratione dignum esset, ideo Plinius retulit, ita ut nobile exemplum uenditi plurimo uini appellet. id tamen minus mirum facit piscis mullus Romæ ab homine priuato octo millibus numum emptus, id est ducentis aureis nostris. Hoc enim creditu difficilius est q̃ amphoram uini præstantissimi & medicamentarij ducentis & octoginta octo aureis uænisse. Tanti enim amphora, supra dicta ratione con[?]tit. Hanc etiam opinionem adiuuare potest id quod Plinius lib. XII. inquit de Opobalsamo loquens his uerbis.
» Nec manifestior alibi fraus, quippe millibus denariũ sextarij empti
» uendente fisco, trecentis denarijs uæneunt. Si enim Plinij tempore cũ largior iam fœtura succi eius erat, singuli sextarij synceri liquoris centenis aureis uendebantur, non magnopere mirum est inusitatæ atq; omni æuo inauditæ uetustatis uinum, quod medicamenti loco cederet, senis aureis uænum ijsse. Verum illud ipse miror, ꝙ anno Opimiano id est natali ipso uini Opimiani, Plinius singulis amphoris centenos numos taxandos existimauit, qua ratione culeus nostrâs, id est sesquimodius Parisinus tribus argenti libris ualuit, hoc est triginta aureis nostris. Quod si eo anno omnium generum bonitas fuit in Italia, cuius tot uini nobilitates Plinius libro supradicto enumerauit, quonam modo fieri potest ut tanti amphora uænierit? præsertim cum fœ-

races uites habuerit ut idem author tradit. quippe in Gallia ut gelicidium uredo & sideratio sequens, & has cœli iniurias procella excipiēs, summā caritatem inferant, id quod memoria mea non semel contigit, nemo tamen meminit hac in urbe modium uini q amphoras octo capit, duodecim aureis uænire, duntaxat uernaculi. tāetsi hic habeamus omnium propè generum, id est albi helui et inten se rubentis nigriq;, quæ nulli importatorum cedunt duntaxat iugi usu mensæ, tametsi pretio aliq̄tulum cedāt nōnullis importatis, quæ strenuiora esse creduntur titillandis palatis. Aulicorū hoc hominum iudicio factum, q uina nostratia id est agri Parisini retuso mucrone esse dictitant, nec satis lācinare linguas gustu feruido & acuto. Alioqui sanorum iudiciorum consensu constat uina Francica id est Parisina omnibus numeris bonitatis præcellere, tametsi halitu ut illa externa uertiginem non cieant. Sed ne illa q̄dem aduentitia & caput tentantia quauis inopia uini dictum pretium excedunt. quod de ijs intelligi nolo, quorum singulæ potiones uno cōuictu dantur. Qualia sunt Lusitanica, pseudocretica, & omnino quæ sapæ uice sumuntur, et pro Liberi bellarijs cedunt. Verum de pretio uini audiamus
» Colu. sic dicentē lib. IIII. Quippe ut deterrimi generis sint uineæ,
» tamen si cultæ sint, singulos utiq; culeos uini singula eorum iugera
» pæquabunt. utq; trecentis numis quadragenæ urnæ uæneant, quod
» minimum pretium est annonæ, consument tamen septem culei sester
» tiū m duo millia & centum numos. Ea porrò summa excedit usurā
» semissium. atq; hic calculus quem posuimus, græcini continet ra-
» tionem: sed nos extirpanda uineta censemus, quorum singula iuge-
» ra minus q̄ ternos culeos præbent minimum pretium annonæ Columel. esse dicit cum trecenis numis quadragenæ urnæ uæneunt, id est uiginti amphoræ, quod perinde est ac si dixisset cum singulæ amphoræ quinis denis numis uæneunt. Si igitur uilissima annona uinum in amphoras quindecim numis erat, existimo mediocri annona amphoram tricenis numis uendi solitam, ut summa fuerit annona, quadrageni quini uel quinquageni numi, dira & prodigiosa etiam sexageni, aut summum septuageni. Sed caritatis annonæ ac uilitatis ratio duplex, alteram copia & penuria moderatur, alteram prima ultimaq; nota mercis facit. Huius igitur loci explicatio sit in medio posita, ut pro captu cuiq; comminisci quicquam liceat, ne in immensum excrescat hic liber si lites litibus resoluere pergeremus, esse enim huius incœpti eam rationem uidebam, ut si indulgere stylo uoluissem, connexa re-

rum series in altum saepe relatura nos esset, ac nihilo secius tamen
libens feci ut locum quēdam ex eo libro Columellae transcriberem,
propter insitam ac peruulgatam opinionem inter nostros de uitium
cultu, & eius agricolationis alea. Is igitur author docere uolēs uber
» rimum esse uinearum redditum, Atq; ut omittam, inquit, ueterem il
» lam felicitatem aruorum, qbus & ante iam Marcus Cato, & mox
» Varro Terentius prodidit singula iugera uinearum sexcenas ur-
» nas praebuisse, his certe temporibus & Nomentana regio celeberri=
» ma fama est illustris, & praecipue quā possidet Seneca uir excellen
» tis ingenij atq; doctrinae, cuius in praedijs uinearum iugera singula
» culeos octonos reddidisse plerūq; compertum est. Nam illa uidentur
» prodigaliter in nostris Ceretanis accidisse, ut aliqua uitis apud te
» excederet uuarum numerum duum millium, ut apud me octingen-
» tae stirpes insitae intra biennium septenos culeos peraequarent. ut
» primae uineae centenas amphoras iugeratim praeberent, cum prata
» & pascua et syluae si centenos sestertios singula iugera efficiant, opti
» me domino consulere uideantur. Nam frumenta maiore qdem par=
» te Italiae quando cum quarto responderint uix meminisse possumus.
His uerbis Columella clarissimus author rei rusticae, testatur nul-
lum genus agriculturae aut praedij fructuosius esse uinea. Ostendi-
mus supra iugerum minus esse besse arepenni Parisini. q̄q̄ Columel
la libro sexto dicat semiiugerū à gallis arepennam uocitari. & idē
author censet extirpandum uinetum esse quod minus tribus culeis
praebeat in iugera, id est sexagenis amphoris. Varro libro primo.
» In qua terra, inquit, iugerum unum denos & quinos culeos fert ui
» ni, quot quaedam in Italia regiones? Sed ut has Varronis uineas ra
» rae felicitatis omittamus, Senecae uineas Columel. octonos culeos fer-
» re solitas tradidit, id est centenas & sexagenas amphoras in iuge-
» ra. quod quia rarum fuit, rursus ijs omissis alias uideamus quae me
diocres habebantur. id est quae centenariae erant quinq; culeos red=
dentes iugeratim. Vt igitur centenas amphoras id est duodenos mo-
dios nostros & semodium, uinea mediae notae praebuerit, & singu=
lis amphoris minimum annonae pretium statuamus id est qnos de-
nos numos, mille ac quingentos numos anniuersario uectigali red-
didit. Quod si mediocrē annonam aestimare uelimus, haec summa
duplicabitur, ut sint aere nostro quinq; & septuaginta aurei coro=
nati. hodie ex iugero & triente Romano id est iugero Parisino si qs
centenas amphoras annuatim ferret id est duodecim modios nostros
& semissem duntaxat uini non minimae notae, quā nostri familia

rem appellant, hic baccho litasse dictaretur, rariq; sunt in hoc agro qui tantum percipiant etiam infimæ notæ, & tamen apud Columellam hic redditus iugeri Romani mediocris inuenitur. quare planum fit uinearum cultum apud nos non suopte uitio, sed cultorum, damnosum existimari. cũ enim hic ferè rei rusticæ tractationem ignoremus, & qui nobis fodiunt & putant, omnia ex cómodo suo faciant, fit plerunq;, ut nec exacte nec tempestiue cultus uitium absoluatur, cum in urbe existentibus dominis opus in agro
» fiat. Propterea Plinius libro decimooctauo, Profecto (inquit) ope-
» ra non impensa cultura constat, & ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. atque ita loquor quasi uinitores peritos habeamus, cum uix decimus quisque artem suam nouerit. Inde fit ut sumptus uineæ fructum sæpe deuoret. quod tamen ne deterrimo quidem cultu ijs contingit qui uitiferum solum eligere nouerunt. sed cum iam omnis collis campus'q; uitibus conuestiatur, necesse est inscijs cultoribus plurima uineta non respondere, præsertim in hoc tractu in quo carbunculatio à gelicidio alternis propè annis sentitur, quare cum à prima germinatione usq; ad quintum nonas Maias (qui dies ultimus est decretorius uitibus) gelicidium timeatur, & huic periculo exemptis iterum uis maior impendeat, quæ nullo non anno alicubi stragem infert simul uredine ab æstu caniculæ, aut aquæ cœlestis inopia uuæ sæpe retorrescant, id quod cum hæc proderem egregium prouentum uinearum bona ex parte perdidit, nisi aut diligentia aut fœlicitas adiuuet, est fere quod expensum uitibus queribundi feramus. Quanta autem priscorum frugalitas & q̃ strenua fuerit diligentia in agricolatione, ex lectione Varronis & Columellæ in uniuersum patet, cuius uelut unum specimen illud adnotasse satis erit, quod Varro libro primo de uinearum cultu loquens ita
» inquit. Saserna scribit satis esse ad iugera octo hominem unum. &
» Columella libro XIIII. Nam ut amplissimas impensas uineæ po-
» scant, non tamen excedunt septem iugera unius operam uinitoris.
» Hodie autem quotus quisque uinitor tribus iugeribus sufficit? Ita fit ut uineas non uinitoribus colendas locemus, sed cultorum mancipibus. propterea in agro Parisino uineta magno excoluntur, cum multis in locis Galliæ paruum sumptum quamuis feraces uites poscant. quod & incuria dominorum, & ignauia uinitorum ita inueteratum est, ut constitui apud nos res rustica nequeat, rusticis unanimi conspiratione tuentibus quod à maioribus acceperunt.

Verum (ut ad Plinium redeam) si centenos numos in amphoram statuamus anno Opimiano & centenas amphoras in iugerum, qui mediocris est prouentus Columellæ, uideamus quoniam tandem redditus euasurus sit. centies centeni numi decem millia numum fiunt, quæ nos ducentis quinquaginta aureis æstimare solemus, quo fit ut non immerito fortasse Pliniana exemplaria eo in loco suspecta postularim, quomodo & in alijs nonnullis locis officio (ut mihi quidē uidetur) studiosi hominis functus qui in medium consulit. Nam illud Columellæ in loco à nobis antea citato, nam frumenta maiore quidē parte Italiæ quando cum quarto responderint, uix meminisse possumus, cum quartodecimo legendum esse notius est q̄ dici debuerit, ex Varrone lib. pri. cuius hæc uerba sunt. Quare obseruabis quantū in ea regione consuetudo erit serendi, ut tantum facias q̄tum ualet regio ac genus terræ, ut ex eodem semine alibi cum decem respondeat, alibi cum quindecim, ut in Aetruria locis aliquot. In Sybaritano dicunt etiam cum centesimo redire solitum. nec mirum id Italiæ tribui cum Plinius tradiderit agrum Babylonium cum quinquagesimo fœnore messes reddere, diligentioribus agricolis etiam cū centesimo. de quo Herod. in primo ita inquit. τὸν δὲ τῆς δήμητρος καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ ἡ βαβυλωνίη χώρη, ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδοῖ. ἐπειδὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑωυτῆς, ἐκείνη ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει. id est. ad cerealem autem frugem usq; adeo bona est regio Babylonia ut plerunq; ducena reddat, ubi autem bonitate sese ipsa uincit, ibi etiam ad tricena. Plinius lib. quinto. Libyphœnices appellantur qui Byzantium incolunt. ita appellatur regio. ccl. millibus passuum per circuitum fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Et lib. XVIII. Tritico nihil est fertilius, hoc enim natura ei tribuit quoniam eo maxime alat hominem. utpote cum è modio si sit aptum solum, quale in Byzantio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt alijq;, et tota Betica, & in primis ægyptus. Hoc dictum Plinij non conuenit cum uerbis Ciceronis superius à nobis citatis de agro siculo, cū decimo reddēte. Nō temere igitur dominus in euangelio Matthæi cap. XIII. fructum summū ad centesimam frugē auxit. Verba Plinij li. XVIII hæc sunt à Theophrasto ad uerbū traducta. Babylone tamen segetem bis secant, tertio depascunt, alioqui folia tantum fierent. Sic quoq; cū q̄nquagesimo fœnore messes reddit exilitas soli, uerū diligentioribus cum centesimo. Sic enim Hermolaus recte emendauit.

Theophrastus lib. VIII. de stirpibus: τὸ δὲ σῖτον τὰ πρόβατα ἐπαφιᾶσιν, οὕτω γὰρ φύει τὸν καυλόν. εἰ δὲ μὴ, φυλλομανεῖ. γίνεται δὲ μὴ καλῶς ἐργασαμένοις, πεντηκοντάχοα, τοῖς δὲ ἐπιμελῶς ἑκατοντάχοα. Et tñ antiquis exemplaribus & in impressis ante Hermolaum sic legi-
» tur. Sic quoq; cum quintodecimo fœnore messes reddit exilitas soli,
» uerum diligentioribus cum centesimo quinquagesimo, quod mirum est, cum ad uerbum Plinius locum Theophrasti uerterit. nisi q duo illa uerba exilitas soli apud Theophrastum non sunt, nec uidentur conuenire, cum Theophrastus pieram terram illam appellet id est pinguem, & Plinius ipse præpinguem & densam, ut potius felicitas q̃ exilitas legi debeat, & mirum sit Hermolaũ hæc uerba ex Theophrasto agnouisse, cum exile solum contrarium sit læto & af-
» fluenti. Quod autem sequitur. neq; est cura difficilis. q̃ diutissime
» aquari gaudent, ut præpinguis & densa ubertas diluatur. sic emen
» dandum censeo ex antiquo uno libro. q̃ diutissime aqua riganda.
» Theophra. ἡ δὲ ἐργασία τὸ ὡς πλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ, ὅ-
» πως ὕλην ποιήσῃ πολλήν. πίειραν γὰρ οὖσαν καὶ πυκνὴν τὴν γῆν δεῖ ποιῆ-
» σαι μανήν. id est, cultus autem est ut quàplurimo tempore resideat
» aqua, & multam hærbæ materiam faciat. pingue enim solum &
» densum oportet rarum fieri. Idem Plinius cap. sequenti. Similis ra
» tio sed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri re-
» stagnantibus. quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Alioqui etiam aquari uerbum hoc loco non conuenit. Cum de agro nostro qui pinguissimus esse uulgo dictitatur, agricolas multos interrogarim, nunquam exculpere potui, ut cum decima fruge reddere semen faterentur, nisi siquando summa anni ubertate id contigit, uel in nouali recens proscisso. Quo magis mira illa felicitas agrorum uideri debet. sed & in eo culpam aratorum nostrorum esse crediderim, nam Varro cum quintodecimo in Hetruria respondisse dicit, cum Columel. uix cum quartodecimo respondisse meminerit, quod nõ effœto solo, sed negligentia agricolarum factum puto, qui à pristina diligentia iam Claudij imperatoris uel Neronis tempore desciuerant, sub quo Columella scripsit. Verum animaduertenda Columellæ uerba supradicta, Cum prata, inquit, & pascua & syluæ si centenos sestertios singula iugera efficiant, optime domino consulere uideantur. Ex quibus uerbis coniici potest quantum sestertius ualeret, quippe hodie prata scimus & uidimus, quæ annuos quaternos frãcicos domino pensitare solita sint fœnisicii in lustrum oblocata, ita ut commode secum eo pacto putet actum. atqui centum numi æstima-

tione

tione nostra duobus aureis & semisse ualuerunt. Sed quoniam di-
ximus qualis fuerit redditus uinearum, restat ut uideamus quan-
» tum fuerit pretium. Columella lib. IIII. Vinitor licet sit emptus sex
» uel potius sestertijs octo millibus, cũ ipsum solũ septem iugerum to-
» tidem millibus numorum partũ, uineasq; cũ sua dote, id est cũ pe-
» damentis & uiminibus binis millibus in singula iugera positas du-
co. His uerbis Columella uineã conseri in singula iugera tribus mil-
libus numum significat. quibus si operam uinitoris addas, quatuor
iam erunt millia, sine usuris biennij semissibus quo uinea nouella
cessat. Hæ ducentos quadraginta numos ualent, ita singula iugera
amplius centenis aureis nostris conserebantur. Plinius uero in eo
loco ubi Opimiani uini meminit, de arte colendæ uineæ loquens, in
» nostra (inquit) ætate pauca exempla consumatæ huius artis fuere.
» Verum eo minus omittenda, ut noscantur etiã præmia, quæ in omni
» re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius
» Stelenus è plebe libertina. LX. iugerum non amplius uineis excul-
» tis in Nomentano agro. atq; æque quadringentis numis uænunda-
» tis magna fama & Vetuleno Eglao uel potius Aegialo perinde li-
» bertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorq; etiam fauore
» hominum, quoniã ipsum Africani colebat exiliũ. sed maxima eius-
» dem Steleni opera Rhemmium Palæmonem aliâs grãmatica arte
» celebrem in hisce. XX. annis mercatum. DC. millibus numum in eo
» dem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Est autẽ usq;
» quaq; nobilitas uinetis per omnia suburbana, ibi tamen maxima,
» quoniam & neglecta per indiligentiam prædia perhauriat. ac ne
» in pessimis quidem elegantioris soli hæc aggressus excolere, non
» uirtute animi, sed uanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit.
» Pastinatas enim de integro uineas cura Steneleum imitatus, ad uix
» credibile miraculum perduxit intra octauum annum. CCCC. M.
» numũm emptori addicta pendente uindemia. cucurritq; non nemo
» ad spectandas uuarum in ijs uineis strues literis eius altiores, con-
» tra id pigra ciuitate sibi patrocinante, nouissime Anneo Seneca prin
» cipatu traditionis ac potẽtiæ quæ postremo nimia fuit super ipsum.
» minime utiq; miraturi Anneum tanto prædij eius amore captum ut
» non puderet inuiso aliâs & ostento futuro tradere palmam eam
» emptis quadruplicato uineis intra decimum ferè curæ annum. di-
» gna opera quæ in cecubis setinisq; proficeret, quando & postea sæ-
» penumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras cente-
» nas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiqui-

» tatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeri-
» bus scripsit. Hunc locum (ut arbitror) ita legebat Hermolaus, in quo ex pridem impressis tria aut quatuor uerba mutauit, ut uidere est in eius castigationibus. & cũ prius .cccc. numum legeretur, ipse millibus recte addendum censuit. ego uero hunc locum mendis adhuc scatere puto, & duobus in locis ab Hermolao corruptum, quem quia emendari à me non posse uidebam, transmittendum diu censui. sed quoniam aliud exemplum non succurrebat unde ostendere id quod nunc agitur possem, consilium mutaui. ita tamen ut obseruatis anxie antiquis exemplaribus, & addito quod comminisci potui, locum aliquanto magis perspicuum minusq; mendosum referrem. Hermolaus in altera editione hunc locum declarare cu-
» piens, Videtur (inquit) Steleni uinetum primo .ccc. mil. uænisse,
» tum .de. millibus, mercante Palæmone, non à Steleno, sed ab em-
» ptore primo, demum quadruplicato precio comparatum à Seneca.
» Ego aliter censeo. quare sic legendum existimo, sed maxima eius-
» dem Steleni opera Rhemmio Palæmoni alias grammatica arte cele
» bri in hisce .xx. annis mercato rus sexcentis millibus numum in eo-
» dem Nomentano ex uetustissimo libro in quo hæc per datiuum le-
» guntur, Palæmoni & celebri. nec mercatum sed mercatorijs, ex
» quo mercatorus legendum dico. alioquin frustra Plinius dixisset in
» eodem Nomentano, si de uineto superiore ipse intellexisset. Maxi-
» ma igitur fama fuit Palæmoni opera Steleni. Est enim opera septi-
» mus casus non accusandi. nec Palæmon opera id est agricolationes
» Steleni mercatus est, sed ad rus emendum opera Steleni usus est, qui
» iam documentum industriæ suæ ac solertiæ dederat uænundato ui-
» neto .cccc. millibus numũm Sequitur. est autem nobilitas uinetis (uel
» mercis ut in omnibus antiquis legitur) per omnia suburbana, ibi
» tamen maxima, quoniam neglecta per indiligentiam prædia per
» hauriat, malim ut in antiquis & pridem impressis legitur, pa-
» rauerat. hoc sensu, cum aliàs uineæ magno ibi uænirent propter
» uicinitatem, tum illa maxime Palæmonis in pretio erant, quia illa
» comparauerat negligentia dominorum coli desita, ex quo noualiũ
» uicæ censebantur. quod Plinius significat dicens eum uineas pastinas-
» se, quod renouasse significat. uix tamen hoc congruit cum Columel.
» lib. IIII. cum in ponenda uite restibilis uineti ultimam conditio-
» nem esse censeat. Quare fortasse Plinius uanitatem in eo arguit. sed
» uanitatem in eo intelligo potius ꝙ uineas de integro pastinauit quasi
» restibile uinetum & cariosum, cum uineæ tantum neglectæ indi-

ligentia

» ligentia cultorum fuissent, nec repastinatione indigerent & inferi-
» us. Cura Stenelum agricolam imitatus, lego, cura Steleni dum agricolam imitatur, sic enim antiqua habent exemplaria. & rursus inferius, cucurritq; nō nemo ad spectandas uuarū in ijs uineis strues; literis eius altiores pigra ciuitate sibi patrocinante. In pridē impressis, altioribus pigra in ciuitate legebatur. sed Hermolaus illud in expungendum censuit, & altiores legendū. hoc sensu. habuisse causam Palæmonem grammaticum quamobrem agrorum curam literis anteponeret, cum ad id desidiam ciuitatis sibi patrocinantem uideret. ego autem altioribus reponendum hoc modo censeo. Literis eius altioribus pigra uicinitate sibi patrocinante. hoc sensu ut uicini quibus confines uineæ Palæmoni multo minus reddebant diligentia pari non excultæ, referrent causam tanti prouentus in doctrinam Palæmonis, q grāmatica arte celebris fuit, satyrici testimonio q inqt
» =Cede Palæmon. & rursus.
» Odi Hanc ego quæ repetit uoluitq; Palæmonis artem. Meminit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiusdem Plinij li. XVIII.
» Caius Furius Cresinus è seruitute liberatus. cū in paruo admodum
» agello largiores multo fructus perciperet, q̄ ex amplissimus uicini-
» tas, in inuidia magna erat ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs,
» quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta metuens damnationem,
» cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum
» omne in forum attulit, et adduxit filiam ualidam, atq;, ut ait Piso,
» bene curatam, ac uestitam. ferramenta egregie facta, graues ligones,
» uomeres pōderosos, boues saturos, postea dixit, Veneficia mea Qui-
» rites hæc sunt, nec possum uobis ostendere aut in forum adducere
» lucubrationes, uigiliasq; & sudores. omnium sententijs itaq; absolu
» tus est. Sic igitur uicinitas non nauatæ in cultu operæ, sed doctrinæ
» cuidam reconditæ tribuendam censebat uberiorem fructum perceptionem. Sequitur, ut non puderet inuiso alias & ostento futuro tradere palmam eam emptis quadriplicato uineis. ubi in uetusto alias regiones & ostentaturo legimus, in alio ostentatur. quare legendum censeo, inuisuro alias regiones & ostentaturo. ut intelligamus Palæmonem tanto pretio ea regione exactum, alium locum quæsiturum in quo ostentare pretium industriæ suæ posset. Reliqua ita corrupta censeo ut sensus commode elici nequeat. Veniamus nunc ad id quod quærebatur. si sexaginta iugera quadringentis millibus uænierunt, quæ decem millibus aureorum à nobis æstimantur, sex iugera mille au-

ris constiterunt, ut in singula iugera centenos sexagenos senos & semissem statuere debeamus. Si hoc pretium ex Columellæ rõne æstimetur, non uideo cur summam laudem propter hoc adeptus sit Acilius, quod Plinius inquit. propterea suspectum numerum habeo, nã & in quodam antiquo legi. LX. iugerum non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æque numero uænundãtis, ut fortasse sic Plinius scripserit, atq; æque numero sestertium uænundãtis. Qua ratione summa laus fuit in singula iugera centenis millibus numûm uineam uendidisse, alioqui non magnopere creuisset pretium, quod non conuenit cum cultu ruris alterius, quod quadruplicato intra decimum uenditum est, cuius etiam uindemia pendens quadringentis millibus numûm addicta ẽ. Rus autem illud cuius Plinius modum non posuit, centuriam intelligo de qua Colu. loquens ita
» inquit, Centuriam nunc dicimus, ut Varro ait, ducentorum iugerum
» modum. olim autem ab centum iugeribus uocabatur centuria. sed
» mox duplicata nomen retinuit. Cato centuriã uitiariã posuisse ui-
» detur centum iugerum cum inqt, habere oportere qndecim manci-
» pia uinearum iugeribus centum in olivneto modica centuria, inquit Varro, erat ducentorum iugerum. Ergo hic si centenariã uineã intelligamus, sexcentis sestertijs emptam, singula iugera in suburbano senis millibus constiterunt i. centenis qnquagenis aureis coronatis, et pretio quadruplicato intra decimum annum, sexcenis, in quibus diligenti cultu eò, usq; profectum est à Rhemmio, ut octauo anno uindemiã pẽdentem in iugera centenis aureis uẽdiderit, quod Plinius miraculum uix credibile dixit. ut enim octonos culeos in singula iugera statuamus, hoc est uicenos modios Parisinos qnis aureis uindemia cuiusq; modij constitit. Hæc tamen summa multo minor est superiore si sexagies sestertiûm legamus, & rus centuriã fuisse intelligamus De his uineis loquens Columella libro quarto, et Senecæ blandiens tunc potentia & authoritate apud Neronem præualenti, ita
» inquit. His certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fa-
» ma est illustris, & præcipue quã possidet Seneca uir excellentis in=
» genij atq; doctrinæ. Cuius in prædijs uinearum iugera singula cu=
» leos octonos reddidisse plerunq; compertum est. Ego autem compertum habeo in præfectura Parisiensi uineta esse quæ etiam hũc numerum excesserint in singula iugera nostra, quæ illic sunt maxima. Igitur quadruplicatum pretium quater & uicies sestertium fuit. quod numo nostro sexagnta millia aureorum ualet. ex quo apparet Senecam non frustra prædiuitem appellatum esse à Iuuenale.

nam

nam & ipse apud Tacitum lib. XIIII. ad Neronem ita inquit.
» Quartusdecimus annus est, ex quo spei tuæ admotus sum, octauus
» ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atq; opum
» cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit nisi moderatio eius. & pau-
» lum infra. Ego ne equestri & prouinciali loco ortus, proceribus
» ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes
» nouitas mea enituit? ubi est animus ille modicis contentus? Tales
» hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum
» spatijs tam lato fœnore exuberat? una defensio occurrit q mune-
» ribus tuis obniti non debui. sed uterq; mensuram impleuimus, &
» tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum ami-
» cus à principe accipere: mihi subueniendum est, cum opes meas
» ultra sustinere non possim. in hoc uitæ itinere senex, & leuissimis
» quoq; curis impar, præsidium peto. iube opes meas per procurato-
» res tuos administrari, & in tuam fortunam recipi. quod tempo-
» ris hortorum aut uillarum curæ seponitur, in animum reuocabo.
Verba sunt Senecæ ab amicis admoniti q ab inimicis apud Nero
nem insimularetur quasi ingentes & priuatum supra modum eue
» ctas opes quotidie augeret ut Taciti uerbis utar. Instantem igitur
» perniciem prouidens, ad principem ultro adijt, immensi census ces=
» sionem facturus, ut uitæ consuleret, quod obtinere ei non licuit.
Nunc si reputare uelimus quantæ fuerint illæ opes, audiamus Suil
lium Senecæ inimicum & inter alia quoq; exprobrantem apud
» eundem authorem libro XIII. his uerbis. Qua sapientia, quibus
» philosophorum præceptis intra quadriennium regiæ amicitiæ ter
» millies sestertiũm parauisset? Romæ testamenta & orbos uelut in-
» dagine eius capi. Italiam & prouincias immenso fœnore hauriri.
His uerbis cum superioribus intelligimus Senecam magnos reddi=
tus ex agris & fœnore pecuniæ habuisse. q si sestertium ter mil=
lies quarto iam anno imperij Neronis quæsiuerat, ut Suillius di=
xit, quid existimemus eum habuisse octauo eiusdem imperij anno,
quando orationem illam ad Neronem habuit? Ter millies, ut ali-
bi diximus, census fuit maior Crassiano, hoc est septuagies quinqui
es centena millia aureũm huius temporis. Olim autem à censu no
tæ erant opes hominum, non ut nunc occultæ. professio enim neces=
sitatis erat. Cæterum ex prædictis feracitas uinearum antiquarum
declaratur, cum Plinius dicat, ac ne quis uictam in hoc antiquita=
tem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scri
psit. & ut redditus optimus intelligeretur, subdidit Plinius, efficaci-

bus exemplis, non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum litus indicum'ue merces petitas, q̃ sedulum ruris larem. sed tanta copia in Cecubis & Setinis Falernisq; non fuit, quæ primæ authoritatis erant, ut ex Plinio & Columel. nouimus. Nomentanus enim ager feracitate non authoritate præstantiæ illustris erat. Propterea addidit ea uerba Plinius, digna opera quæ in Cœcubis Setinisq; agris proficeret. Prodigio autem simile est uitem unam, id est unam stirpem excessisse uuarum numerum duorum millium, quod Columella dixit. & id dictum de uite pergulari puto. Vnde idem
» alibi. In Albano generis Aminei uitis notas habuimus, numero qui=
» dem perpaucas, uerum ita fertiles, ut in iugo singulæ ternas urnas
» præberent. In pergulis autem singulæ denas amphoras peræquarent. Nunc citetur locus Plinij lib. XVIII. ubi de summa fertilitate
» loquitur, ciuitas (inquit) Africæ in medijs sita arenis syrtis petentibus
» Leptim, quæ magna uocatur Tacape, felici super omne miraculum
» riguo solo ternis ferè passuum millibus in omnem partem. Fons
» abundat, largus quidem sed certis horarum spacijs dispensatus in-
» ter incolas. Palmæ ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico pu-
» nica, illi uitis, sub uite seritur frumentum, mox legumen, deinum ho-
» lus, omnia eodem anno, omniáq; aliena umbra aluntur. Quaterna
» cubita eius soli in quadratum nec ut à porrectis metiantur digitis
» sed in pugnum contractis, quaternis denarijs uænundantur. Super
» omnia est biferam uitem bis anno uindemiare. & nisi multiplici
» partu exinaniatur ubertas, pereant luxuria singuli fructus. nunc
» uero toto anno metitur aliquid, constát'q; fertilitati non occurrere ho
» mines. Hactenus Plinius. Age ineamus rationem. quaterna cubita plena & iusta in quadratum hexapoda nostram faciunt. i. tricenos senos pedes. quæ mensura octingenties multiplicata duodetriginta millia & octingentos pedes explet. Nos enim superius docuimus iugerum Romanum octingentas hexapodas habuisse. Sic fit ut iugerũ Romanum eius soli Africi duodecim millibus & octingentis sestertijs numis constiterit. Quæ ære nostro trecentis & uiginti aureis coronatis ualent. & tamen ita rationem subduximus, quasi plena cubita fuerint. Magna est hodie opinio agri nostri suburbani, qui uliginem contrahit à colluuie urbis, holeribus & acetarijs & raphanis & leguminibus seritur, & interim pergulis circumuestitur, ne hyeme quidem nisi sæuissima cessans. sed pretium eius ut arbitror ad tertiam partem illius Africani non accedit. Vnum autem restat dicendum, quod consulto in finem operis dilatum est,

ut in

ut in mentione domini nostri fastigium operi imponatur. Matthæi decimo legitur, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Magister uester non soluit didrachma. Et rursus. Vade ad mare & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit tolle. & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da eis pro me & te. πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον. καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον. καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα. ἐκεῖνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Sic tamen proprie uerti potest. Magister uester non pensitat didrachma? per interrogationem. Est autem didrachmum numus binas drachmas ualens, quomodo & tetradrachmum quaternas, quod uerbum apud Liuium legitur ut supra adnotauimus. Cassius ad Cic. Nam iā ternis tetradrachmis triticum penes Dolobellam est. nisi si quid nauibus Laodicenorum supportarit, cito fame pereat necesse est. famem instantem significat ex caritate frumenti, cum medimnus duodenis drachmis ueniret, id est seni modij Romani & semisextarius noster ducato uno. Liranus apud Matthæum, drachmam senis denariolis æstimat, & sic quilibet, inquit, capitaneus domus soluebat annuatim duodecim Turonenses. Ego autem tantum didrachmum ualuisse quantum septem solidos nostros Turonicos dico. Hoc est septies tantum quantum Liranus existimauit. Exodi. XXX. cap. dicitur. Siclus XX. obolos habet. media pars sicli offeretur domino. qui habetur in numero à uiginti annis & supra, dabit pretium. Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet. Iosephus libro VII. belli Iudaici de triumpho Vespasiani loquens quem egit de Iudæis ui subactis, Stipendium, inquit, ubicunque degerent Iudæis indixit, binas drachmas singulis annis inferre in capitolium iussit ita ut antea Hierosolymorum templo pendebant. Intelligimus ergo id quod in Exodo dicitur, typum fuisse tributi quod Iudæis à Romanis iniunctum est. non enim primum à Vespasiano id factum est, sed ab Augusto qui censum imperauit Iudæis Cyrino præside. Vespasianus autem non in Iudæa tantum hoc tributum indixit, sed Iudæis ubi terrarum cunque agerent. Didrachmum igitur denos obolos hebraicos ualebat, sed duodenos atticos, nec didrachmum in singulos patresfamiliarum, ut Liranus censuit, hoc est in capita famliarum, sed in singulos homines statutum, quomodo olim semisiclus in numerum hominum, id est uiritim non domesticatim constitutus, in eos quidem qui maiores uiginti annis essent. quod

périnde eſt, ac ſi binas operas in ſacra publica conferre iuberentur. nam drachma merces eſt diurna, ut ſupra docuimus de denario diurno loquentes, cuius fit mentio Matthaei. XX. Stater igitur tetradrachmus erat, ut & antea dictum eſt. Nũc igitur in hac mentione ſtateris æſtimentur ſi fieri poteſt diuitiæ hominis uniuspriuati quantum meminerim maximæ. Pythius is eſt Bithynius, quẽ Herodotus in VII. prodidit Dario Perſarum regi uitem aureã & platanum donauiſſe. Poſteáq; Xerxi Darij filio cum in græciam infeſto exercitu tendens, Celænis urbe Phrygiæ iter faceret, obuiam profectum, regem ipſum, atq; omnem eius exercitum hoſpitio ſuſcepiſſe, xenijs'q; magnificis donauiſſe, pecuniam etiam in id bellum præbiturum ſe pollicitum. quam pollicitationem admiratus Xerxes, aſtantes percunctatus eſt quis'nam hominum eſſet Pythius, q̃q; pecunijs abundans, qui hoc ultro ſpopondiſſet. Cui cum reſponſum eſſet, illũ eſſe Pythium qui patrem eius Darium uiſendo illo munere uitis ac platani aureæ donauiſſet, ac tum quoq; nihilominus hominum ditiſſimus ſecundum regem eſſet, Rurſus admiratus Xerxes, & ad Pythium conuerſus, ſciſcitari cœpit, q̃ ingentis pecuniæ fiducia ad pollicitationem illam ueniſſet. ad ea Pythius, cum ad mare, inquit, græciæ deſcendere te audiſſem, ſtatim opum mearum rationem inire aggreſſus ſum. Iam tum enim in animum induxeram pecuniam tibi dono dare in bellum id gerendum. Subducta igitur ratione argenti quidem talenta duo millia, auri uero myriadas quadringentas ſtaterum Daricorum ſeptem millibus minus habere me cõperi, quæ tibi dono dare ſtatui mihi autem uictus ex mancipijs & agricultura ſuppetet. His uerbis Xerxes delectatus, ut tecũ, inquit, paria faciam, pro hac liberalitate hoſpitem te meum facio. Quadringentas uero myriadas numũm de meo explebo datis tibi chiliadibus ſeptem, ut quadragies centenis millibus Daricorum ſtaterum nihil deſit. Proinde quæ hactenus poſſediſti poſſideto, mementóq; talem te ſemper præſtare. Hæc enim te facientem nec in præſens, nec in futurum pœnitebit. Hæc ſunt enim uerba Xerxis apud Herodotum. σοὶ ὦν ἐγὼ ἀντὶ αὐτέων γέρεα τοιάδε δίδωμι, ξεῖνόν τε σὲ ποιεῦμαι ἐμόν. καὶ τὰς τετρακοσίας μυριάδας τοι τῶν στατήρων ἀποπλήσω παρ' ἐμεωυτοῦ, δοὺς τὰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἵνα μή τοι ἐπιδεέες ἔωσι αἱ τετρακόσιαι μυριάδες ἑπτὰ χιλιαδέων, ἀλλ' ἤτοι ἀπαρτιλογίη ὑπ' ἐμέο πεπληρωμένη, κέκτησό τε αὐτὸς τάπερ ἐκτήσαο. ἐπίστασό τε εἶναι αἰεὶ τοιοῦτος. οὐ γάρ τοι ταῦτα ποιέοντι οὔτε ἐς τὸ παρεὸν, οὔτε ἐς τὸ μέλλον μεταμελήσει. Plinius libro. XXXIII. de immenſis opibus hominum ſingulorum loquens, Con-

gregate

» gregate, inquit, & excedentes numerum opes, quota tamen portio
» erunt Ptolemæi, quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iu-
» dæam octona millia equitum sua pecunia tolerauisse. mille conuiuas
» totidem potorijs uasis, mutantem uasa cum ferculis, saginasse. quota
» uero illæ ipsæ, neq; enim de regibus loquor, portio fuerit Pythij Bi-
» thynij, qui platanum auream, uitemq; nobilem illam Dario regi
» donauit. Xerxis copias hoc est septies. LXXXVIII. millia excepit epulo, stipendium quinq; mensium frumentumq; pollicitus, ut e' qnq; liberis senectuti suæ in delectu unus saltem concederetur. In antiquis exemplaribus legitur Mille millia hominum excepit epulo. Vterq; autem numerus mendosus esse uidetur ex Herodoto, qui peditatum Xerxis ex Asia contractum ter & uicies centena millia hominum fuisse dicit præter seruitia & frumentatores. præter classem cuius magnum numerum facit. Hunc igitur numerum hominum Pythium hospitio suscepisse uerisimile est, quoniam tantas copias terrestres habuit Xerxes cum in Phrygiam uenit. Nam posteaq̃ hellespontum transijt numerus exercitus seruitijs & comitatu supra qnquagies auctus est, ut in superioribus dictum est cum de chœnice loqueremur. Sed Plinius fortasse Herodotum authorem non secutus est, sed Trogum, qui Xerxem ex regno suo septingenta hominũ millia coegisse dicit, & trecenta ex auxiliaribus. Quare Plinius scripsisse existimari potest septies octoginta millia, ut subintelligatur centena uerbum, ut supra docuimus, ut sit septies centena octoginta octo millia. Quod si ex Herodoto restituere placet, sic legendum. Decies septies octoginta millia. Nam Herodotus præter peditatum etiã octoginta millia equitum fuisse author est. Cum autem Plinius dicat Pythium quinq; mensium stipendium & frumentum exercitui Xerxis pollicitum esse, quinq; filiorum suorum nomine, ut tantum uni uacationem militiæ impetraret, existimo quadragies centena millia staterum Daricorum, tanto exercitui in stipendiũ et frumentũ coemẽdum sufficere in quinq; menses potuisse. Vt igitur minimum numerũ sequamur, id est septingenta millia, fac ut singuli in mensem ternos aureos coronatos acceperint, hac ratione in singulos menses stipendium uicies semel centenis millibus stetit, quæ summa quinquies ducta ob quinq; menses, centies quinquies centena millia efficit. His equitatus stipendium addendum, quibus trecenta millia auxiliarium addere nunc nolui, quia nondum contracta erant auxilia, quæ post transitum Hellesponti sese Persis adiunxerunt ex Macedonia, Thessalia, Epiro & Græcia. Nunc igitur de stateribus Daricis

uideamus. Stateres quidam Alexandrei, quidam Darici, quidam
erant Philippei Sed ſtater aureus minam argenti ualebat. Pollux.
» ὁ δὲ χρυσοῦν στατὴρ μνᾶν ἠδύνατο. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἱσταμένοις τὴν μνᾶν
» τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσι. Aureus, inq̄t, ſtater minam ualebat.
nam & in ijs quæ appenduntur pondus minæ ſtaterem nominaue
» runt. καὶ ὅταν εἴπωσι πενταστάτηρον, πένταμνον δοκοῦσι λέγειν. &
cum dicunt pentaſtaterum, id eſt quinq; ſtaterum pondere, dicere ui
dentur pentamnon, hoc eſt quinqueminale. hoc ſi eſt uerum, ſtater
unus aureus quaternos minimū aureos numos Romanos ualebat.
Quatuor enim aurei Romani quadringentos non amplius ſeſter-
tios ualebant ut ſatis demonſtratum eſt. ut fuerint ſtateres aurei un-
» ciales, cuiuſmodi fere Luſitanici hodie aurei uiſuntur denis aureis
» æſtimabiles. Demoſth. πρὸς φορμίωνα. φορμίων δέ φησιν ἀποδοῦναι
» λάμπιδι ἐν βοσπόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυζικηνούς. ὁ δὲ κυ-
ζικηνὸς ἐδύνατο ἐκεῖ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς. Phormio au-
tem dicit reddidiſſe ſe Lampidi in Boſphoro centum & uiginti ſtate-
res cyzicenos. At ſtater cyzicenus duodetriginta atticas drachmas
» ualet. & paulo poſt. τῶν μὲν γὰρ ἑκατὸν εἴκοσι στατήρων γίγνονται
» τρισχίλιαι τριακόσιαι ἑξήκοντα. ὁ δὲ τόκος ὁ ἔγγειος ὁ ἐφεκτὸς τῶν τριά
» κοντα μνῶν καὶ τριῶν καὶ ἑξήκοντα, πεντακόσιαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα.
Atqui centum & uiginti ſtateres fiunt tria millia trecenta ſexagin
ta. Fœnus autem terreſtre ſeſquiſextum id eſt bis centeſimum triginta
trium minarum & ſexaginta, quingentæ fiunt drachmæ & ſexa-
ginta. His uerbis apparet ſtaterem cyzicenum paulominus tribus
aureis coronatis ualuiſſe, ſed atticos ſtateres & perſicos uberiores
multo fuiſſe & pondere & indicatura conijciendum eſt, & præſer-
tim Perſicos cum Babylonium talentum ephectam proportionem
ad atticum habuerit. Stateres autem aureos hic intelligimus ex ijs
quæ ſequuntur, etiamſi Pollux ſtateris appellatione non magis au-
reum, q̄ argenteum intelligendum cenſuerit. Sed notanda uerba
» Demoſthenis. Tria millia trecentæ ſexaginta. & rurſus. Triginta
» trium minarum & ſexaginta. Vbi drachmas ſubintelligi uoluit,
communi more loquendi apud græcos, ut apud Romanos numi intel
liguntur, ut alibi ſæpe diximus. Quomodo autem apud Romanos
argentea nomiſmata drachmalia ſignabantur Athenienſium imita-
tione, & aurea didrachma erant, ſic apud Athenień & Perſas &
Macedonas ſtateres aurei geminato pondere ſignabātur, hoc eſt octo-
nis drachmis. certe nomiſma unum hoc triennio argenteum uidi cu
ius lemma erat λυσιμάχου βασιλέως, Lyſimachi regis. cuius pon-

dus tunc non examinaui, nec alioqui numum magnopere considerandum duxi, quod nihil tum harum rerum cogitarem, quare nec mihi oblatum mercatus sum. Hoc autem anno cum anxie perquirerē, & ter quaterq; argento rependere paratus essem, in tertias quartasq; manus peruenisse comperi, & tandem hinc exportatum. sed cum ab ijs percunctarer qui maxime meminisse uidebantur quantum ponderis traheret, aiebat unus se existimare semunciale nomisma fuisse. Id ille mihi facile persuasit, quod alter maius etiam pondus meminisse se dicebat, & ea mihi magnitudo nomismatis oculis obuersabatur, quae (ut minimum) aequaret denarium Mediolanensem. resciui etiam à tertio in cuius tunc manu esset, id est cui ipse id dono dedisset (in quartam enim manum uenerat) sed uidere mihi postea non contigit. Siue autem stater is fuerit siue non, Daricus tamen stater non minus denis aureis nostris ualuit, id est argenti mina. qua ratione fit, ut quadragies centena millia daricorum, quadringenties centena millia coronatorum ualuerint. Nunc igitur apparet Pythium Bithynium non modo septingentis & octoginta millibus, sed planè decies centenis millibus atque adeo decies septies centenis, & equitatui praeterea & classi stipendium & frumentum suppeditare in quinq; menses potuisse. Hic obiter nonnihil dicendum de militari stipendio. cuius modus cum parum antehac statui potuisset, historia Cornelij Taciti Romae nuper edita restitutis aliquot libris, nobis occasionem dedit & ansam aliquid de eo explicandi. Stipendium militare quo tempore institutum fuerit, Liuius libro quarto ab urbe condita docet de Anxuris expugnatione loquēs
» his uerbis. Oppidum uetere fortuna opulentum tres exercitus
» diripuere, eaq; primum benignitas imperatorum plebem patri-
» bus conciliauit. additum deinde omnium maxime tempestiuo prin-
» cipum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis tri
» bunorum'ue decerneret senatus ut stipendium miles de publico ac-
» ciperet, cum ante id tempus de suo quisq; functus eo munere esset.
» nihil unquam acceptum à plebe tanto gaudio traditur. Idem pau-
» lum infra. Postremo indicto iam tributo edixerunt etiam tribuni
» auxilio se futuros si quis in militare stipendium tributum non con-
» tulisset. Patres bene coeptam rem perseueranter tueri. conferre
» ipsi primi. & quia nondum argentum signatum erat, aes graue plau
» stris quidam ad aerarium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebāt. His Liuij uerbis apparet cur aera merere milites dicantur, curq; aerariū dictū sit, ab aere scilicet graui nōdū argēteo numo p-

cusso. Tacitus uero lib. I. ab excessu Augusti, de seditione Pannonica loquens quæ circa initium principatus Tyberij contigit, ita inqt, uerba seditionem agitantium referẽs. Quando ausuros exposcere remedia, nisi nouum acnutantem adhuc principem precibus uel armis adirent? Satis ꝑ tot annos ignauia peccatum, ꝙ tricena aut quadragena stipendia senes, & pleriq; truncato ex uulneribus corpore tolerent ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud uexillum retentos, alio uocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot casus uita superauerit, trahi adhuc diuersas in terras, ubi per nomen agrorum uligines paludum uel inculta montium accipiant. Enimuero militiam ipsam grauem infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus æstimari. Hinc uestem arma tentoria, hinc sæuitiã centurionum & uacationes munerum redimi. at Hercule uerbera & uulnera, duram hyemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna. nec aliud leuamentum q̃ si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextusdecimus stipendij annus finem afferret ne ultra sub uexillis tenerentur, sed ijsdem in castris præmium pecunia solueretur. An prætorias cohortes quæ binos denarios acciperent, quæ post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? & paulo post. Responsum est à concione mandata esse Clementi cẽturioni quæ perferret. is orditur de missione à sexdecim annis, de præmijs finitæ militiæ, ut denarius diurnum stipẽdium foret, ne ueterani sub uexillo haberentur. et rursus de instaurata seditione loquẽs. Igitur uolutatis inter se rationibus placitum ut epistolæ nomine principis scriberentur, missionẽ dari uicena stipendia meritis. exauthorari ꝗ senadena fecissent, ac retineri sub uexillo cæterorũ immunes nisi propulsandi hostis. His uerbis apparet ueteranos milites aliquãdo tricena stipẽdia implere solitos, aliquando quadragena, aliquando uicena. nec ullum tempus perpetuo statutum fuisse. Simul ueteranos militia exauthoratos non statim missionem adipisci solitos, sed indulgentiore militia sub uexillis retineri quoad præmia et colonias acciperent. ex quo planius intelligitur id quod Tranquillus in Tiberio scribit. atq; etiã missiones ueteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compẽdium captans. Verum ut supradictis Taciti uerbis intelligimus denos asses diurnum stipẽdium militare fuisse, ita eadem uerba hoc significare uidentur denarium maius stipendium assibus denis fuisse. ut fortasse hoc adiuuare id possit qđ superius hoc eodem libro diximus de denario quem Vitruuius se-

decim assibus ualuisse tradidit Augusti tempore. quãq olim signato statim argento denarius decem assibus ualuisset. Quã rursus opinionem euertere uidetur Plinij dictum lib. XXXIII. his uerbis. Po
» stea Annibale urgẽte. Q. Fabio maximo dictatore asses unciales fa
» cti. placuitq; denarium sedecim assibus permutari. quinarium octo
» nis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari
» tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Hoc igitur lectores uiderint ac statuerint pro suo quisq; captu aut arbitratu, quando id summam rei à nobis compertæ & explicatæ labefactare non potest, ut alibi diximus. Milites autem Romanos diurno stipendio denarium meruisse congruit cum eo quod ex Thucydide scripsimus, de classiario milite qui suo ministriq; nomine binas drachmas merebat apud Athenienses. Tricenæ drachmæ id est stipendium menstruum tribus aureis coronatis ualebant. Centuriones uero duplex stipendium & equites triplex merebant. Quare Liuius
» lib. septimo ab urbe condita, æque, inquit, impotens postulatum fu-
» it ut de stipendio equitum (merebant autem triplex ea tempestate)
» æra demerentur, quod aduersati coniurationi fuissent. hac ratione Liuij equites nouenos nostros coronatos merebant in mensem. nunc nostri octonos & semissem merent. Prætoriani autem milites duplex stipendium merebant, qui castra circa urbem habebant quasi stipãtes principem. Erant enim & prætoriani milites & cohortes urbanæ, quod Tranquil. his uerbis significat de Augusto loquens. Lega-
» uit prætorianis militibus singula millia numũm, cohortibus urba-
» nis quingenos, legionarijs trecenos numos. Licet igitur hinc æstimare opulentiam imperij Romani sub Augusto, qui centum & quadraginta legiones sub signis prouinciatim dispositas habuit. cũ unaquæq; legio minima æstimatione in annuo stipendio ducena millia aureũm coronatorum ferret, etiam sine equitum stipendio. Denæ. n. cohortes quingentariæ in legionibus erant, & centuriones duplex stipendium habebant. Auctum autem postea militum stipẽdium fuisse ex eo apparet, quod Tranquillus ait in Domitiano, Addidit & quartum stipendium militi aureos ternos. Hæc uerba significare uidentur sub Domitiano quartum incrementum milites accepisse. Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit utrum menstruos aureos an potius annuos intelligamus. ego tamen menstruos intelligo. Milites etiam præter pecuniam annonas & sagula & frumentum interdũ accepisse legimus apud historicos, & præsertim apud Lampridium in Alexandro. non me præterit Flauium Blondum libro sexto

Romæ triumphantis hæc aliter tradidisse. Sed ei non assensus sum. Hæc ut libro nostro tumultuarie adderem me compulit Franciscus Deloinus iudicum unus centenariæ famigeratæq; curiæ. q ut est inter iuris pitissimos antiquarum rerum studiosissimus, huius loci Taciti Cornelij tempestiue me admonuit, cum altera forte editione liber noster ad hunc locum impressus esset. ut si postridie admonitus essem, locum nullum hæc add tuncula inuentura capacem sui fuerit. Librum apud nos attulerat uir literarum sacrarum professor facundissimus omniumq; bonorum authorum conquisitor & indagator sagacissimus Guilielmus Paruus, agens in comitatu principis, sacerq; ut ita loquar, oricularius eius. Eum librum Deloinus cum ab eo utendum rogasset, aut iure potius amicitiæ præcupide sumpsisset, (unus enim tantum apud nos erat,) me quoq; ipsi ambo legere eum uoluerunt, ut in aliqua libri hiulca parte id quod de stipendio militari Tacitus scripserat, adsuerem. Hæc fere sunt quæ de re nummaria mensurisq; dici potuerunt. cuius rei semina se libasse Hermolaus Barbarus longe ingenio nobis doctrinaq; multiplici præstans in glossematis illis gloriatus est quæ in Plinium edidit gloriæ suæ segetem ac materiam, quem tamen authorem sic quoq; ad nos peruenisse dico, ut seminarium laudum studiosis omnibus in eo quotidie renascatur, etiam si ille primitias decerpsit. sed cum ipse multa de talento sestertio & libra colligentis quidem more non diligentis commemorasset, poteram inquit plura, sed quæ carptim, cursimq; uelut semina materiæ difficillimæ libauimus, dilato in alıud tempus pleniore commentario sufficiant. mihi uero ille farraginem authoritatum diuersissima tradentium, immo ut plane dicam, segetum antipathiam miscuisse uidetur, & in unum semina dissidentia consuidisse, ex quibus frugem aliquam bonam quonam modo sperare potuerit & promittere non intelligo, aliorum autem erit iudicium. Nos commentationis ab eo promissæ, sed erronea, nisi fallor, indagine inchoatæ, cæcas & perplexas ambages à capite rem exorsi, ita explorasse uidemur, & à limine statim introrsus perspectas luculentis uestigijs remeabiles fecisse, ut in Mæandros potius digressionum insinuasse, sic enim res ferebat, q̃ in Labyrinthum quendam disputationis iudicari debeamus. Deprehensi aliquibus in locis hæsimus, uel uerius substitimus, nusquam tamen aut flexu præuaricationis, aut saltu reticentiæ uel obliuionis, aut deniq; præcipitio temeritatis elapsi. ponderum & mensurarum tractationem ita explicauimus, ut res natura inter se cognatæ, nominum etiam communio-

nem & ueluti gentilitatem agnoſcerent. Quid tum, dicat aliquis, doctoribus igitur te præferendum cenſes? In hoc uno ego uero, cæteris in rebus ijs libens cedo quibus omnia propémodum debeo. ſic ſua hactenus cuiuſq; fuit in reparatione latinæ linguæ palma. Hoc ius non modo æqualium noſtrorum, ſed etiam poſteritatis erit, etiam ſi ius obtinere nunc Galli apud iudices Gallos nequeunt. neq; uero præerepta unius aut alterius rei gloria, commentandi quoque in poſterum materia conſumpta, quæ adhuc larga ſupereſt. Hoc tantum refert ꝙ clariorum quidem illi aut plurium palmarum decora tulerunt, ego fortaſſe inter exigua ingenia qualibet acquieſcere palma & debeam, & poſſim: ſed alios ita uelim animatos eſſe, noſtrates præcipue, quorum maxime gratia hoc opus ſuſcipiendum duxi, ut maximum quodq; decus ſic in medio poſitum eſſe putent, ut ingenium tantum & diligentiam referre non genus & cœlum putent. ſic fiet ut in huius laudis curriculo Italia omnium gentium magiſtra, lampadem, quod aiunt, Galliæ non tradat, ſed commodet, aut tradat quidem ſed fiduciariam uel precariam, uel potius det utendam uſu nobis & illis promiſcuo. Quidni enim ſperemus quod alijs non negatum eſt qui longius remoti ſunt? Rumpantur licet Miſopatrides, id eſt patriam ciuesq́; ſuos exoſi, natura Gallos hac dote non fraudauit, tametſi huius ætatis moribus, uel paucorum hominum uitio qui rerum arbitrium tenent, factum eſt, ut literarum bonarum ſtudium nihil ad reipublicæ moderamen pertinere uideatur. Rempublicam ſemper appellare inſtitui abuſiue fortaſſe, in qua plurima ad priuatam utilitatem referri exiſtimantur. Propter quod uidemus eo iam maieſtatem publicam decidiſſe, ut cenſu ciues opibusq; multo magis, ꝗ ſenſu & probatis moribus cenſeantur. Hinc illa ſtulta ac ridenda quorundam reputatio, qui nulla prorſus arte memorabili imbuti, ob uulgares quidem ut apud Romanos facultates, ut apud nos propémodum principales, non ſe modo copioſos, ſed etiam, ſi dijs placet, beatos arbitrantur. cum ſi ad Romanos modulos diuitis appellationem metiamur, perpaucos hodie norimus præter primores procerum, quorum cenſus centies & quinquagies ſeſtertium æſtimetur. At tantam ſummam Pallas homo libertinus accepit, idq́; decreto Romani ſenatus, ob id ꝙ referendum ad curiam cenſuiſſet de fœminis, quæ ſe ſeruis concubitu miſcuiſſent, eaque relatione ſtatutum, ut quæ ignaro domino ad id prolapſa probaretur, in ſeruitutem ſui conſenſiſſe uideretur. Cuius rei

authorem Tacitum, Pliniumq; oratorem habemus. Id'q; senatusconsultum postea à Iustiniano principe sublatum est. Quis autem hodie eorum qui aurum metiri non numerare dicuntur, uel etiam qui pala uersare aureos grumulos dictitantur, ducenties sestertium possidere creditur? At Aesopus tragœdus post cœnas illas luxu stupendo memorabiles, tantundem hæredi filio reliquit, unde margaritas ipse sorbendas conuiuis apposuit non mediocris pretij. Age Curio tribunus plæbis nonne sexcenties sestertium æris alieni habuisse memoratur? quod perinde est, ac si nunc dicas quindecies centena millia aureorum, tanti tamen & pluris Cæsar ciuis adhuc Romanus nondum dictator, in Gallia res gerens, conciones eius ad populũ licitatus est, & redemit. Paulus consul Romanus mille & quingentis talentis eidem Cæsari eodem tempore authoritatem sui consulatus addixit, ea demum lege ut Remp. exagitanti patientiam accommodaret. Iam senatores Romanos qui defecti facultatibus dicerentur, quingena quotannis sestertia solitos accipere à principibus constat, quis honestam, sic enim aiebant, paupertatem tolerare possent innocenter. Nunc uero quotus quisq; tantum habet pensitationis annuæ si paucos gentilium regis excipias? Contra Nero perditis iam rebus, senatum Romanum coegit centies sestertium sibi quotannis pensitare. quam summam sine stupore meminisse iam nemo potest. Mitto ꝙ Ciceroni oratori qui semper à Romanis tenuis existimatus est, superficies ædium senatus consulto non minoris quinquaginta millibus aureũm nostrorum æstimata est; & uillaticum ædificium pluris q̃ duodecim. Seneca etiam uir philosophus, ut ex eius monumentis apparet, sed rerum actui præpositus à Nerone, quadriennio ter millies sestertiũm quæsiuit, quod certe necesse est, ut fidem scriptis eius & authoritatem deroget. Si enim scripta eius æstimentur, nemo unq̃ animosius calcasse diuitias, & pauperiem securã astrictius eo amplexus fuisse uidebitur. Tarius Ruffus, quod pene omnsi, infima natalium humilitate consulatum militari industria meritus, circiter mille sestertiũm liberalitate Augusti congestum agris coemundis exhausit, ut author est Plinius libro decimoctauo. Seneca author est Lentulum Augurem eodem Augusto principe quater millies suum uidisse, quanti hodie decem primorum Galliæ patrimonia esse uix possunt, etiam quanti plurimo uænire possunt æstimata. Ab hoc numero principem tantum & generum eius eximo, cui regnum debetur si regi superstes fuerit. Quonam modo igitur beatos existimare possumus, qui omneis cogitationes suas,

omneis

omneis animi sensus, omneis uitæ actiones, omnia publica, priuataq; officia, & uiuendi deniq; moriendiq; rationem ad cumulandas opes referunt, quæ in priuatis hodie fortunis esse non nisi despicabiles possunt? Vnum tantum genus hominum excipi necesse est, quod omnium ipsum generum minime esse exceptum oportebat. Hi sunt sacerdotes, quos nunc fermè solos secundum reges & principes opulentos esse cernimus, & plurimum opibus tribuere. quod genus unum reges inter amicos habent, in quo se suamq; admirentur potentiam. nulla enim æque parte uitæ beatores ipsis mortalium esse licet. Hic mihi quæ memini uidiq; reputanti, exclamare subit, miseram te simul & fortunatam Franciam, tu ut maiorum placita senatusconsultis sacrosanctis confirmata, tot annorum usu comprobata, ambitione nunc scelerata antiquare contendas? & singularem prærogatiuam pontificatui summo non eblanditam, non expressam, non emendicatam, sed maiorum nostrorum merito postulatam, exoratam, repensam, ut tibi uni iure prisco, à maiorum gentium pontificibus prodito in rerum sacrarum constitutione uti liceret, nunc indultæ legis abusu festines ire perditum? unde igitur tibi frontem peculiarem illam sanctionem citandi, qua tu tantopere gloriare uelut decore quodam religionis? unde libertatem aut fiduciam Christianissimam te uocandi, si non qua religione eximium nomen, legemq; pietatis tuæ testem comparasti, eadem religione tu ipsa retinere uis? O plaudendū erratum hostibus tuis illis, qui hoc tibi felicitatis, regniq; fortasse Palladium, uelut cœlo delapsum munus inuident, quo uel ablato uel intercidente tu perinde fortunata esse non potes. Vide quæso ne te nimium terrigenis illis credas quos ob id gigantes appellauit antiquitas, qui titulosas amplitudines architectantes, Aloidarum exemplo theomachiam meditari uidentur. Nam ut illi immanium spirituum homines Pelion Ossæ aduoluentes, & ijs rursus Pindum & Othrin Lapitharum sedem subuehentes, in cœlum tandem scandere, & superis uim afferre cogitabant, sic isti pontificatus & antistitia alijs alia adaggerantes, ipsa strue dissentanea rerum male cohærentium, uim inferre superis sacrisq; canonibus quos patres suaserunt, merito dictitantur. Horum nonnullos nec prudentia nec doctrina præditos uir quidam acer apud nos cum uideret, dicere haud inficete solebat, absurdos oportere esse choragos aut certe dissolutos, qui Herculis Titanumq; personas uenustulis interdum cupidinibus accommodarent. Harum enim rerum culpā à capite & uertice Chri=

stiani nominis publicus consensus arcessit, q nisi recte constitutus sit, inferiora ab eo membra morborum causas trahunt. Quare in uotis esse piorum identidem uidemus statim atq; illa indignitas oculis obuersatur, ut aut columen ecclesiæ componat prouidentia, aut certe aliud commodius & congruentius reponat. Id'q; merito in uotis est. Columne enim uitioso uel infirmo, tectum ædis sacræ aut corruat necesse est, aut collabefactetur, ac subinde turbinibus & procellis omnia intus pateant, errorum nebulæ subeant, & decumbentibus pruinis interiora frigeant, ut ne ignis qdem ille caritatis æternus ultra manere possit. Neq; uero me latet ipsa domus fundamenta in petram firmissimam artifici manu iacta, nulla ui posse conuelli uel subrui, non aëria, non terrena. Nam ne operis quidem compages diuina manu coagmentata, ullo disturbari machinamento potest. sed decor operis in aspectu & expolitio emendata non manent, ex quibus authoritas ædibus comparatur. Nunc autem pietas & religio huius ædis æditue magno uociferatu queruntur eam proportionem asseruatam non esse, quã architectonicæ manus primum modulatæ sunt. id quod caput esse constat dedecoris luculenti. Huius inconcinnitatis causam homines ad Mercurium referunt institorem, qui iam inde ex quo lumen mundi regere, & auriga summi currus esse cœpit, non ut olim Phaëton cum se in currum luminosum sustulisset, conflagrationem orbi intulisse, sed tenebras potius teterrimas offudisse dictitatur. unde factum esse uidemus ut in castris sacrosanctis plerunq; nihil recte atq; ordine constitutum esse uideatur. Primum uix decimus quisq; ordines ducentium decumana porta ingredi existimatur. deinde laxissime quidam tendentes, uix gregario militi locum uestigialem relinquunt. adde q nec manipulos recensere, nec cohortes ipsi concenturiare nouerunt. quid q plures stationes obtinent, qui uni satis esse nequeunt? quid si etiam omnes eas deserentes, longissime per urbes expatiari uidentur, hostilis incursus & populationum securi, nec minus stipendia illis procedunt, q̃ si ab statiuis pedem transuersum non discederent? Iam illud cuiusmodi esse dicemus, q qui plurium uicem gerunt, ij immunes fere solent esse, ut ne uitem quidem saltem centurialem in speciem teneant, cuius metu munifices in opere milites contineant? quid qui perpetuam immunitatem habent, regum & principum latera indecore stipantes, æterna animi destinatione à statiuis castris domui emansitantes? qui si disciplina castrorum ualeret, pro castris ipsis uigiles excubare deberent. Hæc fierent si

in augustali ordines & uacationes non uaenirent? si non atra inauspicataq; Celæno contactu suo fœdissimo res purissimas atq; sanctissimas quotidie impiaret? Etenim per Christum ipsum sacerdotij conditorem utrum qui scelerata porta in ecclesiam castrensem irrupisse se sciunt (de quibusdam loquor non de plurimis) in ecclesiam ouantem & cœlestem admissum iri se putant? num commercium aliquod superis esse sperant cum ijs qui cothurnatis flagitijs se sacraq; Christiana conscelerare non timent? Proinde uideamus quidnã habet simile hodiernus antistitum status & sacræ ciuitatis procerum, cum Christo ciuitatis eius conditore & comitatu ipsius. Nonne si in uniuersum cleri nostri faciem cultumq; consideres, dicere cogaris sponsam, ut ita dicam, sponso nuncium remisisse, suasq; ipsum sibi res habere iussisse? Ille paupertatis assertor, & erumnosorum signifer, cohorte etiam pullata semper stipatus erat. Hi opibus circunfluentes & delitijs otioq; torpidi, conspicui in aula uolunt esse sericato lautoq; comitatu. atque inter hos, si superis placet, Hieroduli quidam uidentur, homines sacræ seruituti mancipati, quos ne in publicum quidem prodire moribus deuotorum conuenit, nisi operam interim religioni & pietati nauare uideantur. Ille cum nihil possidere uisus est, tum suos omnes asseclas omnium fortunarum possessione deiecit. Hi unde illi deiecti sponte decesserant, cum eorum sint successores, uelut interdicto recuperatorio opulentam etiam bonorum possessionem reposcunt. Auspice igitur Mercurio contracta sponsalia non pronuba pietate, nec charitatem nec reuerentiam coniugij sacrosancti retinent, nec ad frugem aliquam bonam salutaremq; perueniunt. Age quanam tandem causa sacrosanctos esse se uolunt? nempe ꝙ homines insignibus Christi amicti inter arma orthodoxa inuiolabiles semper fuerunt, non aliter, atque caduceatores hodie paludati inter acies commeant. Si igitur gestamina & exuuiæ Christi sacrosanctos eos ac reuerendos faciunt, non'ne cultus & habitus Christicolis dissentaneus profanos eos facit quod quidem in ipsis est? O stultam hominum opinionem. atqui si ueneranda cruce quasi claua Herculis Alexicaci, si lituo summoueri se turba ab eis patitur pullata iuxta & purpurata, si magistratibus & honoribus fungentes, fasces eis ciuiles & prætextas summittunt, & quidem cum summa animi æquitate, ampliora utique ea insignia existimare debebant, quæ Teletarches ipse Christus cærimonijs suis consecrauit, & quibus etiam sceptra regum summitti nonnunquam constituit, q̃ fastum luxu con=

spicuum, qui proceres tantum & potentatus decet, & quo uno suspici se maxime diuites à plebecula uolunt. Quod si cæteri hominum ordines exemplo ab eis prodito exuere dei reuerentiam & pontificale obsequium in animum inducerent, consecrataq; à maioribus patrimonia sacrosancta non haberent, nec piaculum esse putarent eos uiros uiolare quos Christus dominus noster delitias suas uocauit, quid istis tandem fieret, quis citra culturam & sementem, ut aiunt, omnia nasci uidemus? Erubescant igitur aliquando, & caueant ne animos saltem militareis & feroces exoluant religione, & quandoquidem ipsi sacra profanis permiscuerunt, uideant etiam etiam'q; ne eorum licentiam uulgus hominum albam, ut dicitur, amussim esse interpretetur, quæ discrimen sacri profaniq; sustulisse iam uidetur. Sed quando in opulentia regia & redditibus opimis summa eorum felicitas sita est, quæro quo tandem titulo ea se possidere credant. neque enim quolibet titulo fructus suos faciunt. atqui ut omnia genera rerum legitime quærendarum recenseant, nullum, ut opinor, aliud inuenient quo iuste, atq; innocenter hæc possidere possint quàm pro donato. At hoc titulo possidenti non satis est rem sibi esse donatam opinari, sed re uera donatam esse oportet, alioqui eam usu suam facere non potest. Mitto q̄ siquid mei iudicij est, ut utar antiquo uerbo sententiam dicentium, hæc non eis donata dici debent, sed fidei commissa, quod uerbum non modo fidem bonam, sed etiam necessitatem rerum restituendarum agnoscit. id quod si non in omnia, certe in ea sacerdotia ualet quæ fidutia contracta aut deferuntur, aut conferuntur. Sed quoniam prisca iam seueritas uetustatem non perferre creditur, ut id quod dictum est prætereain, certe peculiari se titulo seu fidei commissum seu donatum tenere non negabunt. Quod si fateantur, num etiam tum fructus ita suos facient, ut & helluari, & obligurire, & per luxum profusissimum absumere ex animi sui uel libidine uel sententia possint? nisi uero non peculiare esse potest quod a domino seruus, & clericus seruus accipit, in coloniam ipse dominicam ascriptus. Accipit autem in Francia aut à domino protinus paracleto suffragatore, quod rarum est, aut à summo domini atriensi, quod frequenter euenit. quod autem secus quæritur id est sacrilega indicatione, id à prædone possessum in ius transire non potest. sic fit ut nihil peculij habeant quod non sit profectitium, & calendarium factitare debeant & diurnum. nisi si fortasse antistitum actus lege euangelica tabularum conficiendarum necessitate solutus

lutus potest esse, cum antistes aut cœnobiarcha nunq̄ officio perfunctus esse uideatur, anteq̄ omnia pensa familiæ exegit accurate. Neq; enim antistites promi condi penus dominicæ censentur esse, & summæ rei familiaris dispensandæ præesse, & non uniuersi actus cui præsunt ratio ad numum eis constare debet. Nam q̄ placita maiorum inferiores & minutulos actus pontificalis liberalitatis & muneris esse uoluerunt, id ideo factum esse clarum est, q̄ ut uicariorũ olim errata atrienses præstabant sic illorum isti tenentur uel perperam uel negligenter transactis, usq; adeo ut eorum reliquamenta horũ fide stare credantur. Quoniam uero hæc meminisse nequeunt qui bonam partem ætatis inter aulicos agunt omni lege solutos, etiam si legitimam ipsi personam standi in eo conuentu habere non putantur, de summo sanè iure decedamus, & de suo ac domestico & contubernali tantum actu tabulas eos proferre postulemus. Fac igitur, quoniam id mediocre est, in paginam acceptorum decem esse millia aureorum relata, quantulã eius summæ partẽ expensam domino ferre possunt, qui nihil aut parũ in usus pios uertunt? Age recitentur expensorum nomina, prò superi immortales, in cupedias, in delitias popinales, & in luxũ mensariũ. in equitium numerosum & elegans in instrumentum lautum episcopij, in supellectilem, in uasa argentea, in uestem stragulam & peripetasmata. in stipendiũ cohortis honorariæ sericatorum & calamistratorum. in auitium & accipitrarios. in uenaticum ministerium instrumentumq;. in ferculorũ structores. in scurras, in ludios, in acromata, in thymelicos, in eos quos à cauillis habent & à uoluptatibus. in delitiarum mille nomina. Adde etiã si placet, in aleã. & in ea deniq; quæ non nisi subdititio nomine in rationes referuntur, & quæ in ea cedunt quæ feriatos oblectant, & animi causa uel morigeris uel aliter obsequiosis expensantur. In his nominibus ita consumptã acceptorum summã inuenies, ut uix decima pars in erogationes pias & in rem dominicam supersit. & hactenus ita loquor quasi in libros coemundos nihil cedat, & in eos quos antistites nostri, ut credo, à studijs habere solent. Certe multi sunt eiusmodi quos omnino decebat bonis interdictum esse, & curatores ut furiosis dari, id quod nullo iure pontificio cautũ esse mirũ est. Ecqua enim esse maior dementia potest, q̄ si seruus per nequitiam peculium dilapidet à domino profectũ seuerissimo, q̄ uitæ & necis horrendæ liberam potestatem habeat? Quomodo igitur helluones sacri patrimonij paria cũ rationibus domini facient ad extremum, q̄ nihil nunc pensi habere uidentur quo

minus amplissimorum sacerdotiorum redditus in delitias & nugas & fastum ab eo ordine abhorrẽtem prodigant? atq; ita prodigant ut non sibi tantum damnosi & exitiabiles esse, sed etiam conspicua luxurie periculum & errorem contuentibus creare uideantur? q cum eos nec dei nec legum uident esse metuentes, sensim et ipsi sacræ legis exuunt reuerentiam. Nisi uero putamus prægrandes à maioribus nostris uberesq; possessiones, non modo gentilitijs hæreditatibus detractas, sed etiam iuri humano & commercio exemptas, ut libidini & uoluptati sacerdotali seruirent, & opima prædia optimo eos iure ac nulli uectigalia tenere uoluisse, ut eorum asseclis cincinnatulis & prælauto cultu nitentibus stipendia pensitarent. Dominus noster è prouincia iamiam decessurus palàm uociferatus est se uiam esse & ueritatem, num igitur aut ipse aut eius è uestigio sequaces hæc exempla prodiderunt? nuncubi in ea uia quã inierũt, harum rerum uestigia reliquerunt? Ecquando autem hæc uestigia in montem ferre sacrum uisa sunt? postremo ecquis hanc uiam secuit eorum quidem quos decreta pontificia inter diuos referendos esse censuerunt? Verum, ò superi boni, quonam modo Christi imitatores esse possunt, qui & parens ipse caritatis et assertor summittentium se animorum fuit, si familiæ domini benigne non faciunt, aut si animo sublimipeta eminere super cæteros omni modo gestiunt? O religionem neglectam, ò mores euersos & præposteros. Hi farctores et cupedinarios, & luxus uoluptatisq; institores adiuuant, quos frugalitatis & continentiæ authores esse decebat, ut domestica parsimonia quæsitis egentium & destitutorum multitudini opitulari possent. Quam si ij qui profana patrimonia uel hæreditate uel iusto mancipio acceperunt, conficiendarum rationum lege non sunt soluti (id .n. responsis eorum cauetur qui diuini iuris prudentes fuisse perhibentur, nec ratione caret. Nam quis nostrum non precario possidet qcquid habet, & uectigale possidet? Sed nos exitiabili errore ducti, aduentitia nobis omnia esse credimus & omni præstatione libera quæ titulo quocunq; ciuili parauimus). Si igitur profanæ facultates, et omni religione puræ, ita tamen affectæ sunt primigenio iure, & ita in fide summa positæ rerum omnium conditoris, qui quiduis quocunq; tempore pignerari pro potestate potest, ut unicuiq; mortalium accepti debeat & expẽsi ratio apud deum cõstare, nisi nexũ ad extremum uult inire, qd ijs fiet seruis nequã q nihil non habent peculiare, & nulla nõ in parte peculij conturbare noscuntur? utrum uerba pro rebus creditori eidẽ & domino sperant se reddituros?

At is

At is nomina se exacturum fœneratoria acerbitate prædixit. Nũc centesimo comite feroces & opibus æmulis regiæ opulẽtiæ, maxima tum pecunia miseri appellabuntur. Num igitur debita tunc trãscribere licebit, aut expromissores dare? quos? Nullus enim præsto erit q̃ expẽsum sibi aliqd ferri uelit, eorum qdem qbus dominus fide sua dari iussit, nec dominus acceptum feret qcqd non in pias aut honestas erogationes expensum est. Age quonam tandẽ modo rationes suas domino approbabunt, q̃ omnia uel pleraq; non Christo, non paracleto, non sanctis suffragijs, sed Mercurio, sed commercio, sed sacrilegæ ambitioni accepta retulerunt? Restat ut uel alogistiã meditentur, si obtineri in eo iudicio potest, aut addicti protinus non ducantur sed trahãtur. O´ Cimmerias huius uitæ tenebras, quæ plerunq; trans nebulam præsentis sensus non cernit. fit autem nescio quomodo ut mens humana uel aulicis delinimentis uel uoluptarijs titillata, ultra id non prospiciat quod adest uel quod instat. intestinos enim oculos præstringunt fulgetræ quædam micantes imaginariæ felicitatis, quæ per assentationum (ut ita dicam) nubila salutatio numq; illiberalium eliduntur in illa rapida tempestate tollẽtis eos fortunæ. Ac cedunt ambitio & cupiditas oculorum meræ suffusiones, quæ ueras rerum species eos uidere non sinunt, imagines ludibundas oculis obtendẽtes, uisus ludificatriculas. Qui si ad secessum studiorum annos saltem uitæ iam uergentis compararent, & oraculorum conspicilijs sacrorumq; speculaminum uterentur, futura sane` ut præsentia certissime contuerentur. Supradicti uero erroris germana est præteritorum obliuio surrepens. etenim qui futuram animorum conditionem non prouidentes, delitijs uitæ præsentis libenter acquiescunt, si tamen in hac uita delitiæ esse possunt, ij meminisse nequeunt arbitrum eundem & creditorem deum ex edicto suo perpetuo ius dicturum esse interminatum, ut Cassianam quidem sententiam horrere debeamus, nisi plane` stupidi & capti mente simus. Nam cum edictum tot præconijs tam minacibus proditum, tot actuarijs exceptum, tot scribis tam grauibus perscriptum, tot testibus classicis obsignatum habeamus & probatum, quorum etiam partim non dubitarunt capite cauere quæ repromisit dominus aut interminatus est, partim omnibus fortunis oppositis fide sua esse iusserunt, quid causæ est quin scientes prudentes´que impingamus in offensionem eius a` quo prouocatio non est, sicut nec apud eum deprecatio simulac in iudicium uentum est, immo uero, quin uiui uidentes´que ab hoste teterrimo obtorta gu-

la trahamur? Cur igitur nos hæc ueritatis inuolucra, maiestatem etiam sapientiæ si ad manum aspicias, præferentia, quasi uisa quædã per nebulam, ut aiunt, primi somni concepta, despicari pergimus? nisi uero hæc despicari non uidemur, qui iustitiæ diuinæ seueritatem non timemus, tum ijs tot oraculis intentatam quotidie lectitandis, tum rerum euentis districtam ad quæ nõ animaduertimus, uelut ad inculcatas sanctiones antiquatæ iam legis auribus occallescentes. scilicet hoc illud est, omneis rationes nostras in benignitate et misericordia herili repositas habemus. hac spe deterrima mancipia hilariter uitam ac nequiter agimus. Quum igitur accingimur ad eã benignitatẽ quoquomodo prouocãdã? Videamus ꝑ superos immortales ne contẽptus hic sit potius diuinitatis q̃ meditatio quædã ueniæ consequẽdæ. Cõmenta sunt ista ueteratoris spiritus, q primæ noxæ suasor & impulsor, in hanc errorum odysseã, genus humanũ deduxit. q̃q̃ impudens est atq; improba nostra hæc deprecatio, nõ causam dicendã meditantium, sed dissolutam misericordiam oscitanter implorantium, utiq; qui ex uinculis scelerum & delictorum unicuiq; nostrum causam esse dicendam sciamus. Nunc quando unumquenq; blandiri ignauiæ ac iniquitati suæ iuuat, uideamus quo iure, qua actione, qua formula cernere eam hæreditatem possimus, quam Christus dominus noster testamento illo suo in procinctu nuncupato sequacibus sui reliquit. Si quis, inquit, uul post me uenire, tollat crucem suam. hæredes suos futuros tollere crucem quenq; suam & se sequi è uestigio iussit, alioqui indignos hæreditate sua pronunciauit. Quibus uerbis quid aliud agit, nisi eis qui in album æternæ prouidentiæ referendi sunt, præscribit, ut per ea uestigia quæ ipse inter mortales agens impressit, æternam beatitudinem inuestigandam habeant, ut per huius sæculi ærumnas atq; inculpatæ uitæ salebras ad summam tranquillitatem & securitatem transeant, quæ legitima pars est hæreditatis quam Christus ipse familiæ suæ spopondit, & adeundam reliquit. hanc hæreditatem si summo & legitimo iure, quod ius quatuor tabularum appellare possumus, adire iam nequimus, quandoquidem diuorum & beatorum reliquias quasi ossa gigantum heroumq; miramur, quorum similes nullos edunt ætates iam effœtæ, at certe libentes faciamus, ut formula quadam indulgentiore æternam bonorum possessionem aut petamus, aut postulemus. Id enim sanè perinde sit, ac si legitimo & antiquo iure inter hæredes censeremur, siue summum ius dominus, id est euangelicum seculis infirmioribus remisit, siue potius

ita nunc

ita nunc credi ex usu uitæ delicatioris est. Sed uideamus quæso ut secundum tabulas bonorum possessionem petamus, quandoquidem nec iniustas eas tabulas nec inductas esse nouimus. Neq; uero bonorum possessores erimus aut hæredes, & non commoda, incommodáq; hæreditaria iure in nos transibunt, siquidem bonorum appellatio in utranq; partem ualet, etiam indulgentiore iure, quod prætorium uocant. Ita fit ut nec hæredes esse Christi, nec bonorum possessores queamus, si præsentis uitæ delitijs perfrui laboremus. at nos uelut agnatione quadam infirmioris naturæ, nec iam eam legem ferentis quam deus immortalis sanguine Christi sui carissimi sanxit, testamentum diuinum & æternum ruptumiri nobis persuademus, aut irritum tandem quoquo modo factumiri. quasi uero dominus idem & pater ad hæreditatem impios liberos, seruosq; contumaces admissurus sit, nec alios olim obsequentiores & bonæ frugi quæsiturus, in quos caducas parteis transcribere hæreditatis suæ possit. tametsi id testamentum quonammodo rumpi potest, cum in eo nullus præteritus sit? etiam si primis ceris pauperes instituti sunt, et ab eodem gradu exhæredes facti diuites sarcinis præpediti. Quare qui supplicia impiorum euitare, & superum præmia mereri concupiunt, hoc uidere debent & præcipue antistites, cum quibus nunc nobis res est, ne per redundanteis opes uitam delicatam traducant. sed ut seruatoris nostri exemplo, qui erumnosam suis uitam præscripsit & indigam, sarcinas & ipsi suas mulis (ut dicitur) Marianis conuehant, quod nihil aliud esse puto quam inter cruciatos dominum signiferum è uestigio sequi. Nunc adde caritatem comitem fidelissimam, digitum transuersum à uiro bono non discedentem. adde animi æquitatem in spem semper intentam, quasiq; uiatici largam benignamq; suppeditatricem, iam intelliges nullum esse hoc mollius uehiculum, etiam si per prærupta & confragosa uia nobis ineunda sit. Quis autem hæc reputans compotes eos mentis existimari possit, qui cum uni pontificatui uix queant satis esse, alterum etiam addere uel plureis non dubitant? quis non mente captos sacerdotes iudicare, qui modũ utriusq; paginæ nullum esse arbitrantur, cum ipsi maxime inita atq; subducta ratione actum suũ domino probare teneãtur? At nũc põtificatui cœnobiarchiã quasi con iugẽ adiũgere, tã solẽne apud nos cœpit esse, ut mancus pontificatus aut cælebs alioq; eẽ uideatur, pinde, atq; si semiuirũ cõiugẽ eẽ cõtẽdas, qcũ uxore cõcubinã nõ habeat. Ego uero hæc i plerisq; sacerdo

tibus tam inter se dissidere censeo, q̃ coniugem & pellicem in homi-nibus profanis, etiam si de hac re iurisprudentum antiquorum re-sponsa annos ferre ut dicitur hac ætate non uidentur, mundo iam præcipiti. Quăq̃ quid aut confidentius admitti aut amentius potest, q̃ eum diem non extimescere quo dominus noster sententiam laturus est de cuiusq; meritis, iisdem ipsis conscriptis & assidentibus & uitæ dissimilitudinem istis exprobrantibus quos potestatis in nos suæ authores nobis laudant? In quo admirari subit hominum uæcordiam uel dirum quendam furorem, qui successorio iure putant ad se à Christi pedissequis potestatē, non etiā sanctitatis et continentiæ demissæ necessitatē transmissam. Enimuero palmariū illud credo apud deum inuentum, fiducia contracta antistitia retinendi quæ inter se alias colliduntur, uidelicet quasi ꝑpetuæ fiduciæ non instar plenum habeant tituli legitimi quod ad fruenda quidem sacerdotia pertinet, aut quasi impostura fieri possit diuinitati. Quid enim refert mandati an negociorū gestorum teneantur, cum utraq; actio bonam fidem agnoscere debeat? Prò dei hominumq; fidem, gratum id esse prouidentiæ credam, ut qui uirilem operam implere non uidentur, ter aut quater & pluries antistites appellentur? & qui tres ciere sacros canones nequeunt, ternis sæpe lituis turbam doctorū summoueant? Illi ne ut fiduciaria legitimis antistitia cōiungant, quasi in hominum penuria singuli multorum prouincias obire nunc cogantur, cum tot graueis uiros, doctrina & moribus commendabiles, uitam primorum ut ita dicam digitorum suctu ursino more tolerare uideamus? Præclarum uero exemplum, & in uniuersum ad religionis orthodoxæ decus atq; incrementum pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, titulosis & multorum uersuum appellationibus insignes haberi & augustos, cum interim docti uiri, ac uitæ sanctioris ornamentis præditi, puris nominibus nuncupati, cum suggillatione cultus diuini egentes uitam transigant? Profecto si uere res humanas æstimare possemus, nos magis monstrificos istos, q̃ Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus. Concionator quidam perlepidus cauillari non pridem ita eos solebat ut diceret, huiusmodi istos sibi uideri quales sunt quæ in ædibus sacris mutulares statuæ pilis aut columnis imponūtur. ut enim illic simulachra quædam uelut oneri cedentia uidemus, quæ uel mutulorum uicem sustinent, uel extra abacos mutulorum proiecta sunt, eamq; speciem intuenti præbent, ut magnopere niti operi ferendo atq; insudare uideantur, cum re uera sensu sint carentia, ac nihil ipsa facie

nitentium saxeam adiuuent firmitatem. Ita atlantes istos summis scapis columnarum in fano domini superpositos, titulosa illa amplitudine appellationumq; maiestate, uenerandorum senum instar sanctitatemq; præferre, speciemq; luculentam præbere grauissimorum patrum sanctuarium domini fulcientium, & cœlum ut ita dicam sustinentium. Sed stupidam eorum ignorantiam, aut incuriam dissolutam intuenti, patere nihilo eos strenuiores statuis lapideis esse, quod ad munia quidem sacrosancta pie, ac religiose obeunda pertinet, & ad maiestatem legis diuinæ inter homines conseruandam; quod firmamentum est maximum ædium diuinarum. Proinde, ut monstra hominum antiquitas nunquam cœlo delapsa esse censuit, sed terrigenas eos & poetæ & sacri uates appellauerunt, ut gigantum nomen indicat, & ad perniciem mortalium editos esse cecinerunt, eorum internitionem aut diuinæ potentiæ, aut heroicis ærumnis utriq; dedicantes, Ita nos precari sperareq; debemus summum quendam pontificem cum suo senatu extiturum, qui diuino numine instinctus, cum ob alia in re ecclesiastica constituenda promerita, tum uero ob hunc ipsum laborem Herculis Alexicaci nomine nobilitari uelit. quin & ipsum iam extitisse credere fortasse debemus. etenim qui nunc summæ rei Christianæ præest, lætis auibus renunciatus, tantam etiam alioqui expectationem sui excitauit, ut insignem omnino ac nobilem facturus pontificatum suum clarissimis institutis putetur. Esse autem istos gigantes elogio grauissimo illius sapientis apparet, qui in parabolis symbolicis inquit, Vir qui aberrauerit à uia iustitiæ, in conuentu gigantum requiescet. Atqui nos uiam iustitiæ esse diximus quam Christus nobis præiuit inter mortaleis agens. Ipse enim præmonstrator fuit uiæ ferentis in cœlum. Ipse eorum fuit Hercules portentorum, quæ ne uirtus quidem heroica conficere aut superare potuit. Porrò gigantum pedes in draconum uolumina desijsse fabulæ tradiderunt. Quo figmento prisci significare uoluerunt nihil rectum istos homines, nihil arduum cogitare, sed omneis eorum actus, omneis animi sensus humi serpere, uel uerius deorsum uergere ad inferos. Hæc monstra ex religione recta & clarissima & in cœlum semper intenta tolli, cum optimus quisq; hodie & grauissimus primi secundi & ultimi sacerdotum ordinis poscit, & hoc unum in uotis habet, tum interest exempli in uniuersum recte atque ordine constitui rem clericam & ecclesiasticam. ne reliqui ordines ultra tam grauiter opinentur de ordine

sanctissimo sacerdotum, cuius omnia facta, dictaq; magnopere pertinent ad exemplum. Atqui necesse est ut nostrae memoriae antistitum licentia luxu plena, stultitiam priscis exprobret, qui disciplinae tenaces euangelicae, uoluptatem ac diuitias procul à contubernio suo summouerunt. aut ut eorum sanctimonia impietatis istos insimulet ac manifestos reddat, qui fortunae magis q̃ ueritati litare cupientes, religionem orthodoxam (quantum in eis fuit) in insulas relegarunt delitiarum nescias. Quis enim est hodie quin sciat & praedicet eo seueritatem ecclesiasticam maiestatemq; decidisse, ut quos disciplinae exactores esse seuerissimos oportebat, omniumq; officiorum ad pietatem religionemq; pertinentium, ij remissiorem uitam & licentiae atq; incuriae plenam non modo amplecti, sed etiam fouere tueriq; uideantur? Hosce autem homines quis credat cum hoc faciant, fidem bonam rectamq; agnoscere? Quin & eò iam uenisse nos puto, dicam enim quod sentio, ut sine culpa fortasse is cessare nequeat qui neglecta constituturus, conuulsa restituturus, incondita digesturus ab omnibus existimatur. Fit enim mire interdum ut publica expectatione maior multo grauiorq; persona summos honores gerentibus imponatur, q̃ ut munere suo translatitia laude peragendo perfuncti esse uideantur. Quis autem nescit haud ita pridẽ selectos lapides sanctuarij ita uel dispersos uel disiectos fuisse, ut collapsa ecclesiae maiestate, ipsa iã dei sponsa ueluti fidei cõiugalis oblita, nõ modo à sponsò secubare, sed etiã nullo pudoris respectu p triuia, plateasq; euagari licenter uideretur, merereq; prouinciatim? quis pastores ipsos ueluti fugitiuos, non dico gregis desertores, sed etiã factos abactores non meminit? Quid ipsos praesulũ coryphaeos non'ne ita praepostere se atq; impure gessisse uidimus, ut quos ad compositi, decoriq; status habitũ et speciẽ formare chorũ decebat, & eã saltationem docere quae emmelia dicta est ab emendati motus & pacati cõpositiq; cõcinnitate, pyrrichã illi ipsi (ò summã indignitatẽ) praeire id est armatã nõ dubitarẽt, à sanctitate prorsus ordinis abhorrẽtẽ. Ita ne uero q ad sacra & spiritalia certamina prodeũtiũ, summi unctores erãt, et q tũ pij fortasse belli authores eẽ debebãt pro aris et finibus sacris ĩ profanos et ĩpios populos decernẽdi, ijdẽ ipsi lanistae Christianarũ uiriũ uideri maluerũt, ut ad ĩternitionẽ nõis sacrosãcti iter se cõfligerẽt? Cũ haec igitur ita euenisse constet, atq; eas res ab illis fuisse gestas, ut alter uir ingeniosior quàm religiosior, de calice ire domini, alter uir uehemens & acer,

etiam de furoris bibisse hausisseq; uisus sit, uterq; autem dum animo suo nimium obsequitur, fas, nefasq; miscuisse, hic eo amplius pol lutorum sacrorum religione augustum & sacrosanctum uerticem obstrinxisse compertus sit, consentaneum est utiq; ut Leo qui diuino, ut credimus, numine, illis de medio sublatis, & fortasse de cœlo tactis, subinde in locum eorum suffectus est, Is nunc orbe propémodum tranquillo & composito, architectonica iam ratione dominici diuersorij maiestatem instaurare laboret, priscis etiam modulis aut certe pristinis adhibitis. nam & ipse suffectus statim nutantem sanctuarij cópagem celeri manu stabiliuit. sic enim res nata ferebat, ut structorum manibus adhibitis præsentissimi consilij tibicine fulciret, atq; ordinis interim amplissimi concordia ueluti confibularet. Pro superi immortales, qui status ille fuit, q̃ decor rei clericæ, quæ religionis reuerentia, cum omnia propè in hoc orbe qua sacra qua profana, uæcordiæ frenis regerentur, fatali inclinatione mundi? cum primigeniæ noxæ suasor, à Christo quondam deiectus animorum possessione, immo uero scissa gaudens discordia palla, ultro, citro cómeans, furoris faces utrobiq; suggereret, & Romæ quasi in arce religionis incendium misceret? & hinc senatus stultitiæ & temeritatis, ut ingenue fatear, illinc peruicaciæ inusitatæ ac fanaticæ, frontem fronte conterentes ut prophetas inqt, decreta futilia impiaq; scriberent in æde bellonæ coacti. cum cleri magister sanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, feras, ut ita dicam, in populum contumacem qdem, neq; .n. inficias eo, sed tamen populum domini immitteret, & Gallorum partes earumq; fautores diris execrationibus deuouens, scelere plusquã tragico orbem penè totum religione solutum in deuotos concitaret? Id quod cum in religionem à populo, ut assolet, et pia nobilitate traheretur, mirum est q̃ ij qui decretis utrinq; interfuerant, uel eorum authores fuerant, religione alligari sese non intelligebant, qui utinam iam planè exoluti sint, tanto pietatis uulneri cicatrice nunc obducta Leonis prudentia. Enimuero si, quod ominari nolim, religionis ipsi uertici aliquid acciderit, uel sacri senatus pius ille impetus ita relanguerit, ut extemporali semirutí fani reconcinnatione acquiescere in animum induxerit, nec sarctum ac tectum contubernium domini præstare ad prisci perpetuiq; edicti formulam contenderit, duntaxat quantum ferre ratio huius ætatis potest (neq; enim ad uiuum in corpore iam delicato resecanda censeo) quid aliud q̃ inani expolitione, aut tectorio quodam speciosi concilij perlucentem ruinam interlitam esse temerarius ru-

mor cauillabitur? Cuiusmodi culpam reprehensam esse ab Ezechiele Scotino uate puto capite decimotertio oraculorum suorum. Quid uinea domini, non'ne ita degenerauit in labruscas, ut primo quoq; tẽpore repastinanda uideatur, & ex situ & carie negligentiæ, pastino quodam restituenda censuræ? Certe manum poscit ipsa & flagitat solertis & industrij uinitoris, qui palmites fructuarios & munifices à pãpinarijs & inanibus internoscat. Nam cum uel inscitia uel incuria pampinatorũ maxima adhuc quæq; uitis ita in materiẽ inanem frondesq; eluxuriauerit, ut uinitores non fructui sed stirpibus consuluisse uideãtur, factum est, ut immunes pampini plurimis singuli statuminibus non modo impedati sed etiam impediti omnia late occuparent, & uitibus recte exputatis & frugiferis locus in uinea non esset, aut ita certe locus præumbratis esset, ut statumine eas uel nullo uel infirmo uinitores adminicularentur, nec fructus eorum in solem prodire, & exemplo esse posset: atque in hac deformitate culturæ & penuria fructuariorum palmitum, subsidiarij nunc rari submittuntur, qui quid in spem certam, proximi fœtus polliceri existimentur. Hæc igitur animaduertere etiam etiamq; summum domini uinitorem necesse est, & falce canonicæ censuræ ad eum modum circuncidere quem unaquæq; stirps ferre posse uideatur, ut in restibili uineto eam faciem agnoscamus, quæ non abhorrere dicatur ab ea forma quam dominum eiusq; operarios uineæ colendæ prudentes olim instituisse notum est. Neq; non eadem deformitas in agricolatione cernitur & cæteris in partibus familiæ domini. Iam primum latifundia ijs uillicis committuntur, quorum delicatæ manus & ociosæ callum nunq̃ obduxerunt stiua in sulco tenenda præsularis disciplinæ. Deinde operariorum decurias in agrum inductas uidemus, partim libere licenterq; spatiantes, partim opus arbitrarium nullo sub monitore facientes. Horrida uero culturæ facies cum in centuriali fœcundoq; aruo uideas grandiores glebas obiacẽtes, & scamna quædam cruda nullo uomere iterata doctrinæ probabilis, quæ agricola remissus & præuaricator transmisit insubacta. Cuiusmodi esse scimus sacerdotes quosdam primarios omnium artium imperitos & rudes, nullo animi ornamento excultos, nulla crate rerum aduersarum occatos & subactos, ut ad frugem aliquã bonam uitæ sanctioris peruenirent. Qualesq; Homerico uerbo, inertia terræ põdera appellare possumus. Hic est enim ferme habitus, hæc similitudo quorundam sacerdotum de quibus nunc loqui-

mur, q in circunfluenti opulentia saginati, & ocio ac securitate marcentes, & uelut in cœno uoluptariæ uitæ luxusq; redundantis obruti, ut inertes in aruo sulci qui limo obducti sunt, ne semen quidẽ sibi creditum reddunt, nedum fructum afferunt cum fœnore multiplici. Deus immortalis cuiusmodi antistites eos esse aut sacerdotes dicemus? quid animi habere, quid pensi & cogitationis credemus? q̃ æternorum bonorum segetem ipsi ex hac sui aliorumq; cultura demessum ire sperant? Laudent ipsi unum tantum harum rerum authorem, eorum quidem qui publica religione consecrati leguntur, & ego dabo manus. Inferorum ne igitur supplicia plebecu læ terricula esse credunt, & ea quæ de æterna beatitudine scripta sunt, argumenta theatrica? Quam spem autem salutis habere possunt, qui cum sint principes sacerdotes meridie in scopulos impietatis impingunt? & cum splendore uitæ prælucere familiæ dominicæ deberent, erroris nobis & hallucinationis caliginem tetram ob oculos offundunt? Atqui in hac ætate quicq̃ à uia ueritatis deflectere, nihil aliud esse puto q̃ impingere in scopulum meridie, id quod inquit Esaias sacrorum uatum Homerus. Etenim per deum perq; ueritatem ipsam, possunt ne aliquo tẽpore mortales cognitam magis ueritatẽ & compertam atq; comprehensam tenere, & manibus deniq; palpare, & ad manum contueri, q̃ nobis habere diuinitus contigit, post omnium errorum præstigias explosas, & post redditam religioni orthodoxæ plenam tranquillitatem? Heu pietas, heu prisca fides. maiores nostros publicis decretis consecratos & inter diuos relatos, certa & explorata ueritatis persuasione dimouere nemo ne admotis quidem cruciatibus potuit, cum tamen adhuc omnia errorum caligine permixta uiderentur, nec ea fide abducere in quam semel sacramento dicto uenerant, cum omnia adhuc passim bellis intestinis arderent. Nos in ueritatis contubernio nati, uberibus sapientiæ lactati, in gremio (ut ita dicam) doctrinæ supernæ educati, sed delitijs secularibus coaliti & deprauati, ad solem conniuemus, oculos caligantes ad nebulas detorquentes, quas è terra, inferneq; exortas ipsi non ignoramus. Qui si ueritatem satis animaduerteremus, non ipsam modo mortalium contubernalem dum sacris operantur, sed etiam quæ se totam eis indulget hauriendam & in cordis recessus pœnitus admittendam, sanctifico illo crustulo quo animos humanos ueritas ipsa Christus quotidie pigneratur & uendicat, superi boni q̃ ex alta contemplationis specula fastum & opulentiam nõ iã secularẽ, sed uix

etiam lustralem contemneremus? Quàm ridiculos esse istos, quàm mise ros iudicaremus, qui immaneis titulos suspicientes, optimos propémodum maximos appellari se se gestiunt? Sed quis iam sacris operantium satis hoc agere uidetur? ut antiquo uerbo sacrificali loquar. Equidem magnopere ipse admirari soleo, cum me in penetralia animaduersionum abstrusi, tantam humani animi acrimoniam tam uehementer hebescere ad ueritatem comprehendendam & memoria tenendam. Cum.n. humanarum legum sanctiones uel minantes supplicia uel spondentes præmia, ita uel hortando uel uetando imperij sui maiestatem retinere uideamus, ut strenuissimus quisq; uel æterni nominis cupidissimus, præ cupiditate referendi præmij uel palmaris uel compendiarij, rationem propémodum nullam temporariæ lucis habere existimetur, prudentissimus autem quisq; ac sui amantissimus, ita minacibus edictis obtemperet, ut non nisi uecordes homines aut lucis tedio capti, in fraudem quoquo modo capitalem incidant, qui fieri posse dicemus ut tot christianæ legis capita homines sanæ mentis pro nihilo penè ducant? Quippe cum humanæ leges, quæ quidem aliquid uetent, minaces tantummodo esse soleant siqd secus dolo malo admissum sit, lex charitatis & innocentiæ, qua nemo non æquali sorte tenetur, non minis modo horrendis & inauditis antea, sed etiam præmij & operæpretij centuplicata pollicitatione atq; adeo sexcentuplicata sancta est. Et nihilo secius mens humana spiritalibus auribus capta, pollicitationes iuxta, atq; interminationes diro stupore publicæ priuatim'q; transmittit. Videlicet sic natura comparatum est, ut cordatissimi ad sensilia mortales, ad intelligibilia & in spe aut expectatione posita, excordibus similes sint. Quod futurum prouidens uates deo plenus in funebri carmine, quas threnodias uocant, funere elatam ecclesiæ maiestatem in uniuersum queribunda uoce canit, & sigillatim animæ cuiusq; Christiano sacramento initiatæ. Ait.n. ecclesiam uel animam humanam quæ quondam diuinæ disciplinæ tenax, templum domini dicebatur, & scamnum pedum eius, quippe cuius mores & instituta è uestigio sequebatur, obrepente sensim rerum caducarum desiderio de cœlo ita esse detractam, ut quæ prius in rerum æternarum contéplatione cœlesti uita præsumpta, inter superos agere uidebatur, & imaginaria diuinitatis intelligentia acquiescere, nunc cœlo delapsam, in caligine multiplici erraticorum affectuum esse mersam, ut propémodum dominus in obliuionem sui sanctuarij uenisse uideatur. ac ne id quidem modo, sed etiam regnum Hierarchicũ et prin

cipatus

cipatus eius atque ordines mirifice distinctos descriptosq; euertisse, aut certe ipsa contaminasse. eorum etiam castella ac propugnacula disturbasse, cornu eius confregisse, & brachium suum quod prius ei porrigebat ad hostem propulsandum, retrorsus auertisse, & postremo in eo regno omnia uasta igni flammisq; fecisse. Quibus uerbis mystice exauditis, quid aliud q̃ Christum intelligimus ut ecclesiæ, ita animæ sacris suis initiatæ sponsum, infensum eidem sponsæ, ex contubernio ipsam suo depulisse, & ex innocentiæ & sanctitatis statu, atque adeo ex editissimo theoriæ gradu ignominiose deiecisse, quasi stupri compertam. atq; eam ob rem illico factum esse, ut hostiles copiæ peruigiles excubias agentes, ecclesiæ uel animæ præsidia satellitio diuino uacua nactæ, pro arbitrio suo irrumperent, & præsidiaria manu in potestatem redacta, arce etiam religionis potirentur, uel animi principatu. Ita cum principes ordines Hierarchiæ, & mentis atq; intellectus humani principatum, aduersarij humanæ naturæ potentatus uelut in deditionem acceperint, à quibus nunc res summa uel ecclesiæ uel animæ magna ex parte regitur, cũ subeunte rerum fluxarum amore pietas & ratio depulsæ rerum perdiderint habenas, quid superest nisi ut ambitione & cupiditate et libidine omnia utrobiq; ardere uideantur? Quas ob res Threnodus ille uates lamentabili carmine dolorem suum testatur, multiplici tropo orationis inculcatum. Dolet enim ipse salutem comploratam generis humani uideri ob fractam ab clero huius ætatis tesseram, ut ita dicam, hospitij, atque amicitiæ, inter diuinam pridem humanamq; naturam in ara cruciata Christi sanguine confarreatæ, unde adoream æternam sperare mortalibus, & in cœlestium collegium cooptari licebat si iure gentium stetissent quod Christus promulgarat. Ecquis est autem obsecro qui si statum ecclesiæ, motum, flexum, habitum, affectiones deniq; corporis & animi, & sessiones ipsas æstimet quales non pridem uidimus, ullam rationem haberi oraculorum aut omnino sacrorum monumentorum iudicet? quasi uero non monodias in funus animarum Entheus ille uates, sed plane Nænias effatus sit. Non pontificiam iurisditionem ita degenerasse cernimus ex caritate prisca, ut ubi æqui boniq; & benignitatis sinus solebat esse, ibi litium officina capturarumq; improbiorum nunc esse uideatur? Inde illa formularum aucupia, & rituum pontificiorum cautiones ad circumscribendam familiam domini concinnatæ. Inde mulctarum compendia præsulibus enata, acceptorum paginas luculenter augentia. Indidem sacrilegæ nundinæ

earum rerum quæ in cōmercio humano sine piaculo esse non possunt. Mitto nunc tesseras non modo ueniales, sed etiam uænales, impunitatem scelerū, & solutionē sacrarū legum sordida benignitate largiētes. Itaq; sacrosanctos canones melioribus annis factos, ut ijs uelut regulis uita clericorū dirigeretur, et uelut patrū præscriptis posteri formarentur, iam in amusseis plūbeas euasisse qs non uidet? quales olim fuisse canones Lesbiæ structuræ tradit Aristoteles. Nā ut canones plumbei & molles nō structurā operū tenore æquabili dirigunt, sed structorū cōmodo flexiles structuræ accōmodantur, sic canones pontificij ex usu ecclesiæ antistitū flexiles & cerei facti sunt, ut iādiu instituta maiorum & sanctiones pontificiæ non moribus regendis usui esse, sed propemodum dixerim argentariæ factitandæ authoritatem accōmodare uideantur. Quotus.n.quisq; q gratias factas annalium legum, & collidentium inter se sacerdotiorum æstimet, uacationes istas legum, & nō solutiones uocet? nec istos non una aut altera lege aut munere digna aliqua de causa, sed planè sacramento solutos esse contendat? Hæc cum finiū Christianorum luculentis dispendijs expiata sæpe sciamus fuisse, numine non obscure iram suam distringente, mirum est sanè ꝙ sacrosancti potentatus solutos se esse omni lege confidūt, propterea ꝙ institutis pōtificijs principes sacris inaugurati è cœlo iura petunt, ne de maioribus qdem sceleribus capitis causam dicentes. Miseri ipsi quidem si apud supremum disceptatorem mitiore transigi conditione censent, scelesti & deplorati si illic omnino non disceptari putant. Qui si aliquando recordari possent diuino tribunali apparere toruum illud satellitiū Minois & Rhadamanthi, pœnas, furias, erinnyas & alastoras, eas ipsas animas captantes quas in reatum impulerunt, certe q̄uis animo excæcati & uæcordes, tamen toto corpore cohorrescerent. Solēne tamen regibus franciæ semper fuit, rerū suarū summam ijs hominibus credere quorum secus uel consulta uel admissa ipsi uindicare nequeant. Nostra ætas uidit unū in rerum actu summo liberoq; præfectum, qui à uinea domini procul agens, rationes imperij nostri ex sententia animi sui putabat, inscite circuncidens, in quo actu aulicum omne ministerium ei subseruiebat. Hic uir quidem haud improbus fuit, sed regendis fatis intentus anginarium pirum uorauit, unde Franci propemodum strangulati ne queri quidem aut expostulare sunt ausi quoad ille inter aulicos simul & uiuos agere desijsset. qui etiam ipse cum in opulento fastu sese ingurgitauisset, haustum inde calicem erroris nobis exitiabilis iuratissimis ami

corum suorum propinauit, cuius utinam manibus omniumq; prædictorum summus ille iudex errorū gratiā fecerit. Sed enim, quod dicere cœperamus, status ciuitatis orthodoxæ e sede seueritatis & disciplinæ conuulsus, manum quādam Pæoniam poscit ut apte & placide in eam reponatur, & luxata ecclesiæ membra in artus suos redeant. sic fiet ut principes ecclesiæ non auro obryzo, non argentea supellectili, non opimis obuentionibus, et numerosis titulis opum suarum magnitudinem metiantur, quæ gazas regum prouocare, non diuitias priscorū antistitum æmulari uidentur, sed bonis internis, sed copia doctrinæ, sed ijs animæ Christo desponsæ dotibus, quæ in cordis scriniolis tanq̃ in gazophylacijs mystici fani conduntur. Etenim qui ad superos uiam non modo affectare, sed etiā alijs sternere muniręq; uolunt existimari, quiq; id omni titulo omniq; functione munerum suorum profitentur, ij Christum diuinitatis emissarium ac salutis humanæ sequestrem necesse est utiq; ut sequantur, qui eam uiam primus secuit & aperuit. si non e uestigio, ut maiorum illi gentium pontifices olim fecerunt, at certe prospectu q̃lōgissimo. Hæc uia cū unica sit, una est enim tantum ueritas, eam quoquo modo ingrediēdum nobis est, nam & ipse præmonstrator, non modo illac ire, sed etiam uenire eos iussit quos in numeros æternos delectus sui retulit. Nunc uero cum ab hac uia principes nostri orbis ordines & profani & initiati, diuersissime expatientur, quid inde sequatur nemo oculatus non uidet, etiam si omnes fere extra pulpitum mussant. Quæ (malum) insania est hanc errori publico indulgere patientiam? Egone ut credam fidem eos bonam agnoscere qui sub exuuijs domini nostri, aram & sacra tenentes, & ipsum deniq; dominum exosculantes, eiusdem ipsius placita & instituta floccipendant, eisq; diuersissima pugnantiaq; amplectantur? Asseclæ & comites Christi dum inter homines agebat, quibus ille decedens e prouincia, uelut iuratissimus ministris prouincias detulit, quoad in illis fuerunt, nauicularíam sollicitam factitantes, & procellis agitati, nihil sui habuisse, nihil unquam sibi possedisse leguntur. Istos autem qui illorum prouincijs successerunt, eadem cum illis potestate præditos (id quod ipsi gloriabunde prædicant) proh superi non pudet argentariam facere, opulentiamq; redundantem omni sibi ope uendicare, a qua illi inter diuos relati eorum authores cupide se abdicabant, disciplinam ipsi parentis sapientiæ & ueritatis consertis, ut aiunt, digitis retinentes. Ecquid autem esse abhorrentius & magis dissentaneum ab innocentia & simplicitate

discipulorum Christi potest, q̃ sacerdotem ad altare sacra facere, & interim comitatum eius holosericatum, comptulum, calamistratum, uersicoloribus insignem, machæra succinctum, altera manu capulo ferri subnixum, altera accipitrem gestantem, sanctuarium dominicum stipare summoto clerico ministerio, gesticulatione gaudentem proterua & profana? At huiuscemodi spectaculi indignitatem oculis sæpe detortis exorbere cogimur. Itaque eo iam indignitatis atque insolentiæ uentum esse populus uociferatur, ut quos Hieronomos esse decebat, hoc est sacræ disciplinæ & institutionis magistros & exactores, authores ipsi fuerint dissoluendæ atq; explodendæ continentiæ. Vnum eius rei remedium præsentissimum esse certum est, si in constituenda aliquando re clerica & ecclesiastica, opimorum redditũum circumfluentia ad certum quendam modum decentem'q; circumcidatur pro captu & dignatione cuiusq;. Hæc enim sentina degrauans exhaurienda est omnino primo quoq; tempore, ne sacrosancta nauis pessum eat tandem coorta quadã tempestate maiore. Hoc autem Leonem decimum pontificum uerticem, & symphoniacorum domini chorostaten præstare, cum moribus eius, & doctrinæ, tum uero auspicijs initi ab eo pontificatus conuenit. ut & ipse & amplissimus purpuratorum patrum senatus, tanquam in naui apostolica iam expeditiore sedentes, canere turbæ nauticæ celeusma uideantur. Absit enim absit, inquam, ut quod de Iulio siue iure siue iniuria creditum est, superis eum & mortalibus fucum factitare cogitasse, & concilij obtentu frustrari bonorum & sapientium expectationem piam, id de eo quoque suspicemur pontifice maximo qui difficillimo tempore & rebus propémodum perditis & profligatis, omnium seniorum suffragijs renunciatus esse dicitur, prærogatiua tribu doctrinæ suffragantium & indoli magnæ spei. id'q; ijs comitijs in q̃bus nec uitium ullum obuenisse fama est, nec obnuntiationem ullam extitisse, aut intercessionem cuiusquam, quæ conspiranti patrum uoluntati posset quoquo pacto incommodare. O' præsentissimam uim numinis, quam suffragia ineuntes patres reuerendissimi hausisse repente creduntur. Verum id præcipue homines tum stupebant morem tanto interuallo relatum obseruandi de cœlo, atq; id eo tempore, cum id minime futurum quiuis existimaret. Adde q̃ eius est si cuiusquam, pontificij iuris constitutio, qui literarum studium quod iamdiu à publica quidem beneficentia per pontificum inscitiam, incuriam'q; frigebat, memorabili in omne æuum exemplo excitatum ire dictitatur. Atqui ego hunc

decimum claris olim rebus actis decumanũ fore spero, quandoquidem ueteres omnia decumana magna esse censuerunt. Is igitur cum deo beneuolente labantem sacrosancti ordinis maiestatem confirmabit, & priscum decus, ac dignitatem clero, populoq; restituet. Verũ enimuero ut redeam ad id quod dicere institueram, cum translatitij & penè uulgares priscæ ætatis census, ingentes hodie & penè inusitati existimentur, mundo iam uergente ad pauperiem, ego demissi animi & angustæ mentis esse arbitror, toto, ut dicitur, pectore incumbere ad comparandas opes, cum ea in re gloriam aut famam in posterum nemo possit assequi, ac ne uoluptatem quidem nisi per transennam sentire. Nam ut hians auaritia ingentia lucra cum summa deuorat uoluptate, sic raptim deuoratorum saliua nunquã in os recursat, ut cibus etiam suauissimus in ingluuiem transmissus inexplebilem, nullo delectat edentem regustatu. quo fit ut auaritiam ferè intendi uideamus proportione quæstus. Quare in literata innocentia ut olim ita hodie & uerioris uoluptatis & solidioris gloriæ maius & copiosius argumentum esse censeo Siquidem homines ingenio mediocri præditi, in sapiẽtia inquirenda omnibus uestigijs monumentorum quæ maiores reliquerunt, cum in dies maiora ea inueniãt atq; impressiora, uoluptate quoq; sensim fruuntur acriore, etiã si inuentis illis haudquaq̃ acquiescant, cum rerum humanarum captus implere auidã mentem intelligendi nequeat. eademq; est ratio unicuiq; in memoria ingenij sui atq; industriæ prodenda, qua nulla hodie nec eminentior nec diuturnior potest esse gloria. Auaris autem & quæstuarijs quid aliud immodici quæstus faciunt, nisi curarum aceruum anxietatumq; exaggerant? adeo qui magnarum opum congeries struunt, malorum quoq; sibi & perturbationum, ut aiunt, iliadas pariunt. Eant igitur philopluti diuitiarum amore perditi, quos Christus ut Crassianos magis q̃ Christianos limine suo repulit, & uitæ suæ institutum admirentur si lubet ut beatum, Studium etiam literarũ irrideant ut inane & ieiunum, dũntaxat non quæstuosum, quæ philologia nuncupatur. Nos enim nobis persuasimus ijs incrementorum gradibus quibus multi hodie ad summas opes uel honores summos ungulis, ut dicitur, omnibus arrepentes euadunt, ascensum in cœlum non arduum esse ut uulgo dictitatur, sed præcipitem potius ac uergentẽ deorsum. Mitto ꝙ Christus pauperum se uindicem & assertorem, diuitum reiectorem frequenti contione professus est. Non dico ꝙ interpolli humanitate per Christi sacramentum, post eiuratum mundi fastum in purifica per-

fusione lustralis eius aquæ qua natura humana sibi restituitur, alia
prorsus studia hominum esse conuenit, q̃ ut ad temporarium aliquod
bonum spectare uideantur. Ista non ad normam ueritatis, non ad
exemplum Christi & ad canonem uitæ per innocentiam agendæ
nunc exigimus, scimus hanc rationem licentia temporum ita explo
sam esse, ut aures iam non habeamus ferendæ ueritati. Vt omnia
hæc trãsmittam, non'ne etiam sensus humani iudicio longe uidentur
aberrare, qui titulosis nominibus aucti, & nomenclatura honorum
uel prædiorum feroces, quasi his cothurnis fortunæ in uiros præ-
grandes euaserint, pusilli tamen esse à uulgo intelliguntur, utpote
qui nullis aut paucis bonis animi locupletes esse noscantur? Atqui
hoc ferè huius ætatis fert conditio in Francia præcipue, ut homines
singulari ignorantia præditi, aut ingenti luxu perditi, summis ac
multis honoribus præditi sint. Nam & illi ipsi si aut oculis, aut men
te quoquo modo cernere germanam huius uitæ beatitudinem pos-
sent uerasq; diuitias, haud dubie suam sortem deflerent ut inopem
& egentem. Cuius rei inter prudentes compertæ, authorem tamen
laudabo tum scriptorum omnium opiniosissimum, tum rerum huma
narum æstimatorem callentissimum. Nam ut Tiresias olim Theba-
nus qui utrunq; humanitatis sexum uicissim habuisse traditur, idone
us iudex esse uisus est apud quẽ Iupiter & Iuno disceptarent utri-
us sexus maior esset uoluptas, sic Solomon qui ditissimus idem sapien
tissimusq; fuisse elogij sacri authoritate creditur, unus est, ut opinor,
omnium qui hoc possit rectissime iudicare, & in cuius sententiã pe
dibus omnes ire debeamus. At is in eo libro qui authore incerto, ut
» multi opinantur, σοφοῦ σοφία Σολομῶντος inscribitur, id est sapien
tis sapientia Solomonis, ita de sapientia loquens cap. ut opinor, septi
» mo inducitur. προέκρινα αὐτὴν σκήπτρων καὶ θρόνων. καὶ πλοῦτον οὐδὲν
» ἡγησάμην ἐν συγκρίσει αὐτῆς, antiquiorem eam sceptris habui ac
solio regio, & diuitias nihil esse duxi cum ea comparatas. Et rur-
» sus. ἦλθε δέ μοι ἀγαθὰ πάντα μετ' αὐτῆς ὁμοῦ, καὶ ἀναρίθμητος ὁ πλοῦ-
» τος ἐν χερσὶν αὐτῆς. Venere autem mihi bona omnia unà cum
illa, & innumerabilis opulẽtia in manibus eius. sic enim uerti de-
buit ille locus, etiam si honestas pro opulentia eo in loco, & alibi in
eodem libro sæpenumero legatur. magis mirum est totum eum li-
brum admirabili ac recondita doctrina plenum, ab ignaro inter-
prete uersum esse. quo apparet quantam ignominiam irrogarint di
uo Hieronymo ij qui eam traductionem eius esse asserunt. Igno-
rantiæ autem interpretis omnino hoc tempore, hac literarum cla-

ritate,

ritate, hoc pontifice non ferendæ, unum aut alterum dare specimen
» satis erit. Primum in eodem cap. ita legitur. τροπῶν ἀλλαγὰς καὶ με
» ταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους καὶ ἀστέρων θέσεις. Dedit (inquit) mi
» hi deus ut scirem solstitiorum uicissitudines & mutationes temporũ,
» annorum orbes et stellarum situs. In ea autem editione quam ignari literarum græcarum, sacrosanctam esse contendunt, ut iure re-
» cepto comprobatam, ita legitur. Vicissitudinum permutationes &
» consumationes temporum, & morum mutationes, diuisiones tempo-
» rum, & anni cursus, & stellarum dispositiones. Ex quibus uerbis nullus sensus cohærens elici potest. quid enim morum mutationi cũ temporum consumatione? quis autem non percipit interpretem præter absurdam interpretationem & cæsurarum confusionem, etiam æquiuocatione deceptum in uerbo tropon, quod sola accentus distinctione solstitiorum & morum significat? Sequitur in eadem editio-
» ne, uim uentorum & cogitationes hominum διαλογισμοὺς ἀνθρώπων
» quod ego sermocinationes uertissem, hoc est disputandi rões. Quid
» illud quale est cap. ij. ubi Epicureorum sententia taxatur qui interi
» tum animæ cum corpore asserunt, in qua sententia Plinius secun-
» dus fuit. ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα
» ὡς οὐχ ὑπάρξαντες. ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπιν
» θὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, οὗ ἀποσβεσθέντος τέφρα ἀποβήσεται
» τὸ σῶμα. id est quia temere geniti sumus, & post hac erimus uelut
» non existentes, quoniam fumus est spiritus in naribus nostris, &
» modica scintilla in motu cordis nostri, qua extincta corpus eua-
» det in cinerem. Interpres noster uel ignorantia, uel supina emendandi exemplaris inertia lapsus, ita transtulit, & eum secuti
» sacri interpretes ita legunt. Quoniam fumus afflatus est in nari-
» bus nostris, & sermo scintillæ ad commouendum cor nostrum,
» quia extinctus cinis erit corpus. uidelicet quasi non ὀλίγος σπιν-
» θὴρ, sed ὁ λόγος author libri scripsisset. Illud non minus ridicu-
» lum cap. XII. Deuoratores sanguinis & authores parentes anima-
» rum inauxiliatarum perdere uoluisti. ubi authores pro obtrunca-
» tores uersum est ignorantia linguæ. καὶ αὐθέντας ψυχῶν ἀβοηθή-
» των ἐβουλήθης ἀπολέσαι. & obtrũcatores animarum destitutarum
» perdere uoluisti. Hoc enim loco αὐθέντης idem significat quod αὐ-
» τόχειρ, licet aliquando authorem significet. Eodem cap. Tu autem
» dominator uirtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna re-
» uerentia disponis nos. σὺ δεσπόζων ἰσχύος, ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις.
» καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς. Sic uerti uere potuit. tu poten

» tiæ imperitans, ex bono & æquo iudicas & cum multa indulgentia regis nos. Quis enim unquam epijciam tranquillitatem uertit? Hæc obiter adnotata sufficiunt ad id quod nunc agimus. Sed Solo-
» mon rursus de sapientia loquens, cap. VIII. eiusdem libri. μύστις
» γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ εὑρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ. i. initiatrix
» est enim scientiæ dei & inuentrix operum eius. qui locus itidem oscitanter ab interprete transactus est. Proinde si Solomon omnium rerum humanarum diuinarumq; intelligentissimus, sapientiam initiatricem scientiæ dei, operumq; eius inuestigatricem appellauit, & regiam opulentiam præ sapientiæ possessione aspernabilem esse dixit, atq; etiam cum sapientia omnia bona sibi obuenisse quasi comitatum eius affirmat, quantomagis compendij studium post habere debemus studio literarum? siquidem hoc studium perducere nos ad intelligentiam sapientiæ potest. Intelligentia autem admirationem ciere solet, & admiratio desiderium eius inuestigandæ. At inuestigatio adeptionem parit, & adeptio fruitionem, ita fruitio beatos facit, in suprema sorte humani fastigij constitutos, quam Democritus Euthymiam uocauit, quasi dicas felicem & rectam animi constitutionem. cuius hanc summam maxime esse dico, ut res omnes sensiles & caducas altissima mente calcemus, intelligibiles & æternas semper animo uolutemus. Id enim demum est humani sacramenti intelligentiam tenere, cum animum sublimē in rerum humanarum æstimatione, demissum & supplicem in æterni boni postulatione seruamus. Hæc illa est humilitas apud priscos posita ignominiæ loco, à Christo autem authore manans. cuius propria est illa functio in animo ut quisq; se optime noscat, quod dictum antiquitas ueritatis imprudens, authori tamen deo consecrandum putauit. De hoc animi habitu cum innocentia coniuncto dici illud uerissime potest
» Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit. Sperati
» porro summi boni atq; etiam promissi pignus hic nullum maius habere possumus, q̃ illam euthymiam, donum haud dubie diuinum, quo uitam illam cœlestem quodammodo præsumunt, quibus id diuinitus datum est. qui orbis est ex omnibus numeris humanæ felicitatis aptus, in sese semper cernuus, id est in bona sua & animi, non in externa pronus, aliud nec principiū nec finem alium quærens in hoc seculo quidem q̃ in sese positum. Hæc est in uita humana summi boni medulla, quem ueluti thesaurum in sacrario sapientiæ conditum tot philosophorū classis omnem lapidem molientes (ut est in prouerbio) inuenire nequerunt. Existimabant enim non ex deo, sed

ex sese

ex sese ita aptum esse sapientem, ut in eo plane situm esset an ipse ta
lis esset. Nos autem ex sacris monumentis accepimus arbitrium tan
tum nostri iuris esse, rectam autem, firmamq; animi constitutionem
muneris esse diuini, sed ita promiscui ut nulli recte atq; ordine peten
ti negetur. Huius summi boni formam habitumq; describens ille sa
» pientum, ut ita dicam, Plato in parabolis ita inquit. Beatus homo q
» inuenit sapientiam. longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra
» illius diuitiæ & gloria. Ex quibus uerbis patet beatitudinem huius
» seculi in inuentione sapientiæ sitam esse. nec immerito. μῆκος γὰρ
» βίου καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς. πλοῦτος καὶ
» δόξα. Longitudo enim uitæ atq; anni uiuendi in dextera eius, &
» in sinistra eiusdem opulentia & gloria. Atenim hæc de sapientia in
confesso sunt apud omneis qui se probatæ & ueræ persuasionis te
naces uideri uolunt, quis enim negare audeat quæ oraculorum in-
star habent? Sed quæ nos hodie studia literarum uocamus, nihil eo
pertinent. quid enim literis priscis cum studio sapientiæ, quæ à Chri
sto genus ducit? Quare sapientiæ oracula in rem nostram uertere
non possumus, quibus per Mæandros multiplices secularium autho-
rum discendi curriculum auspicantibus, ad nullam unquam metam
labor euasurus uidetur, ac ne ad legitimam quidem aliquam aut
frugiferam scientiam peruenturus. Quippe qui numerosæ aut di-
sertæ orationis aucupio sensus omneis accommodantes, in luto sem-
per hæremus lectionis illecebrosæ. ex eorum, ut arbitror, numero,
quos grandiloquus ille uates Ezechiel cap. XXIII. Chaldæorũ pig-
mentis & Babyloniorum lenocinijs nimium captos esse testatur, ea-
rum rerum usu animum polluisse uociferans, rebusq; diuinis com-
mentandis ineptum reddidisse. Quo loco ego ascensores equorũ ap-
pellatos ab eo esse censeo, qui eloquentiam uel metricam uel numero
sam & oratoriam, figuris distinctam, nimiopere concupiscunt, ora-
tione prosa & pedestri non contenti sensa mentis simpliciter indica-
re. Huic inertis segnitiæ patrocinio atq; obiectamento, nũc ut obiter
respondeam, symbolicum illum concionatorem excitabo, q cap. VII.
» concionis suæ ita inquit. Lustraui uniuersa animo meo, ut scirem, &
» considerarem, & quærerem sapientiam & rationem, & ut co-
» gnoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium, uel ut
græce legitur, circuiui ego & cor meum ut cognoscerem, & conside-
rarem, & quærerem sapientiam & calculum & ut cognoscerem
» impij amentiam & molestiam, & erraticum circuitum. ἐκύκλωσα
» ἐγὼ καὶ ἡ καρδία μου τοῦ γνῶναι καὶ τοῦ κατασκέψασθαι, καὶ τοῦ ζητῆσαι

» σοφίαν καὶ τῦφον, καὶ τὸ γνῶναι ἀσεβοῦς ἀφροσύνην καὶ ὀχληρίαν καὶ
» περιφοράν. Dico igitur eos qui ad philosophiam hodie studium suum collaturi sunt, sapientius esse facturos, si non à rudimentis literarũ statim ad eam transierint, sed uelut gnaui ac strenui indagatores, per omnia omnisq; disciplinæ monumenta sapientiam uestigauerint. non ut ij solent hodie qui sapientiam quæstui habendam putantes, temporis compendia sequuntur doctrinæ dispendio, quæ numerosissima pars est in omni genere disciplinæ. Vt enim aues in locum arduum subuolaturæ, non à solo protinus eum locum rectis lineis petunt, sed uolatu uerticoso eo commodius euadunt, Sic animus humanus in contemplationem sapientiæ melius per cochliam iustæ disciplinæ scandere & intelligentius potest, q̃ si protinus ab infimo genere doctrinæ ad summum genus discendi compendio euadat, scansilem disciplinarum seriem transiliens. Hoc modo Solomon encyclopædiæ gyro lustrasse se omnia ingeniorum monumenta significat ut ego quidem interpretor, nosq; hortari uidetur ut per omnia philosophiæ sæcularis & priscæ dogmata, uestigia sapientiæ siqua sunt ut certe multa sunt colligere non grauemur, ac lucum saltumq; in quo ipsa stabulatur, iusta & perpeti indagine accurataq; cingamus. sic fiet ut cum ad studia sanctiora & monumenta sacrosancta peruenerimus, & uelut ad cubile ueritatis & sapientiæ propius accesserimus, iacentem quidem illic sed inuolutam ipsam certius agnoscamus. Hac uia & ratione cum commodior est & certior sapientiæ indagatio, tum uero cum ad speculandam ipsam ex edito euaseris, uberior est multo constantiorq; contemplatio, nec tam facile de gradu intelligentiæ & persuasionis certæ deijcitur, qui molli ascensu & anfractuoso euasit, q̃ is qui recta per arduũ assilijt uel arrepsit. Etenim per deum immortalem quid aut præstantius esse ad doctrinæ maiestatem putamus, aut ad compertæ ueritatis fiduciam firmius & stabilius, q̃ cum per infima mediaq; studia ad culmen speculamnum subuectus sis, nosse uel angustas porticus, in quibus Stoici sessitando & soritas aceruando erumnosas contriuerunt ætates. uel excipulas amœnas ab illo uersuto animarum aucupe in hortis concinnatas, in quibus Epicureorum animi omni abstersa religione uoluptate capti sunt. uel erraticas & expatianteis ambulationes Peripateticorum, qui tantam uim disserendi in nugis consumpserunt. uel deniq; copiam ubertatemq; dicendi in academia illa famigerata, odoranda tantũ non etiã tractanda ueritate profusam? ut nunc eos omittã qui nihil constituendo & de omnibus addubitando

annos bonos perdiderunt. sed quando harum rerum & omnis pri scæ doctrinæ cognitio, uel oratione prosa uel metrica traditæ, sine latinæ linguæ peritia comparari non potest, quæ etiam ipsa græcæ linguæ adiectione fit adminiculatior, hic discendi cursus certis mansionibus distinctus sit necesse est, quarum modum & rationem uel hominum propositum uel ingenium uel fortuna temperat. Quare qui hunc doctrinæ orbem quodam rectæ rationis circino ita circũscripserit, ut uel augere uel contrahere pro re nata aut ingenij captu, aut uitæ instituendæ necessitate nouerit, is si intra eum orbẽ ita includat eloquentiam, ut per omnes eius partes æqualiter fusam teneat quasi in corpore sanguinem, is demum mihi uidebitur ad sapientiam inuestigandã uberrimum quoddã uiaticũ atq; etiã amplissimum attulisse. Neq; nunc de eloquẽtia illa mirifica loquor rerum omnium tractandarũ arbitra, quam fusiorem esse ampliorem'q; uolunt q̃ ut ulla circuncurrente linea præstitui possit. Hoc ego instrumentum philosophiæ ex opibus ut ita dicam Chaldæorũ atq; Aegyptiorum coactum, præstantius esse arbitror ad uitam hanc etiam p uoluptatem honestam qdem & probabilem transigendã, q̃ diuitiarum cumulos q̃libet opulentos, non stoicis ipsos confectarijs, sed aulicis ut nouimus auctarijs aceruatos. adde etiam si placet & ad futuram uitam per gloriam illam adipiscendã, quæ mortuorum apud posteros memoriam in perpetuum renouat, cum in manibus hominum libri eorum, id est ingeniorum morum'q; simulachra tẽpore non peritura, uersantur. Contra autem diuitiæ etiam Persicarũ æmulæ, cum in uita uel auaris anxiam sollicitudinem, uel profusis ignominiam, liberalibus etiam interdum stultitiam ab assentatoribus pariant, quid post mortem conferunt, nisi si quod rarum est in pias largitiones exhauriantur? Omnium (ut opinor) diuitum opulentiæ Crœsi & Midæ multo famigeratissimæ fuerunt. at ille calamitate & summo atq; ignominioso uitæ discrimine inclaruit, hic auribus asininis non aureis innotuit. Ex eo enim in prouerbiũ uenit, q multos otacustas, id est auricularios & emissarios haberet, rumorũ captatores & sermonum delatores, cuiusmodi habere solent principes mali qui stimulante conscientia securi esse nequeunt. Pythius Bythynius longe ditissimus hominum priuatorũ fuisse memoratur, de quo superius diximus. Is tamen munificentia inusitata magis q̃ opibus celebratus est, qui platanum auream uitem'q; illam famigeratam Dario regi donauit, Xerxis copias id est supra decies centena millia hominum epulo suscepit. et insuper frumentũ & stipen-

dium exercitui quinq; mensium pollicitus est, ut maximo ex quinque filijs uacationem militiæ impetraret. Ob quam postulationem a Xerxe indignabundo hac pœna barbarica mulctatus est, ut filium suũ occisum in duas parteis dissectum aspiceret, cum inter ambas corporis medietates ab utraq; uiæ parte disiectas exercitus pertransiret, quo nomine maxime Pythius, ut opinor, nobilitatus est. Qui igitur fieri potest ut diuitiæ felices in hac uita possessores sui faciant, aut nobiles in posterum? Mihi quidem diuitiæ nihil aliud q̃ tragicum choragium uidentur esse, ad usum temporariæ scenæ à fortuna accommodatum. Quid enim esse dicas aliud uitam administratiuã, q̃ scenam quandam hominum personatorum operam suam & industriam populo ostentantium, ludos edente diuina prouidentia? Hoc igitur choragio si recte atque ordine actum quisq; suum peragant. sin secus eueniat, futurum esse dico ut male cum eis fortuna egisse uideatur, quæ ut choragus temerarius & præposterus eam ipsis personam imposuit cui ferendæ non erant. Eorum igitur qui honestiores personas gerunt cum plurimos in actu suo conturbare uideamus, eorum tandẽ errata nedum reliquamenta præstent necesse est, ij uelut fortunæ ac temeritatis ministri, qui nulla publicæ caritatis ratione ducti, cum eos promouerent, fide sua etiam esse iusserunt. Sic enim fert ratio supremi, ac posthumi ratiocinij, etiam si iure moribus constituto fide eorum esse non solent. Tandem autem appello non seculum unum & alterum, sed lustrum unum fortasse aut summum tria, uita enim in potentatu diuturna esse non solet. tandem igitur ratio cuiusq; functionis et actus à Christo summo diuinitatis institore, & generis humani creditore atque etiam fœneratore centesimario reposcetur. Etiam si Galliæ nostræ moribus, proh misera populi conditio, omnia atriensium errata, conturbamenta, reliqua, secus admissa, & quæcunq; promi condi præmordent, suffurantur, compilant & interuertunt, mediastini luunt. Nam cum sint ipsi ad omnia mandata non modo expositi, sed etiam dicto audientes, quicquid actores uel uicarij, promi uel supppromi non modo delerarint uel conturbarint, sed etiam quicquid asciderint, circunciderint, suppilauerint, etiam ut respublica ab ipsis actoribus suum seruare possit, tamen præstare solent. & si peculium non habent, ó morem iniquissimum, nexum statim ineunt. sic magnis reis apud nos licet ob noxam plebem dedere, & alijs super alias pecunijs imperatis succidaneam culpæ suæ subdere. Expeditius enim id esse uisum est, q̃ aut reos istos cothur-

cothurnatos, aut eorum fortunas pignerari, qui si crimen fateri aut culpam agnoscere cogerentur, sacra opertanea in uulgus efferrentur, quibus nemo non initiatus esse solet eorum, qui nutu oculi summa quæq; circũagunt. Quæ causa fuit, ut nonnulli aliquando inter reos recepti, patronos potentes inuenirent, à quibus impendenti supplicio erepti, quæsitores etiam ipsos subinde fortunis euerterent. O' magnam, ó beatam, ó memorabilem gloriam illius Briarei, qui non modo legibus reos, & populi uotis, sed etiam Ioui & summæ curiæ raptim potuit excutere. ob id, credo, facinus recte manes eius conditos existimare debemus. Is fuit cui nullum unquam fortuna præter summum & ultimum obsequium negauit, quem quæstorum ærarij natio ut deum Aesculanum summa ueneratione coluit. eius enim præsentissimo numine seruati sunt aliquando mancipes argentariam factitantium, cum ob repentinas quorundam diuitias opulentissima factio inuidia summa flagraret. ut autem luculentius potentiæ suæ specimen ederet, reis primum ampliatis, mox codicillos ueniales nouo exemplo inuito ac frementi principi extudisse dicitur, atq; ita formulam temperasse, ut nec deprehensi rei crimen agnoscere cogerentur, & iudices rei compertæ & conuictæ, summi curionis amicos inter reos in posterum recipere uetarentur, quo uelut euerriculo omnium delationum atq; animaduersionum, tantam impunitatis fidutiam feroci hominum generi instaurauit, ut legibus hodie non teneri ea factio existimetur, cui princeps omnia concredidit. ut pro qua sponsor semel & probitatis expromissor interuenit petasatus ille curio. Iure igitur moribus nostris constituto non modo magnis reis sed etiam sceleratissimis licet sordes suas in caput populi & in oculos ordinum excutere, atq; eo amplius feras in plebem immittere, si earum fremitum in cauea sustinere nequeant, quo nullum unquam atrocius scelus Nero dicitur excogitasse, nec tamen peregisse. Quid enim est aliud feras in plebem immittere, q̃ Volones profligatissimos nullo stipendio, sed fide tantum authoratos, per rura palanteis, bacchanteis, grassanteis, plebeculam tributis exhaustam obterenteis circũagere? nisi uero eos circũagere non uidentur qui stipendio fraudatis liberum permittunt diripiendi arbitriũ. At uero iure perpetui edicti quo edicto ad summum tribunal propediem ius dicetur, noxa caput sequetur. & ordinum ductores qui causas rerum male gestarum haud ita pridem dederunt, non modo addicti sed etiam uincti dabuntur, & Gordij nodo constricti, id est eo scelere, quod ante diem extremum soluendum non curauerint.

Hi sunt enim ipsi qui noxam luculentam nocuisse noscuntur, quos nunc plebis suspirantis miserescere non subit. qui si leges ualerent in aulicos, actus atq; eorum quos potentiæ suæ ampliandæ præficiunt institores, aut quos trãsuersi propinquitatis amore promouent, noxis omnibus solutos liberosq; præstare deberent. nunc cum impune id faciunt, potentiæ suæ blandiuntur, nec quantumuis in rebus secularibus considerati, uidere hoc mentis oculis hebetibus possunt uersuram se facere ingenti dispendio. Deus enim fortunatis hilaritatem sæpe, & consceleratis & impijs impunitatem sæpissime fœneratur. Hoc est cur gaudeant, cur felicitate & potentia sua fruantur maximi curiones Franciæ. Quamobrem sese, sortemq; suam illam splendidam admirentur, & nos ciuili iure uiuentes atq; in ordinem redactos, ex edito ipsi loco et legibus inaccesso despiciant. Quid ni enim sibi placeant quibus diuinitus datum est, ut boni iuxta ac mali meriti homines quos uisum sit, in illas Macáron insulas euocent, quas ipsi beatorum putant sedem esse perpetuam. Insulas istas ego actus primarum & secundarum partium in rerum publicarũ administratione esse censeo, in salo & iactatione ambitionis & cupiditatis sitas. Hac enim ratione tantum isti hominum beatores esse possunt, ut Fauonio inconsulti fauoris quos uelint uel homines u l familias ex obscuris natalibus in locum illustrem sinuatis uelis prouehant. contráq; quos oderint, aut qui eorum placitis & institutis incommodi esse uideantur, aquilone quodam transuerso procul ab emporio honorum disijciant, aut omni aura efferentis se famæ suppressa, in uadis destitutos consenescere sinant. aut si maior aliqua eos transuersos egerit offensio, insigni aliquo naufragio fortunis omnibus euertant. Dictata sunt ista aulicæ iurisprudentiæ, quam curia illa profitetur, non summo iure, non ex æquo & bono iudicans, sed iure moribus illis constituto. Cuius tamen interpretes sunt maximi curiones, ad quorum mores & placita aulici quidam recocti iuris illius consultissimi responsa sua temperant. Huius curiæ illud esse institutum dicitur, ut de rebus omnibus sacris, profanis, bellicis ac pacatis referatur, de paucis iudicetur. ut in maximorum curionum non modo sententiam sed etiam nutum, ac uoluntatem eatur. nec pedibus tantum transeatur, ut olim in Romano senatu, sed & manibus & uultu assensioni atq; etiam assentationi scite asseruiatur. Illud sanè memorabile post aliquot hosce annos contigisse dicunt, ut cum ferè omnia decreta per discessionem facta sint de rebus quidem arduis, nullum tamen per dissensionem aut diuisionem sententiarum

factum sit, usq; adeo uel pedarij in sententiam principum transilire didicerunt, uel ipsi potius sententiarij principes censendi ansam consultis praeciderunt. quo minus miremur tam claros exitus rerum nostrarum extitisse, quas in superos & mortales mirifice suscepimus. Superi boni, quam erit illustre, quam splendidum, quam memorab le ad posteritatis opinionem, rebus bene consultis a quibusdam qui sese utriusq; uertices iuris existimari uolebant, factum esse ut liberi parentem, in officiosum quidem, sed parentem tamen, & gens pientissima summam arcem sedemq; religionis inuaderent. ob idq; piaculum maiestatem clarissimae prouinciae subito dei numine decidisse, ut Galli abstersa praesentis animi crista lepores esse sibi galeati uiderentur. Equidem haud libens summum in rerum administratione locum mereri uelim, si tantum ipse munus quoquo modo obire possim, ut simile aliquod dedecus, aut portentum auspicijs meis accidisse prodatur. Praestare enim arbitror nomen uiri probi & honesti memoriae prorsus eximi, quam male & incommode posteris innotescere. En propter quod ciuilis uitae tranquillitatem, studiorum amoenitatem, & denique uitae aeternae contemplationem post habere debeas, ut in oculis uel auribus unius prouinciae per theatrum aulicum cum strepitu comitum clientumq; transuectaris, aduersis saepissime cuneis gradibus & orchestra. tametsi ut maxime secundo populo te ostentes, tamen si transeuntis gloriae spectes celeritatem, hoc quidnam est aliud quam ueluti plausum inanem per transennam mereri? Nam ut illud mittam quod grandi plerunque aetate, quod uersatili scena, quod lubrico ac praecipiti fere proscenio prodeunt, certe cum alij actores subierunt, in cuneos, aut in ordines necesse est ut facessant, aut inter theatricum ministerium turpiter subseruiant. Tunc tartarus ipse bis patet in praeceps tantum, tenditq; sub umbras, quantus ad aetherium caeli suspectus olympum. Etenim cum latine loquentium consuetudo eos olim in caelo esse diceret, qui omnium ore celebrarentur prae potentia, uel rerum egregie gestarum gloria, ego tragicos istos reges & temporarios cum ex flagrantissimae gratiae praecipitio deciderunt, in tantum frigus delabi uideo, ut pene exemptos ex memoria credas. Ita fit, ut in tartarum rigentissimum ruisse uideantur, cum ij qui nullo iam famae plausu excipiuntur, latine frigere dicantur. Quanta est autem eorum sublimitas, quanta eorum admiratio, quantus omnium suspectus cum uelut fortuna suc-

collante tolluntur, altero tanto maior est deorsum altitudo, cum ab ea destituti insultantium oculorum coniectu sic enim euenire ijs assolet, uelut quodã fascino exarescere uidentur. tot enim miseros oculorum radijs lancinari necesse est, quot in hominum ipsi obuios aspectus incurrerint, dum quisq; ob præteritam obseruantiam pœnas sibi deberi putat. Sed fateamur sane, ut sunt humana, eos esse felices, tantummodo hoc exigamus, ut actus ipsi suos recte ac decore peragant, & quisq; eorum uideat quid sui sit muneris, quam personam sustineat, quantum ab ea oneretur. Nunc autem cum ita mores inclinatos esse uideamus, partim ut ambitio & cupiditas, partim dissoluta disciplina grauitatem & honestatem e medio sustulerint, qs eos felices existimare possit? nam quo modo non miser esse potest, q in cothurno uel comitis personam, uel supparasitantis induit, ut latus cingere maximi curionis, & officiosus esse potentibus uideatur? At hoc factitari ab ornatissimo quoq; uidemus, ut qui id non faciat, is aut absurde uerecundus esse, aut refractarius existimetur. Quid qui in pontificio cultu, & sacrosanctæ dignationis habitu scurrilers actus imitantur, & uelut in tragico amictu mimos, & planipedes actitant? (nam id ita usitatum est, ut qui paulo modestiores sunt, ij et alijs inuisi sint, et magnam laudem hac una uirtute mereantur) num etiam illos felices esse dicemus? neq; uero alienam personam ab illo suo fastigio abhorrentem ipsi libentes induunt, & eos sortis suæ, ornatusq; non pudet. neq; non eos sortis suæ aut pœnitet aut pudet, & non sunt plane miseri. & hi sunt, quos hodie propemodum solos diuites esse diximus. Ita patet quid sequatur si paulo argutiores esse pergamus. Linguis enim fauere necesse est cum ad sacrosanctos uentum est. Quare multo mihi fortunatius esse eorum institutum uidetur qui literis se totos, q̃ qui opibus dederunt comparandis. Duntaxat quibus Solomonis uoti liceat esse compotes, ut nec malesuada egestate eo usq; urgeantur, quo secus de uirtute atq; honestate iudicent, nec rursus diuitijs redundantibus in cogitationes uanescant aut erraticas, aut impias. Nam cum literarum peritia ad oblectationem frui, & uitæ per uirtutem ac decus agendæ tanquam instrumento uti solent, tum eo amplius post huius uitæ cursum memoriam sui in æuum prorogare hac eadem facultate possunt. Quãq̃ hæc fortasse naucifacienda ducerem, nisi etiam præstantis doctrinæ adminiculis uti bonos & graueis uiros ita existimarem, ut contra temerarios casus celsi semper & recti esse pergerent, & aduersus fortunæ infestioris impetus animo præsentiore firmati, sicut ad humanas ini-

quitates

quitates eosdem ita se compositos, collectosq; tenere par est, ut quicqd obuenerit, uelut decretum prouidentiæ æqui boni faciant. Est autem is tenor studiorum tenendus, ut à carceribus discendi per spatiosum illud stadium disciplinarum quæ liberales dicuntur, ad metam secularium literarum perueniant, & in flexu ne committant ut aut acquiescendum esse, aut diutius hærendum putent. Sed quo curriculum totum peragant, rursus à meta ad terminum summum aliud spatium non currant, sed ingrediantur & incedant, quod pronum iam ipsum est, & spei bonæ plenum, salubrisq; uoluptatis. siquidem cum in eo est spatio exhausti iã laboris fructus præsentarius, cum uelut indagine cinctam ueritatem tenebunt, tum etiam multo maius præmium futurũ æternumq; speratur. Est enim ea demũ uera ratio philosophandi, nõ fallacem studiorũ amœnitatem, non inane nomen beatitudinis psequens, sed recta & honesta uia ueram & solidam gloriam haud inauspicato petessens. Hanc uiam quærendæ doctrinæ summum illud par amicitiæ Gregorius & Basilius græci, & eorum ætati suppares Hieronymus & Augustinus cũ tenuissent, & ante eos omnes Cyprianus & Lactantius, & deinde Hilarius, aliiq; antesignani partiũ Christianarum & maiorũ gentium theologi, quorum hodie responsis ad interpretationem diuini iuris utimur, ad extremum iudicio iam solido ad sacrosanctũ studiũ sapientiæ quasi ad Bulææ Themidis oracula uenerunt, quã consiliatricem latine appellare possumus. Scire enim auebant quo modo uiam inire possent ad propositum finem quasi in patriam ferentẽ, quam ciuitatem amplissimam esse constat nomine Vranopolin, superis & hominibus communem, duntaxat qui nihil in sese impie aut perfide admiserint. in eaq; regiam esse sapientiæ, quam prouidentiam antiqui, ut græci, pronœam uocitare uoluerunt. in qua numeris omnibus scientiæ atq; intelligentiæ beatissimæ animi humani simul cum omni ministerio & stipatu diuinitatis fruuntur, & cum ordinibus illis cælestibus inenarrabili ratione descriptis. Hos Esaias prophetiæ decus, argentum & aurum suum ad christi obsequium cultumq; testatur attulisse: quo uerbo tum rerum intelligentiã nullo errore concretam, sed ad puritatem excoctam, tum eloquentiæ nitorẽ splendoremq; significat. Has enim illi prisci opulentas facultates in scribendis, eloquendisq; rerũ diuinarũ enarrationibus consumpserunt. Sed hoc iis probare non possumus, qui ignorantiæ patrocinantes, eloquentiã ut curiosam & à sacris studiis alienam recusant. ob id semper inuisam inertiæ quorulis omnibus antiquæ notæ ex=

cutiendis, ac diu multumq; discendo comparatur. At nos philosophiã argentea suppellectili sacris operantem, augustius & amplius sapientiæ litare posse contendimus, q̃ si samijs aut plumbeis sacra libamina peregerit. Quis enim in sacris fictilibus uasis aut stanneis usus est, cum idem ipse argenteo instrumento non careret? Illud summopere uidendum ne quod sanctuario domini usui esse potest, in simulachra impietatis confletur, aut in usus uoluptatis inquinetur. Quare ego miserabilem eorum esse sortem contenderim, qui cum magnam iam partem laboris exanclauerint, uel inflexu acquiescunt, ut diximus, quasi pensum encyclopædiæ confecerint. uel diutius adhærescunt in humanioribus literis animo iam senescente, nimio utiq; uenustatis eloquentiæ, ac leporis amore capti. eorum planè similes qui apud Homerum in diuerticulo uiæ ad patriam ferentis, aut Lotophagorum sodalitate, aut sirenum cantu deliniti patriæ meminisse non possunt. Nam quid est aliud socios nauim in patriam tendentem egressos, Vlyssis in patriam festinantis & uiæ semper instantis meminisse noluisse, q̃ in uita huius seculi uoluptatem illectricem saluti prætulisse? Vlysses autem nobis quidam fuerunt ij, quos ante diximus, orthodoxæ persuasionis id est collimantis philosophiæ uindices. non palliati illi quidem Vlysses, sed Pastophori, qui multa & uaria eruditione imbuti, cum omnia penè genera philosophandi partim pererrassent, partim præterijssent, salutem suam tandem anxie, sociorumq; perquirebant, quæ nihil est aliud q̃ aditus in patriam. Talis enim statim Vlysses ille famigeratus describitur à poëta. Atq; ut ille uir heroici spiritus & Polytropus ab Homero dictus, id est multifaria ingenij dote, multiplici morum cognitione, aut uersatili solertia præditus, inferos adijsse dicitur. sic qui in cœlum scandere, & ad plenam contemplationem diuinarum rerum euadere cogitat, commodius mihi facturus uidetur si uenienteis annos in rerum humanarum intelligentia bona ex parte contriuerit, & maturo iam sacris disciplinis ingenio, ad ueram philosophiam se cum omni commentandi apparatu contulerit. Quod mihi perinde esse uidetur, atq; si quis à floralium spectaculo ad Eleusinia mysteria transeat. Quicquid enim à uetustate sacrorum nostrorum exorte discimus, id ego præuiam disciplinam esse iudico ad ueram & theologicam philosophiam deducentem. Et eam ob rē à græcis propædeumata dicta, id est ea documenta quæ præsciscere nos oportet priusquam accedamus ad rerum grandiorũ arcanarumq; cognitionem. Hoc labore exhausto, uelut confecto sex

dierum

dierũ labore, tum demũ ſabbatiſmum domino dicare moribus chriſtianis conuenit, & ſanctuariũ ſapiẽtiæ feriatos adire. Ibi uidere eſt hiſtoriã mirificam, euentus uarios, carmina plusq̃ heroica & cothurnata, conciones panegyricas, orationẽ figuratam, tropis diſtinctam et formis ſententiarũ, & omnino elocutionẽ humano captu auguſtiorẽ atq; ſublimiorẽ. Adde ſymbola Pythagoricis multo argutiora, dicteria ſententioſa, ſcotinis inuolucris ſenſuũ implicata. ambages omne genus multipliciter inuolutas. Quid dicam omnem rerũ naturã non humano ſed diuino ingenio indicatã & apertam? omnes hominũ mores, omnes ſenſus humanos, brutosq; explicitos? res omnino capaces præſtantiſſimarũ mentiũ, dignasq; qbus nõ modo toto, ut dicitur, pectore incumbere, ſed etiã quibus illiqueſcere toto corpore debeamus. Huius ultimæ & ſummæ cõmentationis maieſtati, poëtica & oratoria oratio, copiaq;, & omnis diſſerendi eloquendiq; ratio, concedat neceſſe eſt, ut humani captus altitudo ingenij faſces diuinis ſummitat monumẽtis et oraculis. Sic qdẽ ita ſe feciſſe uir ſummæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus teſtatur, cuius authoris exemplum imitari percupide debemus, ne literarum cognitione ſecularium quaſi bacillo arundineo nixi, in ueritatis cognitione & uiæ philoſophicæ progreſſu grauiter concidamus. Sed citetur teſtimonium locupletiſſimi authoris ueritatis, & in literis ſecularibus in primis eruditi.

μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγων κλέος, ὅυς συνάγειραν
ἀντολίη δύσις τε καὶ ἑλλάδος αὔχος ἀθῆναι.
τοῖς ἔπι πόλλ᾽ ἐμόγησα πολὺν χρόνον. ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
πρηνέασιν δαπέδω χρισοῦ προπάροιθεν ἔθηκα
εἴξαντας μεγάλοιο θεοῦ λόγω, ὅς ῥα καλύπτει
πάντα φρενὸς βροτέης στρεπτὸν πολυειδέα μῦθον.

Sola fuit cordi nobis facundia, quantam
Orbis eoa manus ſimul occiduusq; coëgit
Tractus, & illuſtres græcorum gloria Athenæ.
Sed ſimulac tandem multo peperiſſe labore
Contigit, ante pedes Chriſti afflictam ipſe reliqui.
Cedit enim ſummi ſermoni numinis omne
Humanæ mentis uarium, ac uerſatile uerbum.

Quibus uerbis intelligimus uirum illum ſummo ingenio præditum, ſummo ſtudio deditum, multam ac diuturnam operã eloquentiæ & poëticæ dediſſe, ad quarum rerum ſtudium tota mente ferebatur. ſed cum tandẽ ueniſſet ad ſtudiũ ſacræ philoſophiæ, & ſacramẽtũ ſalutis humanæ intelligere cœpiſſet, cuius fuit unus Chriſtus inter-

pres et antistes, illico ipsum illa omnia literarum ornamenta in cõspectum domini abiecisse, uidelicet agnoscentem et animaduertentem quicqd in literis secularis philosophiæ ac philologiæ uidisset, lõge id abesse à diuinis oraculis, atq; à sermone ipsius diuinæ sapientiæ. Sacra enim scripta omnem haud dubie elocutionem mentis humanæ uincere intellexit, q̃libet'q; figuris distinctam orationem, ac multiplici eloquio elaboratam, præ diuini sermonis ui ac fulgore obscurari, & elanguescere. Ego quidem certe in ea sum opinione, ut existimem tropos oratorios multo sublimiores efficaciores'q; in sacra lectione inueniri, quam in priscorũ græcorum latinorum'ue scriptis, posseq; oratoriam phrasim fieri ea lectione multo locupletiorem. sed id persuaderi ijs non potest, qui humanorum scriptorum lepore ac suauitate capti, horridi statim et refractarij styli lectione deterrẽtur. Neq; uero concinnitatem eloquentiæ in sacrosanctis libris requirere, sed uim sublimitatem'q; sententiarum consectari debemus, etiam si haustos inde sensus in scripta uenustiora transferre, & pigmentis exoticis reddere floridiores nec ius nec fas prohibet. Præstantissimæ enim gemmæ argento potius crasso q̃ auro includuntur, ne thecæ nitentis aspectus, quoquo modo pertinere aut accedere ad æstimationem tam preciosæ rei uideatur. Et alioqui deus arcere profanos uoluit ab oraculis suis. qui orationis pigmenta & elegantiæ lenocinia, non sensus arcani et mystici nucleum eliciendum putant. Hic autem existit illa Theophrasti querela de breuitate uitæ, quæ uelut in tyrocinio philosophiæ sanctioris flagrantes animos destituit. Iamprimũ Talthybius ille cælestis Esaias præconio urbano & eleganti ac figuris illuminato, aduentantis sapientiæ & ueritatis sacramentum uociferans, sacris'q;, ut ita dicam, diuinis'q; salibus conditus & iucundus, à quo tandem satis explicari per totam uitam potest? Hunc sequitur, ut ita appellem, Idæus, Troiæ captiuitatem fatidico præconio ac lamentabili municipibus suis pronuncians. cuius explicatio mirificam quandam enarrationem poscit. Hos duos sequitur numerosa turba uatum, quos salutigeros proprie appellare possumus, res cœlestes rhapsodijs effata humano captu omnino maioribus. Horum enim uocibus altiloquis quidem, sed parum in hoc mundi strepitu exauditis, humanæ conditionis sacramentum prouidẽtia in omne æuũ deprædicauit. in uniuersum autẽ sacros uates musas quasdam altiores esse dixerim arcana cælestia per satyram cantitantes, aut citharam quãdã augustam & cælestẽ paracleti plectro in uarios modos pulsatam, cuius psalmata percipere eorũ est demũ qui

aures à cantu profano feriatas, sacrisq; carminibus initiatas habent. Iam uero ipse trismegistus, sic Solomonem uoco, antistites sapientiæ, ac germanæ philosophiæ parens, non'ne tribus libris cum eo qui sapientia Solomonis inscribitur, omnia philosophiæ placita figurate complexus est? ita philosophum ab incunabulis instituens, ut affectibus ad obsequium redactis, mentem tandem in arce Mineruæ, & in ipsius, ut ita dicā, contubernio sapientiæ collocet. id est autem summum bonum, quod annos plus mille humana philosophia omnibus indagans naturæ uestigijs, non antequam sese indicante sapientia inuenire potuit. Sed parentem eius penè omisi lyricum illum uatem omni quamlibet heroico uate sublimiorem. cuius poëmata humanarum diuinarumq; rerum descriptione argumentosa, ipsum, ut ita dicam, Mercurium interpretem postulant. quem ego Christū interuentorem diuinæ atq; humanæ naturæ proprie esse censeo, cœlitus ipsum ad genus hoc mortale delapsum, mandatáq; cælestia deferentem humanitatis habitu. Hic est enim sermo, hoc uerbum, hæc ratio, quibus diuinitatis principium summum, arcana sacramenta mortalibus enarrauit. ob idq; à summo euangelista logos græco uerbo uocatus est. Ecce tibi in sermone, ut aiunt, ipsa sapientia, quæ genus humanū næuo primæuo iniustum, purifico rore uelut aqua smectica id est emaculatoria lauit, atq; è conditione obnoxia, Orciq; longo nexu & mancipio natalibus restituit. Hæc libris quatuor didascalicis, quæ euangelia uocantur, bona ex parte figuratis, philosophiam quam olim Socrates è cælo in terrā deuocarat, è terra rursus in cælum supráq; cœlos omneis erigit. Etenim quæ ille symbolicus concionator ambagiose & allegorice de sapientia dixerat, ipsa de sese sapientia proloquitur aperte & luculenter. atq; ut olim Prometheus ignem ætherium è cælo Mineruæ usus consilio rapuisse dicitur & hominibus dedisse, sic dei sapientia ignem æternum charitatis humano generi communicauit. cuius scintillas quasdam pseudophilosophia in disputationum fomitibus asseruabat, è Iudæa quasi è ciuitate cælesti quoquo modo petitas. Hunc ignem æternum nostra ætas extinctum atq; etiam oppressum penè uidit, æedituorum sanctuarij non tantum negligentia, sed etiam uecordia. Christus autem id est ueritas & sapientia, uelut Ianus quidam geminus utriusq; naturæ pnceps, utrunq; testamentum diuinitatis, instrumentumq; utrunq; indagandi summi boni coniunxit, finem prisci æui cū principio renouati mundi connectens, dierumq; ipse antiquorum instaurator innocentiæ priscæ mortales restituit. Iam uero sapientiam se-

quitur è uestigio suus ille Hypophetes Paulus, uir ad unguem diuinæ manus factus, atq; inter omnes ueritatis emissarios lectissimus. eius fani sapientiæ architectus cuius formam symbolica graphide antistites ille sapientiæ Solomon quondam deliniarat. Idemq; sacra sapientiæ ijs gentibus impertiuit quæ antiquissimo decreto mysterijs arcebantur ut profanæ. Hic est qui classico prædicandæ ueritatis edictum alterius natalis in Asia & græcia strenue promulgauit. ut qui mundi aut dæmonis mancipio hæreditario tenebantur, uelut altero matris enixu ingenui nascerentur. Quid ille liber unus euangelij Ioannis non'ne sacrarium pene totum ueritatis continet? Hic est ille seruus domini receptitius, qui sapientiæ ipsi super cœnam incumbens, haustam diuino numine sapientiam inenarrabili libello posteritati tradidit. Eiusdem Apocalypsin idest annales rerum nondũ gestarum, quid aliud q̃ Parcarũ commentaria esse dicas? Illic enim effusa uaticinia omnem seriem fatorum, omnia prouidentiæ calendaria in posterum continent, etiamsi œdipo, ut aiunt, coniectore indigent. Iob autem alumnus ille sapientiæ, institutionem sacrorum continet Athletarum. qui liber unus dramaticus ueluti spectaculum quoddam uisendum est, Philosophus scilicet consumatus edens specimen sui. In eo fortuna plagis multiplicibus sæuiens, & æquanimitas nusquam instanti urgentiq; manus dans aut succumbens, uelut in campo tolerantiæ & aduersitatis infestissimæ committuntur. Quo ex agone tandem æquus animus uelut Hieronices id est sacri certaminis uictor Agonotheæ dei iudicio pronunciatur. His alijsq; sacrosanctæ disciplinæ monumentis, nonnulla enim prætereo prudens, uidere est per nebulam captus humani ingenij, quæ præmia eos maneant qui calcatis fortunis temporarijs & caducis, in expectationem summi boni spes omnes suas rationesq; contulerunt. Sed cum tot ansas certissimæ doctrinæ nobis dederit prouidentia, mirum est q̄ sapientiam tenere quasi lubricam aut euanidam non possumus. Quid igitur in causa esse dicamus? utrum q̄ spes præferuida in diẽ longiorem sibi stipulari nequit, at sapientia labores & molestias repræsentans, præmia & lætitiam in futurum pollicetur? an potius q̄ acres sensus ad sensilia & concreta, hebetes ad intelligibilia & abstracta nobis natura dedit? Primum hoc dico, studij sapientiæ fructum etiam non aspernandum in hac uita repræsentari. deinde summi boni expectationi non magis annos q̃ annum, nec dies quam diem, nec horas q̃ horam cedere, ut uiceuersa summi mali timori. Semper enim nos excubare sapientia iussit, & ad omne

momentum

momentum diei & noctis accersentis fati uadimonium præstolari. Vt autem his copijs doctrinæ sacræ in corde hominis instructis, & tanq̃ in procinctu stantibus, non regna & potestates aut diuitiæ comparãtur, sic omnes animi sensus suapte natura petulantes et infesti, ita ad obsequium rationis rediguntur, ut homo pacem & constantiam secum seruare possit, quod summum bonum cum philosophia prisca in uniuersum esse censuit, tum uero Christus sapientiæ proauctor, extremum elogium condens, legati loco q̃ amplissimi comitatui suo reliquit. Quanta igitur animi alacritate, q̃ strenue, q̃ constanter incumbere ad prædictorum librorum lectionem debemus, & eo amplius ad eorum philosophorum qui amplis disertisq; commentationibus res figurarum inuolucris conditas, in lucem eruere pijs enarrationibus contenderunt? Nam quicquid laboris in literis & studijs secularibus consumpserimus, eius laboris largissimum fructum in illa lectione demetemus, si tamen defæcato, ut dicitur, ingenio ad id studium accesserimus. Illud enim studium ut rudimentum discendi existimare debemus, hoc ut progressum & fastigium. siquidem ex hoc scientiæ fonte perenni atq; inexhausto quamuis magnifica, quamuis copiosa, quamuis sublimis manare potest oratio, si modo nobis stipendia implere in utroq; studio contigerit, sed in hoc tantum præmia sperare operæ nauatæ & emeritæ. Quid autem gentilitia scripta ad intelligentiam sacrosanctæ doctrinæ conferant, malo diuo Hienymo credi ad magnum tum oratorem Romanum scribenti quam mihi hoc arrogare, ut demonstrare nitar. Tum autem peruenisse nos ad illam euthymiam, philosophiæ antiquæ ut decantatam sic incognitam sentiemus, animos, ut ipsi aiebant, humanos beata undiq; securitate imbuentem, cum fidutia compertæ ueritatis laborum omnium rationem constare nobis intelligemus. Hanc Euthymiam Esaias fidutiæ contubernium appellauit. in quo animus humanus à rerum humanarum lectione & commentatione emeritus, rerum cælestium & æternarum contemplatione pascitur, delectatur, fruitur. sed tot tantasq; res nõ capiunt angustiæ cordis humani, nisi curis turbulentis uacui, nec alias res agentis. Quãtũ est autẽ in ea meditatiõe intelligere philosophiã ante Christi aduẽtũ uelut Planũ quẽdã fuisse, uel præstigiatorẽ ingenijs humanis uarie illudẽtẽ, cuius Dædalea commẽta atheos & uoluptarios & alia portenta sectarũ excitauerũt. id q Paulus ille Vranognomon & assertor orthodoxiæ, testatus est ad Colossenses scribẽs. Nos

igitur germanam philosophiam religiose adire debemus, ut cum à lectione gentilitiorum scriptorum quasi à uoluptarijs fabularum argumentis, ad sapientiæ & ueritatis fanum accesserimus, ueluti studio serioso uernantes senectutem priscæ ignorantiæ paulatim exuamus, ac nouum quendam & instauratitium hominem libentes induamus. Hæc enim una est disciplina humanæ naturæ magistra, quæ hominis gubernacula exculpere stolidis sensibus potest, & intellectui acmenti tenenda porrigere, etiam si naturæ ui atq; imperio appetitus est proreta. Quare homines qui non bonis tantum externis sed etiam æternis student, hoc uidere etiam atq; etiam oportet, ut quod nautæ prudentiores facere dicuntur, ut sacram quandam anchoram ad extremum salutis subsidium habeant, hoc ipsi imitari contendant, & contra turbidiorum affectuum æstus & iactationes fortunæ, lectione sacra uelut anchora passim ac semper utantur. Hoc enim retinaculo sæuiente tempestate ita nos firmare conuenit, ne transuersi in scopulos noxiæ alicuius offensæ, aut in uada curarum externarum uento quodam cupiditatis repente rapiamur. Prò deus immortalis, est ne aliquis tam aduersis placitis prouidentiæ natus, duntaxat eorum qui Palladis sacramento bona fide dixere, qui cum hæc animo accurate reputauerit, desultoriamq; fortunæ uicissitudinē perpenderit, ac uitæ humanæ breuitatem, non Crœsi, ut aiunt, & Midæ talenta pro nihilo ducenda præ solida philosophantium felicitate iudicet? et eos qui opum externarum possessione in medio posita, quasiq; inter homines cupiditate & auaritia præditos controuersa, ad ultimum uitæ diem fortuna disceptante contendunt, non dico de precaria possessione rerum, atq; in fortunæ mancipio arbitrioq; posita, sed de asini, quod græci dicunt, umbra uel litigare, uel laborare, uel sese misere afflictare? Ego uero etiam, id quod ijdem græci in prouerbio dicunt, omnes istos thesauros non in cellulis cordis, sed in promptuarijs fortis fortunæ & temeritatis conditos, carbones tandem recte existimanti uisum iri contenderim. In quibus enim bonis maxime mens humana nimia sui diffidentia imbuta, iure gentium & ciuili contra naturā recepto, parare sibi præsidiū subsidiumq; consueuit, eorū bonorum affluentium ope non tam adiuuari diuites plerunq; q̄ aduri quis non uidet? Num quis hoc nescire potest quosdam aliquando uæsana stimulante cupiditate per fas nefasq; census suos auxisse? cuius ordinis esse dicuntur quos exēterator es reipublicæ uocant, & eos ipsos tamen ut fuit aliquando reipublicæ nostræ constitutio religiose

adiri

adiri oportebat, si quid æqui boniq; à principe, ô summam indignitatem, impetrandum haberes. Hoc genus exagitat hiantis auaritiæ peruigil & inquies cogitatio quæsitis iam semper aliquid acquirendi, ob quod eam prisci poëtæ Alectò uocauerunt, nomine sanè apposito & congruo, furiarũ unam esse dictitantes quas inter ministerium Orci dedicauerunt. & ego beatos eos putem, quos consceleratis animis ditatos esse sciam? sed sint uel fuerint tam hominũ felicissimi, q̃ omniũ fortunatissimi atq; opulentissimi esse uel fuisse noscuntur, num ideo eorũ sortẽ suspicere et æmulari debent q à philosophia didicerint ijs tandẽ cũ Orco rationem esse habendã? Mitto nũc spintrias aulicos ex genere æruscatorum, qui rerum noxiarum inuentores, ingeniosi & solertes uideri populari pauperie non uerentur, dummodo innotescant nihil pensi habentes. Iam uero Sisyphidas illos quam beatos esse dicemus qui ethelodouliæ mancipati, sic enim appellatur spontanea seruitus, saxũ illud ambitionis irrequieto labore subuoluunt, non modo humeris & ceruice, sed etiam uertice? Saxum inquam illud prægraue & asperum, quod interdum ab aulæ summo gradu in medium relabitur, & nonnunquam ad ultimum, tam præpostera plerunq; fortunæ improbitate, ut in illa schola ima summis ingenia non modo permixta uideamus, sed etiã superposita. Miseram uitæ sortem, atq; ut cætera suauem esse fateare, eo quidem certe grauem ingenuis animis et propémodũ enecantem, ꝙ ambientiũ natio quasi ex histrionio genere oriunda semper personata uidetur & gesticulatrix esse. Hæc autem molestia ambitus comes, & actus per omnia illiberalissimi, introspicienti patent, ijs qui primore rerum aspectu acquiescunt, non patent. siquidem ut aulicæ potentiæ strepitus, & fastu & comitatu frequenti beatus, uibrãti quodam fulgore oculos contuentis præstringit, & præ admiratione sui coronas circumfusas summouere specie luculenta uidetur, sic si trans splendorem inanis tectorij perspicere possis, uel liberos eorũ actus intra scœnam et populo nõ seruientes uidere, ibi tum ibi tristia omnia ac lurida anxietate scatentia apparent, prorsus ut tetri ergastuli speciẽ illic uideas ingenuis & candidis moribus inaccessi. Verum, ô lubricum ambitionis errorem, quid illud esse dicam, ꝙ cordati alioqui uiri nec cupiditate transuersi, cum id quod diximus & dicant, & sentiant, uinculáq; ergastuli excipulosa prouideant, fit tamen ut si propius adire detur, in ea se scientes prudentesq; induant, cum tamen id ipsi maximè fugitare uideantur? Vtrum ꝙ immemores in re præsenti fiunt? an potius insinuantes in

locum illecebrosum, oculis & sensibus & mente capiuntur? utrum stulta fiducia freti quasi exuendi nexus rationem teneant, periculum facere incognitæ rei uolunt? & eas plagas inire quæ mihi tenaciores Vulcaniis illis uidentur, quæ Martis Venerisq; stuprum irretiuisse dicuntur? quas Homerus in Odyssea tradit nec uisibiles nec solutiles nec ui quantalibet fuisse eluctabiles. Scilicet ille est error æternus mentis humanæ, quæ carceres ambitionis transiliens, non percipit ita pronum esse id stadium ad medium usq; spatium, & inde ad metam sensim arduum, ut illic nullo sufflamine procurrentes bigæ contineri, hic urgeri ad metam nulla contentione possint. tum demum aurigans altior iam spiritus sera intelligentia docetur nullum modum aut finem ambitionis esse, cum semel rationis frenos momorderunt cupiditas & elatio præceps, quasi æthon & Podargus equi duo iugales. His enim bigis genius ille lucifugus, (quem appositissimo, nisi fallor, nomine Laoplanum appello quasi mundi totius popularem impostorem) sapientes multos huius seculi per theatrum reip. administrandæ plausibili specie transuehit. Sed, ut apud Homerum Vulcanus Martem & Venerem irretitos, omnium deorum oculis subiecisse narratur, ut de iis quisq; superum sententiam ludicram & cauillatoriam ferret, illiq; in rebus Veneris deprehensi, pœnas stupri penderent, in complexu obscœno & pudendo omnium cauillis expositi, sic in cæcis illis interdum laqueis uidemus homines antea existimatissimos, non modo satyriscorum iocis ludibrio haberi, sed etiam bonorum grauiumq; uirorum calculum atrum mereri. Etenim qui ad honores assumpti quos obnixe ambiuisse noscuntur, nihil pensi habere reuincuntur, quam sibi constanter factisq; suis congruenter loquantur, aut ita se in plerisq; rebus agendis gerunt, ut nihil quicquam laborare uideantur quam conuenienter pristinæ uitæ degant qua magnopere antea probantur, quid aliud, quam fateri atq; etiam profiteri uidentur, se quæ olim recte, quæ grauiter, quæ constanter egerunt, non uirtuti & probitati, sed ambitioni perditæ & cupiditati dedisse? An etiam fortasse secundæ res acrioribus, ut ita dicam, spe cillis explorant mentes hominum? & inde ortum illud dictum, magistratus ostendet uirum, ut inquit Aristoteles. O' sensus inops plærunq; humana prudentia, cum eo se abundare maxime arbitretur. Visendum uero spectaculum pseudocatones irretitos uidere uel Roscios aulicos, aduerso omnium cuneorum graduumq; rumore se in

dies magis ac magis in maculas implicantes, cum interim tristes frontes atterentes dictitent omnino iis plagis extricare se cupere. planis illis triuialibus omnino improbiores humi decumbentibus, qui qritatu subdolo uiatores ludificari solent, fidem hominũ implorantes ut manum sibi porrigant. Itaq; illud iam priscum nunc omnium ore in istos usurpatur, tollat eum qui non nouit. Ego quidem certe in ergastulo piratico ad scalmum alligatus esse malim, quam in illis plagis depræhensus omnium ordinũ probra impudenter obaudire. Sed præclarum illud ꝙ ibidem uidimus cynicos et momos triduo Harpocrates factos, tanta uis est medicati calicis quem Circe illa Dædala curionum magistra, iis aliquando propinat quos ad sacra sua opertanea intro mittit. At modesti & graues, ut apes exarmatæ aspernabiles, uirtute tantum & probitate macti hactenus iussi sunt esse. Itaq; ualeant isti, omnesq; in Aristippea schola philosophantes, quos ego non philosophos sed sophophilos uoco, nõ amorem morum aut sapientiæ, sed scitam quandam amicitiam profitentes. quorum est illa cyria, ut dicitur, doxa id est placitum imprimus ratum approbatumq;, amicitiam citra aduersum quidem fortunam, sed ultra aras colendam esse, qualem illam fuisse Theseiam fabulãtur ad inferos usq; cum fortuna sequacem. Docti enim & probi istorum uitam offensatricem esse intelligentes, execrari & auersari debent, alioqui philosophiæ fructum quonam modo sperare possunt, qui gratuitam sibi operam & statariam poscit? Qui autem in castris ambitionis indecore stipendia merent, non statiuis mansionibus, sed Nomadum moribus gaudent. quo modo autem tranquillitate animi gaudere, aut omnino rationem quandam certam & probabilem sequi possunt, quos immodicis affectibus obsequentes, nunquam secum, ut dicitur, uiuere, nunquam apud se esse nouimus? Age quando eorum sensus uacare rationis postulatis credemus, qui in ea officina opificium exercent, in qua festo profestoq; noctu & interdiu non cessatur? nuncubi autem securi & alacres animo sunt, qui nullum portum tutum, & à iactatione & tempestate curarum quietum respiciunt? Hoc cum in omnes ualet ambitione perditos, tum uero exitiabile propè est iis quorum uitæ institutum secessum ac secretum sibi poscit, quales sunt qui aris ascripti sunt, & ab aula non abnoctant. Iamprimũ aulicæ ambitionis comites sunt necessitas colendi eorum, qui primos curionum ordines ducunt, & uanitas sese illis uenditandi ꝑ omnia obsequia. Has sequitur timor

offendendi eorum qui gradu, aut statu dimouere, ac deijcere possunt, aut ad maiora sensim aspirantes percellere. At hæ sunt remoræ quædam tenacissime omnium actionum à seueritate & integritate proficiscentium. eademq; officij fungendi auocamenta in eos quoq; ualent qui procul ab aula ciuiles ordines regentes, fauonio quodam aulico impleri actionum suarum uela & processuum cupiunt, id quod nullo non tempore factitari à solertissimo quoq; ambientium constat. Hoc genus iam olim seueritatis aciem obtudit in omni parte administrandarum rerum, atq; in omni ordine maiestatem integritatis imminuit. neq; enim aliter incorruptus honos integritatis & officij unicuiq; uel curiæ uel ordini constabit, quàm si inter hos & illos erunt commercia dirempta. O' uenefica beneficia quæ à præpotentibus manant. adeo nonnullos uideas hodie ferociter probos & mandata potentiæ aulicæ abnuentes, postridie ita in obsequium compositos, ut in nassam curionum beneficentiæ ceruices prius inflexas inseruisse iudices. siquidem nulli crimini uirtus minus inficiando esse potest. Quis enim non intelligat eos inter metum ab illis, & pudorem ab his atq; ab honestate, uersare sententias & in omnes partes torquere, ne in alterã partẽ magis uergant, q̃ uel ambitioni institutæ uel honestati cõuenit? Solẽne est autẽ rerũ potientibus cuiusq; ordinis decus uel aulici uel ciuilis uno uel altero authoramẽto ita sibi obstringere, ut in omni parte reip. uirtus libero motu uel habitu uersare se nequeat, usq; adeo administratiuæ uitæ & prætextatæ ratio moribus hominũ inique cõparata est, nisi uirtus sibi semper instans aduersus insidias excubet. Ita fit interdũ ut toga ciuilis modũ suũ uel classem supergressa, & alienæ culpæ contagione uel imbuta, uel aspersa, maiestatẽ retinere sui honoris putetur nõ. Hæc causa uiros cætera egregios in offensionẽ sæpe iudicij popularis impegit. Hi autem & huiuscemodi errores sunt hominum qui Mineruam sapientiæ præsidem potentemq;, non in Athenæo, ut ita dicam, sed in Larario uenerantur, & colunt. nam Athenæũ id est ædem Mineruæ ego instrumentũ utrũq; fidei nostræ esse puto. in eo nos sapientiã quærere oportet & uenerari reptã, non ut ij homines faciunt q sensu humano freti, oĩa sibi consulta dem.i. in suopte sensu credunt, quos erroris aliquãdo luculenti freno se et alios rexisse cõpertum est. Vt igitur uiris prudentibus & doctis ad rerum publicarũ administrationẽ accedere, & honores magistratusq; gerere ac petere interdum laudabile est & magnificum, contràq; hæc omnino repudiare & auersari, inertis fortasse aut ignaui animi iure

existimetur esse, id enim fert omnino ratio disciplinarum ciuilium, sic toto, quod aiunt cœlo, ut apposite loquar, errare mihi uidentur qui se ambitioni uæcordi quasi equo effreni furentiq; uehendos permiserunt. ij sunt enim qui nullo certo uitæ degendæ atq; instituẽdæ consilio feruntur. sed quo eos cumq; impetus tulit, & qua fortunæ temeritas aditum præbuit & transitum, inconsulto feruore rapiuntur. at qui huiusœmodi nubigenas illos fuisse crediderim, quos poeticæ fabulæ Centauros nominauerunt, homines quosdam semiferos, in equos desinentes. Quo figmento quid aliud q̃ eos homines significari putemus qui ex humanis ac compositis sensibus in ferociam tandem equinam degenerant? cuiusmodi illos esse uidemus q rebus secundis insolescentes, mox è potestate rationis exeunt sensibus moderantis. & ciuilitatis ac pristinæ sortis obliti, eos qui in suo ordine se continent, aut qui moribus municipalibus uiuunt, & eo acquiescunt quod sors ciuilis tulit & natalium modus, aspernantur, & uelut à se propulsant ferino calcitratu. Hos stimulat non calcar æmulæ uirtutis ad decus aliquod eximium secundo rumore comparandum, quod incitamentum esse solet generosis mentibus ad publica munera capessenda, aut ad suscipienda magna, egregiáq; facinora. sed inanis aura uel popularis uel aulica, qua processus sui uela sinuari futiles homines gaudent, ob id fortasse Centauri appellati quasi inani aura instincti, nec solidam ipsi nec ueram gloriam consectantes. quin & ipsis parentem esse aiunt euanidam quandam nubem, eorum, ut interpretor, indicem uanitatis, ipsam pro Iunone Ixioni eorũ genitori suppositam ludibrio memorabili. Est enim Iuno dea præses, ut antiqui uoluerunt, legitimi ueriq; potentatus & honoris. proinde ualeant isti Ixionidæ literarum studij & philosophiæ derisores, & in amplexus se effundant uitæ sibi deamatæ. Nos enim literarum amore præoccupati, riuales eorũ esse nequimus, ut imaginaria rerũ secundarum fruitione certissima bona mutemus, quæ à philosophiæ amœnissimo studio manare didicimus. Vt autem edera procerissimã quãq; arborẽ complexa, non ante eã dimittit, q̃ sensim exuctam & uiuido humore exhaustã, ad tabẽ necemq; pduxit nexu tenacissimo, sic ingenia præclarissima quæ sese prorsus ambitioni dederunt, nõ anteq̃ aliqd eis secus accidit, ab eius contubernio lento tenaciq; explicãtur. Id adeo facile est ex euentu iudicare. Quem enim unq̃ istorũ urbana officia reducẽ habuerũt libero ultro citróq; cõmeatu? quisnã autẽ uestibulo istius ambitionis exactus, ita postliminio in ciuilẽ uitã rediisse uisus est unq̃, ut nõ exulare

magis in urbe quàm aulica prouincia decessisse uulgo existimaretur? solemne tamen illis esse constat qui mordicus postes aulæ retentant, uota clara identidem laribus in reditum nuncupare, quasi urbanæ uitæ desiderium ultra ferre non possint. scilicet hic regibus labor est, aut ea uoluntariorum comitum inopia premuntur, ut inuitos istos promissis ingentibus aut precibus retentent. uidelicet Gallia tam inops est uirorum, aut reges nostri non habent unde premia sequacibus sui persoluant, ut unus & alter muneris obeundi in sanctiore consilio aut in senatu castrensi & uiatorio necessitate teneantur. O´ uanissima semper ambitio, in mendacijs tam apertis fidem tuam labefactas? ecquis est hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in moribus hominum iudicandis tam minime malus, tam hebes, tam stupidus, quin statim querulis istorũ uerbis illud prouerbiale reclamet, quære peregrinum? Est enim clarior istorum Callipidarum frustratio, quàm ut quemquam non rusticum fallere queat. num eos quotidie pedatim discedentes inde uidemus, quò singultim festinare uideramus? q si per detrectationem stationibus suis uel sacris, uel profanis non absunt, qui conuenit cum quotidie commeatum flagitare se dictitent, nunq̃ impetrare eos posse? uel cum in dies ampliora munera sibi suisq; impetrare noscantur, non summa eos animi æquitate muneribus aulicis asseruire? De ijs, ut arbitror, silendum est, ne sacrosanctam existimationem lædamus, qui augustam illam causiam non uitæ sanctitate, non illæsæ famæ commendatione, non probabili aliquo consilio mereri, sed aulici ambitus decennali seruitute, sed amplissimi honoris suggillata reuerentia, sed fastus & insolentiæ spiritu instigante uisi sunt. O´ rem præclaram, & Christianis institutis congruam, honorem sacrificum aulicis officijs mereri. Absit autem, ut id aut dicam, aut sentiam quod quidam incommode faceti cauillantur, aulam plerunq; gallicam scurras albatos circumferre, qui etiam ludibrio haberi se nec ignorent, nec ægre ferant. Illud certe præterire nequeo quod uidimus, nondũ plane comploratis pontificibus epithaphios illis agonas in aula quasi parentalia certamina ab istis excitari, non ludicros sed capitales, tam aduerso rumore, ut puderet nos audire. Vtinã autẽ huius culpæ rei arcesserentur qui in omni uitæ parte uitiũ aut peccandi licentiã profitentur. Sed qd illis futurũ est q frontẽ præ seueritate corrugare nó desinunt, & turpiũ facinorũ exempla prodere nó erubescunt? & post hæc etiã simulatio fallere nos sperabit? Mitto nunc sectoriã eorũ improbitatẽ qui exuuias sacras

nō modo uiuentiū, sed etiā stantium ambulantiumq; petunt, quandoquidē magnorū uirorū authoritas huic crimini ut alijs obtenditur. Reuertar ad illos purpuræ candidatos q obscuris sæpe natalibus orti, & nullo ingenij ornamento præditi, regibus æquales uideri aut assidere uolunt. Quid enim est quod tantopere iā admiremur beatulas illas causias, quæ sordere in Francia præ multitudine, eorumq; leuitate uidentur qui ne in sacrosanctis quidem & uisendis gestaminibus augusti uel uenerandi esse possunt. Pridē id decus ut eximium & opimū regalibus tantū extis promitti uidebatur ut decebat, nunc minorū etiam honorū auspicijs & plebeiæ fortunæ non negari uidetur, ex quo inauratis cornibus hostiæ passim litare cœperūt. Quis enim hos iā magnopere suspiciat, qui haud ita pridem unum uiderit dibapha purpura ferocem æmula candoris beatissimi, cum cohortem ipse purpuratam quocunq; post se traheret, inter eos tam eminens q̄ inter galeritas upupa? Species igitur nunc eadem & dignatio, authoritas ad populum non eadem. Neq; uero in uniuersum honoribus authoritas sua restituetur et maiestas, priusquam sordidis aut pusillis ingenijs summæ decora uirtutis petere fas esse desierit, & sacrosanctos amplissimosq; ordines rerum nostrarum summa nundinari capitale esse cœperit, quodutrunq; nobis uidere utinam mox contingat. Summa autem disputationis eo pertinet, ut intelligatur eorum gloriam qui summum bonum in loculis conditum esse putant, uel fascibus aut infulis maiorum auspiciorum adhærere, mortuis illis superstitem esse non posse, ijsdemq; sæpe morientibus aut gradu potentiæ deiectis, quod mortis instar ciuilis putatur esse, prosperata gloria infamiam agnasci, aut certe ignominiam perpetuam. Eius rei cum innumera sunt antiquitatis documenta, tum uero recentia proferre nunc exempla possemus si id ad rem pertineret. Quotum enim quenq; uidimus aut meminimus istorum integra persona atq; integro statu decessisse, ut iuris uerbo loquar, qui nihil non uiuentes honori tribuerunt? Porro autem ut fugacissimus semper splendor est gloriæ pigmentis adumbratæ, sic uere eminentis & expressæ claritas nulla carie, nullo situ uetustatis exolescit. & est eiusmodi gloria non in æs, aut in auro incisa ut illorum, sed stylo ex acuto & nitido impressa cedrinis in tabulis quæ carie non intereunt, & restibili traducum natura produntur in omne æuum. Atqui huiusmodi est gloria non opum congestarum, nō uitæ per summos honores indecore transactæ, sed rerū egregie

uel gestarum uel scriptarum, quæ in alios aliosq; traduces propaganda, æternitati dedicata quodammodo uidetur. Porrò autem ut sine aqua & igni sacrificiũ aut consecratio non rite peragitur, sic sine stylo & eloquẽtia, nullius aut principis aut populi gesta ad posteros inclarescere possunt, & æternæ memoriæ consecrari. Proinde & si antehac memoria nostra quidam homines officinæ magistratuũ honorumq; præfecti, cupide fecisse noscuntur, ut studiosi & literati, & innocentia modestiaq; præditi, parum plausibile nomen in adytis aulicis habuerint, quasi ab actu rerum reiectanei, contráq; imperiti & procaces, & in tenebris perspicaces, uel earum rerũ emaces quæ in commercio proborũ, pudentiumq; non fuerunt, plerasq; reip. parteis nominum suorũ fama læta, tristi, ancipiti replerint, nõ ideo relanguescere studiosorum contentio debet aut philosophantiũ. Est enim est abunde philosophis geminos illos fructus sperare Euthymiam & Euthanasiam, res duas q̃ maxime expetendas. illam scilicet beatam & constantem numeris omnibus securitatem, duntaxat quod ad bona corporis & fortunæ pertinet. Hanc hilarem animi ac spe bona perfusam in morte æquitatem. Illis autem perdite ambitiosis quodnam esse maius supplicium potest in uita per aulicam gesticulationem agenda, q̃ hominem in corde conditum qui non nisi ueritati seruire potest, ab homine externo & conspicuo dissidere, qui scenæ tantum ipse ac populo se ostentat, & ad oculos theatri quasi ad speculum non afformat sed affingit? quis enim istos Chamæleontes ignorat, reconcinnantes sese identidem ad mores aulicæ potentiæ, ut tabulas olim suas clarissimus ille pictor Appelles reformare solebat ad uulgi iudicium? Est autem id natura comparatum mentem male sibi consciam cum homine externo & uultuoso dissidere, hominemq; etiam hominis pudere, cum ui ueritatis cæca tormenta adhibentis fateri quisq; cogitur apud acta rogitantis conscientiæ suæ, se non eum esse hominem, quem uultus profitetur. Atqui isti, quos solerteis aulicos appellari uidemus, cum per omneis uitæ actus personati ludiorum more uideantur, non intelligo quidnam affirmare possint serio se in republica aut bona fide egisse. certe in ijs quæ ad uerum fiunt locus præstigijs nullus est. bona fides se ad manum aspiciendam & contrectandam præbet. Prò superi immortales quid est si hæc impostura & fallacia non est? si enim compositi istorum uultus cum cordis motu turbulento dissident, quonam tandem modo insontes esse possunt? atqui hoc poscit ueritas, quam nobis Christus non modo in terris agens præ-

iuit, sed etiam lege promulgata præscripsit, ut quando natura sympathiam esse inter mentem & frontem eius indicem censuisset, summopere id uideremus, ne homo qui in fronte eminet & toto se promit aspectu, simul is sermo qui in ore uersatur, & in aures se insinuat, ab eo homine eoq; sermone dissiderent qui extra præcordia caput non exerentes, interiores uocantur. Quid autem totos dies precamur & a deo petimus, nisi ut fiat uoluntas eius in cœlo & in terra? At id quid aliud significat, nisi nos docet & hortatur ut corpus cum animo congruat? materia a forma non discrepet? Homo ipse interior, et exterior idē sit? Quid igitur ijs hominibus facias? quid cum ijs disseras q aulicarū cærimoniarū antistites esse uolunt, et simul probitatis opinionem atq; etiā sanctitatis aucupari? proinde qui utilitatis aut potentiæ assequendæ nimium studiosi, ad istorum mores se afformare contendunt, ut summis curionibus industriam suam probent, non modo literis & honestati salutem, sed etiā Christo & ueritati ut dicant necesse est. Ita sequitur si stoicis consectarijs eos urgere pergamus, ut hanc ab inuitis confessionem exprimamus, ad gloriam se & beatam uitam comparandam non supernate uia, ærumnosa quidem ipsa & confragosa, sed infernate plaustraria & militari progredi. & hanc autem & illam ineuntibus uiam uadimonium tandem ad summum tribunal obeundum est, quod in incertum diem constitutum, nullis nec opibus nec fascibus comperendinari potest. Quando igitur ipsi aliud semper agentes ut dicitur causam sibi dicendam meditari uidentur? qui aduentāte sæpe summi & ultimi imperij uiatore & interdum lictore, diem uel perendinum uel crastinum dicturo, consilia de ineundis o cæca mens hominum honoribus nouis agitant. En cur disciplinarum cultum, literarum elegantiam, humanitatem, leporem, amœnitatem homines abijcere debeant, & philosophiam deniq; ipsam rerum humanarum diuinarumq; interpretem, tranquillitatis ac securitatis parentem, quod summum in hac uita bonum est, ex qua non opes uulgares & aspernabiles sperare et parare, sed uelut ex cornu Amalthεæ summa omnia possunt haurire et copiosa. Quid enim non inuenias in pandectis philosophiæ? sed scilicet hæc homines in terrā eiusq; uiscera cernui, Alcinoi ut dicitur apologum esse credunt, aut Arimaspea carmina, res quidem illa uisendas sed a nullo uisas enarrantia. eosq; Phæacas esse putant, qui animi bonis capti eo spes omneis suas referant quo nemo uiuus accessit, & unde nemo redijt. Sic plagiarius ille dæmonarches lucifugis emissarijs animos

humanos solicitans, à doctrina philosophiæ abducit, & uelut à Iouis liberatoris præsidijs sic à præceptis Christi deductos, aulico nexu astringit ut omni religióe liberet. Inde illa axiomata aulicademiæ, in eos semper mores uergere, in quos aula prona sit. corpore & anima aulicæ potentiæ asseruiendum esse si quis aliquo in numero esse uelit. fortunatos magis q̃ probos colendos esse. eum demum recte in officina aulica perpolitum esse, qui omneis numeros simulationis teneat. impudentiam & dissimulationem præsentissima duo numina uiris acribus esse. odia & simultates in loco ponendas esse, & uicissim resumendas. nunquam offensionem condonandam nisi fortunatis esse. inimicos in articulo oppressos ad internitionem proculcare. Tum illa plutacademica in æde Plutonis consecrata, qui rem facere uelint, diuinis præceptis aliquantisper obaudiendum esse. tanti esse unumquẽq; quantum possidere uideatur. qui pauperiem fugere per fas nefásq; nesciant, ijs superos non dubie iratos esse. male de se hæredibúsq; mœreri, qui religiose rem ampliat. q in hac uita inter armentarios censi sint, in futura subulcos fore. primarũ enim classiũ homines, in altissimo quoq; ordine cælitum pro portione beatos fore credunt. His & huiuscemodi proloquijs homines in Plutonis porticu philosophantes, dogmata mirifica astruunt, in quorum assiduis commentationibus ego nullam erroris intercapedinem esse puto. etenim cum timor domini author nobis esse debeat omnium rerum expetendarum & fugiendarum (nam absq; eo digitum tantum exere & peccabis ut inquit ille) quonam modo rationis habenis reguntur qui plus fortunæ & temeritati casuum, q̃ ueritati atq; pietati tribuunt? in quos inuehens Esaias uates fortunæ eos mensam apposuisse testatur, ac super eam libasse. Aut qui conuenit eam uitam hallucinatricem non esse atq; offensatricem, quæ per densissimam caliginem rerum humanarum ingrediens (quam uitam aulicam esse dico) nulla prælucente face sapiẽtiæ aut doctrinæ salubris, rapide promouetur? Atqui sapientiæ præcepta & monita nemo satis sine oraculis nouit. & eorum oraculorum antistes est philosophia. Ita patet sine philosophis aut sine philosophia uitam recte institui non posse. Cum enim mens humana quæ principatum animæ tenet, iudicium rerũ facere sine sensibus corporeis emissarijs suis nequeat, illi autem partim suapte hebetudine hallucinantes, partim à noxio genio circulatore ipso & archiplano, circumuenti, rerum sensilium species falso ad eundem principatum deferant, fit ut mens in arce humani corporis sedens, nec cauendas res nec admittendas iudicare probe sciteq;

be scitéq; possit. Accedit ꝗ prouidentia quos in album illud æternum retulit, eos fortunis interdum euersos, alioqui quoque male mulctatos exercet, & per tolerantiam insontem ex sententia sua probat. istos autem fortunatos & temeritatis alumnos arbitrio suo & prudentiæ permittit, cui nimium ipsi confidunt. Quos genius ille impostor excipiens, & præstigijs allectos sibi mancipans, ideo quietos à molestijs, & sarctos, ut dicitur, & tectos ab omnibus tuetur incommodis, ut incautiores eos securitate indies efficiat. Scit enim in huiuscemodi homines liberam sibi cum uolet manuum iniectionem fore. Inde ille stupor humani iudicij euẽtus rerum admirantis, & in errorem sæpe eorum reuoluti qui negant prouidentiam. Superi uestram fidem, adeo ne erroris perpetui nebula nos offudit tenebrarum ille præses, ut ueritatem rerum cernere ne sole quidem illustrissimo possimus? adeo ne Geryones ille tergeminus superbia cupiditas & uoluptas, tres aduersarij potestates è terra & inferis enatæ, infestus est ætati nostræ, ut sapientiæ præcepta toties inculcata complecti, & compressis manibus retinere nequeamus? non'ne omnia quæ uidemus, à deo prædicta sunt? an alterum tandem Herculem expectamus post Christum Alexicacum, qui monstra hæc è terra atque inferis ad hominum perniciem emissa conficiat? an ut iterum ad Troiam magnus mittatur Achilles? & iterum Christus humanitatis decus redeat, & oculis nostris conspicuus occurrat? O cœli & terræ omniumq; animorum conditor, omnium seculorum illustrator & insignitor, omnium errorum explosor, & morum emendator, qui regnis & prouincijs genios præstites & consiliatores eorumq; rectoribus prouide statuisti. quiq; principum mentes freno tuæ prouidentiæ regens, flexanimo sæpe numine à studio rerum noxiarum & exitiabilium, ad honestissimum quodq; propositum saluberrimumq; detorques, erit ne seculo nostro tempus quando homines suo magis ac proprio censu & dotibus à te profectis, ꝗ̃ fortuita possessione rerum fluxáq; publicæ censebuntur? neque enim ante id tempus futurum uidetur ut solidæ, germanæq; uirtutes in Francia elucescant, quando antehac raras prodeunteis in publicum uidere nobis licuit, etiam si in umbraculis secessus & priuatæ uitæ latuisse credimus. unde factum hisce annis ut per omneis ordines illa quæ dicuntur Catorthomata apud nos requirerentur, id est præclara quædam uirtutis exempla, omnibus numeris officij publici absoluta, quasiq; officia in administranda Rep. ad amussim uirtutis dire-

cta & emendata. Nam cum in paucis familijs seminarium beatorum haberemus & copiosorum, quid mirũ est si inuisa publicæ uirtus, & ab ijs è proscænio exacta qui choragium nostrum in potestate tenuerunt, post scænam latere uoluit, aut in cuneos se stipare promiscue sessitantium? quando nec ei stare in medio licebat per temporum iniquitatem, nec in ordinibus sedere promptum erat per sordes omnia nundinantium. Falsò igitur literarum studiosos nonnulli criminantur, ut umbratili uita marcentes, & rebus gerẽdis honoribusq; inutiles. Nam q in solem prodire, & aulam interuisere sine contemptu sui literarumq; suggillatione neqbant, non inuiti faciebant fortasse, ut in exhedras & porticus, & in omnia uirtutis & philologiæ diuersoria se conferrent, quasi in præsidia quædã philosophiæ amœnissima. Neq; enim tum innocenter actuosum eẽ, nec gratuito licebat in publicum prodire ut qdem erat hominum opinio. At uero ijdem ipsi si mox fortasse edictum principis exierit, paulisper enim ariolari iuuat, ut homines iam non prædijs, non supellectili, non alijs pignoribus obnoxijs fortunæ, sed cultu atq; ornamento ingenij, & mundo, ut ita dicam, non muliebri, sed uirili censeantur, in quibus nihil licet fortunæ pignerari, ijdem inquã ipsi caput illico proferent non abiectum, nõ abditum, non demissum. sed aduersus fortunæ & temporum iniqtatem, ut conditum sic erectũ, quos nonnulli opinione falsa ducti gaudere nunc putant blattarum contubernio. & qui tum non nescij eorum improbitatis qui fatorũ uim modumq; in Francia temperabant, boni tamen cõsulebant studio se literarum, auocamento reip. amœnissimo distineri, ij si aditus publicos patere uirtuti senserint in posterum, ad professionem sui non inter proletarios, sed inter mente cordeq; censos continuo coibunt, omniq; instrumento uitæ ciuilis per uirtutem agendæ. tumq; illi classici fortasse ludibrio habebuntur, qui nullum testem locupletem aut fide dignum esse credunt, qui non idem copiosus sit aut opibus circũfluens. Neq; uero philosophia lucifuga est, neq; iners, neque otij gaudens ueterno, neq; desidiose sellularia ut multi criminantur, neq; non ipsa rebus gerendis uacare potest, & forẽsia induere prætextataq; uideri, cum tempus ita tulit, & decus eã ad id prouocat. sed dissimulationem, sed fœdam assentationem, sed desultorias amicitias, anniuersariasq; morum mutationes auersatur, nec sub comico uultu tragicas simultates occulit, quibus rebus nostro tempore in aula maxime quæsita est authoritas & retenta. Quemadmodum autem Socrates olim philosophiam è cœlo in urbes deuocauit, & coẽ-

git de rebus ad ciuilitatem pertinentibus disputare, sic philosophos quosdam rebus gerendis idoneos, in forum ingredi aliquando et in publicum prodire decet, industriamq; suā approbare in Rep. egregie ac strenue administranda. Quod si interdum studiosi homines in celebritatem uel ciuilem uel aulicam non prodeunt, nō ob id delitescunt. sed uelut ex conspicilio secessus iactationes & æstus ambitionis obseruant, & in eos homines perspicaci æstimatione inquirunt quos fortuna famaq; omnium oculis auribusq; exposuit. Quis enim eo tempore libens in rerum actu uersaretur, cum qdam ob redundanteis opes nec innocenter quæsitas nec sine publica calamitate, beati & primarij homines atq; etiam summæ sortis haberentur, q si nunc ad calculum seuere reuocarentur, talentum unum auri puri probi sui (ut fuit olim in sermone) demonstrare neqrent? cum uiri ingeniosi et cultu doctrinæ elegantis perpoliti, aut quacunq; eximia facultate commendabiles, a comitijs aulicis explosi, & tanq̃ sexagenarij de ponte deiecti esse dicerentur? cum fœcunda uirorum bonorum doctrina fugeretur, totoq; orbe accerseretur quod priuatim fructuosum, in uniuersum luctuosum esse ab omnibus cernebatur? cū re nulla magis homines crescere q̃ cothurnatis facinoribus cœpissent, non legum constitutionumq; conniuentia queis multas & præclaras habemus, sed præpotentiū hominum coitione, qui omnia præsidia Reip constituendæ occupauerant? cum in sinus priuatos et exiguos amplissima respublica clarissimaq; cessisset, quæ in capite redimito grandi quidem ipso sed infirmo sedere nō poterat? cum inopes repente facti diuites, mutationem fortunæ fastu & improbitatē sermonis profiterentur? cū ij ferè soli opima decora à principe ferrent, quos nobis malorum omnium sementem fecisse nobilitas non obscure ferebat, & populus obmurmurabat? cum summæ cupiditatis & licentiæ omni lege pudoreq; solutæ uirus lenta contagione manans, omneis penè bonos mores & honestos paulatim imbuisset? deniq; cum in ea quæ à cura rerum humanarum diuinarumq; curia (ut opinor) appellata est, ita sibi quisq; gentilibusq; curaret, ut maximus quisq; curio maxima incuria maiestatis publicæ ac diuinæ teneri crederetur, ijq; maxime negocia reipublicæ populo facesserent, quos caput & fortunas opponere pro populo decebat, & uitæ etiam discrimine intercedere nequid grauius aut turpius in Remp. decerneretur? Hæc enim omnia cum nostra ætas & meminit & uidit, tum uero alias plerunq; imperij nostri felicitati incommoda fuerunt. Cumulus autem indignitatis fuit cum iam eo uentum esset

ut nauclerus tantæ nauis fatali ignauia nec in prora, nec in puppi sederet, ac ne impendente quidem tempestate nautarum officia uicesq; recognosceret. nec q ad clauum sedebant rerum cōmunium iacturam ad se pertinere magnopere arbitrarentur, docti iā olim ex naufragio fragmentum arripere. certumq; etiam nauclero ipsi esset extremam potius perniciem experiri, q̄ nouo supplemento proram puppimq; propémodum iam inanes explere. Cum caritate frigente, hiante maxime auaritia, ardente inuidia & simultate, languēte pietate, exolescente sceptrorum maiestate, iam nec superi nec mortales extrema deformitatis exempla ferre possent. Hæc et huiusmodi alia ideo frequentius in hoc opere meminisse mihi subijt, q homines ipse queribundos identidem memineram eas res ætate nostra Franciæ contigisse, quæ gentem bello paceq; clarissimam in orbem degenerum socordiumq; populorum coëgisse uidebantur. Atqui maior esse nulla potuit indignitas, q̄ summa nobilitate & doctrina à gubernaculis inclytæ gētis deiectis, quasi flosculis coronæ regiæ decussis, homines haud clara sorte natalium ortos, summa infima & media in potestate habere, qui nec ius nec fas nec æquum bonumq; nossent, nec bonis æquisq; omnino bene cuperent, triaq; tm̄ illa uerba fari possent, do dico addico. cum regni opulentissimi bona quibus collibitum esset ita dilargirentur, ut sibi necessitudinibusq; suis bellissimum quodq; reciperent, & reliqua præcerperent. Vnde factum esse uidemus, ut in gurgustijs quidam nati educatiq;, domos & stirpes architectati sint grandiorum penatium æmulas, quæ triduo excitatæ, et publico dispēdio expolitæ, haud scio an mox collapsuræ sint, si summus tandem Iupiter in membranas suas respexerit ut est in græcorum prouerbio, id est si merita cuiusq; ex actis diuinitatis & commentarijs supernis recognouerit. nuper autem cum res nostræ in eo ferè statu essent, proh suprema prouidentia, quodnam nobis documentum tuæ potentiæ dedisti? Nam cum hæc postrema simul scriberentur à nobis, simul liber sub prælis impressorum supra dimidiam partem exactus esset, ecce calendis Ianuarijs sublato rege Ludouico (cuius utinam cum manibus deus gratiose & clementer egerit) tanta uno die mutatio rerum facta, ut qui prius digito cœlum attingere posse sperabant, protinus humi serpere demisso animo uiderentur, nec funebribus lachrymis (ut assolet) sed ueris & intus obortis lugere. usqueadeo occasus ille multis salubris (ut nunc spes est uniuersorum) paucis esse maleficus & noxius uisus est. sideratos esse diceres qui ante triduum omnia ad se cum

fortuna trahebant. In uniuersum autem is erat habitus animorum & uultuum, ut diuturnas sordes Reip. excussas esse crederes, ut in luctu hilaria sanè festiua celebrare uideremur. Secutus est unus et alter dies per munificentiam & benignitatem transacti iandiu desuetas, cum rex nouus idem primusq; Franciscus, sed regere iãdiu eruditus ac populo carissimus, tyrocinium regni faciens, ingenij sui specimen ordinibus præberet salutatum coëuntibus. In quo sceptrorum auspicatu cum intentissime obseruarem, uerba multa audiui feliciter ominosa, signáq; adnotaui, quæ si ratum nobis auspicium nõ faciant ad id quod publicæ uicæ optamus & speramus, non uideo quid posthac mentes humanæ augurari debeant, aut quando nobiscum prouidentia in gratiam reditura sit. Certe in funere tripudium solistimum fuit, & festa frons reipublicæ nam & ante triduũ fulmen leuum per totam propè Franciam extiterat, quod ante nemo meminerat eo tempore ne in uno quidem loco accidisse, omninóq; ea tunc hominum constans erat opinio, hactenus expiata nostra esse peccata, franciciq; regni maiestatem suo genio restitutam. Post id prodigium una & altera nox intercesserat, uenit ad me homo mihi et affinitate coniunctus, et amicitia summa deuinctus Frãciscus Deloinus, regius consiliator in prima decuria curiæ centenariæ, inter primos iurisconsultorum his & literis & studijs maxime & fauens & incumbens. Is cum me in hoc opere ualde intentum offendisset, cuius finem urgebam ne impressores opus accelerãtes mihi anteuerterent, instituit mecum hac de re contendere, nõ tam quod à me ea de re dissentiret ut postea intellexi, q̃ ut mecum disserendo ab nimia me auocaret scribendi contentione. incaluerat enim mihi animus præsentium tunc rerum indignitate meditanda. tum uelut proludens, cum pone stans uidisset quæ scribebam, O' he (inquit) odiose facis & refractarie, qui tempori & fortunæ animum accommodare non labores. Quid enim tantopere studium hoc sapientiæ aut liberalis omnino doctrinæ exosculare, quod frigere nunc in aula quereris ignorantiæ parente? Inania enim nunc nomina uidemus doctrinæ & uirtutis algere, & studia literarum damnosa sui sequacibus esse. Quid mirum (inquam) cum & ea quæ de superis inferisq; traduntur, quæq; tot sacris monumentis, tot oraculis, tot sanctarum animarum elogijs contestata sunt, uix tertius quisq; istorum non argumenta tantum theatrica esse putet, si quidem hominum mentes ex habitu gestúq; serioso, non ex sermone tantum specioso æstimentur. tantum abest ut huius temporis aula doctrinæ &

uirtutis amore teneatur. Tum ille, quin igitur utilitati consulis? eorumq; exemplis admoneris, qui magno ætatis oleiq; dispendio ingenium atq; animum literarum studio excolendum censuerunt? præsertim cum tu ipse clamites stare gallica ingenia in hac scena non posse nisi alios hellanodicas (sic enim ut arbitror appellatis ingeniorum iudices) Francia nostra nacta sit. An tu aliter censes inquam, q scias quosdam rerum arbitros nostratium hominum ingenia laudare non solere nisi more fascinantium? à quibus cum beneficij loco peteretur ut linguis tantum fauerent, ut quondam solebat in sacris Harpocrates, non satis habuerunt quos meritos non nescirent, testimonio suo fraudasse, nisi etiam eos premerent apertissime. Quando igitur (inquit) inanis studiorũ messis hactenus ferè decoxit in Francia, & nunc maxime ingeniorum flos esse tibi frugiperdus uidetur, quin aliud interim consilium capis è re nata? & à studiorum cultu ad colendos mores huic ætati placentes contentionem istam animi cum omni instrumento atq; ornamento eius transfers? Sanè uero inquam quasi liberum sit & integrũ animo Mineruæ authorato iam quinq; & uiginti stipendijs, abrupto nunc mentis impetu ad Iunonis transire præsidia, & posita doctrinæ & philologorũ candida, in candida protinus ambitus & petitorum uideri. hoc est decori & honestatis rationem habere? etiã si eo cultu permultos omni arte ac facultate liberali defectos, ad horrea usq; summa uidemus copiosos esse factos. Quid ni est? inquit ille. Sero Phryges sapiunt, Omnis Aristippum decuit status & color & res. Valeant inquam ista inter eos qui ad rem faciendam attentiores esse solent. ego Aristippeos istos uersicolores non probo, quotus enim quisq; honestatis & constantiæ studiosorum faceret, ut in quibus partibus consectandis militareis annos & uenientem uitæ partem contriuisset, earum postea partium causam hominum aut temporum iniquitate damnaret? quid si igitur in his statuis diuinum numen uersari libentius atq; præsentius existimaret, num etiam tum ille tum fortuna in diuersa præsidia transiret? At enim fors fortuna humanarum rerum arbitra, maiora illic supplementa & uberiores commeatus suggerit. & suggerat sanè, num ideo tu malis aut quiuis bonorum & grauium, inter Autolycos illos centuriari qui comitum turba cliẽtumq; lautorum stipatu nos summouent, q̃ inter destitutos Aristides censeri qui composita & insonti fortuna acquiescunt? Equidẽ quod ad me attinet, nec Aristippeum placitum uersatilis philosophiæ probo, ut alium atq; alium utilitatis causa subinde me faciam, nisi si

salua tueri id modestia possim & constantia, quod quemadmodum fieri possit non uideo. nec Pythagoricam illā metempsychosin agnosco, ut repente alium me q̄ literarum amantem esse uelim, aut nunc anthropolatres esse possim, qui prius phileleutherus fuerim. Nec enim Vertūno tam benigno natus sum, ut ab hoc uitæ instituto quod certa ratione ac meditata probaui, ad aliud ab eo diuersissimum transeam. nec si maxime cupiam, liberum esse id mihi sinent ij qui sciunt summis illis Aristippeis Democritum Gelasinum me semper esse uoluisse. Sed uide (inquit) ut ita rationem istam tuam subducas retinendi literarum amoris, ne ad manticam (quod aiunt) res tibi reditura sit. Ad manticam autem? An putas prouidentiam tantum de philosophia permisisse fortunæ, quam uitæ instituendæ atq; degendæ magistram nobis dedit, ut ad inopiam subsidiorum uitæ redigere eam possit? Nihil agis mi Francisce, etiā si magna tua apud omneis authoritas, apud me maxima semper fuit. Neq; enim quod tibi in consilijs grauissimi uiri ijdemq; doctissimi factitant, ut in tuā sæpe sententiam transeant, doctrinæ id eximiæ & existimationi tribuentes, id ego nunc imitabor in hac controuersia, quæ in meo magis foro q̄ in tuo disceptatur. Iamprimum non semper ijsdem præcentoribus hortamenta canentur in Francia, ut omnem spem in posterum uectores abijcere debeant, aut iacturam studiosi facere exanclati iam laboris. adest tempus fortasse quod multi non prouident, cum in studia literarū incubuisse laudis summæ loco ponetur. quare & si aura fauoris istorum Aeolorum nos prorsus destituit, non continuo est cur uela processus huius literarij reflaccescere sinamus, quæ Fauonio ipsa spei bonæ in portum quendam certum & hospitalem consilij fixi ac meditati feruntur. deinde (id quod rei caput est) cum omneis opes nostras omneis spes & copias non in ædem Saturni sed in arcem Mineruæ congessisse nos sciamus, quid est quamobrem magnopere angamur ne in dispendium tandem locularium studiorum cursus exeat? mirum uero quin in compendium. Atqui ego præclarum esse puto ne strigmenta quidem clarissimi certaminis seruare uoluisse, nedum oleum & operam nos doleam in eo perdidisse, tantum abest ut locularia ista commoda respiciam. & est diuina benignitate unde studiosam ætatem tolerare possimus, non modo ex horto sed etiam è macello. sed fac esse improbiorem fortunam, quid tū? subsidium rei familiaris à parsimonia non sordida aut pudēda, sed honesta & liberali petemus. Hoc. n. præstabilius esse putamus q̄ ut fortunatorū fastui philosophiæ nunc alūni lenocinari sustineāt.

Equidem ex literarum studio didici philosophiam suffugium esse tutissimum atq; amœnissimum inter optimam conscientiam destitutis & iniquissimam fortunam. Habet enim habet inquam illa tolerantiam æquanimitate conditam pro Anodyno calamitatum. Hic amor, hæc amœna nobis mansio, hoc studium iucundissimum. q̃ prudenter a nobis susceptum nunc non disputo, quando istis lucripetis approbare nequeo, constanter quidem certe & obnixe retentum. mirum uero (ut nunc ex æquo tecum procul ab arbitris et familiariter agam) nisi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi consilium serum & indecorum afferas, q̃q̃ aliud fert fortasse uitæ tuæ ratio, quæ in celebritate summorum uirorum uersans, & ostentationi necessario subseruiens, libera prorsus esse ambitione non potest. ad quam alioquin quoq; procliuum esse te animaduertisse uideor, natura magis q̃ iudicio. quare mea quidem causa licet de hoc negocio conquiescas. facilior autem de hac re ratio est cum ijs qui doctrinam & literarum peritiam quæstui passim habendam esse censent. nam ego a studio philosophiæ honorarium esse petendum, non operæprecium duco, si tamen ipsa per se non satis putatur esse. Est enim est huiuscemodi philosophia multa ut in ea desiderentur, sed pauca flagitentur. In quo uitæ instituto minimo iure fortunæ bona nostra possidemus, & decessionis diem cessisse e prouincia a deo nobis iniuncta nunquam non existimamus, æquitas autem animi & mens paucis contenta, reliquiq; affectus animi comites philosophiæ, in quo alio uitæ genere æque inueniuntur? super omnia est obfirmata semper ratio aduersus supremam necessitatem, animiq; præsentia excubans ad obeundum æquanimiter uadimonium mortis. Philosophiam semper uocamus non uanam, non tumidam, non disputationibus rerum naturalium elatam commentatricem. sed sapientiæ illum amorem quem græci Vranoscopum dicunt, quasi in cœlum semper arrectum. Earum rerum indagatorem quæ non persuasione gentium a maioribus tradita, non commentis & speculaminibus humanarum mentium constant, sed quæ elogijs diuinis, & oraculis testata sunt humanum captum excedentibus. Vt autem qui peregre proficiscuntur, cum ad urbes aliquas sermone hominum celebratas uenerunt, eos quos appellant Xenagogos adhibent, qui eos ad loca urbium earum memorabilia deducant, resq; uisendas cuiusq; loci demonstrent, quo modo hodie Venetijs urbe inclyta factitari uidemus, (quotus enim quisq; id nõ facit eorum peregrinorum qui cognitionis cupidi subcisiuas horas rebus agendis de=

trahunt?)sic homines in hac uita peregrinanteis studio literarum uti decet quasi quodam Xenagogo, si iis ipsi natalibus orti sint, aut alias idonei sint qui eas res uisant quæ cognitu quammaxime dignæ existimantur. quod quidem huiusmodi institutio quam antiqui liberalem ideo appellauerunt quod & ciues ciuiliores, & homines humaniores facit, ad uitam istam ualet quasi peregre transigendam hilarius & commodius, philosophia autem illa sublimipeta (quam ob id docti & pij uiri Vranophronem uocauerunt,) non modo Xenagogos, sed etiam eo amplius Psychagogos Christianis esse solet. eius enim studium animas à cogitatione rerum sensilium concretarumq; abductas, ad sublimium & cœlestium rerum speculationem subuehit, & mirificis eius studij illectamentis eo tandem perducit quo animæ suapte natura & conditione uergunt. Hoc unum studium soli deo se probat. nec ut alia studia literarum populo se uendicat. Agedum Francisce compone nunc cum hac tranquillitate uitæ aulicam turbulentiam, istorumq; beatorum obnoxiam obseruantiam ad quam tu me hortaris, & aude quamuis argutus & disertus ultra unum uerbum addere. Iamprimum (quandoquidem tu mihi) ut dicitur (bilem concalefecisti) in illa conuenarum ciuitate uel apolidum potius qui sine lare, sine sedibus uiuunt, quonam tandem pacto recte uita institui potest? nisi uero componi rite penates possunt, & uitæ ratio recte atq; ordine in eo loco constitui, ubi colluuies ambitionis, cupiditatis, simulationis, imposturæ, curiositatis delatoriæ, fraudis ueteratoriæ, inuidiæ fascinatoriæ, superbiæ titanicæ, fastus deniq; & impotentissimæ insolentiæ diuersorium habet & commune conuenticulum. ubi nunquam supremis curis locus est, nunquam rebus ultimis consulere uacat & in æternum prospicere. uisendus uero conuentus, in quo strropharum opifices, noxiarum rerum spintriæ, nec dicendi censendiq; artifices, nec iusti iniustiq; prudentes, primas sæpe & secundas partes ferunt. Hic est enim aulicarum rerum status, aut certe fuit memoria nostra ut est opinio constans inter prudentiores. Ecquis est autem honestatis amans & compositæ uitæ, qui non modo sine molestia sed etiam sine rubore possit in eo comitatu uideri in quo omnium sententijs itur in potentiorum laudem dignorum iuxta indignorumq;? in quo rumorum aucupes, criminum consarcinatores, auræ temerariæ captatores, assentandi artifices, blanditiarum magis quam eloquentiæ gnari, in omnem obsequendi necessitatem sese industriamq; suam potentiæ uenditantes,

diuini cultus uel nescij uel negligentes, hominum uiuentium inter di
uos relatores, officiosi & comes atq; etiam elegantes dicuntur? ueri=
tatis autem tenaces, curam honestatis antiquissimam habentes, libera
lioris institutionis retinentes, & pudori imprimis consulendum esse
atq; existimationi ducentes, aut rustici aut tardi aut socordes iudican-
tur? Quis enim aut edictorum cœlestium prudens, aut interdictorũ
metuens non prorsus ineptire inter aulicos semper uisus est, aut eti=
am delirare? quare in eo licentiæ & erroris gurgite demersi, nec
in cœlum postea suspiciunt, nec unquam inde ita existunt ut emer-
sisse uideantur. id quod clarissimis quotidie exẽplis innotescit. Pror
sus quidem (inquit ille) si ita in ambitum & fastum sese ingurgita
rint, ut regressus ad uitam ciuilem liber non sit, aut sui obliti sint.
cuiusmodi nonnullos helluones honoris & pecuniæ nouimus, quorũ
hians cupiditas quærẽdo intenditur. at uero liberaliter homines in=
stituti & literarum studio perpoliti, certos cuiusq; rei numeros esse
sciunt, intra quos tantum moueri modestia dictante didicerunt. tibi
uero Guillielme eo facilius ansam cupiditatis & ambitionis porrigo,
ꝙ te in re nulla immodicum animaduerti præterꝙ̃ in literarũ stu
dio, à quo nec rei unquam familiaris iactura reuocari, nec ualetu
dinis incommodæ tedio potuisti. Vidi enim te annos plus septem ita
infirma ualetudine, ut uelut dioscuri alternis uiuus mortuusq; uide
rere. Itaq; libẽtius te in eum (ut ita dicam) campum immitto, in quo
te longius latiusq; non expatiaturũ puto. Idq; maxime ut istam phi
lologiam amicam tuam & contubernalem crimine magno liberes.
Scio enim medicos amicosq; mulctam sæpe tibi capitalem intermina=
tos, nisi eius amore (propè dixerim) insano interdiceres tibi primo
quoq; tempore, ꝙ te lenta tabe exugere exesseq; compertus est. Quã=
diu enim quæso hanc pellicem in thalamo & geniali interdum le
cto retines? Quam usqueadeo deperire uideris ó coniugum omni=
um & uirorum ingratissime atq; inuenustissime, ut ne uxoris qui-
dem blanditijs & suauijs eam unquam posthabueris. & si tot te il
la pignoribus perquam tibi charis uinctum tenet & obstrictum.
quippe quæ bis trium te liberorum iure decennio reddiderit au-
ctum. Qui te sæpe commentantem iucundo obturbant gritatu, cum
unica sua sororcula lusitantes, & pueriliter supplositantes tripudio
quodam solistimo. Quid si igitur (inquam) moderationis frenos
momorderim, atque inter indomitos illos hominum affectus, phi-
losophiæ iugum excusserim, num tu præsto eris auriga cum uo-
les qui mihi moderere? sed fac me tecum sentire, & in hac

re quoq; authore te ut in plerisq; alijs uti uelle, qui fieri posse putas, ut qui moribus municipalibus non modo imbutus est, sed etiam in ijs ita callum obduxit, ut omnino reformari non possit, & ut in prouerbio est nostro, qui iam maduit & contractus est, is ad aulicos ritus afformare aut certe affingere sese possit? Hoc enim perinde esse puto atq; si me natura uerecundum, iubeas exuto statim pudore frontem acriter perfricare ad summam usque impudentiam. quod quemadmodum tueri possis, ipse certe non uideo, præsertim q me à teneris (quod aiunt) unguiculis noueris. Verum esto, frontem quoquo modo perfricare potero, etiam ne sermonem ita affingere ut fronti iam duriori sermo interpollis subseruiat? Hæc alijs q̄ prona sint nescio, mihi certe habitus illos gestusq; & flexus corporis sermonisq; non tenenti, nec alioqui etiam gnaro figuratæ istius & aulicæ urbanitatis, si quando inter illos Logodædalos loquor & flexiloquos, identidem solœcismum admittere contingit, etiam si lepidus esse aut disertus loquitando mediter. non enim numeros assequi possum aulicæ istius elegantiæ, quæ suam quandam palæstram habet anniuersaria mutatione & propémodum menstrua interpolabilem, sine cuius peritia moueri aut proloqui nemo non inconcinne potest. Iam uero uestem illam ancipitem aulico homini penula magis necessariam, an tu habilem esse censes philosophiæ alumnis? qd cothurnis illis aulicis quemadmodum pares esse possumus? Theramenes illos intelligi uolo qui ita temperare officia, ita iura amicitiæ interpretari nouerunt, ut inter simultates exercenteis utrinq; gratiam summam ineant, cum neutris plenum officium exhibeant.
Hæc & alia permulta eius institutionis documenta cum nec tenere satis possim, ingenij fortasse refractarioli uitio, nec in ore sedeant Romanæ affecto facundiæ, per me licet alij natura sciti & elegantes, illustreis se & beatos faciant in uita tenebricosa. me uero lubentem curia illa nunquam tenebit, cum etiam si maxime cupiam ne longo quidem usu suum facere possit. Quin & ut imperare mihi possim istos fortis fortunæ conciliatores colere & eorum fastidia perpeti, (neque enim aut turpe esse credo eos homines obseruare quibus apud principem gratia flagrare contigit, si non eosdem ad populum & ordines infamia flagrare uideamus, nec ita me hebeti ingenio esse puto ut non id efficiam si uelim quod omnibus obuium est & pronum) ut igitur istos beatores hominum liberali quadam obseruantia prosequi possim, non tamen eorum riualis esse uelim, ut eam quoque uitam adamem quā ipsi consertis manibus ample-

xantur. siquidem ut est hodie aulicarum rerum status & facies, uix tertius quisq; hominum rationem habere futuræ uitæ & æternæ uidetur, Vsq; adeo uæsanus ille amor honorum & diuitiarum excordes homines reddit. Prorsus certe (inquit ille) si quidem est nimius. tibi enim hac de re assentior, ut meministi sæpe me tecum disputare solitum. etenim cum in corde hominis religioni nostræ initiati persidere amor rerum diuinarum debeat, atque etiam deus ipse humanæ animæ sponsus, quasi in thalamo sic in corde cum pacta sibi anima acquiescere, (hoc enim poscit Christiani hominis sacramentum in prima lustratione susceptum) is certe cor habere non uidetur, qui mentem ad captum rerum cœlestium natam ac dei consortium, ad commoda fortunæ & externa ita transfert, ut nunquam apud deum, ac ne apud hominem quidem ipsum homo esse uideatur, id est sua negocia & propria æternaq; curare, sed alias semper res agere, ut est in prouerbio. etenim scelerati illi spiritus, Orci emissarij, earũ sæpe rerum sequestres atq; interuentores quæ in aula transiguntur, ambitionis & cupiditatis affectibus uelut uncinis cardiulcis corda hominum etiam doctissimorum è sede sua euellunt, ut exemplis luculentis post memoriam tuam meamq; cognitum est. adijciunt enim subdoli instinctores suauitatem quærendi aut uoluptatem honores assequendi, cum quibus uelut catapotijs quæ anodyna medici uocant, hamus ille cardiulcus id est eximendo cordi aptus, nullo sensu uoratur. At uero philosophia uitæ instituendæ magistra cordatos homines reddit, humani etiam alioquin animi excitatrix ad uirtutem capessendam. Istos autem aulicæ disciplinæ alumnos, hamo iam uorato & pernicie intus grassante uidemus futuri æui securos malis suis indormire somnum Epimenidis. nec antequam uadante in crastinum uiatore mortis, quicq̃ summæ & ultimæ curæ animo agitare. tunc trepidos uideas uel uerius stupidos disiecta uasa sua colligentes. & ut serò fortasse quoquo modo resipiscentes, sic nondum Adrastiæ legis formulam intelligentes, qua causam ipsi ad summũ tribunal dicturi sunt. Hæc est enim iustitiæ summæ seueritas ex bono quidem & æquo iudicans, sed non ex iure gentium, & humani sensus placitis, elicito, aut principum ordinum huius sæculi responsis. Cuius interpretationem deus idem & homo sacris quatuor uoluminibus eorumq; appendicibus enarrauit, ijs quidem qui aures nõ audiendæ tantum, sed etiam exaudiendæ atq; etiam hauriendæ æquitati sortiti sunt. Philosophia uero è contemplationis specula ad

uentantem mortem prouidens, cuius diem cessisse homini iam inde ab auspicatu uiuendi spirandiq; intelligit, uix unquam opprimi morte nec opinata potest. compositos enim penates suos seruans, in procinctu semper excubat, quasi nunquam non imminente tumultu quod in horam incertam prædixit imperator, qui pro uigiliarum tessera Herculis erumnas militibus suis dedit. Ipse enim Christus uerus fuit Hercules qui per uitam erumnosam omnia monstra superauit. Hæc & alia huiuscemodi philosophiæ dictata mihi excidisse putas, qui me inescatum illicijs Aulicorum cauillaris? Cuius rei suspicionem ita à me abesse uelim, ut tamen hanc esse sententiam meam intelligas, aulicam uitam sapienti non statim ut sphingem quandam exitialiter ambagiosam, præsumpta in uniuersum atq; in omne tempus opinione fugiendam esse, aut auersandam. sed eam instituendæ uitæ rationem uel ætate hominis, uel sorte oblata, uel necessitate temporis temperari, uel commoditate debere. Atque ut obsignatis literis tecum agam, tu modo philosophiam nec inertem ad res gerendas esse dicebas, nec solifugam. nunc pedem efferre extra pomœria uetas, & propemodum extra limen ædium priuatarum, uidelicet quasi ad solem & puluerem caligaturam, aut quasi conuenarum illum sermonem aspectumq; non laturam. Vide igitur ut constanter hæc tibi & congruenter dixeris. mihi quidem multa ferre uidetur ciuilis & humanioris institutionis ratio. multa temporum conditio, multa ingenium cuiusque & captus, & naturæ aptitudo ad hoc & illud genus uitæ uersatilis cum res hoc familiaris postulauerit. quæ omnia obseruare debent literarum studiosi, ne studium ignaui animi tantum & uoluptatis instituisse causa, non etiam ad subsidium uitæ accommodasse uideantur. Hoc cum Cato, cum Brutus ille Ciceroni probatus, cum Seneca, cum alij permulti literarum eruditione præditi factitarunt, ut à studiorum secessu ad celebritatem rerum administrandarum transirent, tum etiam publicarum hodie rerum interest magnopere. quin & ad priuatarum imaginum claritatem, & nominis cuiusque gentilitij illustrationem suapte ui maxime ualere solet, etiam si nunc friget temporum iniquitate, ut tu antea questus es. Proinde ut Crassus orator ille nobilitatus elogijs Ciceronis, in eiusdem authoris dialogis inquit, se cum honores antiquo more prehensandi singulorum peteret, (sic enim tum ferebat ambiendi ratio) solitum esse à se Scæuolam socerum suum iurisconsultum gra-

nissimum dimittere, cum ei ita diceret se aliquantisper esse uelle ineptum, sic si olim aut propediem tempus existat cum uiri doctrina eleganti perpoliti, inter aulicos agere honeste ac commode possint, cur non etiam libentes faciant ut quod moribus ciuilibus conuenit, pace philosophiæ ad aliquot annos uerecunde suscipiant, & ad aliud institutum uitæ non migrent sed commeent? id quod si fieri bona philosophiæ uenia nequit, quid causæ est quin literarum studiosi ut caudices marcidi tantum in tenebris fulgeant? Enimuero ut philosophiæ studiosi circũferre philosophiam mansionatim nequeunt, sic à literarum amore quasi quodam Lysania comite nunquam derelinquuntur, qui molestias omnes insuetæ uitæ discutit. Peractis autem stipendijs honestæ ambitionis quæ nullo ipsa certo numero præfiniuntur, sed alia quadam ratione modum suum sortiuntur, tum demum philosophia receptui canens, iterum sibi reddit homines quasiq; natalibus restituit, quos ambitio ciuilis aut cupiditas non improbata in claris ingenijs, liberæ seruituti ac temporariæ mancipauerant. Quod si refractaria illa philosophia gaudentes studiosi inexpiabili odio dissidere cum uita ciuili aulicaq; perseuerarint, quid aliud q̃ in mantica Cratetis ut aiunt extremum fati uadimonium expectare dicentur? Hæc est mea de tota hac disputatione sententia, quam tu fusius, ut opinor, atq; eloquentius dixisses. ego censentis more & deliberantis, ut in curia summa solemus, non exornantis more dixi. Quasi uero (inquã) tu leuiter hanc artem dicendi attigeris, in qua tibi iam par esse non possum. ut nisi te studium istud iuris teneret, in quo tu matutinas horas & pomeridianas collocas, (nec immerito, ferè enim primarij uiri eo studio inclaruerunt) scribendi nobis occasionem facile prærepturus fueris. unus tu uero à regno hoc condito inuentus es, qui modum in ea re tenere possis quæ modum nullum nouit, ut annos & dies præstituas stipendijs cupiditatis æra in comitatu principali merentis. & rursus cum emeritam quoquo modo senseris, ut causariæ aut ueteranæ missionem à ratione imperatrice postules. Quis autem post hominum memoriam missionem ante ab aula postulauit, q̃ uno aut altero stipendio ære dirutus fuit? quasi uero ratio ambitionem & cupiditatem exauthorare possit, quas liberum arbitrium sacramento ita obstrinxit, ut non milites sed deuotæ potius dici debeant. Cedo nunc unũ igitur quem uel in præcipiti canicie missionem impetrasse fateamur, nam multos numeris expunctos nouimus, qui nunc falso inter causarios & uoluntarios profitentur, periti autem rerum nouerunt

plane

plane exauthoratos esse, quibus illi frustra fucum factitare nituntur. Proinde aut tu ex sententia animi non loqueris, aut parum nosse ui dere naturam & pellaciam eius belluæ quam uulgus hominum cu riam, perspicatiores autem Androsphingen uocitant, cuius ambages dissoluere si aulicarum rerũ homines consultissimi nequeunt (quotus enim quisq; (ut dixi) explicare semel ab eis se potuit? quo modo teme rarium non est eam rem arbitrij nostri futuram existimare? Mitto nunc q si eius uitæ dies atros ac candidos numeres, multis partibus maiorem illorum numerũ inuenies, etiam si eos tantum spectes qui po tentiæ successu obseruantiam omniũ ad se trahunt, nedum si unum è multis consideres quibus anguste et incommode tentoriũ habere in castris illis non statiuis necesse est, in quorũ manipulis simles nostri centuriari solent. Atqui (inqt) sic existimo, uirũ literarum uere studio sum, honestatis amantem, & Dei metuentem, nunq̃ ita deprehensum, ita indagine q̃libet nexa arctaq; cinctum esse, quin liberum arbitri um à philosophia uindice hominum & assertrice commonefactum & adiutum, eas plagas (ut aiunt) ipsi summissurum sit, quibus non- nulli perdite ambitiosi circũclusos esse se fingunt, nullo interlapsu re licto. Hic etiam tu delitias facies, & fortuita hospitia, angustiaq; causa= bere, homo scilicet uitæ uagæ & peregrinæ insolens. ceu uero nesciã Italiam te & urbem Romam non semel adijsse difficillimo tempore, partim animi causa, partim cum potestate, cum tu liberã legationem suscepisse dicerere uisendæ Italiæ causa. & in ipso etiam aulæ comi- tatu pridem munia obiuisse. Sed rursus q me illicio aliquo inescatum esse dicebas, num tandẽ tibi uideor aut grauitatem magistratus mei imminuisse, aut anteactæ uitæ opinionem qualis est cũq; de me, cui- uis homini aut causæ aduerso rumore addixisse? addidisti etiam me tibi esse uisum ad ambitionem pronum, non tam proposito q̃ ingenio. Nam etsi ambitionẽ honestam claris ferè ingenijs cognatam esse ui deo aut agnatam, gestientis tamen ambitionis culpã quã turpem semꝑ esse censui, haud libenter agnoscam. et tamen ioculari hac tua repre hensione admonitus, uereor ne quid imprudens in ea re admiserim ut est humana conditio, aut ex statu constantiæ & grauitatis ita exci derim, ut imminuisse maiestatem mei magistratus uidear. Amabo te mi Budæe si quid in me tale animaduertisti, obiurgato me strenue, & pro ea amicitia quã iam tot annos colimus. nosti enim me nihil unq̃ antiquius bonorum & grauium existimatione habuisse duntaxat secundum conscientiam rectam, cuius Deus unus & solus explora- tor est. Cum autem iudicium tuum nunquam aspernatus sum, tum ue-

ro maxime intelligo tibi me notum esse, ut pote cui in usu familiarissimo indicare me q̃ simplicissime soleo. simul illud memini saepe te mecũ ita esse collocutum, ut nihil commodius esse posse diceres uiro in magistratu constituto, aut ad magnos honores aspiranti, q̃ si amicum sibi unum delectum ac probatum, adhiberet castigatorem, aut certe emissarium et subauscultatorem, qui ad eum uelut iure suo referret cuiusmodi esset populi de moribus eius actibusq; iudicium. quae actio eius motusq; cuneorum plausum frigus'ue, quae aduersum rumorem ordinum, quae bonorum & grauium calculum mereri uideretur. sic enim fieri ut iure improbari non posset qui omnium prope arbitratu sese emendauisset. Hoc autem cum pauci animaduerterent, hactenus factum esse, ut egregij saepe uiri summos statim honores adepti, ad populum (ut dicitur) et ordines offenderent, suarũ scilicet ipsi inconcinnitatum ignari, quae p ora tot hominũ magno strepitu inuulgantur. Quod uero ad me attinet, ut ambitionis suspitione uindicare me non admodum laboro, sic hoc deprecari uelim ne me cupiditas trãsuersum egisse, aut extra numeros probitatis & honestatis extulisse uideatur. nec enim mei obliuisci possum, nec personae quam mihi cum literarum studium flagrantissimum, tum uero collegium grauissimum amplissimumq; imposuit, in quod non poenitendis (ut opinor) auspicijs ipse adoptatus sum. Sed quid ego haec tecum nequicquam? qui me propemodum ab incunabulis & crepundijs nouisti, & cui me iam tot annos explorandum bona fide & ad manum aspiciendum praebui? ut notiores animi mei sensus omnes ei sacerdoti esse non possint, quem à confessionibus religiosis habeo, quàm tibi Budaee mens mea pernotuit. Tum renidens, equidem (inquam) Deloine uideor te non leuiter commouisse. cuius rei indices sunt malae istae tuae pleniores insolito rubore suffusae. quod nisi ut facerem in mentem mihi uenisset, nunquam isti facundiae tuae par esse potuissem. Etenim qs tibi hoc concedat, ut mihi te semp Scaeuolam, et rursus cum uoles etiã Crassum praebeas? Vt enim si qd in foro tuo possim (tuum autem uoco in quo primaria esse authoritate te dicunt homines doctissimi) sed ut si qd ad intelligentiam enarrationemq; iuris uestri ciuilis comminisci aliquando & afferre in medium possim, quod ex ea penu prompserim quae uobis iurisprudentibus usualis esse nõ solet (cuiusmodi nonnulla in annotationibus nostris scripsimus in pandectas editis, & iterum fortasse scribemus. siquando uacauerit) id totum iudicio tuo tuiq; similium submitto. sic te uicissim decebat amicitiae saltem iure doctrinae mihi fasceis in ea re summittere in

qua non

quã non ætatulam quidem (quod uehementer doleo) ſed ætatis bonam partem te ſtimulante contriui, etiam ſi ui maiore ingenij tu in eadem ipſa re nos ſuperare uideare. quippe ius hoc poſcit amicitiæ ut inter diſſerendum conſulta nonnunquam uel infantia uel inſcitia ab amico uincare, cum ſi nihil de contentione remittas, poſſis animum eius non leuiter ſauciare. Itaque quando te nihil mihi condonaturum uincere alia ratione non poteram, non inuitus feci ut acriore altercandi uelitatione te è ſtatu peruicacis facundiæ depellerem, quæ copioſius ipſa mihi ſemper uidetur uerba uobis non uſitata fundere, quàm ut è libris tantum iuris hauſtam eſſe quis credat. quãquam haud lubens facio ut eam tibi facultatem concedam homini in alijs ſtudijs occupatiſſimo, quam omnium difficillime artium comparari contendere tecum ſoleo. Sed enim id penè muto quod nuper de te affirmaueram. Ambitioſum eſſe te natura dicebam, non propoſito, nunc natura ab ambitione abhorrere te uel uerius ab ambitu dico, non item fortaſſe propoſito. Nemo eſt enim omnium quos noui ingenio & doctrina præditos, qui minus te præhenſare homines, aut colere potentes, & omnino numeros implere efficacis ambitus aptus ſit, ſiquidem oportet eos qui hoc ſcire facere uolunt quo iure quaque iniuria morigeros ſe ſpondere poſtulantibus, & ad feſtiuos uultus ſemper eſſe compoſitos, etiam ſi probi uiri eſſe animo obfirmauerint. Alioquin fruſtrari nemo poteſt aut deuorare iniquitatem mortalium iniuſta poſtulantium, in quorum odium & iurgium etiam incidas neceſſe eſt, quaſiq; in campo & inter comitia offendas, ſi quid æqui boniq; non obſequioſe dixeris. Ita qui ritus eius diſciplinæ tenere uelit, hunc neceſſe eſt duplicem quam uocant philoſophiã et ancipitem noſſe, ut exotericus, ipſe ſit et eſotericus, nec idẽ inteſtinus homo ſit et externus. ſermo tantum ſpecioſus & urbanus. Ac uultus blandus et feſtiuus inter ſe nõ diſcrepent. Ad hanc autem diſciplinam & alias quas homines ambituros percallere opus eſt, cum parum te docilem ſemper animaduerterim, miror cur tibi in mentem uenerit Ariſtippi meminiſſe, quem omnis (ut inquis ipſe) decuit ſtatus & color & res, quaſi uerſatile mihi ſit, & tibi cum uoles futurum ſit ad iſta ingenium.

Quo modo autem tu non ineptam ſententiam tueris, qui cum non ignores illic hominum iudicia atque etiam propoſita ferè eſſe corruptiſſima, eis tamen ſuadeas in eo conuentu eſſe uiuendum qui in ſimplicitate & candore morum ſpes omnes ſuas repoſitas habeant? Neque etenim mihi ludibundi ſunt oculi, quibus in occur-

ſu & in circulis iſti uenuſtuli gratioſi eſſe didicerunt. nec lepores illos urbanitatis aulicæ noui, quibus pro illecebris logodædali ad aucupandam famam ſcitæ comitatis utuntur. Cum ille rurſus ſermonem excepiſſet, nuncius regiæ mortis diſputationem abrupit conſternatione ſubita. Poſt aliquot autem dies cum eum domi offendiſſem otioſum (interuiſere enim ſæpe inuicem ſolebamus) continuo ut aſſedimus, ecquid (inquit) Budæe aliud tibi in mentem uenit de diſputatione noſtra? an in ſententia permanes? Vides enim triduo eam mutationem rerum factam ut iam alius omnino ſenſus publicæ mentis exiſtat, diuerſiq; mores inolituri putentur, ut fere omnia circumagit & plurima inuertit regni noui exortus. certe uox famæ publicæ iucundiſſima ad aures omnium ferme ordinum uenit natali huius regni. At qui eo (inquam) pene euaſimus, ut non facundia tantum tibi huius diſputationis palmam, ſed etiam rerum euentus daturus ſit. nam ſi feſtis huius principatus auſpicijs rerum gerẽdarum progreſſus reſponderit, erit omnino cur uirtus & doctrina exeant ex umbraculis, & ferre ſolem non renuant. id adeo licet ex præteriti & præſentis temporis contentione æſtimare. cum enim ante orba reſpublica ſummis magiſtratibus eſſet, maximaq; munia partim uicarijs operis obirentur, partim omnino non obirentur, primum nihil nec recte, nec ordine (id quod neceſſe erat euenire) fiebat. deinde uelut abdicatis uel abrogatis magiſtratibus informis ac deſtituta Reſp. iniurijs inteſtinis, externiſq; expoſita & obuia iacebat. Cuius indignitatis cauſam nunc magnopere non inquiro. id tantum dicam quod fama circũfert in duas ſententias diuiſa. partim hominum culpam à uertice ipſo arcebant, qui bona magis uoluntate, q̃ ſtrenua & cordata ſolertia fuiſſe exiſtimatur. partim ad actores ipſos rerum & diſpenſatores copiarum ſummum crimen referebant, qui hebetes oculos domini non uerentes, nec ab auribus eius metuentes, quas obfirmatæ obaudientiæ cera obſtructas eſſe confidebant, in libera adminiſtratione ſummæ rerum remiſſi fuiſſe dicuntur, & in tumultu ſecuri, ſic enim homines tũ ſobrij loquebantur, aut nimiũ ſeſe in arduis conſulẽtes, ut prudẽtes dictitabant. Commune autem utriſq; crimen illud erat, ꝙ orbæ rerum ſummæ tutores ſuſpecti poſtulari non poterant, cum honorarij ex diadematico genere adhibiti nulli eſſent, qui cuſtodes ſaltem adminiſtrantium in ſpeciem uiderentur. ex qua rerum deformitate (ut parciſſime loquar) ſecuta eſt ea Francici nominis ſuggillatio, quæ ſine inſigni mutatione rerum diſcuti non poterat. Affuit igitur precibus non publicis ſed populi tu-

telare

telare numen Franciæ, cum Calendis Ianuarijs Rex socer fato functus Franciscum nobis regem æquo animo reliquit, ut filiam quoq; suam reginam relinqueret. Proh superi immortales quid hic primum, quid postremum exequar? Iāpridem calendæ Ianuariæ quid non polliceri ad instaurandam rei Francicæ formam ac dignitatem uidentur? quo die strenæ uice aurea (ut antiquo uerbo loquar) fortuna ad eum regem transiuit, qui et corpore & animo implere uices summi Imperatoris possit, ut si quis unquam maiorum. deinde nominis eius omen non'ne certam spem præmonstrat illustrandæ gloriæ nostræ, cum à condito hoc imperio Franci tunc primum de suo uocabulo denominatum habere regem cœperint? Iam uero manus illæ cinctrices summorum magistratuum, non'ne militum mentes afflictas insolita ignominia, & humi propémodum serpentes ordinum omnium animos triduo ita erexerunt, ut altiores etiam pristinis spiritus excitarint? prorsus ut magnificum quoddam atq; amplum huius regni principium fuerit hoc maxime nomine. nullum enim auspicatius esse poterat, q̄ ut pacis belliq; artes, longo summorum magistratuum interregno consopitæ, statim uelut è somno diuturno expergiscerentur. Quare Cancellario primo quoq; tempore dicto, uiro eximiæ doctrinæ et industriæ, cū in purpura summa probatæ, tum aliâs principi ipsi spectatæ et cognitæ, quid aliud q̄ ueluti iustitium diuturnum solutū esse uisum est? Est enim ille magistratus inter togatos summus. cuius domus (quod Nomophylacium dicitur uerbo prisco) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asylum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara supplicum, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet. Atqui (inquit ille) cum de eo magistratu in annotationibus tuis loquerere, et originem eius à Minois tempore repeteres, nullis propè finibus munia eius circumscripsisti, quasi unus ille honor ad se summam omnium rerū munerumq; traheret, cum principis uires propémodum impleret, præsertim ut est hodie ratio gerendi eius honoris. nūc ut uideo partes eius magistratus tanq̄ Nomophylacis tantum exequeris, quasiq; antistitis cuiusdam æqui & boni & uiuæ legis indulgētiæ, cuius interpretationem à benignitate principali postulaturi, Nomophylaciū uelut oraculū quoddā clementiæ principalis suppliciter adeunt. quē magistratum q̄diu desiderauimus, tandiu æqui boniq; oraculū obmutuisse creditur. quod nunc cum luculento aditu princeps patefecerit, & alias quoq; partes inaneis in Rep. constituenda repleuerit, utiq; imperium iuri & legibus, & dignitatem suam imperio, et regnum deniq; ipsum sibi re-

stituisse dicetur. sed perge porro. Omnia enim hæc quæ nunc dicis, in causam meam uertam, quasi non tibi aqua, sed mihi iam soli fluat. Quid mea refert? inquam, cum iãiam tibi herbã porrecturus sim, quod ad controuersiam qdem ipsam, non quod ad me pertinet. iuuat etiam me uictum à te in publica lætitia fateri. ita te superiorem fecit non tua facundia aut mea mala causa, sed euentus felicior. cuius utinam expectatio ita nobis satisfaciat ne tibi rursum huius rei quam coniectura iudicauimus, controuersiã olim ipse referre possim. Atqui (inqt) non uideo Budæe qd ultra causaturus sis, omnia nunc uides ex sententia animi tui contigisse. Cancellarius is est factus quẽ tu maxime exoptabas, non tua magis causa q̃ omnium q in literarum studium spes suas contulissent. is est Antonius à Prato, uir non modo literarum amore captus, sed etiam literatorũ amantissimus, qui cum doctis in uniuersum & ingeniosis fautorẽ se præbebit, et apud hunc nostrum Augustum alterũ Mœcenatem, tum uero proprius & æternus tibi erit suffragator. ut pote qui iãdiu (ut nosti) omnia tua causa cupiat. id quod & si tibi auditum compertumq; esse non dubito, ipse tamen tibi fidem facere uberiorẽ debeo, qcum ille pridem dudumq; familiarius sermonem his de rebus factitauit. de quo hoc tibi tantũ dicam, quoniam parcus esse soleo (ut nosti) in laudibus hominum uiuentium. Hunc (nisi fallor) habebis imitatorẽ, et (quod maius est) æmulum Guidonis à Rupeforti, summi illius uiri cuius tu memoriam (ut arbitror) illustrissimã apud posteros reddes clarissimo aliquo elogio, ut quidem te semp affici erga illius manes uideo, siquando in sermone mentio eius incidit. Prorsus (inquam) recte opinaris, si qdem ipse aliqd possim dicendi facultate. neq; enim est aut fuit unq̃ hominum quisq̃ cui secundum parentes plus me debere existimem, etiã si nihil est aut fuit quod ei acceptum referre possem. ut qui eo tpe mortuus sit quo mihi absenti & propemodum inuito optime cupere cœperat. ita fortuna cui nihil adhuc præter otium literariũ debeo, obstitit ne illius beneficia calendariũ meũ implerent. tu enim nosti frustra me ab eo nuncijs & literis eius chirographis accersitum, cum ego ualitudinem tum mihi incómodissimam excusarẽ, ille autem existimaret p detrectationem ualitudinarium me esse. & iterũ me admonens ægre ferret ignauo me literarum studio animũ maioris fortunæ despondisse. eo me maxime nomine increpitans (ó uirũ summa laude dignum) q eam ignominiæ notam literis et suo tempori inurerem, quasi docti homines neglecti tum uiderentur et abiecti, cum tñ nulla arte homines memorabili præditi, opima interdum decora opinione doctrinæ

temeraria

ferrent. Gratum est autem mihi q̄ eius uiri nunc memoriam refricas nunq̄ non uiris bonis iucundissimam. cuius utinam tam uere imitatorem hunc Antonium spoponderis, q̄ ego libenter hanc stipulationē ab eodem ipso fecerim si liceat. ad quod etiā eum suapte spōte animatum esse fama est. id qdem certe decet. In utroq; enim eorū ingenij ac fortunæ partes, ita æquæ fuerunt, ut utri plus debuerit ille, hic nūc debeat, uix constituere possis. ille summo magistratu honorificentissime delato accersitus, statim eo euasit unde altius subuehi non poterat. hic nihil non facile et sensim assecutus est quo togæ prætextæ aspirare ius fuerit. uerum ille præstantissimi ingenij ornamentis instructus, et fortunæ adminiculis erectus, cū fato concessisset, memoriā sui magistratus clarissimā reliq̄t. Hic eandē sortem adeptus, q̄d in extremo eodēq; summo uitæ actu sit gesturus, q̄d fastigiū Laudis anteactis uitæ partibus additurus, adhuc in expectatione est. quare (q̄d est in prouerbio prisco) hic magistratuum uertex qualis sit ipse uir ōndet. Nunc qm̄ tu tantopē me urges, causam haud dico q̄n doctrinæ et uirtuti ex secessu prodeundū sit, et generosa ambitione documentum sui dandū, uel in atrio regiæ uel in aula, si pateant eis aditus, nō etiam si inter miscellaneā turbā possint quouis modo irrūpere. hoc tn̄ exigā ut doceas cæteris in partibus rēp. ita esse constitutā, ut illis uelut matronis q̄busdam pudicis et honestis, tuto & citra pudoris suggillationem liceat in publicum prodire. Scilicet (inq̄t) ab armatis istis metuis, q̄ nescio qua fama excitati primas et secundas suas partes hoc rege sperant fore. Ego aūt accinctos uiros ita rerū potituros arbitror, si nō plus armis q̄ consilio tribuant. cuius rei argumentū duco ab ipso loricatorū uertice, quē omniū uotis expetitū princeps rei summæ militari præfecit. Nēpe ducem (inquā) Borbonianū dicis? illū ipsum (inq̄t) superi boni quē uirū, q̄tum principem, q̄ magnum futurū ductorē si numini diuino (ut speramus) res frācicæ cordi fuerint. Atq; (inquā) memini cū auspicando regno princeps Cācellario statim creato, hūc magistrum eq̄tum absentem tum dixisset, ut uotis hominū & famæ flagitanti satisfaceret, q̄ta omniū lætitia, q̄ certa spes quāq; magnifica expectatio p omne genus hominum excitata sit. Quis enim rei summæ constitutionem non speraret, qui censuram militarem magistratū desitum & penè obliteratum reuocatam uideret? Deinde cuius prudentiæ fuit, quàm rectæ uoluntatis, regem ut primo quoq; tempore, sic non tumultuarie, non propere eum ducem ense dictatorio sed sibi hæreditario cingere, quem claris documentis cognitum, fama iādudum auguratrix, & prærogatiua uota omnium ordinum de-

signauerant? Magnum erat per se censuram armorum, quasiq; regimen restituisse morum militarium. Nomen enim ipsum eius honoris multum habet reuerentiæ ad disciplinam rei militaris utcunq; retinendam. sed maius multo fuit ei duci iniungere qui generis splendore augustus, moribus generosis insuper uenerandus, belli pacisq; artibus æque pollens, in prætexta, in paludamento uisendus, in consessu, in procinctu cordatus, domi & militiæ, in urbe et sub signis gratiosus, Martis (ut ita dicam) & Palladis suffragia tulisse uidebatur. Atq; eqdem Deloine nunc in memoriā mihi uenit eius temporis quod hisce annis uidimus, cum tu rebus afflictis mœstus, tanq̄ præsciscente animo diceres, te uiā unā salutis uidere, si dux Borbonianus summæ rei militaris admoueretur. Nam cum authoritas multum & morum maiestas in ductoribus exercituum ualent, qbus hic dono quodā Palladis præditus est, tum eum omnes uirtutes habere dictitabas huius regni tutelares. Quas esse pietatem imprimis aiebas et religionis reuerentiam, prudentiam, continentiam, liberalitatem, magnanimitatem, & consulendi piorum prudentumq; solertiam, quæ regum summa laus semper fuit. addebas seuerum simul & clementem esse, eo temperamento ut nunquam iracundus nisi in animaduertendis indignitatibus aut sceleribus uideretur. & cum firma ac decora corporis constitutione natura præditus esset, ad naturæ cōmoda accessisse educationis disciplinam dicebas sub socru fœmina cordatissima, quæ numeros omnes memoriter teneret instituēdorum principum, qppe quæ regis filia eadē & soror regnum olim secundo rumore administrasset. Itaq; cum eum regem habeamus, qui cum specimen sui tum alias, tum in decursione militari, & simulachro splēdidissimo pugnæ iustæ factitauisset, ad regnum statim assumptus est, & mox magistrū eqtum gentilem suū dixit, eum uirū (ut uno uerbo absoluam) quē fata rebus nostris alleuandis debebant, cuius si ætas maior indoli respōderit, ne Momus qdē Aesopi inueniet quod in eo reprendat, eadēq; prouidentia princeps reliquas Reip. partes constituturus esse uideatur, non inuitus faciā ut in tuam tandem sententiam transeam, & uiris studiosis etiā author sim ut in spem accingantur capessendæ Reip. qppe si ad lineamenta præscripta princeps regni sui cursum pagere contenderit, haud piculum erit ne uirtus aulicæ superbiæ ut dudum mancipetur. Absit enim ut hoc rege, his proceribus, his consultis qui rerū potiri putantur, uirtus & doctrina turpiter in aula seruientes & cultu indecoro cernantur ut Hercules in Lydia. Vidimus quā indolem regnandi princeps in tyrocinio, id est nondum Remis inauguratus ondit.

tus ostendit. quanto honore, quantis liberalitatibus Cæsarem (ut ita dicam) suum, sororis suæ uirũ, ducem optimum & regiæ indolis prosecutus sit. quos uiros summæ rerum secundum se præfecerit, quanta pietate parentem olim indulgentissimam, nunc officiosissimam colere & obseruare instituerit, ut si ad huius auspicatus præscriptum uniuersam ipse formam principatus deliniarit, spondere ausim apocatastasim quandam insignem priscæ Frãcorum gloriæ extiturã. Francia quidem certe tantarũ rerum expectatione excitata, animos illos alacreis denuo iã sustulit, quos haud ita dudum tacta de cœlo abiecerat. existimant enim omnes supplicationibus populi cataractas cœli apertas esse, & lucem nobis redditam. Cuius spei cum omen haud aspernandum habemus à nomine Francisci regis ductum, tum uelut repromissore Deo acquiescimus, qui signis & ostentis clarissimus lætitiam nobis publicam ratam fecit. His tam magnificis, tam regijs rerũ administrandarum primordijs si hoc quoq; accesserit, ut literis & doctrinæ honos habeatur à principe & primoribus, haud scio an nihil sit quod addi ad regni amplitudinem possit. Id quidem certe fidenter affirmauerim ad posteros memorabile maxime fore, nos ex obsoleta & tristi socordiáq; facie regni, nulla temporis intercapedine in magnificentissimam regni speciem atq; alacerrimam transiuisse, unamq; tantum noctem confinium fuisse sceptrorum squalentiũ atq; nitidissimorum. usqueadeo numen aliquod uertumni repente nos circumegit uelut theatro quodam uersatili, quod utinam benignitate diuina fauste et feliciter regi, rectoribus, nobisq; regendis eueniat. Vidimus dudum gallici nominis genium antea semp cultum ac nitidum planipedis habitu in theatrum tot finitimarum gentium sub choragis imperitis & pusillis inductum. ijdem (ut spes est) uidebimus propediem in cothurnum pristino altiorem excitatum. Si modo qui summam rerum tenebunt, hoc intelligere intellectumq; meminisse poterunt. Mineruæ q̃ Bellonæ numen maius ac præsentius semp ab Alexãdro Magno Romanisq; ducibus existimatum esse, qui imperia ipsi maxima ac clarissima omnis æui condiderunt. Vt enim magister eq̃tum dux summus, et polemarchi creati uiri decora multa militiæ meriti, quasi optiones eius allecti, bellicis in rebus speciem quandam magnificam, & tanto imperio dignam præbebunt, recte atq; ordine cõstituentes omnia, sic in rebus pacatis consiliatores adhiberi necesse est, rerum administrandarum prudentes quæ procul à classicis transiguntur. aut ipsos bellicarum rerum consultos quasi quosdã Nestores utraq; facultate pollere, id quod fieri nequit si literatos oderint aut

ſpreuerint. magno enim errore regibus olim noſtris & ſummæ nobilitati perſuaſum eſt Galliæ campos naturam, Martis (ut aiunt) orcheſtram eſſe, non etiam muſarum odeum uoluiſſe, in quo regum ac ducum geſta clariſſime celebrantur. Qua de re quoniam multa in præcedentibus libris diximus, non neceſſarium hic habeo longius rem proſequi. proinde faſtigium principale nihil generoſius inſtituere, nihil auguſtius uelle poteſt, q̃ ut rebus bellicis quaſi in tumultu conſtitutis, literarum ſtudioſos excitare q̃plurimos contendat, partim à conſilijs ei futuros & munera togata ac ciuilia obituros, partim res noſtras monumentis literarum illuſtraturos. id quod Alexander Magnus cum maxime exoptaret, uix aſſequi potuit. ob quod Achillem felicem identidem appellabat, cui contigiſſet ipſi poſt mortem Homerum præconem rerum ſuarũ habere. Reges autem noſtri ne Chœrilos quidem ſuarum rerum ſcriptores habuerunt, ut qui nihil exiſtimarent literas pertinere ad memoriam ſuam ſuorumq́; æternitati prodendam. qua temporum incuria factum ut res eorum geſtæ & inſtituta patria authorum ſilentio ſepulta ſint, uel ita memoriæ prodita ut authores pudendos magnarum rerum laudare uereamur. Quam gentis noſtræ ignominiam ſi reges & proceres ſatis æſtimare potuiſſent, præclare cum uiris literatis hactenus actum eſſet. Verum enimuero quando ea quæ ad hunc principatum pertinent nunc primum ineuntem, non tam in commendatione ac laude poſita ſunt, quàm in expectatione, ſuſtinendum nobis ulterius iudicium ad progreſſum uſque rerum magnifice cœptarum. ne ſi quid ſecus acciderit (quod ominari nolim) aut rebus nimium ſecundis proceres mandragoram (ut fit) biberint, præpropere occaſionem res inexploratas laudandi, admirandiq́; arripuiſſe uideamur. Quod cum dixiſſem, & ille annuiſſet, dirempto hoc colloquio, ſermonem alium quæſiuimus. eam autem diſputationem noſtrã ſimul animi cauſa huic operi attexendam eſſe duxi, ſimul ut monumentum eſſet æternum (ut ſpero) amicitiæ noſtræ. Deloinus enim & Budæus inſigne par amicorum in hac urbe exiſtimatur.

FINIS.

Nostrum semper fuit consilium, ijs, quæ ab alijs edita sunt, si bona sunt, aliquid addere, non demere. quod propterea dictum uolumus, ne quis miretur nos in calce operis id non remouisse, quod in Parisiensib. editionib. scriptum habebatur. Leges igitur annotatiunculas quasdam in loca operis abstrusiora, & expositiones uerborum obscurorum, quarum intelligentia necessaria est hos libros euoluenti.

¶Proaum, limen est, & frons templi.

Cella autem interior est pars ædis sacræ in quam ingredi non cuiuis licebat.

Musæum ædes est Musis sacra.

Album est tabula in qua nomina iudicum in foro Romano proponebantur, qui anno quoque causas iudicaturi essent. erant enim plures iudicum decuriæ uicibus iudicantes.

Reijcere ex albo, significat iudicem ut suspectum & iniquum recusare, & auersari. pag. XV.

Critica seueritas dicitur propter criticos, idest poëmatum iudices, qui sibi eam authoritatem sumebant, ut quos uisum esset in ordinem poëtarum redigerent, uel numero eximerent, & eximium poëtam pronūciarent.

Metaphoricæ dictum est uerbum à militia tractum. est enim eximere è numeris, milites ex manipulis expungere & reijcere, stipendioq; priuare. licet eximere numero aliud significet. pag. XVI.

Basilicanas ambulationes uocat quæ in palatio fiunt ingenti mentiendi licentia, & noua comminiscendi.

Statiua habere, est quod uulgo dicunt campum tenere, hoc est castra stataria metari.

Iudicem ferre, est arbitrio alicuius pmittere litem, uerbum antiq iuris.

Stylo exigere, est scribendo assequi, & latine explicare.

Mancipes societatum sunt magistri & capita quarumcunq; factionum. metaphora sumpta à redemptoribus, aut publicanis.

Optiones pro adiutoribus & subministrantibus accipiuntur. uerbum est à militia ductum, quo Plautus in Asinaria utitur. pag. XVII.

Astes Minerua dicitur, quæ lateri astat, quasi socia & custos sapientis.

Præstes quæ præcedit quasi dux. Sic præstites dij homini nascenti assignabantur ab antiquis authoribus Macrobio, Festo, & Martiano.

Cercopum, idest lucripetarum appellatione ij significantur inter aulicos qui Reip. administratione priuatum compendium sequuntur, &

publicas opes in suum lucrum uertunt. Quo nomine quæstorum & præfectorum ærarij natio significari uidetur, quorum uersutias & commenta principes & populus uidentes, tamen intelligere nequeũt. Cercopes latine lucriones appellati sunt. Inde ut Budæus ipse indicauit Cercopum hedra κερκώπων ἕδρα apud Herodotum in septimo, hoc est impostorum & lucripetarum sedes, & inde natum apud græcos prouerbium. pag. XVIII.

Obnunciare & uitium obuenire uerba sunt tracta à more comitiorum Romanorum. Obnunciantes enim augures, idest affirmantes infaustum aliquod signum è cœlo sese obseruasse, prohibebant ne magistratus eo die crearentur. Vitium autem obuenisse dicebatur quando ostentum aliquod creationem uitians apparuerat. Vtitur his uerbis Cicero in secunda Antoniana. Hic autem metaphoricæ accipiuntur. Obnunciare enim eos intelligit, qui nocere ijs uolentes quos publica fama commendat clàm eis detrectant, quasi uitia in eis compererint, & sic eos à beneficijs principalibus arcent. Ibidem etiam Præterire uerbum est antiquum. & præteriti senatores dicebantur, quorum nomina tacebantur in recensendo senatu. Et præteriti candidati in comitijs apud Ciceronem & Plinium leguntur, quorum ratio in comitijs non habebatur, & qui repulsam tulerant. Hic pro ijs accipiuntur, quorum fama supprimitur ab ijs, qui nouerunt eorum merita & uirtutem. Seruare de cælo, ibidem uerbum est augurale, sed metaphoricæ accipitur pro eo quod est ex sententia animi sui homines probare uel improbare, obseruato diuino mandato. hoc est rationem cœlestium rerum habere, nec affectibus inseruire, & amori uel odio obsequi.

Prærogatiuum suffragium dicitur, ut prærogatiua tribus. In comitijs enim Romanis Prærogatiua tribus dicebatur, cui sorte obuenerat ut prima rogaretur, hoc est suffragium ferret. Sic prærogatiuum suffragium dicto loco dicitur eorum hominum sententia qui primi censere iubentur à principe de uno quoq; præficiendo. pag. XIX.

Amare à lenone, antiqua est locutio, & significat amare prostitutam meretricem, non mulierem impudicam quidem, sed delectum tamen amatorum habentem, nec se cuiuis permittentem.

Cernere hæreditatem, uerbum est antiqui iuris, sed apud Ciceronem frequens, & significat adire hæreditatem.

Donatiua uenialia dicuntur, quæ uulgo indulgentiæ uocantur, metaphora à donatiuis imperatorijs sumpta.

Motorij actus dicuntur allusione Comœdiarum priscarum. Comœdiæ enim motoriæ dicebantur, quæ turbulentæ erant. Quæ autem quietiores eæ statariæ uocabātur. Alludit igitur ad Reip. summā quæ turbulētis actibus administrata est propter tumultuosa bella. pag. XXI.

Pyrrhica saltatio est armata. Choragus, chori hoc est saltantium primus est & dux choreæ. Choragi autem Pastophori intelliguntur antistites & pontifices res bellicas tractantes. Pastos enim uestis est sacerdotalis. & præsules dicuntur quasi præsultores seu præsaltantes. Indecorum autem esse ostendit & absonum sacerdotes choragos esse saltationis armatæ, hoc est in consilijs suscipiendorum bellorum præsidere, et rerum bello gerendarum principatum habere, & ueluti classicum pugnaturis canere. pag. XXII.

Hastæ Amentatæ dicuntur quæ ansula & habenula instructæ sunt. Amentum enim eiusmodi est habenula, qua uelites. i. leuis armaturæ milites in prima acie stantes, & antesignanos præcedentes iacula sua concitabant, pugnamq; hac iaculatione committebant, quod latine uelitari dicitur, quasi pugnam irritare & incipere. Hastas autem amentatas mutuari metaphoricæ dicitur, pro eo quod est dictatas orationes uel sententias à uiris doctis accipere, et pro suis uti, quasi iaculo ab alio sumpto brachium suum accommodare, & digitos amento insere re, & alienis orationibus respōdere, non sua sed corrogata Minerua. Perstat autem in metaphora propter uerbum uelitari, quo paulo ante usus est.

Catonis animo ferre, est mortem sibi consciscere ob iniquum fortunæ arbitrium & incommodum summæ rerum euentum. Ciceronis autem stomacho ferre est partim tempori inseruire, partim in secessum studiorum se conferre, & incommodarum rerum solatium quærere, ut Cicero post Cæsaris uictoriam fecit. pag. XXIIII.

Adumbrare placita principum. ijs quæ paucis placita sunt, hoc significat cum quid paucis libuit & utile est, id ut nullo refragante aut reclamante fiat, diplomatibus à principe elicitis et in omnes regni partes dimissis. edictalem authoritatem ei rei accommodare, ut sub umbra & prætextu regij nominis ipsi animo suo obsequantur, et nullus in eos obloquatur, ne in regem obloqui uideatur.

Fucum facere ordinibus significat ita astute et callide agere in administratione summæ Reip. ut proceres & nobiles & magistratus oppidani & populus falli se & simplicitati suæ imposturam fieri non intelligant.

AL
DVS